સ્ત્રીબોધ

"દેશની હાલત સુધારવાની સરવેથી સરસ રીત એકે માતાઓ ગ્યાની થાએ તેમ કરવુ"

(ને૦ મોનાખારટનુ કુરતાત)

પુસતક ૭ મું.

જાનેવારીથી ડીસેમબર સને ૧૮૬૩ સુધી.

મુંબઈના

દફતર આશકારા છાપાખાના મધે છાપીઉછે

૧૮૬૩

સાંકલીઉં સ્ત્રી બોધના પુસતક ૭ માનું.

આંક ૧ લો—જાંનેવારી શને ૧૮૬૩.

આંક ૨ જો—ફેબરવારી શને ૧૮૬૩.

આંક ૩ જો—મારચ શને ૧૮૬૩.

આંક ૪ થો—એપરેલ શને ૧૮૬૩.

આંક ૫ મો—મે શને ૧૮૬૩.

આંક ૬ ઠો—જુન શને ૧૮૬૩.

આંક ૭ મો—જુલાઈ શને ૧૮૬૩.

આંક ૮ મો—આગશટ શને ૧૮૬૩.

આંક ૯ મો—શપટેમબર શને ૧૮૬૩.

આંક ૧૦ મો—અકટોબર શને ૧૮૬૩.

આંક ૧૧ મો—નવેમબર શને ૧૮૬૩.

આંક ૧૨ મો—ડીસેમબર શને ૧૮૬૩.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૭ મું. જાંનેવારી ૧૮૬૩ આંક ૧ લો.

સેરનાં સવાસેર

અથવા

બઈરીઓના શેકાર—બેરડાઈની સજા.

એક વારતા. †

પરકરણ પેહેલું.

એક બેવકુફનો પાદશાહ.

"મને બઈરી જોઈએ—મને બઈરી જોઈએ."

"ઉમરે હું બુઢો થવા આવીઓ છેઉં. પઈસે ટકે ગરીબીમાં આવતો જાંઉ છઉં. ખીસા ખાલી અને ભરમ ભારી દીશેછે, માંટે તેવા વખતમાં પરણી લેવામાં કદાચ તડાકો પડે ખરો. બઈરી આવશેતો દૌલતની ઢેલી ને ઢેલીઓ આવશે. બઈરી આવશેતો શુખનો સાગર સરૂ થશે. મને બઈરી જોઈએ—હા, મને બઈરી જોઈએ."

આ બેવકુફી ભરેલા વીચારવાંલુ આદમી પોતે બેવકુફ હોવું જોઈએ; અને તેમજ હતું. પીઆરી વાંચનારી બાઈઓ ગાંડું અથવાં ઢમઅકલ માંણસ કોણને કહીએ તેનો જો નમુનો જોવો હોએતો આ ઉપલુ બોલનાર ધણી હતો; જે પોતાનાં મનનાં વીચારોને મોટે અવાજે બાહેર પાડવાને ડરતો નહી હતો. એકબારગી તેની એવી ઉમેદ હોએ પણ તે ધારી રાખવાને બદલે તે વીશે બુમ પાડીને બોલતું કોણ હશે! આ શખસ તેમજ કરતો હતો અને તેમાંજ તેની બેવકુફી પુરવાર થાએછે:

આ ઢમઅકલ શખસનું નાંમ ગુરગીન કરીને હતું. તેની થોડીએક ઓલખ આપવી જરૂરનીછે. "મોટુ પેટ, મોટી દાહાડી અને રોજની વારી" એમાં જેમ આપણાં કેટલાંએક લોકો દુનીઆંનુ તમાંમ સુખ ધારેછે તેમજ ગુરગીન સમજતો હતો. તેનું પેટાખાંનુ દેખાઈતું મોટું, અને બોહીઆંની ખીસાકે ઉપસેલું હતું. તેની દાહાડી તેની છાતી શુધી પુગેલી હતી અને ટુંકા પગ તથા ટુંકી ગરદન હોવાથી તે દેખાવમાં ઘણોજ બેહોલ હતો. ખાવો, પીઓ અને મોજ કરો એમ તે સઉને શીખાંમણ દેતો હતો. તે કઉવતે નબલો હતો અને તેનું મગજ કીટાઈ ગએલું હતું. બોલવાનાં કે ચાલવાનાં તેનાં સકાર નહી હતા, અને જારે રસતા ઉપર ફરતો તારે એકેકા એવા લપેરા ખાતો હતો કે બચાંઓ મગરહો ધારીને તેની આગલથી નાહાસી જતાં હતાં, તથા ઓરતો અને મરદો તેને ગુરગીન પાલીઓ કરી ખીજવતાં હતાં.

ગુરગીન જુવાંનીમાં જોરેમંદ હતો. રાજાની ચાકરીમાં તેણે લડાઈઓ મારેલી હતી, અને સંકટોમાંથી જેમ જાંન બચાવીઓ હતો તેમજ દરબારોમાંથી માંન, શાંન અને નાંહાંની સરખી દોલત મેલવી હતી. પણ તે ઉપર તેની મગરૂરી થોડી નહી હતી. ઘણી જવાંન ઉમરમાંથીજ તે મોજ અને ફંદમાં ફશીઓ હતો. બચપણથી તેને દારૂનો લખ લાગો અને તેમાં દૌલતને બરબાદ કીધી. પોહોંચખાનાં અને ધરમશાલામાં તેનો જનમારો ગુજરતો હતો. જાંહાં તે ખાંણાં પીનાંમાં રેહેતો અને ગોએઆ મફત મલીઆ હોએ તેમ પઈસા વેરતો હતો.

દૌલત ખોહી જીનદગી ગુમાવી અને કાએઆથી રદ થઈને જારે નાંચારી હાલતમાં વધારે આવવા લાગો તારે ગુરગીનને લગણ કરવાનુ ઈઆદ આવીઉં. આ વારતાની શરૂઆતમાં ટાંકુલા સબદોને તે ઘડી ઘડી બોલતો હતો અને પરણવાની ઉમેદને દમેદમ જાહેર કરતો હતો, પણ આપણ જાંણીએ છઈએ કે તે લગનમાં પઈસાવાલો થવાનો ઉપાએ સમજતો હતો, બાકી બીજી કસી મતલબ ઈઆ મુરાદ નેકા કરવામાં તેની હતી નહી.

પોતાની એ બેવકુફી તે મોહોહેથી બોલતો હતો તેનુ કારણજ દારૂ હતું. પોંહોંચખાનાં મધેનાં પોતાનાં ઓરડામાં નાસતો કીધા પછે તથા સરાબની જાંમ પેદરપે તેનાં મોટાં મેટાખાંનાંમાં જવા પછે તે ઘણો બેઅકલી બનીને પરણવા વીશે વીચાર કરતો હતો. એક હાથમાં દારૂનો શીસો, બીજા હાથમાં જાંમ અને મોહોડામાં ચુરૂટ રાખીને તે બોલતો

† આ વારતાનો પાએઓ ગુરૂ શેકસપીઅરનાં એક નાંટક ઊપર રચીઓછે. એ માલા પુરૂશનાં કેટલાએક નાંદર ખેલ આએ ચોપાંનીઆંમાં દાખલ થઇ ચુકાછે, અને હજુર શુધી તેની મદદને પડતી મેલવાની કાંઇ ગરજ જણાંતી નથી. આજથી એક ખેલને વારતાનાં આકારમાં પરગટ કરવા માંડીઓછે, અને તેને લીધે અસલ નાંટકની ઢપ છપને બદલીને તેમાં હમોએ કેટલોએક ફેરફાર કીધોછે.

હતો કે "આ વખતે મારા સુંનાં સરખા જીવને કુમળાવા
શા માટે દેઉં? મારો આ ખીલતો જોદ્ધા સરખો જનમારો
વગર બઈરીએ શા માંટે ગુજારૂં! ધણી વગરનાં ઢોર શુનાં; તે
મ બઈરી વગર હું બાવરો બની ગએઓછુ. નાં, નાં, કો
ઈબી સરસ મેડાંણીને સોધી કાહાડું અને કુમારો રેહેવા કર
તાં પરણેઓ કેહેવાંઉતો બેહેતર."

એ ગુરગીનનો વીચાર હતો.

આ વીચાર કરતાં વધારે દારૂ સાથ વધારે આરૂં બેહેક
વાની તેને ઉલટ થતી હતી. તે સમજતો કે "દોલત ઉપર
મેં મોહોટાઈ ચલાવીછે, પણ ઓરત ઉપર કદી સેડાઈ કીધી
નથી. લશ્કરોમાં મેં દોર કીધોછે પણ નારી જાતીમાં સરદા
રી ચલાવાને હું ભુખોછુ."

એ ગુરગીનની ઉમેદ હતી.

પણ એકુ બે જાંમ વધારે ચડાવે અને તેની અકલનો નમુ
નો જુવો. તે બોલશેકે "પઈસાવાલી ઓરત પોતાનાં ધણીને
પઈસાવાલો કરેછે. માંટે મારેતો તેવીજ કોઈ ઓરત અથવા
ઓરતોને શોધી કાહાડવી જોઈએ. એક તવંગર સ્રી જારે
એક દોલત લાવશે તારે તેવી બે સ્રીઓથી બમની દોલત મ
લશે, વાસતે બનશેતો હું એકથી વધારે બઈરી કરશ, પછે મ
રને તે કુમારી હોએ ઈઆ પરણેલી તેની પરવા રાખશ નહી.
મારેતો લગન કરવાં અને પઈસા મેલવવા, માંટે મારી બઈ
રી એક ઈઆ એક હજાર વખત પરણેલી હોએ અથવા ન
હીતો કુમારી હોએ તેનો હું વીચાર કરવાનો નથી."

એ ગુરગીનનો ઠરાવ હતો.

વીચાર કરતાં કરતાં તેનુ મન ફરતું હતું અને છેલે
તે આ પરમાંણે ઠરાવ કરી રેહેતો હતો.

દરરોજ રાતનાં જારે કેટલાંએક માંણસો કેહેછે તેમ ગુર
ગીન દારૂથી લારોલાર બનતો હતો તારે તે ઉપલો ઠરાવ ક
રીને શુતો હતો અને સવારનાં ઉઠતાં તે ઠરાવ પવણ ઉપર
ઉડી જતો હતો. "ટંપાલ" ની અસર નીકલી જવા પછે તે પ
સતાવો કરતો હતો અને પોતાનાં ખરચને માંટે બલાપો કર
તો હતો. "ખાનાર પીનારને સાહેબ આપનાર" એ કેહે
વાતને તે ભુલી જતો હતો અને પોતાનાં ચાકરોને કાહાડી મે
લવા નીકલતો હતો. જેવી દોશી તેવી હીઆં કીરીઆ
હતી. જેવો ગેડ તેવા તેનાં ચાકરોબી હતા. તેઓ સાંમાંન
નો પટો મારી જવામાં ઘણાં હુશીઆર હતા તથા સેડનાં સ
રખાજ બેવકુફ, બેઅકલી અને લાલચુ હતા તે સઘલા
ચાકરોને કાહાડી મેલીને માતર બેને ગુરગીને પોતાની ચાક
રીમાં રાખીઆ હતા. તેઓમાંનાં એકનું નામ હુજીર અને બીજા
નું નામ નજીર કરીને હતું.

આ ચાકરો પેતાનાં બેવકુફ સેડનાં ઠરાવ ઉપર પેહેલાં
અથરત થતા હતા. જારે ગાલ પાક ઉપર આવીઆ અને
જારે જીંદગીની લગભગ આખરી આવી તારે ગુરગીન સાહે
બ બઈરી કરી લાવવાનાં વીચારમાં પડીઆ, માટે તે દીવો
લઈ કોઈ બઈરીને શોધી લાવશે તે વીશે આ ચાકરો ઘણી ઈ
નતેજારીમાં હતા. એક બોલતો હતો કે "ભાઈ નજીર, ધાં
ખરો (એટલે જે ગુરગીન) તો ધાંખરીને લાવવા માંગેછે. તા
રૂં શું મતછે?"

નજીર—જવાબ દેતો કે—અરે વલી મત કીઆં જાંહાંન
મમાં લેવા જાઉં. એ મુગો મુગો જોએઆ કરની. કોઈ ગુર
તીને પકડી લાવશેતો આપણા બાપનું શું જવાનુંછે?

હુજીર—પણ ઈઆર તેબી તેના જેવી છાકટી હોએ
તો મજા પડવાની. બેઉં છાકટાં થઈને એવો તમાસો કરશે
કે તેં ને મેં જનમમાં જોએઓ નહી હોએ.

નજીર—છાકટી હોવો ઈઆ નાં હોવો, પણ આપુણે
તો છકાં પડશે. ડુમખાને કહીશું અને પછે સેડાંણી સાથ લ
ગણ થએઆં તેની વધામણીને મસે જે સો બસો ચીરીઆ
તે ખરા.

આ નઠારી ઉમેદમાં એ ચાકરો રહીજ ગીઆ હતા.
તેઓ જોવા લાગા કે સેડતો દરરોજ એકનો એક ઠરાવ કરેછે
અને પછે તેમનો નીકાલ હવા ઉપર થાએછે, માંટે તેઓ
ની ઈનતેજારી નીકલી ગઈ, અને ગુરગીનનાં ઠરાવઉપર કશું
ધીઆંન આપવા લાગા નહી. પણ એક દાહાડે તેઓ ઠગાએઆ
તેઓએ જોઈઉં કે ગુરગીન બાવાએ પકો ઠરાવજ કીધો અ
ને રાતમાં વીચાર કીધા પછે સવારનાં બે ઓરતો ઉપર ધધરા
વીને ચીઠી લખી કાહાડી તારે તેઓની અચરતીનો પાર ર
હેઓ નહી. ગુરગીન તે ચીઠીઓને પોતાની સાંમે મેલી પો
તાનાં ચાકરોને હાંક મારવા લાગો. શેઠ જેણે તે વખતેબી
ટીચેલો હતો, તે તેની જાહુનમાં હતો અને ખુરસી ઉપર
બરાડા મારતો હતો. ચાકરો આગલ ગીઆ અને ટોગને
ખાતર અદબ વાલી ઉભા રહેઆ. ગુરગીને હુજીરને એક
કાગજ આપીઉં અને ખોરશેદખાંનુ ઉપર લેઈ જવા કહેઉં,
તથા નજીરને એક કાગજ આપી હોકમ કીધો કે મેહેરખાંનુ
ને તે પોંહોંચાડી આવવું.

ચાકરો દાચાં વકાસી ઉભાજ રહેઆ. તેઓ હરઘડી
સેડની ટકોર કરતા હતા, અને તેનાં જવાબમાં સેડની છુપી
વાતો જાંણી લેતા હતા. તેઓ સમજવા છતાં, ખોરસેદ અ
ને મેહેર તે કોઈ ઓરતોછે તે વીશે એકેકને પુછવા લાગા.

ગુરગીનથી તે જોવાએઉં નહી. તે બુમ પાડી ઉઠીઓ
કે "અરે કંમબખતો, તમારૂં કાલુ કરો. હઈથી જાઓ, મેં ક
હેઉં તે કાંમ બજાલાવો." પણ "ખોરશેદખાંનું તે કોઈ અ
ને મેહેરખાંનું તે કોઈ" એ સવાલ તેઓ દમપર દમ પુછવા લા
ગા. ગુરગીનને આ સવાલો ઉપરથી ગુશો ચહડીઓ. એ
બે બાંનુઓ શાથ તે પરણવા માંગતો હતો અને તેટલાજ માં
ટે આ ચીઠીઓ તેણે લખી હતી. તોબી ચાકરો તુરત રે
ડીઆ નહી અને તેની સાંમે ઉભા, એતો તેને મનસે મો
ટી તકશીર લાગી. માંટે ચીસ પાડીને તે બોલીઓકે "અરે
ઓ આંધલા હુજીર, ઓ બેહેરા નજીર તમારી શુધછે કે ન
હી? તમારૂં સર સેતાનસમાં જાએ, તમો હંઈથી ગારો. જે
બે નાંજનીઓંને નાંમની મેં આ ચીઠીઓ આપીછે, તેઓની
સાથે હું પરણવાનોછું તે શું તમો નથી જાંણતા? જાવો એ કા
ગજ લઈ જઓ અને ખુશ ખબર મને આવીને કેહો."

હજુર ચાકરો ગએઆ નહી. તેઓએ જોએઉં કે પુ
છી લેવાનો વખત તેજ હતો, માંટે "સાહેબ એ બાંનુઓતો
પરણેલીછે"—"સાહેબ તેઓનાં ધાણી જીવતાછે"—"સાહેબ બે
બઈરી તમારીથી કેમ થશે?" એ સવાલો પુછવામાં તેઓએ
ઢીલ કીધી નહી. તેઓને જે જવાબ મલીઆ તે આગલથી
હમોએ જણાવીઆછે. ગુરગીનતો પરણીને પઈસા વાલો થ

વાની મુરાદ રાખી હતી, અને તેટલા માંટે તે બાઈરીઓ એ ક હોએ ઈઆ બે, અથવા તેઓનાં ધણી જીવતા હોએ કે મુવેલા તે વીશે તેને દરકાર નહી હતી.

ગુરગીનની ખાતરી હતી કે જે બે ઓરતો ઉપર તેણે પેતરો લખીઆછે તેઓ તેને પસંદ કરશે. તે વીચારતો હ તો કે "એ ખોરશેદ અને મેહેર મારી શાથ ઘણી દોસતી રા ખેછે. જારે હું તેઓનાં ઘરોમાં જાઉં છઉં તારે તેઓ મા રી ઉપર બહુ પીઆર દેખાડેછે. તેઓ મને ટપલા મારેછે, તથા મારી સાથ મજાખ કરેછે. તેઓ મારૂ આ મોટું પેટ જોઈને મારા ઉપર મોહી પડેલીછે, તથા મારી તરફ મદા હ સતી રેહેછે. વલી પઈસેતો તેઓ પુછે, અને મારી ઉપર જારે રાજીછે તારે મારી ચીઠી કબુલ રાખી તેઓ મારી ઉપર પરીતી રાખશે, અને શેવટે પરણશે. તેઓનાં આવીઆથી મારૂં ઘર ગાજી રેહેશે. તેઓમાંની એક મારા જમના હાથ ઉપર અને બીજી દાવા હાથ ઉપર મને જેબ આપશે. એક આસટરેલીઆની શુનાની ખાન, અને બીજી હીંદુસથાનનો હીરાનો ખજાનો થશે. એક લછમી અને બીજી મુરતી થ શે. હું બેહુને રાખશ. ગામમાં જેઓ એક બાઈરીનાં ધણી છે, તેઓ કરતાં હું વધારે સરશ નીકલશ."

આ સપનાં સરખા વીચારોમાં ગુરગીનને ઉંઘ આવી અને હજીર તથા નજીર રસતા ઉપર ટેલ ટપા કરતા ચાલી આ તેઓ સેઠ કરતાં છપણ હતા, અને પઈસાનાં ગોલામ હતા પણ ગુરગીન તે વીશે કસો વીચાર કરતો નહી હતો. તેણે તેઓને આ કાંમ શેપીઉં હતું, જે તેને મનસે જાહેર ક રવામાં કશી શરમ નહી હતી અને તેથી તે ચાકરોને ખોર શેદ તથા મેહેરને ઘર જવાનું ફરમાવતાં તેને કશી બીહીક ન હી હતી.

પરકરણ બીજું.

ખોરશેદબાનુ અને મેહેરબાનુ.

અકલનાં દુશમન પાલીઆ ગુરગીને પેતાનાં લોભનાં ફાંદામા ફસાવા માટે જે બે શેકારોને શોધી કાહાડીઆ હતા તે કાંઈ તેણે પાંથરેલી જાલ મધે સપડાએ એવા નહી હતા. ટુકામાં બોલીએતો જેવો ગુરગીન હતો તેવી તેણે ધારી રાખે લી ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુઓ નહી હતી. ગુરગીન તેઓ ઉપર રાજી હતો, અને તેમજ તેઓનાં હોશાંન, સલુક તથા ચતરાઈ ઉપરથી કોઈપણ આદમી તેઓ સાથ પરીતીનો ગાઠ બાંધી શકે એવુ હતું. પણ તેટલા માટે એ બે બાંનુઓ ગુર ગીન ઉપર કોઈબી પરકારે રાજી રેહે અથવા પોતાનાં વાહાલા ભરથાર તરફ કદીબી બદ દેઆંનત દેખાડે એવી તે સ્ત્રીઓ ન હી હતી તેઓને ગુરગીન સાથ ઓલખાંન હતી, પણ તે ઉપરથી તે છાકટાએ ખમીત છકર ખાધી હતી. તેઓ ગુર ગીનને પોતાનું રમકડું ગણતી હતી, તેને ખીજવી, પટાવી, અથવા હસાવીને તેઓ પોતાની રમુજ મેલવતી હતી, પણ ક દીબી તે ખુલીઆ આદમી તરફ પોતાનું દીલ દોડાવે એવો બદશુરત ગુણ તે ખુબશુરત અબલાઓમા નહી હતો

ખોરશેદબાનુનાં ખાવંદનુ નામ **બીજન** અને મેહેરનાં ધણીનુ નાંમ **બેહમન** કરીને હતું. બીજન અને બેહમન બ ચગીથી એક એકનાં મીતર હતા, અને તેજ પરમાણે તેઓ ની ઓરતો ખોરશેદ અને મેહેરમા સહી મીઠીનો સંબંધ હતો. એ બધે જોડાં એક એકને અતીજએ વાહાલાં હતાં. તેઓ સાથે જમતાં હતાં, સાથે ફરતાં હતાં. તેઓ અરસ પરસ એક એકને કાંમ લાગતાં હતાં અને પેલા બેઅકલી ગુરગીનને આગલી ઓલખાંનને લીધે તેઓ પોતાના ઘરમાં બોલાવતાં હતાં. બીજન અને તેની બાનુ ખોરશેદનો બે છો કરાંનાં માબાપ હતાં. તેઓમાં જરબાંનુ નામની છોકરી ઉમરે પુગેલી હતી અને તેનાં મા બાપ તેને પરણાવાનો વીચાર ક રતા હતા, પણ તેજ વખતે ગુરગીન તે મોટી છોકરીની માં તા શાથ પરણવા નીકલીઓ હતો, એ જેવું હશવા સરીખુ બીજુ શું હશે?

ગુરગીનની એ ચાલ બેશક ખરાબ હતી અને તેનાં તેણે જે ફલ ચાખેઆછે તે શીઆની વાંચનારીઓને આગ લ ચાલતા માલુમ પડશે.

એક દાહાડે ખોરશેદબાનુનો ખાવંદ બીજન ઘરમાથી પધારીઆ પછે તે પોતાનાં ઓરડામાં બેસીને પોતાને લાએક કાંમ કરતી હતી તેવામા ગુરગીનનો ખીદમતગાર હજીર એક કાગજ આપી ગએઓ આ કાગજમા અલબતાં છાકટા ગુ રગીનનાં લગણની દરખાસત લખેલી હતી. એ કાગજ ઉપર પોતાનું નામ જોતાંવાર મનમોવન ખોરશેદને અચરતી ઉપ જી હતી. આ છાકટાને એટલું શું કાંમ પડીઉં કે તેનાં ખાવદને મેલીને તેની ઉપર કાગજ મોકલીઓ. એ વીશે ખોરશેદને કશું શુજીઉં નહી ઈનતેજારી માણસને વધારે ઉ તાવલ કરાવેછે. ખોરશેદબાંનુને એટલીતો ઈનતેજારી હતી કે તેણીએ ગુરગીનનો રૂકો ઉખેડીને તુરત વાંચવા માંડેઓ.

"મારી વાહાલી ખોરશેદ—તું જાણેછે કે હું અકલ વ ગરનો આદમી છઉં અને તેટલા માટે આ કાગજ લખવાનુ કારણતો તું પુછવાની નથી, એમાં કાંઈ અકલની વાતજ નથી—એમા મોહોબતની વાતછે, અને હું તું ઉપર મોહો બત રાખું છઉં. તુ જેમ જવાન નથી, તેમજ હું પણ જવા ન નથી; માટે એ એક વાતમાં આપણ સરખાં છઈએ. તું જેમ રંગીલીછે, તેમજ હું પણ રમુજી અને રંગીલો છેઉં. વાહાવા—એ બીજી વાતમાં આપણુ સરખાં ઉતરીઆં છઈ એ. તુ ને દારૂનો શોખછે અને મને પણ છે; હવે એથી વ ધારે સારા ગુણ કીઆ જોઈએ ? વાસતે આટલી વાત જાણી લે કે હું તને ચાહુંછું. હું એક શીપાહા છું માટે તને એમ નહી કેહતો કે મારી ઉપર દએઆ કર, પણ કહુંછઉં કે મારી ઉપર પરીતી કર.

માંટે મારી આસ,
નો કર નીરાસ,
રાખ વીસવાસ,'
હું તારો દાસ.

ગુરગીન."

એક પતીવરતા સ્ત્રી જેણીએ પોતાનુ સઘલુ દ લ પોતાનાં ધણીને દીધેલુ, જેણીએ પોતાની આશા પો તાના ખાવીંદ ઉપર બાંધેલી, જેણીએ પોતાની પુરતી મે હેનતથી પોતાના ભરથારને રાજી રાખેલો, તેનીજ તરફ જા રે એક નીમ બુઢીનો શખસ આવુ અપમાંન ભરેલુ લખી

હતો કે "આ વખતે મારા સુંનાં સરખા જીવને કુમલાવા શા માટે દેઉં ? મારો આ ખીલતો ગોટા સરખો જનમારો વગર બઈરીએ શા માંટે ગુજારૂં ! ધણી વગરનાં ઢોર શુનાં; તેમ બઈરી વગર હું બાવરો બની ગએઓછુ. નાં, નાં, કોઇબી સરસ મેડાંણીને સોધી કાહાડું અને કુમારો રેહેવા કરતાં પરણેલો કેહેવાંઉંતો બેહેતર."

એ ગુરગીનનો વીચાર હતો.

આ વીચાર કરતાં વધારે દારૂ સાથ વધારે આરૂં બેહેકવાની તેને ઉલટ થતી હતી. તે સમજતો કે "દોલત ઉપર મેં મોહોટાઈ ચલાવીછે, પણ ઓરત ઉપર કદી સેઠાઈ કીધી નથી. લશકરોમાં મેં દોર કીધોછે પણ નારી જાતીમાં સરદારી ચલાવાનેં હું લુખોછુ."

એ ગુરગીનની ઉમેદ હતી.

પણ એકુ બે જાંમ વધારે ચડાવે અને તેની અકલનો નમુનો જુવો. તે બોલશેકે "પઈસાવાલી ઓરત પોતાનાં માટીને પઈસાવાલો કરેછે. માંટે મારેતો તેવીજ કોઈ ઓરત અથવા ઓરતોને શોધી કાહાડવી જોઈએ. એક તવંગર સ્રી જારે એક દોલત લાવશે તારે તેવી બે સ્રીઓથી બમની દોલત મલશે, વાસતે બનશેતો હું એકથી વધારે બઈરી કરશ, પછે મરને તે કુમારી હોએ ઈઆ પરણેલી તેની પરવા રાખશ નહી. મારેતો લગન કરવાં અને પઈસા મેલવવા, માંટે મારી બઈરી એક ઈઆ એક હજાર વખત પરણેલી હોએ અથવા નહીતો કુમારી હોએ તેનો હું વીચાર કરવાનો નથી."

એ ગુરગીનનો ઠરાવ હતો.

વીચાર કરતાં કરતાં તેનુ મન ફરતું હતું અને છેલે તે આ પરમાંણે ઠરાવ કરી રેહેતો હતો.

દરરોજ રાતનાં જારે કેટલાંએક માંણસો કેહેછે તેમ ગુરગીન દારૂથી ભારોભાર બનતો હતો તારે તે ઉપલો ઠરાવ કરીને શુતો હતો અને સવારનાં ઉઠતાં તે ઠરાવ પવણ ઉપર ઉડી જતો હતો. "ટંપાલ" ની અસર નીકલી જવા પછે ને પસતાવો કરતો હતો અને પોતાનાં ખરચને માંટે બલાપો કરતો હતો. "ખાનાર પીનારને સાહેબ આપનાર" એ કેહેવાતને તે ભુલી જતો હતો અને પોતાનાં ચાકરોને કાહાડી મેલવા નીકલતો હતો. જેવી હોશી તેવી હીંઆં કીરીઆ હતી. જેવો મેડ તેવા તેનાં ચાકરોબી હતા. તેઓ સાંમાંનનો પટો મારી જવામાં ઘણાં હુશીઆર હતા તથા સેડનાં સરખાજ બેવકુફ, બેઅકલી અને લાલચુ હતા ને સઘલા ચાકરોને કાહાડી મેલીને માતર બેને ગુરગીને પોતાની ચાકરીમાં રાખીઆ હતા, તેઓમાંનાં એકનું નામ હુજીર અને બીજાનું નામ નજીર કરીને હતું.

આ ચાકરો પેતાનાં બેવકુફ સેડનાં ઠરાવ ઉપર પેહેલાં અથરત થતા હતા. જારે બાલ પાક ઉપર આવીઆ અને જારે જીંદગીની લગભગ આખરી આવી તારે ગુરગીન સાહેબ બઈરી કરી લાવવાનાં વીચારમાં પડીઆ, માટે તે દીવો લઈ કોઈ બઈરીને શોધી લાવશે તે વીશે આ ચાકરો ઘણી ઈનતેજારીમાં હતા. એક બોલતો હતો કે "ભાઈ નજીર, ધાંખરો (એટલે જે ગુરગીન) તો ધાંખરીને લાવવા માંગેછે. તારૂં શું મતછે ?"

નજીર—જવાબ દેતો કે—અરે વલી મન કીઆં જાંહાંનમમાં લેવા જાંઉં. એ સુગો સુગો જોએઆ કરની. કોઈ સુરતીને પકડી લાવશેતો આપણા બાપનું શું જવાનુંછે !

હુજીર—પણ ઈઆર તેબી તેના જેવી છાકટી હોએ તો મજા પડવાની. બેઉ છાકટાં થઈને એવો તમાસો કરશે કે તેં ને મેં જનમમાં જોએઓ નહી હોએ.

નજીર—છાકટી હોવો ઈઆ નાં હોવો, પણ આપુણેતો છકાં પડશે. દુમબાને કહીશું અને પછે સેડાંણી સાથ ■ ગણુ થએઆં તેની વધામણીને બસે જે સો બસો ચીરીઆ તે ખરા.

આ નકારી ઉમેદમાં એ ચાકરો રહીજ ગીઆ હતા. તેઓ જોવા લાગા કે સેડતો દરરોજ એકનો એક ઠરાવ કરેછે અને પછે તેમનો નીકાલ હવા ઉપર થાએછે, માંટે તેઓની ઇનતેજારી નીકલી ગઈ, અને ગુરગીનનાં ઠરાવઉપર કશું ધેઆંન આપવા લાગા નહી. પણ એક દાહાડે તેઓ ઠગાએઆ તેઓએ જોઇઉં કે ગુરગીન બાવાએ પકો ઠરાવજ કીધો અને રાતમાં વીચાર કીધા પછે સવારનાં બે ઓરતો ઉપર ધધરાવીને ચીઠી લખી કાહાડી તારે તેઓની અચરતીનો પાર રહેઓ નહી. ગુરગીન તે ચીઠીઓને પોતાની સાંમે મેલી પોતાનાં ચાકરોને હાંક મારવા લાગો. શેઠ જેણે તે વખતેબી ટીચેલો હતો, તે તેની જુહુનમાં હતો અને ખુરસી ઉપર બરાડા મારતો હતો. ચાકરો આગલ ગીઆ અને ટોંગને ખાતર અદબ વાલી ઉભા રહેઆ. ગુરગીને હજીરને એક કાગજ આપીઉં અને બોરશેદબાંનુ ઉપર લેઈ જવા કહેઉ, તથા નજીરને એક કાગજ આપી હોકમ કીધો કે મેહેરબાંનુને તે પોંહોંચાડી આવવું.

ચાકરો ડાચાં વકાસી ઉભાજ રહેઆ. તેઓ હરઘડી સેડની ટકોર કરતા હતા, અને તેનાં જવાબમાં સેડની છુપી વાતો જાંણી લેતા હતા. તેઓ સમજવા છતાં, બોરસેદ અને મેહેર તે કેઈ ઓરતોછે તે વીશે એકેકને પુછવા લાગા.

ગુરગીનથી તે જોવાએઉં નહી. તે બુમ પાડી ઉઠીઓ કે "અરે કંમબખતો, તમારૂં કાલુ કરો. હઈથી જાઓ, મેં કહેઉં તે કાંમ બજાલાવો." પણ "બોરશેદબાંનું તે કેઈ અને મેહેરબાંનું તે કેઈ" એ સવાલ તેઓ દમપર દમ પુછવા લાગા. ગુરગીનને આ સવાલો ઉપરથી ગુશો ચહડીઓ. એ બે બાંનુઓ શાથ તે પરણવા માંગતો હતો અને તેટલાજમાંટે આ ચીઠીઓ તેણે લખી હતી. તોબી ચાકરો તુરત દોડીઆ નહી અને તેની સાંમે ઉભા, એતો તેને ગનસે મોટી તકશીર લાગી. માંટે ચીસ પાડીને તે બોલીઓકે "અરે ઓ આંધલા હુજીર, ઓ બેહેરા નજીર તમારી શુધછે કે નહી ? તમારૂં સર સનાડસમાં જાએ, તમો હુંઈથી મરો. જે બે નાંજનીઓને નાંમની મેં આ ચીઠીઓ આપીછે, તેઓની સાથે હું પરણવાનોછું તે શું તમો નથી જાંણતા ? જાવો એ કાગજ લઈ જાઓ અને ખુશ ખબર મને આવીને કેહો."

હુજુર ચાકરો ગએઆ નહી. તેઓએ જોએઉં કે પુછી-લેવાનો વખત તેજ હતો, માંટે "સાહેબ એ બાંનુઓતો પરણેલીછે"—"સાહેબ તેઓનાં ધણી જીવતાછે"—"સાહેબ બે બઈરી તમારીથી કેમ થશે ?" એ સવાલો પુછવામાં તેઓએ ઢીલ કીધી નહી. તેઓને જે જવાબ મલીઆ તે આગલથી હમોએ જણાવીઆછે. ગુરગીનેતો પરણીને પઈસા વાલો થ

વાની મુરાદ રાખી હતી, અને તેટલા માંટે તે બાઈરીઓ એ ક હોએ ઈઆ બે, અથવા તેઓનાં ધણી જીવતા હોએ કે મુવેલા તે વીશે તેને દરકાર નહી હતી.

ગુરગીનની ખાતરી હતી કે જે બે ઓરતો ઉપર તેણે પતરો લખીઆંછે તેઓ તેને પસંદ કરશે. તે વીચારતો હ તો કે "એ ખોરશેદ અને મેહેર મારી શાથ ઘણી હેસતી રા ખેછે. જારે હું તેઓનાં ઘરોમાં જાઉં છઉં તારે તેઓ મા રી ઉપર બહુ પીઆર દેખાડેછે. તેઓ મને ટપલા મારેછે, તથા મારી સાથ મજાખ કરેછે. તેઓ મારૂં આ મોટું પેટ જોઇને મારા ઉપર મોહી પડેલીછે, તથા મારી તરફ સદા હ સતી રેહેછે. વલી પઈસેતો તેઓ પુરછે, અને મારી ઉપર જારે રાજીછે તારે મારી ચીઠી કબુલ રાખી તેઓ મારી ઉપર પરીતી રાખશે, અને શેવટે પરણશે. તેઓનાં આવીઆથી મારૂં ઘર ગાજી રેહેશે. તેઓમાંની એક મારા જમના હાથ ઉપર અને બીજી દાવા હાથ ઉપર મને જેમ આપશે. એક આસટરેલીઆની શુનાંની ખાંન, અને બીજી હીંદુસથાનનો હીરાનો ખજાંનો થશે. એક લછમી અને બીજી સુરતી થ શે. હું બેહુને રાખશ. ગામમાં જેઓ એક બાઈરીનાં ધણી છે, તેઓ કરતાં હું વધારે સરશ નીકલશ."

આ સપનાં સરખા વીચારોમાં ગુરગીનને ઉંઘ આવી અને હજીર તથા નજર રસતા ઉપર ટોલ ટપા કરતા માલી આ. તેઓ સેઠ કરતાં છપણ હતા, અને પઈસાનાં ગોલાંમ હતા પણ ગુરગીન તે વીશે કસો વીચાર કરતો નહી હતો. તેણે તેઓને આ કાંમ શોંપીઉં હતું, જે તેને મનસે જાહેર ક રવામાં કશી શરમ નહી હતી અને તેથી તે ચાકરોને ખોર શેદ તથા મેહેરને ઘર જવાનું ફરમાવતાં તેને કશી બીહીક ન હી હતી.

પરકરણ બીજું.

ખોરશેદબાનુ અને મેહેરબાનુ.

અકલનાં દુશમન પાલીઆ ગુરગીને પોતાનાં લોભનાં ફાંદાંમાં ફસાવા માટે જે બે શેકારોને શોધી કાહાડીઆ હતા તે કાંઈ તેણે પાંથરેલી જાલ મધે સપડાએ એવા નહી હતા. ટુકામાં બોલીએતો જેવો ગુરગીન હતો તેવી તેણે ધારી રાખે લી ખોરશેદ અને મેહેરબાનુઓ નહી હતી. ગુરગીન તેઓ ઉપર રાજી હતો, અને તેમજ તેઓનાં હોશાંન, સલુક તથા ચતરાઈ ઉપરથી કોઈપણ આદમી તેઓ સાથ પરીતીનો ગાંઠ બાંધી શકે એવુ હતુ. પણ તેટલા માંટે એ બે બાંનુઓ ગુર ગીન ઉપર કોઈબી પરકારે રાજી રેહે અથવા પોતાનાં વાહાલા ભરથાર તરફ કદીબી બદ દેઆંનત દેખાડે એવી તે સ્રીઓ ન હી હતી. તેઓને ગુરગીન સાથ ઓલખાંન હતી, પણ તે ઉપરથી તે છાકટાએ ખમીત છકર ખાધી હતી. તેઓ ગુર ગીનને પોતાનું રમકડું ગણતી હતી, તેને ખીજવી, પટાવી, અથવા હસાવીને તેઓ પોતાની રમુજ મેલવતી હતી, પણ ક દીબી તે ખુલીઆ આદમી તરફ પોતાનુ દીલ દોડાવે એવો બદશુરત ગુણ તે ખુબશુરત અબલાઓમાં નહી હતો.

ખોરશેદબાનુનાં ખાવંદનુ નામ બીજન અને મેહેરનાં ધણીનુ નાંમ બેહમન કરીને હતું. બીજન અને મેહમન બ ચગીથી એક એકનાં મીતર હતા, અને તેજ પરમાણે તેઓ ની ઓરતો ખોરશેદ અને મેહેરમાં સહી મીઠીનો સંબંધ હતો. એ બંધે જોડાં એક એકને અતીશએ વાહાલાં હતાં. તેઓ સાથે જમતાં હતાં, સાથે ફરતાં હતાં. તેઓ અરસ્ પરસ એક એકને કાંમ લાગતાં હતાં અને પેલા બેઅકલી ગુરગીનને આગલી ઓલખાંનને લીધે તેઓ પોતાના ઘરમાં બોલાવતાં હતાં. બીજન અને તેની બાંનુ ખોરશેદતો બે છો કરાંનાં માબાપ હતાં. તેઓમાં જરબાંનુ નામની છોકરી ઉમરે પુગેલી હતી અને તેનાં મા બાપ તેને પરણાવાનો વીચાર ક રતાં હતાં, પણ તેજ વખતે ગુરગીન તે મોટી છોકરીની માં તા શાથ પરણવા નીકલીઓ હતો, એ જેવું હશવા સરીખુ બીજુ શું હશે?

ગુરગીનની એ ચાલ બેશક ખરાબ હતી અને તેનાં તેણે જે ફલ ચાખેઆંછે તે શીઆની વાંચનારીઓને આગ લ ચાલતાં માલુમ પડશે.

એક દાહાડે ખોરશેદબાનુનો ખાવંદ બીજન ઘરમાથી પધારીઆ પછે તે પોતાનાં ઓરડામાં બેસીને પોતાને લાએક કાંમ કરતી હતી તેવામા ગુરગીનનો ખીદમતગાર હજીર એક કાગજ આપી ગએઓ આ કાગજમાં અલબતાં છાકટા ગુ રગીનનાં લગનની દરખાસત લખેલી હતી. એ કાગજ ઉપર પોતાનું નામ જોતાંવાર મનમોવન ખોરશેદને અચરતી ઉપ જી હતી. આ છાકટાને એટલું શું કાંમ પડીઉં કે તેનાં ખાવદને મેલીને તેની ઉપર કાગજ મોકલીઓ. એ વીશે ખોરશેદને કશું શુજીઉં નહી. ઈનતેજારી માણસને વધારે ઉ તાવલ કરાવેછે. ખોરશેદબાંનુને એટલીતો ઈનતેજારી હતી કે તેણીએ ગુરગીનનો રૂકો ઉખેડીને તુરત વાંચવા માંડીઓ.

"મારી વાહાલી ખોરશેદ—તું જાણેછે કે હું અકલ વ ગરનો આદમી છઉં અને તેટલા માટે આ કાગજ લખવાનુ કારણતો તું પુછવાની નથી. એમાં કાંઈ અકલની વાતજ નથી—એમાં મોહોબતની વાતછે, અને હું તું ઉપર મોહો બત રાખું છઉં. તું જેમ જવાંન નથી, તેમજ હું પણ જવાં ન નથી; માટે એ એક વાતમાં આપણ સરખાં છઈએ. તું જેમ રંગીલીછે, તેમજ હું પણ રમુજી અને રંગીલો છેઉં. વાહાવા—એ બીજી વાતમાં આપણ સરખાં ઉતરીઆં છઈ એ. તુંને દારૂનો શોખછે અને મને પણ છે; હવે એથી વ ધારે સારા ગુણ કીઆ જોઈએ! વાસતે આટલી વાત જાણી લે કે હું તને ચાહુંછું. હું એક શીપાહા છું માટે તને એમ નહી કેહતો કે મારી ઉપર દએઆ કર, પણ કહુંછઉં કે મારી ઉપર પરીતી કર.

માંટે મારી આસ,
નો કર નીરાસ,
રાખ વીસવાસ,
હું તારો દાસ.

ગુરગીન."

એક પતીવરતા સ્રી જેણીએ પોતાનુ સઘલુ દ લ પોતાનાં ધણીને દીધેલુ, જેણીએ પોતાની આશા પો તાના ખાવીંદ ઉપર બાંધેલી, જેણીએ પોતાની પુરતી મે હેનતથી પોતાના ભરથારને રાજી રાખેલો, તેનીજ તરફ જા રે એક નીમ બુદીનો શખસ આવુ અપમાંન ભરેલુ લખી

જેર કરશે માટે હું તો તેને આ વાત જણાવશાખી નહી અને તે જેમ ઘટતું વીચારે તેમ કરવા દઈશ.

બેહેમન—જો ભાઈ બીજન મારો વીચાર તારાથી જુદોછે. હું કાંઈ મારી બાઈરી ઉપર શક નથી નાંખતો, તોપણ હું ધારૂં છઉં કે ઓરત જાત ઉપર ટીકી દોરી મેલવી ઘણી અનઘટતીછે. હું પરથમ છુપા લેબાશે શુરગીનની પાસે જવશ, અને તેનો દોસત થઈ તથા તેનાં પાશામાં ભરાઈ તેનાં મનનાં વીચારોને પુછી લેવશ. એટલું કાંમ પેહેલાં હું કરવા વીનાં રેહેવશ નહી—કાંએકે આ ચાકરો કહી ગએઆછે તે વાત ખરી કે ખોટીછે તે જાંણવાનો મારો ઈરાદોછે.

આ ઠરાવ બીજનને દરૂસત લાગો. તેણે જોએઉં કે તેનો બીનર જો એ ઠરાવ ઉપર અમલ કરશે તો તેને નુકસાંન જવાનું નથી, માટે હાલ તુરત તેને અટકાવાની કસી જરૂર જોઈ નહી. બેહેમને તુરત પોતાનું નાંગ ફેરવીને "શેહેરી યાર" નાંમ રાખીઉં તથા બીજો લેબાશ પોતાનાં દીલ ઉપર નાંખીઓ અને એ રીતે તઈઆર થઈને શુરગીનના પોંહોંચખાંનાં તરફનો રસતો પકડીઓ.

—///—

સ્ત્રી એટલે શું ?

બેહેનો આ સવાલ હમો તમોને પુછીએ છઈએ એમાં નરસું કાંઈજ નથી, અને તેથી તમારા વીચારને માંટે આ સવાલ મેલતાં હમો આંનાકાંની કરતા નથી. એમાં તમોને વીચાર કરવાની તસદી પડશે, પણ તેટલા માંટે હમો દલગીર થઈશું નહી. એ સવાલ ઊપર તમો વીચાર કરો તથા તમારી મેલે જવાબ શોધી કાહાડો એવી હમારી ખુશીછે, અને તેજ પરમાંણે એવા ધીઆંન ધરવા જોગ સવાલો વખતે વખત તમારા વીચારને માટે રજુઆત કરવાનો હમારો ઈરાદોછે. તેમાં આપણને કેટલેએક ફાએદો થવાની હમો આશા રાખીએ છઈએ, અને તેને લીધે આજ દીને આ સવાલ હમોએ તમારી સાંમે મેલીઓછે. દાંનાંવો કેહેના આવીઆછે કે પરથમ આપણે પોતા ઊપર નજર કરીએ, અને પછે પારકાઓ વીશે બોલવા માંડીએ. એ કેહેવાતને ધીઆંનમાં રાખીને તમારે પોતાને વીશે હમો આ સવાલ પુછીએ છઈએ તેનો વીચાર કરજો અને પછે તમો જે જવાબ શોધી કાહાડો તેનો હમારા નીચે ટાંકેલા જવાબ સાથ મુકાબેલો કરી જોજો. દુનીઆંની વસતીમાં ખોદાતાલાએ કીધેલા બે મોટા વરગ (નર અને નારી જાતી) ના બીજા વરગમાં તમો આવેલાંછો, માટે સ્ત્રી એટલે શું અથવા તેનાં દુનીઆંમાં શી ગરજછે ઈઆ બીજી રીતે બોલીએતો નારીની શું શું નેમ ખોદાએ રાખીછે ? તે હમારો શવાલછે, અને તમો તેનો જવાબ મેલવવાને મંનને કસરત આપો એ હમારી અરજછે.

કદાચ આ સવાલ ઊપર તમોમાંની કેટલીએક બાઈઓને હસવું આવશે. કદાચ તેઓ એ સવાલને નવાઈ સરીખો સમજશે, અથવા હમારાં અનજાંનપણાને લીધે હમોએ આવો સવાલ નાંખીઓછે એમ કદાચ તેઓ વીચારશે, પણ જો તેઓ વધારે વીચાર કરશેતો હમારો આ સવાલ તેઓને નાંહાંનો શુનો લાગવાનો નથી. હમો સમજીએ છેઈએ કે એ સવાલનાં ખરા અને પુરેપુરા જવાબથી આપણી ઘણીએક સ્ત્રીઓ નાવાકેફછે. તે નાંવાકેફીને લીધે ઘણા ગેરફાએદાઓ થાએછે, અને બેહેનો તમોએ ખાતરી રાખવી જોઈએ કે અગરજો આપણી સરવે સ્ત્રીઓ પોતાની ફરજ અને પોતાને પેદા કરવાની મતલબ બરોબર સમજેતો તેઓ સંસારમાં જે માંઠો દેખાવ કરેછે તેમ થાએ નહી. તેઓ ઘણાંમાં ઘણું એટલું' જાણતાં હશે કે ઓરત મરદની ચાકરી કરવા માંટે," તથા સદાકાલ સુધી તેની તાબેદારી અને ગોલાંમગીરી કરવા માટે જનમીછે, પણ એ વીચાર ખોટોછે અને જેઓએ પરમાંણે ખોટો વીચાર રાખતાં હોએ તેઓની ખાતરી કરવી જરૂરનીછે.

પુરૂશ અને સ્ત્રીનાં શરીરનાં બાંધા તથા ગુણમાં ચોકસ ફરક સરવેને દેખાઈતોછે. મરદ જોરાવર, કદાવર અને દેલાવરછે. ઓરત નાંજુક, નરમ, અને નખરાંદારછે. મીઠી જુબાંન, બોલવા ચાલવાની મેહેજત, શરમ અને મલાહાજો, ધાસતી અને ધીરજ મરદ કરતાં સ્ત્રીમાં કુદરતથીજ આપણ વધારે જોઈએ છઈએ. પણ એ ગુણો ચોકસ કારણ શારૂ તેનાંમાં મેલેલા હશે. અને તે કારણો દેખાઈતાંછે. સ્ત્રીને પેદા કરવાની મતલબ શુબછે તે આ ફરક ઊપરથી દેખાએછે, કારણ કે એ ગુણોવાલું આદમી નરસાંના કરતાં સારાં કાંમ બજા લાવવાને વધારે સાંમરથવાંણછે.

માંટે નારી જાતીને પેદા કરવામાં કુદરતને ધારેલી નેમ શેહેતમાં અટકવી શકાએછે. તેનું કાંમ કાંઈ માતર ચોકસ હવશ પુરા પાડવાનુ નથી. તેનુ કાંમ દુનીઆંમાં મીઠાસની મેલવણી કરવાનુંછે. મરદને ઘરની મદદ આપવી, તેનાં દુખને વખતે તેને દીલાસો દેવો, તેનાં દરદ અને સંકટોને ઓછાં કરવાં,

તેની મોજમાં ભાગ લેવો, અને તેની ઈજત વધે, નાંમ કાએમ રેહે, ઓલાદ આગલ ચાલે, તથા તે શુખ પાંમે એવી ગોઠવણ રાખવી—એટલાં કાંમ તે કીરતારે સ્ત્રીને સોપી આપેલાંછે. શમાંધાંનીને જાલવતી વખતે, મનને ઠંડુ કરતી વખતે, તનને શુખી રાખતી વખતે અને ઘેરને શંતોશી બનાવતી વખતે મરદને મુખીઅ મદદ ઓરતથી મલેછે, અને તેમ થાએ એવીજ મુરાદ તેના જનમ આપનારે રાખેલી દીશેછે.

સ્ત્રી મરદ સાથ પોતાનાં લગણ કરીને "બઈરી" માં ખપેછે. એ વખતથી તે પોતાની ફરજો અદા કરવા માંડેછે. પણ તેને માટે કુદરતે ધારેલી મુરાદ પાર ઊતારવાનો લગણ તે એક ઊપાએ છે. તેવા ઊપાએઓ કેટલાછે તે વીશે હમો હીઆં બોલતા નથી. હીઆંતો સ્ત્રીનો દુનીઆંમાં શા સાંરૂ જનમ થએલોછે તે માતર જણાવવા બેઠા છઈએ, અને નારીને પેદા કરતાં ખોદાએ શું મતલબ ધારીછે તેનો મુખીઅ સાર હમોએ ઊપર આપીઓછે. બઈરી તરીકેની તેની ફરજ નહી પણ એક નારી તરીકેની ફરજ ઊપર જો વીચાર કરીએછે તો આ વાત આપણાં મન ઊપર ચોકસ ઠશેછે કે દુનીઆંને-વસાવનારૂ હુધારનારૂ અને શુધારનારૂ જે પરાંણી તે સ્ત્રીછે. દુનીઆંની સરદારી ગોએઆ મરદનાં હાથમાંછે પણ મરદનો જનમ સ્ત્રીથી થાએછે. તે તેને શીખવેછે, કેલવેછે, અને દુનીઆંમાં પોતાનુ કાંમ બજાવી શકે એવી રીતે તેને તઈઆર કરેછે. એ સ્ત્રીનુ મોટુ અને મનપશંદ કાંમછે.

સ્ત્રીનો વરગ ઘણો મોટો અને ઊમદા મતલબ વાલોછે. સ્ત્રીનો બાંધો ઘણો સોભાવંત અને પરાકરમો કરવા લાએક રચેલોછે. સ્ત્રીની ઊતપંતી નેકી તથા લાએકીનાં વધારાને માટે થએલીછે, એ ઘણી કીમતી વાતછે. એ ખરેખર જોશું તો ખોદાઈ કાંમછે. આકાશનાં ફરેસતાઓની મીશાલે દુનીઆંનાં ફરેસતા તે આપણી સ્ત્રીઓછે. તેઓને ખોદાતાલાએ ચહડનો દરજો બખશેલોછે, અને તે દરજાને લાએકની થવા માટે દરએક અબલાએ કોશેશ કરવી જોઈએછે.

પણ નેક બાનુઓ આપણી બેહનપણીઓ તેવી કોશેશ કરેછે એમ તમો કેહી સકશો? નહી. તેઓનુ શું કાંમછે, તેઓએ શુ શુ કરવુ જોઈએ, અને શી રીતે તેઓ આ ધરથીનાં ફરેસતામાં ગણાંએ, તેની પણ તેઓને ખબર નથી. તેઓ માતર એટલુજ સમજેછે કે ઘણાં રડતાં અને કકલતાં બચાંઓની માં થઈ, હાંડા ઘસડીઆ અથવા ઘર ચલાવીઊ, અને ભરથારની ચાકરી કીધી એટલે તેમની ફરજ થઈ ચુકી. પણ શું એ તમોને વાજબી વાત લાગેછે. દુનીઆંને શુધારવાનુ શું ઓરતોનુ કાંમ નથી? શું એવી કોઈ લાએકીવાલી ઓરત થઈ ગેઈ નથી? એ સરવે વાત કબુલ રાખી શકાતી નથી. સ્ત્રી બોધની વાંચનારીઓની એ વીશે પકી ખાતરી થઈ ચુકીછે. આજ શુધીમાં લાએકીવાલી અને સદગુણી સ્ત્રીઓનાં બેહદ દાખલા તેઓએ વાંચીઆછે અને તેઓ જાંણેછે કે સ્ત્રીનાં કાંમ ઘણા મોટાં અને વધારેછે, તથા તેને પેદા કરવામાં ધારેલી મતલબ ઘણી નેક તથા ઈશવરી નેમ વાલીછે.

—∘•∘—

દરાખનો ઉપીઓગ અને દરદના ઈલાજો.

લીલી અને તાજી ગોલ દરાખને દપ દઈને મોહામાં મારવાને સરવે જણ તઈઆર થાએછે. એ ઊમદા ફલનાં મીઠા અને મનપસંદ રસથી જારે મોડું ભરાઈ જાએછે તારે બહુજ લેહેજત મલેછે. તે શવાદીશત દરાખોનો સવાદદાર દારૂ બનેછે અને ઘણાં માંણસો વલી તે દારૂની ઓર લેહેજત લીએછે. તેઓ તે દારૂ ઊપર જાંણે દેવાંનાં બની જાએછે અને ગમે એટલો ઓઢી જાઈને પછે તેની અસર તલે એવાં ઘેલાં ચેરાં કાહાડેછે કે આસપાસનાંઓમાં તેમની હશી અને શરીરમાં બીગાડો-થાએછે. એજ દરાખનો એક બીજો ઊપીઓગ હાલ જણાએઓછે. તે માંણસનાં દરદ ઊપર ઈલાજ તરીકે ખપેછે. દરદને વખતે કડવી દવાને બદલે મુઠા ભરી ભરીને દરાખ ખાવાની મલે તે વાત કોણ નાંપાડે? એક દેશમાં તેમ બનેછે અને એવુ કેહવાએછે કે તેથી કરીને ઘણાં રોગી માંણસો તદન સાજાં થઈ જાએછે.

ઈઊરોપખંડનાં જરમની દેશમાં દરકીહાંમ નાંમનુ એક પાહાડી પરગંને રાહીન નદીની દખી બોરદુનાં કીનારા ઊપર આવેલુછે. તાંહાં બોહોલા પીલતાર ની ટેકડીઓ હારેકસર નજરે પડેછે અને તે

તમાંમ ટેકરીઓ દરાખનાં વેલાથી ભરેલીછે. તાંહાં અને તેની આસપાસ આસરે પચીસ માઈલની આખી જગામાં દરએક જુને તાજી દરાખોનાં મોટા વેલા ઝુહુલતા અને જુમખાદાર માલુમ પડેછે, જેઓને જોતાંવાર તેમને માટે સુખ ઊતપંત થાએછે. એ દરાખોમાં બારથી પંદર જાત હોએછે. તે સઘલી જાતની દરાખો એકજ ખેતરમાં ઊગી શકેછે, પણ તે એકદમ ઓલખાતી નથી તેમજ વલી તે દરએક જાત વચે રંગ, અને છાલની જાડાઈમાં જે ચોકસ ફરકછે તે પીછાંણવાનુ કાંઈ જાહાજી મુશકેલ પડતુ નથી. ચોકસ જાતની દરાખોની છાલનો અંદરથી જુદો અને બાહેરથી જુદો રંગ હોએછે. કોઈ દરાખ કાલી હોએછે અને કોઈમાંથી સારો ગખવાસ નીકલેછે.

દરકીહાંમ ખાતે આ દરાખ દવામાં ખપેછે. તેને દરદો દફે કરવાનાં કાંમમાં વાપડવામાં આવેછે અને તેથી કરીને તે દરાખ દવાની દરાખ કરી ઓલખાએછે. તે કાંઈ ચોકસ દવાઈની સાથે લેસીને ખવાડવામાં આવતી નથી, પણ આખી દરાખો દરદીનાં ખાધામાં આવેછે અને એમાં તેનો જે મોટો ખપ થાએછે તે ખપને લીધે દરકીહાંમ ખાતે ઊગતી દરાખ બીજાં દેશો તરફ જાજી આવતી નથી. તેનો વેપાર અને ખપ તાંહાંને તાંહાંજ ચાલેછે, અને તે ખપ કાંઈ નાંહાંનો નથી. તાંહાંનાં વઈદોનુ હેતુ મતછે કે તે તરફ ચાલતાં કેટલાંએક દરદો ઊપર તે દરાખ ઘણી કારગત લાગેછે. તે વાત ખરીછે કે નહી અથવા તે દરાખની તેવી અસર થાએછે કે નહીં તે જોકે ચોકસ જણાતું નથી, તોપણ આટલુ ખરૂંછે કે તે દરાખો દરદ ઊપર અતીઘણી વપડાએછે.

શેહેરનાં કેટલાએક બાગો જાંહાંની જમી હીલોતરી ભરેલી અને હવા સરીરને સાંનતી આપે એવી હોએછે, તાંહાં સાંહાંજને વખતે દરદીઓ ફરવા નીકલેછે. પાસેજ નદીનો કોઈ ભાગ આવેલો હોએછે, અથવા નહીનો સારા પાગેઆ ઊપર તાંહાં હમાંમ બાંધેલી હોએછે. તે જગોએ દરએક દરદીના હાનમાં એક નાંહાંની ટોપલી જોવામાં આવેછે. તાંહાંજ વલી દુકાંનદારો મોટા છાબડીઆ ભરી જમાના ટેબલ બીછાવી રાખેછે અને તે ટેબલ ઊપર તમાંને દરાખનાં જથાને ગોઠવી ચોકસી રાખેછે. દરદીઓ તેનાંપી દરાખના જુમખાને જુમખા ખરીદ કરેછે અને પછે જાંહાં જગા મલે તાંહાં બેશી જાઈ તેનાં ડણુસા મારેછે. આ દેખાવ ઘણો જોવા લાએક થઈ પડેછે. બુઢાં અને જુવાંન તાંહાં દરાખ ઊપર લુનાલુટ ચલાવેછે, અને જે આજારી માંણસોને સખીથી સરસ પકવાંન ખાવાનો શોખ નહી થાએ તેઓ દેખાદેખીથી આ દરાખને જમી જાએછે.

કેટલાંએકોને આ જાતની દવા ઘણી ભાવી આવશે. તેઓ કેહેશે કે કવડાં ઓશડો પીવા કરતાં આ દરાખ ખાવાનુ ભલુ. તેઓએ જાણવુ જોઈએ કે ચોકસ દરદો ઊપર જરમનીનાં વઈદો એ દવા ફરમાવેછે. તેમાં ઘણુ કરીને તાવનો મરજ હોએછે. વલી એ દવાની ચોકસ મોસમો હોએછે, અને તેમાં સપટેમબર તથા અકટોબર મહીનાની મોસમ ઘણી લાએક ગણાએછે. પણ તેમ દરાખ ખાએઆ કીધાથી જ દરદ દફે થાતુ હોએ એ બીનાં હજુર શક ભરેલી છે. આપણી પાશે માંનવાનાં કારણોછે કે અગર જો એ દરાખ ખાધા પછે દરદ દુર થતુ હોએતો તેની ખુબી એ દરાખ કરતાં તાંહાંની હવામાં વધારે હશે, કારણ કે તાંહાં દરાખવાલા દરદીઓ સદા ફરવા જાએછે. વલી તાંહાંનાં પાંણીની અસર પણ સારીજ હશે. માંદગીને અટકાવા માંટે હાલના વખતમાં હમાંમખાંનાઓ ઘણા ઊપીઓગી થઈ પડેઆછે. ઈંગલંડમાં પણ કેટલાએક રોગો ઊપર પાંણીનો ઈલાજ લાગુ પાડવામાં આવેછે, માંટે દરકીહાંમ ખાતે દરાખનાં વપરાસ પછે જો કેટલેએક દરજજે રોગનો હુમલો બંધ પડતો હોએતો તે દરાખથીજછે અને બીજાં કુદરતી કારણોથી નથી એમ કેહેવાઈ શકાશે. ...

કેટલાએક વઈદોનુ એવુ મતછે કે કોઈબી દરદ ઊપર દવાની ગરજ નથી. આ મત આપનાર અનુભવવાલા માંણસોછે, તોપણ તેઓના એ મતની સાંમે મજબુત વાંધા ઊઠાવામાં આવીઆછે. પણ તે વાંધા ઊઠાવનારાઓ આટલુવો કબુલ કરેછે કે હરએક જાતનુ ઓશડ દરદને દુર કરતુ નથી. દુખ જે મટેછે તે માતર કુદરતી કારણોથી મટેછે અને દવા ઘણુ કરીને કુદરતને મદદ આપેછે. કુદરતે જીંદગી ગુજારવા માટે ચોકસ નીએમો બાંધી આપીઆછે. તેથી ઊલટુ જો માંણસ ચાલેતો તેની સુખાકારી બીગડે, પણ તે કાંયદા ઊપર જો પાછુ જલદીથી ધેઆંન આપીશે

તો સુધારો થવાની આશા રેહેછે. ઓસડ તે સુધારાને વધારે આગલ પાડેછે, બાકી ખરો ઈલાજ એછે કે તેવાં દરદોનુ કારણ શોધી કાહાડી તે મુલને દુર કરવું. આ મત ઘણુ વજણદારછે અને વાચનારી બાઈઓને હમારી એજ ભલાંમણ છે કે દરદ મટી જાવાની આગમચ દરદ નહી થાએ એટલા માંટે કુદરતે જે ધારા બાંધીઆછે તેમને તોડવા નહી. તાજી હવા દમમાં લેવી, કસરત રાખવી, અને એ વીનાએ બીજી સારી રીતીઓ પરમાંણે ચાલવાનુ ખોદાઈ-ફરમાંનછે, અને તે મુજબ જો ચાલીઆંતો દવાઈની જાહાંજી જરૂર પડવાની નથી.

એક આંધલા છોકરાનો અજાએબ ખવાસ.

"પીઆંનો ફોરટ" નાંમની વાજાની પેટીને હમારી કેટલીએક વાંચનારી બાઈઓએ જોઈ હશે. આપણાં લોકોમાં સોમાં પાંચ ઘરે હાલ તે પેટીને આપણ જોતાં હોઈશુ, પણ ઈંગરેજ લોકોમાંનો સોમાં પચાણુ ઘર વાલાઓ પોતાનાં ઓરડામાં એ કીમતી વજંતરને રાખેછે. વાજાંની પેટીઓ ઘણી જાતની હોએછે. તે ઘણીખરી કુંચીથી વજાડવાની હોએછે, પણ આ "પીઆનો ફોરટ" ને તો હાથના આંગલાંથી વજાડવી પડેછે, અને જે મીશાલે સીતાર ઊપર હાતને ઘણી કસરત આપવી પડેછે તે મીશાલે "પીઆંનો" ઊપર પણ આંગલાંને રમાડવાં જોઈએછે. એ પેટી ઊપર આસરે ચાલીસ પીસતાલીસ ચાંપ હોએછે અને તે દરએક ચાંપ વજાડવાથી ચોકશ રાગ નીકલેછે, જેવા ઘણા એક રાગને સાથે મેલવીએતો ગાએણનો શુંદર સરોદ દીલને ઠંડક દીએછે. એ ઊપરથીજ જણાંએછે કે "પીઆંનો" વજાડવાનુ કાંમ કાંઈ સેહેલુ નહી હશે. વજાડનારને એટલી બધી ચાંપ અથવા રાગ ઈઆદ રાખવા જોઈએછે અને તેની સાંથે તે દરએક રાગની જે નીશાંન ચોપડીમા હોએ તે નીશાંન જોઈને તે રાગ વજાડવા પડેછે. એટલા માંટે એ પેટી વજાડનારાઓને ઘણા વરશની તાલીમ લેવી પડેછે અને છેક બચપીથી જેઓને "પીઆંનો" વજાડવાનો માહાવરો હોએછે તેઓની આંખ ચોપડી ઊપર તથા આંગલાં ચાંપ ઊપર એવીતો જહદથી દોડેછે કે તેની તારીફ થાએ નહી.

આવુ હથડુ કાંમ પોતાની મેહે શીખવુ એ ઘણુ અજાએબ જેવુંછે. પણ વધારે અજાએબ જેવું એછેકે આવા શુંદર રાગને આંધલાં માણશો પણ વજાડી જાંણેછે એનું કારણ તેઓની સાંભલવાની ઈંદરી ગણાએછે. આટલી વાત ખરીછે કે જે કમનશીબ માણસો પોતાની આંખ સરખા બેમુલા રતણને ખોહી દીએછે તેઓને તેમની બાકીની કવડાશ ભરેવી અને કંગાલ જીંદગીમાં જરાબી કરાર આપવાને કુદરતે ગાએણનાં બેહદ શોખની બખશેશ કીધેલી હોએછે. તેઓની આંખનો ખંગ કાંનમાં વાલી આપેલો હોએછે, અને તેથી તેઓ ગાએણ સારૂં વજાડી તથા સમજી શકેછે. તેઓને પણ તેમાં તાલીમ જોઈએ. મગર જે આંધલા છોકરા વીશે હમો આ બેઆન કરીએ છઈએ તે છોકરોતો કશી પણ તાલીમ વીનાં "પીઆનો" શીખેઓછે અને ઝરીથી હથડા રાગ તે ઊપર વજાડી શકેછે, એમ વાંચીને હમારાં વાંચનારાંઓને અતીશએ અચરતી ઊપજશે. આ આંધલા છોકરાએ પોતાના ઊપરા ખવાસથી અમેરીકાની આલમને હેરત કરી નાખીછે. "પીઆંનાં ફોરટ" ઊપર તેનાં આંગલાંને દોડતાં જોઈને સરવે કોઈ દાંતમાં આંગલા પકડેછે.

આ છોકરાનો હેવાલ જાંણવા જોગછે. તે એક ગોલાંમનુ ફરજંદછે, અને તેને લીધે તેને કેલવણીનાં ક. ખ. પણ લખતાં ઈઆ વાંચતાં આવડતા નથી, બરોબર બોલીએતો તેને પુરૂ પાધરૂ બોલતાં વટીક આવડતુ નથી, એટલુજ નહી પણ તે ચાલતાં અથવા બેસતાં ઊઠતાં પણ શીખીઓ નથી. તેનુ નાંમ ટાંમ કરીને છે; તે મી૦ ઓલીવર નામનાં એક આબરૂવાલા વેપારીનાં ઘરમા રહેલોછે અને લોકો તેને "આંધલો ટાંમ" એ નાંમે ઓલખેછે ટાંમ જારે માંતર થોડાએક મહીનાંની ઊમરનો હતો તારે તેની માંને તેનાં હાલનાં સેઠે પોતાનાં ખેતરનાં કાંમને માંટે ગોલાંમડી દાખલ ખરીદ કીધી હતી તે વખતે ટાંમને મી૦ ઓલીવરે માંતર દયેઆને ખાતર પોતાને તાંહાં રાખીઓ હતો. કારણ કે ટાંમ બીજી કોઈબી રીતે તેને કાંમ લાગશે એવી તેને આશા નહી હતી. ટાંમ જનમથીજ આંખે આંધલો, પગે ખોરો, સગીરે દુબલો અને દુનીઆદારીએ રદ થાએલો હતો. પુંરતી માવજત નહી હોવાથી તે બાઈને પાલીઆની મી

શાલે પડી રેહેતો હતો, અને તેટલા માંટે તેની હાલત ઊપર રેહેમ કરી મી૦ ઓલીવરે તેને પોતાને ઘર રાખીઓ હતો. તેની માં જારે સવારથી રાત સુધી ખેતરનાં કાંમ ઊપર જતી હતી, તારે આ આંધળો ટાંમ પોતાનાં શેઠનાં ઘરનાં ઓટલા ઊપર બેસીને જુફીઆ કરતો હતો. ઘરનાં હેવાંનો કરતાં તેની હાલત વધારે સારી નહી હતી. લોકો તેને ચાલતાં ને હાલતાં ટપલા મારતાં હતાં—બચાંઓ તેને ખીજવતાં હતાં—અને ચોકસ વખતે તેને ખોરાક નાંખી જવા શીવાએ તેની કશી વધારે બરદાસત લેવાતી નહી હતી.

હમણાં તેને નજરે જોઈ આવેલા એક આબરૂવાલા ગરહસથે તેનો જે હેવાલ છપાવીઓછે, તે ઊપરથી જણાએઓછે કે એજ ઓબીઓલ અને બેહોલ છોકરો આજે સરવે લોકોમાં નાંમદારી ભરેલો થએઓ છે. તેની ઊંમરનો માંતર બાર વરશનીછે. તેનો આકાર અથવા દેખાવ કોઈબી રીતે સુધરીઓ નથી—તોપણ હાલ તેણે જે કીરતી વધારીછે તે ઊપરથી ફીલસુફોને બોલવાનો પકો પાએઓ મલેછે કે માંણસનાં બાહેરનાં દેખાવ ઊપર ભરોસો રાખવો નહી. ઘણી બદસુરત ચાંમડીવાલુ આદમી અંદરથી હીરાની મીશાલે જહલકેછે, અને ઘણી શોભાવંતી સજણી કોઈવાર ઘણી બદ દેઆંનત નીકલી આવેછે. તેવીજ આપણા આ ટાંમની હાલતછે. જે લોકો તેને ધીકારતાં હતાં તે લોકો તેને આજે વખાંણેછે, અને જે લોકો તેને ટપલા મારતાં હતાં તે લોકો આજે તેનાં ઊપર ચાહા રાખવા લાગાંછે.

આગલ કોઈને ખબર નહી હતી કે આ આંધલો, જંગલી ટાંમ ભીતરમાં ઘણોજ ઊંચી મનશકતીવાલો છોકરોછે. સાત વરશ સુધી તેને માંટે લોકો ઠગાએઆં હતાં. તેઓ એટલુ જાંણતાં હતાં કે ટાંમને ગાએણ ઊપર ભારી શોખ હતો, અને જારે મી૦ ઓલીવરની છોકરીઓ પોતાની "પીઆંનાં ફોરટ" ઊપર ગાએણ ગાતી હતી તારે ટાંમ દુરનાં એઆનથી સાંભલતો હતો અને પોતાનાં અંધાપાંનુ દુખ સઘલુ ભુલી જતો હતો. એક દાહાડે રાતને સમે જારે સરવે કોઈ ઊંઘએલાં હતાં તારે મી૦ ઓલીવરનાં ઘરમાં જે જગોએ "પીઆનો ફોરટ" મેલેલી હતી તાંહાંથી ગાએણનો સરોદ આવવાથી તેઓ જાગી ઊઠીઆં. આ રાગ પેહેલાં ઘણો ધીમે પણ પછે ઘણાં જોરથી સંભળાવા લાગાં અને માલુમ પડીઊં કે એ રાગ તેઓ જાગી ઊઠીઆં તેની અગાઊથીજ વાગતા હતા. આગળ જઈ જોઈઊ તો આંધળો ટાંમ પીઆંનોની સામે બેઠેલો હતો અને તાંહાં શું કરતો હતો? ઘણાજ મોતેબર રાગને વજાડતો હતો! "પીઆનો ફોરટ" ને તેણે તે દીવશે પેહેલવેહેલો હાત લગાડીઓ હતો, અને તેજ દીવશે તેણે એવા રાગ વજાડીઆ હતા, કે જે રાગ વજાડતાં મી૦ ઓલીવરની છોકરીઓ સું પણ તેમનાં ગાએણનાં ઊસતાદની મેહેનતને લીધે કનટાલી જાતા હતા. તે રાગને આંધળો ટાંમ કોઈનીબી શીખવની વગર વજાડતો હતો, અને સઊની ખાતરી થઈ હતી કે એ નાંહનું બાલક કાંઈ ધીકારી કાહાડવા જોગ નહી પણ વખાંણવા જોગ મનતુછે.

તે અગતનાં દીવશથી ટાંમની દસા બદલાઈ હતી. તેનાં શેઠે તારથી તેનાં ઊપર ધેઆંન આપવા માંડીઊં. ટાંમ દરરોજ "પીઆંનોની" સાંમે બેસવા લાગો, અને થોડા દીવશમાં તે નાંમીચા ગાએણકારોને માહાત કરવા લાગો. તે વાત ગાંમમાં જાહેર થઈ. આ બાર વરશની વએનાં આંધલા છોકરાનુ ગીત સાંભલવા જગેજગથી લોક આવવા લાગાં. તેમાં મી૦ ઓલીવરને કમાંની થઈ. તેણે ટાંમને દેખાડવા સારૂ જાહેર મીજલસો બોલાવી, અને દર એક તમાસગીર પાસેથી ચોકસ ભાવ લેવા માંડીઓ. તે મીજલશમાં આંધલો ટાંમ પોતાના સેઠનો હાથ ધરી પીઆંનોની સાંમણે આવતો અને પછે એવા મધુર રાગ વજાડતો હતો કે તમાંમ મીજલશીઓને લાગેલા હરખનો પાર નહી હતો. નામીચા ખેલાડીઓ સઊથી બીકટ ગીતને જો એકજ વખત વજાડતાં તો પછે ટાંમ તેનો શાંભલીને એવુ ઈઆદ રાખતો કે બીજી વખતે તે કશી ભુલ કીધા વીના વજાડી જતો હતો. તે ગીત પુરૂ કીધા પછે ટાંમનો હરખ તેની છાતીમાં સમાતો નહી હતો. તે પોતાનાં ગુરૂબીને કોટી કરતો હતો અને તેને ખુશાલીથી પગ અફાલતો જોઈ તમાસગીરો તેની ખુશાલીમાં દાંતોજાંનથી શાંમેલ થતા હતા. આ હેવાલ જે લખનારે આપીઓછે તે લખેછે કે હજુર સુધી ટાંમ પોતાનાં એ અજાએબ ખવાસથી આલમને અચરત કરેછે.

ઘરધણીઆંનીઓનો જુલમ.

પારસી લોકોની કેટલીએક ઘરવાલીઓ ઘણી કસમજ અને કલાંટ હોએછે. ભાડુતો ઊપર તેઓ ચાહે તેવો જુલમ કરેછે અને ઘણુ કરીને જારે તેઓનાં ઘરમાં તેમને આંકોસમાં રાખનારો "માટીડો" નહી હોએ તારે તેઓ પોતાના ગરીબ ભાડુતો ઊપર જે જ ફા ગુજારેછે તેનો કંઈ પારજ નથી. તેવી અલબતાં થોડીજ ઘર ધણીઆંની હોએછે પણ તેઓનો મુખી અ જુલમ એકે ભાડુતો ઊપર તેઓ મોટાઈ ભોગવવા માંગેછે, અને તેઓ તરેહવાર બાંહાંને છીદ્રાં શોધી કજીઆ કરેછે. તેવી કલાંટ ઓરતો ઘરમાં જે કંકાસ રાખેછે તથા ગાલાગાલીથી પાર પડોશીઓને કંટાલો આપેછે તે ઘણો શરમ ભરેલોછે. પણ તેઓ એવા કજીઆમાં શરમ સમજતી નથી અને તેથી મોટી બુમ પાડવાને તેઓ આંનાકાંની કરતી નથી.

એવી એક ઘરધણીઆંનીએ પોતાને હાથે પોતાની જે ફજેતી કીધી હતી તે ઘણી હસવા ગરખીછે. એ ઘરધણીઆની "બાવરવાલી બચુંબાઈ" ને નાંમે ઓલખાતી હતી. તેનું કારણ એ હતું કે જારે તે ભાડુતો સાથ કજીઓ કરતી હતી તારે એટલા ગુસામાં આવતી કે બાવરની ચીર લઈને કોઈ વખતે મારવા દોડતી હતી. તે ઊપરથી "બાવરવાલી બચુંબાઈ" કરી તેનુ નાંમ પડી ગએલું હતું. તે પોતે જેમ કંજુસ હતી તેમજ મુરખ હતી, અને પઈસાનો તથા અકલનો ખરચ આડે મારગે કરતી હતી. તેનું ઘર તેનાં ભરથારથી મલીઊં હતું, જે ભરથાર પરદેશમાંજ મરણ પાંમીઓ હતો અને તેની પુંજી ખાનારૂં આ બાવરવાલી બચુંબાઈ શીવાએ બીજું કોઈ નહી હતું. ગરીબીમાંથી તવંગરીમાં આવીઆને લીધે તેની તકોબરીનો છેડો નહી હતો. તેનો મીજાજ ઘણો પાજી હતો, અને ગાંમની મોટી સેઠાંણીઓમાં પોતાનેબી ગણતી હતી. એટલા માટે પોતાના ભાડુતો કરતાં પોતાને ચહડની સમજતી હતી, અને ગજ ભરે પણ તશુ ફારે નહી તેવી વાતો કરતી હતી. જારે વાત કરે તારે "મારૂં ઘેર મારૂં ઘેર" બોલીઆ કરતી હતી, પણ જો તમો તેનો અવતાર જુવો તો તેનાં ઊપર હશવા વીનાં રેહો નહી.

એટલુ તો એ ઘરધણીઆંની વીશે બોલીઆં. હવે તેનાં ઘેરનું જુજ બેઆંન આપવું જોઈએ. પણ તેવણનાં ઘર વીશેનો બુઢાંઓ કેહછે તેમ નહી બોલવાનાં ઘણા ગુણ. જુની મરઘા સેરીમાં તેનું ઘર હતું. સેરી આવી કે તાંહાંનું ઘર તે વલી કેવું હોએ? ઘરનો મોહોલો એટલોતો કુમાદે હતો કે આગલી બારીએથી જોઈએતો સાંમાં ઘેર નાખનાં દાંનડા આગલ દેખાએ! તેથી કરીને ઊજરહું એટલું પડે કે દેખતાં માંણસની આંખમાં અંધારી આવી જાએ. આ ઘરમાં પવ ણબી કાંઈ છેકજ બંધ નહી હતો. જારે શેહેરમાં તોફાંણ થતુ તથા લોકોનાં ઘરનાં છજીઆં ઊડી જતાં તારે આ ઘરમાં થોડો થોડો પવણ આવતો હતો. ઊભાં ચોમાસામાં ભાડુત લોકોનાં ઓરડામાં દરીઆવ થતો હતો, અને તેથી ખાટલા તથા વાસણો સારી રીતે ધોવાઈ જતાં હતાં. દોસલાંનાં દીવલો ઊપર ઘેર ધોવાની કાંઈ ગરજ રેહતી નહી હતી. એવું નાંમીચુ તે ઘર હતું અને બચુંબાઈ પોતાના તે ઘર ઊપર મગરૂર હતી.

ઘર અને ઘરધણીઆનીની આવી હાલતને લીધે બચુંબાઈના ભાડુતો જાહાન્નું શુધી ટકતાં નહી હતાં. તેઓને રાખતી વખતે આ સેઠાંણી લાંબી લાંબી વાતો કરતી હતી અને મોટી મોટી કબુલાતો આપતી હતી. જો નલ ભાગેલા હોએ, અથવા જો રાંધણી મધેની ચુલાવાટી ગેપ થએલી હોએતો "બે તરણ દીવશમાં તાબરતોબ કરીઆ મજુરને બેસાડી સમરાવી આપવા" કેહેતી હતી. પણ તેઓને રાખીઆ પછે બચુંબાઈ તેઓ સાથ તરેહવાર કારણે કજીઆ કરતી હતી. એ તેની મોટી ખાંમી હતી અને કોઈબી રીતે તે સુધરતી નહી હતી. પેહેલા માલા ઊપર તે રહી હતી અને તેનું કારણ એજ હતું કે ઊપર જે કોઈ આવજાવ કરે તે સરવે તેની નજરે પડે. પોતે ઘરવાલી માટે ભાડુતોની સરવે ખબર રાખવાનો તથા ખાંનગી વાતો જાણવાનો પોતાનો હક સમજતી હતી. જે પારકું આસાંમી આવતું તેને હેઠલથીજ સવાલો પુછતી હતી અને જો કોઈ શખસનો બાહેરનો દેખાવ સારો નહી હોએ તો પછે તેને હેઠલ મોકલાવી દેતી હતી. મહીનો પુરો થતાં વારજ બાવરવાલી બચુંબાઈને ભાડું જોઈતું હતું અને નહી તો પછે તેનેમશે કજીઓ કરતી હતી. ખરકીમાં દીવો મેલવાના ભાડુતોએ વારા પાડેલા હતા. બચુંમાંકેથી જારેવારો હોએ તારે તે ટમળાલરને બદલે કોડીઓં મેલે અથવા અરધી રાતમાં દીવો બુજવાઈ જાએ તો કોઈ

થી બોલાતું નહી હતું, પણ જો કોઈ બાહુતથી એક વખત તેમ થએઊં તો તેનો કજીઓ જુદો કરતી હેતી. એવી એવી ઘણી ચાલ ચલાવીને બચુંબાઈ બાહુતોને કંટાલો આપતી હતી.

એક દાહાડે આ ઘરવાલીને તેને માંથેનુ બાહુત મલીઊં. તે બાહુતનો મીજાજ બચુંબાઈ કરતાં આકલો હતો. દોલ પાલનનો ડોસાભાઈ માતબરીમાંથી ગરીબી હાલતમાં આવીઆ પછે નાંચારીને લીધે આવાં હલકાં ઘરમાં આવી વસીઓ હતો. તે પોતાની ગુંજાસ માંફક ગુજરાંણ કરતો હતો. તેની બઈરી નામે ધનાંબાઈ ઘણી ગરીબ અને સરમાઊ હતી. ધણીને મદદ કરવા માંટે દરણું દલીને અથવા બાહેરનુ શીવી સાંધીને થોડી ઘણી કમાંઈ કરતી હતી. ડોસાભાઈ જઈને રહેઓ કે પછે આ ઘરવાલી સાથ તેની બઈરીને થોડા દીવસમાં કજીઓ થએઓ. ડોસાભાઈનાં નાહાનાં એક પુરાં બચાંની વરસગાંઠને દાહાડે તેની બાએડીએ "સેવ ઓરાવી." પણ ઘરવાલીને તાંહાં તેણે સેવ મોકલી નહી, તોબી બચુબાઈ જારે પેહેલાજ માંલા ઊપર રહેલી હતી તારે તે વાત જાણવા વીનાં રહી નહી. દાદર ઊપરથી ઊતર ચહડ જોઈને તે પાંમી ગઈ અને પછે પોતાનાં મનમાથી તે વાતને ભુલી ગઈ નહી. આ બાહુને બીજાંઓને તાંહાં સેવ મોકલી અને તેને તાંહાં નહી મોકલી માંટે તેનાં મનમાં ઘણું માઠું આવીઊં.

ડોસાભાઈની બાએડી દરરોજ સહવારનાં ઘટીએ અનાંજ દલવા બેસતી હતી. એક દાહાડે બચુબાઈનાં ઘરમાં બાજ હતી, માંટે તેણે આ સ્ત્રીને ઘટી ફેરવવાની મનાંઈ કીધી. ધનાંબાઈ તેની સાંમે થઈ અને માંગી લીધું કે અગતનાં કારણસર તેને આ દલનું કરવું પડીઊંછે માંટે દલવા દેવું. બચુબાઈનો તેમાં મીજાજ ગીઓ, તે બુમ પાડી ઊઠી કે, "એ વાએ, આએ શું જુલમ? તમારાં જેવાંનો કોઈ બાહુત નહી જોએઆંતાં. રોજ બરી ગજરમાં ઘસર ઘસર કરવા બેસોચ. કાંઈ પાર પડોસીમાં ઉંઘ આએચ તેની જાંણોચકે નહી?" ધનાંબાઈનો ઠરાવ હતો કે ઘરવાલી બોલે તેને જવાબ આપવો નહી અને દલણું ચલાવીઆ કરવું. આવું જોઈને બચુબાઈને ધીરજ આવી નહી, માંટે ઊપર ચહડી આવી અને કજીઓ કરવા લાગી." જો એવાં બાહુત વગર ગલાવસ, તારે મનસે શું હું બોલુજ તે કાંઈ ઘાસ કાપુચ. ઓવાએ આવીબી કોઈ બઈરીછે." એ શીવાએ બીજી ઘણીએક બોહોસ કરવા લાગી. ધનાબાઈએ દલણું માંડી વાલીઊં, પણ તેવામાં ડોસાભાઈ બાહેરથી આવી લાગા. ધનાબાઈએ તેને સઘલી હકીકતથી વાકેફ કીધો. તેનાં ધણીનો મીજાજ ઘણો આકલો હતો. તેણે પોતાની ઘરધણીઆનીને શવવા નહી દેવાનો ઠરાવ કીધેલો હતો, માંટે આ એક વખતે બાવરવાલી બચુંબાઈ ફાવી ગઈ તે જાણીને દલગીર થએઓ. જે ઘરવાલી ના કેહે તે તેનો મરદાટ ભાંજવા માંટે કરવું જોઈએ એમ ધારીને ધનાબાઈને તેણે પાછી દલવા બેશાડી. હવલ ઘરવાલીએ તે જોઈઊં તો ખરૂં, પણ તેના ધણીએ હોકમ કીધો એટલું જાણીને તેનાંથી પાછો કજીઓ થઈ શકીઓ નહી. જો તે ગડબડ કરતે તો તેનું કાંઈ ચાલતે નહી કેમકે સાંમી બોરકુએ "માટીડો" હતો. તેથી તે હારીને બેસી રહી અને બીજાં બાહુતોમાં તેની ફજેતી થઈ. જેમ વખત ગીઓ તેમ તે ઠંડી પડી અને જાણે કજીઓ થએલોજ નથી તેમ ચાલવા લાગી.

તારપછે વલી એક વખતે બાવરવાલીએ કજીઆનું છીદ્રું શોધીઊં. તે વખતે તો "માટીડા" ની પણ ધાસતી ખાધી નહી અને હીમતથી ઊપર ચહડી. પરથમતો ધનાબાઈની સાથે વાત કરવા લાગી, તે બોલી કે "ઓ વાએ ધનાબાઈ તમારોતો કાંઈ જુલમછે." ધનાબાઈએ ખોલાસો પુછવા ઊપરથી તે બોલી કે, "અરે વલી પુછોચ શાંનુ? બરીઆ અખાડા અખાડા કરતાંનો હવે હું થાકી ગેઈચજો. એમ નથી પરવરવાનું હું તમુને સાફ કેહુંચ." ધનાબાઈએ જવાબ દીધો, "મારૂં માથું દુખેછે, વાસતે માએ બોલોતો જરા હલુસે બોલો; એવો કુવલો માંડી વાલો."

બચુબાઈ—ઓવાએ તારે બોલુબી નહી. આએ આપડામાં હું કાંહાંથી આવી, વાંકનો વાંક ને શીપરથી ચાપલુસી કરતી દેખું. આખો દાહાડો દાદર પરથી ધપર ધપર ઊતરતાં માથું નહી દુખતું?

ધનાબાઈ—પણ ચાપલુસી શાંની? હમારો શું વાંક પડીઓ તે કેહો.

બચુંબાઈ—વાંક નહી? રાતનાં બાર બાર વાગા સુધી ઘેરનાં બારણાં હુગાડાં પડી રેહેચ તે જરા હવે આવીને બંધ કરી જઈઓની.

ધનાબાઈ—માએ, પેહેરે માલેનો તમે રેહેનો, ને એ કાંમ મારૂ શાંનુ?

બચુંબાઈ—તો તારો વર કાંહાં ,કાંહાંથી થઈને આવે ને પછે હું બારણાં ધાંકીને પાછાં હુગાડવા જાંઊં કે!

ધનાબાઈ—તારે હુગાડાં રાખી મેલો.

બચુંબાઈ—ને પછી? કોઈ મુવો હેથે ભરાઈ બેસશેતો તારો કાકો જવાબ આપશે?

ધનાબાઈ—જોવો ઓ ઘેરવાલાં તમે વલી કજીઓ કરવા આવીઆંચ. મેં તમુને કહેઊ નહી કે મારૂ માંથુ દુખેચ ? હું આજારીછુ.

બચુંબાઈ—અરે પણ સાંની આજારીછે. પોહોરી ચોહોરા થઈને જમેચ. સેવ ને મલીદા ખવાઓચ ? ને ઘેરની વાત આવેચ તારે સાંની આજારી પડેચ ?

ધનાબાઈ—(ગુસામાં) તો તુબી કાંએ નહી રાંધીને ખાતી. પેટનાં બલીઆં ગાંમ બાલવા આવીચ કે?

બચુબાઈ—આઓ જોઈઊ કે મારી ઊપર તગાડો કરેચ, અરે ઓ કસતુરન મુંગી મુંગી મરી રેહે. રાંન ખાઓચ, પીઓચ, ને મારી સાથ વાત કરતાંજ મરેચ.

હવે પીઆરી બાઈઓ આ બે ઓરતોનો મીજાજ કેમ રેહે. જેવો કજીઓ આપણાં ઘણાંએક ઘરોમાં આપણ જોઈએ છઈએ, તેવો કજીઓ હીઅ શરૂ થએઓ. બંધે જણ ગાલાગાલી ઊપર આવીઆં એક બોલતી કે "તુ કાંહાં મારો ઘડો લેવા આવી." બીજી બોલતી કે "ઘડો લીઓરે તારી માંએ બેહેનો." તુરત જવાબ મલતો કે "ઓતું ગાલની દેતી મરેરે. મારો ઘડો પખોરીને આપુરે. રાંન તારી સાત પાંચ છે તેને ગાલ દેની." એથીબી વધારે કજીઓ આગલ ચાલીઓ. તેઓ એક એકની ખાંમીઓ સોધવા લાગાં. બંધે જણ સાથે ગાલ દેતાં હતાં અને તેથી બંધેનુ સંભલાતુ નહી હતું. "દીકરા દીકરી મરે અને દોજખમાં જાઓ" ઈતીઆદી બોલો જે સાંભલી આપણને કમકમાટ છુટે તેવા બોલ બાવરવાલી બચુંબાઈ બોલતી હતી અને તેનો તેવો જ જવાબ પણ વલતો હતો.

સેવટે ડોસાભાઈ સેક ઊંઘમાંથી જાગીને બાહેર આવીઓ. તેને જોઈને ઘરવાલી દબરાટમાં પડી. પોતે એકદમ ઠંડી પડી ગઈ અને ડોસાભાઈ સાથ વાત કરવા લાગી. પણ ડોસાભાઈએ જોએઊ કે વલી તેને ફજેત કરવાનો તે વખત હતો, માંટે તે પોતે એકદમ ગરમ થઈ ગએઓ. તે એવા ખુમાટા માંરવા લાગો કે બચુંબાઈ ધ્રુજવા પડી. તેણે તે ઓરતને એકદમ હેથે ઊતરી પડવાનો હોકમ કીધો. ઘરવાલીએ તેને ઘર ખાલી કરવાની અરજ કીધી, પણ ડોસાભાઈએ સાફ જવાબ આપીઓ કે સરકારનો ધારોછે કે ઘેરનાં ભાહુતને ખાલી કરવાની બે મહીનાં અગાઊ નોટીસ આપવી. બચુબાઈમાં એટલી સમજ નહી હતી કે જેથી ડોસાભાઈનુ બોલવુ ખરૂછે કે ખોટું તે વીચારી શકે. તેનુ આ "માટીડા" સાથે કાંઈ ચાલતુ નહી હતું અને તેથી બીજાં ભાહુતોમાં વજણ ખોહી દેતી હતી.

ડોસાભાઈ ઘર ખાલી કરી ગીઓ નહી. તેજ પરમાંણે ઘરવાલીનાં એકબી શુખનને તે ધેઆંન આપનો નહી હનો. તેથી ઊલટુ જરા જરામાં સીપાઈને તેડી લાવવાની ધમકી આપતો હતો. તે મોટા મોટા બોલો બોલનો હનો, તથા સરકાર અને ધારાની ખોટી ખોટી વાતો કરતો, તેથી બચુબાઈ ઘભરાતી અને તે સઊ ખરૂ માંનતી હતી. એક વખતે જારે ઘરમાં વરસાદનુ પાંણી ઘણું ગલીઊ અને જારે ઘરવાલીએ તે સમરાવી આપવાને નાં પાડીઊ તારે તે એક સીપાઈને ખરેખર તેડી લાવીઓ. તે સીપાઈએ ધમકી આપી અને ઘેર જે ઘણી માંઠી અવસથાગાં હતું તે વીશે સરકારમાં ખબર કરવા કહેઊં. તે ઊપરથી બચુબાઈએ પોતાની મેલે મરાંમત શરૂ કીધી. આવી આવી રીતે જારે આ ઘરવાલી થોડી ઘણી જેર થઈ તાર પછે ડોસાભાઈને બીજે ગાંમ ચાકરી મલી. તેની બાએડી પોતાનાં માં બાપને તાંહાં ગઈ અને ડોસાભાઈએ ઘર ખાલી કીધું.

વાંચનારી બાઈઓ, આવી રીતનાં કજીઆ આપણ કેટલાંએક ઘરોમાં વારેવડીએ સાંભલીએ છઈએ. તે કેવા હલકા તથા નકામાં હોએછે તે થોડું ઘણું દેખાડવા માટે ઊપલો સેજ હેવાલ આપીઓછે. એમ ખરેખર બનેછે. નકાંમી બાબદો ઊપરથી આપણી ઓરતો ગાલગલોચ કરેછે અને એક એકને કદુવા દીએછે. તે અનઘટતુંછે એટલુંજ નહી પણ જે કાંઈ બોલાએછે તે સઘલું અરથ ઈઆ મતલબ વગરનું હોએછે. માટે એવી કજીઆ કરવાની ચાલ છોડીદેવી જો

ઈએછે કે તેથી ગાંમમાં હશી થવાનું અટકે અને સંપ તથા સમાધાનીથી વખત ગુજરે.

લેડી કેંનીંગ.

જે માંનવંતી બાંનુની એક નાંહાંની તસવીર શ્રી બોધનાં વાંચનારાંઓને માંટે આ આંક સાથ જોડીછે તે ઊપલાં મથાળાંમાં તાંકેલાં મુબારક નાંમની લાએકીવાલી લેડી કેંનીંગછે. તેનુ નાંમ આ દેશની થોડી ઘણીબી ખબર રાખનારાઓની છાતીમાં કોતરી રાખેલુછે અને તે નાંમને તેઓ પોતાની ઈઆદગારીમાંથી ખીસવા દેશે નહી. તે નાંમ હીઆંનાં દેશીઓને વાહાલુ થઈ ગએલૂછે, અને આ દેશની દરએક અબલાએ પણ સરખી રીતે એ સદગુણી સ્ત્રીની પીછાંણ રાખવી ઘટેછે. કેટલાંએક મોટાં માંણસોની બાએડીઓને જોવાને અથવા તેની હકીકત જાંણવાને ખંતી હોએછે, કાંએક તેવાં મોટાં માંણસ પોતાને લાએક બાએડીઓથી મોટુ શુખ પાંમેછે. લેડી કેંનીંગનો ભરથાર મોટુ માંણસ થઈ ગએલોછે. તેની આ ચંચલ સ્ત્રી વીશે આપણે થોડુ ઘણુ પણ ઈઆદ રાખવું જોઈએ.

લેડી કેંનીંગને જે વાંચનારી બાઈ ઓલખતી નહી હશે, તેનાં મનમાં કદાચ એવો વીચાર આવતો હશે કે જે મીશાલે જોન આફ આરક લડાઈનાં મેદાંનોમાં જબરદસત ફોજને લઈ ગઈ હતી, અથવા જે મીશાલે ગરેસ ડારલીંગે મરતાં માંણસોનાં બાહાદુરીથી જાંન બચાવીઆ હતા, તેજ મીશાલે લેડી કેંનીંગ પણ કોઈ મોટાં પરાકરમમાં પરકાશી નીકલી હશે. એ ધારણાંમાં થોડી ઘણી ભુલછે. લેડી કેંનીંગમાં ઊપલી નાંમીચી સ્ત્રીઓનાં સરખી રીતે દુનીઆંમાં ઘેંગાત કરી મેલવાનો ગુણ નહી હતો. તેણીએ કાંઈ જંગો ઘુજાવીઆં નહી હતાં, અથવા મરદાંનગી ભરેલી રીતે કાંઈ મોટી મુસીબતોને ટાલી નહી હતી. તેણીએ મરદનાં સરખી હીંમત અને ખવ.સોને બદલે, સ્ત્રીને લાએકનાં પોતાના ગુણોમાં માંન મેલવીછે; અને તેટલા માંટે તે કાંઈ ઓછી લાએકીવાલી ગણાતી નથી, અથવા કાંઈ થોડી પરખેઆત થઈ નથી.

હીંદુસથાંનની સરકારનો વડો અને આ દેશનો માંજી વાઈસરાએ લારડ કેંનીંગ ગએ વરશે અતરેથી રવાંને થએઓ હતો. તે નાંમદારે આપણાં દેશનાં લોકો તરફ જે મેહેરબાંનગી ભરેલી નજર અને માએઆ તથા પરીતી દેખાડી હતી તેને માંટે તેણે અતરેનાં તમાંમ રેહેવાસીઓમાં માંન મેલવીશે હતું. તેની બાંનુ આ લેડી કેંનીંગ હતી. આસરે આઠ વરશની વાત ઊપર તે પોતાના ખાવીંદ સાથે આ દેશમાં આવી હતી અને તારથી તે આપણાંમાં જાંણીતી થઈ હતી. તારથી પરારનાં વરશ શુધી તે પોતાના માંનવંતા ભરથારની સાથે રહી હતી, અને જારે લારડ કેંનીંગ ઘણીએક કીરતી પાંમીઆ પછે હીંદુસથાંનથી રવાંને થવાની તઈઆરીમાં હતો તારેજ મેહેરબાંન જીવની લેડી કેંનીંગ જંગલની તાપની અસરથી મરણ પાંમી હતી. તેનુ એ દુખ ભરેલું મોહોત તારીખ ૧૮ મી નવેમબર ૧૮૬૧ ને દીને નીપજીશે હતું. દારજીલીંગ નાંમનાં પરાંતમાંથી તેને તાવનો ભુંડો મરજ. ઊઠીઓ હતો અને થોડાજ દીવસનાં અરસામાં કલકતા મધે તે મરજનો ભોગ.થઈ પડી હતી. તેનાં એ મોહોતનો ગમ કુલે આલમે કીધોછે, તેનુ મરતીશીક સાંભલીને આપણું આખું દેશ રડીશેછે.

લેડી કેંનીંગ ઘણી કહરેલ અને પહરેલ સ્ત્રી હતી. જુદા જુદા એલમો અને વીદીઆઓની તેણે પુખત કેલવણી લીધી હતી, અને નાંમીચા હુનરોમાં તેને ઘણી સારી અજમાંએસ હતી. મુખીઅ કરીને ચીતારીનો તેનાંમાં વખાંણવા જોગ શોખ હતો. તે નાંમીચા ચીતારો પાડતી હતી, તથા એ અગતનાં હુનરને આગલ વધારવાને તે ઘણી ખંતી હતી. લેડી કેંનીંગ સખી દીલની, માએઆલુ અને મીલનસાર હતી અને પોતાના લાગવગ તથા ઓલખમાં જે જે માંતબર ઈઆ ગરીબ આદમીઓ હતાં, તેઓને ઘટતે વખતે મદદ આપવાને તથા કાંમે લાગવાને તે આંનાંકાંની કરતી નહી હતી.

લેડી કેંનીંગનો મરતબો આ દેશમાં ઘણો મોટો હતો. તેનાં ભરથારની પદવી સરવેમાં ચહડતી હતી, તોપણ તેને માંટે તેની બાંનુમાં જરા મગરૂરી નહી હતી. આ દેશનાં લોકોનું તે ભણ્ બલુ ઈછતી હતી. અગત કરીને આપણી દેશી સ્ત્રીઓનાં શ

લેડી કેનીંગ

ધારા ઊપર તે સારૂં ધ્યેઆંન આપતી હતી. આ દેશમાં એલમ હોનરોનો ફેલાવો કરનારી મંડલીઓમાં લેડી કૅનીંગની ખાસ મદદ હતી. જારે તે મુંબઈમાં આવી હતી તારે અતરેની છોકરીઓની નીશાલોમાં કેલવણી લેતી સરવે છોકરીઓ ટાંઊનહાલમાં ભેગી થઈ હતી અને લેડી કૅનીંગે પોતાને પનોતે હાથે ને છોકરીઓમાં ઈનાંમો વેંહેંચીઆં હતાં. તે વખતે દેશી સ્ત્રીઓને કેલવાએલી જોવાને તેણે ઘણી મરજી દેખાડી હતી. તારપછે જારે વીહારનાં તલાવનો પાએઓ નાંખવાની કીરીઆ થઈ હતી, તારે લેડી કૅનીંગ ડુંગરે ડુંગર ચહડી હતી તથા આસપાસના દેખાવોનાં ચીતાર ઊતારી લીધા હતા. સખાવતનાં કાંમોમાં ને નાંણાંની મદદ આપતી હતી, અને એવીજ બીજી સાબેતીઓ ઊપરથી પુરવાર થએઊં છે કે લેડી કૅનીંગ એક પુરવીન તથા દેશહીતકારી સ્ત્રી હતી.

ભરથાર તરફ પીઆર રાખવામાં લેડી કૅનીંગ ઘણી મેહેનતુ હતી. તે આ દેશમાં આવીઆ પછે અતરે જે મોટો બલવો થએઓ હતો, અને લારડ કૅનીંગને માંથે જે મોટી બલા આવી પડી હતી તે વખતે લેડી કૅનીંગની હાજરીથી તેનાં ઊપર સારી અસર થઈ હતી. જેવી એ બાંનું તેવોજ તેનો ઘણી દાહાપણ અને ધીરજ વાલો હતો. થોડાએક મહીનાંમાં તે બલવાનો આતસ બુંજવાઈ ગએઓ હતો. તારથી લેડી કૅનીંગે કેટલીએક ઊમેદો ધારી હતી. તે ઈંગલંડ જવા પછે મોટું માંન પાંમવાની હતી. પણ અફસોસ ! એવાં માંણસને ખોદાતાલા પોતાની પાસે જલદીથી બોલાવી લીએછે. લેડી કૅનીંગને આ દેશમાં મોહોતનુ તેડુ આવીઊ અને તેનો ધણી પોતાને વતન ગીઆ પછે તુરતજ મરણ પાંમીઓ.

લેડી કૅનીંગની તસવીર જોતાંવારજ આપણી છાતીમાં જુસો થઈ આવેછે. તેનાં મોહોતનો બનાવ આપણી ઈઆદદાસતમાં તાજોછે, અને તેનાં ચેહેરાની ખુબસુરતી આપણી નજર સાંમુંછે. તે ઘણીજ ગંભીર, મીઠા સવભાવની નારી થઈ ગઈછે. તે વીચાર અને અંદેસો કરતી બેઠીછે. નેકી અને લાએકી તેની શુરત ઊપરથીજ દેખાએછે. તેનાં લેબાસનો કાંઈ ભપકો નથી, ઈઆ તેનાં મગજમાં કાંઈ ગરૂરીનો પવન નથી. તે નીરદોસ અને શુંદર શીકલથી તવારીખનાં સફામાં લીસાજેછે. જેમ કેટલીએક સ્ત્રીઓ પોતાની બાહાદુરીનાં જાગતા દાખલા આપી ગઈછે, તેમજ આ સ્ત્રીએ પણ હીમત અને બાહાદુરી પોતાના ખાંનગી ઘરમાં દેખાડેલીછે અને એ સઘલી ઓરતો માતર પોતાના ઘરમાંજ એવાં દાહાપણ અને ધીરજનાં દાખલા આપેતો હમો તે કાંઈ થોડુ સમજીશું નહી.

પાણીનાં બીછાંણા.

આ જમાંનાંમાં ઈનસાંન શું નથી બનાવતુ? તેનાં મગજમાં ખોદાતાલાએ અકલ સરીખું અતી ઊતમ ગોહર મેલીઊછે અને તેનાં પરતાબથી કરીને આજને કાલ દુનીઆંમાં એ માંણસ એટલોતો દીપી નીકલીઓછે કે એક ઈસવરી તલેસમાંત અને દુનીઆઈ મોજેજા દાખલ તેને ગણવામાં આવેછે. જે જે વાતો કોઈએ સપનાંમાં વીચારી નહી હતી તેને આ જમાંનાનુ આદમી ખરી પાડેછે અને એ પરમાંણે આગલા કીસા અથવા કાંહાંનીઓમાંનાં જાદુઈ ભરેલા તલેસમાંતો એક કોરે રહેઆછે.

વીદવાંન માંણસોએ દરદીઓનાં દુખ મટાડવાનો વીચાર પેહેલાં કીધોછે, અને તાર પછે દરદનું જોસ નરમ પડે તાંહાં સુધી તેને આરાંમ કરવાનાં ઈલાજો શોધી કાહાડીઆછે. પાણીનાં બીછાંણા એવી શોધોમાંની એક શોધછે. કેટલીએક વખતે દરદીઓને રોગનાં હામલામાં ગમે એવું નરમ બીછાંણુ બરડામાં ખુંચેછે, અને અગત કરીને જારે ને માંણસ પોતાનાં દરદથી કાએલ થઈ તવાઈ જાએછે તથા જારે તેને એકની એકજ બોરદુએ ફેરવાલીને શુવું પડેછે તારે તેને બીછાંણાથી વધારે પીડાકારી ભોગવવી પડેછે. એ પીડાકારી ઓછી કરવા માંટે પાણીનાં બીછાંણા બનાવેલાં હોએછે.

એ જાતનાં બીછાંણાઓ આજ કેટલાંએક વરસ થએઆં ઈંગલંડની ઈસપીટાલોમાં વપરાતાં આવીઆછે. અતરેની સર જમશેદજીવાલી ઈસપીટાલમાં પણ કોઈવાર એવાં બીછાણાં વપરાંએછે દરદી માણસને ચાંમડા અથવા રૂનાં કરતાં પણ નરમ બીછાણાં ઊપર સુવાડવા માટે પાણી વાપડવામા આવે

છે. તે દરદી પાંણી ઊપર શુવેછે. બીછાંણામાં નલી
ની મારફતે ગરમ અથવા ઠંડાં પાંણીનાં ચોકસ જથા
ને એકઠો કરી રાખેછે, અને તે ઊપર ઘણુ કરીને ગ
તાપરચાની એક નાંહાંની ગોદરી અથવા રુજનીનુ
પડ કરેલુ હોએછે. તે ગોદરી ઊપર દરદી આરાં
મ કરેછે, પણ તે બીછાંણામાં એવી ગોઠવણ હોએછે
કે જેથી દરદી પાણી ઊપર શુતોછે એમ તેને લાગે
નહી. તેવા દરદીને સરદી પોંહોંચી જવાની કાંઈ
ધાસતી રેહેતી નથી અથવા તેની તનદરોસતીમાં કાં
ઈબીગાડ થતો નથી. જોકે તે બીછાંણા ગમેનાં પાં
ણી ઊપરતરેછે, તોપણ તે ગોએઆ હવા કરતાંબી
કાંઈ નરમ વસતુનાં બીછાંણા ઊપર સુતો હોએ એ
મ તેને લાગેછે. તેથી તેને ઓછુદુખ તથા થોડો
અકરસાત ઊપજતો હશે એમાં શક નથી.

આવું ઊપીઓગી બીછાંણુ પેહેલ વેહેલું ડા
કટર આરનાટે બનાવીઉં હતું. તે થોડાંએક વરસની
વાત ઊપર એક દરદી સીની દવા કરતો હતો. તે
સીનો એવો મરજ હતો કે તેનાંથી સાધારણ બીછાંણાં
ઊપર પોતાનો ભાર ખમાંતો નહી હતો. તેને લીધે
અગરથા પવણથી ભરેલાં ગોદરાં તેને સુવા માંટે આ
પીઆં હતાં. તોબી તે દરદીને ઊપજતુ દુખ તેથી
જરાજુ ઓછુ થએલું નહી હતું. એ માંમલો જોઈને
એથીબી વધારે પોચાં બીછાંણા બનાવવા ઊપર ડા
કટર આરનાટે ધેઆંન લગાડીઉં. તેણે વીચાર કી
ધોકે પાણીની સપાટી ઊપર સરીર ઘણુ હલકુ રેહેછે
અને દરએક બોરદુએથી પાણીનુ સરખુ દબાંણ થાએ
છે. એવા વીચારથી તેણે પાણીનું બીછાંણુ બના
વીઉં હતું અને તારથી તેનો ખપ વધતો ગએ
ઓછે.

મરઘાંની દોસતી.

કેટલાંએક જાંનીતાં અને નામાંકીત માંણસો
આ નાંહાંનાં અને નજીવાં પરાંણી તરફ અચરત સ
રખો પીઆર દેખાડી ગએઆંછે. તેઓએ તેમને ઘ
ણાં સંભાળથી રાખીઆં હતાં, તથા તે પરાંણીઓનાં
જીવને મારતી નહી પુગે એટલા માંટે બંદોબસત
કીધા હતા. તે પુરશોએ કરેલી એવી દોસતીના હેવા
લ વાંચતાં આપણને રમુજ પેદા થાએછે.

પુરવમાં પરખેઆત થએલા સેહેનસાહ હોનો
રીઅસ વીશે એવું કેહેવાએછે કે તે મરઘીઓનો ઘ
ણો સોખી હતો. મુખીઅ કરીને તેણે જે એક મર
ઘી પાલી હતી તેનાં ઊપર તેનો અજાએબ જેવો ચા
હ હતો અને તે મરઘીને તરેહવાર લાડમાં રખાવી
હતી. તેણે તે મરઘીને "રોમ" શેહેરનુ નાંમ આપી
ઊં હતું. વાંચનારી બાઈઓ જાંણેછે કે રોમનુ પુરા
તમ શેહેર ઈટલીનુ પાએતખત ગણાતુ હતું. તે આ
ગલા વખતમાં ઘણાં દબદબા તથા જાહોજલાલી ભ
રેલુ હતું. તે પનોતુ નાંમ સેહેનસાહા હોનોરીઅસે
પોતાની મરઘીને આપીઉં હતું. એક વખતે તે
રાજવંશીથી જારે રેવેનાં ખાતે રહેલો હતો તારે આ
લારીક લડાઈમાં રોમ શેહેર ફતેહ કીધા પછે એક
ગોલાંમ તે વીશે આ સાનસાહાને ખબર કરવા આ
વીઓ. તેણે કહીઉં કે "સાહેબ રોમનો નાસ થએ
ઓ." સેહેનસાહા પોતાની પીઆરી મરઘીને સમ
જી અતી ઘણો અચરત થએઓ. તેણે પુછીઉં કે
"અરે! અતર ઘડીતો તે મારા હાથમાંથી દાંણા ખા
ઈ ગઈ અને તેટલા વારમાં તે શાથી મરણ પાંમી?"
પણ તેનાં ગોલાંમે ખોલાસો કીધો, જારે તેણે
જાંણીઉં કે "રોમ" મરઘી નહી પણ રોમ શેહેર ઊ
પર આ બનાવ બનીઓછે, તારે તેને જરાબી ધીરજ
આવી, અને તે બોલીઓ—" હું બીધો હતો કે રખે
મારી મરઘી મારા હાથમાંથી ગેઈ હોએ."

ફરાંનસ દેશનાં પરખેઆત શાસતરી સાંમીઊ
એલ બરનારડ, જે સને ૧૭૩૯ માં મરણ પાંમીઓ
હતો, તેને એક મરઘી ઊપર અતીશએ વેહેમ હતો.
તે મરઘી કાલા રંગના પીછની હતી. તેની સા
થ સાંમીઊએલ પોતાની હઈઆતીને કાંઈ સંબંધ
સમજતો હતો. એટલા માંટે તે આ મરઘીનો ઘ
ણો સંભાલ લેવાડતો હતો, અને પછે જારે એ વીદ
વાંન મરણ પાંમીઓ તેજ વખત ઊપર તેની પીઆ
રી મરઘી પણ મુઈ હતી! મોહોતને વખતે સાંમી
ઊએલની ઊંમર ૮૮ વરસની હતી.

ઈટાલીમાં પાવરોની નાંમનો એક કવી સને
૧૮૦૨ માં મરણ પાંમીઓ હતો. તેને એક મર
ઘા સાથ એટલીતો દોસતી હતી કે તેને વીશે પોતાની
કવીતાઓમાં પણ તે લખી ગએઓછે. આ વાત ઘ
ણી રમુજીછે. એક જાહેર લખનાર અને કવેસર

બીજી દાંનાઈની વાતો કરતાં પોતાનાં મરઘાની વખાં ણ કરે તે નવાઈ સરીખું લાગેછે.

મરઘી સાથે હાલનાં લોકો કાંઈ દોસતી રાખતા હોએ એવું આપણ જાણતાં નથી અને તે જાણવાની આપણને વકીબી નથી. તોપણ આ વાત ખરીછે કે મરઘા મરઘીને આપણી સ્ત્રીઓ ચોકસ વજણ આપેછે. તેઓ એ પરાંણી ઊપર કેટલોએક વેહેમ રાખેછે, અને મરઘા અથવા મરઘીની માણતા માનેછે, તે ઘણુ હસવા સરીખુછે. ઊપર ટાંકેલા નાંમાંકીત પુરૂશોનો માતર એક શોખ હતો અને તે વાસતે તેઓ મરઘી તરફ દએઆ કરતા હતા. પણ આપણી ભોલી ઓરતો તેઓ વીશે વેહેમ રાખે તથા ચોકસ કીરીઆમાં તેઓનાં જીવનો ભોગ આપે એતો વધારે શરમ ભરેલી અને વધારે રમુજી બીનાંછે.

રાજા થવાની એક રીત.

મારાં મોટાં માંએને જોડી કાહાડેલી વારતાઓ વાંચવાનો શોખ ઘણો હતો. તેથી કરીને જારે હમો સંઘા ભાઈ બેહેનો અને બીજાંઓ પરવારતાં પડતાં હતાં તારે તેવણની પાસે ગોલ કુંડાળ કરીને બેસતાં હતાં અને તારબાદ તપકીરનો ફુંશરો મારીને તથા બે તરણ વાર છીંકીને પછે તેવણે વાંચેલી વાત ચલાવતાં હતાં. એક દાહાડે તેવણે હમારી આગલ એક વારતા આ પરમાણે કરી સંભલાવી હતી.

"બસરા શેહેરમાં હસન નાંમનો એક માંતબર ઊમરાવ રેહેતો હતો. તેની પાસે ધન દોલતનો ઘણો મોટો ખજાંણો હતો અને માલ મીલકત, ગાડી ઘોડા તથા જહવેરાતોનો તે ધણી હતો. આ સઘલી દોલત હસનને બાપનાં વારસામાંથી મલી હતી, પણ તે બદ ઈલતમાં ફસી પડેલો હતો, માંટે દોલતનો બરોબર સંભાલ લેઈ શકીઓ નહી હતો. મોજ મજાહામાં તેણે તે સઘલી દોલત ગુમાવી નાંખી અને થોડાં વરસનાં અરસામાં તે બે બદાંમનુ માંણસ થઈ પડીઊ. તેની માંતબરીમાં તેને ગલે વલગનારાં માંણસોનો તોટો નહી હતો; પણ તેની ગરીબાઈમાં તેનો કોઈ ભાવ નહી પુછતુ હતું.

આવી હાલતમાં તે એક દાહાડે બસરાનાં કોટની દીવાલ ઊપર બેસી મોટો અફસોસ કરતો હતો. તે પોતાને, ગાંમને, દુનીઆંને અને ખોદાને ગાલ દેતો હતો તથા ઈઆતો પોતાની દોલત ઈઆ નહીતો કે મોહોત માંગતો હતો. તે વામાં તેની પાસે એક દુરવેશ આવીને બોલવા લાગો કે 'અરે કમબખત હસન, તું શેકટનો ગમ શા માંટે કરેછે. ખોદાએ તારૂ નરશુ કીધુ નથી.' હસને પોતાની કડવી ફરીઆદ કીધી તથા આ દુરવેશને અરજ કીધી કે કોઈ તસેલમાંતથી તેને પાછો આગલી માતબર હાલતમાં લાવી મેલવો. દુરવેશે જવાબ દીધો કે 'બવા હસન મને ખોદાતાલાએ તારૂ ભલુ કરવાનો હોકમ કીધોછે. વાસતે જેમ હું કેહું તેમ બજા લાવવાને તું કબુલ થાએતો તુંને હું એક રાજો બનાવશ' હસને હા પાડીઊ અને દુરવેશ બોલીઓ કે 'તારી દોલત તુંએ ગુમાવીછે તેમાં તારી તકસીરછે પણ એ બનીઊ તે કાંઈ નહી બનતુ થશે નહી. હવે હું તને એક વરશની મુદત આપુ છઊં. એટલી મુદતમાં તારી જીંદગીને શુધાર, તારા જુસાઓને દાબી રાખ, તારા ભુંડા હવસોનો તીઆગ કર, તારી રોટીને માંટે મેહેનત કર, દારૂનો ઈનકાર કર, ભુખ લાગે તારે ખાવાનુ કર, અને થાકી જાએ તારે શુવાની ટેવ રાખ. એ પરમાણે એક વરશ શુધી જો તું ચાલશેતો પછે તે મુદતની આખેરીએ તુંને એક નામીચુ રાજ મલશે.'

"આ નસીહતને ધેઆંનમાં રાખીને હસને એક આબરૂ ભરેલો ધંધો કરવા માંડીઓ. તે દરરોજ સવારનાં સકારેથી ઊઠીને મેહેનત કરવા લાગો, પોતાને હાથે બનાવેલી રોટી તેને વધારે સવાદ આપતી હતી, તથા પોતે થાકે તારેજ હુંગાવાથી તેને આગલનાં કરતાં વધારે મીઠી નીંદ લાગતી હતી. જારે તેને ગુસો ઊપજતો તારે તે દુરવેશને ઈઆદ કરીને પાછો ઠંડો પડતો હતો. એ રીતે તેની મુદતનુ એક વરશ ગુજરીઊં તોપણ તે દોલતમંદ થએઓ નહી માંટે પાછી ફરીઆદ કરવા લાગો. તુરત તાંહાં પેલો દુરવેશ હાજર થએઓ અને બોલવા લાગો કે 'અરે નાંદાંન શું તુને રાજ નથી મલીઊં કે તું પાછો રાજો થવા માંગેછે? આ ગએઆં એક વરશમાં તેં પાદશાહી કીધીછે. તારૂ રાજ તે તારૂ શરીરછે. એ ઘણું મોટું રાજછે. એમાં બ

ખેડા નહી થાએ તેનો સંભાલ રાખતાં તું ગએ વરસથી સીખીઓછે. એ તારૂં રાજ સમાંધાંનીથી ગુજરીગીછે, માંટે તુને મુબારકબાદી આપું છઉં. હાલ તરત તું એ રાજ ઊપર અમલ કર અને તારી રઈએત જેવી કે ગુસો, લોભ, ગરુરી, મોજ, ઈતીઆદીને તારા તાબામાં રાખ. એ રઈએતને નરમ પાડનાં ઘણો વીલમ લાગશે, ચાને તેટલી મુદતમાં તું એક દોલતનો ધણી થશે, હસને તેમજ કીધું. પોતાનાં જુસાઓ ઊપર બરોબર લગાંમ રાખવાથી તે પુંજી એકઠી કરતાં અને કર કસર તથા સુખથી રેહેતાં શીખીઓ અને થોડાં વરશમાં તે પાછો માંતબર થએઓ."

બેહેનો, મોટાં માંએની આ વાત ઘણી ઘટતીછે. આપણ આપણાં પોતાનાં સરદાર છઈએ. આપણ શરીર તે આપણું રાજછે અને આપણું મંન તે આપણું તખતછે. આપણે સઘલાં જણ એ રાજને મનમાંનતી રીને ચલાવતાં શીખીઆં નથી. માંટે બીજે લોભ કીધાની આગમચ આપણાં જુસા, આપણાં ગુણ અને આપણા મીજાજને તાબામાં રાખવાની આપણે ટેવ પાડવી જોઈએ. તેઓ ઊપર ફતેહ મેલવીનો એક મોટાં રાજ ઊપર ફતેહ મેલવી એમજ સમજજો.

રમુજે ફુરસત.

1. હું આદમ નથી, નાં હેવાંન, ના જહાડ,
નાં મછી, નાં માંટી, નાં ધાતુ, નાં પાહાડ,
નાં ટોર કે નાં પક્ષ, નાં ફુલફલ મેવો,
પણ હું જે છઉં તેજ તમોબી છવો.
નથી હાથ પગ કે ઈંદરી, નથી દીલ મારૂ,
તો પણ ચાલુ ને હાલું ને ચેનથી ફરૂં;
ગાઉને ગાઉ દોડુંછું એક પલની માંહે.
દુનીઆં સુખી સદા મારાથીજ થાએ.
મોહોડું નહી તોપણ છે મને અવાજ.
દેખાતી નહી તોપણ કરૂ દીલ નવાજ.
આકલમંદ નથી, નથી ગનેઆંનબી કાંઈ,
ન માંતા ન પીતા ન પેસમન દાઈ.
ન જાંણું કાંઈ ભડું કાંઈ માંડું, સારૂ,
નાં દુખ, નાં વીપત, નાં મીના દરૂ.
પણ હું નહી દેઉતો ન પાંમો સુખ,
પછી આપું બ આરાંમ દુર કરી દુખ.
જનમ મારો થએઓ પરૂપનીની આગડ,
બાપ મારો પોતા, નાં સગા કે સગ.
મારે કોઈબી ચીજની નથી દરકાર,
પણ ગાંમ, શેહેર, પરજા અને સરકાર,
સરવે મારી હસતીને આપેછે પેચ્આંન,
મારા વીનાં થાએ સઉ જાંનથી બેજાંન.
ઘર, વાડી, બાગ બગીચા કે મેહેલ
માં વાટ મારી જુવેછે સરવેનાં દેવ.
એ મારાં ગુણ નથી છુપાંરે બેહેન,
માંટે નાંમ શોધી કાહાડો માંની મારૂ કેહેન.

૨. હું સઘલી જગા ઉપર હોઉછું. કોઈ વેલા હું ઉંચા પાહાડો ઉપર ચલકતા ફુતરની મીસાલે હોઉછું, કોઈ વેલા ઉંડા ખાડાઓમાં જથાબંદ હોઉછું, અને કોઈ વખતે આસમાન ઉપર બેમાલુમ થઈ ઉડી જાઉછું. માહારા વના કોઈ પણ જીવને ચાલતુ નથી. એક નાધનુ બાલક પણ માહારૂ નામ જલદી શીખેછે. માહારા બોલ સાથે તેનો પેહલો હરફ કોઈને કેહેપોતો તમુને મને લાવીને વાપડવા સારૂ આપશે. વલી માહારા બોલનો પેહલો હરફ એકલો લઈએતો તેમાંથી "સવા પાંચ" એવો માંએનો થઈ શકેછે.

સવાલોના જવાબ.

૧ લો—કલમ.
૨ જો—તપકીર.
૩ જો—મંદર.

પરચુરણ બાબદો.

હવે બાકી શું રહેશે ! ફરાંનસનો શેહેનશાહા આસરે બે માંસની વાત ઉપર જારે કેમપેન ખાતે મોજને ખાતર જઈ રહેઓ હતો તારે એક નાંમીચા કારીગરની તેણે મુલાકાત કીધી હતી. તે કારીગરે વીજલીનો એક નવો ઉપીઓગ કીધોછે. વાજાંની પેટીઓમાં તેણે વીજલીનો સાંચો લાગુ પાડીઓછે, જેથી એકજ વખતે જુદી જુદી રાગની પેટીઓમાં એકજ રાગ ગવાઈ શકાએછે. આ કારીગરે પોતાની એ કલાથી શેહેનસાહાનાં મેહેલમાંનાં જુદા જુદા ઓરડાઓમાં મેલેલી રાગની પેટીઓને સાથે વજાડી હતી. તે હાલ એવુ જણાવા નીકલીઓછે કે તે પોતાની આ કલાથી જુદાં જુદાં અને ઘણા દુરનાં શેહેરોમાં મેલેલી રાગની પેટીઓને તે એકજ વખતે વગાડી શકશે. વાંચનારાંઓ કદાચ પુછશે કે હવે બાકી શુ રહેશે.

એરંડીઆંનો જોલાબ—એક લખનાર લખેછે કે આ ગુણકારી દવા પીતાં બચાંઓ જો આનાંકાની કરેતો તેઓને તે જોલાબ આપવાની એક સેહેલી રીતછે. તે એમ કે મધીઅમ ગરમીનાં ચુલા ઉપર એક ઠીકરૂ મેલીને જોલાબનું એરંડીઉ તેમાં ગરમ કરવુ. તેમ કરતાં એ એરંડીઆંમાં એકઈંડુ ભાંગવુ અને તેને એરંડીઆં સાથે સારીપતે હલાવી નાંખવું. ચુલા ઉપર તે એરંડીઉ જરા ઘાટૂ થવા પછે તેમાં

થોડુંએક નીમખ અથવા ખાંડ અને કોઇબી ખુશબોને ભેલીઆ પછે તે બચાંને પાવુ તેથી તે બાલક આ જોલાબને પીતા આચકો ખાશે નહી અને તેજ પરમાણે એરંડીઆમાં બેકુ આવીઆથી તેઓને કાઇ અડચણ થશે નહી.

ધેઆંન ધરવા જોગ સીખાંમણ—જો આપણાં હાથ સખી થઇ નહી શકેતો દીલને સખી રાખવામાં સદગુણછે.

આપણામાં જે ખાંમીઓ ઘણીછે તે જો આપણે સમજીએતો આપણી જીંદગીમાં ખામી નથી એમ કેહેવાએ

દાહેઆં માણસનાં ગજવામા નહી પણ મગજમા પઇસા હોએછે.

આપણી પછવાડેની કીરતીને જોવા કરતાં આપણી આગલની આબાદાની તરફ જોવામાં સોભાછે.

એક નવી જાતનુ પાલણુ—ઇગલંડનુ જે મોટુ સંગરહસથાંન હમણેજ બંધ થએઉછે તેમાં બચાંઓને શુવાડવાનુ એક નવી જાતનુ પાલણુ દેખાડવા મેલીઉ હતું. તે પાલણાંમાં એવી ગોઠવણ હતી કે જેથી તેમા હીચ નાંખતી વખતે સરેસતા પરમાણેની આડી એકથી બીજી બાજુએ નહી પણ ઉભી ઈઆને માંથા આગલથી પગ આગલ હીચ આવે. કેહેછે કે આ જાતનાં પાલણાથી શુતેલાં બચાંની તનદરોસતી ઉપર સારી અસર થાએછે.

દારૂગોલાનો ખપ—આ દુનીઆંનાં જુદાં જુદાં રાજોમાં દરરોજ સવાર સાંજ જે તોપ પડેછે, તથા મનવારો, ગોદીઓ, બટેરીઓ, ઇતીઆદી ઉપરથી સલામતી અને માંન અકરામને ખાતર જે તોપો છોડવામાં આવેછે, તેમની દરરોજની એકનદર સંખીઆ ૧ લાખ ૫૦ હજાર તોપની થાએછે અને તેની ગણતરી પરમાણે એ કાંમમાં દર વરશે ૧ કરોડ ૨૦ લાખ રૂપીઆનો દારૂગોલો ખપેછે.

એક એકાંત ગાંમડું—હાઇલાંડસનાં પરગણાંમાં જાહાંથી અતરે આવનારાં લશકરને કેટલાએક લોકો "ઘાગરા પલટણ" નાં હલકાં નાંમથી ઓલખેછે, તાહા એક નાંહાંનુ ગાંમડુંછે, તે આખાં ગાંમડામાં માતર ૯ માણસો વસેછે, જેઓમા ૫ મરદો અને ૪ સ્રીઓછે. તેઓની જુમલે ઉંમર ૬૦૦ વરસનીછે. એ આખી વસતી પરણેઆ વગરનીછે.

ચેતવણી—કેટલાંએક રમકડાઓમાં ફળ અને મેવાનાં પણ ખોટાં બનાવેલાં રમકડા હોએછે. લાકડાં અથવા મટોડીનો આંબો, દાડમ, નારંગી, કેલાં, દરાખ ઇતીઆદી એવી કારીગરીથી બનાવેલાં હોએછે કે ઘણીવાર માંણસો ઠગાએછે. એ રમકડાંઓ ઉપર જે રંગ દીધેલો હોએછે, તે રંગમાં અને ઘણુકરીને લીલા રંગમાં એક જાતનું જેહેર હોએછે. લડનમાં એક ચઉદ વરસની વએની જવાન છોકરી હમણાજ મરણ પામીછે. તેનાં મોહોત ઉપર થએલી તપાસથી માંલુમ પડીઉંછે કે તે છોકરીએ એક ઠેકાંણેથી એવી ખોટી લીલી દરાખને ઉંચકીને મોહોમાં મેલી હતી, તે વખતે તેનાં મોહોમાં તે દરાખનો રગ ઓગરીઓ હતો, અને તે રંગમાનાં જેહેરથી આ છોકરી મરણ પામીછે.

નીમખ—માણસની જીંદગીમાં નીમખ એક જરૂરની વસતુછે. કેહેછે કે આગલા જંગલી વખતોમા ગુનેહગારોને નીમખ વગરનો ખોરાક ખવાડવામાં કઠણ સજા ગણાતી હતી, તેથી તે ગુનેહગારો ઘણા દુબલા બનતા હતા, તથા ઘણીવાર નીમખ વીનાનાં ખોરાક ઉપર રેહેવાથી તેઓ મરણ પાંમતા હતા. આપણા લોહીમાં જે ખારછે તેમાંનો હરપી ભાગ નીમખથી બનેલોછે. એ ખારનો કેટલોએક જથો પરસેવાના તથા બીજા આકારમા દરરોજ બાહેર નીકળેછે, માટે લોહીમાં તેની જગા પુરવા સારૂ દરરોજ ખોરાકમાં નીમખ લેવાની જરૂર પડેછે.

એક પકો ચોર— મોઘવારીનાં સબબથી એક શખસ બરોબર પોતાનુ ગુજરાન ચલાવી શકતો નહી હતો, તે એક દાહાડે પોતાની પાસે પીસટોલ રાખીને રસતા ઉપર જઇ ઉભો. રસતામાં તેને એક મુસાફર મલીઓ તેને ઉભો રાખીને આ લુછો શખસ બોલીઓ કે—"તારા પઇસા આપ નહીતો તારો જીવ આપ." તે મુસાફરે એક તાલ કીધી, તે બોલીઓ કે "જો ભાઇ તારી આ પીસટોલ મને આપ, કાએકે રસતામાં મને ઘણી જરૂર પડશે. તેનાં બદલામાં આ મારૂ સંધું નાંણું તારે હવાલે કરશ" પેલા લફંગાએ પોતાની પીસટોલ આપીને નાંણું લીધું. તારબાદ તે મુસાફરે એ ચોરને કહેઉં કે "પઇસા આપ નહીતો જીવ આપ" પણ ચોર સારીપઠે જાંણતો હતો કે તેણે માતર ધમકીને ખાતર દેખાડી હતી, માટે તે બોલીઓ કે "ભાઇ મેં તુંને ધમકી આપી તેમ તું મને ધમકી આપવા આવીઓછે, પણ ચોરને તાંહા ચોર પહરાણો કેમ આવે. જો એ પીસટોલતો ખાલીછે." મુસાફર નાંચાર થઇ ચાલતો થએઓ.

એક રબારણનાં કાલાવાલા.

(ભરવાડીઆનાં રાગમાં.)

(રાસડો.)

સાથે તું લે વહાલીડા, સાથે તું લે મને,
નહીતો આ જીવડો જાય રે નાહોલીયા. ૧
ચોરણો કડલગ વહાલીડા, માથે તો ફાળીયું,
દીલે કડીયું ને પગે જોડા નાહોલીયા. ૨
ધાબળો ઓઢયો વહાલીડા, સુંઆળો ધાબળો,
ધાબળો ઓઢી ને આવું સાથરે નાહોલીયા. ૩
કુવાડી તેં વહાલીડા, લાંબા હાથાની ખભે,
રાખી બહુ કાપતાં ડાળાં નાહોલીયા. ૪
પાવાને બોખ વહાલીડા, દોહવાને હાડલું,
ખભે ટંગાવ્યા ભલા દીપતાં નાહોલીયા. ૫
લોઢું ચકમક વહાલીડા, ગુંજામાં બીવડાં,
સામેરનું રૂ તમાકુ ફુંકવા નાહોલીયા. ૬
ચીપીઆ સોયા વહાલીડા, કાંટાને કાઢવા,
પીળા ડોગાના કાળા રંગના નાહોલીયા. ૭

લીધી તેં ડાંગ વહાલીડા, લીધી કર ડાંગ જે,
કરતી ખડંગ કડું ચાલતાં નાહોલીયા. ૮
છેડલે બાંધીયાં વહાલીડા, ડુંગરી ને રોટલા,
ચપટીઓ બાંધની સુંપે નાહોલીયા. ૯
ભરમાં ખજે વહાલીડા, ચાણલ નવાં તે વળી,
ચાલે આગળ સહુ ટોળું નાહોલીયા. ૧૦
બધાંઓને વહાલીડા, સાથે તું રાખતો,
વાંકો કરયા શા મને નાલે નાહોલીયા. ૧૧
ડુંગરા પર તું વહાલીડા, ઘરમાં હું એકલી,
બેએને જુદાં રેવું એ ખોટું નાહોલીયા. ૧૨
મેહુલો વરસે વહાલીડા, ગાજે ને ગરગડે,
વીજળી ચોપાસ બે લાગે નાહોલીયા. ૧૩
એકલો જારે વહાલીડા, દુખી તું થાય ને,
ઉંચા રેહ આપણા જીવડા નાહોલીયા. ૧૪
ઘોલકી રૂડી વહાલીડા, ડાંગો પાળજાથી કરી,
જ્યારે રમીશું ઉંડે રંગમાં નાહોલીયા. ૧૫
હમણાનો નય વહાલીડા, છોરૂ કો આપણે,
છોરૂ થયેથી રેવું ઘરમાં નાહોલીયા. ૧૬
આબળાની હોંસ વહાલીડા, પુરી તું પાડતી,
ફરી ચોમાસું આવું નાવે નાહોલીયા. ૧૭
ઘણીએ ઓક વહાલીડા, ગામો ને ગોંદરે,
દીઠી પણ ડુંગરા ન દીઠા નાહોલીયા. ૧૮
જોવું રૂડું વહાલીડા, રૂડું તું જ બોલવું,
ભમવું રૂડું ને રૂડું ખાવું નાહોલીયા. ૧૯
હાંકવું રૂડું વહાલીડા, રૂડું તે કાપવું,
રૂડું દોવું ને રૂડું પાવું નાહોલીયા. ૨૦
રાનો રૂડાં વહાલીડા, રૂડા તે ડુંગરા,
કેદી હું દેખું પછી કેહની નાહોલીયા. ૨૧
પાણી બહુ વેહ વહાલીડા, ભારી પીવાપરે,
લીલા ચારાને ચરે બકરાં નાહોલીયા. ૨૨
સાથે ખાવા વહાલીડા, બેસીને રોટલા,
વચમે તે દુધ દોહી પીવાં નાહોલીયા. ૨૩
લાગું તુજ પાય વહાલીડા, લાગું તુજ પાયરે,
રાખા ચોમાસે મને સાથરે નાહોલીઆ. ૨૪
નરમ દલમાં વહાલીડા, આવે જો આંકડી,
સાથે લે રાંકડી છે, આખડી નાહોલીયા. ૨૫

નાણાથી આબરૂ મોટીછે તે વીશે ગરબી.

"કેહેવા દેને કાન, તારી માને કેહેવા દેને કાન"
એ રાગનીછે.

આબરૂ અદકી જાણ, નાણા થકી આબરૂ અદકી જાણ—ટેક.
આબરૂ જાતાં આપને હાયે,
પગમાં તજે જન પ્રાણ, નાણા થકી આબરૂ અદકી જાણ. ૧
આબરૂ હીણની ઉમરી વાતો,
મોટી એતો મહોકાણ; નાણા થકી આબરૂ. ૨
જેની આબરૂ નહી તેનાં જગતમાં,
ખોટાં રેખાય વખાણ; નાણા થકી આબરૂ. ૩
આબરૂ જાતાં તુરત જણાયે,
બદપણમાં બંગાણ; નાણા થકી આબરૂ. ૪
લાજ જતાં જન છેક પીલાયે,
ઘાણી તણો જેમ ઘાણ; નાણા થકી આબરૂ. ૫
ઠામે ઠામે હલકો વળી ઠરચે,
વગર મુલે વેચાણ; નાણા થકી આબરૂ. ૬
સારી સભામાં પછી તેતો શોભે,
છેક જેવું હોય છાણ; નાણા થકી આબરૂ. ૭
નાણું જજો પણ લાજ ન જશો,
અંતરમાં એમ આણ; નાણા થકી આબરૂ. ૮
અદબથી બોલે ને અદબથી ચાલે,
એ આબરૂનું એંધાણ; નાણા થકી આબરૂ. ૯
નીરલજ જનનાં વચન નઠારાં,
બહુ ખટકે જેમ બાણ; નાણા થકી આબરૂ. ૧૦
આબરૂદારના બોલ અનુપમ,
પંડીત કરશે પ્રમાણ; નાણા થકી આબરૂ. ૧૧
આબરૂ મેળવી આ દુનીઆમાં,
લખેણી લેવી લાણ; નાણા થકી આબરૂ. ૧૨
દલપતરામ તણો દેવ રીઝ,
હોય ન કશીએ હાણ; નાણા થકી આબરૂ. ૧૩

ગરબી. ૨

આબરૂ મોંઘો માલ, નાણા થકી આબરૂ મોંઘો માલ—ટેક.
પુરણ આબરૂ તે જન પામે,
ચાલે જો ચોખી ચાલ, નાણા થકી આબરૂ મોંઘો માલ. ૧
આબરૂ કાચનુ વાસણ કહીએ,
તુટેતો બગડે તાલ, નાણા થકી આબરૂ. ૨
સાધતાં તે પાછી સાંધી ન શકીએ,
ખાંતે કરી જુઓ ખીયાલ, નાણાં થકી. ૩
આબરૂથી ગણો ઓછી કીમતનાં,
હીરા, મોતી ને લાલ, નાણા થકી આબરૂ. ૪
સાકર, દરાખનો સવાદ તજીને,
ઝડપથી આબરૂ ઝાલ, નાણા થકી આબરૂ. ૫
આબરૂછે શુરવીરની શોભા,
ધીંગડમલની ઢાલ, નાણા થકી આબરૂ. ૬
સાહેબી આબરૂ હીણ શું કરવી,
શું કરવો સુખપાલ, નાણા થકી આબરૂ. ૭
આબરૂનાં ફુલ લોભાઈ ઉમદાં,
ફાલીયો ફુલીયો છે ફાલ, નાણા થકી આબરૂ. ૮
આબરૂમાંથી સરવે સાંપડશે,
રેહડુંછે એતો રાળ, નાણા થકી આબરૂ. ૯
ચીંતામણીસમ આબરૂ ચોખી,
વીચમ નથી એકે વાલ, નાણા થકી આબરૂ. ૧૦
આબરૂદારના શતરૂને અંતર,
સાલે ઉંડાંગરી સાલ, નાણા થકી આબરૂ. ૧૧
દલપતરામ કહે રીઝે દીલમાં,
દીન નીચ દીન દયાળ, નાણા થકી આબરૂ મોંઘો માલ. ૧૨

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૭ મું. | ફેબરવારી ૧૮૯૩ | આંક ૨ જો.

સેરનાં સવાસેર

અથવા

બઈરીઓના શેકાર—બેરડાઈની સજા.

એક વારતા.

—

પરકરણ ચોથું.

એક "મકારે ઓરત."

કાજ વશટાલાંમાં ફરનારાં આદમીઓની આબરૂ કેવી છે ! વાંચનારી બાઈઓ જવાબ દેશે કે નઠારી, તે ખરી વાતછે. એ ધંધાદારીઓ મરદ અને ઓરતનું જોડું બનબે સાડી આપવાનું કાંમ ચલાવેછે. તે ધંધો હાલ હલકોછે, અને તે કરતાં એ ધંધામાં સાંમેલ થનારાઓ પોતાનાં પેટને ખાતર એક કારજ સાંધવાને જે હલકી ઇઉટતીઓ કાંમે લગાડેછે તેને માંટે તે વધારે હલકો ધંધો થઇ પડીઓછે. જે એક જોડું બંધાએઉં તે ખરૂં, એવો તે કાજ કરનારાઓનો વીચાર હોએછે, કેમકે એકબી ગાંઠ બંધાવાથી તેઓ પઈસા અથવા કપડાંનાં મોટાં ઈનાંમની ચોકસ આશા રાખેછે. તેને લીધે એક જોડાંનું કાજ કરતી વખતે તે આગલ ચાલતાં કેવું નીકલશે, અથવા તે માંટી અને બઈઅર વચે મેલાપ થશે કે નહી, તેનો ઇઆ તેવીજ બીજી બાબદોનો તેઓ વીચાર કરતા નથી. એક હાથ ઉપર તેઓ પરણતા કુવરની તરફવાલાઓ આગલ છોકરીની હદથી જીઆદે વખાંણ કરેછે, અને "અરે શાહેબ છોકરી દીવાની જોત જેવીછે—તે પાંણી પીએતો તેનાં ગલાંમાંથી ઉતરતું દેખાએ—અરે સાહેબ એવાંનાંતો પગ ધોઇને તેનું પાંણી પીજીએ." એવા એવા બોલોથી સારી અસર ઉતપંત કરવા માંગેછે. બીજા હાથ ઉપર તેઓ કનેઆની તરફવાલાઓ આગલ એજ પરમાંણે કુવરની વખાણ કરેછે. તેઓતો જેતે વાતે માંથાકુટે જોડું ઠેકાણે પાડી પઈસા કમાવાની મતલબ રાખેછે. માંટે જુઠું બોલવાને, લુતરૂં કરવાને, તારી મારી ચલાવવાને અથવા અથડા અથડી કરાવાને તેઓ જરાબી આંનાકાંની કરતા નથી. એથી આ બદીઓની તેઓને ટેવ પડી જાએછે અને તેઓ દરએક કામમાં પઈસાને ખાતર પાપ માંથે ઓલવેછે.

પેલી કસકુનમ મનીજેહ એવીજ ચાલની હતી. આ સ્ત્રીથી વાંચનારી બાંનુઓને ગએઆ આંકમાં હમોએ જાંણીતી કીધી હતી. પેલા બે દોસતો બીજંન અને બેહેમનની બાંનુઓ ખોરશેદ અને મેહેરે લફંગા ગુરગીનને સજા કરવાનો જે ઠરાવ કીધો હતો. તે ઠરાવમાં પાર પડવા સારૂં તેઓએ મનીજેહને વચે નાંખી હતી. મનીજેહ કાજ વસટાલાં કરનારી હતી અને તે ધંધાને લીધે એ ઓરત જે સાચુ જુઠુ કરતી ફરતી હતી, તથા તુમલાં લડાવવામાં જે બાહાદુરી દેખાડતી હતી તે જોઈનેજ તેને ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુંઓએ ગુરગીનને સજા કરવાના ,કાંમમાં સાંમેલ કીધી હતી. ખોરશેદ એ સ્ત્રીને પોતાની છોકરીનાં કારજ ઉપરથી ઓલખતી હતી અને તેથી તેને આ કાંમ સોપવામાં આવીઉં હતું.

મનીજેહ ખરેખર એક મકારે ઓરત હતી. તે હોમાંન હકીમ નાંમનાં એક ગાંમડીઆ વઇદનાં ઘરમાં પગારદાર કારભારીનાં કાંમ ઉપર રહેલી હતી, પંણ તેનાં શેઠે ઘરનુ દરએક કાંમકાજ તેને માંથે નાંખીઉં હતું. છાકટા ગુરગીનની મીશાલે તેહેને પણ ખાવા પીવાનો શોખ હતો અને તેથી કરીને હોમાન હકીમને ઠગીને તે એટલીતો મોજ કરતી હતી કે તેનાં ઘરની દાસીને બદલે તે સેઠાંણીનાં સરખી હતી. હોમાંનનો હોકમ હતો કે પારકાં માણસોને ઘરમાં દાખલ કરવાં નહી. તોપણ કોઇ વખત જારે કાજ વશટાલાંનાં કાંમ સારૂ બાહેરનાં આદમીઓ આવતાં તારે મનીજેહ છુપી રીતે તેઓની મુલાકાત કરતી હતી અને શેઠનાં આવી જતાં વાર તે તેઓને જુદી જુદી જગાઓમાં સંતાડી દેતી હતી. હોમાંન એમાંની કેટલીએક ઠગાઇથી જાંણીતો હતો તે છતાં પણ એ શેઠ તે ઉપર અખાડા કરી જતો હતો અને મનીજેહને રાજી રાખવાની વેતરણ કરતો હતો, તેનું એક કારણ એ હતું કે મનીજેહની તેને એક ગરજ હતી. ગરજને વખતે માંણસ કોઇનેબી ગલે પડેછે. હોમાંને આ દદાને એક કાંમ સોપેલુ હતું અને તેમાં પાર પડવાને ખાતર તે મનીજેહ તરફ જરા રેહેમદીલ થતો હતો. બીજંન અને તેની બાએડી ખોરશેદની જરબાંનુ નાંમની એક છોકરી હતી. તે એક પુતરીજ હતી. તેની સુરત અને શુરત ગાંમમાં ગવાતી હતી તથા તેનાં નેક ગુણો અને લાએકી પરકાશી નીકલી હતી. તે જવાંન અને પરણવાજોગ ઉમરમાં આવેલી હતી, તથા તેના મા બાપ તેને માંટે જમાઈની શોધમાંજ હતાં. તે જમાઇ થવાની હોમાંન હકી

મ વધી રાખતો હતો. શુંદર જરબાંનુની મોહોબતમાં એ ગાં
મડીઓ નાડી વદ્દ ચકચુર થઈ ગએલો હતો. જરને તે
પોતાનો શેકાર સમજતો હતો અને જે ગીશાલે પેલો છોકરો
ગુરગીન ખોરશેદ અને મેહેરને મેલવવાનાં અતકરા માર
તો હતો, તેમજ આ ગાંમડીઓ હકીમ જર સાથ નેકાહ ક
રવાની અનીપ્રણી ઈતનેજારી દેખાડતો હતો. તે સઘલી
ઉમેદ તેણે મનીજેહ ઉપર બાંધી હતી. તે જાંણુતો હતો
કે આ સૌ કારજમાં ફરનારી હતી, માંટે પોતાનુ કાંમ તે
ને સોંપવા વીના વધારે તે કશુ વીચારતો નહી હતો. તે
મનીજેહને એકથી વધારેવાર આરજ કરતો હતો, અને
એ કપાતર ઓરતે તેની છાતીએ હાથ આપેલો હતો. જર
બાંનુ સાથ તેને સારી ઓલખ હતી, માંટે તે બોલતી હતી
કે "મારા શેઠ તમે ધીરાતો થાવો. જર તમારી બાંનુ નહી
તો બીજી કોણુની થશે વારૂ? જો જો શાહેબ હું જો તેને સ
મજાવા બેસીશતો તે જવાબ આપશે કે 'હા મારો વર નાં
મદાર હોમાંન હકીમ.' આવી વાત સભલીને હોમાંન હ
કીમ મનસે મગણ થતો હતો અને કસકુનમ મનીજેહને
રાજી રાખવા માંટે તેને દરએક પરકારની છુટ આપતો હતો
તથા સરવે મોજ કરવા દેતો હતો.

મનીજેહનો વીમાર કાંઇ પોતાનાં સેઠ તરફ નહી હ
તો. કારજ કરવાનો તેનો ધંધો હતો અને રાત દીવસ જુ
હું બોલવાની તેને ટેવજ હતી, માટે પોતાના શેઠને ઉપલા
બોલોમા તે સાચી વાત કેહેતી નહી હતી. જરબાંનુંનાં ધણી
થવાની હોમાંન હકીમ શીવાએ બીજાઓને પણ ઉમેદ હતી.
તેવા એક બીજા ધણીનું નાંમ બાબક કરીને હતું. તેનાં સ
ગાં વાહાલાં આબરૂવાલા હતાં, પણ તેનાં પોતામાં કાંઇ "દમ
નહી હતો." તે સરાબનો શોખી, ખાવા પીવા અને પેહે
રવા ઓઢવામાં એશકી હતો—પણ મગજેતો તે એક બુબખ
હતો. તેણે પણ પોતાની વાત મનીજેહને હાથ નાંખી હ
તી. મનીજેહને તે વારેવાર પઈસા આપતો હતો અને તે
થી એવી આશા રાખતો હતો કે જરબાંનુ સાથ તેનાં લગ
ણ કરાવાનું કાંમ તેજ પાર ઉતારશે. એ કુતરી સી તેને પ
ણ જવાબ દેતી હતી કે "જો ભાઈ બાબક—તું કેહેશે કે હું
અમસથી ઇતરાજી કરૂં છઉં, પણ તું જાંણેછેતો ખરો કે હું
ઘણી કાંમની ઓરત છેઉં. એકતો મારા સેઠની ચાકરીમાં રા
ત દાહાડો મને રેહેવું જોઈએછે અને બીજું શું? જે બાંનુ
તરફ તેં દીલ લગાડીઉંછે તેજ બાંનું સાથ પરણવાની મારો
શેઠ પણ હટ લીએછે.' મેં તેને ધીરજ આપેલીછે, પણ તેથી
વધારે કાંઇ હું બજાલાવશ નહી. જરબાંનુ તારીજ બાએડી
થશે. તેનું અરધું મન મેં પીગલાવીડ઼ુંછે, અને બાકીથોડુંજ
રહેઉંછે." આવો જવાબ સાંભલીને બાબક પણ બહુ મલ
કાતો હતો અને પોતાને ભાએગસાલી ગણતો હતો.

આ મકારે ઓરત તેનેબી ઠગતી હતી. લોભને ખાત
ર તે પોતાનાં સેઠને હા કેહેતી હતી, અને બાબકને પણ ભ
રૂંશો આપતી હતી, પણ સુંદર જરનાં કાંઇ એ બે ઉમેદવારીઓ
નહી હતા. ખુશરો નાંમનો એક તરીજે પુરૂષ જર
બાંનુનો દીલદાર હતો, અને તે ઉપલા બંને કરતાં જુદા
જ ખતાયનો હતો. તે જવાંન, હીમતવાંન, અને વીદવા
ન હતો—તથા તંને અને મને બાપુર હતો. પણ ધંન
ની બાબદમાં તે બીચારાની જરા લગાર ખાંમી હતી—અને
બેહેનો આપણે જાંણીએ છઈએ કે ધણી ધન દોલતને આ શું
ની દુનીઆં કેટલુ માંન આપેછે. તેટલી બધી દોલત ખુશરો પા
સ નહી હતી તોપણ, તે મનીજેહ ઉપર આધાર બાંધીને બે
ઠો હતો તથા એ ઓરતને તે સરવે કરતાં વધારે નાંણુ આપ
તો હતો. મનીજેહ તેની સાથ વાત કરતી વખતે કેહેતી
કે "જો શીઆંનાં ખુશરો તારી પરીતી મને પસંદછે. ને
બીજા બે જણાંઓ જર ઉપર જીવેછે તેઓ કરતાં તારી સા
રી ચાલ મને પસંદછે. તું મને શારીપહે નાંણું આપેછે
અને એવાં સારાં કાંમ તું સદા કરતો રેહેજે. જો ભાઇ જ
રબાંનુ તારી ઉપર પુરતી રીતે રાજીછે અને આખરે જો તું
તેનો ખાવંદ નહી થાએતો માંરૂ નાંમ મનીજેહ નહી."

એ રીતે તે ખુશરોનેબી ધીરજ આપતી હતી. પણ
આ સખુનોમાં મકરબાજ મનીજેહ ખુશરોને શું ઠગતી હ
તી? નહી. તે ખુશરો વીશે ખરેખર ખુશ હતી, અને
તેનો વીચારજ હતો કે ઉપલા બંનેને દોલતા રાખીને
આ મરદ સાથ સોભાવંતી જરનું જોડુ બાંધવું. તેનાં બે
કારણ હતાં. તે મનસે વીચારતી હતી કે "જર ખુશરોને
ગમે તેની આગમચ ખુશરો મને સારીપહે જર આપેછે. તે
નાં એ પઈસાનાં બદલામાં તેને તે જર અપાવવી ઘટેછે. પ
ણ વલી જરબાંનું પોતે ખુશરોને ચાહેછે, તે ઉપરથી તેને
તે સાથ પરણાંવવું વધારે સેહેલુંછે. હોમાંન હકીમતો એ
ક હજામછે—અને બાબક કોઈ ખરો બુબખછે. તે બેઉને
માંટે વલી જરને નવું કાંહાં સમજાવા બેશું! ખુશરો વીશે
તે અગાઉથીજ રાજીજેલીછે, એટલુજ બસછે—અને એ બે
ની મરજી થઇ કે પછી કાંઇ થાસતી રેહેવાની નથી."

એટલા માંટે જારે મનીજેહ જરની મુલાકાત કરતી
હતી, તારે ખુશરોની વખાંણ ગાતી, તથા બાકીના બેની
બદગોઇ કરતી હતી—તો જોકે તે તરણેથી તેને લાભ હતો,
ખુશરો અને જરનુ જોડુ જોકે લાએક હતું તોપણ જરના
માં બાપને સમજાવવાની ભારી કડાકુટ હતી. તેની માં ખો
રશેદ ખુશી હતી કે તેની બેટી હોમાન હકીમ સાથ પરણે.
તેનાં બાપ બેહેમનની ખુશી હતી કે તેની બેટી પેલા બબ
ક સાથ પરણે. પણ જરની ખુશી હતી કે એ બેહુને પડતા
મેલી લાએક ખુશરો સાથ લગણ કરવાં. પણ તે લગણ પા
ર પાડવા માંટે એ માં બાપનુ એકમત લાવવુ એ પણ અ
ઘરુ કાંમ હતું. માંટે મનીજેહનો એવો ઠરાવ હતો કે
જો ખુશરોને તેઓ કબુલ નહી રાખેતો કાંઇ ઠગ વીદીઆ
વાપરીને જરને તેની સાથ છુપી રીતે પરણાવી નાંખવી.
હાલ સુધીતો એ માટી અને બઈઓર બંને જણ ખુશરો ઉ
પેર ખફા હતાં. હોમાંન હકીમનો ઘરમાં પગ પસારો થ
તો કારણ કે ઘર ધણીઆંની તેનાં ઉપર રાજી હતી. તેમજ
બાબકને ઘરધણી ચાહાતો હતો અને તેથી તે ઘરમાં હાજર
થઇ જરબાંનુ આગળ પોતાનો ભપકો દેખાડી શકતો હતો.
પણ ખુશરોતો ઘરમાં આવવાની તાકાત રાખતો નહી હતો
કારણ કે તેને જોતાં વારજ જરનાં માં બાપ તેને હડાવી
કાહાડતાં હતાં. તોપણ જેમ જરબાંનુ ઉપલા બે જણાંમાં
માંણગોને વધારે જોતી હતી તેમ તે તેઓને વધારે ધીક્કાર
તી હતી.

આ સઘલાં કારણોને લીધે મનીજેહના હાથમાં ઉ
પાએ એજ હતો કે જરબાંનુતું બનતાં શુધી મત ફેરવવા
દેવુ નહી. એથી પેલા બે જણ એ મકારે ઓરતના તરક
રથી ઠગાતા હતા, અને તે દરએક જણને શેવટ સુધી એ
વીજ આશા હતી કે મનીજેહ તેનીજ તરફથી કોશેસ કર
શે. મનીજેહ પોતાનાં મકર પોતેજ જાંણતી હતી,
આ ગુચવારો કેમ છોડવીઓ તે હજુર પછે જોતાં જઈશુ
તેજ પરમાંણે પેલા લફંગા ગુરગીન વીશે તેને જે કામ મ
લેલું હતું તે પણ તે ભુલી ગઈ નહી હતી.

પરકરણ પાંચમું.

ગુરગીનનું મોસારૂ.

હવે જરા આપણે પોહોંચખાનાંમાં પેલા બેરડા ગુરગી
નનાં ઓરડા તરફ નજર પોહોંચાડીએ. આપણે બારનું હું
ગાડીએ અને અંદર દાખલ થઈએ. તાંહાં આપણી નજર
શા ઉપર પડેછે? તાંહાં ટેબલ, ખુરસી ઈતીઆદી સાંમાંન
ગોઠવેલોછે; તાંહાં બારીઓને પરદા તથા દેવાલને કાગજ લ
ગાડેલાંછે, પણ તે સરવે કરતાં પેહેલ વેહેલાં આપણી નજર
એક બેઠક તરફ દોડેછે. પેહેલી નજરે આપણને એમ લાગે
છે કે તાંહાં એક મોટી ગાંસડી મેલેલીછે. તે ગાસડીને રાતા
રંગનાં કપડાંથી બાંધેલી લાગેછે. પણ નહી જરા આગલ જ
વાથી તે બેઠક ઉપર ગાંસડી નહી પણ એક જીવતું
માંણસ બેઠેલું દેખાએછે. તે સરીરે ઘણુ જાડુ હો
વાથી તથા તેનો મધીઅ ભાગ ઉપસેલો અને ગોલ
હોવાથી આપણને તે ગાંસડી સરખો લાગેછે. તેનું માંથુ ઘ
ણુ નાંહાંનુ હોવાથી તથા તે માંથાંમાં પીછ ઈતીઆદી ખોસ
વાથી તે કુરપી ગાંસડીના ઉપલા છેડા સરખા લાગેછે. પણ
તેતો રાતા પોશાકમાં એક માંણસછે, તે શખસ બેસવાને બ
દલે અરડાઈ પડેલોછે, તે ઘણો લપકાવાળો અને એસકીછે
તથા તેની પાસે ખાવા પીવાની પદારથોછે.

વાંચનારી બાઈઓ અટકલી કાહાડશે કે આ શખસ
આલબતાં આપણો જાંનીતો ગુરગીન હશે. હા—એજ ગુર
ગીન હતો. તેણે પેલી બે ઈમાંનદાર બાંનુઓ ખોરશેદ અને મે
હેર ઉપર જે ચીઠીઓ લખી હતી તેમનો જવાબ નહી આ
વીઓ માંટે તે વીચારમાં પડેલો હતો. તેનાં મનમાં તરેહવા
ર વાત આડી આવતી હતી. એ બે બાંનુઓ તેનાં ઉપર
રાજીછે તથા પોતાનાં ભરથારોને તજી તેની સાથ નીકલી આ
વશે એવી તેની ખાતરી હતી, માંટે જવાબ નહી આવવાનાં
કારણમાં તે એટલુંજ સમજતો હતો કે ચાકરોએ ચીઠી બરો
બર પોહોંચાડી નથી. એટલા માટે હજીર અને નજીર ઉપ
ર બહુ ગુસે થઈ ઘડીમાં હાથ પગ પછાડતો, અને ઘડીમા
ચાબુક લેઈ મારવા ઉઠતો. એમ કરતાં તે ઘણો થાકી જતો
હતો અને થાક ઉતારવાનાં વીચારથી અચર કચર ચગરી,
દારૂ પીઈ તથા સુઈને વખત કાહાડતો હતો. એવી હાલત
માં હરઘો છાકટો, હરઘો સાવધ, હરઘો જાગતો, હરઘો ઉં
ઘમા ગુરગીન પડેલો હતો.

એક નોકરે આવીને બે વખત બુમ પાડી તારે તરી
જે વખત ગુરગીને સાંભલીઉં કે મનીજેહ નાંમના કોઈ સી
તેને મલવા આવીછે. ગુરગીને હોકમ આપીઓ કે તેને
આવવા દીએ અને પેલી કસકુનમ તુરત આ મગલમુરતીની
સાંમે આવી ઉભી. તે બંધે જણ એક એકને ઓલખતાં હ
તાં, પણ ગુરગીન બચાંની મીશાલ હતો. તે કોઈથીબી ઠ
ગાઈ જતો હતો. અને ખોરશેદ તથા મેહેરબાનુઓએ તે
ને સજા કરવાનો જે ઠરાવ દીધો હતો તે ધેઆંનમાં રાખી
ને તેમના હોકમ પરમાણે મનીજેહ ગુરગીનને ઠગવાનો વી
ચાર કરી આવી હતી.

મનીજેહે આવતાંને વાર ગુરગીનને નમશકાર કીધા
અને "કેમરે છોકરી! કાંહાંથી આવી?" એમ બોલીને ગુર
ગીને તે નમસકારનો જવાબ વાલીઓ. મનીજેહ કાંઈ છો
કરી નહી હતી, પણ ગુરગીનને મનસે તે તેમ હતી. તે ઉ
પરથી તેઓ વચે વાતચીત ચાલી અને મનીજેહએ જેમ
બને તેમ ગુરગીનને પેહેલાંતો વખાણી વખાણીને સાતમે આ
સમાંને ચહડાવીઓ. તે બોલી કે—"અરે સાહેબ છોકરી
કોણને કેહવોય! આજ કાલ હવે ઢલી જવાનો વખત આ
વીઓ સાહેબ."

ગુરગીન—વારૂ ચાલ મારી ચુક થઈ. તુને છોગી કે
હેવશતો કંઈ નહી?

મનીજેહ—હા સાહેબ. ને મને એટલી રજા આપો
કે તમુને જવાં મરદ તરીકે સમજુ.

ગુરગીન આ શબદ સાંભલતાંજ ચોંકીઓ. તેની
ઉમર પુરી થવા આવી તોપણ તે જવાં મરદ દાખલ ગણાએ
એમ જાંણીને તેની પાઆ છાતી બાહેર નીકલી આવી. તે
બોલીઓકે "છોગી મનીજેહ મને તું શું જવાંન મરદ ગ
ણેછે?"

મનીજેહ—અરે મારા મેહેરબાંન તમે વલી પુછોછો,
કેમ? સારાં ગામમાં તમારી અકલ ને હોશીઆરી ને દાહાપ
ણની વખાંણ વખાણ થઈ રહેલીછે. તારે જવાંન અને બુ
ઢામાં શું ફરકછે તેતો સાહેબ સમજતા હોશો.

ગુરગીન—આલબતાં. પણ મારી ઉમર વીશે તું શું
ધારેછે?

મનીજેહ ઘણો વીચાર કરવાનું ઢોલ ઘાલીને ખરી
ઉમર જાંણવા છતા બોલીકે—"મુરબી સાહેબ એ સવાલ
તમે બરાબર નાંખીઓ. એવા સવાલ નાખવાનીબી તારીફ
છે અને જારે મારા સરખી મીસકીન ઓરતને તમે એ પ
રમાંણે પુછવાની મેહેરબાંની કરોછો તારે જવાબ આપવાની
રજા લઉં છઉં કે સાહેબ આસરે તરીસએક વરશનાં ખીલ
તા જવાન સરખા દીશોછે."

આ લાંબી વખાંણ ઉપરથી ગુરગીનતો છલકાઈ જવા
લાગો. તે સમજીઓકે આ સ્ત્રી તેનાં દેખાવ ઉપરથી ઠગાઈ
છે, પણ તે એમ નહીં સમજીઓકે મનીજેહએ તેને
બેહેકાવા માટે તેની ઉમરમાથી અરધા અરધ વરશ બાદ કીધાં
છે. તે બોલીઓકે—"પોરી તારી જબાંતો કાતર સરખી દીશે
છે. તુ એ કાંહાંથી શીખી."

મનીજેહ—નેકનાંમ સેઠ હું આરજ કરૂંછઉંકે મારી
મશખરી ના કરો. હું કાઈ તમારી ઉમર વીશે ખોટું ન
થી બોલી, આ તમારા કરચલીઆ કેસ, તમારૂ ગોલ માં
થુ, તમારૂ ઉપસેલુ પેટ, તમારા ઠીંગણાં પગ, એ સરવેથી

સાહેબનો દેખાવ એક પહાણુ સરીખો દીશેછે. ને આજે ગામની તમામ ઓરતોમાં ગુરગીન સાહેબ—ગુરગીન સાહેબના નાંમ બોલાએછે. એ કાંઈ સાહેબ જેવી તેવી વાતછે?

ગુરગીન—અલબત નહીં. મારા એ ગુણને ખાતર તો હું ખુશાં છેઉં, પણ વારૂ પીઆરી મનીજેહ (ગુરગીન શાઉ સીને "પીઆરી" કેહેતો હતો) મારા હોશાંનની વખાંણ તેં કોણ કોણને મોહોડે સાભલીછે?

મનીજેહ જે સહરાઈ કરવા લાગી તેથી આસતે આસતે ગુરગીન ઠગાવા લાગો. માંટે તે બોલી કે—"અરે સેઠ કોણ શુ પુછો છો? અમીરજાદીથી તે ગોલાંમડી શુધીનાં મોહોમાં તનારૂજ નામછે. પણ અગત કરીને પેલી બે પરીજાદ ખોરશેદખાંનુ અને મેહેરબાંનુંતો કઈ તમારી ઉપર ફીદા ફીદાછે."

આ બે નાંમ સાંભલીને ગુરગીનનો હરથો જીવ આવીઓ. તે આરડાઈ પહેલો હતો તાંહાંથી ઉઠીને બેઠો, અને મનીજેહએ જોઈઉ કે આ બે નાંમથી તે વીજલીની પેરે ચમકાઓ. માંટે ગુરગીને ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુ વીશે જારે વધારે વીગતો પુછી તારે મનીજેહ આગલ માર્યા કે—"વાહાલાજી તેઓનીતો વાતજ નાં પુછો. તેઓ તમોને જોરા વગર ભુખે ખાતાં નથી ને હુંગે હુંગાતાં નથી. સાહેબ માંનસો, દીસનાંબી તેઓને સપનાં આવે છે અને તમોને સપનાંમાં જોએછે. તેઓનાં માંટીઓ, તેમને પુછેછે કે 'તમે એમ ગુમરાહેલાં કેમ ફરોછો, તારે તેઓ ખરો જવાબ આપતાં નથી, તે ઉપરથી તેઓને કજીઓ થએછે. અરે સાહેબ નહી બોલવાનાં ઘણાં ગુણ."

ગુરગીન—જો મનીજેહ આ વાત સાંભલી મારો હરખ સમાતો નથી, પણ તું કાંઈ જાંણેછે? મેં તેઓ ઉપર કાગજ લખીઆંછે તેનો તેઓ શું જવાબ વાલશે?

જવાબ કેહેવાતો મનીજેહ તાંહાં આવેલી હતી. તે શું જારે ગુરગીને સાંભલીઉં તારે ઉઠીને ઉભો થએઓ અને તેની ચીઠીનો જવાબ પુછવા લાગો. મનીજેહએ તેને ટવલાવીને જવાબ કેહેવાનો ઠરાવ કીધો હતો, માટે પરથમ તે બોલી કે—"સાહેબને કેહુ જે આપણી મેહેરબાંનુ કેની સાહેબ?—"

ગુરગીન—હા હા ઓલખી તેને શુંછે?

મનીજેહ—તેને શું રોએ સાહેબ. તેતો સારી પઠે છે. ખાએછે, પીએછે અને તમારા હકમાં દુવા દીએછે.

ગુરગીન—હું તે પુછતો નથી, તેણે શું કેહેવાડીઉંછે?

મનીજેહ—હાંરે જી. એઓએ જવાબ કેહું. તમે જરા દુર આવો કોઈ સાંભલશે.

એ પુરમાંણે ઘણોજ ઇનતેજાર કરીને મનીજેહએ મેહેરબાંનુંનો જવાબ કહેઓ, તે ઘણો લાંબો જવાબ હતો, પણ તેની મતલબ એ હતી કે મેહેરબાંનુંને ચીઠી પોહોંચીછે, અને તે વાંચીને તેવણ એટલાંતો ખુશી થએઆંછે કે તેવણ મારે છે કે ગેરબી વખત ગુરગીન સાથે બેશીને વાત કરવી. માટે મનીજેહ બોલી કે "આજે રાતનાં આગરે બાર વાગતે તમે મેહેરબાંનુનાં ઘરમાં આવજો. તે વખતે તેવણનો ખાવંદ બેહેમન ઘરમાંથી બાહેર જશે અને મેં નું તમારી સાથે વાત ચીત કરશે."

હવે ગુરગીનને બીજું શું જોઇએ? તેણે મનીજેહને પુછીને ખાતરી કરી લીધી કે બેહેમન તે વખતે ઘરમાં રેહેશે નહી. તેજ પરમાંણે તેણે એવીબી ખાતરી કીધી કે ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુઓ ઉપર જોકે તેણે ચીઠીઓ લખીછે, તો પણ એ બંધે જણે એક એકને તે વાત જાહેર કીધી નથી. તેણે તો એ બંધેને છુપી રીતે પરણી ઠગવાનો ઇરાદો રાખીઓ હતો, માંટે રખે તેઓ વાત કરે અને તેની બેરડાઈ જાહેર પડે એવી તેને ધાસતી હતી. મનીજેહએ તે ધાસતી દુર કીધી, પણ તે ખોટું હતું. એ બાંનુંઓએ સંપ કરીને ગુરગીનને મેહેરનાં ઘરમાં બોલાવીઓ હતો, અને તાંહાં તેને સજા કરવાનું ઠરાવીઉં હતું. ગુરગીને મેહેરનાં ઘરમાં આવવાનું કબુલ કીધુ અને મનીજેહ તાંહાંથી ગઈ.

થોડાજ વારમાં ચાકરે આવીને ખબર કીધીકે શેહેરીઆર નાંમનો કોઈ શખસ ગુરગીનને મલવા માંગેછે. તેને આવવાની ગુરગીને રજા આપી અને શેહેરીઆર શાંમો આવી ઉભો.

શેહેરીઆર કોણ હતો? હમારા વાંચનારાઓ તેને ઓલખેછે. તે કાંઇ ખરેખર કોઈ અનજાંણો શખસ નહી હતો. તેતો પેલી મેહેરબાંનુનો ખાવંદ બેહમન હતો. વાંચનારાંઓને ઇઆદ હશેકે ગુરગીનના ચાકર નજીરે પોતાનાં સેઠની ચીઠી મેહેરબાંનુને પોહોંચાડીઆ પછે તેનાં ખાવંદ પાસ આવીને સઘલી ખબર કહી હતી. તે ઉપરથી બેહમનને પોતાની બાએડીની ઇમાંનદારી ઉપર શંક ગએઓ હતો, અને રખે તે લુછા ગુરગીનની શેકાર થઈ પડે તેની તેને ધાસતી હતી. બેહેમનને તેનાં દોસત બીજને જોકે ઘણો વારીઓ હતો તોપણ તે સમજીઓ નહી હતો. છુપો લેબાસ લઈને તથા શેહેરીઆરનું નાંમ રાખીને ગુરગીન પાસ જવું તથા તેને ઠગીને સરવે વાત જાંણી લેવી એવો બેહેમનનો ઠરાવ હતો. તે ઠરાવ મુજબ આ વખત શેહેરીઆર ગુરગીનની પાસે આવીઓ અને તેની ખાતરી હતી કે મકરથી પુછતાં અથવા પઈસાની લાલચ આપતાં બેવકુફ ગુરગીન સરવે વાત કહી દેશે.

"શેહેરીઆરે" આવીને શલાંમ લગાવી, અને ગુરગીને જારે ઓલખાંણ પુછી તારે તે બોલીઓ કે—"સાહેબ ઓલખાંણ શું આપુ. મારૂ નાંમ શેહેરીઆરછે. મારો બાપ નથી, માં નથી, ભાઈ કે ભાંડુ નથી. પણ મારા પઇશા ઘણાંછે. મારા બીજા દોશતો નથી, પણ પઈશા મારા દોશતછે. મારો હાથ ઘણો દુલોછે, અને જીવ સખીછે. તમારૂ નાંમ મેં સાંભલીઉં, તારે તમારી મુલાકાત કરવા આહેઉં. મારી પાસે આએ એક નાંણાંની થેલીછે. અને તેનો ઘણો ભાર લાગેછે વાસતે સાહેબને આપી દેવા માંગુ છઉં."

આ વાતથી ગુરગીનની અચરતીનો પાર રહેઓ નહી. તોપણ શેહેરીઆરે જરા બોહોશ કીધી અને કહેઉ કે જો નાણુ લેવાએતો પછે તે પોતાનુ કાંમ કેહે. ગુરગીને તે પેલો કબુલ રાખી અને પછે "શેહેરીઆર" આગળ બોલીઓ. "મેં સાંભલીઉંછે કે તમારો જીવ ઘણો સારોછે, અને ગરીબોની તરફથી તમો મેહેનત કરોછો. વાસતે મારી એક અરજછે. પણ તે અરજ એવીછે કે તેમાં હું બેબક

લી દરૂ છઉ. તોબી જારે તમારીથીજ તે પાર પડશે તારે મારી એબ કબુલ કરૂ છઉ. તે એબ એછેકે આ શેહેરમાં મેહેરખાંનુ નાંમની જે શુંદર નારી રેહેછે તે મારી સાથ નેકા પાડવાને નાં કેહેછે. તે ઉપરથી હું ઘણો દુખી થાઉ છઉ. અગરજો તમોને તે ઓરત સાથ ઓલખ હોએતો એટલુ મારૂ કામ પાર પાડી આપાવો, તેથી તમારો આ ભાર હું કદી ભુલશ નહી." એ વીનાંએ બીજી ઘણીએક વાતો કીધી. શેહેરીઆરે (અથવા બરોબર બોલીએતો છુપાએલા બેહેમને) પોતાની સાથ થએલી વાત ઉપરથી જાંણી લીધુ કે તેની મેહેરખાનુ સાથ ગુરગીનને ઘણી દોશતીછે, અને ગુરગીન બેહેમનની (ઇઆને તેની પોતાની) તરફ વેર રાખેછે. આવી વાતો ગુરગીનને મોહાડેથી સાંભવતાં તેનો પીતો ઉછલી આવતો હતો. પણ તેનેતો વધારે બીનાઓ જાંણવી હતી માટે તે મુંગો મુંગો સાભલતો હતો.

અંતે બેવકુફ ગુરગીન પીગલીઓ. તે પઇસા ઉપર લલચાએઓ અને હાલ તરતતો શેહેરીઆર (બેહમન) ને ખેરવવા માટે જવાબ આપીઓ કે "જો ભાઈ મેહેરખાંનું સાથ પરણુવાનો તો મેં ઇરાદો રાખીઓ હતો, પણ તારે ખાતર તે ઇરાદો હું કાહાડી નાંખું છઉં. આજે રાતનાં આઠ કલાકે હું મેહેરના ઘરમાં જનાર છઉં. તેણે મને તેડાવેલો છે તે વખતે તારે વાસતે હું વાત કરી જોવશ. એનો પેલો મુંજી માંટી બેહમન તે વખતે બાહેર જવાનોછે, માટે હું મેહેર સાથ પુરતી વાત કરી લેવશ. કાલે તમે પાછા આવજો અને હું જવાબ દેવશ."

બેહેમનને એટલોજ જવાબ જોઇતો હતો. ગુરગીન જેને "મુંજી માટી" કેહેતો હતો તે તેની સાંમેનો આ છુપા લેબાસનો શેહેરીઆર હતો. તે ઉપલું બોકાલું સાંભલી ઘણોજ ગુશે થએઓ. તે બોલીઓ કે "આ શી મારી બઇએરની ઇમાનદારી ? ઠીક ઠીક, આ પાલેલો કુતરો પગ કરડેછે, એને એનો સવાદ દેખાડશ. આઠ વાગતે જારે એ મારે ઘર જવાનોછે તારેજ હુંબી ઘર જવશ, અને એ નાપાકને તાંહાજ જબે કરશ. મારી સાથે બોલા બીજંનને લઇ જવશ. તે ગદેહોછે. તે પોતાની બાએડી ઉપર ઘણો વીસવાસ રાખેછે, પણ આજ તેની ખાતરી કરી આપશ કે ઓરત કેવી બેમ વરતછે."

એવો ઠરાવ કરીને બેહેમંન બાહેર પડીઓ અને શેહેરીઆર તરીકેનો છુપો લેબાશ દુર કીધો.

પરકરણ છઠું.

બેરડાઇનો બદલો.

વખત થએઓ. સવાર, બપોર, સાંજ—ઘડી, પલ, કલાક, ચાલીઆ ગીઆ. રાત પડી અને ઠરાવેલો વખત નજદીક આવીઓ, ૭ સાત વાગી ગીઆ અંતે આઠની ટકોરી થઇ અને આગલા વખતનો શુરો ગુરગીન તઇઆર થઇ પોતાનાં પોહોંચખાંનાંની બાહેર નીકલીઓ. તેણે ખુબ એસકી કીધી હતી, આરસીમાં દસવાર મોહોડુ જોએઉ, અને દસવાર ખાંખી માલુમ પડી હતી. છેલે તે તઇઆર થએઓ અને "જવાં મરદ" તરીકે દેખાવાનો ફાકો રાખી

રાત ઘણી અંધારી હતી લોકો પોતપોતાના ઘરમાં ગએલાં હતાં, તારે ગુરગીન ઘરમાથી બાહેર નીકલેલો હતો. તે પોતાનુ મોટુ પેટ પસાવાડતો રસતે ચાલતો હતો, મેહેરખાંનું અંબધી મનસે મલકાતો હતો અને એવુ સમજતો હતો કે એજ પરમાંણે ખોરશેદબાનું પણ તેને પીઆરથી પોતાનાં ઘરમા બોલાવશે.

પણ વાંચનારાઓને કેહેવાની આગત નથી કે ખોરશેદબાનું અને મેહેરબાનુનાં દીલ એકજ હતા તેઓએ સાથે મલીને પણ એખલી મેહેરનેજ નાંમે આશા ભરેલા ગુરગીનને મેહેરના ઘરમા બોલાવીઓ હતો ખાવુંદ જે વખત તેના ઘણીને ઘરમાં આવવાનો હતો, તેજ વખતને મેહેરે પસંદ કીધો હતો અને ગુરગીન ઉપર ખોટું કેહેવાડીઉં હતુ કે તે વખતે બેહેમંન ઘરમાથી બાહેર રેહેશે તેઓએ એવો સંપ કીરેલો હતો કે બેહેમનનાં આવીઆની અગાઉ ગુરગીનને તેની ધાસતી આપી એક કંડીઆ અથવા મોટા એક ટોપલામાં બેસાડવો અને પછે નદીમાં નાખી દેવાડવો. તેમા મોટી મજાહ પડવાની તેઓ વકી રાખતાં હતાં તથા એવું સમજતાં હતાં કે એમ કીધાથી ગુરગીને તેઓ ઉપર મીઠી લખી જે બેરડાઇ કીધી તેનો બદલો વલી જશે.

મેહેરે અગાઉથી તઇઆરીઓ કરી રાખેલી હતી. મોટો ટોપલો જેમાં ધોબણુ મેલા કપડાં લેઇ જતી હતી તે ગોઠવી રાખીઓ. ગોઠવણુ પરમાંણે ખોરશેદબાનુ ઘરની બાહેર ગઇ થોડાવારમા ગુરગીન બાવા ધીમે ધીમે દોલતા હાથીની મીશાલે ચાલી અ રીઆ મેહેરબાંનુને મલવાની મુરાદમા તેવણુ એટલાતો હરખાતા હતા કે દાદર ઉપર પગ નહી ઠરતો હતો, તથ એકથી વધારેવાર ઠોકર લાગી હતી અંતે ઓરડામાં આવીઆ. મેહેરબાંનું એસતેકબાલ લેવા આવી, અને ગુરગીનને બેસાડવાની ખુરશી આપી.

હીંઆં જે વાતચીત થઇ તે ઘણીજ થોડી હતી. ગુરગીનનું જેવું મોટું પેટાખાંનું હતું, તેટલી બધી પેટ ભરીને તે વાત કરવાનો હતો. તે રાતોરાત મેહેરબાંનુને પોતાની મોહોબત જાહેર કરવાનો હતો. તે પુછવાનો હતો કે તે જવાન લાગેછે કે નહી ? તાર પછે તે મેહેરબાંનુ સાથ પરણુવાની વાત કરવાનો હતો. અલબતાં તે જવાન મરદની મીશાલે બોલવા જતો હતો પણ તેમ બોલાતું નહી હતું, કાંએકે તેનો અવાજ તદન જુદો હતો. તે છાતી કાહાડીને બેસવા જતો હતો, પણ તેનાંથી બેસાતું નહીં હતું, કારણ કે દારૂ ટીચેલો હતો. તે ઘણાં દોલ દેખાડતાં નીસફલ થતો હતો અને એકગમથી તેનુ બેવકુફી ભરેલું બોલવાનું જોઇને જેમ મેહેરને હસવું આવતું હતું તેમ બીજી ગમ તેને દેખાડવા માટે તેણે કરેલા દેખાવો ઉપરથી તેની રમુજમાં વધારો થતો હતો.

પણ બીચારાથી જાજી વાતચીતતો થઇ નહી. આગમચથી કરેલી ગોઠવણ મુજબ ખોરશેદબાંનું આવી લાગી. ગુરગીને થોડોજવાર અગાઉ કબુલ કીધેલુ હતું કે ખોરશેદબાંનુંને તે પસંદ કરતો નથી, પણ બાતેનમાં તેણેતો તે બાનું ઉપરખી ચીઠી લખેલી હતી. માટે આ જગોએ તે ગુરગીનને જોઇને ગુસે થશે તથા ચીઠીની વાત મેહેરને જાહેર કીધાથી મેહેરની આગલ તે જાહેર પડશે એવી તેને ધાસતી પેઠી તે બે.

સાહેબનો દેખાવ એક પહાંણ સરીખો દીસેછે. ને આંજે ગાંમની તમામ ઓરતોમાં ગુરગીન સાહેબ—ગુરગીન સાહેબનાં નાંમ બોલાએછે. એ કાંઈ સાહેબ જેવી તેવી વાતછે?

ગુરગીન—આલબત નહીં. મારા એ ગુણને ખાતર તો હું ખુશી છેઉં, પણ વારૂ પીઆરી મનીજેહ (ગુરગીન સઉ સાંને "પીઆરી" કેહેતો હતો) મારા હોશાંનની વખાંણ તેં કોણ કોણને મોહોડે સાંભલીછે?

મનીજેહ જે સહરાઈ કરવા લાગી તેથી આસતે આસતે ગુરગીન ઠગાવા લાગો. માંટે તે બોલી કે—"અરે સેઠ કોણ શુ પુછો છો? અમીરજાદીથી તે ગોલાંમડી શુધીનાં મોહોમાં તમારૂજ નામછે. પણ અગત કરીને પેલી બે પરીજાદ ખોરશેદખાંનુ અને મેહેરખાંનુંતો કઈ તમારી ઉપર ફીદા ફીદાછે."

આ બે નાંમ સાંભલીને ગુરગીનનો હરખો જીવ આવીઓ. તે અરડાઈ પડેલો હતો તાંહાંથી ઉઠીને બેઠો, અને મનીજેહુએ જોઈઉ કે આ બે નાંમથી તે વીજલીની પેરે ચમકીઓ. માંટે ગુરગીને ખોરશેદ અને મેહેરખાંનુ વીષે જારે વધારે વીગતો પુછી તારે મનીજેહ આગલ ચાલી કે—"વાહાલાજી તેઓનીતો વાતજ નાં પુછો. તેઓ તમોને જોવા વગર લુખે ખાતાં નથી ને હુંગે હુંગાતાં નથી. સાહેબ માંનશો, દીસનાંભી તેઓને સપનાં આવે છે અને તમોને સપનાંમાં જોએછે. તેઓનાં માંટીઓ, તેમને પુછેછે કે 'તમે એમ ગુમરાહેલાં કેમ ફરોછો, તારે તેઓ ખરો જવાબ આપતાં નથી, તે ઉપરથી તેઓને કજીઓ થએછે. અરે સાહેબ નહી બોલવાનાં ઘણાં ગુણ."

ગુરગીન—જો મનીજેહ આ વાત સાંભલી મારો હરખ સમાતો નથી, પણ તું કાંઈ જાંણેછે? મેં તેઓ ઉપર કાગજ લખીઆંછે તેનો તેઓ શું જવાબ વાલશે?

જવાબ કેહેવાતો મનીજેહ તાંહાં આવેલી હતી. તે તું જારે ગુરગીને સાંભલીઉં તારે ઉઠીને ઉભો થએઓ અને તેની ચીઠીનો જવાબ પુછવા લાગો. મનીજેહુએ તેને ટવલાવીને જવાબ કેહેવાનો ઠરાવ કીધો હતો, માટે પરથમ તે બોલી કે—"સાહેબને કેહુ જે આપણી મેહેરખાંનુ કેની સાહેબ?—"

ગુરગીન—હા હા ઓલખી તેને શુંછે?

મનીજેહુ—તેને શું રોએ સાહેબ. તેતો સારી પખે છે. ખાએછે, પીએછે અને તમારા હકમાં દુવા દીએછે.

ગુરગીન—હું તે પુછતો નથી, તેણે શું કેહેવાડીઉછે?

મનીજેહુ—હારે જી. ઓએ જવાબ કેહું. તમે જરા દુર આવો કોઈ સાંભલશે.

એ પરમાંણે ઘણોજ ઈનતેજાર કરીને મનીજેહુએ મેહેરખાંનુંનો જવાબ કહેઓ. તે ઘણો લાંબો જવાબ હતો, પણ તેની મતલબ એ હતી કે મેહેરખાંનુંને ચીઠી પોહોંતીછે, અને તે વાંચીને તેવણુ એટલાંતો ખુશી થએઆંછે કે તેવણુ ચાહેછે કે જેકની રખત ગુરગીન સાથ બેસીને વાત કરવી. માટે મનીજેહ બોલી કે "આજે રાતનાં આસરે આઠ વાગને તમે મેહેરખાંનુનાં ઘરમાં આવજો. તે વખતે તેવણુંનો ખાવંદ બેહેમન ઘરમાંથી બાહેર જશે અને તે તું તમારી સાથે વાત ચીત કરશે."

હવે ગુરગીનને બીજું શું જોઈએ? તેણે મનીજેહને પુછીને ખાતરી કરી લીધી કે બેહેમન તે વખતે ઘરમાં રેહેશે નહી. તેજ પરમાંણે તેણે એવીબી ખાતરી કીધી કે ખોરશેદ અને મેહેરખાંનુઓ ઉપર જોકે તેણે ચીઠીઓ લખીછે, તો પણ એ બંધે જણે એક એકને તે વાત જાહેર કીધી નથી. તેણે તો એ બંધેને છુપી રીતે પરણી ઠગવાનો ઈરાદો રાખીઓ હતો, માંટે રખે તેઓ વાત કરે અને તેની બેરદાઈ જાહેર પડે એવી તેને ધાસતી હતી. મનીજેહુએ તે ધાશતી દુર કીધી, પણ તે ખોટું હતું. એ બાંનુંઓએ સંપ કરીને ગુરગીનને મેહેરનાં ઘરમાં બોલાવીઓ હતો, અને તાંહાં તેને સજા કરવાનું ઠરાવીઉં હતું. ગુરગીને મેહેરનાં ઘરમાં આવવાનું કબુલ કીધુ અને મનીજેહ તાંહાંથી ગઈ.

થોડાજ વારમાં ચાકરે આવીને ખબર કીધીકે શેહેરીઆર નાંમનો કોઈ શખશ ગુરગીનને મલવા માંગેછે. તેને આવવાની ગુરગીને રજા આપી અને શેહેરીઆર શાંમો આવી ઉભો.

શેહેરીઆર કોણ હતો? હમારા વાંચનારાઓ તેને ઓલખેછે. તે કાંઈ ખરેખર કોઈ અનજાંણો શખસ નહી હતો. તેતો પેલી મેહેરખાંનુનો ખાવંદ બેહમન હતો. વાંચનારાંઓને ઈઆદ હશેકે ગુરગીનના ચાકર નજીરે પોતાનાં સેઠની ચીઠી મેહેરખાંનુને પોહોંચાડીઆ પછે તેનાં ખાવંદ પાસ આવીને સઘલી ખબર કહી હતી. તે ઉપરથી બેહમનને પોતાની બાએડીની ઈમાંનદારી ઉપર શક ગએઓ હતો, અને રખે તે લુચા ગુરગીનની શેકાર થઈ પડે તેની તેને ધાસતી હતી. બેહેમનને તેનાં દોસત બીજંને જોકે ઘણો વારીઓ હતો તોપણ તે સમજીઓ નહી હતો. છુપો લેબાસ લઈને તથા શેહેરીઆરનું નાંમ રાખીને ગુરગીન પાસ જવું તથા તેને ઠગીને સરવે વાત જાંણી લેવી એવો બેહેમનનો ઠરાવ હતો. તે ઠરાવ મુજબ આ વખત શેહેરીઆર ગુરગીનની પાસે આવીઓ અને તેની ખાતરી હતી કે મકરથી પુછતાં અથવા પઈસાની લાલચ આપતાં બેવકુફ ગુરગીન સરવે વાત કહી દેશે.

"શેહેરીઆરે" આવીને શલાંમ લગાવી, અને ગુરગીને જારે ઓલખાંણ પુછી તારે તે બોલીઓ કે—"સાહેબ ઓલખાંણ શું આપુ. મારૂ નાંમ શેહેરીઆરછે. મારો બાપ નથી, માં નથી, ભાઈ કે ભાંડુ નથી. પણ મારા પઈશા ઘણાંછે. મારા બીજા દોશતો નથી, પણ પઈશા મારા દોશતછે. મારો હાથ ઘણો દુલોછે, અને જીવ સખીછે. તમારૂ નાંમ મેં સાંભલીઉં, તારે તમારી મુલાકાત કરવા આવેઉં. મારી પાસે આ એક નાંણાંની થેલીછે. મને તેનો ઘણો ભાર લાગેછે વાસતે સાહેબને આપી દેવા માંગુ છઉં."

આ વાતથી ગુરગીનની અચરતીનો પાર રહેઓ નહીં. તોપણ શેહેરીઆરે જરા બોહોશ કીધી અને કહેઉ કે જો નાણુ લેવાએતો પછે તે પોતાનુ કાંમ કેહે. ગુરગીને તે પેલો કબુલ રાખી અને પછે "શેહેરીઆર" આગળ બોલીઓ. "મેં સાંભલીઉછે કે તમારો જીવ ઘણો સારોછે, અને ગરીબોની તરફથી તમો મેહેનત કરોછો. વાસતે મારી એક અરજછે. પણ તે અરજ એવીછે કે તેમાં હું બેઅક

લી દરૂ છઉ. તોણી જારે તમારીથીન તે પાર પડશે તારે મારી એબ કબુલ કરૂ છઉ. તે એબ એછેકે આ શેહેરમાં મેહેરખાંનુ નાંમની જે શુંદર નારી રેહેછે તે મારી સાથ ને હા પાડવાને નાં કેહેછે. તે ઉપરથી હું ઘણો દુખી થાઉ છઉ. અગરજો તમોને તે ઓરત સાથ ઓલખ- હોએતો એટલુ મારૂ કામ પાર પાડી અપાવો, તેથી તમારો આ ભાર હું કદી ભુલશ નહી." એ વીનાંએ બીજી ઘણીએક વાતો કીધી. શેહેરીઆરે (અથવા બરોબર બોલીએતો છુપાએલા બેહેમને) પોતાની સાથ થએલી વાત ઉપરથી જાંણી લીધુ કે તેની મેહેરખાંનુ સાથ ગુરગીનને ઘણી દોશતીછે, અને ગુરગીન બેહેમનતી (ઇચ્છાને તેની પોતાની) તરફ વેર રાખેછે. આવી વાતો ગુરગીનને મોહાડેથી સાંભળતાં તેનો પીતો ઉછલી આવતો હતો. પણ તેનેતો વધારે બીનાએ જાંણવી હતી માટે તે મુંગો મુંગો સાંભલતો હતો.

અંતે બેવકુફ ગુરગીન પીગલીઓ. તે પઈસા ઉપર લલચાએઓ અને હાલ તરતતો શેહેરીઆર (બેહમન) ને ખેરવવા માટે જવાબ આપીઓ કે "જે ભાઈ મેહેરબાંનુ સાથ પરણવાનો તો મેં ઈરાદો રાખીઓ હતો, પણ તારે ખાતર તે ઈરાદો હું કાહાડી નાંખું છઉં. આજે રાતનાં આઠ કલાકે હું મેહેરનાં ઘરમાં જનાર છઉં. તેણે મને તેડાવેલો છે તે વખતે તારે વાસતે હું વાત કરી જોવશ, એનો પેલો મુંજી-માંટી બેહમન તે વખતે બાહેર જવાનોછે, માટે હું મેહેર સાથ પુરતી વાત કરી લેવશ. કાલે તમે પાછા આવજો અને હું જવાબ દેવશ."

બેહેમનને એટલોજ જવાબ જોઈતો હતો. ગુરગીન જેને "મુંજી માટી" કેહેતો હતો તે તેની સાંમેનો આ છુપા લેબાસનો શેહેરીઆર હતો. તે ઉપલું બોકાલું સાંભલી ઘણોજ ગુસે થએઓ. તે બોલીઓ કે "આ શી મારી બઈએરની ઈમાનદારી ? ઠીક ઠીક, આ પાલેઓ કુતરો પગ કરેછે, એને એનો સવાદ દેખાડશ. આઠ વાગતે જારે એ મારે ઘર જવાનોછે તારેજ હુંબી ઘર જવશ, અને એ નાપાકને તાંહાંજ જબે કરશ. મારી સાથે બોલા ખીજંનને લઈ જવશ, તે ગઢેડોછે, તે પોતાની બાએડી ઉપર ઘણો વીસવાસ રાખેછે, પણ આજે તેની ખાતરી કરી આપશ કે ઓરત કેવી બેમ વરતછે."

એવો ઠરાવ કરીને બેહેમંન બાહેર પડીઓ અને શેહેરીઆર તરીકેનો છુપો લેબાશ દુર કીધો.

પરકરણ છઠું.

બેરડાઈનો બદલો.

વખત થએઓ. સવાર, બપોર, સાંજ—ઘડી, પલ, કલાક, ચાલીઆ ગીઆ. રાત પડી અને ઠરાવેલો વખત નજદીક આવીઓ, છ સાત વાગી ગીઆ અંતે આઠની ટકોરી થઈ અને આગલા વખતનો શુરો ગુરગીન તઈઆર થઈ પોતાનાં પેહોંચખાંનાંની બાહેર નીકલીઓ. તેણે ખુબ એસકી કીધી હતી. આરસીમાં દસવાર મોહાડુ જોએઉ, અને દસવાર ખાંમી માલુમ પડી હતી. છેલે તે તઈઆર થએઓ અને "જવાં મરદ" તરીકે દેખાવાનો ફાંકો રાખી મેહેરખાંનુંનાં ઘર તરફનો રશતો લીધો.

રાત ઘણી અંધારી હતી. લોકો પોતપોતાનાં ઘરમાં ગએલાં હતાં, તારે ગુરગીન ઘરમાંથી બાહેર નીકલેલો હતો. તે પોતાનુ મોટુ પેટ પસવાડતો રસતે ચાલતો હતો, મેહેરખાંનું સંબંધી મનસે મલકાતો હતો અને એવું સમજતો હતો કે એજ પરમાંણે ખોરશેદખાંનું પણ તેને પીઆરથી પોતાનાં ઘરમાં બોલાવશે,

પણ વાંચનારાઓને કેહેવાની અગત નથી કે ખોરશેદબાંનું અને મેહેરબાનુનાં દીલ એકજ હતા. તેઓએ સાથે મલીને પણ એખલી નેહેરનેજ નાંમે આશા ભરેઆ ગુરગીનને મેહેરનાં ઘરમાં બોલાવીઓ હતો. ખાવુંદબા જે વખત તેનાં ધણીને ઘરમાં આવવાનો હતો, તેજ વખતને મેહેરે પસંદ કીધો હતો અને ગુરગીન ઉપર ખોટું કેહેવાડીઉં હતું કે તે વખતે બેહેમંન ઘરમાંથી બાહેર રેહેશે તેઓએ એવો સંપ કીધો હતો કે બેહેમનનાં આવીઆની અગાઉ ગુરગીનને તેની ધાસતી આપી એક કંડીઆ અથવા મોટા એક ટોપલામાં બેસાડવો અને પછે નદીમાં નાંખી દેવાડવો. તેમા મોટી મજાહા પડવાની તેઓ વકી રાખતાં હતાં તથા એવું સમજતાં હતાં કે એમ કીધાથી ગુરગીને તેઓ ઉપર ચીઠી લખી જે બેરડાઈ કીધી તેનો બદલો વલી જશે.

મેહેરે અગાઉથી તઈઆરીઓ કરી રાખેલી હતી. મોટો ટોપલો જેમાં ધોબણ મેલાં કપડાં લેઇ જતી હતી તે ગોઠવી રાખીઓ. ગોઠવણ પરમાંણે ખોરશેદખાંનુ ઘરની બાહેર ગઈ થોડાવારમા ગુરગીન બાવા ધીમે ધીમે દોલતા હાથીની ચાલે ચાલી આ વીઆ. મેહેરબાંનુંને મલવાની મુરાદમાં તેવણ એટલાતો હરખાતા હતા કે દાદર ઉપર પગ નહીં ઠરતો હતો, તથા એકથી વધારેવાર ઠોકર લાગી હતી. અંતે ઓ રડામાં આવીઆ. મેહેરબાંનું એસતેકબાલ લેવા આવી, અને ગુરગીનને બેસાડવાની ખુરશી આપી.

હીંઆં જે વાતચીત થઈ તે ઘણીજ થોડી હતી. ગુરગીનનું જેવું મોટું પેટખાંનું હતું, તેટલી બધી પેટ ભરીને તે વાત કરવાનો હતો. તે રાતોરાત મેહેરબાંનુને પોતાની મોહોબત જાહેર કરવાનો હતો. તે પુછવાનો હતો કે તે જવાંન લાગેછે કે નહી ! તાર પછે તે મેહેરબાંનુ સાથ પરણવાની વાત કરવાનો હતો. અલબતાં તે જવાન મરદની ચાલે બોલવા જતો હતો પણ તેમ બોલાતું નહી હતું, કાંએકે તેનો અવાજ તદન જુદો હતો. તે છાતી કાહાડીને બેસવા જતો હતો, પણ તેનાંથી બેસાતું નહી હતું, કારણ કે દારૂ ટીચેલો હતો. તે ઘણું દોલ દેખાડતાં નીસફલ થતો હતો અને એકગમથી તેનુ બેવકુફી ભરેલું બોલવાનું જોઈને જેમ મેહેરને હસવું આવતું હતું તેમ બીજી ગમ તેને દેખાડવા માટે તેણે કરેલા દેખાવો ઉપરથી તેની રમુજમાં વધારો થતો હતો.

પણ બીચારાથી જાજી વાતચીતતો થઈ નહીં. આગેમચથી કરેલી ગોઠવણ મુજબ ખોરશેદબાંનું આવી લાગી. ગુરગીને થોડોજવાર અગાઉ કબુલ કીધેલું હતું કે ખોરશેદબાંનુંને તે પસંદ કરતો નથી, પણ બાતેનમાં તેણેતો તે બાંનું ઉપર ખોડી લખેલી હતી. માટે આ જગોએ તે ગુરગીનને જોઈને ગુસે થશે તથા ચીઠીની વાત મેહેરને જાહેર કીધાથી મેહેરની આગલ તે જુઠો પડશે, એવી તેને ધાસતી પેઠી. તે બો

રશેદને આવવાનો બાહેરથી અવાજ સાંભલતાંજ ઘભરાવા લાગો અને મેહેરને અરજ કરવા લાગો કે તેને કેઉપે સંતાડવો. આ અરજ ઘણાં કાલાવાલા કરાવા પછે મેહેરે બાહાલ રાખી તથા ગુરગીનને એક ઓરડામાં સંતાડીઓ.

મેહેરબાંનુ આવીને આગલથી કરેલા સંપ પરમાંણે બોલવા લાગી કે "અરે અરે પીઆરી મેહેર તુંએ શુ કાંમ કીધું ! તારો વર ભુમ મારતો તારા ઘર તરફ આવેછે." મેહેરે હલુ રહીને ખોરશેદને એસારત કીધી કે મોટે બોલવું, જેથી પસેના ઓરડામાં ગુરગીનને સઘલુ સંભલાએ. માંટે ખોરશેદ વધારે મોહોટેથી બોલવા લાગી કે "મેહેર, મેહેર તારો ખાવીંદ બેહેમન હાત ને પગ અફાડેછે. તેને કોઈએ એવુ કહેલુછે કે તુંએ તારા ઘરમાં કોઈ બેગાંનાં મરદને સંતાડીઓછે. તે ઉપરથી પોતાના દોસતોને લઈને તે ઘસારા મારીઓ લઈ આવેછે. અરે નેક દીલની મેહેર તું એમ કેમ દેવાંની થઈ !" મેહેરે પરઘમનો ગુરગીનને સંભલાવા સારૂ સઘલુ નાં પાડીઉ તે બોલી કે "અરે ખોરશેદ એ તું શું ગપાતો લાવી. મેં કોઈને સંતાડીઓ નથી. તું સંધી જુઠી વાત બોલેછે." ખોરશેદે વધારે ધાંધલ કીધી અને મેહેર પછે બીહીતાં બીહીતાં કબુલ કીધું કે—"હા ખોરશેદ એક જણુને મેં સંતાડેલોછે. શું મારો ધણી ખરેખર આવેછે !" ખોરશેદે આગલા સંપ પરમાંણે વલી ભુમ પાડીને કહેઉ કે—"અરે તુંને એ શુજ શું પડી ? બેહેમનતો આ ખબર સાંભલીને દેવાંનો થઈ ગએઓછે. અરે તે તેને અને તુંને બંનેને મારી નાખશે."

આવી વાતો સાંભલી મેહેરબાંનુ અતીઘણી ઘભરાતી હતી, અને તે જોઈને પેલા છુપા ઓરડામાં ગુરગીનનાં હોશપોશ ઉડી જતા હતા. ધાસતીથી તેનો જીવ શુકાઈ ગએઓ, અને તે પરશેવાથી ભીંજાઈ ગએઓ. તેમ તેમ મેહેર વધારે ઘભરાટનુ ડોલ કરવા લાગી, ખોરશેદે ઉપાએ દેખાડીઓ કે—"આ કંડીઓ આપણી પાશેજછે, એમાં તે આદમીને બેસાડીને કેઉપે મોકલાવી દેવો જોઈએ." પણ વલી મેહેર બોલી કે—"નાંરે બેહેન—જે આદમીને મેં સંતાડીઓછે, તે આદમી પણો જાડોછે અને એ કંડીઆમાં સમાશે નહી." આ વાત સાંભલીને ગુરગીનની ધીરજ રહી નહી. તુરત બાહેર નીકલી આવીઓ. તે બોલીઓ કે "અરે મને દેખાડો મને દેખાડો. તે કંડીઓ હું તો જોઉ." તે દેખાડે શું તેટલાંતો ગુરગીન તેની અંદર શીકડાઈને બેઠો. બેહેમન વીશે તેને એટલોતો ડર હતો કે તેની નજર આગલથી દુર જવા સારૂં તે કંઈબી કાંમ જાએ લેવાને રાજી હતો. મેહેરબાંનુએ તમાંમ મેલાં તથા ગંદીલાં કપડાં તરે તેને દાબી દીધો. એક ગેમથી મેહેર એ કાંમ કરતી હેરમાં ખોરશેદ મોટે મોટે સાથે ગુરગીનને ઠપકો આપતી હતી કે—"તમે મને મોડી લખી, પણ આ તમારી ઈમાંનદારી. તમે મને ઠગીછે, ઈતીઆદી."! ગુરગીનને હીઆં ભારી ગરમ લાગી આવી, પણ-કરે શું ! શાવેતાંણાં તેણે સાંભલીઆ કીધાં. મેહેરે તેને મેલાં કપડાંમાં ઘાંકીઆ પછે ચાકરોને બોલાવીઆ, તે ચાકરોને અગાઉથી શીખાવી મેલેલું હતું, તેમ તેઓએ આવોને કંડીઓ માંથા ઉપર મેલીઆ.

એટલામાંન મેહેરબાંન પેતાના દોસત આશનાવો સુધાં

આવી પુગો. તેણે "શેહેરીઆર" નાં ખોટાં નાંગથી પોતાની બાએડી વીશે ગુરગીન પાસથી સઘલી વાત જાંણી લીધા પછે ઘણાં માંણસોને લઈને ગુરગીનને મારવાની ધારનાથી તે પોતાના ઘરમાં આવીઓ. તેણે બારણાંમાંથીજ પેલા ચાકરોને કંડીઓ બાહેર લેઈ જતાં અટકાવીઆ, પણ ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુ ઓ વચે પડી. તેઓ બોલીઆં કે "એનો મેલાં કપડાંનો ટોપલોછે તે લઈ જતાં તમે ચાકરોને સાંનાં અટકાવોછો." તે ઉપરથી તેણે તે ટોપલો જાતો મેલીઓ. ચાકરો તેમાં ગુરગીનને માંથા ઉપર મેલીને લઈ ગાલીઆ, તથા બાઈએ અગાઉથી આપેલા હોકમ મુજબ તેને તે કંડીઆ શુધાં પડોશની એક નદીમાં નાંખી આવીઆ.

બેહેમને ઘરમાં આવીને મોટો ગોંગાટ કરી મેલીઓ તેની ખાતરી હતીકે ગુરગીનને તેની બાએડીએ સંતાડેલોછે. માંટે દરેક ખુણે ખંટોલે ફરીને ગુરગીનની સોધ કરવા લાગો ગુસાથી તે શોએઆ દેવાંનો બની ગએઓ હતો. બારી બારનાં અફાડતો તથા હાત પખ છીહીખતો હતો, પણ અંતે ગુરગીન તેને મલીઓ નહી. તે ઉપરથી પોતાનાં સરવે દોસતોનાં દેખતાં તેને ઘણુ નરસ લાગુ. તેણે તેઓ પાશેથી માફ માંગી, તથા પોતાની બાએડી ઉપર તે ખોટો શક લઈ ગએઓ એમ સમજવા લાગો. તેણે વીચારીઉં કે ગુરગીને તેને ઠગીઓછે માંટે સવારનાં પોહારમાં તેને ઘર જાઈ ખોલાસો પુછવાનો ઠરાવ કીધો.

લગણ એટલે શું ?

ગએઆ આંકમાં સ્ત્રી એટલે શું તેનો આપણે વીચાર કીધો હતો. આજે લગણ એટલે શું તે સવાલ હમો મનની કસરતને માટે મેલીએ છઈએ. હમણાં લોકોમાં લગણનાં દીવશો ચાલેછે. ગએઆ મહીનામાં ઘણા લગણ ગએઆંછે અને આ મહીનામાં પણ લોકો મોટી ઊલટ સાથે પોતાના બચાંઓને પરણાવેછે. મા બાપો એ રીતે તેમનાં જોડાં બાંધવામાં ભલાઈ સમજેછે, અને જેઓ પોતાના ફરજંદોને પરણાવતાં નથી તેઓ "ભલાઈ" જોવાને બેનસીબછે, એમ નેઓ-વીશે બઈરાં લોકો બોલેછે. એવી "ભલાઈ" ને ખાંતર હાલ ઘણા મા બાપો-મોટી ધુમસર પોતાને તાંહાં વીહાકરેછે.- સોથી વધારે ઘર બઈરાંનાં નેડાં કરવામાં આવેછે, તથા ગંહેંકડો માંણસનાં ખાંનાં પીનાં ચાલેછે. સજન ઘણી સોભાગેમાંન રીતે તાંહાં હાજર થાએછે. બાંનુંઓ પોતાના સઊથી ઊંચા પોશાકમાં શીણગાર પાંમીને તથા સઊથી ઊંચા જવાહેરાતમાં મઢાઈને બીરાજેછે. એ પરમાંણે જાંહાં જોઈએ છેંગે તાંહાં લગણ—લગણની ધુંમ મચી રહેલીછે.

પણ હમારી જે બેહેનપણીઓ આ ખુશાલીમાં
આગેવાંની કરેછે, અથવા જેઓ મોટા દમાંમ સાથ તે
માં ભાગ લીએછે તેઓને હમો પુછના માંગીએ છઈએ
કે લગણ એટલે શું ? જે નાંજનીઓ ખરેગાર થઈને
ભાર બોજમાં જઈને આદરણી અથવા વરણીમાં ફરે
છે, તથા પોતાની ઘુંઘરીઓના ખનખનતા અવાજથી
આસપાસ દરએક ચીજમાં જાંને જીવ મેલી દીએછે,
તેઓને હમો પુછીએ છઈએ કે લગણ એટલે શું ? લગ
ણ એ ઘણો નાંહાંનો બોલછે, અને આપણી બાંનુઓ
દરરોજ તે બોલને બસો વખત બોલતાં હશે, પણ હમા
રો સવાલ એછે કે તેઓએ એ બોલ ઊપર શું પુરતો
વીચાર કીધોછે ? લગણસરાઓને વખતે-થતી મોટી
ધુમધાંમોમાં સ્ત્રીઓ જે મુખીઅ ભાગ લીએછે—તેઓ
સ્હવારથી જઈને ગોજણી કરેછે, તથા તેઓ સઊથી
સારી શોભાણી આપેછે—તે ઊપરથી કેટલાએક લોકો
મગન થઈ બોલેછે કે "લગણનો દાહાડો ઓરત લોક
નોછે." એમજછે તારે હમો પણ હમારી બેહેનીઓને
જ આ સવાલ પુછીએ છઈએ, અને હમોને ઊમેદછે કે
તેઓ તેનો વીચાર કરશે.

હમારી ખાતરીછે કે હમારાં સીઆંના વાંચના
રાંઓમાંથી ઘણાંજ થોડાં જણે આ બાબદ ઊપર વી
ચાર કીધો હશે. લગણ એટલે શું ? એ સવાલતો તે
ઓનાં મનમાં કદીબી ઊતપંત થએઓ નહી હશે; કા
રણ કે તે વીશે તેઓ પોતાને અનજાંણાં સમજતાં ન
થી. બચગીથી તેઓ લગણસરામાં આવ જાવ કરેછે,
અને તાંહાં શું થાએછે તે તેઓ જાંણેછે. લગણની એ
ક મહીનો આગમચ તઈઆરીઓ થાએછે, એક પખ
વાડીઊં આગમચ "કપરાં ચપરાં" ની ખરીદીઓ ચા
લેછે, એક અઠવાડીઊ આગમચ અરધ મુહુરતની અ
ને બીજી કીરીઆઓ ચાલેછે, છ દીવસ આગમચ
માંદવસોરો થાએછે, તરણ ચાંર દીવશ આગમચ ખાં
નાં પીનાં ચાલેછે, એક દીવશ આગમચ ભોલી સ્ત્રીઓ
તેકાંમાં રખડેછે, અને લગણને દીવશે ઘણી મેહેન
ત કરતાં થાકી જાએછે તથા લગણની ઘણીઆંણી
નું બોલતાં બોલતાં તથા ચોકોને પગે હાતે પડતાં ઘાંટુ
બેસેછે. એ સઘલી લગણની નીશાનીઓછે. એ
સઘલું આપણે નાંહાંનાં બચાં હતાં તારથી જોતાં
આવીઆં છઈએ. તારે કેટલીએક વાંચનારી બાઈ
ઓ કદાચ કેહેશે કે વલી લગણ એટલે શું એમ પુ
છવાનુ કેવું ? હા એમા પુછવાનું, વીચારવાનું અ
ને સમજવાનુંછે અને જો આપણાં બચાંની માતા
ઓ તે સઘલું ખરેખર સમજતાં હોએતો તેઓ આ
પરમાંણે લગણ કરેબી નહી. જો તેઓ લગણની
ખરી ખુબીઓ જાણતાં હોએતો તેઓ સમજે કે પો
તાનાં બચાંને તેઓ જે રીતે પરણાવેછે તે રીતે પર
ણાવામાં ભલાઈ નહી પણ ભુંડાઈછે, શવાબ નહી પ
ણ પાપ, મોટું મરગરજાંની પાપછે.

નારી જાતીને ખોદાતાલાએ આ દુનીઆમાં
જનમ શાં સારૂ આપીઓછે તેનો વીચાર આપણે ગ
એઆ આંકમાં કીધો હતો. આપણે જાંનીએ છે કે
આ દુનીઆંને હસાવનારી તથા રડાવનારી, ખુશી ક
રનારી અથવા દલગીર કરનારી, સ્ત્રીછે. સ્ત્રી તે
આ દુનીઆંની માતાછે, સ્ત્રીથી પરૂથવી વશેછે,
અને તમાંમ ઊતપંતી થએલીછે. મરદનો મદદગા
ર અને સદાનો સાથી સ્ત્રીછે. પોતાની બાએડીની
દોસતીમાં તેને સઊનાં કરતાં વધારે લાભછે. પરૂથ
વીનો પાએઓ સ્ત્રી ઊપર રચેલોછે, અને સંસાર
તેનાંથી ચાલેછે. મરદને દીલાસો દેવો, તેને રાજી રા
ખવો, અને તેને સાહે થવું. એ સ્ત્રીનું કાંમછે, તે
કાંમ પાર પાડવાંનો જે ઊપાએ તે લગણછે. લ
ગણની આગમચ જે બે જીવ હતા તે જોડાઈને એક
થાએછે, અને પછે એવા ગંઠાઈ રેહેછે કે બેમાંના
એકનાં મરણ સીવાએ તેઓ કદી છુટાં થઈ શકેજ
નહી. પરણવાની આગમચતો તેઓ છુટાંજ હતાં,
અને તાંહાં સુધી પોતાની જે ખરી ફરજ ઈશવરે બાંધી
આપી હતી તે અરસપરસ બજાવી શકતાં નહી હતાં, પ
ણ માટી અને બઈએરનું જોડું બંધાએઊં એટલે તેમ
ની ફરજ શરૂ થાએછે. તે જોડું બાંધવાનો ઊપાએ
શું ? લગણ માટે લગણથી સંસારની શરૂઆત થા
એછે. પોતાની ફેરજીઆતનો ખરો રસનો તે લગણછે.

લગણતો માણસની હઈઆતીને જરૂરનાંછે દુ
નીઆંમાં ખોદાતાલાએ સરજેલુંછે કે આદમીએ એક એ
કને કાંમ લાગવું. કોઈબી માણસને સાથી વગર ચા
લે નહી. વલી દરએક ચીજ સદા મીઠી હોતી નથી. ને
મજે દરએક ચીજમાં કેવડાસ પણ નથી. દુનીઆં
માં તરતી અને દુબતી, મીઠાસ અને કવડાસ, ખુશા
લી અને ગમગીની, તડકું અને છાંએઓ, વરસાદ અ
ને તોફાંન, આગ અને પાંણી સાથે ચાલેછે. તે સઘલું

એખતું માણસ વગર બોલવે ભોગવી શકે નહી. તેમાં તેને દૂખ અથવા સુખ ખચીત લાગવું જોઈએ, અને તેણે બીજાંને જરૂર જાહેર કરવુ જોઈએ, કે જેથી તેને મદદ, દીલાસો, અથવા આરામ થાએ. લગણથી મરદ ઓરતને અને ઓરત મરદને એ પરમાણે સદાનાં ભાગીઆ દાખલ લીએછે, અને તેઓ ખોદાની ના સુંસોગંદ ખાએછે કે તેઓએ એક એકને ચાહાવું, રાજી રાખવુ, અને કાંમ લાગવું. એથી માણસ સદાકાલ શુધીનાં એક એવા સાથીને મેલવી શકેછે જે તેનાં દુખ અથવા સુખને વખતે પોતાને તેમજ થએલું ગણેછે

એટલો વીચાર કીધા પછે આપણે ફરીથી આપણા મંનને સવાલ કરીએ કે લગણ એટલે શું ? શું સવારથી સાહાંજ અને રાત સુધી વાડીએ જઈ મોજ કીધી તો તે લગણ થએઆં ? નહી. શું માહનસોરો રોપીઆ, અથવા બચાને પાટલે બેસાડી ચકરડામાં ફરીઆ, અથવા સારીઆ પાપર, ટોપલીએ ટોપલીએ વેહેચીઆં અથવા ઘી, ગોલના કાંસીઆ આગલ મેલીને મોઢું સોંઘું પુછીઊતો તેમાં લગણ થઈ ચુકાં ? નહી શું એક છોકરા અને છોકરીને સાંમાંસાંમું બેસાડી આડા અંતર કીધા, અથવા પાસે પાસે બેસાડી ચોખા નાંખીઆ, અથવા તેમના હાનમા નાલીએર અને ગલે હારડો નાંખી રસતે રસતે ફેરવીઆતો તે લગણ થઈ ચુકાં ? નહી. એ સરવે રમત સરખું લાગેછે. એમાનો ઘણો વેંહેંમ અને ઘણું ઘેલાપણુ છે. તારે લગણ તે શું ? ઊપલા ખોલાસા ઊપરથી શીઆની અખલાએ મત આપશે કે લગણ એક એવી કીરીઆછે જેથી મરદ અને ઓરત પોતાના મોહોત સુધી સાથે રહી એક એકને હરએક રીતે કાંમ લાગવાનાં કોલ કરાર કરેછે. તેતો એક ખોદાઈ બનાવછે, અને તેટલા માટે તેમાં ઘણી ગમભીરાઈ, ધીરજ, તથા દાહાપણની જરૂરછે.

રોમ શેહેરનું "કોલીસીઅમ".

જુની ચીજો ઊપર કેટલાએક માણસોને ઘણો પીઆર હોએછે તેઓને જુંની મીલકતોને કાહાડી નાંખવા ગમતી નથી. તેજ પરમાંણે પુરાતન વખતની ઈમારતો જોવાનો ઘણાએકોને અતીઅંત શોખછે તે જોતાવારજ આપણુને તેનો અગલી વખત ઈઆદ આવેછે તે વખત ઊપર તેના ઘણીઓ અથવા મુરબીઓ કેવી હાલતમા હતા, તે વખત ઊપર માંણસની સથીતી કેવી હતી, એલમ અને હોનરનો ફેલાવો કેટલો હતો, અને વખતનાં દોરથી તેવી નાંમીચી ઈમારતોનો કેવો નાંસ થાએછે, એ સંધી વાતો તેવી ઈમારતો જોવાથી આપણાં ધેઆનમાં ઊતરેછે. દુનીઆમાં જે સઊથી મોટી અને સઊથી જુની જોવા લાએક ઈમારતોછે, તેમા નામદારી ધરાવનારી એક ઈમારતનો ચીતાર હમોએ ઊપર આપીઓછે. એ ઇમારત રોમ શેહેરમાછે, અને "કોલીસીઅમ" નાં નાંમથી તે ઓલખાએછે.

રોમ શેહેર આગલા જમાંનામાં ઘણી મોટાઈ ભોગવી ગએલીછે, અને તે મોટાઈની ઈંધાંણી દાખલ આ પુરાતન ઈમારત મોટા દમામ સાથ ઊભેલીછે. ઈસવી શને ૭૦ માં આ ઈમારતનુ બાધકામ શરૂ થએલ હતું, અને એ પરમાણે દોહોડ હજારથી વધારે વરશ થએઆં એ નામીચી હવેલી પોતાના પાએઆ ઊપર મકમછે. આ "કોલીશીઅમ" દુરથી ઘણોજ ભપકો આપેછે. નજદીક જતાં તે એક મોટા ડુંગરનાં સરખું લાગેછે, અને તેના ઘણા ભાગ ઊપર નજર પણ પોહોચી શકતી નથી. એક ગોલ કીલો બાંધી

લીધો હોએ તેવો તેનો આકારછે. તેનો ઘેરાવો ૧૬૦૦ ફીટછે અને તે એટલુંનો ઊચુંછે, કે,આંમી એનસ નાંમનો લખનાર કહી ગએઓછે કે, "તેની ઊંચાઈ ઈનસાંનની આંખથી જોવાશે નહી." વાચનાર સાંભલીને અચરત થશે કે વેસપેશીઅન નામનાં રૂમી સેહેનશાએ આ રાખથી મકાંન બાંધવા પાછલ તીસ હજાર માંણસોને કાંમે લગાડીઆં હતાં. તોબી એ સેહેનશાનાંજ રાજમાં તે "કોલીશીઅમ" બાંધાઈ ચુકું નહી હતું. પણ તેનાં મુવા પછે તેનાં દીકરાની પાદશાહાતને વખતે બંધાઈને તઈઆર થએલી હતું. એટલી વીગત ઊપરથી આ ઈમારત કેવી મોટી અને કેટલી મકમ હશે તેનો વીચાર થઈ શકેછે.

આટલી બધી મેહેનતથી શું કારણ સારૂ આ અમલો ઊઠાવવો પડીઓ એ જાંણવાની આપણને ઈનતેજારી પેદા થાએછે. શું તે કોઈનો રેહેવાનો મહેલ હતો? શું તે કોઈ જાહેર જમન કરવાનો મોટો ઓટલો હતો? નહી. આ મકાંનતો માંતર એખલાં એક માંણસનો એક બુરો હવશ પુરો પાડવા માટે બાંધેલું હતું. પુરાતન વખતમાં માંણસ અને જનાંવર વચે લડાઈ થતી હતી, અને તે જોઈને લોકો મોટી મોજ પાંમતા હતા. પાદશાહો એવી લડાઈનાં જાહેરમાં તમાશા કરાવતા હતા, અને એક પાદશાહાનાં તેવા શોખને માંટે તમાશા કરવા સારૂ આ ગંજાવર, "કોલીશીઅમ" બાંધવામાં આવીલું હતું. મેદાંનમાં ફરેંચ ખેલાડીઓ પોતાની કસરતને માટે જે મોટા તંબુ મારેછે, તે ઘણીએક વાંચનારી બાઈઓએ દીઠા હશે. તે તંબુના આકારનું આ "કોલીશીઅમ" હતું અને હજુરછે. તેમાં લડાઈ કરનારાઓને માટે એક મોટું ગોલ કુંડારૂં બાંધેલું હતું, તેની આસપાસ "કોલીશીઅમ" નાં છેક ઊપલા છેડા સુધી ચહડ ઊતર બેઠકો-કીધી હતી અને જારે રાજાના હોકમથી માણસ અને જંગલી હેવાંન વચે લડાઈનો ઘાતકી તમાસો થતો હતો તારે આ સઘલી બેઠકો તમાશગીરોથી ખીચોખીચ ભરાતી હતી. એવું કેહેવાએછે કે રોમના "કોલીશીઅમ" મા ૮૦ હજાર આદમીઓ ભેગાં થતાં હતાં.

આ ઈમારતની બાહેરની આખી ઊંચી દેવાલ ફતરની બાંધેલી દેખાએછે. તે ફતરની લાડીઓને લોહાડાંથી જડી લીધેલીછે, તેમાં બોતેર આરકાંછે, અને તે દરએક મેરાબ આગલથી ઊપર જવાના બોતેર દાદર છે. દાદરનાં છેડા ઊપરથી બેઠકો શરૂ થાએછે, જે બેઠકો સુંનાં ગરોડાંથી બાંધી લીધેલીછે, અને તેમની આસપાસ થાંભા ઈતીઆદીનો શીનગાર કીધેલોછે. જારે આ મકાંનમાં પેહેલવેહેલો તમાંસો થએઓ હતો તારે તેનાં ગોલ કુંડારાંમાં ૫૦૦૦ જનાંવરોને લડાઈને મારે દાખલ કીધાં હતાં. તેઓ એકએક સાથ મરાઈને લોહીલુવાંન થતાં હતા, તથા તેઓની જથાબંધ સંમીઆ મરણ પાંગતી હતી, તેમાં લોકો મોટી રમુજ મેલવતાં હતા. મગર ખરેખર જોતાં તે રમુજની જગા નહી પણ કસાઈવાડો હતો. આ મોટી કતલ પુરી થવા પછે રાજાનાં હોકમથી આખાં "કોલીશીઅમ" ને ધોઈ નાંખીલું હતું, તથા બદબો નહી થાએ એટલા માટે ખુશબોના પાંણીના મોટા ધોત રેડીઆ હતા એ ખુશબોમાં વાઈન દારૂને કેસર સાથ મેલવીને છાંટવામાં આવીઓ હતો.

એટલું બધું તે વખત ઊપર ઘાતકીપણું હતું. રાજા આ ઈમારતમાં જીવતાં માણસને હેવાંનોની સાંમે મેલાવતો, અને જારે તે હેવાંન તે માંણસને ચીડી નાંખતાં તારે રાજા જોઈને હસતો હતો આ ઘાતકી રમત હાલ નીકલી ગઈછે, અને એ જાલમ રાજાઓનુ નાંમ નીસાંન નાબુદ થએલીછે. આ મકાંન પણ નાસ પાંમવા લાગુંછે. તેમાંની લાડીઓ એક પછે એક નીકલતી જાએછે. તેનો આજે, નહીતો હજાર વરશ પછે થોડો ઘણોબી નાસ થશે. દુનીઆમાં કોઈ ચીજ ટકવાની નથી, તારે માંણસનાં શું ભાર?

નાંજીબાઈની નરમાંસ અને શુનાબાઈની સપાટ.

કીકાબાઈ કચકડાંવાલાનાં કબીલામાંની નાજીબાઈ નામની નાંહાંની છોકરી જરા સીખેલી હતી. આપણી બાંનુઓ એક હુશીઆર છોકરીને "પરીખશાની છોકરી" કરીને નવાઈ સરખુ નાંમ આપેછે, અને તે પરમાંણે નાંજીબાઈ પણ પરીખશામાં ગએલી પોરી બોલાતી હતી. તે માતર પંદર સોલ વરશની હતી, અને પોતાના વર સાથ ભાંએખલા તર

એક નાંહાંનાં ઘરમાં ઘણીખરી રેહેતી હતી. વર આફીસમાંથી એકસો રૂપીઆનો પગાર લાવતો હતો, અને તેટલા માટે પોતાની બાએડી તથા એક નાંહાંની બેહેનની સાથે શુખથી રેહેતો હતો. તે શુધરેલા વીચારવાલો હતો. તેની બાએડીએ નીશાલ છોડીઆ પછે તેણે તેનો અભીઆસ જારી રખાવીઓ હતો, તથા પોતે તેને સીખવતો હતો. નાંજીબાઈને પોતાનેબી વાચવા લખવાનો શોખ હોવાથી તે જલદીથી શીખી જતી હતી. તેથી કરીને તેનાં વીચાર પણ શુધરેલા હતા, અને તેને લીધે પોતાનાં ધણી શાથે ઘણી બાબદોમાં એકમત થવાથી તેઓ વચે કજીઓ અથવા ગેરસમજુતીને બદલે પીઆર, માએઆ અને મોહોબત હતી.

નાંજીબાઈએ કેટલાએક આડા અવલા વેહેમ અને નકારી છીરોને તજી દીધી હતી તેનો અને તેનાં વરનો એવો વીચાર હતો કે જેથી આપણી તનદરોસતી શુધરે, આપણને સારૂં લાગે તથા આપણાં હકમાં ફાએદો થાએ તે ઊપર અમલ કરવામાં કોઈનો દર રાખવો નહી. જેઓ વેહેમીછે તેઓ તેની સાંમાં થાએતો તેની ચીંતા કરવી નહી. તેઓ જે કાંઈ બોલે તે સાંભલીઆ કરવું અને આપણે બનતાં શુધી આપણી સમજ માફક ચાલવું. તેવા વીચારથી આ માંટી બઈરોએ પોતામાં ઘણોએક ફેરફાર કીધો હતો. એવા ફેરફારમાં નાંજીબાઈએ પોતાનાં પગમાં સપાટને બદલે બુટ અને ઈસટાકીન પેહેડીઆં હતાં.

નાંજીબાઈનાં સગાં વાહાલાંઓ નાજીબાઈની ચાલને પસંદ કરતાં નહી હતાં. નાંજીબાઈનાં બપાઈ અને કાકા, કાકીઓ જીવતાં હેતાં. તેઓ તથા બીજાંઓ એવું સમજતાં હતાં કે નાંજીને તેનાં ધણીએ ઘણી છકાવી મેલીછે. તેઓનાં તાંનાં સાંભલી નહી શકવાને લીધે નાંજીબાઈ દરરોજ તેઓની મુલાકાતે જઈ શકતી નહી હતી તોપણ તે તેઓને ભુલી ગઈ નહી હતી. તેઓ વીશે પોતાના દીલમાં તે ખરેખરો પીઆર અને માંન ધરાવતી હતી, પણ તેઓ પોતાના વેહેમને ખાતર તેની આ નેકી ઊપરથી કવલાસ દેખાડતાં માટે તે દલગીર થતી હતી.

એક દાહાડે નાજીબાઈ પોતાની બપાઈને મલવા ગઈ તારે એક સારા તેહેવારને લીધે તે જગોએ બે ચાર વધારે બઈરાંઓ ભેગાં થએઆં હતાં. નાજીને તાંહાં ખુશ ચેહેરે બચાંની મીસાલે બુટ અને ઈસટાકીન ઊપર ફરતાં જોઈ ઘણાંઓનાં પેટમાં ચુંથાઈ આવીઊ હતું. તે ખમી નહી શકવાથી શુનાંબાઇ નાંમની એક સગીએ તાંહાંજ વાત કાહાડી. તે બોલી કે "અરે હોરીઆવ નજી એ વરી તેં શું આએ નવો અવતારલીધો?" નજી જવાબ આપે તેની આગમચ પાસે બેઠેલી એક સ્ત્રી બોલી કે—"એતો વાએ મોટી કેરવાઈને કલેરૂ થઈ તે બુટ મોજાં નહી પેહેરે." તરીજી વચે નીકલી આવી કે "માએ વરની આગલ લાડ કરેછે." આ પરમાંણે શુનાંબાઈએ કાહાડેલી વાતને બરોબર ટેકો મલવાથી શુનાંબાઈને આગલ બોલવાની હીમત આવી. તે બોલી કે "અરે માંએ એ તે શું કંઈ લાડ બરીઓચ કે? બાલાજીનાં બુચાંની પખે ટપક ટપક કરીને ચાલવા સીખીચ. અરે બરીઆરે એ સકાર, તારો વર જાંગલો થાએચ. પેલાં લાંબાં લાંબાં લટીઆં વધારી મેલીઆં, ને ટુંકી બોહેની દગલી પેહેરી, તેને જોઈને વરી તુને જાંગલી થવા ગમતું હોશે. જા જા દીકરી એ આપુણે આ બરૂવાલાંને નહી છાજે."

આ સઘલી ભોલી સ્ત્રીઓનાં મનમાં એવો વીચાર હતો કે ઊપલાં તાંનાંથી નાંજી પશેમાંન થઈ હશે, પણ તેમ કંઈ નહી હતું. તે જાંણતી હતી કે સચાઈ તેની તરફછે. તેણે જે કીધુંછે તે સઘલુ ભલાંને માંટેજ કીધુંછે, તથા આ સઘલું બોલનારાંઓ પોતાની મુરખાઈ તથા અદેખાઈને લીધે બોલેછે, એવી તેની ખાતરી હતી. તેટલા માંટે તે જાજી શરમાઈ નહી હતી. તે બોલી કે "શુનાંબાઈ તમે બોલી રહઆં? હવે મારાબી બે બોલ સાંભલો. મેં બુટ પેહેડીઆં અને તમે સપાટ પેહેડી તેમાં મોટો ફરક શું પડીઓ? તમે ગુસે થવા વગર મને જવાબ આપો." શુંનાંબાઈ પાસ જવાબનાં શું ટોટા હતાં? "ઓવાએ ગુસોને બુઓ સાંનું કરેચ? કંઈ લારે લારે બોલતાં સીખીચ! સપાટ ને બુટમાં ફરક નહી જાંણતી તો જા ઘેર જઈને ટોપલે ભરાઈ બેસ" એ શુનાંબાઈનો જવાબ હતો!

નાંજીબાઈએ જવાબ ઝેલવવાની બોહોરા કીધી તારે શુનાબાઈજી બોલીઆં કે "બાપ દાદા જેમ ચાલતા આવીઆ તેમ આપણે ચાલીએ. તારી માએ મમાઈએ બુટ પેહેડીઆંતાં? તારાં આએ બપાઈશું બુટ પેહેરેચ? તારે તારીથી કેમ પેહેરાએ." નાં

જીબાઈએ ઊતર વાલીઓ કે "તેવણે નહી કીધું વા
સતે આપણેબી નહી કરીએ એ કાંઈ દરૂસત વાત ન
થી. જો તેમ હોએ તારેતો બાવાનાં વખતમાં ખા
વાની ચીજ મોંઘી મલતી હતી વાસતે હમણાં આપ
ણે સસતી મલેતો નહી લઈએ બાપદાદા રેલવેમાં ન
હી બેસતા હતા વાસતે આપરેબી નહી બેસીએ. બા
પદાદાનાં વખતમાં વીહારનું પાંણી નહી હતું વાશતે
હમણાંનાં વખનમાંબી નહી લેવું જોઈએ." શુનાંબાઈ
એ આ લાશાંણને આગલ ચાલવા દીધું નહી તે વ
ચે પડીને બોલીકે "અરે બસ બસ નાહાલે મોને
એટલી ટકટક નહી કરોએ સમજપરી ? જબાને છેક
જ વીખરાતી નાંખીચ કેની પણ પછવાડેથી ભારી પ
ડો. તું દાહી દોહારી થઈ નીકલીચ તો જા વરના હાથ
એ હાથ લઈને ફરવા જા, ને અધુરાં કીતકછે તાંહાં
પુરાં કર. અરે એ નાંદાંન ભોંએમાંથી ફુટતાં વારજ
એવી નસાબંદી ચાલ નહી ચલાવીએ. એ શેઓ
રીનાં પોરીઆઓ તો કંઈ એવા થઈ નીકલીઆચ
અગાઊતો એવું નહી જોએશેંતું. હવે તારે સદરો
કસતીબી કાહાડીજ કાંએ નહી નાંખતા ? જા વરની
સાથે પાદરીને તાંહાં જા, ને ફરંગી બનેતો ગાંમનું
પાપ ધોવાઈ જાએ."

નાંજીબાઈએ જોએશેં કે આવે ઠેકાંણે તકરા
ર કરવી બેજા હતી. ઊપલી ઓરતો કાંઈ તેનાં જ
વાબ સાંભલવા અને અરસ પરસ ખાતરી કરવા બે
ઠી નહી હતી, પણ પોતાનાં સરેસના પરમાંણે તેનાં
ઊપર પોતાનો ગુશો દેખાડતી હતી. માંટે તેઓને
જવાબ આપીઆ કરવાને બદલે એકજ વખત બોલી
ને ખેશી જવા માંટે નાંજીએ આટલાજ સખુનો કહે
આ કે "બેહેન સુનાંબાઈ હું નાંદાન અને નાંહાંની ઊ
મરની છઊં તે ખરી વાતછે. પણ તીઆરેતો મારા
સરખાં બચ્ચાં સાથ કજીઓ કરવાનુ તમોને છાજતું
નથી. તમે વીચાર કરો કે મેં આ બુટ પેહેરીઆંછે તે
માં નરસુ કંઈજ નથી. બુટથી હું વધારે સારી રીતે
ચાલી શકુ છઊં. તેથી મને ચાલતી વખત જહડફ
આવેછે, અને દર ઠોકર ઓછી લાગેછે. ઈશટાકીન પે
હેરીઆથી સરીરમાં ગરમી આવેછે અને પગ શોભે
છે. વાસતે મેં એમ કીધું તેમાં તમારી શું ચોરી કી
ધી ? અને વલી જી ભરાએલા મારા વરે શું વાંક કી
ધો કે તેને તમે ગાલ દેવોછો. હું ગોરઠુજ કેહું છઊં,
કાંએકે એથી વધારે બોલોમાં જવાબ આપવાથી ત
મો ગુશે થાઓછો." એટલા નરમાસ ભરેલા બોલો
ઊપરથી શુનાબાઈ વધારે દાહી થઈ અને વધારે કવ
ડા બોલ બોલવા લાગી. છેને નાંજીએ એક ટાઊકો
મેલીઓ અને નાદાનને મોહાડે લગાડવી જોઈએ ન
હી, એવું બોલીને શુનાંબાઈએ તે પછે નાંજીનુ નાંમ ન
હી લીધું.

ઊપલી બેવકુફ બાએડી શુનાંબાઈ ઘણી બો
લી દરાજ હતી તેને લીધે તે ઘણી ફુલી ગઈ હતી,
તથા તેનાં સરખી અકલવાલી ઓરતો તેને વલી માં
ન આપતી હતી. તે ઘણી વેહેમી અને ઘણી છીટ
વાલી હતી કપાલનાં છેક નીચલા ભાગ શુધી તે
માથાબાંનું બાંધતી, પેરી કદી પેહેડતી નહી હતી,
અને બુટ રેકી સપાટ પેહેડવાની પણ તેને શરમ હતી.
એવી કમ અકલી હોવા છતાં તે મોટાઈ કરવા જતી
હતી, અને રસતા ઊપર ચાલતી વખતે એકકી મી
નીટે એકકું દગલું ભરતી હતી. "માટીડા" ને જોઈને
છેક નીચી શોડ કરતી હતી, તથા પારકાં આદમી
આગલ તે ખરેખર લજવાતી હતી.

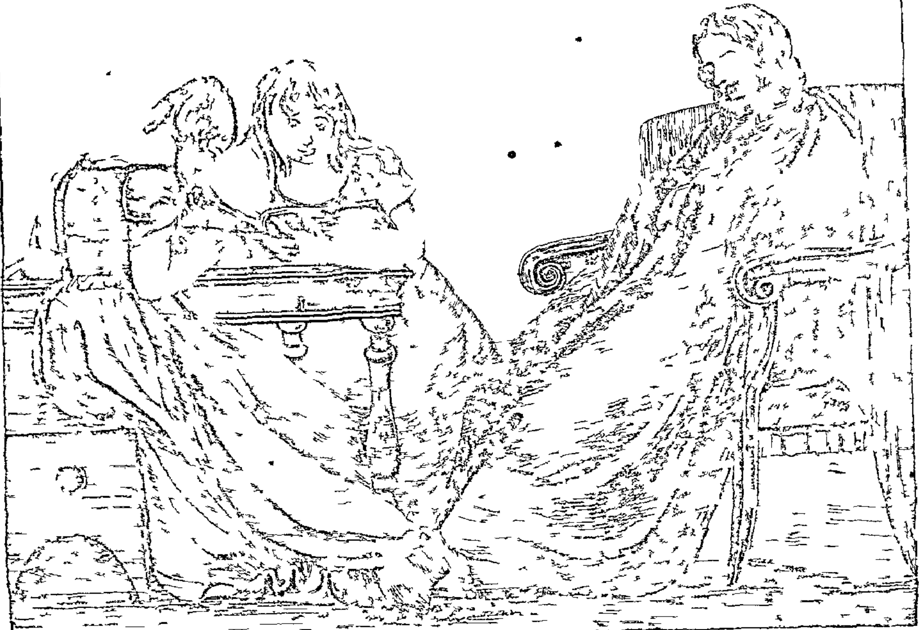
એક દાહાડે શુનાંબાઈની એક સગીને તાંહાં
લગણ થનાર હતાં. માંટે સગીની તરફથી બે તરણ
બાએડીઓને લઈને તે તેડાં કરવા નીકલી હતી. તેણે
પોતાનાં પગમાં નાંહાંનાં પંજાની સપાટ પેહેડેલી હતી,
અને રસતાઓ ઊપર ફસર ફસર સપાટ ઘસડીને ચાલતી
હતી. તેનાં પગ અને સપાટ ધુલે કરીને ભરાઈ ગઈ
હતી, કોઈ કોઈ વખતે પગમાં કાંકડા ખુચતા હતા,
અને કોઈ વખતે પગમાંથી સપાટ નીકલી જતી હતી.
તેવામાં એક ગલી તરફ તેઓને તેડાંવાલો ઓબેદ લઈ
ગએઓ. તે ગલીમાં વીહારનો પાંણીનો નલ તરત
નો છુટી ગએલો હતો અને આખી ગલીએ કાદવ થ
એલો હતો. શુનાંબાઈનાં એક સગાંનું ઘર તેજ ગ
લીમાં હતું, તાંહાં તેડાં કરવાની શુનાંબાઈની ફરજ
હતી. તેની સાથે આવેલાં બઈરાંઓ ગલીની બાહે
ર ઊભાં, અને શુનાંબાઈને તેડું કરવા જવાની ફર
જ પડી. એકતો સપાટ અને પગ ઊપર ભંન ભંન
ધુલ, તાંહાં વલી બીજો કાદવ નડીઓ. તોપણ
પડતી ખડતી શુનાંબાઈ આગલ ચાલી. તેનો પગ બે
તરણ વાર સરી જતાં બચીઓ હતો, તોપણ તે ખ
રડાવા વગર રહી નહી, અને જારે ઘણો કાદવ હા

વાથી સપાટ હાથમાં લેવી પડી તારેતો પગ સખર દખર કાલા સહી જેવા થએઆ.

આ વખતે બપોરનાં બાર વાગેલા હતા. છોકરાઓ નીશાલેથી તરતનાં છુટેલા હતા, અને આ ગલીમાં કાદવ જોઈને તેઓ એક એકની બહુ મશખેરી કરતા હતા. તેવામાં શુનાંબાઈની સપાટ ઊપર તેઓની નજર પડી. તેઓએ જોએઊ કે આ સ્ત્રીએ ખુબ, ઘરેણુ તથા એસકી પોશાકનો સીણગાર કીધેલો હતો, પણ બીચારીને સપાટ હાથમાં લઈને ચાલવુ પડતું હતું. એ નવાઈ સરખો દેખાવ જોઈને તેઓ મોટેથી હસવાલાગા, જેથી લોકોનાં ઘરોમાં અવાજ ગએઓ, અને આસપાસના બઈરાંઓ જોવા નીકલીઆં. આ ફેસતો જોઈને શુનાંબાઈને બરડે પાંણી ઊતરીઊ. તેની એવી ફજેતી કદી થઈ નહી હતી, પણ તેનુ કંઈ ચાલીઊ નહી, અને જેક ગલીને નાકે તેનાં સગાંનું ઘર આવીઊં તેવી શીહીડી ઊપર ચહડી ગઈ. તેણે ખરડાએલા અને ભીંજાએલા પગમાં વલી સપાટ પેહેરી, અને ઊપર જઈને પગ ધોઈ નાખવાનો વીચાર કરીને દાદર ઊપર ચહડી. આ વખતે શુનાંબાઈનો જીવ ઘબરાતો હતો. તેડાં કરવા સારૂ ફરતાં ફરતાં તેનો દમ ઊપર આવી ગએલો હતો. તેવામાં વલી તે ખરડાઈ ગઈ હતી, અને છેવે તેનો ફેસતો થવાથી તથા છોકરાઓએ તેની આબરૂ લીધાથી તે ઘણી ઘબરાતી હતી. એવી હાલતમાં ચહડતાં ચહડતાં દાદરની આગલજ મેલેલું એક ઘરીનુ પઈ શુનાંબાઈનાં પગનાં નલામાં જોરથી વાગું. તેની કરતો ઘણી લાગી પણ આબરૂને ખાતર તે બીજા માલ ઊપર ચહડી. તેવામાં વલી દાદરનાં શંડીઆં વચગાલે હુંગાડાં હતાં, અને શુનાંબાઈની એક સપાટ પગમાંથી છટકી જે ગઈ તે પાધરી છેક ભોંએતલીએ જઈને પડી. હવે શુનાંબાઈ શું કરે. એક પગમાં સપાટ અને બીજો ખરડાએલો પગ હુંગાડો પડેઓ માંટે શુનાંબાઈએ હાંકમારી પોતાની સગીને હેઠે બોલાવી. તેની સાથે ભર ભાડુતો નીકલી આવીઆં અને શુનાંબાઈ તેઓને લઈને એક હુંગાડે પગે હેઠલ આવી, તેણે સઘલી હકીકત કહી, તે સાંભલીને સરવેએ તેને એક બાજટ ઊપર પગ ચાંપતી બેસવા દીધી તથા તેઓ ખોવાએલી સપાટ શોધવા લાગાં.

શાંટક એવું બનીઊં કે જે સ્ત્રીઓ અંધારી ખરકીમાં સપાટ શોધતી હતી, તેઓમાંજ શુનાંબાઈની નજર કેટલેએક વખત પછે પેલી લાએકીવાલી નાજીબાઈ ઊપર પડી. તેજ ઘરમાં તે દીવશે નાંજીબાઈ પોતાનાં એક શહીને મલવા આવી હતી. તે શુનાંબાઈનો શાધ સાંભલી હેટલ ઊતરી આવી હતી અને શુંનાંબાઈની શપાટ શોધવામાં મદદ કરતી હતી. તેને જોઈને શુંનાંબાઈનું દીલ પીગલી ગએઊં. તે વખતે પણ નાંજીનાં પગમાં બુટજ હતાં, અને તેથી નાંજીને પડતી શગવડને તે પોતાની સપાટથી નડેલી અગવડ સાથ સરખાવી શકી. તારે તેની ખાતરી થઈ કે સપાટ કરતાં બુટ પેહેડવાથી વધારે ફાએદો થાએછે, તથા તેની ખાતરી થઈ કે નાંજીબાઈને બુટ પેહેડવા ઊપરથી તેણે જે તાંણાં મારીઆ હતા તે ખોટા હતા. તે છતાં નાંજી તેનો ગુસો રાખવાને બદલે આ વખતે તેની સપાટ શોધવા પડી, માંટે શુનાંબાઈ ઊપર ઘણીજ અસર થઈ અને પોતાની આગલી ચાલને માંટે તેની આંખમાં પાંણી આવી ગએઆં. અંતે નાંજીબાઈએજ સપાટ શોધી કાહાડી, અને પછે શુનાબાઈનાં પગ ધોવાનુ પાંણી લાવી આપીઊં. તેટલા વખતમાં શુનાંબાઈનાં પગ દુખતા નરમ પડીઆ. નાંજીએ જોઈઊ કે શુનાંબાઈ બુટ ઈસટાંકીનનાં ફાએદા તેજ જગોએ સમજી હતી, માંટે વધારે બોલીને તેને ખીજવવાનુ તેણે પસંદ કીધું નહી. શુનાબાઈને એવી ખબર હતી કે નાંજી તેનુ આગલુ બોલેલુ આ વખતે ઈઆદ દેવાડશે, પણ નાંજીબાઈતો કશું બોલી નહી તારે શુનાંબાઈએ તેને સાબાસી આપી- તે પછે શુનાબાઈ તેડું કરીને તાંહાંથી રવાંને થઈ તથા તેની સાથે જેઓ તેડાં કરવા આવેલાં હતાં તેઓ વાટ જોઈને જતાં રેહેવાથી શુનાબાઈ પોતાને ઘર ગઈ.

તે દીનથી શુનાબાઈએ નાજીબાઈ ઊપર પાછો પેઆર રાખવા માંડીઓ, તથા કચકડાંવાલા કીકાબાઈનાં કબીલામાંની એક સીખેલી સ્ત્રી કેવી હતી તે સમજવા લાગી.

જાન મીલટન નામનો સાએર અને તેની દીકરીઆ

જાંન મીલટન નાંમનાં સાએરનો અંધાપો.

એક આંધલાં માંણસની હાલત કેવી દએઆ કરવા જોગછે! તેનો દેખાવ જોતાં વારજ કેટલી રેહમની રેલ આપણાં દીલમાંથી ચાલુ થાએછે! તેને જારે પોતાનો ગમ ઈઆદ આવેછે તારે જીંદગીને કદુવા દીએછે, અને પોતાનું મોહોત ચાહેછે. જે આદમી પઈસા ટકાનાં અને બીજાં શુખને માંટે બપોર રાત બરાડા મારેછે, તથા પોતાને મનસે ધારેલી મોજ ભોગવવાની આશાથી પોતાના હવશોને પુરા પાડવા સારૂ પઈસા અને વખતની ખુવારી કરી દીએછે, તેને એટલુંજ પુછો કે આંખ વનાં તેનું સરવે શુખ શા કાંમનું છે? તેને તમો પુછો કે પઈસા અથવા આંખ એ બેમાંથી એક ચીજને પસંદ કરવાનું કાંમ જો તેને માંથે આવી પડેતો તે પઈસાને પસંદ કરશે કે આંખને? અલબતાં દુનીઆંનાં દરએક શુખને તે આપી દેશે, પણ પોતાની આંખનાં બેમુલાં રતનથી તે કદી છુટો પડવા ચાહાશે નહી.

જે માંણસો પોતાનાં માઠાં નસીબે આ કીમતી જવાહેરને ખોહી બેસેછે તે માંણસો પોતાની જીંદગીને નકાંમી ગણેછે. પણ ખોદાતાલાએ તેવાં આદમીને પણ ચોકસ જાતનાં શોખ અને શુખ બખશેલાંછે, જેની હાજરીમાં તે બહુ આનંદ પાંમેછે અને ઘડીભર પોતાનાં દુખને ભુલી જાએછે. તેનાં તેવા વખતમાં અગરજો તેની સાંમે કાંઈ ગાએણ ઈઆ મીઠી વાત ચાલી હોએતો તે ખુશી થાએછે; અથવા જો તેની મનમાંનતી સેવા થતી હોએતો તેનું મન રાજી રાજી થઈ જાએછે; અથવા જો તેણેજ ઊગાડેલાં જાહાડમાંથી મધુર ફલ ફુલની લપટ ઈઆ સવાદ મલેછે તો તેને એટલી તો ધીરજ અને શંતોશ આવેછે કે પોતાનાં સરખો શુખી તે બીજાં કોઈને સમજતો નથી. એવાં શુખનો એક દાખલો ઈંગલંડમાં વખનાએલા સાએર જાંન મીલટનની જીંદગાંનીમાંથી મલી આવેછે.

આ માંન પાંમેલા કવીરાજ સદીની સદી વઈ વખનાંતો આવીઓછે. કવીતા બનાવવાનાં અને સેહરાઈ કરવાનાં એલમમાં તે એટલોતો માહીતગાર અને કાબેલ થઈ ગએઓછે કે તેણે જોડેલી નાંમીચી કવીતારૂપી કથાઓ અને બીજું મોટી ઊલટથી વાંચવામાં આવેછે. એ તેનાંમાં ખોદાતાલાએ મોટી ખુબી મેલી હતી, અને તે ખુબીનાં સબબથી તેને પોતાનાં અંધાપાનાં વખતમાં અતીશએ શુખ મલીઊં હશે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. તે ઈસવી સને ૧૬૦૮ ના ડીસેમબર મહીનાંની તારીખ ૯ મીને દીને લંડન ખાતે જનમીઓ હતો અને ૬૬ વરશની ઊમરે પુગા પછે તે સને ૧૬૭૪ માં મરણ પાંમીઓ હતો. પોતાનાં સોલમાં વરશ શુધી તેણે નાંહાંનાં કેલવણીખાતાંઓમાં તરબીએત લીધા પછે તે મોટી મદરેસામાં દાખલ થએઓ હતો. તેનાં માંબાપ ગરીબ હતાં તોપણ સીખવા પાછલ તેને એટલીતો ઊલટ હતી કે ઘણી નાંહાંની ઊમરથી તેની શકતીઓને પીછાંણવામાં આવી હતી. અભીઆસ કરવા ઊપર તેનું ભારી મન લાગેલું હતું, જે પછે સને ૧૬૩૨ માં પાદરીનો ધંધો કરવાનો વીચાર તેણે છોદી દીધો હતો. તેથી ઊલટુ પોતાનાં બાપનાં ઘરમાં જઈને રૂમી અને ઈઊનાંની ગરંથોનો અભીઆસ જારી રાખીઓ. પાંચ વરશમાં તેણે તે અભીઆસ પુરો કીધો અને તેટલા વખતથીજ કવીતાઓ જોડવાનો તથા પુસતકો લખવાનો માહાવેરો ચાલુ કીધો. સને ૧૬૩૮ માં તે ઈઊરોપખંડ તરફ મુસાફરીએ નીકલીઓ જાંહાંથી આસરે દોહોડ વરશે તે પાછો પોતાને દેશ આવીઓ હતો.

મીલટનનો પેહેલ વેહેલો ધંધો સીખશકનો હતો. તે જારે પોતાને દેશ પાછો ફરીઓ તારે પરજા રાજદુવારી અને ધરમ સંબંધી બાબદોમાં ઊસકેરા એલી હતી. મીલટને તે ઊસકેરણીમાં ભાગ લેવાને બદલે તેણે પોતાની બેહેનનાં બે દીકરાઓને કેલવણી આપવાનું શરૂ કીધું, અને થોડાવારમાં બીજાં માંબાપો પણ પોતાનાં ફરજંદોને તેના સંભાલ તલે આપવા નીકલીઆં. એ ઊપરથી મીલટને એક નીશાલ કાહાડી અને તાંહાં નવા પાએઆ ઊપર કેલવાણી આપવાનું કાંમ તેણે શરૂ કીધું. તે છતાં પણ રાજસંબંધી ધબરાટમાં તેનું મન ખેંચાવા વીનાં રહીઊં નહી. કાથલીક ધરમ સંબંધી મોટી ભાંજગડ તે વખત ઊપર ચાલતી હતી અને શરૂઆતમાંજ તે ભાંજગડને લગતાં તેણે ચાર નાંહાંનાં પુસતકો કાહાડીઆં હતાં.

સને ૧૬૪૩ માં જાંન મીલટન પરણીઓ હતો, પણ તેને સારી બાએડી મલી નહી હ

તી. એક મહીનામાંતો તે મીલટનનાં ઘરમાંથી નીકલી ગઈ હતી. તારપછે મીલટને પોતાના તે લગનને ૨૬ કીધાં હતાં લખવાની બાબદમાં તેને હાથે એટલીતો જહડપ આવી ગઈ હતી તથા કોઈબી બાબદ ઊપર ચીત લગાડતાં વાર તે લખી કાહાડવા ની તેને એવી ઊલટ હતી કે પોતાનાં લગણ લુંડાં ની કલવાથી લગણ સંબંધી બાબદો ઊપરજ તેણે પુસત ક લખવાનું શરૂ કીધું. તે વીશે તેણે બે પુસતકો કાહા ડવા પછે, તથા બીજી બાએડી કરવાનો ઠરાવ કીધા પછે મીલટનની આગલી ઓરતે તેને ઘર આવીને મા ફ માંગી, અને તેનાં ભરથારે દએઆ કરીને તેને પા છી રાખી. તારપછે મીલટને બીજાં બે તરણ ચોપાં નીઆં છપાવીઆં હતાં અને એ રીતે સઘલા વખત ને તે લખવામાં તથા અભીઆસ કરવામાં ગુજારતો હતો.

રાત દીવસનાં અભીઆસથી કરીને મીલટન પોતાની આંખથી ૨૬ થઈ પડીઓ. તેનાં આગલા દીવસો જેમ સારા વખતનાં હતા, તેમ તેનાં પાછલા દીવસો માઠી હાલતનાં હતા. તે જેમ પઈસે ટકે ગ રીબ થએઓ, તેમજ આ પરમાંણે ઈંદરીઓથી હે રાંન થવાને લીધે તેને ઘણો ગમ લાગો હતો. આંખ સાજી હતી તેટલામાં તેણે આસરે દશ પુશતકો તથા ચોપાંનીઆંઓ પરવરતાવીઆં હતાં. તોપણ વાંચ નાંરી બાઈઓએ જાંણવું જોઈએછે કે જે મોટી અ ને નાંમીચી કવીતાથી જાંન મીલટનનું નાંમ આજ અમર થઈરેછે તે કવીતાઓનેતો તેણે પોતાનાં અં ધાપાનાં વખતમાં જોડી હતી. આંખનો ઊપીઓગ બંધ પડવાથી તેને પોતાનાં મકાંનમાંજ બેસી રેહેવુ પડીઊં હતું અને તેમ બેસી રેહેવાથી કરીને તે નો ઘણોખરો વખત વીચાર કરવામાં જતો હતો, જેમ વીચાર કરીઆ કીધાથી તેણે પોતાની જગ પરસી ધ કવીતાઓનો જનમ આપીઓ હતો. એ કવીતા ઓ જોડવામાં તેનું મોટું શુખ હતું, અને તેમાંને તેમાં રોકાઈ રેહેવાથી અંધાપાનો ગમ તેને જાજો લા ગો નહી હતો.

આ વખતમાં મીલટનને તેની દીકરીઓથી પુરતી મદદ મલી હતી, અને તે તેનાં અંધાપામાં વધા રેઃસારૂં શુખ હતું. મીલટન જે નાંદર કવીતાઓ પો તાનાં મનમાં બનાવતો હતો, તે તેને મોહાડેથી શા બલતાં વારજ તેની દીકરીઓ લખી લેની હતી અને તેથી કરીને તે કવીતાઓ દુનીઆંની વાંચનારી આ લમમાં પરસીધ થઈ શકી હતી. એમાં તેને કેવો આં નંદ લાગો હશે. તેનાં પોતાનાં જાહાડે તેનાં પાછલા વખતમાં તેને ફલ આપીઆં, તથા તે જાહાડની કેલવણી ઊપર તેણે પેહેલાં સારૂ ધેઆંન આપવાથી તે કેલવણી ઊગી નીકલી એથી તેને કેટલો શંતોશ ઊપજીઓ હશે? એક હાથ ઊપર આંખને ખોહાવાથી તે ને મોટો બલાપો લાગેલો હતો. તે બલાપો તેણે પોતાની કવીતામાં કોઈ કોઈ જગોએ જુદી જુ દી ઢપમાં જાહેર કીધેલોછે. એક ઠેકાંણે તે લ ખેછે કે "ખોદાનો પેહેલો તલેસમ રોશની મારીથી છુ પીછે, અને જે ભાંત ભાંતની ચીજોમાં તેથી મોજ આ વેછે તે સઘલી ૨૬ થઈ પડીછે, જે જો હતેતો મારા દુખમાં મને ચેન પડતે અને નીચ માંણસ અથવા જીવજંતનાં કરતાંબી હલકી પદવીએ હું નહી આવતે. જીનાં જનાવર મારા કરતાં સુખીછે. તેઓને તેમની આંખવડે દેખાએછે. પણ મને છતી આંખે અંધારી આ વીછે, અને હંમેસનાં ટરકટ, ધીકાર, ગાલ, તથા નુકસાંન ને ઘરની માંહે અથવા બાહેર મને તાએબે થવું પ ડેછે. મારામાં અરધો જીવ રહેઓ નથી, પણ અર ધુ મોહોત મને ઘેરેછે. અરે! બપોરને વખતે મને સંધુ કાલુ, કાલુ લાગેછે. ઊગતા દીવસને જોવાની આશા ર દ ગેઈછે." આ ગમ ભરેલા સખદો મીલટને બીજાંને માંટે લખીઆછે, પણ તે પોતા ઊપર લાગુ પાડીઆ છે. તેવા બલાપાના વખતમાં કવીતા જોડવાની પો તાની શકતીને તેણે ખરેખર કીમતી બખશેસ દાખ લ ગણી હશે, તથા તે કરતાં પોતાની દીકરીઓને પો તાની સામું લખતાં વીચારી તે ઘણો ખુશી થએઓ હશે.

પાસેનાં ચીતરમાં મીલટન મોહાડેથી બોલીને પોતાની દીકરીઓ પાસે લખાવેછે. એક નાંમીચા ચીતારાએ આવાં એક ચીતરને ચીતારીને ઈંગલંડ નાં છેલાં મોટાં સંગરહસથાંનમાં મેલીશે હતું, અને તે ઊપરથી આ નાંહાંની નકલ ઊતારીછે. કેલવણી પાંમે લી દીકરીઓનાં કેવા આસીરવાદછે તથા જઈફીને વ ખને માંબાપને તેથી કેવો ફાએદો થાએછે તે આ ચીત ર તરફ ઘડીભર નજર કરતાં આપણને જણાએછે.

દુનીઆનો મુસાફ્ર.

પત્ર ૯.

પેઆરાં બેહેન,

ગએઊં કાગજ લખવા પછે જરા સરેસતા કર
તાં વધારે વખત ગઆેછે. તેનું કારણ એછેકે હું હા
લ તરત ઊતાવલેથી મુસાફરી કરવા ઊપર મંડીઓ
છઊં અને જેમ બને તેમ જલદીથી દેશે દેશ ફરવું તથા
જોવા જોગ ચીજોને જોવી એવોજ મારો ઠરાવ હો
વાથી લખવાની ફુરસત પણ મેં લીધી નથી. એ ઊતા
વલનો સબબ એછે કે એકતો હું લાંબી મંજલોથી
જરા હગાર થાકો છઊં. તમો જાંણોછો કે એખલા
એશીઆખંડ મધે આજ શુધી મે મુસાફરી ચલાવીછે,
જે દેશોની ઘણીખરી હાલત માંડીછે. એ દેશોમાં
કાંઈ લાંબી મંજલોને શેહેલી કરવા માંટે રેલવેઓ ન
થી. પણ ગાડાં, ઘોડા અથવા ઊંટ ઊપર મુસાફરી
કરવી પડેછે અને કેટલોએક કંટાલો ઊપજેછે. તેની
સાથે વલી મારાં વતનથી દુર જવાને લાંબી મુદત થ
વા આવીછે અને તેથી એકવાર ફરીથી તમ સરી
ખાં વાહાલાંને મલવાની હોંશ પેદા થાએછે. પણ મ
ને દુનીઆં ફરીને જોવાનો જે શોખછે, તે પુરો પાડ
વાની મને એક તક મલીછે. મેં સાંભલીઊ છે
કે ઈંગલંડમાં એક મોટું સંગરહસથાંન ઊઘડીઊંછે,
અને તેમાં તમાંમ દુનીઆંની કારીગીરીને એકઠી કર
વામાં આવીછે. જારે હું દુનીઆમાં ઊપર તપકે ફ
રી આવવા માંગુ છઊં તારે આ મોટો મેલો જે થો
ડાજ મહીનાં ચાલુ રેહેશે તે જોવો જોઈએ. એથી એ
શીઆખંડની મારી મુસાફરી જરા વધારે ઊતાવલ
થી કરવાનુ મમે એક નવુ કારણ મલીઊછે. માંટે જ
લદી તમોને આવી મલીઆ પછે ઈઊરોપ જવાનો મા
રો એરાદોછે. તોપણ જોવા લાએક ચીજો રહી જા
એ અથવા હું સરેસતા કરતાં પણ ઘણુ અધુરૂ બેઆં
ન લખી મોકલુ એવી રીતે મુસાફરી કરતો નથી.

ગઈ વેલાએં મેં આરબસતાંનથી કાગજ લ
ખીઓ હતો. રૂશીઆ દેશથી તુરકી દેશમાં થઈને હું
તાંહાં ગએઆ હતો. દુનીઆમાં આદમીનુ જે પેહે
લું જોડું જનમ પાંમીઊં હતું, તે આ તુરકી દેશની
સરજમીન ઊપર જનમેલું કહેવાએછે. તાંહાંનાં રેહે
વાસીઓનુ તથા બીજું બેઆંન મેં લખીઊં હતું. ક
દાચ તમોને ખબર નહી હશે કે તુરકી દેશમાં કુતરાં
ઓની વસતી અતી ઘણીછે, અને એટલાતો ઊબાઈ
જાએછે કે આખી વસતીમાં દરએક ઘર દીઠ બે કુત
રાં ગણવામાં આવેછે. વલી એ પુરાંનાં દેશમાં હાલ
બીજાં ફાડી ખાનારાં પરાંણીઓનો ઊપદરવ ચાલેલો
છે. તે તથા આરબસતાન દેશો જાંહાં આ હેવાંનો ઊ
પરાંત જહનુની મુસલમાનોની તમાંમ વસતીછે તાંહાં
થી હું સહી સલાંમત આવીઓ છઊં એટલુંજ હાલ
તરત બસછે. જહનુંની મુસલમાંનોમાં તથા જંગલી લો
કો અથવા જનાંવરોની વસતીવાલાં દેશોમાં મુસાફરી
કરવાનું કાંઈ શેહેલું કાંમ નથી. મંગો પારક નાંમનો
નાંમીચો મુસાફર જેનું એક ચીતર મેં તમારી ઊપ

ર બીડીઊંછે, તેનાં સરખા
ઈઊરોપીઅનો છુપા લેબાશે
તાંહાં જઈ આવેલાછે. તેવા
એક મુસાફરનું જુદા લેબાસ
નું ચીતર ગઈ વેલા તમારી ઊપર મેં બીડીઊં હતું.

જહનુની પરજાનાં ઊપલા દેશોમાંથી નીકલેલો
હાલ હું ઈરાંનમાં આવીઓછઊં. એ દેશ એશીઆ
ખંડનાં મધીઅ ભાગમાંછે. તેની પુરવ દશાએ આફ
ગાનીસતાંન દેશ, તથા તેની પશચીમે સમુદર અને તુર
કી દેશનો એક ભાગ આવેલોછે. અલબરૂજનો પાહા
ડ તેની ઊતર તરફછે, જે દરીઆની સપાટીથી
૧૪૬૦૦ ફીટ ઊંચોછે. તેનો કેટલોએક ભાગ ઊજડ
અને પેદાઅસ વીનાં પડેલોછે. તોપણ જાંહાં ખેતીવા
ડી ચાલુછે તાંહાં ઈરાંણના લોકોએ શુંદર બાગ બનાવે
આછે, જેમાં ખુશબોદાર અને મનોરૂંજક ગો
લાબ તથા બીજાં ફુલોનો પમરાટ બહુ લેહેજત આ
પેછે. ઈરાંણનો ગોલાબ સરવે ઠેકાંણે ગવાએછે. ઈરાં
ણના રેહેવાસીઓ એ ગોલાબનાં ઘણા સોખીછે, અને
તેમાંથી કીમતી અતર તથા બીજી ખુશબો બનાવેછે.
ઈરાંણના એક મરદ અને ઓરત રેહેવાસીનું ગોલાબ

નાં બાગ શુધાંનું એક ચીતર તમોને ભેટ કરૂં છઊં.

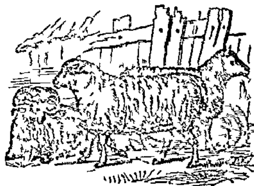

ઈરાણનાં મુસલમાન રેહેવાશીઓ આવી લાંબી ટોપીઓ પેહેરેછે. નશરઊદદીન નાંમનો શાહા હાલ હીઆં રાજ ચલાવેછે, તેની પણ ટોપી તથા બીજો લે બાસ એવા આકારનોછે. બેહેન, આ સ્ત્રીનો પોશાક આપણી પારસી ઓરતોનાં હાલનાં પોશાક કરતાં વધા રે સોભઈતો અને સગવડ ભરેલો લાગેછે એવા એવા જુદા જુદા પોશાકો જોઈને આપણી બાનુંઓ સઊથી સારા લેબાસને પસંદ કરી પોતામાં ફેરફાર કરેતો હું બહુ ખુશી થવશ. આ ઈરાંણનાં રેહેવાસીઓ તુરકી તથા આરબસતાંન દેશનાં મુસલમાંનો કરતાં વધારે ભ લા અને નમાનાછે. તેઓ મોજ મજાહા ઊપર અ તીઘણું ધેઆંન આપેછે, અને કવીતાના શોખીછે. ઈ રાંણની ફારસી ભાશા ઘણી લેહેજત આપેછે અને એ ભાશા જાંણનારાઓ એક અવાજે કેહેછે કે ફારસી ભા શાની કવીતા અતી ઊતમછે, તથા તે કવીતા જોડનારા ઓ નાંમીચા શાએર થઈ ગએઆછે.

ઈરાણમાં કેટલાએક હોનર અને ઊદીઓગનો સારો ફેલાવો થએલોછે. તાંહાંના લોકો પોત પોતાનાં ચોકસ ઘરોમાં રેહેછે અને આરબ તથા તાતાર લોક ની મીશાલે ઘણું કરીને તેઓ ભટકતા ફરતા નથી. તે ઓ રૂ, રેસમ, તંબાકુ, અને બીજી જીણસોની ખેતી વાડી કરેછે, જે પાક ઈઊરોપ તરફ જાએછે અને સા રી કીમત લાવેછે. ઈરાંણનાં આ રેહેવાસીઓ વલી રે શમનું વણતં પણ સારૂં કરી જાંણેછે. તેઓ બકરાં નાં બાલમાંથી શાલ બનાવેછે, ઊંચા ગાલીચા વણે છે, તલવારનાં પાંણાં બનાવેછે, પણ તે સઘલું તેઓ હાથની મદદથી કરેછે. જે લોકો ગામે ગાંમ ભટકેછે તે ઓ ઊંટની સાથે ઘોડાને પણ પોતાની મોટી મીલક

ત સમજેછે. એ પરાંણી તેઓને બહુ કાંમ લાગેછે. ઈ રાંણી બકરા અને મેંઢા ઘણાં ફરએ તથા શુખીઆરા આવેછે. તેઓનું ઊન પણ સારી રીતે કાંમ લાગેછે. તેઓ વજણે ઘણાં ભારી હોએછે, અને એક લખનારે

આપેલો એવો હેવાલ મેં વાંચીઓછે કે એક બકરાની એખલી પુછડી હાથમાં નહી ધરાએ એટલી ભારી હતી.

ઈરાંણનો શાહ નશરઊદદીન ઘણું સારૂં માં ણસછે. તેનાં કેટલાએક વીચારો સારાછે. એથી આપ ણને ખુશી થવું ઘટેછે. પીઆરાં બેહેન, તમે વીચારીઊં હશે કે હાલ હું ફરતો ફરતો જે દેશમાં આવીઓ છઊં તે એક વખત ઊપર આપણ પારસી લોકોનું જાહોજલાલી ભરેલું રાજ હતું, એવું મને વારેવાર ઈઆદ આવેછે. તે વખત ઊપર એ દેશની કેવી આબાદ હાલત હતી, અ ને હાલ તે કેવું નાશ પાંમીઊ છે, તેની ઈધાંણી કેટલીએક ઈમારતો ઊપરથી મલી આવેછે. વલી થોડાંએક નાં હાંનાં ગાંમોમાં છુટા છવાએઆ પારસીઓ પણ નજરે પડેછે, તેઓ ઊપર આ પરાએઆં રાજમાં જે સીતમ ગુજરેછે, તેનાં હેવાલ વાંચી તથા સાંભલીને મારી છાતી ભરાઈ આવેછે. તેઓનાં માઠાં નસીબ ઊપર હું દએ આ કરૂં છઊં. તેઓને માંટે મુંબઈમાં એક ધરમનું ફંડછે. તેની તરફથી ઈરાંણમાં એક પારસી ગરહસથ તેઓનાં હક સંભાલવા માંટે આવેલોછે. સારાં ભાએ ગે શાહાની ભલી સોચનાંને લીધે ઈરાંણનાં પા

રશીઆ હાલ જરાખી શુખીછે. શાહા પોતાની પરજાનું ભલું ચાહછે, અને તેવાં હેતુથી કેટલાએક છોકરાઓને તેણે ઈઊરોપ ખંડમાં કેલવણી લેવા મોકલીઆછે, એમ અગાઊ છપાએલું છે.

હું છઉં તમારો,
પેઆરો ભાઈ.

"ધીરાં કાંમ સાહેબનાં"—જનાવરોની ઉતમ કેલવણીનો એક દાખલો.

ધીરજ અને મેહેનતથી માણશ કેવાં મોટાં કાંમ બજાવી શકેછે તે બીસેટ નામનાં એક નાંમીચા ખેલાડીએ દેખાડી આપીઊંછે. તે ખેલાડીનો હવાલ જાણવા જોગ અને અજાએબ જેવોછે. તેણે વરશનાં વરશો શુધી નહી મનાએ એટલી ધીરજ રાખીને ઘણાં હટીલાં જનાંવરોને ઉતમ કેલવણી આપવામાં મોહું માન મેલવીઊંછે. "ધીરાં કામ સાહેબનાં" એ કેહેવાત તેણે ગોએઆ પુરવાર કીધીછે. કોઈબી જનાવર માણસના તાએબામાં રહી શકેછે, એમ સાબેત કરવાનો તેનો ઠરાવ હતો અને તેટલા માંટે તેણે અતીઘણી મેહેનતથી જુદાં જુદાં જનાવરોને કેલવીને તઈઆર કીધાં હતાં, તથા તે મેહેનતનાં બદલામાં તેને સારી પુંજી મલી હતી. તે પેહેલાંતો માતર મોચીનો ધંધો કરતો હતો, પણ એક દાહાડે તેને એવો વીચાર શુજીઓ કે જનાંવરોને "હું મારા તાએબામાં કાંએ નહી રાખું?" જેવો તેણે વીચાર કીધો કે તુરત મેહેનત કરવા માંડી અને શેવટે ધીરજ રાખવાથી તેણે મેલવેલી ફતેહ અજાએબ જેવી ગણાઈછે.

પેરથમ તો તેણે એક ઘોડા અને કુતરા ઊપર અખતરા કીધા. તેઓને સઘલી પરકારની કેલવણી આપીઆ પછે, બે વાંદરોને તેણે પોતાના સંભાલ તલે સીખવવા માંડીઊં. તેની મેહેનતથી એક વાંદર તંગ દોરડાં ઊપર નાચવા સીખીઓ, તથા તે જારે કસરત કરતો હતો, તારે બીજો વાંદર પોતાના એક હાથમાં બતી ધરીને બેસતો તથા બીજે હાથે વાજાંની પેટી વગાડતો હતો. એજ વાંદરોને તેણે દોડતા ઘોડા ઊપર નાચ કરતાં શીખવીઊં હતું. જનાવરોની કેલવણી તેનાથી બનશે કે નહી તે તપાસવા માટે તેણે આટલો અખતરો અજમાવીઓ હતો અને તેની ઊપલી ફતેહ જેહવી તેવી નહી હતી. તારપછે બીસેટે સરેસતાની ધીરજથી તરણ બીલાડીઓને એવી કેલવણી આપી હતી કે જેથી તેઓ રાગની પેટીની સાંમે ગાએણ પોથી મેલીને પેટી વજાડી શકતી હતી તથા તેની સાથે પેટીને મલતા રાગ પોતાને મોહોડે ગાતી હતી. એ બીલાડીઓ તથા ઊપર કહેલા ઘોડા, કુતરા તથા વાંદરોનો તેણે જાહેરમાં તમાશો કીધો, અને થોડા દીવસમાં ૧૦ હજાર રૂપીઆનો તે ધણી થઈ ગએઓ હતો.

આ ફતેહ બીસેટની ધીરજનું ફલ હતું, તે ઊપરથી તેણે વધારે અખતરા કરવા માંડીઆ. તેણે એક નાંહાંનું ગસલું ખરીદ કીધું, અને તેને બચગીથી જે કેલવણી આપી હતી તેથી કરીને તે પરધાંમ ઊપર "માંરચ" નામનાં રાગનો અવાજ કરતું હતું. તારબાદ તેણે પખશીઓનો પીછો પકડીઓ. તે તુરી, ચકલી, અને બીજાં પંખેરાંઓને એવી તાલીમ આપી શકીઓ હતો કે તેઓ એક મીજલશમાંનાં કોઈબી ધણીનાં નાંમની જોડણી કહી જતાં હતાં, એટલુંજ નહી પણ તેઓ ઘડીઆલમાંનો કોઈબી વખત કેહેતાં હતાં, તથા બીજું પરચુટણ કાંમકાજ કરતાં હતાં. તેઓને કેલવીઆ પછે બીસેટે છ મરઘાઓની તાલીમ શરૂ કીધી અને ઘણી મેહેનત લઈ તેઓને ગાએણ સાથ નાચતાં શીખવીઆ. હાલનાં વખતમાં ઘણીએક સ્ત્રીઓને ઘડીઆલ જોતાં આવડતું નથી, પણ નાહાનાં ચલીઆં તમુને બરોબર વખત જણાવે તથા બીજાં કાંમકાજ કરે એ કાંઈ થોડી નવાઈ નથી.

હજુર શુધી બીસેટ પોતાની મેહેનતમાં અટકીઓ નહી હતો. જેમ વધારે ધીરજ દેખાડતો હતો તેમ તે વધારે અજાએબ જેવાં કાંમ બજાવતો હતો. તેણે પાંણીમાં વસનારાં પરાંણીઓ ઊપર પોતાનું ધેઆંન લગાડીઊં હતું. જમીનને ચાક વટે સફેદ કીધા પછે બીસેટ એક કાચબાનાં પગને કાલો રંગ લગાડતો હતો. તારબાદ બીસેટનાં હોકમ મુજબ તે કાચબો સફેદ જમીન ઊપર પોતાનાં કાલા પગ વતે ચોકસ પુરૂશોનાં નાંમ ચીતરતો હતો, એટલુંજ નહી પણ છેવે તેણે માછલીઓને કેલવણી આપી અને મોટા તમાશાઓમાં દેખાડી આપીઊં હતું કે મછી સરખાં પરાંની ઊપર સરદારી મેલવવાનું તેને મનસે ઘણું સેહેલ હતું.

છેલે બીસેટે એક હુકરને કેલવણી આપવા માંડી. આ જાતનું જનાવર ઘણુંજ હઠીલું અને ઘણુંજ કઢંગુંછે. હુકરને સીશામાં ઊતારતાં તેને ખોદાઈ આદ આવતો હતો. જોકે તેની ધીરજ ખરેખર વખાંણવા જોગ હતી તોપણ આ હઠીલાં પરાંનીને કેલવણી આપતાં તેની ધીરજ રહી નહી. ઘણાં મહીનાં ગુજરી જવા છતાં આ હુકર કાંઈજ નહી સુધરીઊ, તારે બીસેટે પોતાના કાંમને પડતું મેલવાનો ઠરાવ કીધો, પણ તેવામાં વલી તેને એક નવી રીત ઈઆદ આવી અને છેલે આ હુકરને નમનતાઈ ભરેલું કરવામાં તે ફતેહ પાંમીઓ ! એ વખતે તેને કેવો હરખ ઊપજીઓ હશે. આ હુકરને કેલવણી આપતાં સોલ મહીનાં લાગા હતા, પણ એટલા વખતમાં તેની ધીરજનો કાંઈ પાર નહી હતો. આ હુકર જાહેર રસતા ઊપરની એક મીજલસમાંનાં કોઈબી ધણીનાં નાંમની જોડણી તથા હરશે કહી શકતું હતું; તથા હીસાબ ઓલખતું હતું, પુછેલા બોલ દેખાડતું હતું, કલાક મીનીટ અને સેકંડ બરાબર દેખાડતું હતું, અને ગુઠણમડીએ પડીને નમશકાર કરતું હતું. ડબલીન શેહેરમાં એક વખતે જાહેર રસતા ઊપર બીસેટ આ હુકરનો તમાસો દેખાડતો હતો તેવામાં એક સતાવાલાએ તેને તાંહાંથી હાંકી કાહાડીઓ અને તેનાં હુકરને જપત કીધું, તેથી બીસેટની સઘલી મેહેનત રદ ગઈ અને લંડનમાં આવીઆ પછે નાંસીપાસીનો ગમ તેને એવો શખત લાગો કે થોડા દીવસમાં આજારી પડીને તે મરણ પાંમીઓ. મરણ પાંમવાની આગમચ બીસેટે ઘોડા, કુતરા, વાંદર, બીલાડી, સસલાં, કાચબા, માંછલી, મરઘા, નુરી, ચલીઆં, અને હુકર, એટલાં જનાંવરો ઊપર મોટાઈ મેલવી હતી.

રમુજે ફુરસત.

૧. બેહેનો, માહારી એક વાત સાંભલો. તે લાંબી નથી અને તેથી તમોને કંટાલો આવશે નહી. મારાં પગ નહી હોવાથી ખપોર્મીઆંમાં જોહોંકાવી દેતાં. મને વાર લાગતો નહી હતો. એક દાહાડે એક ઉંડા ખાડા તરફનો મેં રસતો લીધો હતો તેવામાં બેહેનો તમો જાંનજો, કોઈ પેગાંનાં શખસે મને ઉંચકી લઈને મારા ચેહેરા ઉપર એવાતો જોસથી ઠોસો મારીઓ કે મને કાલો ધાહા લાગી રહેઓ, તેવી હાલતમાં તે મને નાંખી ગએઓ, પણ ઘણે વારે કોઈ એક બીજો શખસ દએઆ કરતો હોએ તેમ મને ઉંચકી લઈ ગએઓ. એક બીજી જગા ઉપર લઈ જઈને તેણે એક તરીજા વડાને મારા ચેહેરા ઉપરનો ધાહા દેખાડીઓ. તે જોઈને તે વડાએ મને કેથે લઈ જવાનો હોકમ આપીઓ માંટે મને સારીપઠે બંધ કરવામાં આવીઓ અને એક પેટીમાં નાંખીને લઈ ચાલીઆ. હું બીંવો કે રખેને મને મુવેલો ગણી કેથે દાટવા લઈ જતા હોએ, પણ નહી બેહેન હું તો જીવતો છઉં, પણ એક તદન જુદી જગામાં તમો સરવેથી દુર આવીઓ છઉ. હું મારૂ નાંમ તમોને જણાવતો નથી, પણ તે શોધી કાહાડવાની તમોને વીનંતી કરૂં છઉં.

૨. હું નાંહાંનો પણ ઉપીઓગી છઉં, કલસીઆમાં હું છઉં પણ પાંણીમાં નથી, કલાઈમાં હુ છઉ પણ ધાતુમાં નથી; તમારી કમરમાં હું છઉ પણ સરીરમાં નથી. કદાચ લોકો મને ચાહે નહી, કારણ કે મારાથી કજીઓ થાએછે. પણ તેઓનાં કપાલમાં મારી હસતીછે, અને અકલમાં પણ હું છઉં, મારાથી અકલાટ થાએછે અને વલી મારા વગર કરાર વલવાનો નથી.

૩. પાંચ હરફનો એક એવો બોલ શોધી કાહાડો કે જેનાં ૧ લા હરફથી દીલ ખુશ કરવાનો એક હોકમ સમજાએ. ૧ લો તથા ૨ જો હરફ એક ગમથી બીજી ગમ જવાનો વીચાર આપેછે, પણ ૧ લો અને ૫ મો હરફ તેજ વીચાર વધારે શુધ ભાશામાં આપેછે. વલી ૧ લો તથા ૪ થો હરફ કંકાસનુ સુચછે, અને ૩, ૪, તથા ૫ મો હરફ પાંણી કાહાડવાનું એક હથીઆર આપેછે. પણ જો પાંચે હરફોને સાથે લઈએતો હાલ જમાંનાના એક શુરા પેહેલવાંનનું નાંમ થાએછે.

૪. એક ફલ જે સવાદમાં મીઠુંછે, એક બીઉં જે માંથી કેફી જીનસનો પાક થાએછે, એક પદારથ જેથી પગ ધંકાએછે, અને એક શેહેર જે આગલા વખતથી જાંણીતું થએઉ છે, તેમને એવી રીતે શોધી કાહાડો કે જેથી તેમનાં પેહેલા હરફ લઈએતો ઈરાંનનાં એક આગલા પાદશાહનુ નાંમ તથા છેલા હરફ લેઈએતો એક પેહેલવાંનનુ નાંમ મલી આવે.

સવાલોના જવાબ.

(જુવો ગએઆ આંકના સવાલો)

૧. હવા.

૨. પાંણી.

પરચુરણ બાબદો.

એક ઘરગતુ શોધ—ઘહુંના આટા મધેનાં જે ભાગથી ખાવાનાં પાંઉ અથવા રોટી કાલો રંગ પકડેછે, તે ભાગને આટાનાં બીજા સારા ભાગમાંથી બાહેર કાહાડવા માંટે એક મી૦ મીજી નાંમના શખસે નવી કલા શોધી કાહાડીછે. આ કલા ઘણી ફાએદા ભરેલી કેહેવાએછે અને ફરાનસનાં સતાવાલાઓએ તેને માટે સારૂ મત આપીઉંછે.

મુંબઈમાં ગોસતનો ખપ—દરરોજ મુંબઈની વસતીમા વધારો થાએછે. અને તેમજ ખાધ ખોરાકીનો મોટો ખપ આવેછે. મુંબઈની પરજાનો મોટો ભાગ બકરાંના ગોસતને ખોરાકમા લીએછે. તે ગોસત દરરોજ કેટલું ખપેછે તથા કેટલાં માણસનાં તે ખાધામાં આવેછે તે જાંણવાને કેટલીએક વાંચનારી બાઈઓ ખુશી હશે. તેનો એક સેજ અડસટો હેડળ આપીએછે મુંબઈમાં દરરોજ ૧૪૦૦ બકરાને ખોરાક થકી મારવામાં આવેછે. દરએક બકરૂં સરેરાસ ૭૦ રતલનું ગણીએ તો એટલા બકરાનુ જુમલે ૯૮૦૦૦ રતલ ગોસત થએઉં. હવે દર માણસના ખપમાં દરરોજ ०।। રતલ ગોસતનો અટકળો કરીએતો દરરોજ શુમારે ૩૯૨૦૦૦ માણુસો વચે ઉપલો જથો વેંહેંચાએછે.

કમાઈની નવી રીત—જે પરજા શુધારામાં ઘણી આગળ વધેલીછે તે તરેહવાર જાતનાં ધંધા અને કમાઈ કરવાની રાહ શોધી કાહાડેછે. હમણા વેલાત તરફ કેટલાએક ગરહસથોએ એકઠા થઈને લોકોનાં ઘર તથા દુકાનોના બારીબારના સાફ કરવા માટે એક કંપની ઉભી કીધીછે. તે કંપનીએ પોતાના હાત તળે ઘણાંએક માંણસોને રાખીઆંછે, તથા તેથી લોકોને તથા કંપનીને બંનેને ફાએદો થવાની વકીછે. એજ પરમાંણે આજારી માંણસોને સારી રીતે લાવવા લેઈ જવા માટે એક બીજી કંપની પણ તાંહા ઉભી થઈછે.

ચેતવણી—થોડાએક દીવસની વાત ઉપર લંડન શેહેરમાં એક છોકરાએ પોતાના ચેહેરા ઉપર એક ખોટુ મોહોડુ પેહેરીઉં હતું અને પછે એક નાહાંનાં બાલકને બીહીવડાવીઉં હતું. એ બાલકને તેથી એટલીતો ધાસતી પેઠી હતી કે તેનાં ભેજાં ઉપરની એક નેશ ફાટી ગઈ અને તે બચું મરણ પાંમીઉં. માતાઓએ પોતાના બચાને ધાસતી દેતી વખતે કેટલોએક સંભાલ રાખવો જોઈએ.

એક રાખશ—ફરાંસમાં એક બરાઈસ નાંમનો શખસ રેહેછે. તેના શરીરનુ કદ અતી ઘણુ મોટુછે. તે ૭ ફીટ અને ૬ ઈંચ ઉંચોછે. તે જો પોતાના હાત બાહેર કાહાડેછે તો સઉથી ઉંચાં માણુસોની પલટણમાનુ કોઈબી માંણસ તેને લાગા વગર તે હાત તલેથી ચાલી શકેછે. અલબતાં કે ટલાંએક નીચાં ઘરોનાં બારણામાં દાખલ થતાં બરાઈસનું માથું નડતું હશે.

થોડીએક કેહેવતો—હેઠલ ટાંકેલી થોડીએક સીખાંમણની ધાત ઈંગરેજીમાથી ઉતારી લીધીછે.

શુખી થવાનો ઉપાએ એછે કે દીવશમાં કામ ઉપર અને સાંજનાં વીચાર ઉપર બેસવું.

પાણીના સમુદર કરતા દારૂના પીપમાં હંમેસ-વધારે માણસો ડુબેછે.

પઈસાનાં શુખ કરતાં ઘરનાં શુખનો લોભ વધારે સારોછે.

નાંહાંનાં બચાંની મોટી નીશાલ તેનું ઘરછે, અને તેની માનો ચેહેરો તેની ચોપડીછે.

છાંટા પાંણીની અસર—એક દાહાડે પોલીસમાં એક છાકટાને તપાસવા માટે ઉભો કીધો હતો, તે વખતે કેટલીએક રમુજી વાતચીત થઈ હતી. બંધવાએ પેહેલેથી કોટવાલને પુછવા ઉપરથી તેણે જવાબ દીધો કે "તેં કોઇનું ખરાબ કીધું નથી, પણ તું છાકટો થએઓ અને રસતા ઉપર તારો પોતાનો સંભાલ લઈ નહી શકીઓ." બંધવો—"પણ હુ ઘણીવાર છાકટો થતો હતો, અને આજેજ મને શા માટે ઉભો કીધોછે?" કોટવાલ—"તે ખરી વાત પણ આજે નવો ધારો નીકલીઓછે." બંધવો—"વાહા વારે સાહેબ લોકોને દારૂ વેચવાની તમે રજા આપોછો, પણ દારૂ પીનારને પકડી લાવોછો એ કેવો ઈનસાફ?" કોટવાલ—"તુંને માતર દારૂ પીવા માટે નહી પણ ઘણો દારૂ પીવા માટે પકડીઓછે." બંધવો—"અને સાહેબ મેં માતર તરણ બાટલી પીધી, એમા શું ઘણો દારૂ થએઓ?" કોટવાલ—"અલબતાં. એટલા દારૂથી તું રસતા ઉપર તુટી પડીઓ, તથા તાંહા બેસી રહેઓ તો તું પાછો ઉઠી શકીઓ નહી." બંધવો—"હું પડી ગએઓ તેમાં મારો વાક નથી. તમારા રસતા એવા ખરાબ હતા કે મારા પગ ઠરીઆ નહી, અને હું રસતા ઉપર બેસી રહેઓ તેનું કારણ એછે કે રસતા ઉપરના સઘલાં ઘર મને ફરતાં દેખાએઆં. તારે મેં વીચારીઉં કે માંરૂ ઘર ફરતું ફરતું મારી પાસે આવશે તેવોજ હું ઉપર ચહડી જવશ. તેવામાં તમે મને પકડીઓ." આ જવાબ ઉપરથી કચેરીમાં બહુ હસવાનું થએઉં હતું.

વેમ તજવા વીશે ગરબી.

સુણો શામળા હું તમ માટે ઘેલી થઈ જો. એ રાગ.

તજો વેમ કેમ સુસ્ત થઇ બેસી રહયા જો,
દારણ દુખ દીઠે દીઠું પણ બેફીકર થયા જો. તજો વેમ० ટેક.

મારી મારી ભારી નાતની પંગત ભરીજો,
ભાત ભાતના પકવાને નાત આદરી જો. તજો વેમ० ૧
વરઘોડા કાઢયા વડા વડા ગામમા જો,
ધીક નાણુ પડયા એના નગરા નામમાં જો. તજો વેમ० ૨
કામ આમ કરી ખીયાતી મેળવી ઘણી જો,
પણ વેમ વાળી વાત ભાત નહી હણી જો. તજો વેમ० ૩
રાજપાટ તણો ઠાઠ જુઓ આગજે જો,
આજ * ખપાળ એ અઉથયુ છે આપજે જો. તજો વેમ० ૪
દેશ ને વીદેશ બેથ હીંદુ દેશ હતો જો,
વડી વીખીયાતી પામીને હતો એ છતો જો. તજો વેમ० ૫
ગામે ગામ ખીયાતી એની અતી ચાલતી જો,
તીયારે હીંદુની ગરપત મોજ માનતી જો. તજો વેમ० ૬
પછી ભ્રાત એવી વાતનો આવી અડી જો,
જેથી વીપતી અતી હીંદુને પડી જો. તજો વેમ० ૭
લક્ષમી વાસ લેઇ ત્રાસ પામીને ગઈ જો,
પણ પકડવાની શકતી કાઇ નહી રહી જો. તજો વેમ० ૮

---

* હતુ ન હોતુ.

પેશાં માન હીંદુસ્તાનનું અની ઘણું જો,
લક્ષ્મી વાસના જવાથી થયું કોડી તણું જો. તજો વેમ૦ ૯
શુરપણું ભરપુર આણી ઉરમાં જો,
પછી પરવરો પરપંચ ન રહી ભુરમાં† જો તજો વેમ૦ ૧૦
વળી કેડ કશી વીદીયા વનીતા વરો જો,
વેમવાળી ચાલ હાન હાલ પર હરો જો. તજો વેમ૦ ૧૧
આળશ રશ જે નરશ તે મનનો તજો જો,
શણગાર સઉ સુગુણના શોળે સજો જો. તજો વેમ૦ ૧૨
અનીચારી ને નઠારી ભારી રીતને જો,
કરો ઉરથી એ દુર ધરી પ્રીતને જો. તજો વેમ૦ ૧૩
ભુત, પ્રેત, ડાકણ, શાકીણી એ તુતછે જો,
ભોળા જનને એ મંન અદભુતછે જો. તજો વેમ૦ ૧૪
છોટું મોટું ખોટું ખરચ તે સઉ છાંડજો જો,
સારાં કામનો ધરી હામ પાયો માંડજો જો. તજો વેમ૦ ૧૫
કસી કેડ સ્થીતી પેશાંની સ્થપાવજો જો,
વેમ મુકીને સુનીતી રીતી લાવજો જો. તજો વેમ૦ ૧૬
દેશ સુધરે એ આશ દાસ મંનછે જો,
પુરી પાડનાર પુરૂથવીના પાલંનછે જો. તજો વેમ૦ ૧૭

વી. ધ.

આનરએબલ શેઠ રૂસતમજી જમશેદજી વીશેની ગરબી.

સર જમશેદજીના સુત, રૂસતમજી રૂડા;
ઓપે જેના અદભુત, અતી જશના જુડા. ટેક.

મુંબઈ ઇલાકાના મહાજનમાં, મોટું જેનુ માનરે;
કરે વીલાયતના વાસી પણ, જેના ગુનનુ ગાન
રૂસતમજી રૂડા. ૧

પીતા પ્રમાણે પુણ્ય પરાક્રમ, ઉદારતાનુ અંગરે;
પીતા બરાબર પંડનો ચેરો, રૂપ અને વળી રંગ
રૂસતમજી રૂડા. ૨

પોતે જ્યાં જ્યાં તમે પધારયા, તયાં તયાં કીધા નામરે;
સંસારી જન સઉ સંભારે, કીધાં એવાં કામ
રૂસતમજી રૂડા. ૩

ધનય પીતા તારાં ને, ધનય તારો અવતાર રે;
બીજા કોઇથી ન બને એવા, કીધા પર ઉપકાર
રૂસતમજી રૂડા. ૪

સંવત ઓગણીશસે ઓગણીમાં, આવયા અમદાવાદ રે;
માગશર મહીનો મહાશુખકારી, આ સઉ કરશે યાદ.
રૂસતમજી રૂડા. ૫

બાળકીઓની ત્રણે નીશાળો, તેનો કરીનતપાસ રે;
સોંતી રૂપઇયા સાડાચારસેં, એની પુરી આશ
રૂસતમજી રૂડા. ૬

ખરશેદજી ફરદુનજી સારા, શોભે જેની સાથરે;
નામ સુણીને નગર નગરથી, આવે ગરીબ અનાથ
રૂસતમજી રૂડા. ૭

ગુણવંતી આપી ગુજરાતે, વાધે ચાલી વાતરે;
જેજે કામ કરયાં અહીં આવી, પંરગટ થયાં પરખીયાત
રૂસતમજી રૂડા. ૮

નમરપણુ ને નીરમળ બુધી, ચીતમાં ચતુરસુજાણ રે;
એ ગુણ તારા અતીશય ઓપે, વીધ વીધ થાએ વખાણ
રૂસતમજી રૂડા. ૯

ભલા ભલા જન તુજને ભેટી, સઉ પાંમે સંતોશરે;
આશીશ આપેછે અગણીત જન, દેખી તને નીરદોશ
રૂસતમજી રૂડા. ૧૦

ઇશવર લાંબી આયુશ આપે, ભરે ભલા ભંડાર રે;
પુરૂથવી ઉપર પુરણ પરસરે, વંશતણો વીસતાર
રૂસતમજી રૂડા. ૧૧

જમશેદજીએ જશના રોપા, રોપયા ઠામો ઠામરે;
ખુસબોઇ કયામુરી પરસરેછે, જોવા આવયા આ ગામ
રૂસતમજી રૂડા. ૧૨

ગુજરાતી ધનવંત ગરહસથો, જે શાણા શાહુકાર રે;
ઉદારતાની રીત દેખાડી, તેં આવી આ વાર
રૂસતમજી રૂડા. ૧૩

ભલે તને ભગવાને આપી, લક્ષમી લીલા લેહેર રે;
ભલી રીતે તેં ભોગવી જાણી, મનમાં રાખી મેહેર
રૂસતમજી રૂડા. ૧૪

હીંદુસતાનના છો હીમાયત, પરજાનુ દુખ હરનાર રે;
દેશ બધાની ફીકર ધરોછો, દીલમા સરવ પરકાર
રૂસતમજી રૂડા. ૧૫

પીતા બરાબર કીરતી પાંમયા, ઠામોઠામ અપાર રે;
આનરએબલનો ખીતાબ આપયો, શરકારે ગણી સાર
રૂસતમજી રૂડા. ૧૬

સદા સુખી રહો કુટંબ સુધાં, સદા કરો શુભ કામરે;
દીન દીન પ્રત્યે એવી આશીશ, દેછે દલપતરામ
રૂસતમજી રૂડા. ૧૭

પોંહોંચ.

કવેશવર દલપતરાંમે બનાવેલાં "ગુજરાતી પીંગલ" ની એક નકલ માંન સાથ કબુલ રાખીછે.

"ભલુ ઇછનારી બેહેન"—તમે "હધીપતીજી" ને અરજ કરોછો કે તમારી બાબદને "સ્રી બોધમાં નાંખવીજી." તમે હજુરાઇસકુલમાં જાવોછો, માંટે તમોએ તમારી કામે નાત પરમાંણેની બાબદો લખવી અને હુમણેથીજ તેમને છાપાવાનો લોભ રાખવો નહી. તમે લખેલી બાબદ ઠીકછે, પણ તે ખાસુખા કોઇ ચોપાંનીઆમાં લેવા જોગ નથી. માટે "હધીપતીજી" તમુને ભલાંમણ કરેછે "જી" કે તમોએ હાલ તરત એવો માહાવેરો જારી રાખવો, અને હજુર થોડી મુદત પછે જાહેર કટારોમાં દેખાવ દેવો. તમે ગુસાની ખરાબી વીશે બાબદ લખીછે, પણ સ્રી બોધમાં તમારી બાબદ નહી આવી માટે તમોએજ ગુસો કીધોછે "જી."

"સીરીનબાઈ શુકલાજી" તથા "નારમલ સકાલર" પોંહોંચીઆંછે.

---

† ભોળાપણું અથવા અંજાણપણું.

સ્ત્રીબોધ.

પુસતક ૭ મું. મારચ ૧૮૬૩ આંક ૩ જો.

સેરનાં સવાસેર

અથવા

બાઈરીઓના શેકાર—બેરડાઈની સજા.

—∞—

એક વારતા.

—

પરકરણ સાતમું.

લાલચુનો લુમકો.

"એ બાપરે! એ માએરે! એ બાપના બાપ આ
વરે! અરે ખોદા તેડી લેરે!" એવા એવા શબદો આપણા
બેરડા ગુરગીનને હવે ઓચરવા પડેછે. પણ જેઓએ એ ચર
બદાર આદમીને તેની મોજ અને શોખનાં વખતમાં જોએ
ઓ હોએ, તેઓ તેને મોહોડેથી આવા સખુનો સાંભલીને
એકદમ કેમ માંને કે—જે ધણી આ પરમાણે પોતાના પોહો
ચખાંનાંના પલંગ ઉપર પડીને બરાડા મારેછે તે પેલો રંગીનો,
રસીલો ગુરગીનછે. ખરેખર તેનો આ દેખાવ અચરતી ઉ
પજાવેછે. ગઈ રાતનાતો તે માથાંથી પગ શુધી બહુ એસકી
અને ખરેગાટ થએઓ હતો. ગઈ રાતનાતો તે મોટી ઉલ
ટથી ચાલીને મેહેરબાંનુંના ઘરમાં ગએઓ હતો અને જોકે
તેની ઉમર બુઢી થવા આવી તોપણ તેને કદી ઘાર ખાએ ન
હી એવો ગુરગીન તનદરોસત અને મોજીલો લાગતો હતો.
પણ થોડા કલાક ગએઆ અને આજે તે પોતાના બીછાંના ઉપર
લોથમાર પડેલોછે, તેની ગડબડ અને મસતી સઘલી દુર થઈછે,
તેનો મસાલેદાર ખોરાક અને લેહેજતદાર સરાબ સઘલો ઉ
ડી ગએઓછે, અને ભેંસની મીસાલે તે બીછાના ઉપર અ
રડાઈને મોટે અવાજે બખારેછે તથા "માએરે અને બાપ
રે". કરી બુમ મારેછે. એ કાંઈ જેવો તેવો ફેરફાર નથી.
એ ફેરફારથી ગુરગીનનાં ચાકરોને જોકે અચરતી ઉપજી હ
તી, તોપણ *વાંચનારી બાઈઓતો એ ફેરફારનું કારણ જા*ને
છે—ગુરગીન તે રાતનાં ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુઓને મલી
આવીઓ હતો, જેઓએ તેને ઠગીને નદીમાં નખાવી દી
ધો અને એ પરમાંણે સખત સજા કીધી હતી, તે સજા
ની મજા આજે ગુરગીન બાવા ભોગવેછે. તે તાહાડે ઠકરે
છે, તેનાં ચાકરો પગ ચાંપેછે અને આસપાસનાઓ તેનો
રકાસ જુવેછે.

ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુઓએ તેને કાંઈ આ મોટી
સજા કીધી નથી. ગુરગીનના અપરાધ સાથ સરખાવતાતો
એ નાંહાંની સજાછે. તેના સરીરને કાંઇ ઈજા પોહોચી નથી.
તેને કાઇબી દુખ પોહોચાડવાની તેની ભલી માશુકોએ ધારણા
રાખીજ નથી. તેઓનો એવોજ ઠરાવ હતો કે જેવી ચીઠી
ઓ તેણે તેઓ ઉપર લખી હતી તેવી ચીઠી બીજી વખતે
કોઈ ઉપર નહી લખે, એટલા માંટે તેને જરા સવાદ દેખાડ
વો. માટે આ કમઅકલ દઈતને તેઓએ એકવાર પોતા
ને તાહાં બોલાવીઓ. તેમ કરીને તેને મોટી ધાસતીમા નાં
ખીઓ, તારપછે તેને મોટા ટોપલામાં નાંખીઓ, અને છેલે
તેને મોટી નદીમાં નાખીઓ. એ વખતે ખરેખર તેનાં પે
ટમાં આડાં ને ઉભાં આવીઆં હશે. રાતે જારે લોકો પોત
પોતાના ઘરોમાં ખાંણાં પીણાંની મોજ ભોગવે તારે ગુરગીનને
બે ચપરખંડા ચાકરોના માથા ઉપર જાવું પડે તથા એક મોટા પ
ણ પોતાનાં જાડાં કદ કરતાં નાંહાંના ટોપલામા ચોરની મી
શાલે ભરાઇ રેહેવું પડે, અને તેવી હાલતમાં તેને ચાકરો મુ
રદાંની મીશાલે લઈ ચાલે એ સઘલુ તેને સપના સરખું લા
ગુ હશે. વલી તે ટોપલામાં કચરો, મેલાં કપડા, અને ફા
તાં તુટાં ચીંદડાંઓની વચે તેને ભરાઈ બેસવું પડીઉં હતું,
એટલુંજ નહી પણ છેલલે તેને ચાકરોએ પાણીમાં નાંખી દી
ધો અને તે તમાંમ ભીંજાઇ ગએઓ, એતો વલી સઉથી મો
ટુ દુખ તેને આવી લાગુ હશે. એકતો તેનુ જાડું બદન હ
તું, બીજુતો તે ઘણા ગુસામાં આવેલો હતો, તરીજુ તે ગુગ
લાએલો અને પરસેવાથી ભીંજાએલો હતો, ચોથુતો તે ખાધે
લો પીધેલો હતો, તેવામાં પોતાને પાંણીની અંદર પડેલો જો
તે અતીઘણો ઘભરાએઓ હતો.

એ સઘલો ઘભરાટ તેજ માંતર ગુરગીનની આ માંદ
ગીનું મુલ હતું તેને ખરેખર કાંઈ દરદ થએલું નહી હતું
પણ તેનું મંન એટલું ઉસકેરાએલું હતું. તાહાડાં પાંણી
થી તેને જરા તાહાડ વાગેલી હતી, તેમાં વલી ઘર આવી
ને ચાહેતી મીસાલે ટમબલર ભરીને કાચો બરાંડી ઓટી
ગએઓ હતો. તેથી તેનું મંન કાંઈ ઓર હાલતમાં આ
વી ગએઉં હતું. બાકી તેનું ખમીર કોઈબી શંકટ ખમવાને
શકતીવાંન હતું જેમ વખત જતો તેમ તેને જરા ધીરજ
આવતી હતી અને સવારનાં દસ વાગા એટલામાં તો ગુર
ગીનને સારી સાંનતી આવીઆથી તે ઉઠી ઉભો થએઓ હતો.

જો કે ગુરગીન આવી નહી ધારેલી હાલતમાં આવી ગ
એઓ હતો, તોપણ ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુઓ ઉપર તેને
કંઈ ગુસો નહી હતો. તે નેક સ્ત્રીઓ ગુરગીનને હાર
પાડવા માંટે એવી કોશેસ કરતાં કે તેથી ગુરગીન તેઓને કો
ઇએી રીતે બદનાંમ કરે નહી. તેનો સઘલો ગુસો મેહેરનાં
ખાવંદ બેહમંન તરફ ટાકેલો હતો, કેમકે પોતાનાં મનમાં
એમજ સમજતો હતો કે જારે તે તેની વાહાલી મેહેર સાથે
વાત કરતો હતો તારે જો બેહમન તાંહાં આવી નહી લાગતે
તો તે સુંગો સુંગો પોતાની મુરાદમાં પાર પડી સલાંમત ઘર
આવતે. એટલા માટે ગુરગીન બેહમન ઉપર એટલોતો ખી
જવાએલો હતો કે જો કોઈવાર તે એખલો મલેતો તેનું એક
બી હાડકું આખું રાખે નહી. ગુરગીન વીચારતો હતો કે
"મારાં દુખનુ કારણ એ હરાંમખોર બેહમંનછે. બાકી ખો
રશેદ અને મેહેરબાંનુંઓએ મારો બચાવ કરવા સારૂં મને
સંતાડીઓ તથા તેના જોવા વગર મને ઘરની બાહેર મોક
લાવીઓ તેમાં તેઓએ ઉપકાર કીધોછે. વારૂં ખોદાતાલા એ
વી ઓરતોને સલામત રાખે અને તેઓ સદા એવાં સારાં
કાંમ કરતી રેહે."

એવા એવા વીચારોથી ગુરગીનની આગલી મોહોબત
પાછી સજીવન થઈ. ખોરશેદ અને મેહેર ઉપર તેનું ઘેઆં
ન પાછું રોકાએઉં, અને તેનાં વીચારમાં અગાઉની મીશા
લે વલી પાછો તે બેવકુફ બની ગએઓ. તે બોલીઓકે—
"આ! હા કેવી સારી છોકરીઓછે! મારા શરખા નોજવાં
ન અને નાંમીચા માંણસને એવાં ઇનાંમ મલવાં જોઈએ.
અરે ખોદા! મેં હીમત ભરેલાં કાંમોમાં જનમારો ગુજારી
ઓછે, અને મને આ ચાંન તથા પુંજી શું ધુર મેલવા મલી
છે? ખરૂં ઇનાંમતો આવી બાએડીઓછે. તેઓ ઉપર મને
વધારે હકછે કાંકે મારી મેહેનત તથા દોલતથી હું તેમને લા
એક છઉં. બીજંન તથા બેહેમન સરખાઓને એ નારીઓ
છાજતી નથી. તેઓ તેમનો બરાબર ઉપીઓગ કરતા નથી,
પણ અગરજો તેઓ મારા હાથમાં આવેતો હું આજે દુની
આમાં આશકારા થઈ જાઉં." એવા એવા વીચારમાં ગુરગી
ન ગરક ગએઓ, અને તેઓને ફરી મલીને બીજીવાર તે
ઓને લલચાવી જોવાનાં તે ઉપાએઓ શોધવા લાગો.

તેવામાં ચાકરે આવીને ખબર કીધી કે "સાહેબ, મ
નીજેહ નાંમની કોઈ ઓરત તમુને પુછેછે." તેથી ગુરગીન
ગોએઆ પાછો જીવતો થએઓ. ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુ
ઓની ખાતરી હતી કે આ ઘરડાં ઘુવડને એકવાર શાલ પાં
મરી હોરાડવાથી તે કાંઇ સુધરવાનો નથી. તેઓએ તેને બી
જીવાર બોલાવી બીજીવાર ઘોનાં મારવાનો જે ઠરાવ કીધો હ
તો તેટલા માંટે મક્રરબાજ મુનીજેહ આ મુલાકાત ઉપર આ
વી અને સલાંમ કરી વાત કરવા લાગી હતી.

અગરજો-તમોએ મનીજેહને જોઈ હોએતો તમુને
હસવુ આવવા વીનાં રેહે નહી. લોકોને લરાવી મારવાનો
તેનો ખવાશ ગોએઆ તેનાં ચેહેરા ઉપર ચીતારેલો હતો,
પણ ગુરગીન બાવા કાંઈ તેવુ શમજતા નહી હતા. મનીજેહ
જારે ફતર સરખી છાતી વાલાં આદમીને પીગલાવતી તારે
ગુરગીનતો તેની આગલ બચું હતું. તે કાંહાંથી આવી તે
કેહેવાની તેને જરૂર નહી હતી કારણ કે તેનો દેખાવ કેહે
તો હતો કે જાંહાથી તે ગઈ કાલે આવી હતી તાંહાંથીજ
પાછી આજે આવીછે. પેહેલો સવાલ ગુરગીનેજ પુછેઓ—કેમ
માહારી મેહેરબાંનુ શું કેહેછે?

મનીજેહ—અરે મેહેરબાંન કેહેશું? તે મોહોડેથી
તો કંઈ પુરતું કહી શકતીજ નથી. તે આંખમાંથી, નાંખ
માંથી, અને પેટમાંથી પણ બોલેછે.

ગુરગીન—સતીઆનાંસ! તારે તે પરવરશે કેમ?
એતો વલી કાંઇ સાધારનથી ઉલટીજ ઓરત દીસેછે. પણ
તેબી ઠીકજછે. હું કાંઈ બીજા માંણસોનાં જેવો નથી, તારે
તે પણ બીજી બઈરીઓનાં જેવી નહી હોએતો સારૂ. બન
તાં સુધી હમે સરખા હશુતો બાકીની જીંદગીમાં સાથે સર
ખાં રહીશું

મનીજેહ—અરે નારે સાબ એવુ શું બોલોછો? ખોદા
તમુને સલાંમત રાખે, ને તમારા લાંમબા આવરદા કરે,
ને તમુને—

ગુરગીન આ ભાશાંણ સાંભલી શકીઓ નહી. તે બો
લીઓ કે—"અરે એ નથી જોઈતું. માહારા જીવની કલે
જી શું કેહેછે તે બોલ."

મનીજેહ—તેતો હું કહી ચુકી. નેક મેહેરબાંનુ બોલે
છે અને નથીબી બોલતી. તે આંખોમાંથી રહેછે, નાંખમાં
થી ફુંફારા મારેછે, અને મોહોડેથી ચીસ પાડેછે. ઓ ગુર
ગીન, ઓ ગુરગીન એમ કાલ રાતની તે બુમ મારેછે. અરે
સાહેબ તે પુનેમી ચાંન સરખી અબલા તમારે લીધે સું
હેરાંન થાએછે!

ગુરગીન જવાબ શું આપે? ઉપલો હેવાલ સાંભલી તે
ની છાતી ઢક ઢક થતી હતી. તેનુ હઇડું એટલુ હરખાતુ
હતું કે તેનું મોહોડુ ઉંઘડતું નહી હતું. એવુ જોઇને મની
જેહ તેને વધારે ઉસકેરતી હતી. "અરે સાહેબ ગઈ રાતે
પોતાનો ખાવંદ આવી લાગાથી તમારી સાથ મેહેરબાંનુ વા
ત કરી શકી નહી. તમે જારથી ગએઆ તારથી તમોમાં
તેનો જીવ ભરાઇ રહેઓછે, અને વીચારેછે કે તમારૂ સુ
થએઉ હોશે. આ તમારૂ મોટુ પેટ ને નાંહાંનુ માંથુ, તમા
રી પોહોલી પેશાંની, તમારી અરધો ગજ બેહેલી છાતી, ત
મારૂ થીંગના બંતક સરખું દીલ જોઇને મેહેરબાંનુએ પોતા
ના ખાવંદને નાંપસંદ કીધો. તે બોલેછે કે અરે ગુરગીન
કોઈ પોહાડ સરખોછે—ગુરગીન કોઈ મોટી ભેંસ સરખોછે.
ઈઆને કે તમો તેને પસંદ પડીઆછો. તમે ખબુતર જે
વા ખોદાએ રાખે ભરેલા છો, અને તે ખબુતરીની મીશાલે
તમારે માંટે ભમતી ફરેછે. તમે તેને કલેજી ગણોછો—અ
ને તમુને હોજરાં (!) સરખા સમજેછે તથા બોલેછે કે એ
ખલી કલેજીથી જીવાએ નહી." આ સઘલી બેવકુફી ગુરગી
નનાં મીજાજને મલતી આવી, તોપણ તે મેહેરબાંનુનો પે
ગાંમ જાંણુવાને ખંતી હતો માટે મનીજેહને પુછવા ઉપર
થી તેને જવાબ મલીઓ કે—"તમો આજે બાર ઉપર બે ક
લાક મેહેરબાંનુનાં ઘરમાં આવજો. આજે બેહેમન પોતાના
દોસતો સાથ મોજ કરવા જનારછે વાસતે બપોર પછે આ
ખો દાહાડો તમે મેહેરબાંનુનાં ઘરમાં રહી પેટ ભરીને વાત
કરી શકશો." આવી લાલચનો લુમકો ગુરગીન સરખો માં

-ણસ હાથથી જતો મેલે ?-નાં. તેણે પેહેલાં જરા આનાંકાંની દેખાડી. પછે જરા ધાસતીઓ જણાવી કે જો પેલો લુચો બેહેમ'ન વલી આવી જશેતો તેને વલી હેરાંન કરશે, અને તોપણ છેલે બાર ઉપર બે વાગતે મેહેરબાંનુને ઘર આવવાને કબુલ થએઓ. મનીજેહની મતલબ પુરી પડી અને તે માલતી થઇ.

ગુરગીન સાહેબ તઈઆર થવાને ઉઠતા હતા તેવામાં પેલો ભેદ ભરેલો "શેહેરીઆર" તુરત આવી લાગો. બેહેમ'ન ગુરગીનથી ઠગાએઓ હતો, અને ગઈ રાતના (ગુરગીન ટેપલામાં ભરાવાથી) તેનાં ઘરમાં આવીઓ નહી માંટે વલી પાછો "શેહેરીઆર" ને નાંમે ગુરગીનની પાસેથી ખોલાશો મેલવવાને ખ'તી હતો. "કેમ શેઠ સાહેબ મેહેરબાંન મેહેરબાંનુનો કાંઈ જવાબ કેહેશો ?"

ગુરગીન—અરે ભલાં આદમી રાતે ઉંઘ આવી હતી કે નહી.?

"સેહેરીઆર"—ગુરખી સાહેબ ઉંઘતે કેમ આવે ? આ મારી આંખો જોવાની લાલ લોહી જેવી થઇછે. આ મારા ગાલમાં ખારા પડીઆછે અને ગુરા નીપરાઇને હેઠે પડેછે. તમારી ઉપર બધો આધારછે. મોહોબત મારૂં દરદછે, મેહેરબાંનુ મારી દવાછે, અને તમો મારા વઇદછો.

ગુરગીન—અરે જારે તારા વઇદને ને તુંને શું કહું ! તારે લીધે ઈઆર મેં કેવી કેવી આપદા ભોગવીછે.

"સેહેરીઆર"—પણ સાહેબ તમે કાલે મેહેરબાંનુ પાસે જવાના હતા તેનું શું થએઉં !

ગુરગીન—હું ગએઓ હતો. (આ વાત સાંભલીને જ બેહમન ચોંકીઓ) પણ મારૂં મોત લેવા તાંહાં ગએઓ હતો. તું માણસે ! પેલો નાપાક બેહમન કોઈ ખાસતીનો ખાસતીછે. તારા જેવો એકવરીઓ, સુંવેલો, ને ઉપરથી તેના મીજાજનોતો કાંઈજ પાર નહી મલે. મારી એકજ લાત તેને સો ગોલાંતીઆં ખવાડે અને તોબી મારા પગને જરા અલવલ નહી આવે. તેનાં કરતાંતો ગાંમના જાહાડુવા લાબી સારા હોશે. કંઈ નહી એ ચંડાલ મારા હાથમાં આવવો જોઇએ.

ગુરગીનને ખબર નહી હતી કે "સેહેરીઆર" તેજ બેહેમ'ન છુપા લેબાસે ઉભોછે. બેહમન ગુરગીનના મોહોમાંથી નીકલતી આ સઘલી ગાલોને સાંખી ગએઓ હતો, કારણ કે તેને વધારે વાતો જાંણવી હતી, માટે ગઈ રાતનો હેવાલ તેણે પુછીઓ. ગુરગીને જે હેવાલ કહેઓ તે આપણ જાંણીએ છઈએ તોપણ તેને મોહોડેથી તે સાંભલ એ. "જો ભાઈ તારે અને તારા પઇસાને ખાતર ગઈ રાતે હું હારમાર થઈ આવીઓ છઉં. હું જઇને મેહેર સાથ વાત શું કરૂં તેવામાંતો પેલો મુઇ માંટી હેવાંનની પેઠે બુ'મ મારતો આવી લાગો. તારે મારૂંતો મોહોત થઇ ગએઉં, પણ તોબી બચીઓ. તે કમઅકલે બુમ મારીઆ કીધી અને હું એક ટોપલામાં દદરતો દદરતો બાહેર આવેઓ. તોબા ખોદા તોબા ! મારા કાલગરા જીવ ઉપર શું જફા પડીછે ! દારૂના પીપનો જાંહાં મને શોખ તાંહા પાંણીના દરીઆમાં અને નાખી દીધો. તાંહાં જેમ વાઘ તરફડે તેમ હું તરફડીઓ. બકરાંની મીશાલે મેં બુમ પાડી, દારૂની ગરમી અને પાંણીની સરદી મને સાથે થઇ. માંથું અને હાથ પગ સાથે ભાગા. મારૂં પેટ ફાટ ફાટ થવા લાગું."

હવે બેહેમ'નનો ખોલાસો થએઓ. તેનાં ઘરમાંનો ટેપલો હવે તેને ઈઆદ આવીઓ. તેની બાએડીની બેવફાઈ ઉપર પાછો શક ગએઓ, પણ જારે ગુરગીને એમ કહેઉં કે—"આજે બપોરના મેહેરબાંનુંએ મને પાછો બોલાવીઓછે. હવે જોઇએ આજે કેમ બેહેમન આવી શકશે"—તારે બેહેમનનું દીલ ઉભાઇ આવીઉં. તે ગુરગીન આગલથી નીકલી આવીઓ અને તેણે પકો ઠરાવ કીધોકે બે કલાકને આમને જરૂર ઘરમાં જવું અને ગુરગીન જેવો હાથમાં આવે તેવો તેનુ પેટાખાનું ફોડી નાંખવું. બેહેમન ખોલીએ તેમ આ લાલચુએ વલી મોટો લુમકો ખાવાનો ઠરાવ કાધોછે પણ બીજીવાર તે કેવી સજા પાંમશે તે જોવાનું રહેઉંછે.

પરકરણ આઠમું.

જર ઉપર જોર.

મકરબાજ મનીજેહ જરા પઈસાની તાંનમાં આવી ગએલી હતી. તે વીમારતી હતી કે "આજ એકુ બે દીવસ થએઆ સુકાંમનાં પડેછે. હોમાંન હકીમ મારો શેઠ મારા ઉપર ગુસે થાએછે કારણકે નેક જરબાંનુ સાથે તેનાં લગણ કરાવવામાં મેં ઢીલ નાંખીછે, એવું તે સમજેછે. પણ જારે તેનો તાંહાં લાગ લગાડવાની મારી મરજીજ નહી તારે ઢીલ નાંખવા સીવાએ બીજું શું કરૂં ? તેજ પરમાંણે પેલા બાબક વીશે પણ જરબાનુ સાથ મારૂં કાંઈ ચાલતું નથી. તેને લીધે તે પણ મારી સાથે થોબલો ચહડાવીને ફરેછે અને તેથી કરીને આજ એકુ બે દીવસ થએઆ ગજવું કાંણું થઇ પડીઉંછે, માંટે હવે ઈલાજ કરવો જોઇએ."

એમ વીચાર કરતાં રસતા મધે તેને ગાંમેથી ખુશરો આવી મલીઓ. તે ઘણી ઇનતેજારીથી મનીજેહ સાથ વાત કરવા માંડી, પણ તેનો સઘલો જીવ પઈસામાં ભરાઈ રહેલો હતો, અને આ ઠાંકણે ખુશરો પાસેથી કાંઇ ઓકાવાની તેની મતલબ હતી. માંટે જેકે ખુશરોએ પુછીઉં કે "કેમ બાઈ શું દર જરબાંનું પાસેથી શું વધાઈ લાવી ?" તોપણ મનીજેહએ કાંઈબી જવાબ આપીઓ નહી. તે ઉપરથી ખુશરોએ ફરી ફરીને એ સવાલો નાખીઆ અને છેલે તેને પુછવાની ફરજ પડી કે— "મનીજેહ મનીજેહ એમ કાંએ કરેછે ? કાંઈ ઘણી ઉદાસછે—જો મેં ગુસે કીધી હોએતો મને માફ કરજે, પણ મારી શું તકસીર થઇકે મને જવાબ આપતી નથી." હવે મનીજેહ બોલી— "અરે ઇઆર સું જવાબ આપુ. તોરેલીધે રાત ને દીસ મેહેનત કરૂં છઉં. તારે લીધે જરબાંનુનાં ઓખાપથી હારમાર થાઉં છઉં અને હનસેવામાં પડી છઉં. એટલુંજ નહી પણ તારે ખાતર બે બરજાદ આદમીઓને જરથી દુર રાખવા પડેછે. એ સઘલુ કાંમ પાહાડ જેવુંછે અને તુને તેની કાંઈ કદર નથી." ખુશરોએ મનીજેહની મેહેનતનો ઉપકાર માંનીઓ અને પુછીઉંકે તેની ઉદાસીનુ કારણ શું એછે ?

મનીજેહ—નહીરે ઇઆર તારી મેહેરબાંની મારા ઉપર કાંહાં ઓછીછે. મારે માંટે તારી કેલી હંમેસ તું હુંગાડી મુકેછે. આજે જેટલા માંગુ તેટલા પઈસા આપવાને

તું તઈઆર થાએછે. એ કાંઈ જેવી તેવી મેહેરબાંની નથી.

ખુશરો—લેની હમનાંબી તુંને કાંઇ જોઇએછે?

મનીજેહ—અરે પેલા. તારે તું એમ સમજેછે કે હું આટલું બધું બોલી તે આજેબી તારી પાસેથી પઈસા લેવા સારૂ? નહી. હું તુને અમથી વાત કેહું છઉં.

વાંચનારી બાંનુઓ શું મનીજેહ અમથી વાતજ કેહે છે! એ વાત કાહાડવાની તેની મતલબતો એછે કે બનેતો ગજવું ભરવું.

ખુશરો—મનીજેહ તારી મેહેનત સાથ સરખાવતાં મેં તુંને જે પઈસા આપેઆછે તે કુસ નથી.

મનીજેહ—ખુશરો તારી ગરીબાઈ સાથ સરખાવતાં મેં તારી પાસેથી જે કાંઈ લીધુંછે તે પુશકલછે. હવે મેં ઠરાવ કીધોછે કે તારી વધારે મેહેરબાંનીઓની મારી પીઠ ઉપર ચોર પર ચોર ચહડવા દેવી નહી. પણ હવે જારે મને પઈસા જોઈએ, જેમકે આજેબી મને જરા જરૂરછે—તારે તારી પાસેથી નાંણુ ઉછીનું લેવું.

વાત સરમમાં પડી. ખુશરોએ તુરત પોતાની કોથલી કાહાડી. તે બોલીઓ કે—"લે મનીજેહ તુને કેટલા જોઈએછે?

મનીજેહ—રકમતો મોટી જોઇએછે. માંગનારાઓ ચાંપતી ઉઘરાંની કરેછે, અને જરબાંનુ સારૂ મારા શેઠ હોમાંનની તરફથી મેહેનત નહી કરતી તેથી તે મને પઈસા આપવાને નાં પાડેછે. તેથી મોટું દેવું થએઉંછે, પણ હાલ તરતતો તમારી પાસે જેટલું હોએ તેટલાંની મેહેરબાની કરી દેવો.

ખુશરોએ તરત કોથલી ખાલી કરી આપી અને તે લીધા પછે મનીજેહ ટોંગ કરવા પણ સચાઈનું દોલ ઘાલીને બોલી કે--"ઈઆદ રાખજે ભાઈ—એ નાંણું મેં ઉછીનું લીધુંછે." તેની ખાતરી હતી કે ખુશરો ના પાડશે, અને તેમ થવાથી તે બોલી કે—"ખુશરો તું મને દરરોજ શરમાવીઆ કરેછે, હું જો એમ જાંણુતે કે તેં મને એ નાંણા ભેટ કીધાંછે તો હું લેતેજ નહી. મેં ઉછીના માંગીઆં અને તેં મારે હવાલે કીધાં, માટે હું સમજી કે તું ઉછીના નાંણા આપવાને કબુલ થએઓ. હવે તું પાછાં લીએ એવું હું વીચારતી નથી, પણ તારી મરજી—વારૂં તારી એટલી ભલાઈછે. હવે હું જાઉ છઉં અને ઈઆદ રાખજે કે મેહેરની છોકરી જર સેવટે તારી બાએડી થશે."

અગરજો જરબાંનુંને માટે જોર કરનારા પેલાં બે જણ હોમાંન અને બાબક વચમાં નહી હતેતો ખુશરોને જર સાથ જોડુ બાંધતાં વાર લાગતે નહી, પણ ઉપલા બે શખસોમાંનાં હોમાંન ઉપર જરની મા રાજી હતી અને બીજા બાબક ઉપર જરનો બાપ મેહેમન રાજી હતો અને તે બંને જણ પોત પોતાને મન ભાવતા જમાઈ લાવવા માંગતાં હતાં. તેઓએ પણ મની જેહને હાથ વાત નાંખી હતી અને એથી તેઓને ભરૂંશો આપવા છતાં તેઓની તરફથી મેહેનત કરવાને બદલે તેઓની સાંમે તજવીજ રાખતી હતી. તેનો શેઠ હોમાંન હકીમ ઘણો મીજાજી હતો, તેમજ બીજો બાબક છાકટો હતો. તેઓ બંને જણ પોત પોતાનાં મનમાં સમજતાં હતા કે તેઓ જર ઉપર જોર કરવામાં એકએકનાં હરીફ હતા. તેઓ એ વીશે એક એકમાં વેર રાખતા હતા, અને મનીજેહ તે વેરમાં વધારો કરતી હતી. ઉપલે દીવશે તેણીએ હોમાંનને બાબક વીશે ઘણું ઉલટું સમજાવીઉં. તે બોલીકે અરે સાહેબ "એ બાબક જાંહાંથી તમોને જોએછે તાંહાંથી ગાલ દીએછે. એની તમારે ખાતરી કરવી હોએતો અતર ઘડી એને આપરા ઘરમાં બોલાવી લાવશ અને તમે સંતાઇને સાંભલજો કે તમારે વીસે તે કેવી ગાલ ગલોચ કરેછે." હોમાંને આ વાત કબુલ કીધી. તે એક ઓરડામાં દુરથી સંતાએઓ અને પછે બાબક આગલ મનીજેહએ હોમાંન વીશે ઉલટી ઉલટી વાતો કાહાડી, તે ઉપરથી બાબક છાંટાપાંણીનાં બાહારમાં એવું એવું બોલીઓકે હોમાંનને મીર ચહડી અને બાબક સાથ મોટી લડાઈ કીધી.

આવી લડાઈઓ કરાવામાં મનીજેહની મતલબ એવી હતી કે જેતે વાતે એ બે જણ દુર જાએ તેટલાં જર સાથ ખુશરોની મુલાકાત કરાવવી તથા તેનાં માંબાપ ઉપર ખુશરો વીશે સારી અસર કરવી. જે દીને બપોરનાં બે કલાકે ખોરશેદ અને મેહેરે ગુરગીનને બીજી વારનું ટેડું મોકલીઉં હતું તેની અરધો કલાક આગમચ ખુશરો જરબાંનુની મુલાકાત કરવા આવીઓ. જરબાંનુ ખુશરોને માંટે ખરેખર ખુશી હતી, પણ તેણે પોતાનાં માંબાપનીજ અડચણ લીધી હતી. જરની માં આ વખતે આગલ હતી, અને ખુશરો તેની પાસે જાએ શું એટલામાંજ તે બોલી ઉઠી કે "ભાઇ તમે મારા ઘરમાં આવીને મારી છોકરીનાં કાંન નાં ભરો." ખુશરો અને જર સાથે બોલતાં કે—"જોવો માંએ, તમારો આ વાધો ઘણો ખોટોછે. બચાં પરણાવાની એ રીત નથી. તમો પોતે પરણવાનાં નથી માંટે તમોએ તમારી ખુશી પરમાંણેનો જમાઇ શોધવો ઘટતો નથી. પરણતાં ફરજંદની વધારે મરજી જોવી જોઈએ, કાંકે તેઓ અરસ પરસ રાજી હોએ તોજ બાકીની જીંદગીમાં સુખ જુવે." પણ નહી—ખોરશેદબાંનું અને તેનો ધણી બીજંન ખુશરો ઉપર નારાજી હતા અને ખુશરો બહુ નાચાર થતો હતો.

થોડા વારમાં ગુરગીનને બોલાવાને ઠરાવેલો વખત થએઓ માંટે ખોરશેદબાંનું જલદીથી મેહેમંનનાં ઘર તરફ જવા નીકલી.

પરકરણ નવમું.

સવાસેરનો સવાદ.

અતીઆર સુધીમાં સીઆંની વાંચનારીઓને આ વાત સીધ થઈ હશે કે લફંગા ગુરગીન ઉપર સેરનાં સવાસેર થવાનુ ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુઓએ જે કાંમ ઉડાવીઉ હતું તે બજાવવાની તેઓમાં પુરતી શકતી હતી. તેઓએ આ લુચા શખસને પોતાને તાંહાં બોલાવવાનો પેહેલીવાર જેમ આગમચથી સંપ કરી રાખીઓ હતો તેજ પરમાંણે આ બીજી વખત પણ તેને બોલાવીને શું સજા કરવી તથા તેને સવાસેરનો સવાદ કેમ દેખાડવો તે વીશે પણ આગમચથી બંદોબસત કરી રાખીઓ હતો. મેહેરબાંનુએ પોતાના ઘરમાં બે કલાકને અમલે ગુરગીનને બોલાવીઓ હતો અને

તેઓએ થોડીએક વાત કીધા પછે ખોરશેદખાંનુ તેઓને ધબરાટમાં નાંખવાની હતી. વલી મેહેર જાનતી હતી કે તેનાં માંટી બેહેમંનને તેની વફાદારી*ઉપર શક હતો. મેહેરબાંનું ઘણી મસખેરી હતી માટે પોતાનાં ભરથારને મજા અને ખાતર ઠગીને તેનાં શકને વધારવાનો તેનો વીચાર હતો.

આગલ જણાવીઆ પરમાંણે જારે ખોરશેદ પોતાની દીકરી જર સાથ તથા તેનાં લાએક દીલદાર ખુરારો સાથ વાત કરીને ઘરમાંથી બાહેર નીકલી તારે ગુરગીન મેહેરના ઘરમા આવી ચુકેઓ હતો. ચંચલ મેહેરબાનું એખલી ઠગાઇ થકી ગુરગીન સાથ મીઠાસથી વાત કરતી હતી અને તેની દરએક રોતે સગવડ તપાસતી હતી. તેને બેસવા માંટે તેનાં કદને બરની ખુરસી આપી હતી; તેને ખાવા માંટે સવાદદાર પકવાનો અને દારૂ હાજર કીધો હતો; તેને માટે તે પોતે હેરા ફેરા ખાઈને મેહેનત લેતી હતી. એથી ગુરગીન ઘણો ખુશી હતો, અને વીચારતો હતો કે આખો દાહાડો ભરાવાનોછે અને તેથી પુરતી વાત થશે.

પણ થોડા વારમાં વલી ખોરશેદખાંનુનાં પગલાં સંભલાએઆં !

આ શું જુલમ ! ગુરગીનની સરવે આશા ભંગ થઈ. મેહેરખાંનુ અચરતીથી દાંતમાં હાથ પકડીને ઉભી, અને ગુરગીન બાવાનો ચેહેરો ફગલાઈને ફીકો થઈ ગએઓ. તેને મનસે અગરજો તેનાં પગ તલેની જમીન ફાટી હતેતો તે નીચે પડીને ખુસીથી દટાઈ જતે. પણ આ વખતે વલી ફજેતી થવાથી તેને ધાસતી લાગી અને તેનો અટકાવ કરવાનો કસો ઉપાએ તેને સુજીઓ નહી.

ખોરશેદખાંનુતો નજદીકમાં સંભલાઇ, માંટે ગુરગીન એક બોલ બોલવા વગર પાસેનાં ઓરડામાં જઇને ભરાએઓ. ખોરશેદે આવીને વલી આગલની મીશાલે ધાંધલ કરવા માંડી. તે બોલી કે "અરે મેહેર એ તેં શું કાંમ કીધું ! વલી તેં કોણને ઘરમાં રાખીઓછે ?"

મેહેર એક ગમથી જવાબ દેતી કે "હાએ કોણ ? કોઈબી નથી" અને બીજી ગમથી ખોરશેદને અસારત કરતી હતી કે ગુરગીન સાંભલે તેમ મોટે અવાજે બોલવું.

ખોરશેદ—અરે શું પીઆરી બાંનુ તું દેવાંની કેમ થઇછે ! મારાથી તું ખરી હકીકત છુપાવેછે, પણ તાહારા ચેહેરા ઉપરથી જણાએછે કે વલી બીજી વાર તેં કોઇને દીઆરી આપીછે. મને તેમાં કઇ નથી, પણ તારો વર વલી પાછો ગુસે થએઓછે. તે મારા ભરથારને લઇને તારાં ઘર તરફ આવેછે, અને એટલોતો ઉસકેરાએલોછે કે આખી દુનીઆંને ઉંધી વાલી નાંખે. અરે આજે તે તુને જરૂર મારી નાંખશે. તે કેહેછે કે દુનીઆંની તમાંમ ઓરતો બેઈમાંનછે. તે કેહેછે કે તેં મશતાંન મરદોને માટે ઘર ઉંઘાડુ રાખીઉછે. ઓ ખોદા ! તે કેવી ગાલો દીએછે તેનો લાલ લોહી જેવો ચેહેરો જોઇને મને બીહીક લાગેછે.

મેહેર—મારા કરતાં મને મારા દોશતની વધારે ધાસતીછે.

ખોરશેદ—પણ તે કાંહાંછે તેને બાહાર તો કાહાડ. મેહેર તેને બોલાવે તેની આગમચ ગુરગીન પોતેજ ધબરાટમાં નીકલી આવીઓ અને તેને સલાંમત નહસાડવાનાં ઉપાએ પુછવા લાગો. મેહેરે પોતાનાં ભરથાર બેહેમંનને ઠગવા માટે આગલા દીવસનો ટોપલો પાછો તઇઆર કરીને મેલીઓ હતો. ખોરશેદે તે ટોપલો દેખાડીઓ પણ ગુરગીને તે નાં પાડીઓ કારણકે " એ ટોપલામાં મારૂં બદન સમાતું નથી. મારૂ અરધુ પેટ દબાએછે અને મારો દમ ઉપર આવી જાએછે." તારે હવે કરવું શું ! ગુરગીને પેટીમાં સંતાવા માંગીઉ, પણ એવી એકુ ફાલતુ પેટી નહી હતી ગુરગીન કોઈ ભોએરૂં શોધવા લાગો, પણ તેનેતો બેહેમંને તાલું દીધેલું હતું. ગુરગીને ધુમાંડીઆમાં ભરાવા માંગીઉં, પણ બેહેમંનને એવી ટેવ હતી કે ઘરમાં આવતાંને વાર ધુમાડીઆ તરફ ફેરો મારવો. એવાં નજીવાં કારણથી આ ઓરતોએ ગુરગીનને તદન હરાવી નાંખીઓ. હવે ગુરગીને એકદમ બાહેર જવા માંગીઉ પણ ખોરશેદે કહેઉં કે બેહમંને દરએક બારણા આગલ ચોકીબાંન રાખીઆછે. આંતે મેહેરને એક ઉપાએ સુજીઓ (જે અલબતાં અગાઉથી ધારી રાખેલો હતો) અને તે એ હતો કે ગુરગીને એક બુટી ઓરતનો લેબાસ લઈ ઘરની બાહેર નીકલી જવું. એટલા માટે ગુરગીન એક પાસેનાં ઓરડામા ગએઓ.

એક મીનીટ ગઈ અને બેહમંન ઘણા ગુસાથી ઘરમા આવીઓ. તે પોતાની સાથે પોલીસના માણસોને તથા કેટલાએક દોસતને લઇને આવીઓ હતો અને ગુરગીનને તાહાં પકડવાની તેની એટલી ખાતરી હતી કે સોગંદ ઉપર સોગંદ ખાતો હતો, તેવામાં ગુરગીન પેલા ઓરડામાંથી એક દદાનો પોશાક પેહેરીને આગલ આવીઓ. બેહેમંનની તેનાં ઉપર નજર પડી અને ધસારાબંધ ગુરગીન ઉપર તુટી પડીઓ. તેણે કાંઈ ગુરગીનને ઓલખીઓ નહી હતો, તોપણ તે એટલા ગુસામાં આવીઓ હતો કે ઘરમાં જે મળે તેને મારવાનો તેનો વીચાર હતો. વલી મેહેરખાનુએ ગુરગીનને જે ઓરતનો પોશાક આપીઓ હતો તે ઓરત વીશે બેહેમંનને એવો શક હતો કે તે દાકણીછે. માંટે તેનાં ઘરમાં નહી આવવાનુ તેણે તે ઓરતને ફરમાંવીઉં હતું, અને તે છતાં પણ તેને પાછી હાજર થએલી જોઇને બેહેમંને લાત, મુકી સીવાએ તેનીસે બીજી વાત કીધી નહી.

એ રીત સેર ઉપર સવાસેર થનારી સીઓથી સવાદ પાંમીને ગુરગીન કેસરી જમીને બાહેર નીકલીઓ અને પછે બેહેમંન તેની શોધને માટે ઓરડાના જાહાડા જોવા લાગો. તેની નજર પેલા ગોઠવી રાખેલા ટોપલા ઉપર પડી એટલે તેનો હરખ સમાએઓ નહી. તેની ખાતરી હતી કે એ ટોપલામાં ગુરગીનને સંતાડેલોછે. માટે તેણે બુમો પાડો ચાકરોને બોલાવીઆ, તથા ટોપનો ઉંધો વલાવીને સઘલા કચરામાં પોતે શોધ કરવા લાગો. મેહેરબાંનુ હસતાં બોલી કે "અરે એ ખરાબ કચરાને હાથ શું લગાડોછો ! "પણ બેહેમંન બોલતો કે "નાપાક—તારા કરતાં એ કચરો વધારે ખરાબ નથી. તે ફરએ બકરાને ગઈ કાલે એમાંજ તેં છુપાવીઓ હતો. નીકલ બાહાર નીકલ—આજે શેકાર હાથમાં આવીઓ" એમ બોલીને તે સઘલાં ચીંદડાં ઈતીઆદી બોલી નાંખીને તપાસતો હતો.

પણ નહી, અને ગુરગીન મલીઓ નહી. બેહેમં નની હસી થઈ, તે ખોરો પહેઓ અને સઘલાઓ તેને વ લી પાછો ઠપકો આપવા લાગાં.

લગણ કેઆરે કરવાં?

સોરાબશાહા સુરતીની સુખલીબાઈ પોતાના છોકરાંને પરણાવા નીકલીછે. તેમાંનાં એક છોકરાની આઠ વરસની, અને છોકરીની છ વરસની ઊમરછે. તણે પોતાને લાએક વેહેવાંણ શોધી કાહાડીછે, અને વ હુને મોટું ઘરેણું કરવાની તથા પોતાના જમાઈને ગા ડાં ભરીને રીત આપવાની તે તઈઆરી કરેછે, પણ તે અને તેના સરખી બીજી બેહેનો લગણ સંબંધી ઊલટા વીચારો રાખેછે, માટે સમજુ માણસોને મોટી દલગી રી ઊપજેછે. તેવી બાંનુંઓની થોડી ઘણી ખાતરી કરવાને હમોએ ઊપલો સવાલ નાંખીઓછે. ગએ આ આંકમાં લગણ એટલે શું તે હમોએ સમજાવીઊં હતું, અને જે શીઆંની વાંચનારીઓએ તે વખતે ધેઆં ન આપીઊં હશે તે બાઈને લગણ કેઆરે કરવાં એ સ વાલનો નીચલો ખોલાસો કદાચ ખાતરી ભરેલો માલુમ પડશે.

લગણનો ગાંઠ ઘણો પવીતરછે. તેથી મરદ અ ને ઓરત સાથે જોડાઈને એવા સપત લીએછે કે બાકી ની જીંદગી તેઓએ સાથે ગુજારવી અને બેહુ જીવને એક ગણીને અરસપરસ મદદ કરવી, કાંમે લાગવું, ત થા દીલાસો દેવો. એ રીતે લગણ કીધાથી તેઓ દા સતી માંડેછે અને સનસારમાં પડેછે. લગણથી તેઓ દુનીઆંદારીનાં રસતા ઊપર આવેછે અને પોતાની નાં હાંની જીંદગીના સુખની શરૂઆત કરેછે. એ કેવો સુભ સંબંધછે તે વીશે લમબાંણ કરવાની કાંઈ જરૂર નથી, અને તેમજ આ વાત લબાંણથી જણાવવાની પણ અગત દીસતી નથી કે એ ગાંઠ બાંધતી વખતે ગુર તો સંભાલ અને સાહુચેતી રાખવી ઘરેછે. તે એક હા થ ઊપર સુખનો સાગરછે, તેમજ બીજા હાથ ઊપર જો તેમા સંભાલ નહી રાખીએ તો તે દુખનો ઊંડો ગાર થઈ પડેછે. તેમાં એકવાર જો પડીઆંતો પાછુ નીકલી સકાતું નથી, એટલા માટે સરવેની ફરજછે કે એક જોડું બાંધતી વખતે તેનાં આવતા વખતની હા લતનો ખુબ વીચાર કરવો. એવા વીચારોમાં લગણ કેઆરે કરવાં—તે સવાલને સઊથી આગમચ ધેઆં નમાં લેવો જોઈએ.

મરદ અને ઓરતને ખોદાતાલાએ અરસ પરસ નું કાંમ સોંપીઊંછે. તેઓ અરસપરસ ભાગીઆં અને સાથી થવાને અવતરીઆંછે. મરદ ઓરતનું પાલણ પો શણ કરીને તેનો સંભાલ લીએછે તથા તેને સુખ દેખાડેછે. ઓરત તેની ચાકરી કરવાને, તથા તેને સાહાએ થવાને બંધાએલીછે. ભરથારનું સુખ શોધવાની તેની ફરજ છે. એક સ્ત્રી જો પોતાનાં ભરથારનો એક હવસ પુ રો પાડે, અથવા ઘણાં ફરજંદોને પેદા કરી આપેતો તેમાં સરવે સુખ આવી ચુક્યું નથી. તેણે પોતાનાં ધ ણી તરફ તાબેદાર રેહેવું જોઈએ, તેણી લાએક હોશી આરીથી પોતાના ઘરનો સંસાર ચલાવવો જોઈએ; તે નાં દીલપસંદ મીજાજથી પોતાનાં ઘણીને સદા તાહા ડો મીઠો રાખવો જોઈએ; તેણે પોતાની કાબેલીએતથી બચાંઓની સારી માવજત લેવી જોઈએ; તેણે પોતા ની અજમાએશથી કબીલામાં દાહી દાહી વાતો કરવી જો ઈએ, તેણે પોતાનાં ઊદીએગથી ઘરબાર સોજું અ ને સફાઈ ભરેલું રાખવું જોઈએ; તેણે પોતાનાં તનથી ગુ સો અને મનથી વેહેમ દુર કરીને સદા હસતે ચેહેરે રે હેવું જોઈએ તથા ગાઈ વગાડી અને રમાડીને સરવે ને રાજી રાખવાં જોઈએ. એક પરણેલી ઓરત એ સરવે ફરજો બજાવવાને બંધાએલીછે. એ ફરજો તે ને ખોદાતાલાએ લખી આપીછે, અને જો તે ફરજો બજાવી શકેતો તેણે એક મરદ સાથ જોડાઈને લગણ કરવાં જોઈએ.

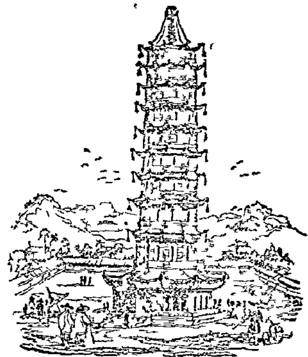
આ સરવે ફરજો કાંઈ નાંહાંની નથી તે કાં ઈ સેહેલીબી નથી. તે બજાવવાનુ શરૂ કીધાની આ ગમચ તે ફરજો શીખવી તથા સમજવી ઘરેછે અને તેમ શીખતાં કાંઈ થોડો વખત લાગતો નથી. દર એક સ્ત્રીએ એ ફરજોને પુરેપુરી પીછાંનવી જોઈએછે, જે પીછાંનતાં તેણે પોતાની ઊમરનો મોટો ભાગ રો કવો જોઈએછે, કારણ કે જો તે પોતાની સરવે ફરજો જાંણે નહી તો પરણેઆ પછે તેમને તે બજાવી કેમ શકે? અને જો તે બજાવી નહી શકેતો પરણેલું શું પરમાંન અથવા જીવવું શું પરમાંન? રસતે ચાલ તાં ગાએ ઢોર, અથવા જંગલમાં ભટકતાં વાઘ વ ગેરેઆમાં પણ નર અને માંદા હોએછે, પણ તેઓ અરસ પરસની ફરજ જાંણતાં નથી. તેઓ જંગ

શી હેવાંનછે, પણ ખોદાતાલાએ માંણસને અકલ બખશીછે, તથા તેઓને અરસપરસની ફરજ આપીને આ દુનીઆંમાં મોકલીઆછે તોબી પીઆરી બાંનુઓ જો આપણ એક એક તરફની ફરજ નહી પીછાનીએતો પછે હેવાંનમાં અને માંણસમાં ફરક શું રહેઓ ? કંઈજ નહી. તેજ પરમાણે ઓરત પોતાના ભરથાર તરફની ફરજોને સમજતી નહી હોએતો તેને એક પરાઓઆ ધણી સાથ જોડી આપવું આપણને રવાછે ?

એ ઊપરથી આપણ જોઈએ છઈએ કે નારી જાતીએ મરદનાં સંબંધમાં આવીઆની આગમચ પોતાની ફરજો સમજવી જોઈએ. એ કાંમ કાંઈ એકુ દાહાડાનુ અથવા એકુવરશનુ નથી. એ સઘલી ફરજો બજાવવા માંટે સ્રીએ કેલવણી લેવી જોઈએ. તેણે વાંચતાં લખતા સીખવું જોઈએ, કે જેથી તે પોતાનાં ઘરનો વહીવટ તથા હીસાબ રાખી શકે તેણે સીવવાનાં અને બીજા હોનરો જાંણવા જોઈએ કે તેથી તે પોતાનાં કબીલાને લગતુ કાંમકાજ બજાવી શકે. તેણે ગાવા સીખવું જોઈએ કે તેથી તે પોતાના કુટુંબને મોજ આપી શકે તેણે નીતીનાં પાઠ સીખવા જોઈએ કે તેથી તે ઘરમાં સારી ચાલ ચલણ રાખીને બચાંઓને તેવી ચાલ શીખવી શકે. તેણે કુદરતી એલમનો અભીઆસ કરવો જોઈએ કે તેથી તે વેહમી વીચારોને દુર કરી શકે તેણે સાધારણ ગનેઆંનમાં વધારો કરવો જોઈએ કે તેથી તે પોતાનાં કબીલાને દરએક રીતની મદદ આપી શકે. એ સઘલુ શીખવા વીનાં કાંઈ આવડે નહી, અને તેજ પરમાંણે એ સઘલુ કાંઈ એકુબે વરસમાં શીખી શકાએ નહી. તે સાથે જારે તે શઘલુ આવડે નહી, તારે કોઈબી સ્રી પોતાની ફરજ બજાવી શકે નહી. જો તે ફરજ બજાવી નહી સકેતો ભરથાર અથવા કબીલાને શુખ દઈ શકે નહી, અને જો શુખ દઈ નહી શકેતો તેણે પરણવું ઘટેબી નહી, એ દેખઈતુંછે.

આ કારણો ખોલલી રીને કહી આપેછે કે એક છોકરા અથવા છોકરીને બચગીમાં પરણાવવું ઘણું અનઘટતુંછે. તે સાત આઠ વરસની વએમા પોતાની ફરજ શું સમજે ? માટી બઈએર તે શું અને લગણ તે શું, દુનીઆં તે શું અને સંસાર તે શુ, એ સઘલું નાંહાંની ઊંમરમાં તે કેમ જાંણે ? અને હમો ફરીથી પુછીએ છઈએ કે જો તે તેમ નહી જાંણેતો તેને પરણાવી દેવામાં શું તકસીર નથી ? ખરેખર જેઓ એક એકને પીછાંને નહી તેઓને આખી જીંદગીને માટે જોડી રાખવાં તથા એ પરમાણે તેઓ વચે કજીઆ કંકાસનું બી રોપવું એ ગુનાહનું કાંમછે જે મા બાપો બચાં પરણાવેછે તેઓ એ મોટો વાક કરેછે. લગણ કેઆરે કરવાં ? એ સવાલનો ખરો જવાબ એજછે કે જારે પરણતું જોડુ પોતાની અરસપરસની ફરજો સીખી રેહે તથા એક એક સાથ પીઆરથી રહી તે ફરજો બજાવશે એવું લાગે તારેજ તેમના લગણ કરવાં જોઈએ. માટે મા બાપોએ પોતાના ફરજંદોને પેહવાં પરણાવાનો વીચાર કરવો નહી પણ પેહલાં કેલવણી આપવાનો વીચાર કરવો ઘટેછે

અકરશણ શકતી—કુદરતી કાએદા.

આ ચીન દેશનો પોરસીનો મેહેલ જેનુ બેઆન હમો અગાઊ આપી ચુકા છઈએ, તે એક લેસમાં મેલેલા બતાસાના પડાના આકારને જરા લગાર મલતો આવેછે. એક પડાની મીસાલે એ ઈમારત તલીએથી પોહોલી અને ઊપરથી સાંકડીછે એજ પરમાણે ઘણીખરી ઈમારતો, દેહેરાઓ, દેવલો, ઈતીઆદીનો પા

ચોઆ તરફનો ભાગ વધારે મોટો અને કુસાદે હોએછે, તથા જેમ તેની ઊભરની ઊંચી થતી જાએછે તેમ તેના મજલા નાંહાંના તથા નીચા બાંધવામાં આવેછે, તેનું કારણ શું હોશે વારું ? તે નીચેથી સાંકડા અને ઊપરથી પોહોલા કાએ નહી રાખીઆ ? વાંચનાર જવાબ દેશે કે જો આ મેહેલ ઈઆ બીજી કોઈબી ઈમારતના નીચલા કરતાં ઊપલા ભાગને પોહોલો બાંધીઓ હતેતો તે ટકાઊ થતે નહી અને જલદીથી તુટી પડતે. જેમ એક સાધારણ વાસણ તલીઆંમાંથી પોહોલું અને ઊપરથી સાંકડું હોએછે તેમ તે જમીન ઊપર વધારેવાર ઠરેછે તથા ઢલી જતું નથી. તે પરમાણે આ મોટી ઈમારતોનું તલીઊં પોહોલાઈમાં વધારે રાખવાનું કારણ એછે કે તે તુટી પડે નહી. પણ તારે હમો એમ પુછીએ છઈએ કે ઈમારતોનાં નીચલા કરતાં ઊપલા ભાગ કદમાં મોટા રાખવાથી તે જલદીથી તુટી પડેછે તેનું કારણ શું ?

હમારી વાંચનારી બાઈઓમાંથી ઘણીજ થોડી જણી આ બનાવનું કારણ કહી શકશે. તેઓ કદાચ કેહેશે કે એક ચીજ જેમ ઊંચી જાએ તેમ તેને વાંકી વલતાં વીલમ લાગતો નથી, અને જારે વાંકી વલેછે તારે તે તુટી પડવી જોઈએ, પણ આ ખોલાસો મન માંનતો નથી. તે ચીજને વાંકી વલવાનું હમો કારણ માંગીએ છઈએ. જો તેનો ઊપલો ભાગ ભારી હોએછે તો તેને જોકે કોઈ આંચકો મારતું નથી તોપણ તે પોતાની મેલે નીચે કેમ આવેછે તે બીના જાણવા માંગીછે. વધારે સેહેલાઈને માટે બીજો દાખલો લઈએ. એક ચીજને હાથમાંથી મેલી દેતાં તે નીચે જઈ પડેછે તેનું કારણ શું ? હમો જવાબ આપીશું કે તે ચીજને જમીન પોતાની તરફ ખેંચેછે અને તેથી તે નીચે જાએછે. એ રીતે દરએક ચીજને ખેંચી રાખવાની શકતીને "અકરશન" શકતી કરી કેહેછે.

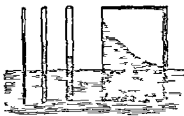
આ બાબદ એવીછે કે તેમાં જરા લંબાંણથી ખોલાસો કીધા વીના તેની એકાએક સમજ પડવાની નથી. બારીક તપાસ ઊપરથી જણાએઊછે કે આ આખી શરૂશટીનાં બંધાણમાં ખોદાતાલાએ ચોકસ કાએદાઓ ઠરાવીઆછે. તેણે આ દુનીઆંમાં મોટી વસતી અને ઊતપંતી કીધીછે. આસમાંન તરફ સુરજ, ચંદર અને સીતારાઓ ખુબ દીપકથી દીપેછે. પાંણીમાં અને હવામાં ચરંદાં, પરંદાં અને માહીની પેદાએસ કીધીછે. એ વીનાએ બીજી તેની અતીઅંત કારીગીરી દુનીઆમાં દેખાએછે, અને તે સઘલી ઊતપંતીઓને તે કીરતારે ચોકશ કાએદા પરમાંણે કરેલીછે. તેઓએ કેમ રેહેવું, કેમ ફરવું અને પોત પોતાનાં કામ કેમ બજાવવાં તે વીશે તેણે નીઅમો બાંધીઆછે અને તેજ નીઅમો પરમાંણે ગારેહો ફરેછે, દરીઓ દોડેછે અને આ જગતની ચહડતી તથા પડતી ચાલેછે. તે નીઅમો અગતનાછે અને ખોદાતાલાની બનાવતો તપાસવાની અથવા કુદરતની કારીગીરીઓ ઊપર ધેઆંન આપવાની જેનીબી મરજી હોએ તેણે ઊપલા કુદરતી નીઅમો પરથમ જાણવા ઘટેછે.

"અકરસણ" શકતી એવા કુદરતી કાએદાઓ માંનો એક ઘણો અગતનો કાએદોછે. "અકરશણ" નો અરથ ખેંચાંણ થાએછે. ખોદાતાલાએ દરએક ચીજમાં એવી એક શકતી મેલીછે, અને મુખીઅ કરીને મોટાં કદની ચીજ નાંહાંનાં કદવાલી ચીજને પોતા તરફ ખેંચી રાખે એવી તેની અશરછે, દુનીઆંની સપાટી ઊપર જેટલી બધી પદારથોછે, તે શરવેનાં કરતાં પરથવીનું કદ ઘણું મોટુંછે અને તેથી તે સરવે વસતુઓને પોતાની તરફ ખેંચી રાખેછે. એનું નાંમ અકરશણ શકતીછે. એ નીઅમ શરૂસટીમાં શરવે જગોએ લાગુ પડેલોછે. સુરજ આ પરૂથવીને ખેંચેછે અને તેથી પરૂથવી સુરજની આસપાસ ફરેછે. પરૂથવી ચંદરને ખેંચેછે અને તેથી તે દુનીઆંની આસપાસ ચોકશ હદ સુધી ફરેછે. ચંદર દુનીઆંનાં પાંણીને ખેંચેછે અને તેથી ભરતી તથા ઓટ થાએછે વાદલાંઓ મોટા ડુંગરથી ખેચાએછે અને પાહાડી પરાંતોમાં વરસાદનો જથો વધારે હોએછે તેનું તબી એ કારણછે. ટુકમાં અગરજો ખોદાતાલાએ આ સંસારની રચનાંમાં અકરશણ શકતી મેલી નહી હતેતો અરસ પરસ અટડાઅઠડી થવાથી દુનીઆંનો કેવો નાશ થતે તે કેહવાઈ શકાતુ નથી.

આ સઘલા વીચારો કદાચ કોઈ વાંચનારાંઓને સપનાં સરીખા લાગશે. સુરજ થંબછે અને દુનીઆં ફરેછે, એવી એવી વાતો બોલનારને તેઓ કદાચ ઘેલામાંબી ખપાવે. પણ એ ખરી વાતોછે અને તેનો ખોલાસો જાણવા જોગછે. તોબી તે ખોલાસો પાંમવાની આગમચ એ બનાંવોને માટે ઈશવરે નેમે

લા કાએદા જાંણવા ધરેછે. આ અકરશણનો કાએદા ચોકસ તપાસ ઊપરથી ગુરવાર થએઓછે. તેનુ મુખીઅ માંન શર અઈજાક નીઊટન નાંમના ફીલસુફને ધરેછે. તે એક દીને પોતાનાં બાગમાં બેઠો હતો તેવામાં જાહાડ ઊપરથી એક ફલ પડતાં જોઈને તેનાં મનમાં સવાલ ઊઠીઓ કે તે ફલ જમીન ઊપર શામાંટે પડીઊ ? ઊંચે કેમ નહી ગએઊ ? એ સવાલ ઊપરથી તેણે ખુબ વીચાર કરવા માંડીઓ અને તેણે સરવેની ખાતરી કીધી કે તે ફલને ધરતીએ પોતાની તરફ ખેંચીઊં હતું. તે ફલને નીચે પડવાનું એ શીવાએ બીજુ કોઈબી મનમાંનતુ કારણ જણાતુ નથી. કોઈબી વજણદાર ચીજને અધર રાખતાં તે નીચે આવેછે. હલકી પદારથો ઊંચે જાએછે, પણ તે હવાના વજણથી ઊપર તકી રેહછે, બાકી જે જગામાંથી હવા કાહાડી નાખી હોએ તે જગામાં ધુમાડો ઈઆદ કોઈબી ચીજ ઊપર ચહડતી નથી પણ ધરતીની તરફ આવેછે. એમા ધરતીના ખેંચાણ સીવાએ બીજું કંઈ લાગતું નથી.

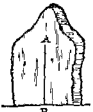
આ અકરશણ શકતી ઘણી જાતની હોએછે. જે શકતીથી જીણી જીણી કણરસો સાથે મલેછે તથા તેનો એક આખો કટકો થાએછે તેને "સનેહ અકરશણ" કેહેછે. એથી દરએક પદારથ પોતાની મેલે ભાગી જવાથી અટકેછે અને આખી રેહછે. પાસેના ચીતરમાં દેખાડી આ પરમાંણે જો પાંણીમાં બે કાચના તખતાને એક છેડેથી જોડીને મેલીઆ હોએતો તે

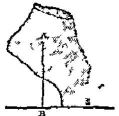
માં પાંણી ઊંચુ ચહડેછે, અથવા જેમ બારીક છેડેની નલીને પાંણીમાં રાખી હોએ તેમ તેમાં વધારે પાંણી ચહડેછે. એ ખેંચાણ શકતીને "કેશ અકરશણ" કેહેછે. એ શકતીથી કપડાંનો કટકો, તથા વાંદલું પાંણી ચુસી શકેછે, અને તે શકતી માણસના ઊપીઓગમાં ઘણી રીતે આવીછે. એ સઘલી જાતનાં અકરશણમાં "ગરૂતુ અકરસણ" નાંમની ખેંચાણ શકતી સઊથી અગતની અને દરએક ચીજમાં વધારે ફેલાવો પાંમેલીછે. જેથી દુનીઆં સરખી એક મોટી ચીજ નાંહાંની ચીજને પોતાની તરફ ખેંચી રાખેછે તે શકતીને "ગરૂતુ અકરશણ" કેહછે.

ગરૂતુ અકરશણની શોધથી માણસે પોતાના કાંમ કાજમાં એ નીઅમનો અતીઘણો લાભ મેલવીઓછે, તેને લગતા કુદરતી કાએદા ધેઆનમાં લેવા જોગછે. દરએક પદારથની વચોવચમાંની જગાને "મધીઅમ મીંડું" કેહેછે. જેમકે એક તરાજુને અથવા એક લાકડીની વચોવચમાંનાં ભાગને લટકાવી ઈઆ થોભાવી રાખવાથી તે લાકડી સમતોલ રેહેછે, પણ જો એકુ છેડેથી તેને લીધી હોએતો તે નીચે પડી જાએછે. એક ચકરને વચોવચમાંથી જો ટાંગીઊં હોએતો તે થોભી રેહછે, અને બીજા ભાગમાંથી ટાંગી રાખતાં તે સમતોલ હાલતમાં થોભવાને બદલે ઢલી જાએછે. એવી વચોવચમાંની જે જગા તેને મધીઅમ મીંડું કરી નાંમ આપીઊંછે. હવે કોઈબી પદારથના મધીઅમ મીડાંમાંથી જો એક લીટી દોરીને નીચે લઈ ગએઆ હોઈએ, અને જો તે લીટી તે પદારથના તલીઆંની અંદર હોએતો તે ચીજ ખચીત ઊભી રેહે એવો કુદરતનો કાએદોછે.

પાસેના ચીતરમાં એક પદારથને ઊભી કરેલીછે. A નામની નીશાંન આગલ તેનું મધીઅમ મીંડું આપણ સમજીએ. તે મીડાંમાંથી દોરેલી એક લીટી તલીઆંની અંદરજ B આગલ આવેલીછે, અને તેથી તે ચીજ થંબ ઊભીછે. પણ વલી આ

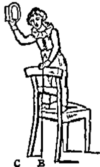
બીજી પદારથનો ચીતાર જુવો. તેમાં A આગલ મધીઅમ મીંડુછે, પણ તેમાથી ડોરેલી લીટી B આગલ આવેછે, જે જગા તેનાં તલીઆંથી બાહેરછે અને તેથી તે ચીજ થોભી શકતી નથી પણ ઢલી જાએછે. એ પરમાંણે કુદરતનો કાએદોછે કે હરએક ચીજનુ મધીઅ મીંડુ જો તલીઆંની હદ સુધી હોએતો તે ચીજ થોભી રેહે પણ જો તે તલીઆંથી બાહેર જાએતો તે નીચી પડવી જોઈએ.

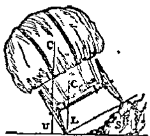
આ કાએદો જાંણવાથી માંણસને કીમતી ખોલાસો થએઓછે. દરએક પદારથનુ તલીઊં જેમ પોહોલુ હોએછે તેમ તેનુ મધીઅમ મીંડું તલીઆંની વચે રેહછે. એમ જાંણવાની ચીન દેશનાં જે મેહેલનુ ચીતર ઊપર આપીઊંછે તેને તથા બીજી ઈમાંરતોને હોઠાંણમાં થી ખામુખા પેહેલી રાખવામાં આવેછે. સુનાંબાઈની સેસમાંનો પડો થાલીમાં થોભી રેહછે તેનુ કારણ પણ એ

જછે કે તેનુ મધીઅમ મીંડુ હમેશા તલીઆંની વચે રેહેછે. મશતીખોર છોકરાઓ મારા મારી કરતી વખતે પગ પોહોલા અને એકએકથી દુર રાખેછે તે પણ હેઠાંણને વધારે પોહોલુ રાખવા માંટેછે. બોજો ઊંચકી લેઈ જતી વખતે માંણસ વાંકો વલેછે તે અને બીજા દાખલાઓ ઊપરથી દેખાએછે કે મધીઅમ મીંડાને તલીઆંની વચે રાખવાનુ માંણસને કુદરતીછે.

માંણસનું મધીઅમ મીંડુ હંમેસાં કમર આગલછે. તાંહાંથી જો તેને એક લાકડી ઊપર થોભાવીઓ હોએનો તે શમતોલ હાલતમાં રહી શકેછે. પણ આ વાત ધીઆંનમાં રાખવી ઘટેછે કે જેમ એક ચીજ ઊંચાઈએ વધારે હોએછે તેમ તેનું મધીઅમ મીંડાંની ઊંચાઈ પણ વધેછે અને તેથી તેનાં તલીઆંને તેટલું વધારે પોહોલું રાખવાની જરૂર પડેછે. એક છોકરો જમીન ઊપર ઊભો રહીને વાંકો વલેતો તેને પડી જવાની થોડીજ ધાશતી રેહેછે. પણ પાસેનાં ચીતરમાં દેખાડીઆ પરમાંણે તે જો એક ખુરશી ઊપર ઊભો રેહેછે તો તેનુ મધીઅમ મીંડુ વધીને A આગલ જાએછે, અને તેથી જો તે વાંકો વલેતો મધીઅમની લીટી જે હાલ તલીઆંમાં B આગલછે તેને C આગલ આવી જતાંવાર લાગતો નથી. માંટે તે જલદીથી ઊંધો વલેછે.

તેજ પરમાંણે એક માલનાં ગાડાંમાં જેમ વધતો માલ લાધીઓ હોએ તેમ તેનું મધીઅમ મીંડું ઊચે જાએછે, અને પાસેનાં ચીતરમાં દેખાડીઆ પરમાંણે એક ટેકર ઊપર ચહડી જતાં તેનાં મધીઅમની લીટી તલીઆંની બાહેર U આગલ જવાથી તે ગાડુ ઊંધું વલેછે.

કસરતના ખેલ વાંચનારી બાઈઓએ જોએઆ હશે. જે ધણી દોરડાં ઊપર નાચવાની કસરત કરેછે તે નાચતી વખતે એક લાકડી હાથમાં રાખેછે, અને પોતાના મધીઅમ ભાગને તલીઆંની અંદરજ રેહેવા દેવા માટે લાકડીને હીલવીને પોતે સમતોલ રહી શકેછે. દોડતા ઘોડા ઊપર કસરત કરનારી ઓરતો જારે વાંકી વલેછે તારે પોતાનો પગ ઊંચો કરેછે તેનું કારણ પણ એજછે કે પોતાના મધીઅમ મીંડાંને તલીઆંની તલે રાખવું. લોકોને રસતામાં જારે ઠોકર લાગેછે તારે તેઓ વાંકાં વલતાં વાર એજ કારણને માટે હાથ પગ લાંબા કરેછે. એ રીતે ગરૂતુ અકરશણ અને મધીઅમ મીંડાંનો ઈશવરનો દાહાપણ ભરેલો કાએદો જાણવાથી માણસ પોતાનો સંભાલ રાખી શકેછે. તે પોતાના ઘર બાર તથા બીજી ચીજો શાહુચેતીથી બનાવેછે. દરીઆમાંની બોટ વાંકી વલતી હોએતો ઘભરાટમાં ઊભો થવાને બદલે તે બેસી રેહેછે કે જેથી તેના મધીઅમની લીટી હદની બાહેર જાએ નહી.

અકરશણ શકતી અને મધીઅમ મીંડાંનો એવો ગુણગારો કાએદો ઈશવરે નેમી રાખીઓછે તેથી દુનીઆંમાં શરવે સમાંધાંનીછે.

પંખા બનાવાનો હોનર.

ચીનથી ઘણીએક સાહેલીઆનાં ખાવંદ ઘણાં નામીચા પંખા ભેટ મોકલેછે. તે પંખા અતી નાંદર કારીગીરીથી બનાવવામાં આવેછે. તેમાં સોભઈતાં પીછ અને નકસીદાર પડને સાથે જોડી નાંખેલાં હોએછે, પણ એ હોનર એખલાં ચીન દેશમાં ફેલાએલો નથી. પંખા બનાવાનો સરસ હોનર ઈઊરોપ ખંડમાં ફરાંનસ દેશ મધે ચાલેછે. જે પંખા માંતર સવાફદીઆંનાં ભાવથી મલી શકેછે તે પંખા બનાવાનુ કાંમ વીસ જુદા જુદા માંણસોથી બનેછે. તેઓને તે પંખાનાં ચોકસ ભાગનાં કાંમ સોંપી મેલેલાં હોએછે અને તેથી કરીને તે પંખો જલદીથી બનેછે. વલી ફરાંનસમાં પંખાનો હોનર એટલો વધી ગએઓછે કે, તેમાં જોઈતાં જુદાં જુદાં કાંમનાંબી જુદાં જુદાં કારખાનાંઓ હોએછે. જેમકે પંખાને લગતાં લાકડાં કાપીને તેને પંખાનો આકાર આપવાનાં કારખાંનાંઓ જુદાં હોએછે. તારબાદ તે પંખાની પટીઓ ઊપર નકસી કોતરવાનાં કારખાંનાંઓ જુદાં હોએછે. તે પછે તે પંખાનાં કાગજોને છાપી કાહાડવાની જુદી જગા હોએછે. એ દરએક કારખાંનાંવાલાને સારી કમાંની થાએછે. એ પરમાંણે એક પંખો જુદી જુદી જગાઓમાં ગીઆ પછે તઈઆર થાએછે.

આર્ક્વીસ લીસલી ઉપર આપેલી ધાર

આઈસ નાંમનાં ખાતાંમાં લાકડાંની પટીઓ બનાવવાનું કાંમ ચાલેછે. તેમાં એ કાંમ ઊપર આસરે ૨૦૦૦ મરદો, ઓરતો અને બાલકો રહેલાંછે. તેઓ છેક હલકાં લાકડાંથી સુખડનાં ઊચાં લાકડાં ઊપર કાંમ બજાવેછે. તે પાટીઆંનીચીપો ઊપર છાંદર પાડવાને ઘડીઆલની કમાંનનાં કટકાઓ મધેથી બારીક કરવતીઓ બનાંવેલી હોએછે. કેટલાએક પંખાઓની પટી ઊપર સીપનાં જે પડ આવેછે તેવાં એક ઈંચ પડમાં નકસી કોતરવાને ૧૬૦૦ આંધરાં પાડવાં પડેછે. એ શઘલું કાંમ ફરાંનસનાં ગાંમડાંઓમાં થાએછે. તાંહાંથી પુરૂ થવા બાદ પારીસમાં તેમને લગતું બાકીનું કાંમ થાએછે.

આસરે વીસ વરશની વાત ઊપર કાહાડેલી ગણતરી પરમાંણે પારીસમાં પંખા તઈઆર કરવાનાં ૧૫ મોટાં કારખાંનાં હતાં. તેમાં ૧ હજાર માંણસો કાંમે લાગેલાં હતાં, તથા દર વરશે ૪ લાખ, ૪ હજાર ૨૦૦ રૂપીઆની કીમતનાં પંખા બનેઆ હતા. તારપછે સને ૧૮૪૭ માં એ કારખાંનાંઓની સંખીઆ વધીને ૧૨૨ ની થઈ હતી, અને તે વરશમાં ૧૦ લાખ રૂપીઆની કીમતનાં પંખા વેચાએઆ હતા. તે વખત ઊપર એકજ કારખાંનાંમાં ૫૭૫ માંણસો હતાં હાલ એ ઊમદા હોનર એથીબી વધારે ફેલાએઓછે. એ ઊપરથી તે દેશમાં થતા પંખાનો ખપ જણાંઈ આવેછે. ઈઊરોપમાં સ્રી લોકોમાં પંખાનો ઘણો ખપછે, જેઓ ઘરમાં તેમજ બાહેર જવે આવવે પોતાની પાસે પંખા રાખેછે.

લેડી આલીસ લીસલી.

ઈંગલંડ દેશમાં સુમાંરે ૩૦૦ વરસની વાત ઊપર રાજ પાટમાં મોટો ઘબરાટ ચાલતો હતો. તે વખત ઊપર જે રાજા રાજ ચલાવતો હતો તેને તેની આડી ચાલને માંટે શંસી દેવામાં આવીઓ હતો અને તારબાદ "કાંમન વેલ્ઠ" નાંમથી પરજાની તરફથી રાજ ચાલતું હતું. તે વખત ઊપર વીનચેસટર ખાતેની એક જાહેર જગામાં એક દુખ ધરવા જોગ બનાવ બનીઓ હતો. તાંહાં એક સ્રીને શંસી દેવામાં આવનાર હતી અને તેટલા માંટે શંસીનાં લાકડાં તથા બીજા અસબાબની તાંહાં પુરતી ગોઠવણ રાખવામાં આવી હતી. ઠરાવેલા વખતની થોડુંએક આગમચ અતીશએ ભીડ થઈ હતી, જેમાંનાં લોકો તાંહાં બનવાનાં બનાંવને માંટે દલગીર તથા ઊસકેરાએલાં દેખાતાં હતાં. થોડાવારમાં સરકારી માંણસો પોતાનાં હથીઆર તથા પેહેરા સાથે તાંહાં હાજર થએઆ તેઓની વચે એક ગમભીર દેખાવની સ્રી ચાલતી હતી. તે સ્રીને તેઓએ ઘણું કઠણ દીલ રાખીને શંસીનાં લાકડાં ઊપર ચહડાવી અને થોડી મીનીટમાં તેણે પોતાનો પરાંણ તે કીરતારને હવાલે કીધો. એ સ્રીનું નાંમ લેડી આલીસ લીસલી કરીને હતું.

અગરજો લેડી આલીસ કાંઈ ખરા અપરાધને ખાતર શંસીની સજાએ પોહોંચી હતેતો તેને માંટે કોઈ જાજી દલગીર થતે નહી, અથવા તેની શંસીનો બનાવ એટલો ઈઆદ રેહેતે નહી. પણ આ ભલી ઓરત કાંઈ મોટા વાંક વગર તથા પોતાની ભલી કોશેસને માંટે આવી હાલતે પોહોંચી હતી. એટલા માંટે તે જગતમાં આશકારા થઈછે. સદગુણી અને હીમતવાંન ઓરતોની ટીપમાં તે પોતાનું નાંમ નોંધાવી ગઈછે. ચીતારાઓ તેની કીરતીને તરેહ તરેહવાર આકાર આપેછે. તેમાંનાં એક આકારની તસવીર પાસેનાં સફામાં હમોએ આપીછે. તેનાં શંસીનાં વખત ઊપર ઈંગલંડમાં ઘરા ઘરી ચાલતી હતી. સેડજેમોરની મોટી લડાઈ તરતની થએલી હતી. પરજા વચે વીભાગ થએઆ હતા અને રસતે રસતે ખુન ચાલતાં હતાં. તેવા વખતના ચીતારને ઈંગલંડની પરજા મોટી ઈનતેજારીથી જુવેછે, પણ આપણ એક હીમતવાંન અબલાની લાએકીની નોધ દાખલ તેને નજર કરીએ છઈએ.

લેડી આલીસનો ભરથાર જાંન લીસલી મોટો ઓધેદાર હતો. પારલીઆમેંટની રાજદ્વારી સભામાં તથા ઈનસાફની વડી અદાલતમાં તેણે ઓધા ચલાવીઆ હતા. તોપણ ઊપલી ઊસકેરણીનાં વખતમાં તેણે કેટલાંએક જબરદસતીનાં કાંમ કીધાં હતાં. તે કાંમો ઊપર તેની લાએકીવાલી ઓરત રાજી નહી હતી. કોઈને પણ દુખ નહી દેવુ એવી તેની મરજી હતી અને તેટલા માંટે તે શંકટનાં વખતમાં જે નાંચાર આદમીઓ તેનો આસરો માંગવા આવે તેઓને

મદદ કરવાને ભલી આલીસ લીસલી ખંતી હતી. એ
માં તેની કાંઈ તકશીર નથી. કોઈબી કારણને માં
ટે માંણસો એક એક સાથ લડી મરે એ વાત તેનાં ધે
આંનમાં ઊતરતી નહી હતી. તે પોતે અરસ પરસ
મદદ કરવાને ખુસી હતી. તેથી કરીને ખરાબ-અ
વસથાનાં આદમીઓ તેનાં ઘરનો આસરો લેતાં હતાં.
તેઓમાં રાજની સાંમેવાલાઓ પણ તેને ઘર આવતા
હતા, કેમકે લેડી આલીસે સરવેને માંટે પોતાનાં દરવા
જા ખોલા મેલેલા હતા.

એક વખતે આલીસનાં ઘરમાં એવા રાજાની
સાંમી ખોરદુનાં બે માંણસો આવી ભરાએઆં. આ
લીસને ખબર નહી હતી કે તેઓ બલવાખોર ટોલીમાં
નાંછે. માંટે તેણીએતો સરેસતા પરમાંણેની ભલાઈથી
તેમને આસરો આપીઓ. પણ તે વીશેની ખબર
સતાવાલાઓને થઈ. તેઓ ઊચાઊચ લેડી આલીસ
નાં ઘરનાં જાહાડા જોવા આવીઆ, અને ઊપલા
બંને જણને તેઓએ શોધી કાહાડીઆ. તારબાદ વ
લી સતાવાલાઓનાં હોકમથી લેડી આલીસને કેદ પ
કડવામાં આવી. રાજની સાંમે ફીતુરી કરનાંરાઓ
ને ઊતેજણ આપવાનો મોરો અનેઆએ તેનાં ઊપ
ર મેલવામાં આવીઓ. તે હોકમ ઊપરથી સરકા
રી અમલદારોએ હથીઆર બંધ થઈને લેડી આલીસ
ને કેદ કીધી. તે વખતે રસતે ચાલતાં દરએક આદમી
ને દલગીરી ઊપજી હતી. પાસેનાં ચીતરમાં તેનો
જ દેખાવ આપેલોછે તેમાં સરકારી અમલદારો તાંનાં
જાંણીનાં સખુનો ઓચરતા તથા ધમકી આપતા લે
ડો આલીસને લઈ ચાલીઆછે, અને તેની તરફથી એ
ક પારકી ઓરત તેઓની આગલ ગુઠણ મરીએ પડી
ને વીનંતી કરેછે. એથી આ સીને લગતા ચીતાર
માં વધારે રસ મલેછે.

લેડી આલીસને કેદ લઈ ગએઆ પછે જે દી
ને તેને ઈનસાફની અદાલતમાં ઊપલા મોટા પણ ખો
ટા અનેઆએને માંટે ઊભી કીધી હતી, તે દીને અ
દાલતમાં મોટી ભીડ થઈ હતી. જે બલવાખોરોને
છુપાવવાનો વાંક તેનાં ઊપર મેલવામાં આવીઓ હ
તો તેઓને ઈંગરેજી ધારા પરમાંણે પેહેલાં સજા ક
રવી ઘટતી હતી. અને તેઓ ગુનેહગાર ઠરવા સી
વાએ આલીસને તપાસવી ઘટતી નહી હતી. તોપણ
આલીસની સાંમે દરએક સતાવાલાઓ દાંત કકરાવ
તા હતા. તેઓએ ઊપલા રેવાજથી ઊલટા જઈ એ
ક જુરીની હજુર આલીસની તપાસ ચલાવી. બંધ
વીની સાંમે પુરતા શાખસી પડેઆ નહી. જુરીને
વીચાર કરવાનો જડજે વખતબી આપીઓ નહી, અ
ને જેમ તેમ કરીને આલીસને અપરાધી ઠરાવી. એ
વું મત જુરીથી સાંભલતાંવાર લેડી આલીસ લીસલી
ને જીવતી બાલી નાખવાનો હોકમ થએઓ, પણ તા
ર પછે જારે તેની તરફ દએઆ કરવાની એલતેમાસ
થઈ તારે ગરીબ આલીસને ફાંસીની સજા મલી, તે હો
કમ પરમાંણે ઊપર લખેલું તેમ આ નીરદોશ સ્ત્રી પા
રકાઓને મદદ આપતાં મોહોતનો ભોગ થઈ પડી.

આલીસ લીસલી તવારીખના સફામાં ઊપલા
જુલમને લીધે જાંણીતી થઈછે. જે વેલાએ તે ફાંસીથી
મરણ પાંમી તે વેલાએ તેની ઊમર મોટી હતી. ખુ
જરોબી ભરેલાં વરસો ગુજારીને તે ઘણી શીઆંની ત
થા પાકાં મનની થઈ હતી, તેટલા માટે તેણીએ ઊપ
લી સજા ધીરજ અને હીમતથી ખમી હતી. તેની ખા
તરી હતી કે તેણે એક પવીતર ફરજ બજાવીછે અને
તેટલા માટે ઈશવરની સાંમે જતી વેલા તેને કસી ધાસ
તી લાગી નહી હતી.

"હીસટીરીઆ" અથવા ચમક.

દુનીઆંમાં દરએક ચીજનું ગનેઆંન અગત
નુંછે. તેમજ આપણને વારે ઘડીએ થતાં દરદોને લ
ગતું થોડું થોડું ગનેઆંન મેલવવાથી ઘણાં ફાએદા
થાએછે. તે દરદ સાથી થાએછે, અને તેને દુર કર
વા માંટે સીસી બાબદો અગતનીછે તે વીશે થોડી ઘ
ણી માંહીતગારી મેલવવાથી આપણ તેને લગતો સં
ભાલ રાખીએ છઈએ અને બનતાં સુધી તેવાં દરદ
નાં કારણોથી દુર રહીએ છઈએ.

"હીસટીરીઆ" નાંમનો મરજ ઘણો બુરોછે.
તેને આપણાં લોકો ઘણુ કરીને ચમકનાં નાંમથી ઓ
લખેછે, અને તે મરજ આપણી ઓરતોમાં હાલ ઘણો
ફેલાવો પાંમેલોછે. એ મરજ અગત કરીને સ્ત્રીઓને
જ થાએછે અને જારે તે થાએછે તારે તે મરજ
વાલી ઓરતની એવી હાલત બનેછે કે આસપાસનાં
આદમીઓને તે જોઈ જરૂર દએઆ ઊપજે. એવાં

મરજને લગતી થોડી એક વીગતો હમારી શીઆંની વાંચનારી બાઈઓને પેઆંન પોહોચાડવા જોગ થઈ પડશે એવું હમો વીચારીએ છઈએ. જારે એ મરજથી તેઓનીજ બેહેનપણીઓ વધારે ફસેછે તારે દરએક સમજુ સ્ત્રીની ફરજછે કે એ મરજને લગતું વીગતવાર ગનેઆંન રાખીને પોતાને તથા પોતાની બેહેનપણીઓને શ્રુએદ્દ કરવો.

"હીસટીરીઆ" નો મરજ જેમ સરીર સાથ તેમજ મંન સાથ સંબંધ રાખેછે, તેથી ભેજાંની અને બીજી નેસોની હાલતમાં એવો મોટો ફેરફાર થઈ જાએછે કે માણસ ગોઓઆ પોતાની શુધી અને બુધીને ખોહી દીએછે. ભેજું માણસની વીચારશકતી અને ઇંદરીઓની સમજનું મુખીઅ મથકછે. તેની અસરથી તેના સરીરના જુદા જુદા ભાગો મનમાનતી રીતે પોત પોતાના કામ બજાવેછે; પણ જારે ભેજું બીગડેછે તારે તે માંણસની હાલત બદલાઈ જાએછે. જેનેબી "હીસટીરીઆ" નો મરજ થએઓ હોએ તેનાં મન ઊપર કાંઈ માઠી અસર થાએછે એવું વીદીઆએ દેખાડી આપીઊંછે, પણ તે ભેજું તેવા મરજને વખતે કેવી હાલતમાં આવેછે તે આજ સુધી માલુમ પડીશું નથી.

આ મોટા ફેરફારને લીધે "હીસટીરીઆ" નાં મરજવાલી સ્ત્રી જે હલાકી ભોગવેછે તેથી કઈ વાંચનારી બાઈ અનજાંની હશે ? જારે એ દરદનું જોર થઈ આવેછે તારે તેની નીસાંનો જોકે સઘલી ઓરતોમાં સરખી જણાતી નથી, તોપણ એ દરદની અસર ઘણુ કરીને સરખી ઊતરેછે. કેટલીએક સ્ત્રીઓને પેહેલાં દુટી આગલ કાંઈ ચમરો ટોડે તેવું લાગેછે, અને તે પછે છાતી આગલ કાંઈ દુચો થએલો જણાએછે. એ દુચા સરખાં દરદથી તે સ્ત્રી ઘણી ઘબરાએછે અને તે જરા જરામાં ગુંગલાઈ જાએછે. થોડા વારમાં તેનું સઘલું બદન ધુજવા લાગેછે, તથા તે બેશુધીમાં આવતી જાએછે તારથી તે મરજની અસર વધતી માલુંમ પડેછે. અફશોસ ! આ વખતનો દેખાવ નબલી છાની વાલાં આદમીથી દેખી શકાતો નથી. તે ગરીબ સ્ત્રી પોતાના હાથ પગ એવા જોરથી પછાડેછે કે તે નબલી હોએ તોપણ તરણ ચાર માણસો તેને થોબાવી શકે નહી. તેવી હાલતમાં તેને જગેજગ વાગેછે; તે પોતાના બાલ ટોડી અને પીખી નાંખેછે; તે પોતાના કપડાંને શાડી ટોડી નાખેછે, અને ભએ ભરેલા અવાજ કાહાડેછે. એ પછે થોડેવાર વલી ને મુગી મુગી પડી રેહેછે, તેવામાં તે કોઈ વખતે પાછી શુધીમાં આવેછે, અને કોઈ વખતે દરદે જોસ કીધાથી તેને વલી પાછી ચમક થાએછે. એવી હાલતમાં કોઈવાર દાહાડાના દાહાડા ખોરાક વગર, તથા રાતની રાત ઊંઘ વગર ગુજારેછે. તેનું બદન તદન લેવાઈ જાએછે અને એ વીનાએ બીજી ઘણી હલાકી તે ભોગવેછે.

કેટલીએક વખતે "હીસટરીઆનાં" મરજની અતીશ્રણી માંઠી અસર જોવામાં આવેછે. કોઈ વખતે તે મરજ વાલી ઓરતનાં ચાવનીઆં અને છાતી એવી રીતે બેસી જાએછે કે તે એક મુડદાંનાં સરખી લાગેછે. તેની બેશુધીને મોહોતમાં ખપાવાનાં દાખલા પણ મોજુદછે. વેસીલીઅસ નાંમનો નાંમીચો વઈદ એક વખત ઊપર એક સ્ત્રીને મુએલી સમજીને તેનું બદન ચીરવા જતો હતો. પણ તેણે તાજુબી સાથે જોએશે કે જેવો તેણે તેનાં સરીર ઊપર પેહેલ વેહેલો કાપ મેલીઓ તેવીજ તે ઓરત ચોંકી ઊઠી. એ ઊપરથી તેને માલુંમ પડીઊ કે તે સ્ત્રી "હીસટીરીઆનાં" મરજથી એટલી બેસુધ થઈ પડી હતી કે તેમાં અને મુએલી ઓરતમા કાંઈ ફરક નહી હતો.

ઈસવી સને ૧૭૪૫ માં એજ પરમાંણે એક કરનલ રસલની બાએડીની છાતી બેસી ગઈ હતી. તેનો ભરથાર અને બીજાં સગાં વાહાલાં તેને મુએલી સમજીઆં હતાં, પણ તેની લાસને તુરત દફનાવામાં આવી નહી હતી. તેનું કારણ એ હતું કે કરનલ રસલને પોતાની બાએડી ઊપર ઘણો પીઆર હતો, અને તેથી તેણે તેની લાસને વધારે વખત સુધી ઘર મધે રાખવા ચાહી હતી. પણ થોડાવારમાંતો તે સ્ત્રી હીલવા લાગી, અને પાછી શુધીમાં આવી. તેથી કરીને તે બીચારી જીવતીને જીવતી દટાઈ જતાં અટકી હતી. એવી રીતે બેશુધીથી ઘણીવાર માંણસ મુડદાં સરખું થઈ પડેછે. એ ઊપરથી દેખીતુંછે કે એક માંણસનાં મુવા પછે તેને તુરતજ ઘરમાંથી બાહાર કાહાડવાની રસમ ગેરશએદ ભરેલીછે.

"હીસટીરીઆનો" મરજ સાથી થાએછે તે ઊપર હવે પેઆંન પોહોંચાડીએ. ઊપર કહેઊંછે તેમ ભેજાં અને બીજી નેસોની હાલતમાં ફેરફાર થવાથી એ મરજ થઈ આવેછે. એ ફેરફાર થવાનાં કારણો ઘણાંછે. દસતાંન અને ધરબસતાંનનાં મરજો એવાં કાર

મદદ કરવાને ભલી આલીસ લીસલી ખંતી હતી. એ માં તેની કાંઈ તકશીર નથી. કોઈબી કારણને માં ટે માંણસો એક એક સાથ લડી મરે એ વાત તેનાં ધે આંનમાં ઊતરતી નહી હતી. તે પોતે અરસ પરસ મદદ કરવાને ખુસી હતી. તેથી કરીને ખરાબ-અ વસથાનાં આદમીઓ તેનાં ઘરનો આસરો લેતાં હતાં. તેઓમાં રાજની સાંમેવાલાઓ પણ તેને ઘર આવતા હતા, કેમકે લેડી આલીસે સરવેને માંટે પોતાનાં દરવા જા ખોલા મેલેલા હતા.

એક વખતે આલીસનાં ઘરમાં એવા રાજાની સાંમી બોરદનાં બે માંણસો આવી ભરાએઆં. આ લીસને ખબર નહી હતી કે તેઓ બલવાખોર ટોલીમાં નાંછે. માંટે તેણીએનો સરેસતા પરમાંણેની ભલાઈથી તેમને આસરો આપીઓ. પણ તે વીશેની ખબર સતાવાલાઓને થઈ. તેઓ ઊચાઊચ લેડી આલીસ નાં ઘરનાં જાહાડા જોવા આવીઆ, અને ઊપલા બંને જણને તેઓએ શોધી કાહાડીઆ. તારબાદ વ લી સતાવાલાઓનાં હોકમથી લેડી આલીસને કેદ પ કડવામાં આવી. રાજની સાંમે ફીતુરી કરનાંરાઓ ને ઊતેજણ આપવાનો મોટો અનેઆએ તેનાં ઊપ ર મેલવામાં આવીઓ. તે હોકમ ઊપરથી સરકા રી અમલદારોએ હથીઆર બંધ થઈને લેડી આલીસ તા હતા. તેઓએ ઊપલા રેવાજથી ઊલટા જઈ એ ક જુરીની હજુર આલીસની તપાસ ચલાવી. બં‍ વીની સાંમે પુરતા શાખસી પડેઆ નહી. જુરી વીચાર કરવાનો જડજે વખતબી આપીઓ નહી, ને જેમ તેમ કરીને આલીસને અપરાધી ઠરાવી. વું મત જુરીથી સાંભલતાંવાર લેડી આલીસ લી ને જીવતી બાલી નાખવાનો હોકમ થએઓ, પ ર પછે જારે તેની તરફ દએઆ કરવાની એ થઈ તારે ગરીબ આલીસને શંસીની સજા મલી કમ પરમાંણે ઊપર લખેલું તેમ આ નીરદ રકાઓને મદદ આપતાં મોહોતનો ભોગ થઈ

આલીસ લીસલી તવારીખના સખ જુલમને લીધે જાંણીતી થઈછે. જે વેલાએ મરણ પાંમી તે વેલાએ તેની ઊમર મો જરોથી ભરેલાં વરસો ગુજારીને તે ઘણું થા પાકાં મનની થઈ હતી, તેટલા માં લી સજા ધીરજ અને હીમતથી ખમી તરી હતી કે તેણે એક પવીતર ફરજ તેટલા માટે ઈશવરની સાંમે જતી ચેહ તી લાગી નહી હતી.

વાદીએ શાખસી આપી કે "મારૂ નામ મજલુમછે. હું મજદુરી કરૂં છઊં, અને આ બંદીવાનને ઓલખુ છઊં. એણે મારી ઊપર ઘણા જુલમ ગુજારીઓછે. મારા મુરબી, એના જુલમાતની હું શું વાત કરૂ, તે જુલમ મને ઈઆદ આવેછે તારે મારી છાતી ભરાઈ આવેછે, તેથી એટલુંજ બોલું છઊં કે તેણે મને દોલતમંદમાંથી ભીખારી બનાવીઓછે અને તેણે મને મારા જુવાન છોકરાની જુદાઈનો હમેશનો દાગ મારા શીનાને આપીઓછે મારી દોલત નાસ પાંમી તે કોઈ વગર સંભાલથી થઇ હશે અને મારા ફરજંદનું મરણ કાંઈ બેમારીના શબબથી નીપજીઉ હશે એમ તમો વીચારતા ના. મેં એક વેપારી સાથે રાસમાં માલ લઈ અતરે વેહચી લીધો હતો, અને તે માલ એકજ મુલક તરફ વેચવા મોકલીઓ હતો. તેમા પેલા વેપારીને મોટો નફો આવીઓ અને મારી સઘલી દોલત તણાઈ ગઈ, જેથી હાલ હું ચીથડેહાલ બનીઓ છઊં. માહરાં પેઆરા ફરજંદને કાંઈ બેમારી હતીજ નહી પણ તેને ફકત રસતામાં ચાલતાં પગમાં ઠોકર વાગવાથી તે મરણ પાંમીઓછે. અગરજો તમો એવું કેહશો કે હું પોતાનું કામ પોતાના વીચાર પરમાણેજ કરૂ છઊં અને તેવું છતાં નુકશાન નીપજે તો તેમાં નશીબનો વાંક શું, એતો એવો બનાવ. પણ શાહેબ તે બનાવને બનાવનાર કોણ? કોઈજ નહી પણ એ બંદીવાન નશીબછે. એ વીશે વધારે તજવીજ કીધાથી તમો શાહેબોને રોશન થશે આ એક ગરંથ મારા હાતમાંછે તેમા એવી ચાલ વીશે શું લખીઊં છે કે 'ઈનશાનના નશીબમાં જે લખાએલું હોએ તે તેની આગલ આવે.' એ પરમાંણે નશીબે મારી ઊપર જુલમ કીધોછે, મારી દોલત ખોહી દીધીછે, અને મારાં વાહાલાં ફરજંદનો પરાંણ લીધોછે."

મજલુમની ફરીઆદ પુરી થવા પછે દરબારમાં સોબાગશા વેપારીની અને બીજી શાખસીઓ લેવાઈ હતી. તારબાદ અકલે પરતીવાદી નશીબને બોલાવી મંગાવીઓ અને તેને પુછીઊં કે—

"તમે શું ફરતીવાદીના કપાલમાં નરશા લેખ લખીઆ હતા"?

નશીબે જવાબ દીધો કે "જેમ એ કેહછે તેમ નહી (ઈઆને આગલથી નહી) પણ જે કામ તે કરી રેહેતો હતો, તે કામની બીનાનું બઓઆન રાજાના ફરંમનો ઊપાધીઓ અંતકરંણ મારી ઊપર મોકલતો હતો અને તે હું મારી તવારીખની ચોપડીમાં લખી રાખતો હતો બાકી હું બીજું કાંઈ જાણતો નથી."

અકલ—તમે એ લેખ આગલથી લખોઓછે એમ ધરંમ પોથીમાંથી શાકશી પડેછે.

નશીબ—મારા શાહેબ મેં લેખ બીલકુલ આગલથી લખીઆ નથી, તે હું એજ પોથીમાંથી શાબેત કરી શકીશ. જુઓ હીઆ લખીઊછે કે નશીબ, 'આગલા કરમોમાંથી નીકલછે.'

શાહેદીઓની તપાસ પુરી થએઆ પછે વાદી મજલુમનો હીમાએતી દરવેશ પોતાનું બાયાંન કરવા ઊઠો તે બોલીઓ કે આ બંદીવાન ઊપર એવી ફરીઆદી થએલીછે કે આ બચારા અશીલ વેપારીને તેની શગલી પુંજી, દોલત છીનવી લઈને તેને પાએમાલ કીધોછે. ધરંમ પોથીમાં શાફ લખીઊછે કે, 'ઈનશાનના કપાલમાં જે લેખ એ બંદીવાન લખે તેમ થવું જોઈએ.' એ ખોલી બાબતને ગુચવારામાં નાખવાને પરતીવાદી એજ ધરંમ પોથીમાંથી બતાવે છે કે, 'નસીબ આગલા કરમોમાંથી નીકલેછે'. તેનો અરથ તે એમ સમજાવા માંગેછે કે 'અવલ કરંમ અને બાદ નસીબ,' એ અરથ ખરોછે પણ તેથી એની મતલબ પાર પડે તેમ નથી એ બે શલોકને એકઠા કીધાથી તેમનો અરથ એમ થાએછે જે 'ઈનશાનના નસીબમા જે લખાએલુ હોએ તે આગલ આવે અને નસીબ આગલા કરમોમાથી નીકલેછે' દુનીઆમાં જે થાએછે તે નસીબથી થાએછે, નશીબ એક બીજછે અને કરમને તેનું ફલ સમજવું. ઈનશાન જનમેછે તે આરેજ આ શરીર ચલાવવા તેને શાથે કુદરતની હથીઆરો હોએછે જેવાકે ઈંદરીઓ, ઈતીઆદી. તે હથીઆરો સઊને સરખી રીતે મલતાં નથી. કોઈને ઓછાં, કોઈને વધુ, કોઈને નરમ, કોઈને નરમ એમ મલેછે અને તેથી કોઈ આંધલો, કોઈ બેહરો, કોઈ દાહેઓ, કોઈ દેવાનો હોએછે. તે શખસ પોતાનાં નશીબથી તેવો થાએછે. નશીબ પોતાની મરજીમા આવે તેમ રાજાને રંક અને રંકને રાજા બનાવેછે અને એ વાત જગમેનશુર પરશીધ થએલીછે, ગઈ તવારીખને પુછો કે હજારો લડાઈઓ કોણે કરાવી, ખોદાના લાખો બંદાનાં જાનની ખરાબી કોણે કીધી, બાદશાઈઓ કોણે ઊંધી વાલી, વલી એક ભીખારીને ટીક

રાની જુદાઈ કોણે કરાવી ? ભાઈ અને બેન, ખાવંદ અને ઓરતમાં મારા મારી કોણે કરાવી ? કોઈ એજ નહી પણ તેના નશીબે, વાશતે તમોને મારી એવી અરજછે કે એ લુછાં નસીબને તેની ઘટતી સજા એ પોંહોંચાડવો

આ ભાશાંણનો નસીબનાં હીમાએતીએ ટુંકમાં જવાબ આપીઆ પછે અકલે પોતાનો ચુકાદો આપીઓ હતો. તે નાંમદાર ઈનસાફ કરતી વખત બોલીઓ કે આ મુકદમો એટલો અગત્નોછે કે એના ચુકાદા ઊપર ઈનશાનની હાલતનો ચુકાદો થાએછે મારા ભાઈ ગનાને ઈનશાનની બધી હાલતથી મને વાકેફ કીધોછે. હાલમાં એક તરફથી એવુ શાબેત કરવાની કોસેશ કીધીછે કે ઈનશાનની હાલતની ઊથલ પાથલ સરવે નશીબથી થાએછે અને બીજી તરફથી એવુ બતલાવામાં આવીછે કે, તેતો ફકત તવારીખની નોંધ રાખનારછે, એટલુજ નહી પણ તેના એવા કામથી ઈનશાનને ફાએદો થાએછે. એ બેઊ પખાશ વાલાએ પોતાના પુરતા દલીલ દાખલા આપીઆછે અગર સરવ કામ નસીબથીજ બનતાં હોએતો કોઈ નરશુ કરમ કરે તેમાં તેનો વાંક કેવાએ નહી, અને તેનો બદલો લેવાની પણ કોશેસ કરવી જોઈએ નહી. એ વાત ઊપર એતેકાદ રાખવાથી ઈનસાફ કેવો ઊધો વલે, તે કેહવાની જરૂર નથી. વાદી વેપાર કરતો હતો પણ તેને જારે નસીબ ઊપરજ એતેકાદ હતોતો સાઆરૂ તે વેપાર કરવા ગએઓ વારૂ ? એ અગતનો સવાલછે. અગરજો સઘલુ નસીબથીજ બનતેનો એને હાથ હલાવીઆ વગર પરબારો નવાલો તેને મોડામાં પડને, પણ હુ ધારૂછઊ કે તેને પોતાને નસીબ ઊપર એતેકાદ નથી:

સઘલી ચીજો નસીબથીજ બનેછે એમ સમજીને લોકો બેસી રેહતો દુનીઆં ઊંધી વલે. લોકો પોતાના ગુજરાનને કીજે મેહનત કરે નહી, તનદરોશતીને કીજે માવજન રાખે નહી, અને શુખ દુખના કાઈબી એલાજ કરવા જાએ નહી કાએજે, તેના કેહેવા પરમાણે શઘલુ નસીબથી બનેછે તારે એલાજો કરવાનુ કામ શું છે ? પણ તેઓ પોતેજ તેપર ભરશો નહી લાવીને તરત એલાજ કરવા દોડેછે.

હરેક બનાવ કારણો વગર નીકલતો નથી કારણ જે સમજી શકતા નથી તેને તે નસીબ ઠોકી બેશાડેછે. વલી બાજે શખસો મોત શેવાએ સઘલી બાબતો શંજોગથી નીકલેછે એવુ કબુલ કરેછે, પણ તેને હુ જણાવવા માંગું છશ કે મોત પણ શંજોગ સેવાએ થતુ નથી. જેમકે એક ફાનશ આપણે રોશન કરીએ અને તેને કાંઈબી હરકત નહી પોચેતો જાંહાંશુધી તેનામાં તેલ હોએ તાંહાંશુધી રોશન રેહેવુ જોઈએ. પણ જો કાંઈ બતીમો ફેર હોએ, અથવા કાંઈ ધકો લાગાથી તેલ છલકે, અથવા જોરથી અંદર પવન આવે, અથવા પવન આવનો બંધ થઈ જાએ, અથવા ગલાશ તુટી જાએ, તેવો કાંઈ સંજોગ બનવાથી, તેલ છતાં બતી ગુલ થાએછે. તેમ માણશ પણ સાવચેતીથી પોતાની હએઆતી લાંબી કરી શકે; એમ સાબેત થઈછે. મુંબઈના કોટની બાહેર કેટલાક મોહલાઓ, કે જેમાં ગટરો તથા શફાઈ હતી નહી, તેમાં આગલ વરશ દાહાડે એક હજાર આદમીઓ ૪૦ થી વધારે મોત થાતાં હતાં. તેજ મોહોલાઓમાં આજ ચાર પાંચ વરશ થએઆં ગટરો અને સફાઈ કીધાથી તેઓના મોતની ગણતરી હાલ એક હજાર આદમીએ આસરે ૨૫ ની ઊતરેછે. આ ઊપર વીચાર કરતાં સાફ જણાએછે કે આદમી નશીબને ફેરવી શકછે. હવે જારે નશીબમાં લખીઊ હોએ તેમજ કેમ બને ? કેટલીએકવાર હુશીઆર આદમી નાસીપાસ થએલો, અને અપટ પોતાની મુરાદને પામેલો આપણ જોઈએ છઈએ, તે નસીબથી થતું નથી. જેટલાં અપટ માંણસો નાહાની પદવીથી ઊંચે દરજે ચહડેછે, તેનાં કરતાં હુશીઆર માંણસોની મોટાઈ પાંમવાની શંખેઆ ઘણી વધારે હોએછે. જો એક ટોપલીમા પાંચસો નંગ બીલોરકાંમ તેમાં અરધાં મજબુત અને અરધાં હલકાં ભરીને એક ઊંચી દીવાલ ઊપરથી નાખી દઈએતો તેમાંથી દસ બાર [illegible]બી આખાં બચી જશે, અને જે બચશે તેમાં મજબુતનો ભાગ વધારે હશે, તેમજ આપણે [illegible] સારૂ નરસુ સંજોગ ઊપર આધાર રાખેછે તેનો દાખલો એછેજે સરીઆમ રશતામાં એક કીમતી જવાહેર પડીઊ હોએ તે કોઈનેબી નજરે પડવું જોઈએ પછે તે દોલતમંદને ઈઆ ભીખારીને જેને મલે તેને નશીબે આપીઊ, એમ કેહવું ભુલ ભરેલુંછે.

આ બાબતને મલતા મારી પાશે ઘણા દાખલા છે, તે ટાંકીને આ ભાશાણ લંબાંણ કરવાની હું અગ

ત જોતો નથી વાગતે દરબારનો એવો ચુકાદોછે કે નસીબ બંદીવાને મુતલગ - બેગુનાછે. અજબ જેવુછે કે કોઈના હાથથી સારૂ કામ થાએછેતો "મેં કીધુ એમ કેહછે" અને નરસુ થાએછેતો નસીબને બદનામ કરેછે. તે ઊપરથી ઊઘાડું દેખાઈ આવેછે કે માણસ પોતાની એક તકશીર ઘાકવાને વાસતે વગર વજુદની ચીજને વચમાં લાવી મુકેછે, તેમ ન કરતાં ઈનસાનને લાજેમછે કે જે કામ પોતાની ધારણાથી બને અને જે દુખની ગલીમાં ફશેછે, તેમાંથી નીકલવાની ધીરજથી તજવીજ કરવી. પણ નસીબ ઊપર વાંક દઈ બેસી રેહવું જોઈતું નથી. વાગતે મારો અભીપરાએ એછે કે આ બંદીવાનને તેની ઊપર કીધેલી ફરીઆદી માંથી છોડી દેવો સજાવારછે.

ઊપલો મોતબર ચુકાદો દરબારમાંના સરવે લોકોને એટલોતો પસંદ પડીઓ કે તેઓએ તે સાંભલીને ખુશાલીનો પોકાર ઊઠાવીઓ. તે પોકારથી હમો હમારી ઊંઘમાંથી જાગી ઊઠીઆ અને જોએઊંતો એમન રાજાની દરબાર હમારા સપનાંમાજ આવી હતી.

(મલેલું.)

ઘુવડ પખશી.

જે માંણસનો ચેહેરો ઊદાસી ભરેલો અથવા આકાર ઘણો ઘંમભીર હોએછે તે માંણસને લોકો ઘુવડનાં સરખો ગણેછે. એ મીશાલ કાંઈ ખોટી નથી. પખશીઓની બનાંવટમાં ઈશવરી કરામત ઘણી દેખાઈ આવેછે. કુદરતની કલમથી એ જીવજંતોનાં સરીર ઊપર એવા ખુશનુમાં અને રંગ બેરંગી ચીતારો દીઠામાં આવેછે કે તે જોવાથી માંણસની આખમાં ટાહડક પડે અને દીલમાં શંતોશ પેદા થાએ. પણ ઘુવડ પખશીને જો દુરથી જોએઊં હોએતો તેને સીણગારવામા કુદરતે ઘણી ખાંમી રાખી હોએ તેમ દીસેછે એવું જોકે ખરેખર કાંઈ નથી, તોપણ ઘુવડ પખશીનો દુરનો દેખાવ જોઈ લોકો તેને ઘણું નાંપસંદ કરતાં હોએ તેમ દીસેછે. કોઈબી ચીજની નજદીકથી અથવા બારીક તપાસ કરનારાં થોડાંજ આદમીઓ હશે. બાકીનાંઓ તે ચીજને મંતર આંખથીજ તપાસી જોશે અને પછે પોતાનુ મત આપવા નીકલશે. તેઓ તેના પડ છુટાં પાડશે નહી, અથવા તેના સાધા તપાસશે નહી. તે ઊપરથી તેઓ કેટલીએકવાર ભુલ ભરેલા વીચારો આપશે. એવા વીચાર ઘુવડ વીશે પણ ઘણાંઓને હોએછે. એ પખશી દુરથી જોકે જરા બદસુરત દીસેછે તોપણ તેનાં ઊપર નકસી ચીતારવામાં કુદરતની કલમ નબલી નથી

કેટલીએક વાંચનારી બાઈઓએ ઘુવડ પખશીને જોએશે નહી હશે, કારણ કે એ પખશી હંમેસાં રાતની વખતે બાહેર આવેછે. જારે દુનીઆ જાગેછે, તારે ઘુવડ ઊંઘ કાહાડેછે આખો દાહાડો એવી રીતે ગુજારીઆ પછે, જારે બીજાં જીવજંતોની રાત શરૂ થાએછે તારે ઘુવડની સહવાર પડેછે અને પછે તે ફરવા નીકલેછે. એ, ઘુવડ પખશીમાં કુદરતે મુખીઅ ગુણ મેલેલોછે, અને જાંણવાજોગ એટલુ છે કે ઘુવડની એ હાલતને મલતી, રીતે તેને બનાવીઊછે. બીજાં પખશીઓનાં પીછાં રંગબેરંગી હોએછે, પણ ઘુવડની પાંખ તથા પીછનો રંગ ઘણુ કરીને કાલાશ ઊપર હોએછે. તેનુ કારણ એછે કે શીહારાતને સમે ફરનારૂ એ પખશીછે. અગરજો તેનાં બદનને રાતને મલતો રંગ આપીઓ નહી હતેતો ઘુવડ પોતાનુ કાંમ ચલાવી શકતે નહી. તોએપણ ઘુવડનાં પીછમાં જે બારીક કાંમ લેવામા આવીઊંછે તે જોવા જોગછે.

કેટલાંએક જીવજંતોનો શેકાર કરવાને જાંણે ખોદાતાલાએ ઘુવડને જનમ આપીઓછે. કેટલાંએક નાંહાંનાં પંખીઓ, ઊંદરો, સસલાંઓ, ઈતીઆદી, જેથી માંણસને ઘણી ઈજા થાએછે તેમને ખાવાનું કાંમ ઘુવડનુંછે. એ ખોરાકને શોધવા માંટે તથા દુનીઆંમા ફરવા હરવા માંટે ઘુવડ રાતને વખતે બાહેર નીકલેછે. તે ખોલાં મેદાનમાં, ખડકો ઊપર અને, જાહાડો અથવા ઈમારતો ઊપર જઈને બેસેછે. તે વખતે તે અધારાંમા જાનું દેખાએ નહી એવો તેને કુદ

રતે રંગ આપીઓછે. એથી કરીને જે પરાંણીઓ તેને વસ થવાનાં હોએ તેઓ તેને જોઈ શકતાં નથી. પણ ઘુવડ પોતાનાં શેકારને વણંજ દુરથી જુવેછે. ઘુવડની આંખ ઈશવરે ઘણી મજબુત, મોટી અને તેજ દાર બનાંવીછે. તે આંખની આસપાસ હાડકાંની એક વીટીછે જે જરૂર પડવે નાંહાંની અથવા મોટી થઈ શકેછે. તેમાં આંખની કીકીને એક નાંહાંનાં હાડકાંના ફુલીઆંની વચોવચમાં મેલીછે, અને તે હાડકું શુમાંરૂ હોવાથી આંખને વધારે શકતી આવેછે. તેજ પરમાંણે પોતાના શેકારની હીલચાલ સાભલવાને ઘુવડનાં કાંનને પણ કુદરતે ઘટતા સંભાલથી બનાવીઆછે. તે જેમ અંધારામાંની દરએક ચીજ જોઈ શકેછે તેમજ અવાજો સાંભલી શકેછે. એટલુ જ નહી પણ ઘુવડની પાંખને ખોદાતાલાએ જોરેમંદ બનાવીછે. તેથી ઊડવામાં ઘુવડની જહડપ અજાએબ જેવીછે તે મનભાવતી ઊતાવલથી ઊડી શકેછે અને એ રીતે પોતાના દુશમન ઊપર ધાવી જાએછે. ખોદાતાલાએ જેમ માંણસને તેનાં ટાંમને લાએક બનાવીઉછે તેમજ ઘુવડ સરખાં નાંહાંનાં પરાંણીની જાલવણીને માંટે સંભાલ લેવામાં કાંઈ બાકી રાખીઊ નથી.

ઘુવડ ઘણી જાતનાં હોએછે. તેઓનાં રંગમાં અને સીકલમાં સેજસાજ ફેરફાર જણાંએછે. તેઓ ઊપર કહેલાં ખોરાકને તે સાથે માંછલી ઈતીઆદી શોધી લાવેછે અને પોતાનાં માલામાં લઈ જાઈને ખાએછે, તથા પોતાના બચાંને ખવાડેછે. તેમને કાંઈ માલા બાંધવા પડતા નથી. તેઓ ઘણુ કરીને ઊંડી અને અંધારી જગા અથવા ખાડાઓમાં વસેછે. તેઓને દીસનાં કાંઈ ચીજ દેખાતી નથી, અને તેથી ઊજરડાંવાલી જગામાં તેઓ કદી દેખાતાં નથી. તોપણ જો કોઈવાર અકસમાંત બનાવથી દીસને વખતે કોઈ ઘુવડ વસતીમાં આવેછે, તો તેના માઠા હાલ થાએછે. બીજાં જણાંવરો તેની આસપાસ ઘોંઘાત કરેછે અને તેને કંટાલો આપેછે. છોકરાઓ તેને સેહેલાઈથી પકડી શકેછે. ઘભરાતી વખતે ઘુવડ કાંઈ ઘણો કઢંગો અવાજ કરેછે. તે ઊપરથી અને તેનાં દેખાવ ઊપરથી કેટલાંએક દેશોમાં તેને માંટે એવો વેહેમ રાખવામાં આવેછે કે જારે ઘુવડ પખશી બોલતું સંભલાએ તારે કાંઈ માંદો બનાંવ બનશે એમ સમજવુ. ઘુવડ માંણસથી પાલી શકાએછે. પણ તે ઘરમાં જાજું ઊપીઓગી જણાંતું નથી. દીસનાં તે પોતાનાં શેઠ ઈઆ ઘણીને ઓલખી શકતું નથી, પણ આલસુની મીશાલે પડી રેહેછે. રાતનાં તે પાછુ હુશીઆરીમાં આવેછે અને રમત તથા ગમત કરતું હોએ તેમ દીસેછે.

રમુજે ફુરસત.

૧. બેહેનો તમે સંભાલજો. હું એ બોલની એક પદારથ છેઉં. મારા પેહેલા ઉપીઓગી ભાગને હાથ લગાડતાં ના, અને તમારાં બચાંને આગલ લાવતાં ના, નહીતો કે જે આવશે તે તેનો સવાદ પામીને જશે. તેજ પરમાણે બેહેનો મારો બીજો સમુદરમાં ઉપીઓગી ભાગ જારે તમારે માટે વપરાતો હોએ તારે ઘેડાં કાહાડશોના. નહીતો કે તમો નાસ પાંમશો, પણ મને આખી વીચારો અને હું તમોને મારા પેટમા સમાવશ તથા જાંહાં જવશ તાંહા તમુને સાથે લઈ જવશ.

૨. હું સઉને ઘર હોઉં છેઉં, માટે તમોએ મને ઓલખવો જોઈએ. માહારો ચેહેરોછે અને હાતછે. જારે મારા હાથ હીચછે તારે લોકો કેહેછે કે હું ચાલુ છેઉં, પણ જારે હું ચાલું છેઉં તારે એક જગોએથી બીજી જગોએ જતો નથી પણ જાંહાનો તાંહાંજ પડી રહું છેઉં. (ઇંગરેજી ઊપરથી)

૩. હેઠલ ટાંકેલી દરએક લીટીમાંના હરફોમાંથી એક એક ચોકસ બોલ નીકલેછે, પણ તે હરફોને ઉલટ પાલટ તથા બરોબર અરથ વગરની ટપમાં મેલીઆછે અને તેમાથી તેમને લગતો બોલ શોધી કાહાડવાનું વાંચનારનું કાંમછે.

૧ જાણ પાહાડ.
૨ તાતા વડી ઓહા.
૩ સારીઓ તકલાવ.
૪ વર રાંધવ!
૫ લખુ રર.

સવાલોના જવાબ.

(જુઓ ગએઆ આકના સવાલો)

૧ પોસટમાં નાંખેલું કાગજ.

૨ ક અખેર—કલસીઓ, કલાઈ, કમર, કજીઓ, કપાલ, અકલ, અકલાટ, કરાર.

૩ ગારીબાલડી—ગા, ગારી, ગાડી, ગાલ, બાલડી.

૪ કેર, ખસખસ, સપાટ, અને રૂમ, એ સબદોનાં પેહેલા હરફોથી "કેપ્સરૂ" નું નાંમ આવેછે અને છેલા હરફોથી "રુસતમ" નુ નામ થાએછે.

પરચુરણ બાબદો.

એક તલેસમાતી ફુલ—હોકાઇઅંતરનો અરથ વાં ચનારી બાઇઓને ખબર હશે. સમુદર મધે વાંહાંણ ચલા વનારાઓ એ ઇઅંતર ઉપરથી દસા પારખેછે. તેમાં લોહો ચુંબકની એક સોએને જુહુલતી રાખવામાં આવેછે અને તે સોએ સદા ઉતર તરફ ફરીને ઉભી રેહેછે, તે ઉપરથી દસા જણાંએછે. એ રીતે દસા પારખવા માંટે એ ઇઅંતરને હુનરથી બનાવવું પડેછે. પણ હમણા કુદરતથીજ એવું એક ફુલ ઉગે છે, કે જે ઉપલાં ઇઅંતરની જગો સારેછે. તે ફુલને તમે કોઇબી દેસ, હવા ઇઆ ગરમીમાં લઈ જાઓ, પણ તેમાંના પાતરાં સદા ઉતર દસા તરફ વલેછે અને તે ઉપરથી દસા પા રખી શકાએછે. એ ખરેખર એક તલેસમાતછે.

તંબાકુ અને કાફી—દુનીઆંમાં દર વરસે ૨૦૦૦૦૦૦૦૦૦ (બે અબજ) રતલ કાફી ખપેછે, અને સુમાં રે ૪૪૮૦૦૦૦૦૦૦ (ચાર અબજ ઉરતાલીસ કરોડ, રતલ તં બાકુ ખપેછે એવી ગણતરી થઇછે.

સપનાં સરખી શોધ—ફરાંનસ ખાતે વસનારો એ ક વીદવાંન, પરજાને એક નવાઇ સરખી કબુલાત આપવા ની કલીઓછે. હવાની સીસી મધે પારાની ચહડ ઉતરથી વર સાદ અથવા તોફાંન થવાની એકુ દીવસ અગાઉથી આપણ ને ખબર પડેછે. પણ ઉપરો કરેચ વીદવાંન એજ ઉપીઓગ ને માંટે એક સુધારેલું હથીઆર શોધી કાહાડવા માગેછે. તે એટલા શુધી કેહેછે કે તેના સાંચામાંથી એક તોફાંણ થવા નું હોએ તેની પચાસ વરસ આંગમચથી ખબર પડશે! આ વાત હાલ તરત નહી માણવા જોગ લાગેછે, પણ જો એ શખસે એવી રીતના સાંચાને શોધી કાહાડીઓતો તે ખરેખ ર ઉપીઓગી થઈ પડે.

ધંધાદારી ચોરો—મોટાં દેશોમાં કેટલાંએક આદમો ઓનો ચોરી કરવાનો ધંધોજ હોએછે, તેમાં કેટલોએક બા ગ સીઓનો પણ હોએછે. સને ૧૮૬૦ ના એકજ વરસમાં વેલાત ખાતે ૬૧૮ સીઓ પાંચ પાંચ વખત બંદીખાને જઇ આવી હતી. એ ઓછાંમાં ઓછી સંખીઆ હતી, પણ દસ વખત કેદખાંનું ભોગવનારી ૫૮૪ ઓરતો, અને દસથી વ ધારે વખત સજા પાંમી આવેલી ૨૫૪૮ ઓરતો તે દેશમાં થી મલી આવી હતી.

થોડીએક શીખામણ—ઇંગરેજી ઉપરથી થોડીએક દાંનાંઇની વાતોને હેઠલ ઉતારીછે—

"હંમેસ બને તેટલું લેવો, બને તેટલું આપો, અને બને તેટલું બચાવો.

"શંકટને બીજી વખત દુર કરવા ચાહાતાં હોવોતો ત મો તેની પેહેલી વખતની શીખાંમણ સાંભલી લેજો.

"બચાંને કેમ બોલવુ તે શીખવતી વખતે કેઆરે બો લવું તે પણ શીખવવું જોઇએ.

"જેમ હવા ઉપર ઉડી જવામાં નુકસાંનછે તેમજ ખાડામાં પડવાથીછે. માંટે જેમ અનઘટતો ઠપકો ખરા બી કરેછે તેમજ અનઘટતી વખાંણથી થાએછે.

"માંણસની જીભ બે ધારની તલવારનાં સરખીછે. એ ક ધારથી તેનાં દોસતો અને બીજી ધારથી તે પોતે કપા એછે."

જાએફલ અને જાવંતરી—આ પદારથ આપણા દેશમાં ઘણી ખપેછે. તેમા કેટલાએક ગુણછે. કેહેછે કે તે થી ખોરાક હજમ થાએછે. હીંદુસતાંનમાં દર વરસે ૧૦૦૦૦૦ (એક લાખ) રતલ જાએફલ ખપેછે પણ વેલાત ખાતે ૩૦ ક રોડ રતલ જાએફલનો ખપ થાએછે. જાવંતરીનો ખપ એ બધે દેશોમાં સરખો થાએછે.

એક નવી જાતની બાટલી—ઇંગલંડના એક મી० ટરીવેટ નાંમના કારીગરે નવી જાતની બાટલીઓ બના વવા માંડીછે. તે અતી ઘણી કાંમની થઇ પડશે એમા કસો શક નથી. તે બાટલીમાં એક ઉપર અને બીજો નીચે એ વા બે ભાગ કીધેલા હોએછે, તેથી તેમાં જો કોઇબી દવા દા રૂ ઇઆ બીજી ચીજને રેડી હોએછેતો તેમાંનો બારીકે બારી ક કચરો ઉપરના ભાગમા અટકી રેહેછે અને તે પદારથ સા ફ થઇને નીચેના ભાગમાં જઇ ઠરેછે. એ રીતે દારૂ ઇઆ બીજી કોઇબી વસતુ આ બાટલીમાં પોતાની મેલે ગલાએછે, અને જારે માંગીએ તારે નીરમલ થઇને બાહેર આવેછે.

હીમત કેવી હોએ? આસટરીઆ દેશની સીઓ એ હીમતનો એક દાખલો આપીઓછે. ઇઉરોપીઅન લેડી ઓને પેહેરવાના એક જાતના ગવનને "કરીનાલીન" ક રી કેહેછે, તે પેહેરવાથી તેઓ જરા જરા સોભેછે ખરી, પણ તે ગવન ઘણી અગવડ કરેછે. તે અતીશએ પોહોલો હોએછે, અને ઘણી જગા રોકેછે, તે સાથે તેમાં ઝીણું કપડું આવેછે અને તેથી તેને સલગી ઉઠતાં વાર લાગતો નથી એ જાતનાં પોશાક ને હમણાં હમણાં નાંપસંદ કરવામાં આવેછે તોપણ ઇઉરોપી અન ઓરતો તેને કાહાડી નાંખતી નથી. આસટરીઆ દેશની ઉપલી સીઓ સમજુ હોવાથી તેઓએ આ પોશાક ને બનતાં સુધી અટકાવાનો સંપ કીધેછે. જે જગોએ એવા પોશાકવાલી સીઓ હાજર થતી હોએ તે જગોએ આ ઓર તો પોતે હાજર થતી નથી. એથી તેઓ કેટલાંએક લોકોનાં ધીકારમાં આવેછે, તોપણ પોતાની મતલબ સુધારાને લગતી હોવાથી તેવા ધીકારની તેઓને દરકાર નથી. આપણી બાં નુંઓ લોકોનાં લાભને લગતાં એક કાંમમાં એવી હીમત કે આરે દેખાડશે?

જેવાની સાથે તેવા—એવું કેહેછે કે અગાઉ એક વખત વેલાત ખાતે એક ખાંનાંની તેબલ ઉપર કોઇ બાંનુની સલાંમતી લેવાડતી વખતે એક નવાઇ સરખો રવઇઓ પા લવામાં આવતો હતો. તે એમકે જે ઘણી સલાંમતી લેવાડે તે ઘણી તે બાંનુનાં માંનને ખાતર પોતાની કોઇ જણસ, કપ ડું ઇઆ ચીજને બાહાર કાહાડી ટેબલ ઉપર મુકે અને પ છે શખલાઓ પોત પોતાની પાસેથી તેજ વસતુને કાહાડી આપે. એક દાહાડે સર ચારલસ સેડલે એક સોબઇતો ગપે

બંધ પેહેરીને જમવા બેઠા હતા. તેવામાં તે ગલેબંધ મશખેરી ને ખાતર કાહાડી નખાવાને સર ચારલસનાં એક દોસતે એક લેડીની સલાંમતી લેવાડતી વખતે પોતાનો ગલેબંધ છોડીને શલગાવી દીધો. તે ઉપરથી તે બાંનુંના માનને ખાતર સઘલા જીનલસીઓએ તેમજ કીધુ, પણ સર ચારલશને પોતાનો કીમતી ગલેબંધ કાહાડતી વખતે ભારી પડીઉ હતું. એક બીજી વખતે પોતાના મીતરની મસખેરીનુ વેર લેવા માટે સર ચારલસે એક લેડીની સલામતી લેવાડી, અને પોતાનો એક દોદરો થઈ ગએલો દાંત મોહોડાંમાંથી કાહાડીને બાહેર મેલીઓ. એ ઉપરથી આસપાસના સરવે મેજબાનોને તેમ કરવાની જરૂર જણાંઈ. સર ચારલસના પેલા મીતરની પેહેલી વારી આવી, અને પોતાનો એક દાંત તોડી પાડતા તેને ખોદા ઈઆદ આવતો હતો. પણ સઘલા જીનલસીઓએ પોત પોતાનાં દાંતને કાહાડીઆ કે નહી તેની પકી ખબર નથી.

વસંતરૂતુ.

(હોરી.)

આવો સખી ગીતડાં ગાઈયે,
રૂતનો રસ લઈયે. ટેક.
ખીલ્યો આ બ્હાર વસંત રૂતુનો,
બાગમાં ફુલડાં શોભે, હાંરે જુઓ બાગમા.
રંગ પરાગ ઉડી આંખે આવે,
કો ન જુવો ઉડી લોભે આવો૦ ૧
સાંજ સમે પંખીડા ગાયે,
કુંજ ન મનોહર લાગે; હાંરે સુણો કુંજ૦
વાદળની શોભા સહુ જોતાં,
બહુ પ્રેમ આનંદ જાગે; આવો૦ ૨
નમદ નારી પીયુ અને પ્યારી,
રંગ રમે સુખદાઈ; હાંરે એની રંગ.
પાડ પ્રભુનો માનીયે બેનો,
કે આજ નથીજ જુદાઈ. આવો૦ ૩

અસત્ય દડમા જે કોઈ દોહેરે;
થાકીને લોથ થનારછે રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારછે. ૫
અસત્યથી જે ફાયદો ઇછેરે,
વીપરીત એતો વીચારછે રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારછે. ૬
અસત્યની અભીલાખા અધરીરે;
હરકત તેમાં હજારછે રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારછે. ૭
અસત્ય જેના પેટમા પેસેરે;
કરડો એતો કટારછેરે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારછે. ૮
એક અસત્યને આશરે ઉભારે;
અવગુણ બીજા અટારછેરે, બાઈઓ સત્યપણામા સારછે. ૯
અસત્યના જે અક્ષર એતોરે;
કાળના દુતની કતારછે રે, બાઈઓ સત્ય પણામાં સારછે ૧૦
અસત્ય શીરપર કેમ ઉચકીએરે;
ભુંડાઈનો એ ભારછેરે; બાઈઓ સત્યપણામા સારછે. ૧૧
અસત્યને આપે ઓળખજોરે;
દુષ્ટપણાનો દોદારછે રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારછે. ૧૨
અસત્યમા ગુણ એકે ન ગણશોરે;
અવગુણનોજ અંબારછે રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારછે. ૧૩
જુઠા બોલાને માથે જગમાં રે,
દુખનો મોટો મારછે રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારછે. ૧૪
અસત્ય સાથે અવશ્ય જોઇ લોરે;
લંછન લાખ્નતી લારછેરે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારછે. ૧૫
અસત્યથી સુખ કયાથી ઉપજેરે;
ભયનો એજ ભંડારછેરે, બાઈઓ સત્ય પણામા સારછે. ૧૬
સાચા બોલાની સોબત સારીરે;
જુઠાને દુરથી જુહારછેરે, બાઈઓ સત્ય પણામાં સારછે. ૧૭
અસત્ય બોલવું કે ચાલવું આદરેરે;
પાપનો એજ પ્રકારછેરે, બાઈઓ સત્યપણામા સારછે. ૧૮
સદૈવ કરીએ સત્યની સેવારે,
સુખનો એ સરદારછેરે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારછે. ૧૯
દલપતરામ કહે દુનીઆમાંરે;
સત્ય સઉનો આધારછેરે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારછે. ૨૦

ઈ ચીજ દેખાતા ... ... તાલ જ ગામાં તેઓ કદી દેખાતાં નથી. તોપણ જો કોઈવાર અકસમાંત અનાવથી દીસને વખતે કોઈ ઘુવડ વસતીમાં આવેછે, તો તેના માઠા હાલ થાએછે. બીજાં જણાંવરો તેની આસપાસ ધોધાત કરેછે અને તેને કંટાલો આપેછે. છોકરાઓ તેને સેહેલાઈથી પકડી શકેછે. ઘભરાતી વખતે ઘુવડ કાંઈ ઘણો કઢંગો અવાજ કરેછે. તે ઊપરથી અને તેનાં દેખાવ ઊપરથી કેટલાંએક દેશોમાં તેને માંટે એવો વેહેમ રાખવામાં આવેછે કે જારે ઘુવડ પખશીનો ... સંભલાએ તારે કાંઈ માંઠો બનાંવ બન

સવાલોના જવાબ.

(જુઓ ગએઆ આકના સવાલો)

૧ પોસટમાં નાંખેલું કાગજ.

૨ ૪ અખેર—કુલસીઓ, કલાઈ, કમર, કૃપાલ, અકલ, અકલાટ, કરાર.

૩ ગારીબાલડી—ગા, ગારી, ગાડી, ગાલ,

૪ કેર, ખસખસ, સપાટ, અને રૂમ, એ સ... હેલા હરફોથી "કેખુસરૂ" નું નાંમ આવેછે અને ... થી "રૂસતમ" નુ નામ થાએછે.

પુખ" તે મી૦ મતને
જનામા નામનાં મે
સાથ કબુલ રાખીએ
રાની બાબદમા આ
અને જોકે તેની ક
થી જોઈલી જણાતી
ા લોગજે એમ ક
તે લાએકની ઘણી
રી ખાતરીછે કે
પર હમારી ચી
દરરોજ રોકીએ
કેલવણી વીશે
તે રસીલા
રા ખતમાં

સ્ત્રીબોધ.

પુસતક ૭ મું. એપરેલ ૧૮૯૩ આંક ૪ થો

સેરનાં સવાસેર

અથવા

બઈરીઓના શેકાર—બૈરડાઈની સજા.

—●—

એક વારતા.

—

પરકરણ દસમું.

દોસતીની દરબાર.

ખોરશેદ અને મેહેરબાનુઓ કેવી ચંચલ, શીઆંની અને વફાદાર હતી તે આપણે અતીઆર સુધીમાં જોઈ લીધું છે. પણ તેઓનાં શીઆંનપણનો સરસ દાખલો એછે કે જે ભેદ ભરેલાં કાંમમાં થોડાએક દીવસ થએઆ તેઓ પડેલાં હતાં તે કાંમથી તેઓએ પોત પોતાનાં ભરથારોને વધારેવાર અનજાંણા રાખીઆ નહી. ગુરગીને તે બંધે જણ ઉપર અપમાંન ભરેલી ચીઠીઓ લખવાથી તેઓ તેની તરફ બાહેરથી ભીડાસ દેખાડી અંદરખાંનેથી તેને કેવી સજા દરતાં હતાં, તે વાત તેઓએ બીજંન અને બેહેમંનને જાહેર કરવામાં વીલબ લગાડીઓ નહી. એ તેઓની શીઆંનપણનો નમુનોછે.

જારે બેહેમનતી પકી ખાતરી હતી કે ગુરગીન તેનાં ઘરમાં ભરાએલોછે, અને તેથી કરીને જારે ઉલટભર થઈને ગુરગીનની શોધને માટે પોતાનાં ઘરમાં આવીઓ તારે એ નાંમીચા ચોકારને ખોરશેદ અને મેહેરબાનુઓએ છુપે લેબાસે નહસાડી મેલવાથી તે તેને જડીઓ નહી અને તેથી બેહેમંન જેમ ફજીએત તેમજ ગુસે થએઓ હતો. બાંનુઓએ તેનાં મંનની એવી ઉસકેરાએલી હાલત જોઇ હતી કે, જો તે ઠંડો નહી પડેતો કાંઇ અફરા તફરી કરી મેલતે. વલી આ બે બાંનુઓને ઈઆદ હતું કે ગુરગીનને લગતી ખબરથી તેઓએ પોતાનાં ભરથારોને અનજાંણા રાખીઆ તે માંતર તેઓને રમુજ ખાતર ઠગવા માટે તથા પોતાની વફાદારીની તેઓને ખાતરી કરવા માંટેજ હતું. પણ હવે તેઓને જાજે વાર અનજાંણા રાખવાનુ દરસત વીચારીઉં નહી, કેમકે તેઓનાં કેહેવા પરમાંણે તેથી "મશકેરીની લશકેરી" થઈ જતે. એટલા માંટે ડાહાપણ વાપડીને તેઓએ બેહેમંનનાં ગુસાને નરમ પાડીઓ અને પછે જે ખરી વાત હતી તે સરવેની આગલ જાહેર કીધી.

એતે ખરૂં શીઆનપણ! સરવે આદમીઓએ તેમજ કરવું જોઇએછે. જારે ઘટે તારે મશખેરી, અને જાંહાં ઘટે તાંહાં ગમભીરાઇ પકડવી જોઇએ. મશખેરી ઇઆ ગુસાને હદથી જીઆદે બાહેર જવા દેવા નહી જોઇએ અથવા આસપાસ ખરાબી થાએ એવા ઉપાએઓ ઉપર ધેઆન આપવું નહી જોઇએ. ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુઓએ પોતાના ભરથારોનાં શકને દુર કીધાથી બેહેમંનને સઘલો ખોલાસો થએઓ અને પોતાના ખોટા વેહેમને માંટે પોતાને હસવા લાગો.

બેહેમંને અને તેની સાથે આવેલાં બીજાં આદમીઓએ જારે આ બાનુઓને મોહોડેથી ખરો હેવાલ સાંભલીઓ તારે પરથમતો તેઓએ તે વાત માંની નહી. પણ પછે તેઓની ખાતરી થઇ કે જે રમુજી શખસને ઠાર મારવા માંટે ગુરગીન આટલા લેજાં મારતો હતો, તે શખસ ખરેખર તેનાં ઘરમાં આવીને ભરાતો હતો, પણ આ બે સ્ત્રીઓનાં ફરેબથી તે તેની જાંણ વગર છટકી જતો હતો. એટલુંજ નહી પણ તેમ થતાં તેઓની તલાવટથી તે પોતાનાં કરતુકની સજા ભોગવીને જતો હતો અને તેઓનાં ભરથારો શકમાં ને શકમાં ગોતાં ખાતા હતા. એ હેવાલ ઉપરથી જેમ ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુઓની ઈમાંનદારી અજવાલાંમાં આવી તેમજ તેઓનો હસમુખો સવભાવ સરવેએ જાંણી લીધો.

હીઆં પુરતો ખોલાસો થએઓ. બેહેમંનનો હરખ તેનાં મોહોડાંને રસતે ઉભાઈ આવીઓ. તે ખરા પીઆરનાં જોસાથી પોતાની લાએકીવાલી ઓરતને ગલે વલગીઓ અને ઘણો વખત સુધી ખુશાલીમાં મકચુર થઇ તેવીને તેવી હાલતમાં રહેઓ. આહા! શું તે દેખાવ! કેવાં શાતોસી માટી બઇએર! કેવો સુખી ભરથાર! જેની બાએડી એટલી ઈમાનદાર અને ડાહાપણવાલી હોએ તેને બીજું કોઈ શુખ જોઈતું નથી.

હવે કરવું શું? ગુરગીનને બે વખત સજા થઈ. પણ શું તેટલાં ઉપરજ તેને રેહેવા દેવો? બીજંન, બેહેમંન, ખોરશેદ, મેહેર, ઈતીઆદી એ સવાલનાં વીચારમાં પડીઆં. તેમ કરતાં તુરત એવો સવાલ ઉઠીઓ કે શું એટલી સજાથી ગુરગીન ઠેકાંણે આવશે? નહી. એ વાત ઘણી શક ભરેલી

હતી. એકે મત આપીઉં કે—"હવે તમે એને ફરીથી બોલાવો અને મારી ખાતરીછે કે તે આવવાનો નથી." બીજાએ જવાબ દીધો કે "હું ધારૂં છઉં કે કદાચ તે આવશે." એ રીતે તકરાર કરતાં એવો ઠરાવ થએઓ કે તેને ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુંએ ફરીથી તેડુ મોકલવુ અને અગરજો તે વલી પાછો આવેતો તેને છેલવેલી એવી સજા કરવી કે તેથી તે સમજીને એકદમ ઠેકાંણે આવે.

એટલો વીચાર કીધા પછે તેને શું સજા કરવી તે બાબદ વચે આવી. બેહેમંનને ખોરશેદ તથા મેહેરબાંનુંઓને એવો ઉપાએ દેખાડીઓ કે "તમો ગુરગીનને પાછો ઘરમાં બોલાવો. તેની આગમચ ઓરડામાં તેલનુ એક મોટુ પીપ ગોઠવી રાખો અને પછે હું જેવો આવી લાગુ તેવો તેને તેમાં ઉતારી પાડો." એ ઉપાએને સઘલાએ હસી કાહાડીઓ.

બીજંને મત આપીઉં કે "એનાં કરતાં વધારે સરસ ઉપાએ એછેકે ગુરગીનને ઘરમાં બોલાવીઆ પછે જારે બેહેમંન આવી લાગે તારે તેને એક ઘોડાનુ મોહોડુ પેહેડાવી ઘરનાં તબેલા મધે તેને બીજાં જનાંવરોની મીશાલે બંધાવવો. એ પછે બેહેમંનને સવારીને માંટે ઘોડો લેવાને તબેલામાં જવુ, અને ઘોડાવાલાને અગાઉથી ઓકસ હોકમ કરી મુકવા. તે મુજબ જારે ઘોડાવાલો ગુરગીનને ઘોડા દાખલ હાજર કરે તારે બેહેમંનને તેનાં ઉપર બેસીને છેક જાહેર રસતાની અધવચમાં તેને લાવવો. ગુરગીન એટલો બેવકુફછે કે તેને જો સલાંમતીને ખાતર ઘોડા દાખલ ચાલીઆ કરવાનુ આપણી બાંનુંઓ ફરમાંવે, તો તે સાચુ માંનીને તેમ કરવાને આનાંકાંની દેખાડે નહી, પછે તેને રસતામાં લાવીને બેહેમંનને તેનાં ઘોડાનાં મોહોડાંને ખેંચી કાહાડવુ તથા લોકોનાં દેખતાં મારીને તેને ફજીએત કરેવો."

આ ઉપાએ પણ વલી નહી બને એવો લાગો. ખોરશેદ બોલીકે "એથી તો, ગુરગીનનાં ફેસતા સાથ રસતામાં આપણો પણ ફેસતો થાએ એવું મને લાગેછે. અગરજે ગુરગીન રસતાની અધવચમાં જવાની આગમચ પોતાનાં સવારને પીઠ ઉપરથી ઉડારી મેલેતો શો હાલ થાએ ?"

છેલે મેહેરબાંનું બોલીકે—"દોસતો આ છાકટાને સજા કરવાનો સઉથી સરસ ઉપાએ કાંઈ એકદમ મલવાનો નથી. તમે જરા ધીરજ પકડો. જેનાં કાંમ તે તેજ કરે. એવા ઉપાએ શોધી કાહાડવાનું સદા આપણું કાંમ નથી પણ મનીજેહ સરખી ઓરતોનુંછે. આજે તે મારી જરનાં લગણ સંબંધી મારી મુલાકાત કરવા આવનારીછે, વાસતે હાલ તરત તમે સબુર કરોતો તેને હું પુછી જોઉં. તે કાંઈ સારોજ ઉપાએ દેખાડશે."

એ વાત સઘલાંઓને પસંદ પડી. ગુરગીનને સજા કરવીતો જોઈએ અને કોઈ એવી સજા કરવી જોઈએ કે તમાં સરવે જણ સાંમેલ થાએ તથા તેથી તે ફરીથી ખોરશેદ અથવા મેહેરનુંજ નહી, પણ એકબી પારકી ઓરતનું નાંમ નહી લીએ. એવી સજા શોધી કહાડવાનું મનીજેહને માંથે નાંખી હાલ તુરતતો આ અરસ પરસનાં દોસતોની દરબાર બરખાસત થઇ.

પરકરણ અગીઆરમું.

તઈઆરીપર તઈઆરી.

ફસી પડેલો ગુરગીન! કેવા તેનાં હાલ! કેવી તેની અવસથા! પણ વાંચનાર, એક છાકટા અને છંદખોર માંણસની બીજી કેવી અવસથા થતી હશે? ગુરગીન હારબાર અને હેરાંન થાએછે. લોકોએ તેની પુઠ પકડીછે. બાએડીઓ તેને ફસાવેછે અને મરદો તેની સાથ છેડતી કરેછે. એ સઘલું તેની ચાલથી થાએછે. અગાઉતો તેની પુઠે એબલી ખોરશેદ અને મેહેરબાનુંઓ થએલી હતી. હવે તેને સજા કરવામાં તેમનાં ધણીઓ અને બીજા અલફાતુંઓ ભાગ લેવા લાગા, એ તેની ચાલથી થએઉં. છારો પાંણી "વગુદ પડે." છારો પાંણી એ સરવે હાંણી કરેછે.

પણ આટલી સજા પાંમવા છતાં તે ઠેકાંણે આવીઓ નથી. ગુરગીનને મેહેરબાનુંની તરફથી ફરીને તેડુ આવેતો તે જાએ ખરો નહી જાએ એવું જો વાચનાર વીચારેતો તેમાં તેની ભુલછે. અગર તે વીશે ખાતરી કરવી હોએતો તેની મનીજેહ સાથની તરીજી મુલાકાત આપણી આંખ આગલછે.

મનીજેહ—શેઠ સાહેબ!

ગુરગીન—અરે વલી તું આવીકે? નાપાક જરોની મીશાલે મારી પુઠે વલગીછે અને મને છોડતી નથી.

મનીજેહ—મારા શેઠ તમો શું બોલોછો? એતો દુનીઆં એવીછે—જારે આપણે કોઇનું ભલું ઇછીએ તારે આપણ ઉપરજ સઉનું વાદલ આવી ઉતરે.

ગુરગીન—અરે ભલું કરતીતો તું મુઇ. ચંડાલ—તારૂં મોહોડું જોઉં છઉં કે મારૂં માથું ફરેછે. તારી શીકલ જોઇને મારા પેટમાં આડાં અને અવલાં આવેછે. તારા પેટમાંનું પાંણી નથી હીલતું, પણ હું આ જો શું શું થએઉં તે જાણેછે?

મનીજેહ જોકે આગલા દીવસની સઘલી વાત જાંણતી હતી તોપણ બોલી કે—"મારે સાહેબ મને કાંઇ ખબર નથી. તમોતો સારી તનદરોસતીમાંછો. ખોદાએ રાખે મેંઢાનાં બાવરાની મીસાલે તાજા તમતમતા થઈને બેઠાછો, અને વલી હું આજે વધાઈ ભરેલી ખબર લઇને પાછી આવી છઉં."

ગુરગીન ઉપલી સરવે મશખરીને ખરી સમજીઓ. બુઢી સ્ત્રીનાં લેબાસમાં તે બેહેમંનને હાથ જે માર ખાઈ આવીઓ હતો, તેથી તેનાં હાડકાં કલતાં હતાં. તોપણ તે બોલીઓ કે "છોકરી મનીજેહ, હું જાંણું છઉં કે વલી તુંને પેલી દદાઓએ મોકલીછે. પાછી મને તેડવા આવીછે કે શું!"

મનીજેહ—હા સાહેબ. તેડવા અને વલી બીજી જે વાત કેહેવાનીછે તે કેહેવા.

ગુરગીન—આજતો જેવી આવી તેવી તું પાછી જા. હું આવવાનો નથી અને તારી વાત સાંભલવાનો નથી. ફકતનમ તમો લોકો મને હેરાંન કરવા બેઠાંછો.

મનીજેહ—અરે ખોદા આવરે! આ શું જમાંનાછે જે માણસ સાચું તેજ જુઠું ઠરેછે. એ સીવા

ત ! અરે મેહેરબાંન શેઠ તમે કાંઈ ખુશનુમાં શરાબની જુ
મમાં આવી વાતો બોલોછો. બીચારી મેહેરબાંનુંએ તમુને
ઘરને ઘર બોલાવીઆ, તારપછે તમુને શંકટમાંથી નહસાડીઆ
તમારે ખાતર પોતાનાં વરને હાથે મારનો માર ખાધો અને
ઉપરથી તમો એ રીતનું બોલોછો. એટલી બધી સચાઈનું ડોલ
ઘાલીને મનીજેહ ઘણાં ટોંગ કરવા લાગી. તે બુમ પાડીને બોલી
કે "અરે એવાં તાંનાં નહી ખમાશેજો ! હું મારો જીવ કા
હાડી નાંખશજો. અરે આ કોઈ એવોબી માંટીહોછે. વા
રૂં ભાઈ ખોદા તારૂં ભલું કરશે. હું તારા ફાએદાને માંટે
આવી અને તું મને આજે આવો બદલો આપેછે." એટ
લુ બોલીને મનીજેહ ખોટા ગુસામાં ઉઠી ગઈ અને તાંહાથી
પાછી આવવા નીકલી.

તેની ખાતરી હતી કે ગુરગીન તેને જવા દેશે નહી,
કેમકે તેનાં ઉપલા બોલવાથી એ ભોલોભટ પાછો પીગલીઓ
હતો અને મનીજેહની વાત સાંભલવાનાં વખત ઉપર આવ
તો હતો. માટે મનીજેહ જારે ટોંગને ખાતર ઉઠી તારે
ગુરગીને તેનાં કાલાવાલા કીધા અને તે પાછી બેઠી. તે નરમ
પડીને બોલી કે "જુવો ભાઈ એક રાંક આદમી વીશે એમ
કદી નહી વીચારીએ. મેહેરબાનુંનો ભરથાર ગઈ કાલે કેવો
ગુસામાં હતો તે તમોએ જોઈઉં હશે. તેણે પોતાની મસતી
અને મારામારીથી આખી રાત સુધી ઘરમાં કોઈને સુવા દી
ધાં નથી. એટલુંજ નહી પણ આખા મોહોલાનાં રેહેવાસી
ઓની આંખનાં પાપણ ધંકાએઆં નથી. લોકો કેહેછે કે તે
દેવાંનો થએઓછે. પણ જારે લોકો તેનાંથી કંટાલેછે
તો તમો વીચારકરો કે તેનાં ઘરમાંનાં આદમીઓ કે
મ રહેઆં હશે. અરે બધા ચાકરોનાંતો તેણે હાડ
કાં ભાંજી નાંખીઆંછે. પણ તારે તેની બાએડીના શું હા
લ થએઆ હશે ઓ ખોદા. ! તમોતો તેને જોઈનેજ પરાં
ણ મુકો તેનાં બાલ તદન પીંખાઈ ગએઆછે, તેનાં હાત
પગ અડી પડીઆછે, અને મારે મારે તવાઈને ગુરા સર
ખી થઈ પડીછે. વલી પોતા કરતાં તમારી તેને વધારે ફક
રછે. તમે કેમ છો, સારીપેઠે તો છોની ?"

આ ભાશાંણનાં વખતમાં ગુરગીન પીગલીને પાંણી
સરખો થઈ ગએઓ હતો. તેને પોતાનુ શંકટ ખરેખર ઈ
આદ આવીઉં અને તે બોલીઓકે "જો મનીજેહ મારે બરદે
પેન મારેછે અને કમર વલતી નથી, એટલો માર મેં બેહેમ
નને હાતે ખાધોછે. હું એક પકાણના લેબાસે મેહેરને ઘર
ગએઓ, અને બુટી ઓરતનાં લેબાસે મને મારે ઘર આવવું
પડીઉં. હીમતવાંનની પેઠે હું બાહેર ગએઓ અને હીચ
કારાની પેઠે મેં માર ખાધો. મારા તાટીઆ સેકાઈ ગએઆ
છે. મેં ખુબ મેથી ખાધીછે અને તોપનાં ગોલાની મીશાલે
મારા ઉપર મુકીઓ પડીછે. મનીજેહ હું તદન રોદરો થઈ
ગએઓ છઉં."

મનીજેહ—તોબા ખોદાએ ! પણ હવે શેઠ તમે ઉલટ
પકડો હું ઘણી ખુશ ખબર લાવી છઉં. મેહેરબાંનુ સમ
જેછે કે એવા ઘેલા ભરથારનાં ઘરમાં તમોને બોલાવવા એ હ
વે ધાસતી ભરેલુંછે, તે સાથે દીસ હોએ કે રાત તોબી કોઈ
નહી ને કોઈ તમારી મોહોબતની વાત જાંણેછે. બીજા હાથ ઉપ
ર તમોને જોવા વગર તેને ચાલતું નથી, માંટે તેણે પોતાની
ભીતર ખોરશેદની મસલહત લઈને એક એવો ઉપાએ શોધી
કાહાડીઓછે કે તે સેહેલો અને તમુને પસંદ પડે એવોછે.

ગુરગીન—શું તે ઉપાએ પરમાંણે ચાલવાને નાં પાડે !
તે શું આ બે પરીચેહેરે ઓરતોની દોસતી જતી મેલે ? નહી
નહી.

તેણે પુછવા ઉપરથી મનીજેહએ ઉપાએ દેખાડીઓ.
"આપણાં શેહેરની પાસે એક ખેતરમાં જે મોટુ જાહાડછે
તે જગા ઉપર પશંગ નાંમનો શેકારી અસલ તાંહાં વસતો
હતો. તે હાલ મરણ પાંમેલોછે, પણ તેને વીશે લોકમાં એ
વો વેહેમછેકે તે ભુત થએઓછે-અને દરરોજ રાતનાં માથે
સીંગડાં બાધીને તાંહાં આવીને ફેરા ખાએછે તથા સાંકલ અ
ફાડેછે. એ વાત તમો માંનોછો ?"

ગુરગીન—ખોટી વાત—બધી ખોટી વાત.

મનીજેહ—બરોબર. તારે હવે ખોરશેદ અને મેહેર
બાંનુ એવુ ચાહેછે કે આજે રાતના બાર કલાકને અમલે
તમે પશંગ શેકારીની મીશાલે પોશાક પેહેડીને તાંહાં આ
વો અને તે વખતે એ બાંનુઓ તમારી મુલાકાત લીએ. તે
થી ફાએદો એ થશે કે કોઈ તમોને જોશે નહી, અથવા જોશે
તો તમારી આગલ બીહીકને લીધે આવી શકશે નહી."

અંતે ગુરગીન કબુલ થએઓ. તેણે જોઈઉં કે આ બે
ઓરતોને ફુસલાવાની એ સઉથી સરસ જોગવાઈછે. એટલા
માંટે તેણે સીંગડાં તઈઆર કરાવીઆં અને નવી જાતનો
પોશાક ભાડે મંગાવીને રાતનાં બાર કલાકની રાહા જોવા
લાગો.

વાંચનારી બાંનુઓ જાંણેછે કે ગુરગીનને માંટે શેવટ
નીં એક સજા કરવાનું ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુંઓએ તથા તે
મનાં ખાવંદ બીજને અને બેહેમંને વીચારી રાખીઉં હતું.
પણ તેને સજા કરવાનો સઉથી સરસ ઉપાએ શું તે શોધી
કાહાડવાનું તેઓએ મનીજેહને માથે નાંખીઉં હતું. તેથી એક
સરેવજની ખશલતની ઓરતે ઉપલો ઉપાએ દેખાડીઓ. હતો.
તે એવી રીતે કે ઉપલાં જંગલમાં ગુરગીનને પરથમ બોલાવવો.
તારપછે કેટલાએક છોકરા અને છોકરીઓને પરીઆંનો પોશા
ક આપીને બલતી મમાલો સાથે તે જંગલમાં રમવા મોકલ
વાં, અને તેઓએ તાંહાં જઈને ગુરગીનને બુમ પડાવવી, જે
પછે બેહેમંત ઈતીઆદીએ જઈને તેને તાંહાં પકડવો તથા ફ
જીએત કરવો.

આ ઉપાએ બતાવામાં મનીજેહએ એક બીજી પણ મ
તલબ રાખી હતી. ખોરશેદની છોકરી જરબાંનુ સાથ જે ત
રણ જણ પરણવા માંગતા હતા, અને જેઓનાં પઈસાથી તે
તાજી થઈ હતી, તેઓનાં કંટાલાનો છેડો લાવવા માંટે મની
જેહએ આ તક લીધી હતી. જરની માં એક ધણી ઉપર,
બાપ બીજા ઉપર, અને જરબાંનું પોતે તરીજા ઉપર રાજી હ
તી. તેઓમાંથી તરીજા ધણી સાથ જરનાં નેકા પાડવાની
મુખીઅ મતલબ રાખીને તેણે ઉપલો ઉપાએ તેનાં માંબાપને
તથા મેહેર અને બેહેમંનને દેખાડીઓ. તેણે ઉપલાં જંગ
લમાં કેઈ ઈઉકતીથી એ લગણ હાર પાડીઆં તે આગલ વાં
ચતાં જણાશે, પણ હાલ તરત એટલું ઈઆદ રાખવું કે ઉ
પલાં જંગલમાં ગુરગીનને તોબા બોલાવા માંટે જે છોકરાં
ઓ પરીનાં પોશાકમાં હાજર થાએ, તેઓમાં જરને સરદાર બ

નાવીને તે જંગલમાં પરીઓની શાથે મોકલવાની સરવે જણે
ગોઠવણ કરી શાખી હતી.

પરકરણ છેલ્લું.

બાઈરીનાં શેકાર—બેરડાઈની સજા.

મધરાતનો વખતછે. બારનો અમલ થવા આવેલોછે.
દુનીઆંનાં લોકો ઉંઘ કાહાડેછે અને આપણાં લોકો કેહેછે
તેમ "શુવું ને મરવું સરખુછે." જે બાગ અને બગીચા,
મેહેલ અને મોહોલા વસતીથી ભરેલા, ગાજતા ગગડતા, હ
તા, તે સઘલા થંભ થઇ ગએઆછે. દરએક જગોએ શી
હા અંધારૂં ફરી વલીઉછે. એક પસુ કે પંખીનો અવાજ
સંભલાતો નથી. જાહાડ ઉપરનું એક પાતરૂં હીલતું નથી,
આકાશ ઉપરનો એક સીતારો જલકાટથી ખાલી નથી. મ
ધરાત—ભએંકાર મધરાત પોતાનાં દમાંમ સાથ "પરકાસે
છે." અને ગુરગીન બાવા પોતાનાં બે શેકારોની શોધમાં
જંગલ તરફ ફરવા નીકલીઆછે.

આ વખત જો ગુરગીન ઉપર કોઇ વાંચનારી બાંનુની ન
જર પડતે તો તેનાં મનમાં કેવી દેહેશત પેદા થતે તે વીચારી
શકાતું નથી. ગુરગીનની શીકલ અસલથી બીહાંમની હતી,
તરાંમરી જેવું માથુ, અને બોહીઆં જેવાં પેટને લીધે આડે
દાહાડે લોકો તેને જોઈને બીહીતાં હતાં. પણ ઉપલી
રાતના જારે ગુરગીન ખાસુખા ભુતનો લેબાસ લઈ બાહેર પ
ડીઓ તારે તેનાં માઠા દેખાવથી કેટલો બધો વધારો થએઓ
હશે. તેણે માથે સીંગડાંતો બાધીઆં હતાં, હાથમા મોટી
સાંકલ લીધી હતી, મોહોડે માંથે ખાખ લગાડી હતી અને
એ પરમાંણે સઉથી કંગાલ આકારમાં સાંકલ વજાડતો તે ઠ
રાવેલાં જાહાડ આગલ આવી પોહોંચીઓ, તથા પશંગ શે
કારીની મીશાલે તે જાહાડની આસપાસ ફેરા ખાવા
લાગો.

*

થોડા વારમાં ખોરશેદ અને મેહેરબાનુંઓ હાજર થઈ.
હવે ગુરગીન ગોએઆ ધરતી ઉપર ઉભો રહી શકીઓ
નહી. તે એટલોતો હરખાએઓ કે ખોદાએ તેને પાંખ આ
પી હતેતો તે ઉડી જવા વીનાં રેહેતે નહી. પણ તેતો એક
ખાકી ઇનસાંન હતો, લોભ અને લાલચમાં ફસેલો હતો, અ
ને જે બે નેક ઓરતોને તે પોતાનાં શેકાર દાખલ ગણતો હ
તો તેઓએ તેને માંટે કેવી સજા ઠરાવી હતી તેની તેને ખ
બર પણ નહી હતી.

ગુરગીન છાકટાની મીશાલે વગર અરથની વાતો કર
વા લાગો. તે બોલીઓ કે "ઓ મારી દીલ નવાજ તમે
હીઆં આવીઆંતો ખરાં, પણ તમુને અકલ કાંહાંછે.
મને તમે એકુ મેહેલમાં લઈ જાવો અને તાહા ખાંણ કરા
વો. ખોદાતાલાને કેહેવો કે તાંહા પરેટાનો વરસાદ વરસા
વે, અને આખા દરીઆના પાણીનો દારૂ થઈ જાએ, કે પ
છે બધા જનમનાં જનમ સુધી આપણ સાથે રહીને મોજ
કરીએ." આવી બેવકુફી ઉપર ખોરશેદ અને મેહેરને હસવુ
આવતુ હતું. તોપણ ગુરગીન બોલતો હતો કે "પરીઓ ત
મે બે જણછો, અને હું એખલો છઉં. તમો મને કાપો અ
ને અરધો અરધો વેંહેંચી લેવો, પણ મારાં બે સીંગડાં તમા
રા બે ભરથારોને આપો."

આવી નકાંમી વાત કરતાં થોહો વખત ગએઓ, અ
ને દુરથી એકાએક ઉજાસ દેખાએઓ તથા મોટી ગડબ
ડ સંભલાઈ. ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુઓ સમજીઆં કે
તેઓએ ગોઠવેલો સાંચો ચાલુ થએઓછે, માટે તેઓ નાહા
સી ગએઆં, અને ગુરગીન એખલો ધભરાતો રહી ગએઓ.
તેણે જોઈઉતો પરી લોકોનુ એક ટોલુ તેની સામે આવીઉ.
તેમા કોઈ પરી સફેદ, કોઈ લીલા, કોઈ જાંબુરી ઇતીઆદી
રંગના પોશાકમાં હતી, અને દરએકના માથા ઉપર એ
કેકી બલતી જોત હતી. ગુરગીનની ખાતરી થઇ કે દર
રોજ રાતના જંગલમાં આકાશની પરીઓ રમવા આવેછે
એમ લોકો જે કેહેછે તે ખરી વાતછે. તેણે વીચારીઉ કે પ
રી લોકો આદમીને જોઈને હેરાન કરેછે, માંટે ગુરગી
ન જાહાડની પછવાડે ભરાઈને સુતો સુતો ચારા જોવા લાગો.

પરીઆંઓ આગલ આવીઆં. ખોરશેદની છોકરી જ
ર તેઓમાં સરદારી કરતી હતી. તે એકને હોકમ કરતી હ
તી કે રાજાના મેહેલની અગાસી ઉપર જઈને સુખનાં આ
સોરવાદનાં ફુલ છાંતી આવવાં. બીજીને હોકમ કીધો કે
જે નઠારાં માણસો હુંગાએલાં હોએ તેઓને જઈને ચમટા
ટોડી આવવા ઇતીઆદી. એવા હોકમ કરતાં કરતાં એ
કાએક જરખાંનુ બોલી કે—"છોકરાંઓ તમારી સુધ કાંહાં
ગઈછે. તમોને કાંઈ વાસ આવેછે ? " સઘલાં પરીઆં બો
લી ઉઠીઆં કે "હા બાનુ સાહેબ આ જંગલમાં કેથેબી કો
ઈ માણસ ભરાએલુછે એવો વાસ આવેછે." પરીઓનાં સ
રદાર જરે હોકમ કીધો કે "જાવો તે ખાકી ઇનસાંનને ચોધી
કાહાડો. તેનાં સરીરને આગ લગાડો. જો તે પાપી હશે
તો બલી જશે, પણ જો તે નેક હશેતો આગથી તેને અસર
થશે નહી." આ હોકમથી ગુરગીન ધભરાવા લાગો, પરી
આંઓ તેની પાસે ગએઆં, તેઓ ગીતગાવાલાગાં અને ગુ
રગીનને બલતી જોત દહજાડવા લાગાં.

પીઆરી વાંચનારી બાઇઓએ ઈઆદ રાખવું કે આ
રમતમાં જરબાંનું સાંમેલ થઈ નહી હતી. તે ગુરગીનને કાએ
લ કરવા આગલ ગઈ નહી, પણ જંગલનાં ચોકસ ભાગ
માં ઉભી રહી હતી, તાંહાં તેનો દીલદાર ખુશરો આવી પો
હોંચીઓ અને મનીજેહની ગોડવણ પરમાંણે ખુશરો સા
થે તે જગોએથી પરણવા સારૂં જતી રહી.

આ ગોઠવણ ઘણી અચરત સરખી હતી. જરબાંનુ
અને આ ખુશરો વચે કેવી સારી મોહોબત હતી, તોપણ
તેતાં માબાંપ કેવી અડચણ લેતાં હતાં તે હમોએ અગાઉ
જણાવીઉ હતું. ખોરશેદ પોતાની છોકરીને ગામડીઆ
હોમાંન સાથ પરણાવા માંગતી હતી, બીજંન છાકટા બાબક
ઉપર રાજી હતો. તે ગુચવારાને કેમ મીટાડવો તેનાં વીચાર
માં મનીજેહ ગોતાં ખાતી હતી. ઉપલી રાતનાં જંગલમાં
જે મેલાવરો થવાનો હતો તેનો લાભ લઈને તેણે આ ગોઠવ
ણ કરી રાખી હતી.

મનીજેહએ પરથમ બીજંનને શમજાવી મેલીઉં હતું કે—
"જુવો ભાઈ, તમો તમારી દીકરીને બાબક સાથ પરણાવાને શ
જીછો. માંટે આજે જરને લીલા લેબાસમાં જંગલ મધે જવા કે

હુતો, અને બાબકને અગાઉથી ચેતાવી મેલજો કે તેથી તે તાંહાં આવીને તેને ઓલખશે તથા લઈ જઈને છુપો છુપો પરણી લેશે—કે જે પછે તમારી બાએડીનો વાંધો ચાલશે નહી" એ વાત કબુલ રાખીને બીજંનને પોતાની દીકરીને હોકમ કીધો કે તે રાતનાં પરીનાં સરદાર દાખલ લીલો લેબાસ પેહેરવો, અને જેવો બાબક તેને બોલાવે તેવીજ તેની સાથ જતું રેહેવું. જરખાંનુંએ આ હોકમ બાહાલ રાખીઓ.

તારપછે મનીજેહ જરખાંનુંની માતા ખોરશેદ આગલ ગઈ, અને બોલીકે—"જુવો બાઈ, તમારી દીકરીને તમો હોમાંન હકીમ સાથ પરણાવા માંગોછો, તે વાત મને પસંદછે, અને આજ રાતની સારી તકછે. વાસતે તમો તેને પીલા રંગનો પોશાક પેહેરાવીને જંગલમાં મોકલજો અને પછે હોમાંનને કેહેજોકે આવીને તાંહાથી જરને કાહાડી લઈ જાએ. તારપછી તમારો વર વાધો કાહાડશેતો કાંઈ વલવાનું નથી." એ બોનો ખોરશેદને પસંદ પડી, માંટે તેણે પોતાની દીકરીને એવો હોકમ આપીઓ તથા રાતના પરીનાં સરદાર દાખલ પીલા પોશાકમાં જવાને અને હોમાંન બોલાવે તારે તેની સાથ જતી રેહી છુપાં લગણ કરવાને જરખાંનુંએ માતાની આગલબી કબુલ કીધું.

પણ એ સઘલું કરવામાં જે ભેદ હતો તે જરખાંનું જાંણતી હતી. મનીજેહએ તે રાતને માંટે એક તદન જુદીજ ગોઠવણ કરી રાખી હતી. તેણે એક છોકરાને લીલી પરીનો પોશાક પેહેરાવીઓ હતો, તથા એક છોકરાને પીલો પોશાક પેહેરાવીઓ હતો. શુંદર જરખાંનુંએ પોતે સફેદ ચંદની સરખો લેબાસ પેહેરીઓ હતો, અને મનીજેહએ ખુસરોને કહી રાખેલું હતું કે રાતનાં જંગલમાં સફેદ લેબાસની જે પરી આવે તેને જરખાંનું જાંણવી.

એ પરમાંણે જંગલમાં જે વેલાએ છાકટો ગુરગીન પોતાની માશુકોને મલવા આવીઓ હતો, તેજ વખતે હોમાંન, બાબક અને ખુશરો પણ પોતાનાં શેકારની શોધમાં નીકલેલા હતા. જે વખતે પરીઓનાં સરદાર જરખાંનુએ હોકમ કીધાથી સરવે છોકરાંઓ ગુરગીનને એક હાથ ઉપર હેરાંન કરવા ગએઆં, તેજ વખતે બીજા હાથ ઉપર હોમાંન હકીમ નીકલી આવીને પીલા પોશાક વાલા છોકરાને બાએડી જાંણી ઘસડી લઈ ગએઓ, બાબક આવીને લીલા પોશાકવાલાને લઈ ગએઓ, અને છેલે ખુશરોએ ધીરજથી આવીને પોતાની વાહાલી જર સાથ વાત કીધી તથા તેનાં સફેદ પોશાક ઉપરથી ઓલખીને ખુસી થતો એક મંદીર તરફ રવાંને થએઓ.

પેલીગેમ ગુરગીન ઉપર સજર ધાર આવેલી હતી. મનીજેહનાં હોકમ મુજબ પરીઆંઓ તેને ચમટા તોડતાં, અને નખ ભોકતાં તથા તેને કંટાલો આપતાં હતાં, જેથી તે બુમ મારતો હતો તથા જેમ પોતાનાં દારૂને તેમજ પોતાની માશુકોને તદન ભુલી ગએઓ હતો. એ રીતે થોડોવાર કંટાલો આપીને પરીઆંઓ નાંહાસી ગએઆં અને તેઓની બદલીએ ખોરશેદબાનુ તથા મેહેરબાંનુ અને બેહેમંન તથા બીજંન આવી લાગા.

તેઓએ આવીને ગુરગીનને પકડીઓ તથા તેને બહુ ફજેત કરી નાંખીઓ. ગુરગીન ફરીઆદ કરવા લાગો, પણ તે એક ગેમ હતો, અને ચાર જણ તેને જવાબ દેનારાં હતા.

ખોરશેદ બોલી કે—"લુછા ગુરગીન, તુંએ મારી ઉપર અપમાંન ભરેલી મીઠી"

મેહેર—અને તેજ પરમાણે મને પણ અપમાન આપવાને તું લજવાએઓ નહી.

ખોરશેદ—તુંએ મારા ભરથાર તરફથી મારૂં દીલ ખેંચવાની વેતરણ કીધી.

મેહેર—અને તેજ પરમાણે મનેબી તુંએ લલચાવા માંગી.

ગુરગીન—પણ હું ફાવીઓ નથી એ ખરી વાતછે.

તારબાદ વલી તેમના માંટીઓ ઠપકો આપવા લાગા—

બીજંન—અરે છાકટા ગુરગીન તુંને મેં મારા ઘરમાં ઘાલીઓ.

બેહેમન—તારેજ પાલેલા કુતરાએ પગ કરડીઓ.

બીજંન—અરે કમબખત તું કેવો લુછોછે.

બેહેમન—કે હમારી બાએડીઓને ફુસલાવાની પેરવી કીધી.

ગુરગીન—પણ હું આજે જોઉ છઉં કે તેઓએ ખરી ઈમાંનદારી દેખાડીછે, અને તમારી સાથ એકસંપ થઈ મને સજા કીધીછે. હવે સાહેબો અને બાંનુઓ હું તમારી આગલ મારી માલનો પસતાવો કરૂં છંઉં અને કબુલ થાઉં છંઉં કે મારા બુઢાપાને વખતે આ બાબદમાં મેં જેમ મારી અકલને વેચીછે તેમ ફરીથી હું કદી કરશ નહી. ખોરશેદ અને મેહેરબાંનુઓ તમોને તમારી વફાદારીને થકી હું શાબાસી આપુ છઉં. બીજંન અને બેહેમન તમોને આવી નેક બાએડીઓ મલીછે માંટે તમોને હું ખરા બાએગસાલી ગણું છંઉં અને દુવા માંગુ છંઉં કે ખોદા તમારાં જોડાંનો સંપ કાએમ રાખે.

એ રીતે ગુરગીને પસતાવો કીધાથી તથા તે સુધીમાં આવીઆથી આ ભરથારોએ તેની તકસીર માંફ કીધી અને પોતાને ઘર જવા લાગાં.

પણ તેવામાંજ તાંહાં હોમાંન હકીમ ખોરશેદ આગલ ફરીઆદ કરતો આવી લાગો. તે બોલીઓ કે "અરે ખોરશેદ તમોએ નખોદ વાલીઉં. મારી સાથ પરણવા માંટે તમે તમારી છોકરી નહી પણ છોકરો આપીઓ. હું પીલા પોશાક વાલી પરીને જરખાંનું જાંણી ખેંચી ગએઓ, પણ રસનામાંથી વાત કરતાંજ મને જણાએઉં કે તે કોઈ છોકરો હતો."

હોમાન એ રીતે ફરીઆદ કરતો હતો તે ઉપરથી ખોરશેદ પોતાની ધારણાંમાં નીસફલ થઈ માંટે તેનો ઘણી ખુશી થતો હતો અને વીચારતો હતો કે તેની છોકરી બાબક સાથ ખરેખર ગઈ હશે. પણ તેટલામાંજ બાબક પણ આવીને પોકાર મારવા લાગો. તે બોલીઓ કે "ઈઆર બીજંન હુંતો સજર ધબરાએઓ છઉં. તમોએ મુને ફરમાવીઉ તેમ હું લીલા લેબાસવાલી પરીને મારી સાથે લઇ ગએઓ પણ પાછલથી મેં જોઈઉં કે તે કાંઈ જરખાંનું નહી પણ કોઈ મસતીખોર છોકરો હતો."

ખોરશેદ અને બીજંન આ વાત સાંભલીને ઘભરાટમાં પડીઆં. તેઓએ પોત પોતાને પસંદ પડતા જમાઇ કરવાની ઈઉકતીતો કીધી, પણ તેમાં ફાવીઆં નહી માંટે અ. દેશો કરવા લાગાં, અને જરખાંનું કાંહાં ગઈ તેનાં શકમાં પ

ડીઆં. એ શક થોડા વારમાં જરબાનુંએન આવીને દુ
ર કીવો.

આ વખતે બાંમદાદ થવા આવેલી હતી. જાહાદોએ
લીલો પોશાક પેહેરેલો હતો અને ઠંડો પવન આ
વતો હતો, તેવામાં દુરથી જરખાંનુ પોતાનાં ખાવંદ ખુસરો
સાથ ધીરજથી વાત કરતી આવી લાગી, સેને જોઇ તેનાં મા
બાપની ગોએઆ છાતીજ બંધ થઇ ગઇ. તેઓ બંને જણ
આવીને માબાપને પગે લાગાં અને પછે જરબાંનુ બોલી કે,

"મારા વાહાલાં માતાજી, નેક નાંમ પીતાજી, તમો મ
ને જોઇને અચરત થાવોછો, પણ મારો ખોલાસો સાંભલશો
તો પછે તમોને અચરત થવાનું કારણ મલશે નહી. જે ધાં
ણી મારા જમનાં હાથ ઉપર ઉભોછે તેની સાથ હું આજે
પરણી છઉં, તેનાં ઉપર મને ઘણોજ પીઆરછે, અને અસલ
થી હમો એક એકને ચાહાતાં હતાં. પણ તમો માં બાપ
તેની સાથ મારૂં જોડું બાંધવાને ના પાડતાં હતાં, અને તે
થી આજનાં સરખી જોગવાઇની હમો વાટ જોતાં હતાં. બા
વાજી, તમો મને જે ધણી સાથ પરણવા કેહેતા હતા તેના
ઉપર જેમ મારૂ દીલ નહી હતું, તેમજ માતાજી તમે દેખા
ડેલો શખસ પણ મને પસંદ નહી હતો. તે છતાં પણ ત
મો પોત પોતાની પસંદગીનાં શખસને જમાઇ કરવા શારૂં મ
ને તરેહવાર વાતો શીખવતાં હતાં. ગઇ કાલેજ બાવાજી ત
મે મને લીલો પોશાક પેહેરવા ફરમાવીઓ કે તેથી હું બાબ
ક સાથ નીકલી જાંઉ, અને મારાં માએ ઠગાએ. માએ મ
ને પીલો પોશાક પેહેરવા કહેઓ કે તેથી હોમાન મને લઇ
જાએ અને મારા બાવા ઠગાએ એ રીતે તમારી મતલ
બને વાસતે મને નાંપસંદ પડે એવા ધણીઓ સાથ
પરણાવા સારૂં તમે મને ઠગવીદીઆ શીખવવાને આમકો ખા
ધો નહી, પણ તે વાત મને દરૂસત લાગી નહી. માતાજી
ઠગાતેતો તેવણ ખફા થતે, પીતાજી ઠગાતેતો તેવણ મને ગા
લ દેતે, અને વલી તેથીબી મારી મરજી પરમાંણેનો માંટી મ
ને મલતે નહી. તે ઉપરથી મેં ઉપલા બેહુ શખસોને પડતા
મેલી મારા ખુશરો સાથ નીકલી જવાનો સંપ કરી રાખી
ઓ હતો, કે તેથી મા બાપમાના એકજ જણ નહી પણ બં
ને જણ પોતાની ખોટી મતલબમાં ફાવી શકો નહી. એમાં
મેં કાંઇ ખોટુ કીધુ નથી. અંતેબી તમોમાંનાં કોઇ ઠગાતે,
અને તેમજ હાલ પણ ઠગાએઆંછો, પણ તેનાં બદલામાં
તમો હીઆં જુવો. મેં મારી હોશીઆરીથી ખુસરો સાથ
લગણ કીધાંછે. હમે તમારા ફરજંદ કેવા સુખી છઇએ.
અને હમારી બાકીની જીંદગીમાં હમો સુખ જોઇશું.
માંટે વાહાલા મા અને બાપ હમારાં જોડાંને આસી
રવાદ દેવો."

જરખાંનુનાં આ ભાશાંણથી તેનાં મા બાપ ઉપર આસ
ર થઇ. તેઓએ પોતાની ભુલ જોઇ અને પોતાનાં જમાઇ
ખુશરોને કબુલ રાખીઓ. તે લગણની ખુશાલીમાં તેઓ
એ આખો દાહાડો ગુજારીઓ, ગુરગીને પોતાની બેરદાઇ છો
ડી દીધી, અને આપણી વારતાનો છેહો આવીઓ.

નેક વાંચનારીઓ, જે બાએડી ખોરશેદ અથવા મેહેર
સરખી વફાદાર હોએ તેનાં ભરથારને કેટલું સુખ, તથા જે
છોકરી જરબાનુ સરખી ચંચલ હોએ તેનાં બાપને કેટલી
ધીરજ મલે તેનો તમોજ વીચાર કરો.

લગણ કેમ કરવાં ?

લગણનો ગાંઠ એટલોતો પવીતર, મોટો અને
જોખમ ભરેલોછે કે તેને લગતી દરએક બાબદ ઊપર
જેમ વધારે વીચાર કરીશું તેમ આપણને વધારે ખો
લાસો થશે. જારે ખોદાતાલાએ મરદ અને ઓરતને
અરસ પરસનાં કાંમ સોંપીને એક બીજાંને મદદ લા
ગવાનું ફરમાવીઊંછે, તથા જારે લગણથી તેઓ સદા
કાલ સુધીનાં એવા સંબંધમાં આવેછે, કે જે કોઇબી હ
થીઆર ઇઆ ઊપાએથી તુટી શકતો નથી—તારે તે
ગાંઠને કેવો અગતનો અને જોખમ ભરેલો ગણવો જોઇ
એ તે આપણે વીચારી લીધુંછે. અને તે ઊપરથી તુરત
જ આ સવાલ ઊતપંત થાએછે કે એમછે તારે તે સંબંધ
કેઇ રીતે મેલવવો જોઇએ ? લગણ કેમ કરવાં જોઇએ !
એ જરા વીચાર કીધાથી આપણી ખાતરી થશે
કે લગણ ઘણાં સંભાલ, ધીરજ અને ગમભીરાઈથી ક
રવાં જોઇએછે. તેમાં બનતાં સુધી પુખત વીચાર અ
ને આગલ પાછલનાં દરશતાંટ તપાસવામાં ઢીલ કરવી
નહી જોઇએ, કેમકે સઊ કોઇ જાંણેછે કે એકવાર જો
તેનાં ગાંઠમાં જોડું બંધાએઊં તો તે છુટી શકવું ઘ
ણું કઠણછે. પછવાડેથી તે તેને માંથે એક બેડીની મી
શાલ થઇ પડેછે અને તેઓ ઘણોખરો જનમારો તે
નાં બલાપામાં બાલી બાલીને ગુજારેછે. માંટે જેઓ
હાલ મોટાં મોટાં લગણો કરવાનું માંથે લીએછે તેઓ
જો તેમ કીધાની આગમચ લગણ કેમ કરવાં તે વાત
ની વાકેફગારી મેલવેનો ઘણો ફાએદા થાએ એવું હ
મો ઇછીએ; છઇએ એટલુંજ નહી પણ દરએક સમ
જુ માંણસની તે ખાહેસ હશે.

આપણાં લોકો ઘણુ કરીને એક દીવસ વાડી
જઇ 'લગણ' કરેછે. ખેતવાદીનાં રસતા ઊપર
જો કોઇ વખત તમે ઊભા હોવોતો કદાચ જોશો કે
બઇરાંઓથી ખીચોખીચ ભરાએલી ગાડીઓની હાર
લાગેલીછે. તેમાં પારસી સ્રીઓ જે રીતે બેઠવી હોએ
છે તે ઊપરથી કોઇ વાર ધારવાને બની આવેછે કે તે
ઓને ગાડીમાં બેસતાં પણ આવડતું નથી. તેઓ એ
ક એકનાં ખોલા ઊપર બેસેછે અને ઘણીવાર પગ
મુકવાની જગામાં પણ તેઓ ફસડાઇ જાએછે. એવી
હાલતમાં તેઓ જુદી જુદી વાડીએ જાએછે. તાંહાં
સારીપેઠે ખાએછે, કાગડાની પેઠે ગડબડ કરીને સ

ઘલી જગાને ગજાવી દીએછે, બચાંઓ રડારડ કરી નાંખેછે અને રાતનાં તેવીજ હાલતમાં ઘર આવેછે. તેટલા વખતમાં અરસ પરસ પેહેરાંમણીઓ થાએછે. વરણી તથા સોપારામાં સરવે જર્ણ ફરવા જાએછે કોઈને હાથની બાંગડીની ખીલી નીકલી જાએછે અને કોઈ છોકરાંની સાંકલી ખોહોવાએછે.

આવી ધુમધાંમને આપણાં લોક લગણ કેહેછે. તે સાથે લગણનાં ટાંકણાંની ચોકસ કીરીઆ પણ હોએછે. પરણતો છોકરો કેટલીએક વખત પાટલે બેસેછે અને તેને સેસ ભરવામાં આવેછે, ઈઆને તેને કપાલે ચાંલો, હાથે નાલીએર, અને ગલે હારડો આપવામાં આવેછે. સાંજને વખતે છોકરો સાહાજણની સાથે છોકરીને ઘર જાએછે અને તાંહાં તે જોડાંને સાંમાંસાંમું બેસાડીને કાચા શુતર વરે તેમનાં હાથ પગ બાંધવામાં આવેછે. તારબાદ તેઓની વચે એક ચાદર ધરેછે અને આસપાસથી બઈરાં ચોખાંન ધુપાવેછે અને એ સીવાએ બીજી કીરીઆ થાએછે. એવી કીરીઆઓની શરૂઆત કેટલાએક દીવસ આગમચથી થાએછે. રસતા મધે ખાડો ખોદીને આંબાનાં પાતરાં દાટવામાં આવેછે અને તેને માંદવસોરો કેહેછે. કેટલીએક ઓરતો ખાંદી પરામાં હલદ છુંદવા બેસેછે અને તેને હલદ મુરત કેહેછે. કેટલીએક ઓરતો બાલકને પાટલા ઊપર નાગું બેસાડીને તેને ગોલ ચકરડાંમાં ફેરવેછે અને તેને બેલા રેલા કેહેછે. એવી એવી ઘણી કીસમની કીરીઆઓ થાએછે અને તે સરવેને આપણા લોકો લગણ કેહેછે.

પણ પીઆરી બાંનુંઓએ વીચારવું ઘટેછે કે એખલું એમજ કીધાથી કાંઈ લગણ થઈ ચુકતાં નથી. લગણના ગાંઠની મોતેબર મતલબ અને ઊતમ ગોઠવણો ધેઆંનમાં લેતાં તેને એમ બચાંની રમતનાં સરખાં ગણવામાં ગુનાહ માલુમ પડેછે. લગણમાં જેટલો સંભાલ લેવાની તથા વીચાર કરવાની જરૂરછે તેટલું સઘલું ઊપલાં કાંમોમાં આવી રેહેતું નથી. પરથમતો જોડું પસંદ કરતાં, અથવા પરણાવા ધારેલાં છોકરા છોકરીનો લાગ બન બેસાડતાંજ વીચાર કરવો ઘટેછે. તેની આગમચ વવી હમારા ગએઆ આંકમાં જણાવીઆ પરમાણે તેઓને અરસપરસની અને દુનીઆંમાંની ફરજોનું પુરતું ગનેઆંન આપવાને કેલવીને તઈઆર કરવા જોઈએ તેમ કરતાં તેઓને ઘણા વરસની મુદત લેવા દેવી જોઈએ, અને તાર પછે જારે તેઓ કરાઈને તથા સારીપઠે પાક ઊપર આવીને સંસારના સાગરમાં લપેટાવાને લાએક થાએ, તારે તેઓને લગણના સુખનો સવાદ આપવો જોઈએ. તેમ કરતાં આસપાસના સગાં વાહાલાંને બદલે તે જોડાંની મરજી વધારે તપાસવી જોઈએ, જેઓ પરણતાં હોંએ તેઓને વધારે રાજી રાખી પરણાવાં જોઈએ, કાંએક જેઓ તે જોડાંને પરણાવાની આગેવાંની કરતાં હોએ તેઓ તેમની બાકીની જીંદગીમાં તેમને કાંઈજ કાંમ લાગવાના નથી, પણ જોડાંને મોહોત સુધી એકએકસે જોડાઈને જનમારો કાહાડવોછે, માટે તેઓએ અરસ પરસના ખવાસ તથા મીજાજની તપાસ કીધા પછે તેઓની ખરી મોહોબતનો તેઓને લાભ લેવા દેવો ઘટેછે. તાર પછે લગણની જે કીરીઆ હોએ તે કરવા દેવી રવાછે. કીરીઆને વખતે ગમભીરાઈ અને ચુપકીદી એખતીઆર કરવી ઘટેછે. જે મોટાં કાંમમાં તે જોડું પડેછે તે કાંમની ખુબીની અસર આસપાસનાં આદમીઓ ઊપર થવી જોઈએછે.

લગણ કેમ કરવાં ? એ હમારા સવાલનો ખોલાસો ઊપલી વીગતો ઊપરથી મલેછે, પણ આપણા દેશીઓમાં લગણ કેમ થાએછે તે સઊને જાણીતી બીનાંછે. શું હીંદુ કે પારસી લોકોમાં ઊપર જણાવીઆ જેવી ઢીંગલાં ઢીંગલીની રમત થાએછે, અને તેને બેસમજ લોકો લગણ સરખું મોતેબર નાંમ આપેછે. ખરેખર જોતાં એમાં બેવકુફીછે. લોકો ખામુખા પોતાના બાલકોને બચગીમાંથી પરણાવી દેવામાં ભલાઈ વીચારેછે, અને જે ભાએગસાલી મા બાપે એ, નાંમની ભલાઈ કીધી નહી હોએ તેને તેઓ નવાઈ સરખી રીતે હસેછે. કેટલાંએક લોકો ગાંમમાં પોતાનો પઈસો દેખાડવા તથા મોટાં જમન કરીને નાંમ મેલવવા માટે લગણ કરેછે. કેટલાંએક લોક એક બીજાંનો પાર વાલવા માટે બચાં પરણાવેછે. કેટલાંએક લોકો નવાસવાં પરદેશ જવા નીકલેછે માટે તેનું કારણ વચે લાવીને ફરજંદોના નેકા કરી લીએછે. કેટલાંએક લોકો ઘરમાં કાંમકાજને માટે માણસ મેલવવા સારું વહુને લાવેછે. એ રીતનું આપણ ઘણીવાર જોઈએ છઈએ. એક સ્ત્રી બીજીને ઘર જતાં તેને મોટાંમાં મોટી ભલાંમણ એવી કરેછે કે—"આંજીજી અખસે હાથે તે છોકરાં બચાં સાથ કેમ બને. ખોદાએ રાખે દોહારેનાં બચાં થ

એઆં, હવે માએ તમુનેન્વહુ જોઈએ." કોઈ દાહી દો
હારી એવી વાત કરવા નીકલેછે કે " માએ, છોકરાં પ
રણાવો કે હમે ખાવા આવીએ અને વહુ આવેતો ઘર
મા કાંમ લાગે." એ મતલબને મારે ઘણી સાસુઓ વ
હુને મેલવેછે, પણ એ ઊપરથી સાફ દેખાએછે કે પો
તાના ઘરમાં ચાકરડી નહી, માટે તેઓ છોકરાને પર
ણાવીને ઘરના કાંમકાજને સારૂ પારકી છોકરીને લા
વેછે, ઈઆને થોડાં ઘરેણાને બદલે હંમેસ શુધી લઙેરૂં
કરનારી ચાકરડી રાખેછે ! કેટલાંએક લોકો પોતાના શો
ખને ખાતર બચાં પરણાવેછે, અને કેટલાંએકોના પેટ
માં બચાં હોએછે તારથી તેમના નામ પાડી મેલેછે.

બેહનો, એમ આપણમાં લગણ થાએછે, પણ
એ રીત છાજતી નથી. તમો માણસમાં ખપોછો, ત
મોને ખોદાતાલાએ આંખ અને અકલ બખશીછે; તેથી
તમો જોવોછો અને વીચાર કરોછો, તમોને ઈશવરે
હઈડું આપીઊં છે, તમો નાજુક, નરમ અને માએઆ
લુછો. તોપણ તમો તમારાં બચાંઓને આ જંગલી રી
ત પરમાણે લગણ કરીને ફસાવોછો, એ કેવું શરમ ભ
રેલુંછે !

એક તવાએલું માંણસ.

ડબલીન શેહેરનાં સંગરહસથાંન મધે એક માં
ણસનાં હાડકાંનું ખોખું લોકોને દેખાડવા માંટે આ
જ ઘણાં વરશ થએઆં રાખી મેલીઊંછે. તે માંણ
સની તુક તવારીખ ખરેખર ચાંનાંક આપનારીછે. એ
વું કેહેવાએછે કે હાલ જે મીશાલે તેનાં સરીરનું ખો
ખું નજરે પડેછે તેજ મીશાલેની તેની હાલત તેનાં
મરણને વખતે થઈ હતી. તે પોતાની પાછલી
જીંદગીમાં ,એટલોતો તવાઈ ગએઆ હતો કે તેનાં સ
રીર ઊપરનું સગલું માંસ નીકલી ગએલું હતું અને
મરતી વખતે તેનું એખલું ખોખું બાકી રહેઊં હતું.
એવું પરીનાંમ તેની પોતાની ચાલથી નીપજીઊં હતું.

આ કમ ભાએગ આદમી પોતાની જવાંણીનાં
વખતમાં ઘણો તનદરોસત અને પુશત બાંધાનો હતો.
તે વખત ઊપર તેની કાઠી સાબુત હતી, માંટે આસ
પાસ સારૂં જોર દેખાડનો હતો. પણ મછવાડેથી જા
રે તેનું સરીર લેવાતું ગએઊં તારે તેનો આકાર એ
વોતો બીહાંમણો અને બેદ્દોલ થઈ ગએઓ હતો કે બ
ચાં તેને જોવાથી બીધાવનાં રેહે નહી ધીમે ધીમે તેનાં
બદનનાં દરએક ભાગનુ માસ તવાતું ગએઊં, અને હા
ડકાં બાહેર નીકલવા લાગાં. તેનાં સરીર ઊપર જી
ની ચાંમડી બાકી રહી હતી, અને તેની આંખ તથા
આંતરડાં સલાંમત રહેઆથીજ ગોએઆ તે જીવતો
હતો. તેનાં સાંધાઓ એક એક સાથ એવા મલી
ગએઆ હતા કે તેનાથી હીલાતું અથવા ચલાતું ન
હી હતું. તેનાં દાંત એક એક સાથ મલી જવાથી
તેમનું એક આખું હાડકું થઈ ગએઊં હતું અને તે
એટલું શખત થએઊં હતું કે કસો ખોરાક ગલવા માં
ટે આ શખસ મોહાડું ઊંઘાડી સકતો નહી હતો. તે
માંતર પાંણી, દુધ અને એવી ચીજો ઊપર જીવતો
હતો. એ સરવે પદારથોને તેના ગલાંમાં રેડવા માંટે
તે જરડાઈ ગએલા દાંતમાં એક આંધરૂ પાડીઊં હતું!
હાવી હાલતમાં તે ઘણાં વરસ શુધી જીવીઓ હતો.

આ શખસને ઊપલી દએઆ કરવા જોગ હાલ
તમા આવી જવાનું કારણ તેની બદ ચાલ હતી. તે
ને દારૂ પીવાનો ઘણો બુરો લખ લાગો હતો અને બી
જી ખરાબ ઈલતોનો તે ભોગ થએલો હતો. એક રા
તનાં બદી ભરેલાં પોતાનાં કરતુકોથી ફારેગ થવા બા
દ તે ઘર તરફ જતો હતો. તેવામાં તેને રસતા ઊપ
ર ઊંઘ આવી, અને એ રીતે ખોલાં મેદાંનમાં આખી
રાત ગુજારવાથી તેની તનદરોસતીમાં એકાએક બીગા
ડ થએઓ હતો. તારથી તેનો અવતાર બદલાતો ગ
એઓ અને આખેરે તે ઊપલું મોટું દુખ ભોગવીને
મરણ પાંમીઓ.

દુનીઆનો મુસાફર.

પત્ર ૧૦.

મારાં પીઆરાં બેહેન,

છેલો કાગજ આપણાં પુરાંતન વતન ઈરાંણ દે
શમાંથી લખવા બાદ આફગાંનીસતાંનથી તીબેટ થઈને
હાલ હું બરમાં દેશમાં આવીઓ છઊં. આફગાંની
સતાંન જેને ઘણુ કરીને લોકો કાબુલ કેહછે તેમાં થોડા

એક દીવસ ગુજારીને જોવા અને જાંણવા જોગ ચી
જોને મેં જોઈ લીધીછે. એ દેશ ઈરાંણની પુરવ દસા
એ આવેલુંછે અને તેની ઊતર તરફથી હીંદુ કુશ નાં
મનો એક મોટો પાહાડ લાગેલોછે. તેની રાજધાંની કા
બુલ શેહેરછે, જાંહાં મુસલમાંન લોકોનું રાજ ચાલેછે,
અને દોશતમહમદ નાંમનો એક ઘણો જઈફ અમીર
હીઆં હાલ રાજ ચલાવેછે. કાબુલની તમાંમ વસતી
મુસલમાંન લોકોનીછે, અને શેહેરોમાં જાંહાં જોઈએ તાં
હાં આ નાંહાંનાં ચીતરમાં દે

ખાડવા પરમાંણે દાહાડી અને
ફેંટાનાં આંદમીઓનો જમાવ
જોવામાં આવેછે. પણ કાબુલ દે
શનાં વીસતાર સાથ સરખાવતાં
તેમાં પચાસ લાખ માંણસોની જે વસતીછે તે કાંઈ મોટી
નથી. તેજ પરમાંણે વલી એ દેશમાં ખેતીવાદીનું કાંમ
જોઈએ તેવું થાએલું નથી. દેશનો મોટો ભાગ પા
હાડો અને ઊજડ મેદાંનોથી ભરેલોછે. ઘણું કરીને
ચોખા, રૂ, ખાંડ, અનાંજ અને બીજી જીણસોનો થો
ડો થોડો પાક ચાલેછે. તંબાકુનો પાક મોટોછે અને
મુખીઅ જનાંવરોમાં મેંઢાંછે, જેઓનુ ઊંન ઘણું ઊં
ચુંછે. થોડાં ઘણાં રેસમનો પણ હીઆં પાક થાએ
છે અને તેનાં તથા ઊગતા રૂનાં કપડાં પેહેડીને કાબુ
લી લોકો ફરેછે.

આ લોકો લડાએક અને હીમતવાંનછે. તેઓ
પહરોણાંઓને પોતાનાં ઘરમાં સારી ઈજત આપેછે, ત
થા તેઓની મદારત કરેછે, પણ કેટલીએકવાર તે પહરો
ણાઓ ઘરની બાહેર ગએઆ પછે બીચારાઓ લુટાઈ
જાએછે. એ દેશનું રાજ કાંઈ વજણદાર નથી. વા
રેવાર હીઆં નાંહાંની લડાઈઓ થાએછે. જુદાં
જુદાં શેહેરો ઊપર જે જુદા જુદા હાકમો રાજ ચલા
વેછે તેઓ કોઈવાર આપએખતીઆર થવા જાએછે,
અને પોતાને માંથેનાં રાજાનાં હાકમોની થોડીજ દર
કાર રાખેછે. ઈસવી સને ૧૭૭૯ પછે કાબુલમાં આ
વી કીસમની મારામારી વધી હતી. સને ૧૮૩૯
માં ઈંગરેજ સરકાર વચે પડવા ગઈ હતી, અને એક
હકદાર શાહાને તખતે બેસાડવાની તેમાં મતલબ રાખી
હતી. તે વખતે ઈંગરેજોની ફતેહ થઈ હતી. પણ
તારપછેનાં બીજાં વરસમાં કાબુલી લોકોએ બલવો
કીધો હતો, જે વખતે શીઆલાનાં સબબથી ઈંગરેજી
લશકરને મદદ મલી નહી હતી અને તેને લીધે આ
સરે ૫૦૦૦ ઈંગરેજી સીપાઈઓ કતલ થએઆ હતા.
આફગાંનીસતાંનમાં હેરાત્ત નાંમનાં શેહેરમાંથી આપ
ણાં દેશ તરફ સેહેલાઈથી અવાઈ શકાએછે, માંટે કેટ
લાંએક રાજવાલાઓનો ડોળો એ શેહેર ઊપર ત
પી રહેઓછે.

તીબેટ દેશ આફગાંનીસતાંનની પડોશમાંછે. એમાં અ
ને આપણા દેશ વચે હીમાલએ નામના મોટા પાહાડ
આવીઆથી એ દેશ આપણથી છુટુંછે.' એ પાહાડ દુ
નીઆંમાં સઊથી ઊંચા ગણાએછે. તે પાંચ માઈલ ઊં
ચાછે, અને તે ઊપર હંમેસાં બરફ બંધાઈ રેહેવાથી જા
રે સુરજ પરકાશેછે તારે ઘણાજ ગંજાવર કદ સાથ દુર
થી તેમનો દેખાવ દબદબા ભરેલો તથા મથાલું સુંના
રૂપાંની મીશાલે જહલકતું લાગેછે. તેનાં મથાલાં સુધી
કોઈકાલે માણસથી જવાએલું નથી, તથા પંખી ઈઆ
પસુ કદાચજ તાંહાં જતાં હશે. એ પાહાડોની પછવાડે
તીબેટ નાંમે એક નાંહાંનું એકમારગી દેશછે, જેનું મુ
ખીઅ શેહેર લાસા નામનુંછે. એ દેશ એશીઆખંડ
ની લગભગ વચે હોવાથી સઘલી જાતની હવા તથા
મોસમની તાંહાં ફેરબદલી થાએછે. તાંહાં મોટી નદી
અને સરોવરો આવેલાંછે, જેમાંનો એક સરોવર દરી
આની સપાટીથી ૧૫૦૦૦ ફીટ ઊંચો કેહેવાએછે.

તીબેટમાં ઘણાજ થોડા મુસાફરો આવી ગએ
આછે, અને તેમાં ઘણી થોડી વસતીછે. તાંહાંના લો
કો તાતાર વંશના પણ વધારે નરમ ખવાસના
છે. તેઓ હંમેસ શુધી ઊંદા વેહેમનાં ગારમાં દુખી
રહેલાછે. તેઓનો ધરમ વલી ઓર તરાંહનોછે. હું
ધારૂછઊ કે તેનુ તુક બેઆંન તમોને રમુજ આપશે. તી
બેટના લોકો "મોટા લાંમાં" ની માંનતા કરેછે. તે માંણ
સછે અને તેને તેઓ મોટા દેવમાં ખપાવેછે. તેને વા
શે તેઓ એવુ વીચારેછે કે તે આ દુનીઆંમાં ખોદ
નો અવતારછે અને જારે તે સવરગવાસી થાએછે તા
રે ઈસવરી અવતાર તેનાં દીલમાંથી નીકલીને બીજા
નાં દીલમાં જાએછે. તે ઘણા ખરા કુમારાં રેહેછે. "લાં
માં" બે મોટાં થાણકમાં આંતરે આંતરે વસેછે, તેની
આસપાસ લોકો ભેગાં થઈને તેની માંણતા કરેછે, પણ
જે જગામાં તે રેહે તાંહાં તેઓ કોઈ સ્રીને રાતના રે
હેવા દેતા નથી. એનુ કારણ જણાંતુ નથી. કેહેછે કે એ
ક પાહાડ ઊપર પીકટાલા નાંમનુ મંદીરછે તેમાં દલ

હજાર ઓરડાછે, અને તે દરએક ઓરડામાં સુનાં રૂપાની મુરતીઓછે. પણ એમ કેહવાઈ શકાએછે કે તીબેટનાં લોકોમાં ઊપલા એક "લામાં" ના હાથ નીચે બીજા અગણીતલામાંઓછે, જેઓ જુદાં જુદાં મંદીરોમાં રેહેછે અને રાજ દરબારમાં આગેવાંણી કરેછે.

તીબેટનાં ધરમગુરૂઓમાં પરણવાની છૂટછે એટલુજ નહી ! પણ, બેહેન, હીઆંનાં સાધારણ લોકો વીશે પણ એ બાબદમાં અજાએબ જેવી વાતો ઘણે મોહોડે સંભલાએછે. તીબેટનાં લોકો શુલેહ સંપજવાલાંછે. જારે તેઓ સલામ કરેછે તારે પણ એમ બોલેછે કે "આપણ સરવે ભાઈ છઈએ," અને એ વાતને ધરમનાં કારણોથી તેઓ માંણેછે એટલુજ નહી પણ તે મુજબ ચાલેછે. કેહેછેકે છ સાત ભાઈઓ વચે એકજ બાએડી હોએછે અને તેનાં એટલા બધા માંટી હોએછે, પણ તેથી તે ભાઈઓ વચે કસો કંકાસ થતો નથી. તેઓનું રાજ ચીનની તાબેદારીમાંછે. તેઓ ચીન સાથ ઠીક વેપાર ચલાવેછે. તેઓનાં દેશમાં ખેતીવાદી ઘણી થોડીછે, પણ હીઆ જણાંવરો પુશકલછે અને અગત કરીને એ દેશનાં મેંઢાનું ઊન આખી દુનીઆંમાં વખનાંએછે. કાશમીરી શીઆલ એ ઊનમાંથી બનેછે, અને તે શીઆલ એવીતો નાંદર કેહવાએછે કે ઈરોપનાં કારખાંનાંવાલાઓ તેવી શીઆલ બનાંવતાં હારી ખાએછે.

હવે હું બરમાં દેશ તરફ આવી છઉ. એ દેશ અસલ ઘણો કાબુ ધરાવતું હતું અને હીંદુસતાંનમાં ગંગા નદીની હદ સુધી એક વખતે તેનો અખતીઆર ચાલતો હતો. સને ૧૮૨૫ માં ઈંગરેજો સાથ તાંહાંનો રાજાને મોટી લડાઈ થઈ હતી. તે લડાઈ બે વરસ સુધી તકી હતી અને ઈંગરેજોને તેમાં દસ કરોડ રૂપીઆનો ખરચ બેઠો હતો. પણ તેનાં બદલામાં બરમીસ રાજે પુરતી સીકસત ખાધી હતી અને હાલમાં એ રાજ થોડાંએક પરાંતો સુધી વેંહચાઈ ગએલુંછે. જેમાં આવા, રંગુન, ઈતીઆદી થોડાંએક મુખીઅ શેહેરોછે. પોતાની ઘણીખરી સતા ખોહોવા છતાં બરમાં દેશનો રાજા રઈએનમાં હજુર મોટું માંન ધરાવેછે. તેને માંન આપવા માંટે દરએક માંણસને તેની આગલ ચતો પાટ થઈ જવું પડેછે, તથા વીસ વરસથી વધારે ઊમરનાં દરએક માંણસને દર વરસનો તરીજો ભાગ સરકારની કોઈબી ચાકરીમા રોકવો પડેછે.

બરમાં દેશમાં બુધ ધરમ પાલવામાં આવેછે. આગલા જમાંણામાં બુધા નાંમના વીદવાંને એ ધરમનો પાએઓ નાંખીઓ હતો અને બરમાં ખાતે તે હજુર ફેલાએલોછે. એ ધરમમાં મુરતીઓની માંણનાછે, અને તેવી એક મુરતીનો ચીતાર મેં આ કાગજમાં બીડીઓ છે. એ ધરમમાં કેટલીક નીતી છે અને નાંતનાં ફરકને તેમાં ધીકારેલોછે. બરમાં ખાતે બુધ ધરમ પાલનાંરા ચઊદ વરસથી વધારે વરસનાં દરએક માંણસને ચોકસ મુદત ધરમ સંબંધી કેલવણીમાં ગુજારવી પડે છે, જેથી તાંહાં શુ મરદો કે ઓરતો વાંચતાં લખતાં શીખેલાછે.

એ કેલવણી તેમનાં ધરમ ગુરૂઓથી મલેછે, જેઓ પાસેનાં ચીતરમાં દેખાડવા મુજબનો પોશાક પેહેરેછે. પણ આ કેલવણીથી તેઓને કાંઈ જાજો ફાએદો થએઓ નથી. બરમીસ લોકો તીબેટનાં રેહેવાસીઓ કરતાં પણ વધારે વેંહેમીછે અને એલમ અથવા હોનરોથી તદન અણજાંણાછે.

બરમાનાં રેહેવાસીઓનો હેવાલ જાણવાજોગછે. તેઓ સરીરે ભરેલા, તનદરોસત અને ઠીક બાંધાનાછે. તેઓની ચાંમડીનો રંગ કાલાસ ઊપરછે, અને ચીનઈને મલતી ભાશા બોલેછે. તેઓ ઘણાં રમુજી લોકો છે. તેઓ સારા મીજાજનાં અને મોજ મજાહનાં શોખીછે. મુખીઅ કરીને મુકી દાવમાં તેઓ કેટલોએક વખત કાહાડેછે. તે સાથે વલી મરઘાં લડાવાની ઘાટકી રમતનાં તેમજ વલી સેતરંજની ફાએદેમંદ રમતનાં તેઓ ઘણાં શોખીછે. સોંગ અને ઢોંગ કરવામાં તેઓ એકાછે તથા વાંહાંણ બાંધવાનો હોનર સારો જાંણેછે. સોની, લુહાર, રંગારા, ઈતીઆદી ધંધાથી તેઓ ગુજરાંણ ચલાવેછે. પાંન સોપારી ખાવાનો તેઓને ઘણો માહાવેરોછે અને મુખીઅ કરીને તેઓમાં બીડી પીવાનો એટવો લખછે કે બચાંઓનાં મોહોડામાં પણ તે જોવામાં આવેછે.

બરમાં દેશનાં લોકો જનાંવરોને માંન આપેછે.

હીઆના "સફેદ હાથી" ને તેઓએ અચરત સરખો દ રજો આપીઓછે. તેનાં સરીર ઊપર અતીશએ જરી

આન લાપેછે તથા તેને બીજી ઘણી રીતે સીણગારેછે, અને પછે મોટા સરઘસને વખતે તેઓ તે હાથીને આ ગલ કાહાડેછે. તે હાથીનુ એક સુંદર ચીતર મેં તમોને ભેટ કીધુંછે. લોકો એ હાથીને પગે વટીક લાગેછે. એ વા ઘણાં વેહમને લીધે બરમીસ પરજા ખેતીવાદીનાં ત થા બીજા સુધારાને ભુલી ગઈછે. ખોદા તાલાએ બર માં દેશમાં બહુ ખજાંણો ભરીઓછે. જમીન ઘણી ૫ લવંતછે, તથા હીરા, માણેક, ઈતીઆદીની ખાંણ એ દેશમાં પુશકલછે. વલી કેરબો, કસતુરી, ઈતીઆદી પ ણ હીઆં સારી મલેછે. એ દેશમાં તેલનાં મોટા કુવા છે તેમાંથી દર વરસે હંસી લાખ રતલ તેલ નીકલેછે અ ને તે બાલવાનાં કાંમમાં આવેછે. એવાં સુખી દેશમાં અપટ પરજા આવી ગઈછે, પણ આપણે દુવા માંગવી જોઈએ કે ખોદાતાલા એ માણસોની હાલતમાં લાએક સુધારો કરે.

હું છઉ તમારો,
વાહાલો ભાઈ.

ધણાંકાકીનાં ધપકરા.

બેહનો રવાંણને બેસવા જવાની તમોનેતો ન વાઈ નહી હશે. પણ હું મારી પચીસ વરસની ઊં મર છતાં એકજ વખત પાંકરણે બેસી આવી છંઊં. તે વખતે મારા વરના ધણા કાકી (માંએ તેવણને બેહેસ ત) મને પોતાની સાથે લઈ ગએઆં હતાં. તાંહાં ઘણાં બઈરાંઓએ એક પછે એક રૂદન કીધુ હતુ અને કુતી કુતીને અથવા કેટલાએક મરદો કહેછે મતે નકામાં ધ પકરા લઈને માંથુ દુખવીઊં હતુ ને એકજ વખત બેસવા જવાથી હું બીજે દાહાડે જરા આજારી પડી હતી, કેમકે અસલથી હું નચલી દેહેવાલી છંઊં. વ લી જી ભરાઆ મારા ધણી ધનજીસાહાને બઈરાંઓ ની એવી રડાકુતની ઘણી છીટછે. તેથી તેવણ મ ને એવે ઠેકાંણે જવાથી સદા અટકાવતા આવીઆ છે. તેવણે મને એવી રસમનાં ગેરફાએદાની સમજ પાદીછે તથા બીજુ ઘણુએક શીખવીઊછે તે ઊપર થી હું જોઊ છંઊં કે એ રીતે પાંકરણે બેસી "રર ણ" રડવાની તથા ધપકરા લેવાની રસમ પસંદ કર વા જોગ નથી.

પણ મારા કાદી સાસુ અથવા બેહેસતણુ ધણાં કાકીની વાત ઊપરથી હું મારી પોતાની વાત ઊપર આવી છંઊં. મારેતો તેવણનો થોડોએક હેવાલ આ પવોછે. તેવણ પાંકરણે પાંકરણે પરખેઆત હતાં. પારસી લોકોમાં જુદી જુદી ઓરતો જુદાં જુ દાં કાંમમાં એવીતો "બાહેરને માંહેર" હોએછે કે તે ઓને આપણાં બઈરાંઓ તેટલા માંટે ઘણો પસંદ ક રેછે. કોઈ ચાલતી વખતે લટકા કરીને તથા હંસ ની મીશાવે લાંબું દાકુ કાહાડીને ધીમે ધીમે ચાલેછેતો ચાંટા માએ વેહવાં વેહવાં ત્લેવા નીકલેછે અને ખુશી થઈને આવેછે કે "માંટી કીધીને જોઈકે, કેવી સારી પ ખેથી ચાલેછે ! પોરીઓ, તમેબી વાર એમ કાંએ નહી ચાલતી હાશે ?" કોઈ માંથા ઊપર છેક છેડા સુધી સેર તાંણીને ફરેછેતો તે ઘણીજ શીઆંની સ્ત્રીમાં ખ પેછે. કોઈ બોવવે બાઘર હોએછે અને બે તરણ હસ વાનાં બોલ જાંણવાથી તે મોટી મશખેરી કેહેવાએ છે અને બઈરાંઓ તેને ઘેરેઘેર અસે મસે બોલાવેછે. કોઈ કજીઆ કરવામાં ચપલ હોએછે, કોઈ કારજ ક રવામાં માંહીતગારી ધરાવેછે, કોઈ ગરબામાં સારી તા લી વજાડતાં શીખેલી હોએછે—અને મારાં ધણાં કાકી (માંએ તેવણને બેહેશત) જારે જીવતાં હતાં તારે ધ પકરા લેવામાં એવાતો સરસ હાથ ચલાવતાં હતાં કે બીજાં બઈરાંઓમાં તેવણે તેટલા માંટે નાંમદારી મે લવી હતી.

અલબતાં પીઆરાં વાંચનારાઓ જેમ મારા ઘેરી ધનજીસાહાએ મને ફરમાંવીઊછે તેમ મરનાર કાકીને લગતી થોડીએક હકીકત કેહેવામાં હું એક માંણ સની પછવાડે તેની ગીબત કરતી નથી. ધણાં કાકી

તરફ અસલથી મને પીઆર હતો અને તેવણ મારા માએ જેવાં હતાં, પણ પાંઠરણે પાંઠરણે બેસવા જવાથી બીજાંઓને જોઈને તેવણને રડવા કુટવાની જે ટેવ પડી હતી તે મને તે વખતથીજ નાંપસંદ હતી. ધણાં કાકી પોતાની જીંદગીનાં પેહલા ભાગથી એવી આરતોની મીજલશ તરફ ધેઆંન આપતાં આવીઆં હતાં, અને તેવણનાં પાછલા વખતમાં તેવણને ધપકરા લેવાનો માહાવેરો પડીઓ હતો. તેવણનાં કેટલાંએક વાહાલાં ખેસીઓનાં કાળજગરા જીવ નીકલી જવાથી બુઢાપામાં તેવણને બલાપો લાગો હતો અને તેથી જુદે જુદે પાંઠરણે બેસવા જતી વખતે "રરણુ" રડવાની તેવણને ટેવ પડી ગઈ હતી તથા પોતાનો બલાપો સદા જાહેર કરતાં હતાં. તેવણ બીજાં બઈરાંઓને મુંગાં રાખતાં હતાં અને પછે પોતે ધપકરા લઈને બોલતાં હતાં. એવી રીતે રૂદન કરવાનુ તેવણને સાધારણ થઈ પડીઊ હતુ અને જગે જગ તેમ કરવાથી એવુજ લાગતુ હતુ કે ખરા ગમને બદલે માંતરશોખને ખાતર તેવણ એવાં "ભાશાંણ" ચલાવતાં હતાં.

જોકે આ ચાલ સારી નહી હતી તોપણ ઘણાંએક બઈરાંઓને તે પસંદ પડતી હતી અને તેઓ ધણાં કાકીને તેવણનાં ધપકરાને માંટે સાબાશી આપતા હોએ એવું મને દીસતું હતું. તેવણ જો બોલતી વખતે અરધો કલાક લીએતો, તેઓ બીજી આરતો આગલ વાત કરતા બોલતાં હતાં કે "અરે માંએ કોઈ બારે હથીઆરી બઈરી દખું. મરે કલાકનાં કલાક સુધી રૂદન જારી રાખેચ પણ મુંગી નહી રેહતી." એતો તેઓને મનસે મોટી અચરતીની વાત હતી, અને એવાં એવાં લોકોની ઊસકેરણીથી ધણાં કાકીને ઊપરથી ઊતેજણ મલતું હતું.

ધણાં કાકીની વેહવાંણ વીરબાઈ નાંમની હતી. જેવાં ધણાં કાકી ઊમરે બુજરગ હતા તેવાં વીરબાઈ વેહવાણનાં વરસ પણ ભરતીમાં આવીઆં હતાં, અને મારા ધણા કાકી કેહતાં તેમ "પચાસને પાંચ વરસ ઊપર" હતા. ઈઆને વીરબાઈની વએ ૫૫ વરસની હતી પણ ધણાં કાકીને એ આંકડો નહી આવડવાથી તેવણ ઊપલી ગણતરી આપતાં હતાં. એ બે વેહવાંણો વચેની સગાઈતો છેક ઘણા વરસની થએલી હતી. વીરબાઈની છોકરી ચાંદણબાઈ નાંમની હતી અને તે ધણાં કાકીનાં એક પુરા કાઊસશાહા સાથ બચગીથી પરણેલી હતી. એ બે માંટી બઈઅરને બનાંવ નહી હતો. કાંઊસશાહ પોતાની આરતની ચાલ ચલણ ઊપર રાજી નહી હતો, અને તે છોકરી જરા તેવીજ હતી. કાઊસશાહાએ તેને ઘરમાંથી કાહાડી મેલેલી હતી. તે તો પોતાની બઈરીને ઈંગરેજ આરતનાં જેવી ચાલ ચલણની જોવા માંગતો હતો. પણ માંએ તે કેમ બને? આજીઆને એટલી અકલ નહી હતી કે હાલની આરતો તેવી સરસ તે કાંહાંથી નીકસે. ચાંદણ પોતાની માંને ઘર રહેલી હતી, અને હરવાઈને તેને એટલા સકાર નહી હતા કે માંટીને સમજાવી પટાવીને રાજી રાખવી. તે ભીજાજની કુતરી હતી અને તેથી વરે એક દાહાડે કાહાડી મેલી તો તેની દરકાર કીધા વીનાં મહીરે ઘર જઈને રહી. તે દાહાડાથી વરને ગુસો લાગો અને તેને બોલાવી નહી. વીરબાઈ વેહવાંણે ધણા કાકી ઊપર ઘણીવાર કેહવાડીઊ, પણ તેવણનું છોકરાની હક આગલ કાંઈ ચાલીઊ નહી. તેથી વીરબાઈ વેહવાંણને ધણા કાકી સાથ કજીઓ થએલો હતો. પણ વાંચનારી બેહેનો તમેજ વીચાર કરો કે ધણાકાકીની એમાં શું તકસીર હતી.

એક દાહાડે વીરબાઈજી વેહવાણની વડી માંસી મીઠીબાઈ અતેસારથી આજારી ચાલીઆ બાદ મરણ પામી. જારે વીરબાઈ વેહવાંણનીજ ઊમર "પચાસ ને પાંચ વરસ ઊપર" હતી તારે તેવણના આ માંસીની વએ તેથીબી ઘણી વધારે જોઈએ. તેની માંદગીનાં વખતમાં ધણાં કાકી કજીઆને લીધે તેવણને જોવા ગએઆં નહી હતાં, પણ તેવણ ગુજરવાબાદ કાંઈ બેસવા જવા વીનાં ચાલે? નહી. ધણાં કાકી તેનાં નવ દીવસના પાંઠરણામાં છ દીવસ સુધી બેસી આવીઆં હતાં. જોકે આ કાંઇ જુવાંન મોહોત નહી હતુ તોપણ વીરબાઈ વેહવાંણે અને તેની સગી વાહાલીઓએ પાંઠરણાં ઊપર એવાં એવાં રૂદન કીધાં હતાં કે કોઈ જુવાંનનાં મોહોત પાછલ તેટલુ થાએ નહી. પોતાની માંસીનાં મોહોતથી વીરબાઈ વેહવાંણ ઘણુ રૂદન કરતાં હતાં. તેવણને ખરેખર દીલમાં એવુ લાગતુ હતુ કે નહી તે હું કહી શકતી નથી, પણ જારે દરએક જણ તાંહાં "રરણાં" માં પોત પોતાના વીચાર આપવા બેઠાં તારે કજીઓ થએઓ હશે કે નહી તેનો વીચાર વાંચનારાંઓએજ કરવો.

એક વખતે મરનારની છોકરીઓએ કુટી લીધા પછે વીરબાઈ વેહેવાંણની આગમચ મારાં ધણાકાકીએ ધપકરા લેવા માંડીઆ. દાદરની તલે અંધારામાં એક ધોલીઆની ઈસને અઢેલીને તેવણ બેઠેલાં હતાં. સહવારથી તાંહાં જઈને બેસવાને લીધે તેવણ ઘણી અગવડમાં હતાં, અને બપોરના રૂદન થાલીઊ તાંહાંસુધીતો જરા રતી ઊંઘાએઆં હતાં "રરણાં" ને વખતે તેવણે ઊઠીને રડવા માંડીઊ—તેમાં તેવણ પોતાની છાતી અફડતાં ગએઆં અને બલાપો જાહેર કરતાં ગએઆં. તેવણ ઘણુ કરીને પોતાના સગાં વાહાલાંને ઈઆદ કરી રડવા તથા પોતાને થએલાં દુખ જાહેર કરવા લાગાં. તેવણ રાગ કાહાડીને વલી રરતાં હતાં. પોતાનો એક ભાઈ જે દરીએ હુબો હતો તેને પરથમ રડીઆબાદ પોતાને લગતી વાત ઊપર તેવણ આવીઆં. તેવણનાં એ રૂદનમાંનો થોડોએક ભાગ તમારી સામે મેલતાં મને કંઈ ઓસક લાગતી નથી.. અલબતાં ધણાંકાકી જે કાંઈ બોલીઆં હતાં તે હસી કાહાડવા જોગ હતુ. તોપણ તે કેવુ નકાંમુ ટાહેલુ હતુ તે દેખાડવા માંટે નમુનાં ઊતારવાની મને ફરજ પડેછે—

"અરે માએ હું કાંહાંણી કીરતે જીવીયરે માએજીરે—અરે માએ તરણ તરણ વખત મરતી મરતી ઉઠીરે માએજીરે—અરે માએ બીછાંણાપર બાલીને મારીયરે બાપજીરે—અરે માંએ આજારી હુતી તારે વેહેવાંણ આવીયરે માએજીરે—ને મને કેહેજે તારા દીકરાને સમજાવરે માએજીરે—તો માએ દુખથી હું બુમ પારૂં ને મને એથી બીજી બુમ પારવી પરીરે માએજીરે— માએ મારા એકના એક કાવસાપર લોહીનું પાંણી કીધુયરે માએજીરે—આએ તેનાં કાળગરાજીવપર વેહેલા પાડીરે માએજીરે—માએ મને એવી શુ બઈરી અપાવી એમ મારો દીકરો બોલેરે માએજીરે—ને વલી મને બીજી ગમથી ગાલે ગાલે ધોઈ નાંખીરે વેહેવાણરે."

એવું એવું પોતાની વેહેવાંણના કજીઆ વીશે બોલીને ધણાકાકી ધપકરા લેતાં હતાં.

પણ વીરબાઈ વેહેવાંણથી આ સઘલું ખમી શકાએઊં નહી. તેણે વીચારીઊં કે મને જવાબ આપવો જોઈએ, માટે ને બોલવા તલક થતી હતી પણ ધણાકાકી મુંગા રેહેતાં નહી હતાં. એ ઊપરથી વીરબાઈ બોલી કે "આ વાએ માએ એતે શું વાત, જરા મુંગાંરેહો. અસનો ઘણાંજણ બોલવાનાંછે." ધણાંકાકી હજીર ચાલુજ રહેઆં હતાં, અને વીરબાઈ બુમ પાડીઆ કરતી હતી, તે ઊપરથી "ચુપોરે, કોઈ મને બોલવા દેવોરે" એવી ફરીઆદ તેઓ બંધે જણ સાથે કરવા લાગાં. અંતે સેવટ એમ આવીઊં કે કાકી મુંગાં રહેઆં અને વેહેવાંણે "રરણું" શરૂ કીધું. ઘણુંએક બોલીઆ પછે તેવણ ધણાકાકીને લગતી બાબદ ઊપર આવીઆં. તેવણ બોલીઆં કે—

"અરે મારી દીકરીતો ખુણે પરી રરેરે આઈ બાઈઓરે—અરે માંએ બોલો ખંખેરવા નહી પાંમીરે માએરે—અરે તારાં સાશુ સસરાં જુલમગાર જુવાક જેવાં જડીઆં તેમાં આપણું શુ ચાલેરે—અગાઉથી એવુ કોઈ જાણતાંતાં નહી આઈ બાઈઓરે—ગાંમમાં ઘણાં વર જોએઆય પણ એવા નહી કોઈ હોયેરે માએજીરે—કોઈ જેવાતો હાથ પકરીને બઈરીને પટાવેરે માએજીરે—દીકરીનાં એવાં ફુટેલાં નશીબ બેઠાં જો આઈ બાઈઓરે—કાજ કરતાં ને કરાવતાંનાં વેઆર મરે જો માએજીરે—એવાં વેહેવાઇ વેહેવાંણને ઓવાર નીવાર કરી બેસીએરે માએજીરે."

એ રીતે વીરબાઈ પોતાની વેહેવાંણને જવાબ આપતાં ચટકો લગાડવા સરીખું બોલી હતી એમ તેનાં રરણાના ઊપલા સાર ઊપરથી જણાએછે. આ ચટકાના બદલામાં તેને બે વધારે તાંણાં મારવાને ધણાકાકી તઈઆર થએઆં. તેવંણે પાછું "રરણું" શરૂ કીધું અને તેમાંનો અગત જોગ ભાગ નીચે ઊતારીઓછે—

"અરે બલતીને બાલે તેનો રાજખમો થાગ લાગશે જો માંએજીરે—અરે જે મને ગાલ દીએ તેને ગાલ પાછી લાગેરે—મારો દીકરો સઉનાંમાં બેલી રાખેલોછે જો માએજીરે—અરે માએ એ સાસુ નહી પણ પેલે ભવની વેરણરે માએજીરે, આઈબાઈઓ જેવો તમે વાંક કોણનોછે જો બાઈઓરે—મને કેજે દીકરાને મુંડ મારીને તેં તારા હાથમાં લીધોરે બાઈઓરે—અરે દીકરો એવોછે કે કોઈનો નહી થાએરે આઈબાઈઓરે—અરે તેને કોઈ કેહેતો સાત વખત ઓવારી નાંખુરે માએજીરે."

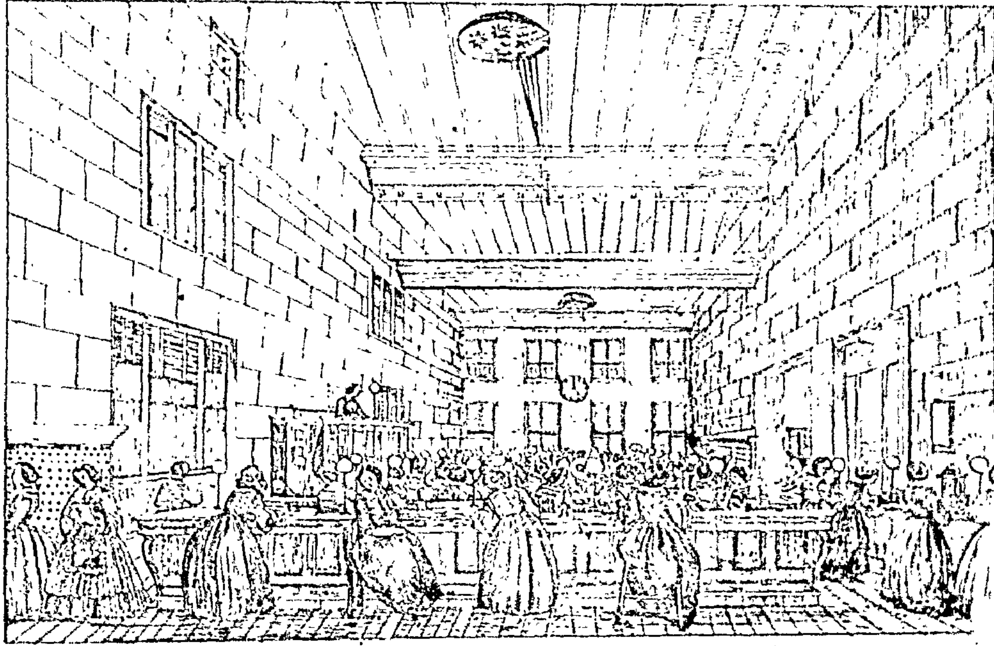
ધણાકાકીના એવા એવા શબદોથી વીરબાઈ વેહેવાંણનો ગુસો વધી ગએઓ. તેની તરફથી તેની બેહેને જવાબ આપીઓ અને ધણાકાકીની તરફથી તેવણની દીકરી બોલવા લાગી. પણ એ દરએક જણ પોતાનાં રરણાંમાં એક એકને ગાલ દેવા સીવાએ વધારે કસું કરતાં નહી હતાં. તે ગાલ, બેહેનો, આ હેવાલમાં પરગટ કરી તમોને કંટાલો આપવાને હું ચાહાતી નથી. એટલુંજ કહુંછઊ કે ધણાંકાકીનાં ધપકરા ઊપરથી વાત ઘણી વધી પડી અને તેથી રડવાનું બંધ પડીઊ તથા કજીઓ ચાલુ થએઓ. સઘલા સગાં વાહાલાં સાથે બોલવા લાગા અને કોઈનું સાંભલી શકાતુ નહી હતું. બેહેસતણ ધણાકાકી ઊપર ગાલનુ વાદલ

તરફ અસલથી મને પીઆર હતો અને તેવણ મા
રા માએ જેવાં હતાં, પણ પાંઠરણે પાંઠરણે બેસવા જ
વાથી બીજાંઓને જોઈને તેવણને રડવા કુટવાની
જે ટેવ પડી હતી તે મને તે વખતથીજ નાંપસંદ હ
તી. ધણાં કાકી પોતાની જીંદગીનાં પેહેલા ભાગથી
એવી ઓરતોની મીજલશ તરફ ધેઆંન આપતાં આ
વીઆં હતાં, અને તેવણનાં પાછલા વખતમાં તેવણ
ને ધપકરા લેવાનો માહાવેરો પડીઓ હતો. તેવણ
નાં કેટલાએક વાહાલાં ખેસીઓનાં કાજગરા જીવ
નીકલી જવાથી બુઢાપામાં તેવણને બલાપો લાગો હતો
અને તેથી જુદે જુદે પાંઠરણે બેસવા જતી વખતે "ર
રણ" રડવાની તેવણને ટેવ પડી ગઈ હતી તથા પો
તાનો બલાપો સદા જાહેર કરતાં હતાં. તેવણ બી
જાં બઈરાંઓને મુંગાં રાખતાં હતાં અને પછે પોતે ધ
પકરા લઈને બોલતાં હતાં. એવી રીતે રૂદન કરવાનુ
તેવણને સાધારણ થઈ પડીઊ હતુ અને જગે જગ
તેમ કરવાથી એવુજ લાગતુ હતુ કે ખરા ગમને બદલે
માંતરશોખને ખાતર તેવણ એવાં "ભાશાંણ" ચલાવતાં
હતાં.

જોકે આ ચાલ સારી નહી હતી તોપણ ઘણાંએ
ક બઈરાંઓને તે પસંદ પડતી હતી અને તેઓ ધણાં
કાકીને તેવણનાં ધપકરાને માંટે સાબાશી આપતા હો
એ એવું મને દીસતું હતું. તેવણ જો બોલતી વખ
તે અરધો કલાક લીએતો, તેઓ બીજી ઓરતો આગ
લ વાત કરતા બોલતાં હતાં કે "અરે માંએ કોઈ બારે
હથીઆરી બઈરી દેખું. મરે કલાકનાં કલાક સુધી
રૂદન જારી રાખેચ પણ મુંગી નહી રેહતી." એતો તે
ઓને મનસે મોટી અચરતીની વાત હતી, અને એવાં
એવાં લોકોની ઊસકેરણીથી ધણાં કાકીને ઊપરથી ઊ
તેજણ મલતું હતું.

ધણાં કાકીની વેહવાંણ વીરબાઈ નાંમની હતી.
જેવાં ધણાં કાકી ઊમરે બુજરગ હતા તેવાં વીરબાઈ
વેહેવાણનાં વરસ પણ ભરતીમાં આવીઆં હતાં, અને
મારા ધણા કાકી કેહતાં તેમ "પચાસને પાચ વરસ ઊ
પર" હતા. ઈઆને વીરબાઈની વએ ૫૫ વરસની હ
તી પણ ધણાં કાકીને એ આંકડો નહી આવડવાથી
તેવણ ઊપલી ગણતરી આપતાં હતાં. એ બે વેહવાંણો
વચેની સગાઈતો છેક ઘણા વરસની થએલી હતી. વી
રબાઈની છોકરી ચાંદણબાઈ નાંમની હતી અને તે ધ
ણાં કાકીનાં એક પુરા કાઊસશાહા સાથ બચગીથી પ
રણેલી હતી. એ બે માંટી બઈઅરને બનાંવ નહી હ
તો. કાંઊસશાહ પોતાની ઓરતની ચાલ ચલણ ઊપ
ર રાજી નહી હતો, અને તે છોકરી જરા તેવીજ હતી.
કાઊસશાહાએ તેને ઘરમાંથી કાહાડી મેલેલી હતી. તે
તો પોતાની બઈરીને ઈંગરેજ ઓરતનાં જેવી ચાલ
ચલણની જોવા માંગતો હતો. પણ માંએ તે કેમ બને?
ઓજીઆને એટલી અકલ નહી હતી કે હાલની ઓર
તો તેવી સરસ તે કાંહાંથી નીકલે. ચાંદણ પોતાની માં
ને ઘર રહેલી હતી, અને હરવાઈને તેને ઓરવા સકા
ર નહી હતા કે માંટીને સમજાવી પટાવીને રા
જી રાખવી. તે મીજાજની કુતરી હતી અને તેથી વ
રે એક દાહાડે કાહાડી મેલી તો તેની દરકાર કીધા
વીનાં મહીરે ઘર જઈને રહી. તે દાહાડાથી વરને ગુ
સો લાગો અને તેને બોલાવી નહી. વીરબાઈ વેહવાં
ણે ધણા કાકી ઊપર ઘણીવાર કેહેવાડીઊ, પણ તેવણ
નું છોકરાની હઠ આગલ કાંઈ ચાલીઊ નહી. તેથી
વીરબાઈ વેહેવાંણને ધણા કાકી સાથ કજીઓ થએલો
હતો. પણ વાંચનારી બેહેનો તમોજ વીચાર કરો કે
ધણાકાકીની એમાં શું તકસીર હતી.

એક દાહાડે વીરબાઈજી વેહેવાણની વડી માં
સી મીઠીબાઈ અતેસારથી આજારી ચાલીઆ બાદ મ
રણ પામી. જારે વીરબાઈ વેહેવાંણનીજ ઊમર "પ
ચાસ ને પાંચ વરસ ઊપર" હતી તારે તેવણના
આ માંસીની વએ તેથીબી ઘણી વધારે જોઈએ તેની
માંદગીનાં વખતમાં ધણાં કાકી કજીઆને લીધે તેવણ
ને જોવા ગએઆં નહી હતાં, પણ તેવણ ગુજરવાબા
દ કાંઈ બેસવા જવા વીનાં ચાલે? નહી. ધણાં કાકી
તેનાં નવ દીવસના પાંઠરણામાં છ દીવસ સુધી બેસી
આવીઆં હતાં. જોકે આ કાંઇ જુવાંન મોહોત નહી
હતુ તોપણ વીરબાઈ વેહેવાંણે અને તેની સગી વા
હાલીઓએ પાંઠરણાં ઊપર એવાં એવાં રૂદન કીધાં
હતાં કે કોઈ જુવાંનનાં મોહોત પાછલ તેટલુ થાએ ન
હી. પોતાની માંસીનાં મોહોતથી વીરબાઈ વેહેવાં
ણ ઘણુ રૂદન કરતાં હતાં. તેવણને ખરેખર દીલમાં
એવુ લાગતુ હતુ કે નહી તે હું કહી શકતી નથી, પણ
જારે દરએક જણ તાંહાં "રરણાં" માં પોત પોતાના
વીચાર આપવા બેઠાં તારે કજીઓ થએઆ હશે કે
નહી તેનો વીચાર વાંચનારાંઓએજ કરવો.

સ્ત્રીને લાએક ધંધા–પેલાતની તાર મારીતી.

તી કે તે અસલ પુંજીમાં ઉમેરવાથી સને ૧૮૨૨ માં તો મોટી પુંજી સાડા નવ લાખ રૂપીઆની થઈ પડી. એ રકમનું વીઆજ દર વરસે ૩૦૦૦૦ રૂપીઆને શુમારે આવવા લાગુ અને ગાંમનાં લોકોને તેથી એટલું તો સુખ થઈ પડીઊં કે પારકા શેહેરનાં રેહેવાશીઓ વગર મેહેનતે મુફત ગુજરાણ ચલાવાને તે ગાંમો ખાતે આવી વસીઆં હતાં એ રીતે મરનાર જારજ જરવીસે ગરીબ માંણસોમાં ધરમ દાંન કરવાની મતલબ રાખી હતી, પણ તેથીતો ઓર આલસાઈ વધી હતી અને લોકોને કાંમ ધંધો મેલીને મુફત ખીચડી મલવાને લીધે તેઓ બેદરકાર થએઆં હતાં.

આવા વશીએતનાંમાં ઊપરથી એક વાત જાંણવામાં આવેછે. તે એછે કે જુદા જુદા ધણીઓને જે ચીજ ઊપર શોખ હોએ તેની તરફેણમાં તેઓ પોતાના વશીએત કરતા આવીઆછે. કેટલાંએક લોકોને નવા વરસનાં તેહેવાર ઊપર મોજ કરવાનો અતીશએ શોખ હોવાથી એવા દીવસ ઊપર રકમો ખરચવાને તેઓએ પોતાનાં વસીએતનાંમાં મધે હોકમો આપીઆછે. સને ૧૭૨૯ માં એક જાંન મારટીને પોતાનું વશીએત કીધું હતું. તેણે પોતાના ગાંમ મધેના ચોકસ શખસોમાંના દરએકને બસો રૂપીઆ અપાવીઆ હતા, તથા દર વરસે તેનુ જે વીઆજ ઊપજે તેમાંથી નવાં વરસને દાહાડે ગોસતના વીસ બાવરા ખરીદ કરીને તેને વીસ ગરીબ માણસો વચ્ચે વેહેચી આપવાનું ફરમાવીઊં હતું. એવી રીતે બીજાં ગાંમડાંઓમાં પણ દર વરસે જુદા જુદા ધણીઓએ નેમેલી પુંજીમાંથી વેહેચણીઓ થાએછે.

વલી કેટલાએક વશીએત નામાં વધારે નવાઈ સરખાં એટલા માટે હોએછે કે જે ધણીઓ થોડેથી સખાવતની વકી રાખી નહી હોએ તે ધણીઓ તે કાંમને રકમો આપી ગએઆછે. વેલાતમાં થોડાએક ભીખારીઓ એ ચાલથી જાંણીતા થએઆછે અને તેઓના વશીએત નામાં અચરતી ઊપજાવેછે. તેઓ લોકોની શખાવત ઊપર જીવીને મરણ પાંમીઆછે અને તારણાદણી પોતાની પુંજીને શખાવત [illegible] જીવના સા શખસોના સવાલીન [illegible] લીનકેશાઅર ખાતે [illegible] લો. તેના ગજવામાં [illegible] જી સીકા) નીકલેર [illegible]

કાંમોને માટે એક ખાલી જગા ખરીદ કરવાનો તે હોકમ આપી ગએઆ હતો. સને ૧૮૨૪ માં વેલાતના એક રસતા ઊપરથી એક મણીની લાસ મલી આવી હતી, તેની પાસે દોહાડસો રૂપીઆ હતા, જે રકમને શતાવાલાઓએ બેંકમાં મેલી હતી, અને તેના વીઆજમાંથી દર વરસે ગરીબ લોકોને વેહેચણી કીધામાં આવેછે.

ઘણાંખરાં નવાઈ સરખાં વશીએતનાંમાં ધરમ અને ધરમનાં મકાંનો સાથ વધારે તાલુકો રાખેછે. કોઈ દેવલમાં સફાઈ રાખવા બાબે, કોઈ ચોકસ ઘોડને સારી હાલતમાં રાખવા માંટે, કોઈ ચોકસ તેહેવારની કીરીઆ કરાવા માંટે, કોઈ કાંઈ સારા બનાવનાં દીવસની ઈઆદગારીને માંટે ચોકસ ખરચને સારૂ પોતાનાં વશીએતનાંમાં મધે રકમો ફરમાંવી ગએઆછે. વલી કોઈએ દેવલ મધેનાં આલસુ લોકોને ઊંઘમાંથી સકારા ઊઠાડવા માંટે માંણસ રાખવાનો ખરચ કરવાનું કેટલાંએક વશીએતનાંમાં મધે ફરમાવીઊંછે. કોઈ લોકો ધરમની જગામાંથી કુતરાંને હાંકી કાહાડવાનો ખરચ પોતાનાં વશીએતનાંમાંથી આપેછે. લોકોમાં લગણ વધારે કરાવા માંટે કોઈ શખસો એવા હોકમ કરી ગએઆછે કે તેમની પુંજીમાંથી પરણતાં ચોકસ જોડાંને લાએક રકમ ભેટ કરવી.

બરીસટલ ખાતેનાં એક વેપારીની શખાવતથી આવન નદી ઊપર એક લોહાડાનો પુલ બાંધવામાં આવીઓછે. તે પુલની તવારીખ જાંણવા જોગછે. એ પુલ બંધાવનાર વેપારી જારે મરણ પાંમીઆ તારે તેણે દસ હજાર રૂપીઆ અનામત રખાવીઆ હતા. પણ એ રકમ નાંહાંની હતી માંટે એવું ફરમાવીઊં હતું કે તેનું વીઆજ હુમેરવાથી જારે તે પુંજી વધીને એક લાખ રૂપીઆની થાએ તારે આ નદી ઊપર એક ફતરનો પુલ બાંધવો. આ રકમ સને ૧૮૨૧ માં વધીને ચાલીસ હજાર રૂપીઆની થઈ હતી, અને એજ રીતે વધીને સને ૧૮૫૧ માં તે રકમ એક લાખથી ઊપર થવાની વકી હતી, પણ તેવામાતો એવી ખબર પડી કે ઊપલી પેહેલી ગણતરીમાં [illegible] હતી. વીઆજની રકમ વધારે ગણવી ઘટતી હ[illegible] તેમ કીધાથી સને ૧૮૨૧ માંજ ઊપલી રક[illegible] ર રૂપીઆની ગણવામાં આવી, તે ઊપર એક લાખની રકમ થાએ તાંહાં સુધી વા

ટ જોવાને બદલે સતાવાલાઓએ આ સાઠ હજાર રૂપીઆની રકમમાંથીજ એક લોહોડાંનો પુલ બંધાવીઓ. એ રીતે તે વેપારીનાં મુવાપછે ચાલીસ વરસે તેનીજ સખાવતનાં નાંણાં વધી વધીને કાંમ લાગાં.

હીદુસતાંનનાં લોકો ગાઓને ચોકસ માંન આપેછે. વેલાતમાં કેટલાંએક વશીએત કરનારાઓ પણ પોતાના વશીએતનાંમાં મધે ગાઓને વીશે હોકમો ફરમાવી ગએઆછે. પણ વાંચનારીએ ઈઆદ રાખવુ કે તેઓએ તે પરાંણીની માંણતાને માંટે તેમ કીધુ નથી. ચેશાએર નાંમનાં ગાંમ મધે કેટલાંએક લોકો એ પરમાંણે ગરીબ માંણસોને દર વરસે એકેકી ગાએ આપવાનો હોકમ કરી ગએઆછે. તે ગાએઓ એક ચોકસ શખસનાં સવાધીનમાં રેહેછે અને દર વરસે તેમની તપાસ થાએછે.

આ બાબદ લાંબી થાએછે માંટે અજાએબ જેવાં વશીએતનાં એકુબે દાખલા આપી હમો બંધ કરીએ છઈએ. સને ૧૭૫૯ માં હેનરી ગરીન નાંમનો ઈંગરેજ મરણ પાંમીઓ હતો. ઈંગરેજીમાં "ગરીન" બોલનો અરથ લીલો થાએછે, અને ઊપલા શખસનુ નાંમ પણ "ગરીન" હોવાથી તેણે વશીએતનાંમાં મધે તે ઊપર ધેઆંન આપીઊ હતું. તે એવુ ફરમાવી ગએઓ હતો કે તેની મીલકત તેની "ગરીન" નાંમની બેહેનને આપવી. તેણે દર વરસે લીલા રંગનાં ચાર બદીઆંન ખરીદ કરવાં, તે દરએક લીલાં બદીઆંન ઊપર લીલી કોર મેલવી, અને ચાર ગરીબ સ્ત્રીઓને તે બદીઆંન ભેટ કરવાં કે તેઓને તે તેહેવારનાં દીવસ ઊપર પેહેરવાને કાંમ લાગે. મેલબોરન ખાતેએક ઈંગરેજ સને ૧૬૯૨ માં મરણ પાંમીઓહતો. તેનુ નાંમ મી૦ ગરે કરીને હતું. "ગરે" શબદનો અરથ ભુરો રંગ થાએછે. એ વાતને ધેઆંનમાં રાખીને મી૦ ગરેએ વશીએત નાંમાંમાં ફરમાવીઊ હતુ કે તેની વકીલાતણેરી "ગરે" એ બે હજાર રૂપીઆ ખરચીને જમીન ખરીદ કરવી. તેમાંથી જે નફો આવે તેમાં દર વરસે તે રંગનાં છ બદીઆંન તથા છ ડગલા ખરીદ કરવા અને તે ગરીબ માંણસોને વેહેંચવા.

કુતરો અને તેની થોડીએક વાત.

ચોપગાં જણાવરોમાં કુતરો પોતાના શીઆંનપણ અને નીમખહલાલીથી જેટલી જાંણમાં આવીઓ છે, તેટલાં બીજાં કોઈ જણાવર આવીઆં નહી હશે. તેની વફાદારી અને માંણસ તરફની મમતાને માંટે પુસતકો લખાએઆંછે, અને તેનાં એ ગુણના અગણીત દાખલાઓ મલી આવેછે. સ્ત્રી બોધની શીઆંની વાંચનારીઓને માંટે એવા દાખલા વારેવાર રજુ કરવામાં આવીઆછે. તેને લગતી કાંઈબી બાબદ વાંચવાનો કેટલાંએક લોકોને ગોએઆ કુદરતી શોખ થઈ ગએઓછે, એટલુ બધુ એ પરાંણી પોતાની પરીતીથી તેઓને વાહાલું થએઊંછે. ભરવાડ, સીપાઈ, અને મુસાફર તેની ખુબીઓને એક અવાજે પસંદ કરેછે. મી૦ બુચેલ નાંમનો એક વખનાંએલો મુસાફર લખેછે કે—"દરએક જગોએ એખલો કુતરો હમારી સાથ ભેલાવામાં તથા હમારે ઘર રેહેવામાં મોજ જુવેછે, એટલુજ નહી પણ હમો એખલા તેનેજ ધેઆંન આપીએ એવુબી તે ઇછતો હોએ એમ લાગેછે. માતર કુતરો હમુને સારીપઠે પીછાંણેછે, હમારો સંભાલ લીએછે અને શંકટના વખતમાં હમોને ચેતવણી આપેછે."

કુતરાને આગલા જમાંનાથી જંગલી લોકો અતીઘણું માન આપતા આવીઆછે અને તેની પુંજા કરતા આવીઆછે. જંગલો અને ઊજડ જગાઓ જાંહાં મદદ મલવાની આશા રાખવી શેકટછે તાંહાં કુતરો જંગલી માણસનો સાથી થઈ પડેછે. તેના જખમનું લોહી કુતરો ચુસેછે અને એ પરમાણે ઘાહાને રૂજ લાવેછે. તેના બીછાંણા આગલ કુતરો બેશીને તેનો સંભાલ લીએછે. મીસર દેશમાં સારાં કાંમોમાં કુતરાનાં આકારને આગલ પાડવામાં આવતો હતો. વફાદારીની નીશાંન દાખલ પાદરીઓ કુતરાનું મોહોડું પેહેરતા હતા, અને હાએકી અથવા નેકીની નીશાંણમાં કુતરાને ગણતા હતા. રૂમના

લોકો પોતાની ધરમની કીરીઆઓમાં કુતરાને મુખીઅ ભાગ આપતા હતા. સેહેતાંનીઅતને દુર કરવા માટે કુતરાની મુરતીને ઘરો મધે રાખવામાં આવતી હતી. એક વખતે બનેલો મોટો રાજદુવારી બનાવ કુતરાએ ચેતવણી આપવામાં ગફલત કીધાથી બનીઓછે એમ ધારીને કેટલાંએક વેહેમી લોકોએ શેહેરમાંના કુતરાંઓને સજા કીધી હતી, અને દર વરસે ચોકસ કીરીઆ કરીને એકેક કુતરાને ફાંસી દેતા હતા. જરતોસતી ધરમમાં પણ કુતરાને તેની નીમખહલાલીને માટે ચોકસ વજન આપેલુંછે. ઈઠીઓપીઆ ખાતે એક જીવતા કુતરાને ચોકસ જગામાં રાખીને તેને રાજાનું નાંમ આપવામાં આવતું હતું, અને લોકો તેની સેવા કરતાં હતાં, એટલુંજ નહી પણ ધરમ ગુરૂઓ તેમના અવાજ ઊપરથી તરેહવાર અરથ ઊઠાડતા હતા ! .

કુતરો કાંઈ એક કાંમનો નથી. ઘરની જાલવણીને માટે તે દરખાંનનું કાંમ કરેછે. ગરીબ ઓરતો પોતાને કાંમે જતી વખતે જે બચાંને રાખી જાએછે તેની નેગેહબાંની કરનાર એખલો કુતરોછે. ભરવાડનો કુતરો તેના ગોવાલાંને એકઠું કરવામાં મદદ આંપેછે. ખેલાડીનો કુતરો તેના શેકારને જહડફથી પકડી આપેછે. પાહાડી જગાઓમાં કુતરો દટાઈ ગએલાં માણસોને ખેંચી કાહાડેછે. સમુદરોમાં કુતરો ડુબેલા જીવને ઊપર લાવેછે. ગરીનલાંડમાં જારે દરીઆના પાંણી બંધાઈ જાએછે તારે લોકોની વગર પઈડાંની ગાડીને કુતરો ઘસડી લઈ જાએછે. તે ગાડીમાં છ અથવા આઠ કુતરા જોડેછે અને તેઓ એક દીવસમાં સાઠ માઈલની મંજલ કાપેછે. તારતાર દેશમાં કુતરો તોફાંણની ખબર આપેછે, તે એમકે જારે તોફાંણ થવાનું હોએછે તેની આગમચ એ શીઆંનું પરાંણી પગ વતે બરફ ખોધી નાખેછે. ધરથીકંપ થવાની આગમચેતી પણ કુતરાથી મલેછે. સને ૧૮૩૫ ના ગેલકાચુઆસકો ખાતે ધરથીકંપ થવાની આગમચ સરવે કુતરાઓ શેહેર છોડીને નીકલી ગએઆ હતા. લશકરમાં કુતરો લડાઈ કરવાના કાંમમાં આવેછે. જારે આઠમો હેનરી રાજો ફરાંનસમાં લડીઓ હતો, તથા જારે પીરૂ દેશમાં ઈસપાંનીઅરડોએ ઘાટકીપણું ચલાવીઊં હતું, તારે ફાડી ખાનાર કુતરાઓને લોકો ઊપર છોડી દીધા હતા. ઈલીજાબેઠ રાંણીના વખતમાં આએરલાંડની લડાઈમાં એક સરદારે એવા ૮૦૦ કુતરાઓને પોતાની સાથે રાખીઆ હતા.

એક વીદવાન એક કુતરાની અકલનો દાખલો આ પરમાણે આપેછે--"આ કુતરાને એક બીજા જોરાવર કુતરાએ દુખ દીધું હતું. જારે તે મારે ઘર આવીઓ તારે તેને જે ખાવાનું મલીઊં તેમાંથી તેણે અરધું ખાધું અને બાકીનું જાલવી રાખીઊં. એ રીતે થોડાએક દીવસ સુધી કીધાબાદ તે આસપાસના કુતરાઓને બોલાવી લાવીઓ અને પોતે જાલવેલા ખોરાકથી તેઓને સારીપેઠે જમાંડીઆ. તાંહાંથી જમીઆ બાદ કુતરાઓનુ એ સરવે ટોલું ઘર આગલથી નીકલીઊ ! અને હું પણ તેઓની પછવાડે ગએઓ. કેટલાએક મોહોલાઓ પસાર કીધા પછે આ નાંહાંની ફોજ શેહેરની હદ આગલ આવી પુગી અને મારા કુતરાએ તેઓને પોતાનો દુશમન દેખાડવાથી સઘલાઓ તેના ઊપર તુટી પડીઆ અને તેને શખત સજા કરી આવીઆ."

પારકી મીલકતની જાલવણી ઊપર કુતરાઓ અજાએબ જેવી રીતે દીલ દોડાવેછે. એક દાહાડે બાઠ ખાતે એક લેડી ફરવા ગઈ હતી. તેણે જોઈઊ તો એક કુતરો તેનાં રસતાની વચે આવીઓ અને તેને આગલ જતાં અટકાવા લાગો. એ ઊપરથી વીચાર કરતાં નેને જણાએઊ કે તેણે પોતાનો રૂમાલ ખોહેઓ હતો તેથી તે પાછી ફરી, અને કુતરાની પછવાડે પછવાડે ચાલી. તેમ કરતાં રસતા ઊપરથી તે રોમાલ મલી આવીઓ અને પછે તે કુતરો પોતાના ધણીની પાસે ગએઓ. તેજ જગોએ એક બીજે વખતે એક છોકરો ટોપલી ભરી ખાવાના કેક લઈને ઘોડા ઊપર જતો હતો, તેવામાં તેની ગફલતીથી ટોપલી મધેનાં "કેક" એક પછે એક વેરાઈ ગએઆં તોપણ તે છોકરો ચાલી ગએઓ, અને પછે જોઈઊ તો તેનો કુતરો જે તેની સાથે ગએઓ હતો તે ઊપલાં કેકના મોટા ભાગને ધરમાં લઈ આવીને પાછો ગએઓ અને એ રીતે એકુબે ફેરા કરીને એકબી કેક ખાધા વીનાં સરવેને સલાંમત લઈ આવીઓ.

સને ૧૬૬૦ માં એક કુતરો પોતાના ધણીની ઘોડ ઊપર તરણ વરસ શુધી પડી રહેઓ હતો. ચાલુ સદીમાં પણ એવોજ એક દાખલો નોધાઈ રહેઓછે. લીસલી ખાતેનો એક કુતરો પોતાના ધણીને એટલો બધો ચાહાતો હતો કે તેનાં મુંવાથી તે કુતરાને ઘણો ગમ લાગો હતો એટલા માંટે તે તેની

થોડ આગલ જઈને બેસી રહેશે હતો, અને તાંહાંને તાંહાં નવ વરસ ગુજારીઆં હતાં. એ ઊપરથી લોકોને તેના ઊપર દએઆ આવી હતી, તેટલા માંટે તેઓએ તાંહાંજ તેને માંટે એક જુપડુ બંધાવીઊ હતુ અને તેને દરરોજ ખાવાનુ લાવી આપતાં હતાં.

સંને ૧૮૧૫ માં એક કુતરો કેટલાંએક માંણસોનાં નાંમ બરોબર બોલતાં સીખીઓ હતો.

રમુજે ફુરસત.

૧ ગાએકવાડ રાજો જારે આગલા ગવરનરને મલવા આવીઓ તારે જો હું નહી હતેતો તેની સવારી થતે નહી. દેસેદેસ મારી હસતીછે, પણ માંતર તેમાંજ મારી કીરતી નથી. કોઈબી સરજમીન મારા વગર ખાલી નથી, આકાસમાં હુ દેખાવ દેઊછઊ, અને સમુદરમાં પણ હું છઊં.

૨ હું એક ઉપીઓગી પદારથ છઊં. મારૂ માથુ તેજ પુછડુ અને પુછડુ તેજ માથુછે. ઉંધો ઇઆ ચતો પણ હું સરખોને સરખો છઊં. પણ ખબરદાર! મારૂ પુછડું નાં કાપતાં જો કાપશોતો તમુને હું કાડી લઈ જવશ, અને જો માથુ કાપશોતો તમોને સારો સવાદ આપસ, પણ બંધે ભાગ રેહેવા દેવો અને હું તમુને ઘણો ઉપીઓગી થવશ.

૩ ભુગોલનાં સવાલો.

૧ બચાંઓને મનસે કીઉં કોલાબુ સરસ?
૨ ટેબલ ઉપર ખાઇ જવા જોગ દેશ કીઉં?
૩ રેલવેમાં બેસીને સારાં માંણસો કાંહાં જાએ?
૪ સુરતનો કીઓ ભાગ કેઆંની ઈરાંણીઓની ઇઆદ આપેછે?

૪ ઉલટાવેલા શબદો.

૧ રર સદા.
૨ ગગાની આડી.
૩ કાચુ રોણક.

સવાલોના જવાબ.

(જુવો ગએઆ આંકના સવાલો.)

૧ આગ—બોટ.
૨ ઘડીઆલ.
૩ ઉલટાવેલા બોલો.
 ૧ જાહાડપાંણુ.
 ૨ તાહાડીઓ તાવ.
 ૩ સાકરીઓ તલાવ.
 ૪ તરઘવરાં.
 ૫ ભરપુર.

પરચુરણ બાબદો.

માંણસની પાંખ—પારીસ ખાતે એક ડાકટર લાંમબેલ નાંમનો પરખેઆત વઈદ વસેછે. તે હાલ એવું જાહેર કરેછે કે અગીઆર વરસ સુધી મોટી મેહેનતથી અભીઆસ કીધા પછે એક એવી ઇઉકતી શોધી કાહાડીછે કે જેથી માંણસ હવામાં કોઈબી જગોએ ઉડી શકે. આ વઈદ કેહેછે કે તે ગરીબછે અને તેને નાંણાંની તાંણ પડેછે, બાકી નહીતો કે તે હમણાંને હમણાં એ સાંચો બનાવી દેખાડતે. તોપણ તે કેહેછે કે અગરજો તેને નાંણાંની મદદ મલશેતો તે એ સાંચો બનાવી આપશે અને તેથી કરીને કોઈબી માંણસ જાંહાં ગમે તાંહાં પખસીઓનાં સરખી જહડફથી ઉડી શકશે. ઇઉરોપીઅન લોકો કાંઇ હીઆંનાં લોકોની મીશાલે એવા નથી કે વીદીઆ હોનારને મદદ આપવાને નાં પાડે. તેજ પરમાંણે વીદીઆએ કાંઇ આજે થોડું કાંમ કીધું નથી તે ઉપરથી કદાચ ઉપલું કાંમ બની શકે એમ લાગેછે.

થોડીએક કેહેવાતો—"તડકાંને વખતે આપણી આસપાસ માંખની મીશાલે લોકો ભમશે, પણ જે તોફાંનને વખતે પાસે હોએ તેને ખરો મીતર ગણવો."

"જારે ગરૂરી અને ગરીબાઈ સાથે પરણેછે તારે તંગી અને તકસીર તેનાં બાલક થાએછે."

"જીગરનાં દરવાજામાં ઉભેલો ચોકીબાંન જેની તરફ પોતાની તીર તાંકે, તેને દીલનાં મેહેમાંન' દાખલ કદી ગણવો નહી."

"રસતા ઉપરનાં જે ખડકો એકજ વખતનાં શંકટથી પસાર થાએછે, તેનાં કરતાં જીણી કાંકડીઓ સદા પગે નડવાથી વધારે કંટાલો આપેછે."

"મુસીબત સાથ લડવાનાં કરતાં, તેને આપણ ઘણીવાર કેદ કરીએ છઇએ."

આપેલાં બાલકો—જેમ આપણી ઓરતો કેટલીએક ખોરાકીને નીમખ દીએછે તેમ ઇઉનાંન દેશમાં નાંહાંનાં બાલકોને નીમખથી આથવામાં આવેછે. તે દેશની સીઓમાં એવો વેહેમછે કે બાલકનાં જનમ પછે એક વખતબી જો તેનાં સરીરને નીમખ દીધું નહી હોએતો, જીંદગીમાં તે બાલક સુખી થતું નથી અને નીમખ રોટી મેલવતાં તેને મુશકેલ પડેછે. તેથી તે વેહેમી અબલાઓ બાલકની ખરાબીનો વીચાર કરતી નથી. કેહેછે કે એ ચાલથી બચાંની ચાંમડી લાલ લોહી જેવી થાએછે અને કેટલીએક વખતે બાલકને ધુજરી થાએછે તથા તે મરણ પાંમેછે.

એક નવી કલા—કેટલીએક વખતે બાટલી મધે ભરી રાખેલુ જેહેર ભુલથી પીવાઈ જાએછે અને તેથી ખરાબી નીપજેછે. એવા દાખલા ઘણીવાર બનેછે તેનો અટકાવ કરવાને એક મી૦ બરડ નાંમનાં ઈંગરેજે એક નવી કલા શોધી કાહાડીછે. તેણે તે બાટલીઓને માંટે એવા બુચ બનાવીઆછે કે તેથી તે બાટલી ઉંઘાડનારને અંદરનાં જેહેર વીશે ચેતવણી મલેછે. તે બુચને મથાલે ચોક્સ આકારમાં દા

તા બતાવીઆછે, અને લુચને હુંધાડતાંવારજ આંગલી મધે તે દાંતા ભોકાઈ જવાથી ઉપલી ખબર મલેછે.

બદાંમ—આ સવાદદાર ઝીણી પદારથનો દરએક દેશ માં વધતો ઈઆ ઓછો ખપ જોવામાં આવેછે. એવી ગણ તરી થઈછે કે સને ૧૮૪૦ માં વેલાત ખાતે સઘલી મલીને ૨૨૪૪૪ મણ કવડી બદાંમ તથા ૭૮૫૫૨ મણ મીઠી બદા મ જુદાં જુદાં દેશોમાંથી આવી હતી.

લાંબી જીંદગી—મોરેવીઆ ખાતે હાલ એક ખેડુત રેહેછે. તેની ઉમર એકસોને ઉડતાલીસ વરસનીછે, તો પણ તે ઘણો તનદરોસત અને સુખી દીશેછે, તથા તેનાં મ રવાની કંઈ પણ નીશાંણુ જણાતી નથી. અગાઉ તે સીપા ઈનો ધંધો કરતો હતો. તેની ઉમરની ભરતીમાં તેની એક બાએડી મરણ પાંમી હતી. તારબાદ એ શખસ જારે નેવું વરસની વએનો થએઓ તારે ફરીથી પરણીઓ હતો. તે ઘ ણુંખરૂં દુધ પીને તથા પરેટા ખાઈને જીવેછે.

અજાએબ જેવી ચોરી—ઈંગલંડમાં એક કુલવં તી સ્ત્રીને અજાએબ જેવી રીતે લુટવામાં આવીછે. જે ગા ડીમાં તે બેઠી હતી તેજ ગાડીમાં એક બીજો મરદ હતો. ગા ડી ચાલવા પછે તે મરદે આ સ્ત્રીને એક વરતમાંન પતર વાં ચવા આપીઉં. તે પતરમાંથી કેટલીએક ખુશબો નીકલતી હ તી, પણ તે વીશે વીચાર ન કરીને વાંચતાં વાંચતાં એકાએ ક તે સ્ત્રી બેસુધ થઈ પડી. તારપછે જારે તે પાછી સુધીમાં આવી તારે તેને જણાએઉં કે પેલા મરદે વરતમાંન પતર ઉપર બેસુધીની દવા છાંટીને તેને તે વાંચવા આપીઉં હતું, અને જારે સ્ત્રી ઉપર દવાની અસર થઈ તારે તેનું ગળવું કાતરીને તે નાહાસે હતો.

બરાંડી દારૂ—આ દેશનાં લોકોમાં બરાંડી દારૂનો ખપ આસતે આસતે વધતો ચાલીઓછે પણ ઇઉરોપખંડમાં તેનો જે ખપ ચાલેછે તે અતીઘણો મોટોછે. એ દારૂનો મુખીઅ જથો ફરાંસ દેશમાં બનેછે, અને ફરેંચ લોકો ઘણો ખરો પીએછે. દર વરસે ફરાંસમાં ૨૦ કરોડ ગેઆલન બ રાંડી બનેછે અને ૧૩ કરોડ ગેઆલન એજ દેસમાં ખપેછે.

પતી * પ્રબોધ.

સામરો અજહુ નહી આયો, એ રાગનું હોરી પદ.

પ્રીતે સંભળાવુંછું પીયારી,

માની શીખ લેજે તું મારી. પ્રીત. ટેક ॥

કલેશ વીશેષ કદી નવ કરીયે, ભરીયે શીતલ ગુણ ભારી;
સંપ સદા સહ સજ્જન સંગે, નેહથી રાખીયે નારી—
અભીમાન ઉરથી ઉતારી, પ્રીતે સંભળાવુંછુ પીયારી. ૧.
સાસુ ને સસરાના સાચુ ન વદીયે, ધરમ વીરૂદ્ધ તે ધારી;
નણદલ જેઠાણીને પણ નમીયે, છે તે સદા સુખકારી—
વીવેકથી જોને વીચારી, પ્રીતે સંભળાવુંછુ પીયારી. ૨.
ભાવ વડે વલી વીદ્યા રે ભણીયે, જ્ઞાન પ્રકાશ દેનારી;
તે થકી પંડીત લોકમાં તું થઈશ, લાયક પદવી લેનારી—
શોભા વધશે અતી સારી પ્રીતે સંભળાવુંછુ પીયારી. ૩.
સમજાશે સત્ય અગત્યની મતલબ, નાસશે ભ્રમણા નઠારી;
ઉત્તમછે ફળ ભણવામાં એવાં, ભીતર રાખ સંભારી—
વીવીધ નીતી રીતી વધારી પ્રીતે સંભળાવુંછુ પીયારી. ૪.
આગળ ઉપર લક્ષજ દેઈએ, વીતેલી વાત વીસારી;
શોક કીધા થકી શું ફળ સુંદરી ! વ્યરથ વલોવવું વારી[૧]—
નલે નવનીત[૨] આહારી[૩] પ્રીતે સંભળાવુંછુ પીયારી. ૫.
શ્રી હરી સમરણ કરીયે ફરી ફરી, પ્રેમ-સદનમાં[૪] પધારી;
ભવજલ તરીયે ને સ્વરગ સંચરીયે, પંડીત કહેછે પોકારી—
પોતા તણી છાતી ઠોકારી, પ્રીતે સંભળાવુંછુ પીયારી. ૬.
સુખડ, શેરડીના-ગુણ સંઘરી, નીજ દુરગુણ દે નીવારી;
સારી શીખામણ સાંભળતાં છતાં, જેણે ન ચાલ સુધારી—
ભુમી તેણે ભારેજ મારી પ્રીતે સંભળાવુંછુ પીયારી. ૭.
અષ્ટ ચરણ આછે કષ્ટ હરણ ત્રીય, જેવી સુધા[૫] ભરી આરી;
કહે રણછોડ હોરી પદ કોડથી, સ્વામીએ શીક્ષા ઉચારી—
હતી જ્યાંહી સાસુ કુમારી પ્રીતે સંભળાવુંછુ પીયારી. ૮.

સ્ત્રીઓના સુધરવાથી દેશમાં સુધારો વેહેલો થાયછે.

સ્ત્રીઓ સુધરે સુધારો સરવ જાણવોરે લોલ,
સદા સત્ય સાર એજ ઉર[૧] આણવોરે લોલ. ૧.
સાચ સુખ આ સંસાર તણું જેટલુંરે લોલ,
થાય પ્રાપ્ત માત્ર સ્ત્રી થકીજ તેટલુંરે લોલ. ૨.
કદી હોય કોક ઘેર સ્ત્રી કુલક્ષણીરે લોલ,
પતી નીજને દમે તે નીત્ય જ[૩]લક્ષણીરે લોલ. ૩.
કરી કલેશ એ કુજભારજા નીતે લડેરે લોલ,
દમી સ્વામીને હરેક કામમાં નડેરે લોલ, ૪.
હોય જેમ ગાં સાસુપ ચોંટો ધાપપડોરે લોલ,
બળ્યો તેમ તે રહે સદાય બાપડોરે લોલ. ૫.
કોઈ વાતનો ઉકેલ સુઝ ના પડેરે લોલ,
હાય દઈવ એમ મંનમાં કહી રડેરે લોલ. ૬.
નાર એવી ને મળે જો કંથ એહવોરે લોલ,
પડે તાલ સરવ કોને જોવા જેહવોરે લોલ. ૭.
તજે શરમ કરમ એવું નાર જે કરેરે લોલ,
લોક ફીટકાર તેની પુઠે ઓચરેરે લોલ. ૮.
ભણી નાર ભેટ જાણે ભલી વાતનોરે લોલ,
તજે છેક તે કુછંદ એવી જાતનોરે લોલ. ૯.
ભુદા વેહેમ પ્રેમ આણી સરવ વેહેર[૬]શેરે લોલ,
શીખી સદગુણો તણા પુશાક પેહેરશેરે લોલ. ૧૦.
ચાલ એવી માતકેરી છોરૂ શીખશેરે લોલ,
થયે મહોટ સુસ્વભાવનાં ભલાં થશેરે લોલ. ૧૧.
થાય ફાયદા અધીક જેહ એ થકીરે લોલ,
સવીતા કહે અમુલ્ય તે હતો નકીરે લોલ. ૧૨.

* સ્ત્રી પ્રતીયે પતીનો બોધ.

૧ પાણી. ૨ માખણ. ૩ જમનાર ૪ પ્રેમનુ ઘર. ૫ અમરત.

૧ દીલમાં. ૨ નઠારી ચાલની. ૩ રાખસની બઈરી. ૪ ન ઠારી બઈરી. ૫ શુઆરીઆનો. ૬ કરવતથી કાપશે.

સ્ત્રીબોધ.

પુસતક ૭ મું. | મે, ૧૮૬૩ | આંક ૫ મો.

ખોટા હીરા ચલકે ઘણાં

અથવા

બેમરવત બેટા બેટીઓ.

એક વારતા. †

પરકરણ પેહેલું.

તરણ બેહેનોનું બયેઆંન.

પાદશાહા જાલેજર જાબલુસતાનનાં આખા રાજપાટ ઉપર શઘલી સરદારી ધરાવતો હતો, પણ તેનુ રાજ ઘણું મોટું નહી હતું. કેટલાંએક પરાંતો ઉપર તેની સતા ચાલતી હતી, અને તેટલાં પરાંત મલીને તેનું રાજ થએઉ હતું. તે એવા વખતમાં રાજ કરતો હતો કે જે વેલાએ સુધારો અથવા એલમ થોહોજ પરકાશતો હતો. તેનાં વખતમાં કાંઈ દરીઆ ખેડવાને મોટાં બારકસો નહી હતાં અથવા જમીન ઉપર લોટાંનો ઘોડો વીજલીની મીસાલે દોડતો નહી હતો. તેનાં વખતમાં કાંઇ ઇઅંતરો અને ઇઉકતીઓથી માંણસ હવામાં ઉરતું નહી હતું અથવા દુનીઆની જંજાલોને ટાલી શકીઉં નહી હતું. તે વખત એકમારગીપણાંનો હતો. સરવે જણ પોત પોતાની વાત જાંણુતાં હતાં. રઇએત તે વખતનાં વીચાર પરમાંણે સુખી હતી અને પોતાનાં ગરીબ જુફડાઆં ખોદાતાલાએ જે નીમખ રોટી આપી હોએ તે ઉપર શુક્ર ગુજારી કરતી હતી.

તે વખત ઉપર પાદશાહા જાલેજરનું ઉપતું રાજ હતું. તેનાં રાજ ઉપર સરવે જણ ખુશી હતાં અને લોકોને ખુશી રાખવાં એવી ભલી મુરાદ તે ધરાવતો હતો. પોતાની રઇએતને તે પોતાના બચ્ચાં દાખલ ગણતો હતો અને તે વખત પરમાંણે તે અગનેઆંન લોકો ઉપર ઠીક સમાંધાનીથી રાજ ચલાવતો હતો. તેનાં દુશમનો જાજા નહી હતા, અને તેઓ તેના તખત ઉપર ધસારો કરતા નહી હતા. તે કાંઈ લડાઇ ઇઆ ખુનરેજીથી ફલવંત જમીનો ઉપર લોહીની નદી ચાલુ કરતો નહી હતો. માંટે રઇએત સદા એવુંજ ચાહાતી હતી કે જાલેજર પાદશાહા તેઓને માંથે સદા રાજ ચલાવે તો ઘણમારૂ.

પણ એમ કદી બને? વાચનારી બાંનુઓ, આ દુનીઆંમાં કેઇ ચીજ ટકાઉછે? વખત સરવેને હજમ કરેછે. સઉથી મજબુત અને કાળુવાલો કીલો વખતની દોર આગલ ફનાં થાએછે, તો માંણસ જાતનાં તાંહાં શુ ભાર. આ જગતમાં સદાની કોઈ ચીજ નથી. મોહે ઇઆ વેહેલે તેનું શેવટતો આવવાનુંજ. તે સઉથી ભંપીઆર મેહેલમાં અને મોટાં સુખનાં સમુદરમાં વસતો હોએ, તાંહાં પણ જમ દાખલ થવાનો અને તેનાં તેડાં આગલ તેની દોલત ઇઆ દરજાનુ કાંઇ વલવાનું નથી. જારે કોઇબી માંણસથી એક પલવાર તે વખતે થોભાતું નથી તારે પાદશાહા જાલેજર સદા કાલ સુધી કેંઈ રીતે જીવે.

તેને જઈફ ઉમરમાં આવતાં કાંઇ વાર લાગો નહી હતો. જેવો તે આગલ જવાંન હતો તેવોજ તે હાલ જઇફ થઈ પડીઓ હતો. આ દુનીઆંની જંજાલમાં ઘણાં વરશ ગુજારીને તે દુખનાં વમલમાંથી પાર ઉતરીઓ હતો અને ઘોડની કીનારી ઉપર હવે તે આવી બેઠો હતો. તેના બાલ પાકેલા હતા, તેની દાહાડી તેની છાતીને સાફ કરતી હતી, તે કમરમાંથી જરા વાંકો વલીઓ હતો, અને તેને હાથે ધુજારી થઈ હતી. તેનો સરવે દેખાવ ફરેસતાનાં સરખો દીસતો હતો અને તેની ચાલચલણ ફરેસતાને વધારે મલતી હતી. તે મીઠો, માએઆલુ અને મેહેરબાંન હતો.

આવી નાતવાંનીનાં વખતમાં તે પોતાનુ રાજ ચલાવી શકે એ વાતજ નહી બને એવી હતી. માંટે આ ઉમરમાં પોતાનુ તાજ પોતાને માંથેથી ઉતારવાનો, અને પોતાની જઇફીના વખતમાં ઘરગતુ તથા બાહેરની જંજાલોમાંથી છુટવાનો તેણે વીચાર કરી રાખીઓ હતો. પોતાની જીંદગીનો બાકીનો ભાગ ઇશ્વરની પરારથનામાં અને આરાંમ તથા ચેનમાં ગુજારવાનો તેનો ઠરાવ હતો. તે પોતે પોતાના અંતનો વખત સમજતો હતો માંટે પેલી જીહાંન પોંહોંચવાની તઇઆરી કરવાનો હવે તેણે પકો ઇરાદો કીધો હતો.

---

† આ નવી વારતાનો પાએઓ માહાગુરૂ શેકસપીઅરનાં એક નાટક ઉપર રચવામા આવીઓછે જે વારતાનો હમારા છેલા આંકમા છેડો આવીઓછે, તેની મીસાલે આ નવા કીસામા કાંઇ હસવા સરખી બીનાઓ અથવા હલકી કીશમના માણસોનો હેવાલ નથી. એમાતો વધારે ગમભીર અને વીચારમા લેવા જોગ બાબદો છે, તથા માણસ જાતની કેટલીએક ખામીઓનો ગુરૂ શેકસપીઅરે ચીતાર આપીઓછે એવુ વાચનારી બાનુઓને એ વારતા વાચતાં માલુમ પડશે.

પણ રાજ કોણને આપવું ? તેનો એકબી દીકરો નહી હતો, તેમજ તે ફરજંદ વનાંનોબી નહી હતો. તેની એક કરતાં વધારે દીકરી હતી, અને તેજ તેને મનસે દીકરાઓ હતા. આપણાં લોકની મીશાલે તેને મનસે દીકરા અથવા દીકરીમાં ફરક નહી હતો. તે કાંઇ દીકરાનો જનમ નહી થવાથી નાંખુશ નહી હતો, અને આપણાં લોકની મીશાલે દીકરીઓને કાપવા વાહારવાની વાતો કરતો નહી હતો. હીઆં દીકરીનેતો લગભગ નકાંમી ગણુવામાં આવેછે. તેને ગાલ દીધી, અથવા તેને પડતી નાખી, અને તેની કલેજી ખાવા માંગીતો તેમાં લોકો કાંઇ અનઘટતુ સમજતા નથી, પણ બુટો જાલેજર પોતાની દીકરીઓને એવુ અપમાંન આપતો નહી હતો. તે સમજતો હતો કે દીકરા અને દીકરી સરખાં માંણસછે અને ખોદાતાલાએ તેઓમાં સરખી શકતી મેલીછે. એટલા માંટે તેની ખાતરી હતી કે જેમ તેનો દીકરો હતે અને તે રાજ ચલાવાને શકતીવાંન ગણાતે, તેમ આ તરણ દીકરીઓને તેવી નહી ગણવાનુ કાંઇ કારણ નથી.

આ તરણ બેહેનોમાંની સઉથી વડી બેહેનનુ નાંમ ફરંગીજ કરીને હતું. તેની ઉમર આસરે ૨૫) થી વધારે વરસની હતી. તે નોજવાંન અને કુમારી હતી. તે પહરેલ અને ફહરેલ હતી. તેની જલકતી અને તીણી આંખ કહી આપતી હતી કે તેનુ મગજ ઉંડું અને વીચાર શકતી મોટી હતી. તે ચપલ, ચંચલ અને ચાલાક હતી. તેનાં કપાલ ઉપર સરવે ચરીતરની નીશાંન હતી. તેનાં ગોલાબી રોખશારા અને પરવારાં સરખા હોટ, તેના કમાંનદાર ભવાં અને જદફી આંખનાં પલકારા, એ સરવેથી જેમ તેના ચેહેરાને સોભા મલતી હતી, તેમજ તેની ચાલચલણની ગોએચ્યા ચેતવણી મલતી હતી. તેની જબાં કાતરની મીશાલે ચાલતી હતી અને પોતાનાં બાપ તરફ તે અતીઘણો પીઆર દેખાડતી હતી.

તેની બીજી બેહેન નાંમે ગુલનાર ફરંગીજનાં સરખીજ હતી. એ બેહેનની ઉમર આસરે તેવીસ વરસની હતી. તેનું સરીર સીધું અને મરોરદાર હતું તથા સરીરનાં સોલ સીણગાર કરીને ફરવામાં તે ઘણો હરખ લેતી હતી. તે નાજુક, નરમ અને નખરાંદાર હતી. બોલવા ચાલવામાં તે ફરંગીજનાં સરખી હતી, અને ખબરદારી તથા હોશીઆરી રાખવાનો તેનો મુખીઅ ગુણ હતો.

પણ બુટા જાલેજરની તરીજી અને સઉથી નાંહાંની બેટી આ બેથી જરા જુદા ખવાશની હતી. તે સુંદરીનું નાંમ પીરોજ હતું અને તેનાં દીલમાં ખરી પીરોજગરી હતી. તે ઘણીજ સોભાઇતી, અને ઘણીજ સાદી હતી, તથા જેમ પોતાનાં શરીરનાં અલુશણમાં તે વધારે સાદી રેહેતી તેમ તે વધારે જેબ આપતી હતી. તેનો ચેહેરો ખુશનમાં અને ઘાટ ઘટમ સુંદર અને રૂપ માહાતાબને શરમાવે એવું હતું. તે ખરેખર મોંતેબર કેલવણી પાંમેલી હતી, અને સારૂં તથા નરસુંપીછાંણવાની તેનાંમાં ઉમદા શકતી હતી. તે બોલવે સારી નહી હતી. તે સદા થોડું પણ સાચું બોલતી હતી, અને એકવાર બોલવાની આગમચ બે વાર વીચાર કરતી હતી.

એવી રીતની આ તરણ બેહેનો હતી અને તેઓને પોતાનું રાજ સોંપી જવાનો બુટા જાલેજરનો વીચાર હતો. આ તરણુડે બેહેનો કુમારી હતી, અને તેઓનાં હાથ મેલવવા માંટે જુદા જુદા ઉમરાવો તથા રાજવંસીઓ લાંમબી મુદત સુધી વેતરણ કરતા હતા. હમણાં જારે બુટા જાલનો શેવટનો વખત નજદીક આવીઓ, તથા જારે તે તેને રાજ આપવા નીકલીઓ તારે તેઓને રાજ સાથ ભરથાર પણ અપાવવાનો તેનો વીચાર હતો. તેની વડી અને વચલી એ બે દીકરીઓનાં બે ઉમેદવારો જાલની દરબારમાં હાલ આવીઆ હતા અને તેઓને જાલેજર પાદશાહાએ પોતાને તાંહાં થોભાવી રાખીઆ હતા. તેની તરીજી બેટી પીરોજની ખુબસુરતી અને નેક ચાલ ઉપરથી તેનો હાથ બે જણ માંગતા હતા અને તે બંધે ઉમરાવો દુરના દેસ મધેના રેહેવાસી હોવાથી જાલની દરબારમાં આવી પોંહોંચીઆ નહી હતા.

બુટા જાલેજરની સરવે આશા તેનાં આ તરણ ફરજંદો ઉપર હતી. તેણે એક બાપ કરતાં વધારે પરીતીથી તેઓને ઉધારીઆં હતાં, અને તેઓને મોટાં કરવાને તેણે પોતાનાં લોહીનું પાંણી કીધું હતું. તેની ખાતરી હતી કે તેની આ તરણ લાએકીવાલી દીકરીઓ તેનાં બુઢાપામાં તેની સેવા કરશે, અને તેની જીંદગીનો પાછલો વખત જેમ બને તેમ સમાંધાંનીમાં ગુજારવા દઇ તેને કાંઇ મેહેનત આપશે નહી. એવા વીચારથી પોતાનાં રાજને પોતાની બેટીઓ વચ્ચે વેંહેંચવાને તેણે હદથી જીઆદે ખુશાલી દેખાડી હતી.

પરકરણ બીજું.

ઘડપણ તે બચપણ.

"ઇનસાફ સાહેબ, ઇનસાફ. રાજાએ વાજબી ઇનસાફ કરવો જોઇએ, ખોદા સદા ઇનસાફને ચાહેછે. કુદરતમાં દરએક ચીજને લાએક ઇનસાફ મલેલોછે. માંણસે પણ તેજ કાએદા પરમાંણે ચાલવું જોઇએ, અને રાજાએ સરવેને સરખા હક તથા સરખો ઇનસાફ આપવો જોઇએ."

આ શુખનો ખરેખરી દાંનાઇનાછે, અને તે ઉપરથી તેને બોલનાર શખસ ઘણો શીઆનો અને ફીલસુફી મંનનો લાગેછે. અલબતાં આ શુખનો કોઇએ જાલેજર રાજાના મેહેલમાં ઓચરીઆછે, અને તે કોણ શખસછે? શું કોઇએ તેને નુકસાંન કીધાથી રાજા પાસે ઇનસાફ કરાવા આવીઓછે? શું તે કોઇ દુખીની દાદ ચાહાવા માંગેછે? નહી. એ શખસ બુટા જાલેજરનો એક દરબારી અને તેને ખાશ મસલતનો આપનારછે. તે રાજાની દરબારનાં દીવાંનખાણાંમાં બીરાજીઓછે અને એક બીજા અંમલદાર સાથ વાત કરેછે. તેનુ નાંમ જામાસપછે, અને જે બીજા દરબારી સાથ ગોફતેગોમાં મશગુલ થએઓછે તે ફરાંમરજ એવું કીરતીવાન નાંમ ધરાવેછે.

ફરાંમરજ—નેકનાંમ જામાસપ હું એવું સમજુ છઉં કે આજની દરબારમાં પાદશાહા પોતાની વડી દીકરીને વધારે નવાજશે.

જામાસપ—ના ભાઈ ના. એ વાતતો આપણે ખેઆલમાંબી ઉતારવી નહી જોઇએ. રાજાએ એક દીકરી તરફ વધતો અને બીજી તરફ ઓછો પીઆર રાખવો નહી જોઇએ. તેણે તરણુડે બેટીઓ તરફ સરખી આંખે જોવું જોઇએ, અને તરણુડેને પોતાના રાજના સરખા ભાગ આપવા જોઇએ.

ફરાંમરજ—ભલા જામાસપ એ વાત વાજબીછે, પણ તમે જાણોછો કે બુટો જાલ પોતાની દીકરી ફરંગીજ અને ગુલનાર તરફ ઘણો મોહીતછે. તરીજી પીરોજ ઘણી એકમારગી અને થોડું બોલનારી હોવાથી તે જઈફ જાલની પુરતી પરીતી ખેંચવાની નથી.

જામાસપ—તેની ચીંતા નહી. ભાઇ ઇઆદ રાખજો કે જે થોડુ બોલેછે તેજ કોઈ દાહાડે કોમ લાગશે. લાંબી જીભ રાખીને મોટી મોટી વાતો કરતાંતો સઉને આવડેછે. જે ખોટા હીરા હોએ તે ઘણા ચલકેછે. સરવે બેટીઓને સરખું રાજ આપવાની મેં જાલને ભલાંમણ કીધીછે અને તમે આજની દરબારમાં તેને તેવીજ રીતે કરતાં જોશો.

ફરાંમરજ—એ વાત સાંભલી હું ખુસી છઉં. બુજરગ જામાસપ આજ વરસો થએઆં તમો રાજાને કીમતી મસલત આપોછો અને હું ધારૂં છેઉં કે તમારી મસલતથી આપણા પાદશાહે આજે ઘણી કીરતી મેલવીછે. તમો પાદશાહાની સેવા બજાવામાં રાજની સેવા બજાવોછો, અને સદા સચાઇની તરફેણ કરોછો તેથી તમોને માંન ઘટેછે.

એ રીતે આ શીઆંના દરબારીઓ વાત કરતા હતા તેવામાં દરબારની તઇઆરી થઈ ચુકી. પાદશાહાને દીવાંનખાંનામાં હાજર થવાનો વખત થએઓ. થોડાવારમાં રણસીગડાંનો અવાંજ આવીઓ અને બુઢો જાલ પોતાની શુંદર દીકરીઓના ટેકાથી ચાલતો આવી તખત ઉપર બીરાજીઓ. આ વખતે તે દીકરીઓના ચેહેરા ખુશ હતા. તેઓ પોતાના પીતાના રાજને પોતા વચે વેંહેંચી લેવાની તેજ વખતે વકી રાખતાં હતાં, એટલુંજ નહી પણ આજે તેઓના લગણ પણ નકી થવાના હતાં. એ રીતે ગોએઆ નવો જનમ લેવાનો તેઓનો તે દીવસ હતો. અલફાતુ દીકરીઓને બદલે રાંણી અને ધરીઆંની થવાનો તેઓને મનસે તે દીવસ હતો.

જે બે ઉમરાવો જાલની બે છોકરીઓની ઉમેદવારીને માટે તેના મેહેલ તરફ આવીઆ હતા, તેઓ આ દરબારમાં હાજર થઈ શકીઆ હતા. તેઓમાંના એકનું નામ પસંગ, અને બીજાનું નામ નોદર કરીને હતું. તરીજી બેટીનો હાથ લેવાની ઉમેદવારી ધરાવનારા રાજવંઉસીઓ દરબારને વખતે આવી નહી પુગાથી જાલેજરે તેમને બોલાવા જવાને ફરાંમરજને હોકમ કીધો હતો. એ હોકમને માન આપી ફરાંમરજ દરબારમાંથી રવાંને થએઓ, અને પસંગ તથા નોદર રાજાની દરબારમાં બીરાજીઆ. આ વાત ભુલી જવી જોઇતી નથી કે રાજા પોતાનાં નીમખહલાલ દરબારી જામાસપને ઘણું માંન આપતો હતો, માંટે તેને દરબારમાં બેસવાનો ખાશ હોકમ થએલો હતો.

કાંમ શરૂ કરતાંજ તેણે પરથમ પોતાનાં જમાઇઓને ચુંટી કાહાડીઆ. પશંગ વડી છોકરી ફરંગીજને માંગતો હતો, તેને તેનાં સવાધીનમાં આપી. નોદરનાં હાથમાં વચલી દીકરી ગુલનાર ગઈ, અને નાંહાંની પીરોજને માંટે ઈરાંન તથા તુરાંનથી શાહાજાદાઓ આવીઆ બાદ વીચાર કરવાનું ઠરાવીઉં હતું. એ રીતે આ બેહેનોનાં જોડાં બંધાઈ ચુકાં હતાં અને તે જોડાં કદ તથા આકારમાં સારાં દીસતાં હતાં એમાંતો કાંઈ શક નથી. છોકરીઓએ પોત પોતાનાં એ ભરથારો ઉપર પસંદગી જણાવી હતી, અને તેથી બુઢો જાલ ખુશી થઈ ગએઓ.

એટલું કીધા પછે રાજની વેંહેંચણી કરવાનો વખત થએઓ બુઢા જાલે રાજનાં નકસા ઉપર તરણ ભાગ કીધા પણ તે તેમને સપુરદ કીધાની આગમચ એવી મરજી દેખાડી કે તેની દરએક દીકરીએ કાંઈબી બોલીને પોત પોતાંની ઇછા તેને જાહેર કરવી. એ ઉપરથી પરથમ વડી ફરંગીજ બોલી કે—

"નેકનાંમ મુરબી, તમારી તરફ મારો કેટલો પીઆર છે તે જણાવવાનાં મારી પાસે પુરતા શબદો નથી. માંટે એટલુંજ કહું છઉ કે મારી આંખ, મારી હઇઆતી અને મારાં છુટાપણાં કરતાં હું તમોને વધારે ચાહુ છઉ. જેબી ચીજ મારે મનસે વાહાલી, કીમતી ઇચા નવાઈ સરખીછે, તેનાં કરતાંબી મારા બાપને વધારે ગણું છઉ, અને સમજું છઉ કે મારી જીંદગી, કાએઆ, તનદરોસતી અથવા ખુબ સુરતીમાં મારો બાપછે. મારો એ પીઆર મારા દમને અટકાવેછે, અને મારી જબાંને નાતવાન કરી નાંખેછે"

પોતાની વડી છોકરીના આ શબદો ઉપરથી જઈફ જાલ ઘણોજ મઘન થઈ ગએઓ. તે દેખાડીને બોલીઓ કે "દીકરી આ નકસા ઉપરનો આ ભાગથી આ ભાગ હું તારે હવાલે કરૂછઉ, જેમાના ફલવંત ખેતરો, નામીચાં જંગલો, અને કીમતી પરાંતો સરવે તારા અને તારા ધણી પશંગનાં સવાધીનમાં આવશે. "

એ પછે તેની વચલી બોલકની બેટી ગુલનાર બોલી કે "મારા મેહેરબાંન પીતા, જે લોહી મારી બેહેનમાંછે તેજ લોહી મારામાંછે. તે જે કાંઈ ચાહેછે તેજ હું પણ ચાહુ છઉ, બલકે ગોએઆ તેણે મારા સબદો અને મારાજ દીલની વાત તમુને કહીછે. મારો પીઆર તમારી ઉપર પુરતો અને પુરતા કરતાંબી વધારેછે. હું એટલુજ કહુ છઉ કે તમારા પીઆરમાં હું સઉથી મોટી મોજ જોઉંછઉ, અને કોઈબી બીજી ખુશાલી સાથ મને ગોએઆ દુશમની થઈછે. "

આ ભાશાંણે બુઢા જાલ ઉપર પુરતી અસર કીધી. તેણે પોતાનાં રાજનો બીજો ભાગ તેના હવાલામાં આપીઓ અને તેને તથા તેનાં ખાવંદ નોદરને આસીરવાદ દીધા.

હવે તરીજી, સઉથી નાંહાંનો અને એકમારગી પીરોજને બોલવાની વારી આવી. જોકે તે નાદાન દીસંતી હતી અને સાદી ફરતી હતી, તોપણ તેનાં બાપનો તેના ઉપર એછો ચાહા નહી હતો. તેણે એ દીકરીને માંટે રાજનો એક ભાગ રાખેલો હતો, પણ તેનાં બોલવાની વાત જોતો હતો. તોબી પીરોજે પોતાની બેહેનોને મીઠી મીઠી વાતો બોલતાં જોઈ એવોજ ઠરાવ કીધો હતો કે તેને આ વખતે લાંબાં ભાશાંણ કરવાની કાંઈ જરૂર નથી. માંટે તે મુગી રહી, અને તેથી અંતે જાલને બોલવાની ફરજ પડી.

જાલ—હવે મારી રાંક દીકરી પીરોજ, જેના હાથ સાથ હાથ મેલવવાને બબે ઉમરાવો ખોટીછે, તે દીકરી શું ચાહેછે તે જાણવાને હું ખંતી છઉં. દીકરી પીરોજ તું હવે શું બોલેછે?

પીરોજ—કાંઈ નહી જી.

આ જવાબ ઉપરથી બુઢા જાલને અચરતી ઉપજી. તેની જારે બીજી બેટીઓ આટલું બધું બોલી તારે આ છોક

રી કાંઇબી બોલીને પોતાનો પીઆર નહી દેખાડે, એવું જોઇને તે તાજુબ થએઓ. તેણે પોતાની બેટીને ફરીથી પુંછીઉં અને ફરીથીબી પીરોજે એજ જવાબ આપીઓ! એ ઉપરથી જાલેજર જરા ખફા થએઓ, તે બોલીઓ કે "બેટી કાંઇ નહી બોલતી તેની મતલબ શું તે તુને આ વખતે જણાવવું જોઇએ."

પીરોજ—બાવાજી, મારાં દીલને હું મારાં મોહોડાંમાં લાવી શકની નથી. મારી ફરજ પરમાંણે હું તમો સાહેબને ચાહું છઉં—નાં વધારે, કે ના ઓછું.

આ જવાબે જાલને જરા ખફા કીધો. તે જેમ જઈફ થએઓ તેમ તેની અકલ ગોએઆ ઓછી થઈ હતી, અને તેની દીકરીઓ તેની ખોટી વખાંણજ કરે એવી તેની ખાહેશ હતી. એવી ખોટી વખાંણ કરવાને પીરોજ રાજી નહી હતી. તેની વાજબી ચાલ જોવા વગર પાદશાહાએ ફરમાવીઉં કે "બેટી પીરોજ, તું બોલેછે તે જરા સંભાલીને બોલ." પણ પીરોજ સંભાલ શું લીએ? તેણે ખોલલી રીતે જાહેર કીધું કે—

"મેહેરબાંન પીતા, તમે મને જનમ આપીઓ, પાલી પોશી, પીઆર રાખીઓ અને મોટી કીધી. એ સઘલી ભલાઇનો લાએક રીતે બદલો વાલવાને હું ઘણી ખુશી છઉં. તેટલા માંટે હું તમારે તાબે છઉં, તમોને ચાહું છઉં અને તમુને માંન આપું છઉં. મારી બેહેનો તમુને કેહેછે કે તેઓનો તમાંમ પીઆર તમારી તરફછે, પણ તીઆરે તેઓનાં ભરથારતો રખડતાજ રહેઆ. હું જારે પરણુશ તારે મારા ધણી તરફ મારો અરધો પીઆર અને અરધો સંભાલ રેહેશે. તથા તમારી તરફ અરધો પીઆર અને અરધી ફરજ હું દેખાડશ. હું મારી બેહેનોની મીશાલે પારકા ધણી સાથ પરણીને એખલા બાપ ઉપર સઘલો પીઆર નથી રાખવાની."

અગરજો જઈફ જાલેજરની જગોએ કોઈ બીજો સમજુ બાપ હતેતો તે પોતાની દીકરીના આવા વાજબી વીચારો સાંભલીને ઘણો ખુશી થતે, પણ જાલ પીરોજના આ શુખનો ઉપરથી નારાજી થએઓ. તે ઘડપણમાં આવીઓ તે ગોએઆ બચપણમાં આવીઓ હતો. તેની સમજ જતી રહી હતી, અને બચાંની મીશાલે કોઈ તેને પટાવીઆ કરે એવી તેની મરજીમાં પીરોજે નાસીપાસ કીધાથી તે ગુશે થએઓ. પીરોજને ફરીથી પુછવા ઉપરથી તેણે જણાવીઉં કે "બાવા હું જે બોલીછઉ તે મારાં ખરા દીલથી અને સાચું બોલીછઉ."

પણ બુઢો જાલ શું એથી રાજી થાએ? નહી. તેણે સાફ જણાવીઉં કે—"દીકરી તારી એવીજ મરજીછે, તો હુંબી હવે મારી મરજી પરમાંણે ચાલુ છઉં. તું જે સચાઇને વલગીછે, તે સચાઈજ તુને હું આપુછઉ, અને ખોદાના સોગંદ લઈને કહુંછઉ કે તું ઉપરથી મારા સરવે પીઆર અને સંભાલને આજ પછે હું કાહાડી નાંખુછઉ. હવે પછે સદાકાલ સુધી હું તારૂ નામ લેવશ નહી, અથવા તુને ઇઆદ કરશ નહી. ફાડી ખાનાર વાઘ ઇઆ વરૂને જે દીવસે હું ચાહાવશ તે દીવસે હું તુનેબી ચાહાવશ અને તાંહાંશુધી હું તુંને મારાં ખરાં દીલથી ધીકારશ."

જામાસપ દરબારી આ બનાવ ઉપરથી ઘણોજ દલગીર થએઓ. જાલેજર ઉપર તેનો જેટલો પીઆર હતો તેટલો તે સચાઇને ચાહાતો હતો અને તેણે જોઇઉં હતું કે આ વેલા સચાઈ શીઆંની પીરોજની તરફ હતી. પીરોજે પોતાના બાપને જે કાંઈ કહેઉ હતું તે વાજબી હતું અને જાંમાસપ જોતો હતો કે જે દીકરીઓ ઘણુ બોલીને મુગી રહી હતી તેઓના સરવે બોલો ખાલી અને ખુસાંમત ભરેલા હતા, તથા પીરોજ પોતાનાં પીતા તરફ તેઓ કરતાં વધારે પીઆર રાખતી હતી. તોપણ જાલ બચાંની મીશાલે ખુશાંમતને કાંન દેઇ લોભાઈ જાએ અને એક લાએક બચાંને ધીકારે, એ વાત સાચા જાંમાસપને પસંદ નહી આવીઆથી તેણે વચે પડવાનો ઠરાવ કીધો. પણ તે બોલવા જાએસું એટલામાંતો રાજાએ તેને મુંગો રાખીઓ અને પીરોજને નીમખહરાંમનું નાંમ આપી ગાલો દેવા લાગો. પીરોજને ભાગનું રાજ તેણે પોતાની બે દીકરીઓ વચે વેંહેંચી આપીઉં, અને એ રીતે તે નેક અબલાને ગોએઆ હાથ પગ વગરની કરી નાંખી.

આટલું છતાં પણ જાંમાસપ મુગો બેઠો નહી. જો કે પાદશાહા તેને બોલવા દેતો નહી હતો તોપણ તે બોલતો હતો, કેમકે એક નીરદોશનો બચાવ કરવાની તથા પોતાના શાજાને ખુશાંમતની ચેતવણી આપવાની તે ફરજ જોતો હતો. તે બોલીઓ કે—"જીહાંપનાંહાં તમોને હું સદા માન આપતો આવીઓ છઉં, તમોને મારા બાપ સરખા ગણું છઉં, મારા શેઠની મીશાલે તમારી સેવા કરૂ છઉં, અને મુરબીની મીશાલે તમારે માંટે ખોદાની બંદગી કરૂછઉ, વાસતે તમો મારી વાત સાંભલો." જાલેજરે તેને સાંભલવાને હજીર નાપાડીઉં તે બોલીઓ કે "જાંમાસપ, તું મુગો રેહે. કમાંનમાંથી તીર છુટી ચુકીછે, તે પાછી મલવાની નથી. વાઘનાં ગુસાની વચે આવવાથી તારૂ કાંઈ વલવાનુ નથી."

પણ શું દાહેઓ જાંમાસપ મુગો રેહે? નહી. દુનીઆંના તમાંમ દેવો તેનું મોહોડું બાંધે તોપણ આવે જરૂરને વખતે સાચી મસલત આપવાને તે આંનાંકાંની કરે નહી. રાજાની બેવકુફી જોઈને તેને ઘણું લાગી આવીઉં માટે ગુસાથી બોલીઓ કે—"પાદશાહા તારી તીર મને લગાડ, મને જખમી કર, મને મારી નાખ, પણ આ નીરદોશ અને સાચી છોકરીને દુખી ના કર. પાદશાહા જારે તું દેવાંનો થએઓછે, તારે હું જંગલી બનું છેઉ, અને શાલુકાઈ છોડી દઇને તુને કહું છેઉં કે તું જે કરેછે તેનો વીચાર કર. જો એ કુંવરી રોહેછે. જો, તેના ગાલ ભીંગાછે, કેમકે સાચું બોલતાં તું તેને કુદવા દીએછે. ખુશાંમતથી તું ખોરવાએછે, અને બાહેરના ભપકામાં તું લોભાએછે, પણ મારા સરવે માંનને હું આ નીમખહલાલ છોકરીની સાદી ચાલ ઉપર સદકે કરૂં છેઉં. જો પાદશાહા મારી વાત માન. અગરજો તારી નાહાની દીકરીનો વાંક હોએતો, હું મારો પરાંણ આપવાને તઈઆર છેઉં."

હજુર જાલ પગલીઓ નહી, પણ વધારે ગુસે થતો ગએઓ—

જાલ—જામાસપ જો તું એક બોલ વધારે બોલશે તો તારો જીવ લેવશ.

જાંમાસપ—પાદશાહા તારા દુશમનોની સાંમે મારો

જીવ આપવાને હું ઘણીવાર જઈ આવીઓ છઉં અને હમણાબી સાચું બોલતાં મારો જીવ આપવાને હું તઈઆર છઉં.

જાલ—હું સપત લઈ કહું છઉં કે તુને બોલવા દે વશ નહી.

જાંમાસપ—હું સપત લઈ કહું છઉં કે હું મુગો રેહે વશ નહી.

જાલ—તું મારી નજર આગલથી જા.

જાંમાસપ—પાદશાહ તારી નજરને પાધરી રાખ. અરે તું એ રીતે દેવાંનો નો થા.

જાલ—ચંડાલ મારી તલવાર મારી પાસેજ છેજો.

જાંમાસપ—તે મને માર. તારા વઈદનેજ તું કાપ, અને તેનાં નાંણાં તારી પાસે રાખી તારાં દરદ ઉપર વાપર. તારો હોકમ પાછો ફેરવ, નહોતો કે હું મોહોત સુધી પોકાર મારીઆ કરશ, અને તુને જણાવશ કે તું ખોટું કરેછે.

જાલ—સાંભલ ! ઓ બેઈમાંન, સાંભલ ! તું મારી સતાની વચે આવેછે, અને મારા એક ખાશ હોકમને ફેરવવા માંગેછે, તેની તુને સજા મલવી જોઈએ. હું તુને આજથી દેશનીકાલ કરૂ છઉં, પણ તારી ઉપર દએઆ લાવીને દુનીઆંમાં તું ભુખે નહી મરે એટલા વાસતે આ શેહેરમાં તઈઆરીઓ કરવાની તુને પાંચ દીવસની મુદત આપું છઉં. છઠે દીવસે તું તારી પીઠ ફેરવજે અને દસમા દીવસ પછે અગરજો તું આ શેહેરમાં દેખાશેતો તારૂં ડોકું તારી ગરદન ઉપરથી છુટું પડશે.

અરે જાલ ! દેવાંનાં જાલ ! તે શું કરેછે તે આ વખતે જોતો નથી. પોતાની દીકરીઓની ખુશાંમત આગલ અને જઈફીનાં દરદ આગલ તેની અકલ ગુમ થઈછે, બાકી તે સીવાએ, પીઆરાં વાંચનાર, તે પોતાનાં એવા વીદવાંન પરધાંનને કેમ જતો મેલતે ? અગરજો તેનાંમાં પાધરી અકલ હતેતો તે પોતાની સાચી દીકરીને કેમ નાપસંદ કરતે. પણ નહી તેણેતો પોતાની એક વાજબી બોલનારી બેટીને તથા સાચા દરબારીને દુર કરવા માંગીઓછે, અને જેઓ દેખાવની સારી તથા બોલવે બાધર તે દીકરીઓ ઉપર રાજી થએઓછે.

જાંમાસપે જારે જોઈઉં કે તેનું કાંઈ ચાલી શકીઉ નહી તથા જાલની બે દીકરીઓ તથા જમાઈઓમાંનાં કોઈએબી તેની હીમાએત કીધી નહી તારે તેણે તાંહાંથી પોતાનો રસતો લીધો. તે છેલી સલાંમ કરતી વખતે એટલુંજ બોલીઓ કે—"પાદશાહા તુને સલાંમ ! તું જારે ફરીઓછે તારે હું પણ ફરૂ છઉં. આ જગા મને અકારીછે, અને પરદેશ મને વાહાલું છે. પીરોજ તુને મારી સલાંમ કરૂંછઉં તુને મેં બાયગીથી ઉધારીછે, અને તારી લાએકીને માંટે હું ખુશી છઉં. તું સાચુ વીચારેછે અને સાચું બોલેછે. ખોદા તુને સલાંમત રાખે, અને તારે લાએક ભરથાર તુને મલે. તારી બીજી બેહેનોને માંટે એવું હું ચાહુ છઉં કે ખોદા કરેને તેઓ જેટલું બોલીઆંછે તેટલું પાલી દેખાડે."

એટલું કહી જાંમાસપ તાંહાંથી છુટો પડીઓ.

આ વખતે જો કોઈએ ગરીબડી પીરોજની હાલત જોઈ હતેતો ખચીત દએઆ ઉપજતે. તે ઉભી ઉભી રડતી હતી. તેનાં ગોલાબી ચેહેરા ઉપર પાંણીનાં રેલા ઉતરેલા હતા ! શા માંટે ? નહી કે તેનાં બાપે તેને પોતાનાં વારસામાંથી બાતલ કીધી તેટલાં વાસતે. પણ જાંમાસપને દેશનીકાલ કરીને તેણે પોતાના હકમાં ખરાબી કીધી તેટલા માંટે પીરોજના દીલમાં લાગતુ હતું. તે વીચારતી હતી કે "મારો બાપ મારી બેહેનોનાં બોલવાં ઉપર ભોલાએછે. તેઓ હમણાં મીઠી વાતો કરેછે, પણ એવી વાતો ખરી પડતી નથી એમાં શું શક ? એ રીતે મારી બેહેનો ઉપર વીસવાસ રાખીને મારા બાપે એક નીમખહલાલ નોકરને દુર કીધોછે. તે તેનો જમણો હાથ હતો, પણ તેના જવાથી એ બુટો પોતાની પાછલી જીંદગીમાં હલાક થશે." એ વીચાર આ રાંક છોકરીને રડાવતો હતો.

તેવામાં પીરોજ સાથ પરણવાંની ઉમેદથી ઇરાંનવાલો જાહાંગીર અને તુરાંનવાલો મીલલાદ જાલની દરબારમાં આવી પુગા. જાલે એક બાપને નાલાએક રીતે તથા નહી ઘટે એવી ચાલ ચલાવીને તેઓને આવતાંવાર તેઓની મરજી પુછી, તથા પીરોજ ઉપર પોતાનો ધીકાર દેખાડીઓ. તે બોલીઓ કે "સાહેબો આ દુકતીએ મારી સાથ દુશમની કીધી છે. તેને હું ધીકારૂછઉં. તેની રીતમાં રીત મારી કહુંવા છે, તેની બખશેસમાં બખશેસ મારી ગાલછે, અને તેનો પીઆરમાં પીઆર મારો ગુસોછે. જે ઓરત બેગરવતછે, અને જેને જોઈને કુદરત સરમાએછે તેની સાથ પરણવાની હું તમોને ભલાંમણ કરતો નથી." એ ઉપરથી મીલલાદે પીરોજ ઉપરનો સઘલો દાવો છોડી દીધો.

પણ ઇરાંનવાલો હીમતવાંન જાહાંગીર આ બુઢાનાં ગુસાથી ડરીઓ નહી. તેનો પીરોજ ઉપર ખરો પીઆર હતો, અને તેટલા માંટે તે આવો દેખાવ જોઈને દલગીર થએઓ તે બોલીઓ કે "અફસોસ ! આ શું બની ગએઉ ! સાહેબ જે બાનું અતીઆરસુધી તમુને સઉમાં વાહાલી હતી, તમાંરી વખાંણની બીનાં દાખલ હતી અને તમારી ઉમરમાં સુખ દાખલ હતી, તેણે આટલા થોડા વખતમાં એવી શું તકસીર કીધી કે જેથી તમે સરવે મેહેરબાંની ઉતારી નાંખીછે ?"

આ અરજમાં પીરોજ પોતે પણ સાંમેલ થઈ. તે બોલી કે "જાંહાંપનાંહાં જેવી શડકણી અને બોલકણી જબાં મારી બેહેનોમાંછે તેવી જીભ જોકે મારી નથી તોપણ હું તમુને અરજ કરૂ છઉં કે આ નાંમવર શાહાંજાદાને મારી ખરી તકસીર જાહેર કરો. અલબતાં મેં કાંઈ ખુન કીધું નથી, મેં કાંઈ બદી દેખાડી નથી ઈઆ કાંઈ પાપી કરમમાં હાથ ઘાલીઆ નથી. મારી એકજ ખાંમીને ખાતર તમે મને હલકી ગણો છો, પણ તે ખાંમી વગર હું વધારે ખુબીવંતી છઉં. હું કાંઈ ખુશાંમતખોરી નથી, અને હું નહી ચાહું તેવી જીભ ખોદાએ મારા મોહોમાં મેલી નથી. એને માંટે તમારા ધીકારમાં આવી છઉં."

આ અરજ ઉપરથી જાલેજરને વધારે ગુશો ઉપજીઓ. પણ ઇરાંનવાલો જાહાંગીર આપઅખતીઆર હતો. તે પીરોજને ઘણોજ પસંદ કરતો હતો, અને વલી આ વાજબી બચાવ ઉપર તે રાજી થએઓ હતો માંટે તેણે પોતાની માશુકને જાહેર કીધું કે—"શુંદર પીરોજ, તારા બાપે તુને વારસામાંથી બાતલ કરી ગરીબાઈ આપીછે, પણ તે ગરીબાઈ છ

તાં તું ઘણી તવંગર દીસેછે. તું ભુલી પડવા છતાં ઘણી પસંદ આવેછે, અને ધીકારમાં પડવા છતાં મારો પીઆર તુંપર વધેછે. તારી દોલત કરતાં તારી નેકી વધારેછે, અને તેથી હુ તુને કબુલ રાખું છઉં. પાદશાહા, તારી ગરીબ બેટીને જારે તું પડતી નાખેછે તારે હુ તેને ઉચકી લઉ છઉ. તે મારી અને મારા રાજની રાણીછે."

જાલ—શાહાજાદા તે તુંને મુબારક રેહે. મારે મંનસેતા એ દીકરી જનમીજ નથી, અને એનો ચેહેરો મારે જોવો નથી.

હવે આ દુખ ભરેલાં દાસતાંનને ટુકમાં સમજાવાની જરૂરછે. પીરોજને જારે તેનાં બાપે. ધીકારી, પણ નાંમવર જાંહાંગીરે પસંદ કીધી તારે તેની સાથ તેની બાએડી દાખલ ફરાન જવાને તેણે અડચણ જોઈ નહી, પણ તાંહાંથી જવાની આગમચ તે પોતાની બેહેનોને એટલુંજ કહી ગઈ કે "બેહેનો તમારી આગલ હું કાલાવાલા કરીને માગી લેઉં છઉં કે આપણા બુઢા બાપને તેની જઈફીના વખતમાં સારી રીતે રાખજો. તમો કેવી દીકરીઓછો તે હું જાણું છઉં, અને બેહેન તરીકે તમારી ખાંમીઓ મને દેખાડવી પડેછે, માંટે દલગીર છઉં. તમો જેટલુ બોલીઆંછો તેટલી બાવાની સેવા કરી દેખાડજો."

એટલું કહી પીરોજ પોતાનાં ધણી સાથ પોતાનું દેશ છોડી રવાને થઈ. હવે ફરંગીજ અને ગુલનાર વીચાર કરવા બેઠાં કે બાવાને કાંહાં રાખવા. તેઓએ વીચારીઉં કે જાલ બાવાનાં વીચાર બુઢાપા સાથ નાદાંનીએતને મલતા થએઆ હતા. તેણે પોતાની દીકરી તથા જાંમાસપને દુર કરી ફેરાવન મગજ દેખાડીઉં હતું માટે તે પોતાની દીકરીઓનાં ઘરમાં રેહેતાં એવી ચાલ નહી ચલાવે તથા એવો આકરો સવભાવ નહી દેખાડે તેની તપાસ રાખવાનો આ બેહેનોએ ઠરાવ કીધો.

—॥॥—

કેલવણી એટલે શું ?

બેહેનો, આ સવાલનો જવાબ આપવા માંટે લંબાણથી વીચાર તથા ખોલાસો કરવો ઘટેછે. સઊ એવું જાંણેછે કે માણસને ખોદાતાલાએ અમસ્થો જનમ આપીઓ નથી. તે આં ભવની પોતાંની જીંદગીમાં ગમે તેમ ચાલે, અને પછે જારે તેને ઈશ્વરી દરબારનું તેડું આવે તારે તે પાછો તેની દરંઘાહીમાં જાએ એવું કાંઈ કીરતારે સરજેલું નથી. જો એમજ હતેતો મુંગાં ઢોર અને માંણસમાં જાજો ફરક રેહતેજ નહી. જો તેમજ તેની મતલબ હતેતો માંણસ પાપ ઈઆ પુન કાંઈ સમજતે નહી, સારાં ઈઆ માઠાંનો વીચાર કરતે નહી, અથવા નેકી ઈઆ બદીથી સંભાલ રાખતે નહી. તે અરસપરસ લડાઈ કરીને જીંદગી ગુજારતે, એક મેકની ખરાબી કરી નાખતે, અને આ દુનીઆંને ઊજડ વેરાંન સરખી બનાવી મેલતે, પણ માણસ કાંઈ તેવું નથી. તે સઘુકાઈ, ચતરાઈ અને વીચારવાલું આદમીછે. ખોદાએ માણસ અને હેવાંન વચે એ બાબદમાં જે ચોકસ ફરક રાખીઓછે તે ઊપરથીજ દેખાએછે કે હેવાંનને આ જગતમાં તેણે કાંઈ ફરજો સરજી નથી, પણ માણસનો કાંઈ ચોકસ કાંમને માંટે પેદા થએલુંછે.

જેમ માણસની હીલચાલ ઊપરથી આ ફરક જણાએછે તેમજ તેનો ચોકસ બાંધો ખોદાતાલાની ઊપલી ઊમદા મતલબની એક સાબેતીછે. ફીલસુફો કબુલ કરતા આવીઆછે કે ઈનસાંન ખોદાતાલાની કરાંમત અને કલાનો એક નામીચો નમુનોછે. તે બે પગ ઊપર સીધું ચાલેછે, તે સરીરમાં ચોકસ બલ ધરાવેછે, અને તે ઊપરાંત તેનાં ભેજાંમાં એટલી બધી શકતી મેલીછે કે જેથી તે સઊથી બીહાંમનાં અને બલવંત પરાંણીને પોતાના તાબામાં લઈ શકેછે. ઈનસાંનને એવું કદાવર, દેલાવર, અને અકલમંદ હાલતમાં હઈ, આતી બખશવાની ખોદાએ કાંઈબી મુરાદ રાખવી જોઈએ બાકી જો તેમ નહી હોએતો તેની બનાવટમાં તેને એટલો સંભાલ લેવાની જરૂર નહી હતી. એ મુરાદ શું છે ? શીઆંની વાંચનારી બાંનું જવાબ દેશે કે માણસે આ જગતમાં ભલાઈ કરવી, પોતાની ફરજો બજાવવી અને વાખવાખી મેલવવી એ તેનાં બનાવનારની મકસદછે.

આ ફરજો માણસ બજાવી શકેછે એવું આપણે જોઈ લીધુંછે. અલબતાં દરએક માણસ ખાંમી વાલું હોએછે, તોપણ તે ખુબી વધારે દેખાડી શકેછે. બીજા બોલોમાં બોલીએતો તે સુધરી શકેછે. તે સારી હાલતમાં આવી પોતાને અને પારકાંઓને લાભ કરી શકેછે. તે અકલ અને અજમાએશને હથીઆર દાખલ વાંપરી સુલેહનાં મેદાંનમાં હીમતથી ધસારો કરેછે. તે વીચાર કરેછે, પછે વેપારમાં પડેછે અને પઈસા મેલવેછે. તે પઈસાને સેંહેંકડો રીતે કાંમે લગાડેછે. તે ધરમ કરેછે, તે મોજ કરેછે અને બીજાંઓને નાંણું આપી તેઓને ફાએદો કરેછે. વલી માણસ વીચાર કરેછે અને દુનીઆમાં સગવડથી રેહેવાની કલાઓ સોધી કાહાડેછે. તે કારખાંનાં ઊભાં કરેછે, સાંચાઓ બનાવેછે, હવા, પાંણી તથા બીજી પદારથોને પોતાનાં

હાથમાં લીએછે. તારપછે તે આંખ વીચતાંનાં વારમાં હજારો ગાઉ દોડેછે, સમુદરનું પાંણી પણ તેને મનસે જમીન સરખુંછે, અને હવામાં ઊડવાને તે સકતીવાં નછે. વલી જેમ તે વધારે વીચાર કરેછે તેમ તે ખોદાની શકતીને પીછાંણેછે, તેથી તેને ઈસવરનો દર પેદા થાએછે, માંટે તે પોતાની ફરજો બજાવેછે અને નીતીનાં કાએદાઓને ધેઆંનમાં રાખેછે ઈતીઆદી. એ સઘલું ઈનસાંનનું કાંમછે, અને ઘણાંઓ તે ખરેખર બજાવેછે.

પણ સરવે માણસો એવાં નથી. જંગલી દેશોની પરજા એવું કાંઈ જાણતી નથી. તેઓની બુધી બે વરસનાં બચાંનાં જેટલીછે. તેઓની સમજ શીઆંનાં માણસોની સમજથી તદન ઊલટીછે. તેઓ પાસે દૌલત નથી, માલ, મતા ઈઆ મીલકત નથી. તેઓનાં ઘર, મેહેલ, વાડી ઈઆ વાંહાંણ નથી. તેઓનાં રાજા, રાંણી ઈઆ સરદાર પણ નથી. તેઓમાં રેલવે અથવા વીજલીનાં તાર નથી. માણસને મારવામાં અથવા ખાઈ જવામાં તેઓ પાપ વીચારતાં નથી, ઈઆ બીજી જબરદસતી ચલાવવામાં સારાં નરસાંની તેઓને ખબર નથી. તેઓપાસ રંગદાર કપડાં, અથવા સવાદદાર ખાંનાં નથી. ટુકમાં તેઓને કાંઈબી ભલાઈ ઈઆ બુરાઈનો વીચાર નથી અથવા તેઓ આ દુનીઆંમાંની પોતાની ફરજ શીખીઆં નથી. એનું કારણ સું હશે વારૂ ?

એ કારણનો આપણ વીચાર કરતાંજ આપણ કેલવણી ઊપર આવીએ છઈએ. આ માણસોની માંદી અવસથાનું કારણ એજછે કે તેઓમાં કેલવણી નથી. તેઓ જનમતાં વાર જેવી હાલતમાં હતાં તેવી જ હાલતમાં તેઓ હમણાં પણ છે. આપણાં બચાં જેમ ઊમર પરમાંણે સુધરેછે તેટલાં તેઓ સુધરતાં નથી. તેઓનું મગજ બચપણથી કીટાઈને જડ થઈ જાએછે. તેઓની વીચાર શકતી વધવાને બદલે જેવીને તેવી હાલતમાં રેહેછે, અને તેને લીધે તેઓ જંગલી અવસથામાં પડી રેહેછે. આપણાં ઈઆ બીજાં સુધરેલાં દેશમાં મનશકતીને ખીલવવાનાં ઊપાઓ કરેલા હોએછે. તેથી બચું પોતાનાં જનમ પછે જેમ ઊમરે વધેછે તેમજ સમજમાં સુધરેછે, અને જારે માણસાઈમાં આવેછે તારે પોતાની ફરજ ઈઆ કાંમકાજો ઊપર ધેઆંન પોંહાંચાડેછે.

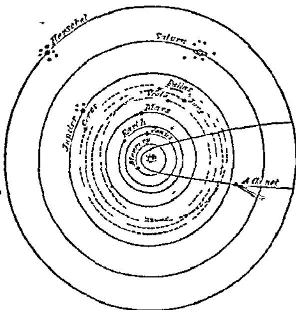
આ પરમાંણે મનશકતીને ખીલવવાનો જે ઊપાએછે તેનું નાંમ કેલવણીછે. સમજને સુધારવાનો અને અકલને વધારવાનો જે મારગ તે કેલવણીછે. કીટાએલાં મગજને ઘસીને જહલકતું કરવાનું જે હથીઆર તે કેલવણીછે. ઊજડ મનને ખીલતું કરવાનું જે પાંણી તે કેલવણીછે. કેલવણી બોલનો અરથ બીજી ઘણી રીતે અપાઈ શકાશે; પણ ઊપલી ટુંક સમજ પુરતીછે. કોઈબી બચાંને એ કેલવણી આપો અને પછે તે જંગલમાં, પાહાડમાં ઈઆ શેહેરમાં વસતું હોએ તોબી તેટલી કેલવણીથી તે સુધરશે અને આગલ જણાવેલી જંગલી અવસથામાં રેહેશે નહી. કોઈબી કેલવણીથી તેનું મગજતો ખીલશે, પછે તે સારાં કાંમ કરે ઈઆ માઠાં કાંમ કરે તેમાં ખુદ કેલવણીનો વાંક નથી પણ તે કેલવણી આપવાની રીતનો વાંકછે.

ઊપલા ખોલાસા ઊપરથી સાફ દીસેછે કે માણસને ખુદ માણસાઈમાં લાવવાનો ઊપાએ કેલવણીછે. કેલવણીથી તે માણસનાં સરખી સમજમાં આવેછે, પણ કેલવણી વગર તે હેવાંનનાં સરખુંછે. દુર સા માંટે જઈએ ? વાંદરનોજ દાખલો લઈએ. વાંદર તે કાંઈ માણસ નથી, તોપણ તે માણસનાં સરખું લાગેછે. તેનાં બે હાત અને બે પગછે, તથા તે ઊભો ચાલેછે. તેજ પરમાંણે કેલવણી વગરનું માણસબી રેહી શકેછે, પણ તારે તેમાં અને વાંદરમાં ફરક શું ? ઘણોજ થોડો. કેલવણી વગરનું જે માણસ તેજ જંગલી માણસ, અને જંગલી માણસ તથા હેવાંનમાં જુજ ફરકછે. જે માણસને હેવાંન દાખલ રેહેવા ગમતું હોએ તેને કેલવણી લેવાની જરૂર નથી, પણ જેને સમજ, અકલ તથા વીચારવાલું શીઆંનું આદમી થવા ગમતું હોએ તેનેતો કેલવણી જરૂરનીછે, પછે તે મરદ હોએ કે સ્ત્રી હોએ તે વીચારવાની વાતજ નથી.

આ બાબદનો સારાંશિસ એટલોજછે કે આ દુનીઆમાં માણસ જાત (નર તથા નારી) ને ખોદાતાલાએ ચોકસ કાંમ સરજીઆંછે, તે કાંમ બજાવવાની તેની ફરજછે, અને જો તે નહી બજાવેતો તેનો જનમ નકાંમોછે. તે ફરજો જાંણવા માંટે તેને કેલવણી મલવી જોઈએછે, અને જો તે નહી મલે, તથા તેથી જો તે ખરૂં ઈનસાંનીએતપણું નહી ધરાવેતો હેવાંનની અને તેની હાલત ઘણીખરી મલતીછે. માંટે કેલવણી તે માણસને ઈનસાંનીએતપણામાં લાવવાનો એક રસતોછે.

આસમાંની તલેસમાતો.

સુરજ અને તેનાં સોબતીઓ.

રાતને વખતે આકાશ ઊપર કોણે નજર કીધી નહી હશે? સઊથી જંગલીમાં જંગલી ઈનસાન પણ જારે એક ખોલી રાતનાં, પોતાનાં માથાં ઊપર ખીલી આંન કરતાં પણ વધારે સુંદર હીરાઓને ખુબ જલેહથી પરકાશતા જોએછે, તારે અચરતીથી પોતાનાં હાથો ઊંચા કરેછે અને આ સીતારા, સુરજ તથા ચંદરનો ભેદ નહી પીછાંણી સકવાથી તેને ખોદાની દરઘાહાનાં દીપતા દીવા અથવા આકાશ ઊપર જડેલાં જહવેરાત કરી ગણેછે.

વાંચનારી બાનુંઓ, દીસને વખતે તમો આસમાંન ઊપર સુરીઅને મોટા મરોરથી ફરતો જુવોછો, તેમજ રાતનાં સીતારાઓનો પરકાશતો તમોને સાધારણ થઈ લાગોછે, પણ એ સઘવા સીતારા શું ચીજછે તેનો તમોએ કદી વીચાર કીધોછે? વીદવાંન આદમીઓએ તેની ઘણી ખોલ કીધીછે, અને દુરબીનની મદદથી તથા અકરશણ શકતીનાં અને બીજા કુદરતી કાએદાઓનાં અભીઆસથી, તેઓએ આ આકાશી હીરાઓની બનાવટ તથા ઊપીઓગને પીછાંની લીધોછે. તે જાંણવાને તમો કુદરતી હોશ દેખાડશો અને તેટલા માટે તમારી સાંમે તેનો થોડોએક હેવાલ ધરવાની અગત જણાએછે.

આસમાંન ઊપરના દરેએક સીતારાને એક એક તલેસમાત કહીએતો તે વાજબીછે. વીદીઆ જેમ તેની ખોલ કરતી ગઈછે અને એ સીતારા તથા સુરીઅની ગણતરીઓ ગણીછે, તેમ તેઓનાં છુપા ભેદ અજવાલાંમાં આવીઆછે અને તેથી કરીને માણસ જાતને મોટી તાજુબી લાગેછે. એ સઘલી તપાસથી જાંણીતાં થવામાં આપણને મોટી મોજ, ગમત, અને નશીએત મલેછે, માંટે નકાંમાં ટાહેલાં અથવા અનઘટતી વાતોમાં વખત ગુજારવાને બદલે એવા તલેસમાતોનો અભીઆસ કરવામાં તેઓને ખરેખર ફાએદો થશે. એવું વીચારીને, સઊથી પેહેલાંતો એક તલેસમાત જેને "શુરીઅમંડલ" કેહેછે તેની થોડીએક વીગતો આપીએ છઈએ.

સુરજનાં સોબતીઓને વાંચનારીઓ ઓલખેછે? કદાચ આ નાંમજ તેઓને અચરતીમાં નાંખે એવુંછે. સુરજની પાછલ તેનાં પુછડાંની મીશાલે તેનાં સાથીઓ ભમતા ફરેછે. સુરજ સાદી આંખે એક થાલી સરખો આપણને દેખાએછે, તોપણ તેમાં દમાંમ અને દબદબો ઘણો દીસેછે. માણસ તેની તરફ આંસુથી ભરેલી આંખો વગર જોઈ શકતું નથી, અને જો વધારેવાર તેને જોએઆ કરેતો આંખને આંધલી કરવાની તે ધમકી આપેછે. તેની એટલી બધી જલેહ અને તાપ છેકે તે કોઈવાર જંગલોને બાલી નાંખેછે. માંટે જાંણે તેનાં એ ભપકાથી બીહીતા હોએ તેમ તેનાં ચોકસ બાઈબંધો તેની આસપાસ ભમતા ફરેછે અને તેનાં ઊપર લોભાઈને તેઓએ તેનીજ સંગત પકડીછે એવું વીદીઆએ દેખાડીઊંછે. એટલુંજ નહી પણ સુરજે પોતાના આ સાથીઓને પોતાનાં સંભાલમાં રાખીઆછે એવું પણ સાબેત થએઊછે!

આ સઘલી બીનાંની ઘણીએક બેહેનોઓને સમજ પડશે નહી. અલબતાં હમોએ જરા સહરાગાતથી લખીઊંછે ખરૂ પણ તે કાંઈ ખોટું નથી. સુરજ પોતે એક ગોલોછે, પણ તે ઘણો મોહાટોછે, અને તેથી કરીને બીજા કેટલાએક નાંહાંનાં ગોલાઓ તેની આસપાસ ભમતા ફરેછે. તે તેઓનાં સાથી અથવા બાઈબંધ સરીખા થઈ પડીઆછે, કેમકે સુરજની આસપાસ ચોકીબાંનની મીશાલે ગોલ ઘેરાવામાં ફરવાથી તેઓ કદી પછાટ પડતા નથી. એ સઘલા ગોલાઓ સુરજની આસપાસ કેમ દોડેછે, તથા તે ગોલાઓ શુંછે તેનો થોડોએક હેવાલ હમો હેઠલ આપીએ છઈએ અને તે

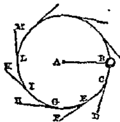
ઊપર થેઆન પોહોચાડવાની વાંચનારી બાનુઓને ભલામણ કરીએ છઈએ.

જે ગોલાઓ એ રીતે સુરજની આસપાસ ફરે છે તેઓને જોતીશ શાસતરીએ ગરેહનું નાંમ આપીઊં છે. એક ખોલી રાતને વખતે આકાશ ઊપર જે ગવાહેરો દીપેછે તેમનાં બે ભાગછે. જે તારાઓનો જ હલકાટ જરા જરામાં ફેરવાઈ જાએછે, અને ઘડી ઘડીમાં જેઓ રંગ બદલીને લાલ, લીલા, તથા રાતા થઈ જાએછે તેમને સીતારો કેહછે. સીતારાઓ સદા થંબ હોએછે, પણ જે તારાઓ દેખીતા ચાલતા લાગેછે, તથા જેઓનો ઊજાસ સઘલો વખત સુધી સરખોજ રેહેછે તેઓને ગરેહ કહેછે. એ ગરેહો સુરજની આસપાસ ફરેછે, અને તેમને હમોએ સુરજનાં સાથી અથવા પુછડાનું નાંમ આપીઊંછે. વચમાં સુરજ અને તેમી આસપાસ આ ગરેહોનો જુખંડો તેને "શુરીઅમંડલ" કેહછે અને તેનો ચીતાર હમોએ ઊપર આપીઓછે.

આપણી દુનીઆં એવા ગરેહોમાંનો એક ગરેહછે. એ એક અજાએબી લાગશે, પણ તે ખરી વાતછે. દુનીઆં બીજા ગરેહોના સરખીજછે. વીદીઆનાં બલથી એવું માલુમ પડીઊંછે કે ગરેહો જે પરકાશ આપેછે તેઓની ખુદ રોશનીથી નહી પણ સુરજનાં પદછાએઆથી કરીને આપેછે. તેઓને દુરબીનથી જોતાં ગરેહો જોકે ગોલ દીસેછે, તોપણ તેઓના થોડા ભાગ ઊપર ઊજાસ માલુમ પડેછે અને ચોકસ દીવસે તેઓનો ઊજાસ વધતો જવા પછે તે પાછો ઘટેછે. એ બીના સાફ દેખાડી આપેછે કે ગરેહોનાં જે ભાગ ઊપર સુરજની રોસની પડેછે તે ભાગ દુરથી આપણને ઊજાસ મારતો દેખાએછે, બાકી તેઓ ખુદ પોતેતો આપણી દુનીઆંનાં સરખા ગોલાછે. એ વાત જારે સાબેત થઈ તારે આ વાત પણ પુરવાર થાએછે કે આપણી દુનીઆં એક ગરેહછે અને અગર જો કોઈ સીતારામાં જઈને માણસ આ દુનીઆંને જુએતો તેપણ ગરેહની મીશાલે રાતના ઝીણી અને જહલકાટ આપતી માલુમ પડે.

આ ગોલાઓ જેમને આપણે ગરેહનું નાંમ આપીઊંછે તેઓ જારે સુરજની આસપાસ ફરેછે તારે પરૂથવી પણ ગરેહ હોવાથી તેમ ફરવી જોઈએ, એ ખરી વાતછે. પુરૂથવી પણ સુરજના એક સાથી દાખલછે, કેમકે શુરીઅની આસપાસ તે પણ ઝડપ દીવસે ફરી વલેછે. આ વાતથી હમારી વાંચનારીઓને માંનવા જોગ લાગશે નહી. તેઓને સુરજ ફરતો દેખાએછે, પણ તેઓએ એટલોજ વીચાર કરવો ઘટેછે કે જારે તેઓ આગ ગાડીમાં બેસીને મુસાફરી કરેછે તારે તેઓને તે ગાડી નહી પણ આસપાસનાં ઘરો અને ખેતરો ચાલતાં દીસેછે, પણ ખરેખર જોતાં તેઓ ચાલેછે, અને તેજ પરમાણે હીઆંબી ખરેખર જોતાં તેઓની દુનીઆં ચાલેછે પણ થંબ સુરજ ચાલતો દેખાએછે.

પણ સુરજની આસપાસ પરૂથવી તથા બીજા ગરેહો ફરી કેમ શકે? એ ગોલાઓ તુટી કેમ નહી પડતા? તેનો વીચાર કરીએ. હમારા એક આગલા આંકમાં હમોએ અકરશણ શકતીનાં કાએદાનું વરણન કરતાં જણાવીઊં હતું કે સુરજ આપણી પરૂથવીને ખેંચેછે. અગર જો એક દડાને દોરી વડે બાંધીઓ હોએ અને પછે તે દોરીનો છેડો હાથમાં રાખીને તે દડાને હાથની આસપાસ ફેરવીએતો તે દડો આપણા હાથ ઊપર આવીને પડતો નથી પણ ગોલ ઘેરાવામાં ફરીઆ કરેછે, તેજ પરમાંણે સુરજની આસપાસ આ દુનીઆંનું ફરવું થાએછે. દુનીઆં ચોકસ બારદુએ દોડવા જાએછે, પણ સુરજ તેને ખેંચવા જાએછે, જેથી દુનીઆને ગોલ ઘેરાવામાં ફરવું પડેછે. તેની પાસેનાં ચીતરમાંથી વધારે સારી સમજ પડશે.

વચમાં A નીશાંન આગલ આપણ સુરજને ધારીએ અને B નીશાંણવાલા દડાને દુનીઆં સમજીએ. દુનીઆં જારે C આગલ આવેછે તારે કુદરતી કાએદાને લીધે તે D તરફ દોડવા જાએછે, પણ સુરજ તેને પાછી ખેંચેછે અને તેથી દુનીઆંને E આગલ આવવું પડેછે. તાંહાંથી વલી તે F તરફ દોડવા જાએછે પણ સુરજ તેને વલી ખેંચેછે તેથી દુનીઆં G તરફ જાએછે. એ રીતે સુરજનાં ખેંચાંણથી તે તથા બીજા ગરેહો તેની આસપાસ દોડેછે. એવા સુરજની આસપાસ ફરનારા તેનાં સાથીઓ અથવા ખરોખર બોલીએતો ગરેહો ઘણાંછે પણ મુખીઅ નવ કે દસછે. તેઓ એવા ગોલા આગલ કેમ ફેરા ખાએછે તે આ બાબદને મથાલે મેલેલાં ચીતારમાંથી જણાશે. જેમાં વચોવચે સુરજને ચીતારીઓછે, અને તેની આસપાસ ગોલ ઘેરાવામાં જુદા જુદા ગરેહો દોડેછે. એટલા બધા

આપણાં સુરજનાં સાથીઓછે. તેઓમાંનાં દરએકનુ થો ડુ ઘણુ બેઆંન જાંણવાને વાંચનાર ખુશી થશે એવુ હમો વીચારીએ છઈએ.

સઉથી પેહલાં સુરજને જોઈએ તે આ સરવે ગોલાઓની વચો વચમાંછે અને તેઓનો સઘલો આધાર તેનાં ઊપરછે. કેમકે સુરજે આ સરવે ગરેહોને ખેંચી રાખીઆછે, જેથી તેઓ ખરોબ ર પોતાના રસતા ઊપર ફરીઆ કરેછે પણ જો ખોદાતાલાની મરજીથી સુરજ અને ગરેહો વચેનુ આ ખેંચાંણ નીકલી જાએતો તેઓના શા હાલ થાએ અને કાહાં જઈને પડે તેનો એકાએક વીચાર સુ જતો નથી. સુરજની માતર એટલીજ શકતી નથી, સુરજછેતો આ સઘલા ગોલાઓને ઊજાસ મલેછે, અ ને તેથી આપણને દીસ તથા રાત અને જુદી જુદી મોસમોની મોજ ઊપજેછે. આપણી દુનીઆં અને બીજા ગરેહોનો એટલો બધો આધાર સુરજ ઊપરછે માંટે તેઓથી જાંણીતા થવાની આગમચ આપણે સુ રજનુ થોડુએક ગનેઆંન મેલવવુ જોઈએછે.

હમારા વાંચનારાઓએ ખાતરી રાખવી કે સુ રજની આસપાસ જે ગોલાઓ ફરેછે તેમાં મોટામાં મોટી દુનીઆં નથી. બીજા ગરેહો હીઆંથી આપણ ને જીણાં દેખાએછે તેનુ કારણ એછેકે તેઓ આપણથી અતીશએ દુરછે, પણ તેઓ કદે આપણી પરૂથવી કરતાં ઘણાં મોટાછે. એટલા મોટા ગોલાઓને જારે સુર જ ખેંચી રાખેછે તારે તે કેટલો મોટો અને શક તીવાલો હોવો જોઈએ? એ મોટો ગોલો આપણી દુનીઆંથી ૯ કરોડ ૫૦ લાખ માઈલ દુરછે. તે દુ નીઆંથી ૧૩ લાખ ૮૪ હજાર ઘણો મોટોછે અથ વા એટલી બધી દુનીઆંઓને જો એકઠી કીધી હો એતો સુરજનાં જેટલો એક મોટો ગોલો બને. બીજી રીતે બોલીએતો સુરીઅ મંડલમાં જેટલા બધા મોટા ગરેહોછે તેમને જો એકઠા કરીએ તોપણ સુરજના સરખુ કદ બને નહી અને તેવા ૫૦૦ ઢગ મેલીઆ હોએતોજ એક આખો સુરજ બની શકે. આવો મોટો ગોલો ખોદાતાલાએ એટલાજ માંટે બનાવીઓ છે કે તેનાં સંભાલમાં જે નાંહાંનાં ગોલાઓ અથવા ગરેહો છેક દુર ગએલાછે તેઓને પુરતો ઊજાસ, અ ને ગરમી મલી શકે.

સુરજની સઊથી નજદીકનો ગરેહ મરકીઊરી અથવા બુધ નાંમનોછે. તે સુરજથી ૩ કરોડ ૭૦ લા ખ માઈલ દુરછે, તે સુરજની આસપાસ ૮૮ દીવસ માં ફરી વલેછે અને તે સઊથી નાંહાંનો ગરેહછે. હી આંનાં કરતાં તાંહાંથી સુરજ તરણ ઘણો મોટો દે ખાવો જોઈએ.—તેની પછે વીનસ અથવા સુકરનો ગરેહ સુરજથી ૬ કરોડ માઈલને તફાવતેછે. તે આ પરૂથવી કરતાં નાંહાંનોછે અને સુરજની આસપાસ ૨૨૪ દીવશે ફરી વલેછે—તારપછે આપણી પરૂથવી તરીજા ગરેહમાં ખપેછે, તે શુરજની આસપાસ ૩૬૫ દીવશે ફરી વલેછે અને તેને આપણાં લોકો એક વરસ કેહેછે. ધરથી પછે મારસ મંગલ નાંમનો ગરેહ સુરજથી ૧૪ કરોડ અને ૪૦ લાખ માઈલ દુરછે, અને દુનીઆં કરતાં તે બેવડો મોટોછે. સુરજની આ સપાસ તે ૬૮૬ દીવસે ફરી રેહેવાથી તાંહાં એટલા બધા દીવસોનુ એક વરસ ગણાએછે.—મારસ પછે આ શરે વીસથી વધારે નાંહાંનાં ગરેહો ફરતા ફરેછે, જે ઓને મેલવા બાદ જુપીટર અથવા બરેસપતી નાંમનો સઊથી મોટો તલેસમ સરખો ગરેહ જોવામાં આવેછે. તે શુરજથી ૪૦ કરોડ અને ૯૩ લાખ માઈલ દુરછે, અ ને શુરજની આસપાસ એકવાર ફરી રેહેતાં તેને બાર વ રસ લાગેછે. આપણી દુનીઆં કરતાં એ ગરેહ ૧૩૦૦ ઘણો મોટોછે.—બરેસપતી પછે સાટરન અથવા સ નીશચર નાંમનો ગરેહછે. તે શુરજથી ૯૦ કરોડ અને ૪૦ લાખ માઈલનાં તફાવત ઊપરછે, તથા શુ રજની આસપાસ ફરી વલતાં તેને લગભગ ૩૦ વ રસ લાગેછે. તેની આંસ દુનીઆં કરતાં ૭૯૦૦૦ માઈલ મોટીછે, અને બરેસપતી સીવાએ તેનાં સરખો મોટો ગરેહ કાંઈ નથી.—સનીશચર પછે નેપચુન નાંમનો ગરેહ આવેછે. તે શુરજથી ૧ અબજ, ૮૧ કરોડ અને ૯૦ લાખ માઈલના તફાવત ઊપરછે, તથા ૮૫ વરશે તે શુરજની આસપાસ ફરી વલવા થી તાંહાં ૮૫ વરસે એક વરસ કેહેવાતુ હશે! હજી ર બીજા નવા ગરેહોની શોધ ચાલુછે અને તે ઊપર થી આપણાં શુરજને લગતા બીજા કેટલા ગરેહો હ શે તે કેહેવાઈ શકાતુ નથી.

આ સઘલી વીગતોમાં હમે એરંગો માંરતા ન થી પણ તે ખરે ખરીછે. ગરેહોનો તફાવત ગણી કા હાડવા માટે તાંહાં જવાની કાંઈજ ગરજ નથી. વી દીઆના બલમા એટલો વધારો થએઓછે કે એ મ

ણતરીઓ ચોક્સાઈથી થઈ શકીછે. નામીચાં માણશોની મોટી દુરબીને તેમાં ઘણી મદદ કીધીછે. તેથી ઊપલી વીગતો શીવાએ બીજો પુશકલ ખોલાશો થએઓછે. જે ગરેહો શુરજથી દુર જતા ગએઆછે, તેઓમાં વધારે ઊજાસ આપવા માંટે ખોદાતાલાએ તેઓની આસપાસ ચાંનને ફરતા મેલીઆછે. આપણી દુનીઆંને લગતો એકજ ચાંનછે, કેમકે ઊપલા ગરેહો સાથ સરખાવતાં દુનીઆંનુ નાંહાંનુ કદછે તથા તે શુરજની નજદીકછે, પણ બરેસપતીની આસપાસ પાંચ અને સનીશચરની આસપાસ સાત ચાંનછે. તે શીવાએ એ છેલ્લા તથા બીજા દુરનાં ગરેહોની આસપાસ રોશનીની એક લાંબી કમાંન ખોદાતાલાએ બનાવીછે, જે કમાંનનાં તરણ ભાગછે અને તે દરએક કમાંન આસરે ૧૦ થી ૨૦ હજાર માઈલ પોહોલીછે સનીશચરના ગરેહમાં તેથી પુરતી રોશની પડેછે.

આ શું તલેસમાત ! માણસની તાકાત નથી કે એક ઘાસનુ તનખુ બનાવી શકે, પણ આતો આપણથી નહી ગણાએ એટલી મોટી જગામાં આપણી દુનીઆં કરતાં હજારો ઘણા મોટા ગોલાઓને ખોદાતાલાએ બનાવીઆછે, અને તેઓને શુરજની આસપાસ દોડતા કીધાછે તેઓને શુરજની ગરમી પોહોંચેછે, તથા આપણી દુનીઆંની મીશાલે ખોદાતાલા તાંહાં સરખી રોશની આપેછે. એ ઊપરથી તે ખોદા કેટલો મોટો અને બલવાંન હશે તેનો વીચાર કરતાં માણસ દેવાંનુ થઈ જશે.

માતાઓને ચેતવણી—દુધમલ બાલકોને જોઈતું દુધ.

ઘણીવાર એવું બનેછે કે જારે બચાંની માતા નાંજુક હોએછે અથવા તેણીનાં બદનમા ખહીને લગતાં દરદોની કસર હોએછે અથવા થાંનોમાં દુધ કમતી પેદા થતું હાએનો તેનાથી બચાંને ધવાડી સકાતુ નહી. તે ઊપરથી તેને જુવાંન અને તંદરૂસત ધવાડનારી અથવા આઓઆ સોધી કાહાડવી ઘટેછે, પણ જો ધવાડનારીબી મલી ન શકેતો પછી બચાંને હાથથી ઊછેરવાની નાચાંરીથી ફેરજ થઈ પડેછે. તે વખતે આપણી દેશી સ્ત્રીઓ કેટલાએક વગર સંભાલનાં ઊપાએઓ કરેછે અને તેથી બચાની તનદરોસતીને નુકસાંન પોહોંચેછે. માંટે એવા દુધમલ બાલકોને ખોરાક આપતાં શું સંભાલ લેવો તેની થોડીક હકીકત હેઠલ આપીએ છઈએ કેમકે માણસની તંદરૂસતીનો આધાર તેની બચગીથી જતન ઊપર ઘણોછે.

કુમલાં બાલકને તેની માતાના થાનમાના દુધને મલતો અને માફક આવે હેવો ખોરાક ગાએ, બકરી, મેંઢી અને ગધેડી એ જાંનવરોમાથી મલી શકેછે અને એમાંથી ગાએ અને ગધેડીનું દુધ બીજા કરતાં વધારે વાપરવામા આવેછે. આં વખતે જણાવવું ઘટેછે કે શઘલા જાંનવરોના દુધમાં કુમલાં બાલકોનું પોશણ કરી શકે હેવી પદારથોની જાત તો સરખીજ હોએછે પણ ફરક માતર એ પદારથોનાં જુદા જુદા વજનમા હોએછે. એ વાત ધીઆનમાં રાખવાથી આપણને બચાંની બરાબર જતન કરવાને સમજ પડેછે. એ પદારથોમાં **૧ મલાંઈ છે જેથી** પોશણ અને ઊધરભાવ થાએછે. ૨ જું **માખણ જે**માથી ચરબી મલેછે. માંખણ ૩ જી ખાંડ સાથ જમાવ થઈ કારબોન અને હાઈડરોજન નામની બે હવા પેદા કરેછે તેમના શલગી ઊઠીઆથી બદનમા ગરમી પેદા થાએછે અને ૪ થુ નીમખ હોએછે જેમાથી હાડકાંમાં કુવત આવેછે. એ જુદી જુદી પદારથોનો જથો જુદા જુદા જાંનવરોમાં નીચે મુજબ રેહેછે.

૧૦૦ ભાગ દુધમા,

	મલાઈ.	માખણ.	ખાંડ, નીમખ.	પાણી.
ઓરતમાં.	૨.૫૦	૫.૧૮	૬.૫૨	૮૫.૮૦
ગધેડીમાં.	૧.૮૨	૦.૧૧	૬.૪૨	૯૧.૬૫
ગાએમાં.	૪.૮૨	૩.૧૩	૫.૬૭	૮૭,૦૨
મેંઢીમાં.	૪.૫૦	૪.૨૦	૫.૬૮	૮૫.૬૨
બકરીમાં.	૪.૦૨	૩.૩૨	૫.૭૮	૮૬.૮૦

ઊપલા કોઠા ઊપરથી માલમ પડેછે કે ઓરતના થાનમાં અને મેંઢી તથા બકરીનાં થાંનોમાનું દુધ ઘણુકરી મલતુ આવેછે, પણ આ બંધે જાનવરોનાં દુધમાં મલાઈ વધારે હોએછે અને વલી બકરીના દુધનો ખરાબ વાશ નીકલેછે તેથી કરી એમનુ દુધ પચી શકવું કઠણ પડેછે અને બચાંને પીવા ગમતુ નથી. ગાએના દુધમાં પણ મલાઈનો ભાગ વધુછે પણ માંખણ એટલું બધુ નથી, તેથી જો પાંણી ભેલી પાતલુ

કીધું તો બચાંના કાંમમા આવી શકેછે. ઓરતઅને ગધેડીના દુધમાં વધારે અતલગનો સબંધ મલતો આવેછે તેથી કરી પેહલા થોડા માસોમા બચાંના હકમાં એ જાનવરનુ દુધ વધારે ઊપીઓગી થઈ પડેછે.

ગધેડીનુ દુધ વાપરવામા સંભાલ એટલો રાખવો ઘટેછે કે પેહેલાં દસ દીવસ તો તેમા તેટલુ શરખે ભાગે ઊકલતું પાંણી ભેલી આપવુ અને કાંઈ શાકર નાખવી નહી. દસ દાહાડા પછી બે ભાગ દુધ અને એક ભાગ પાણી નાખવુ અને બે મહીના રહીને ચોખુ દુધજ આપવુ. એ દુધની ગરમી થાનમાથી નીકલતાં દુધના જેટલી (૯૬ થી તે ૯૮ અંસ સુધીની) રાખવાં માટે તેમાં ખખરતુ પાણી ઊમેરવુ. પણ જો પાણી નાખવાની અગત નહી હોએતો દુધના પીઆલાંને ગરમ પાંણીમાં મુકી તે ગરમ કરવુ. ગરમીની રૂતમાં ગરમ કરવાથી દુધ બગડે નહી તેની સંભાલ રાખવી અને જો બની શકેતો હર વેલા દુધ દોહીને તાજુ ગરમજ આપવું. પાતી વેલાજ તેને પાણી ભેલવુ જોઇએ. બની શકેતો બચાંને સારૂ ઘેરમાંજ ગધેડી પાલવી અને તેને સંભાલીને ચારો આપવો. તેમ કરવાને અગવડ પડેતો ઘરના બારણા આગલ જાંનવર મંગાવી સવાર સાંજ તરત દોવરાવીને તાજુ દુધ પાવું.

ગાએનાં દુધમા વધારે મલાઈ આવવાનાં શબબથી પેહેલા દાહાડાઓમાં તે ઠીક પડતું નથી, પણ જો વાપરવાની જરૂર પડીતો પેહલા દસ દીવશ શુધી એક ભાગ દુધ અને બે ભાગ ગરમ પાણીમા જરા ખાંડ નાખી આપવું. દસ દીવશ પછી ચાર પાંચ માશ શુધી પાંણી તથા દુધ શરખા વજનમા લેવુ. છઠા માશપછી એખલું દુધ પાવું. જેમ ગધેડીનુ દુધ પાતી વેલા સંભાલ રાખવી જોઈએછે તેમજ એ દુધની પણ સંભાલ રાખવી. મોટા શેહરોમા ચોખું અને સારૂ દુધ મલવું મુશકેલ પડેછે. જાનવરો દરદી હોએછે અથવા ગવલીઓ દુધમા પાણી, આટો, ચાક અને બીજી ખરાબ વશતુઓ ભેલેછે તેથી કરી બચાંના કુમલા માદાને નુકસાન થાએછે અને એથી મોટા શેહરો જાંહાં છોકરાંઓ હાથે ઊધારવામાં આવેછે તાંહાં ઘણા બાલકોનો પરાણઘાત થાએછે.

બકરી તથા મેંઢીના દુધમાં મલાઈનો હીશો જાસતી હોવાથી તે જો બચાંના કામમા આણીઊતો તેમાં ઘણુ પાણી તથા જરા ખાંડ ભેલવી જોઈએછે.

એ પરમાણે જાંહાંશુધી પેહલેથી બે તરણ દાંત ફુટે તાંહાંશુધી પેહલા અઠવાડીઆંમા અને તારપછી બચાંની પાચન શકતીના કુવત મુજબ વધતું ઓછુ પાંણી ભેલી દુધ આપવું જોઈએ. આ શાદા ખોરાકથી ઊછરેલાં બચાંઓ બીજા કાંઈપણ ખોરાકના કરતાં શારી તંદરૂસતી મેલવી આશુદાં થાએછે, પણ માઠા ભાએગે આપણ લોકનાં બચાંની માતાઓ ઊલટો જ વીચાર ધરાવેછે. તેઓ શમજેછે કે દુધ જેવા હલકા ખોરાકથી શું થાએ, એમ વીચાર કરી બચાંને કાંજી, બીશકોટ અને ખીર ખવાડેછે. આ વશતુઓ વધારે સંઘીન હોવાથી માદા ઊપર વજન પડેછે, બાદી થાએછે અને પેટ આફરી આવી મુકો પેદા થાએછે. પછી તેને જોલાબ આવેછે અને ડાકટરના હાથમા પડવું પડેછે પણ એ શઘલી પીડા તેની ઊમર અને કોઠાને લગતો ખોરાક આપેતો ભોગવવી પડતી નથી.

એક અબલાની ફરીઆદ.

વાંચનારી બાનુઓ,

શુખ કે દુખ આ દુનીઆમાં આપણને લખીતો આપેલુછે. જેઆરે મીઠાસની સાથે ખટાશ પણ ભેલાએ તારે આપણને વધારે સમજ પડેછે તથા વધારે સવાદ ઊપજેછે. માટે કદાચ તમો વીચારતાં હશો કે આપણે જેમ શુખો ખમીએ તેમજ દુખોબી વેઠવાં જોઈએ. પણ મારામાં એટલી શકતી નથી, માંટે પરથમ તમારી સાંમે માફ માગુ છંઊ અને પછે મારા દુખનું થોડુએક દાસતાંન આપું છઊ તે ધેઆન ધરી સાંભલજો. બેહેનો શુખ અને દુખ સઊ આ દુનીઆમાંછે એ ખરી વાતછે, પણ એખલાં દુખમાં સદાકાલ સુધી દાહાડા કાહાડવા મને અતીશએ બીકટ લાગેછે. જેમ એક દરીએ ગએલો મુસાફર સઘલો જનમારો દરીઆમાં કાહાડેતો તેને કરાર મલતો નથી, તેમજ હું મારી આખી જીંદગી દુખમાં ગુજારૂ અને શુખનાં સમુદરનું એક ટીપુબી મારે ભાગે નહી આવે એવું જારે જોઊં છઊ તારે ખોદા સામુ ફરીઆદ ઊઠાવાની મને ફરજ પડેછે.

હું બાવીસ વરસની જવાંન અને જોબનવાલી નારી છઊં. લોકો મારે વીશે સારૂ મત ધરાવેછે અ

ને કેહેછે કે હું દેખાવમાં શુંદર છઊં, પણ તેની સા થે ચોકસ કેલવણીનો પણ મને લાભ મલીઓછે. એ ને માટે હું કાંઈ મગરૂર નથી પણ જારે ખરો હેવાલ જણાવવા બેઠી, તારે આ વાતબી મને જણાવવા વી નાં ચાલતી નથી કે વાંચવા લખવાનાં શોખથી મારી બચપણથી મેં મારા ગનેઆનમાં સારો સુધારો કી ધોછે. તોબી હું એવું ચાહું છઊ કે મારી ખુબશુરતી ઊપર ભટ પડે અને મારી જીંદગીની આખર આવે. કાંકે જારે ખોદાતાલાની એ બખશેસ સાથે બીજી બખ શેસ, જે શંસારનાં શુખમાં કેહવાએછે. તે નહી મલે તારે આ જીંદગી શું કાંમની અને આ દેખાવનાં દમરની શું જરૂરછે ? મારૂં નામ પુતરીબાઈ કરીનેછે, પણ ખ રેખર જોતાં હું કુતરીનાં અવતારની થઈ પડી છઊ.

બેહેનો, મને પરણીઆને આજે ચઊદ વરસ થએઆંછે. તે વખતે મારી ઊમર માતર આઠ વર સની હતી, અને તમો વીચાર કરો કે તે વખતે જે બ નીઊં તેની હું સમજ કેમ ધરાવી શકું? મારાં લગ ણ હું ખાવા પીવામાં સમજતી હતી, અને ઊપલે દી ને મારાં મા બાપે ટીટ ઊપર માંદવ નાંખીને જે મોટી ધુમધાંમ કીધો હતી તે મને હજુર ઈ આદછે. અરે તે દીવસે હું કેવી ખુશી અને શંતોશી હતી, પણ આજે હું કેવી દુખી અને દલીદ રી અવસથામાં છઊં ! તે વખતે મને જરાપણ ખબ ર નહી હતી કે તે દીવસથી હું ગોલાંમડી દાખલ થે ચાઈ હતી. મારાં મા બાપે મારા સસરા પાસેથી ચો કસ ઘરેણું માંગી લીધું હતું, અને તેના બદલામાં પો તાની દીકરી આપી હતી. તે વખતે તેઓએ મારા સ સરાની દોલત તરફ વધારે જોએઊ હતું, અને તેઓનો એટલોજ વીચાર હતો કે એ પઈસાથી હું સદા સુખી થવશ.

મારા મા બાપે મારાં વર તરફ નજર કીધી ન હી. તે લગણને વખતે ૧૧ વરસની ઊમરનો હતો અને હાલ તેની વએ ૨૬ વરસનીછે, પણ તેનામાં ૨૬ બદામની અકલ હોએ એવું બેહેનો તમો વીચારતાં ના. બાપનો એકપુરો અને મા વગરનો દીકરો હોવાથી તે ઘણો લાડમાં ઊછરીઓ હતો. બચપણથી તે લોકો ને ગાલ દેતો હતો તારે તેનો બાપ ખુશી થઈ હસતો હતો. બાપેજ તેને સલાંમતીઓ લેવાડતાં શીખવી હતી તથા બાપેજ તેને એસકી ગાડીઓ હાંકવાનો શો ખ પાડીઓ હતો, પણ તેની કેલવણી ઊપર તેવું ધેઆં ન આપીઊં નહી હતું. તેનું પરીનામ એ નીપજ્યુંઊં છે કે હાલબી ધોલીનો હીસાબ તેને બરોબર કરતાં આ વડતો નથી. તે કાંઈ ચાકરીએ જતો નથી અથવાં ક માઈ કરતો નથી.

હાલ હું એક મા બાપ વગરની દીકરી છઊં અને તેમજ મારો વર પણછે. હમારાં લગણ થવા બા દ મારા સસરાએ માતર ૧૮ વરસની એક સ્ત્રી સાથ નાતરૂં કીધું હતું. તે નાતરાં પછે થોડેએક મહીને તે મરણ પાંમીઓ હતો. મરણને વખતે તેની હાલત ઘ ણી સારી નહી હતી. તેના પઈસા વેપારમાં ખોટ આ વવાથી ઊદી ગએઆ હતા, અને તગુમગુ કાંમ ચાલે એટલીજ પુંજી તેના હાથમાં હતી, તેવી હાલતમાં હમોને મેલીને તે મરણ પાંમીઓ હતો. મતરાઈ સા સુ ઘર મધે પોતાના એક બાલક સાથ રેહેલીછે અને પોતાની સાથે મને અને મારા વરને રાખીઆંછે.

આ વાતનીતો તમો ખાતરી રાખજો કે જારથી મારાં લગણ થએઆં તારથી તે આજે જારે હું તરણ છોકરાંની મા થઈ છઊં તાંહાંસુધી મારા ઊપર દુખના ઢગનો ઢગ વલીઓછે. મારા સસરાએ અને વ રે ઘણોખરો વખત વાડીઓમાં અને ફરવા હરવામાં કાહાડીઓ હતો. તેઓ રાતનાં પોતાનાં ઘર મધે સુવા આવતા હતા તેજ. ઘરમાં સું બનતું હતું તેની તેઓને ખબર નહી હતી, પણ ઘરમાં એટલુંજ બનતું હતું કે એક જવાંન જાલમગાર સાસુ પોતાને મારી સરદાર સ મજતી હતી અને પોતા કરતાં માંતર જુજ વરસ નાં હાંની વહુ ઊપર સરવે પરકારની કાંહાંની પાડવામાં બાકી રાખતી નહી હતી.

મારા સસરાનાં મરણ પછેતો મારા ઊપ ર ગોએઆ ગજબ ગુજરીઓછે. મારા ભરથારને માંટે તો હું જેટલું થોડું બોલશ તેટલું ભલું. તે કાં ઈજ નહી પણ બાવરો અને બેખડ થઈ ગએઓ છે. તે પોતાની સાવકી માનાં આધાર ઊપર રહેઓ છે, અને તે તેને ટુકરો રોટલી ખવાડેછે. તેમાં તેણીને શએદોછે અને તે એછે કે મારી પાસે તે દરએક પાં તીની ચાકરી કરાવેછે. રાંધવામાં હું, વાસણ કુસણ માં હું, ચોક ચાંદણમાં હું, હાંડા ઘસડવામાં હું, અને છેલે ગાલ ખાવામાં તથા ઠપકા સાંભલવામાં પણ હું જ છઊં અને બીજું કાઈ નથી. એનો સઘલો ઠપ

કે મારા ભરથારને ઘટેછે. અગરજો કોઈનેબી દએ
આ હાએતો પેહેલાં તેનામાં હાવી જોઈએ, અને જો
એનામાં જરા દએઆ હાએતો જે જુલમ હું ઘરમાં
સોસું છઊં તે ભોગવવો પડે નહી.

પણ તેતો ઊલટી ચાલ ચલાવેછે. બઈરી શું
અને છોકરાં શું તેની તેને પરવા નથી. ઘરબારનો
તેને વીચાર નથી. મોજ મજાહાની તેને ધાસતી ન
થી. તે કરજ કરેછે, પછે સારીપઠે કપડાં ખરીદેછે,
પોમેટમ અને લાકડી અથવા ડગલા અને રોગાંણનાં
બુટ ઊપર મારો ચલાવેછે. ખરેધાટ થઈને તે બાહેર
જાએછે, અને કોઈવાર લીલાંઊખાંનાંમાં અથવા કોઈ
વાર બાહેરકોટની ગલી ગુંચીએ ફરવામાં વખત કા
હાડેછે. રાતને વખતે ઘરમાં આવેછે, અને જારે આ
વેછે તારે બુમ બરાડા તથા ધમકીઓ આપવાની પો
તાની ફરજ સમજેછે. તે જાંણેછે કે માને તાંહાં તેને
ચાટવાનું મલેછે માંટે માના ગોલાંમની પેઠે રહેલોછે.
સાવકી મા જેમ સમજાવેછે તેમ સમજેછે, અને મને
લોંખડી ગોલાંમ દાખલ ગણેછે.

બેહેનો હું લંબાંણ કરતી નથી. એટલુંજ ક
હું છઊં કે મને ભુખે ખાવાનો અથવા ઊંઘે ઊંઘાવા
નો કરાર નથી. જો રાંધણીમાં ઘોંધાંઊં છઊંતો છો
કરાં રડેછે, અથવા જોલીમાંથી નીકલી પડેછે. જો
ઓરડામાં બેસુ છઊં તો ચુલા ઊપરનુ બલી જાએછે. જો
જરા તલેથી ખોરાક લાલ થાએછે તો સાસુની ગાલ સાં
ભલતાં મારી છાતી ફાટી જાએછે, એટલુંજ નહી પણ
વરનો ગુસો સાંખવો પડેછે. તેમ કરતાં જો મેં સાસુ
ને બે સુખન કહેઆ હાએતો રાતનાં તે દીકરા
આગલ એકમાં દસ વાત હુમેરીને કેહેછે, અને પછે મા
રા ઊપર એવો ગધાઈ માર પડેછે કે મારી બુમથી
આસપાસનાં લોકો દોડી આવેછે. અરે ખોદા ! તે
ની લાત અને મુકીઓ મને જબર વાગેછે, પણ મ
ને છોડવનારું કોઈ નથી.

મારાં બચાં આજારીને આજારી ચાલીઆં ક
રેછે. હું એખલી તેઓનો સંભાલ કેમ લઈ શકુ ? જા
રે હું રાંધણીમાં રોકાઊં છઊં, તારે તેઓ આખો વ
ખત તવલીઆ કરેછે, અને કોઈજવાર સાસુ તેમને પ
ટાવા જાએછે. તેઓ સરદીમાં ભીંગાએછે, તે તથા
બીજા કારણોથી કોઈવાર તેઓ આખી રાત રડેછે. દી
સની ધાકથી જારે હું ભર ઊંઘમાં હાઊં છઊં તારે
તેઓની બુમને મારાથી ધેઆન અપાતું નથી તેથી તે
ઓ તવલીઆ કરેછે, અને જારે ચીચારી પાડેછે તારે
મને ભડકીને ઊઠવું પડેછે. એ રીતે મારી ઊંઘ અને
આરાએસમાં વારેવાર અડચણ પડેછે અને તેથી મા
રી તંદરોસતીમાં પણ બીગાડ થાએછે. અરે ખોદા !
મેં એવો શું ગુનાહા કીધો કે મને આ સદાકાલના જુ
લમમાં નાખીછે. મારૂં મોહોત મોકલ ! ઓ ખોદા ! કે
મારો છુટકારો થાએ.

વાંચનારી બાંનુઓ આ સઘલો જુલમ હું કોણ
ને લીધે ખમું છઊં ? તમો વીચાર કરશોતો જણાશે કે
મારાં પોતાનાં મા બાપ મારાં એ દુખનું કારણછે. તે
ઓએ ઊતાવલ કરીને મને નહી ઘટે એવા ધણી સાથ
પરણાવી દીધી અને નાંદાંન ઊમરમાંથી હમોને સં
સારમાં નાંખીઆં તેનું આ પરીનામછે, પણ અગરજો
તેઓએ તેમ નહી કીધું હતે અને લગણના ખરચના ના
ણા મારી વધારે કેલવણી ઊપર રોકીઆં હતેતો, મ
ને મારી લાએકી તથા હોશીઆરીને બરનો ભરથાર
મલતે અને તે મને આવા જુલમમાં નાખી મેલતે નહી,
પણ મારા ભોગ ! કે મારાં મા બાપને તેવું કાંઈ સુજી
ઊં નહી. અફશોસ કે લગણને બાંહાંને તેઓએ કીધે
લો ખરચ ફોકટ ગએઓ, અને હું આજે આ રીતે બુ
મ મારતી પડી છઊં. મારી જુવાંની અને જોબનની
ખુવારી થઈછે, મારી આશાઓનો નાસ થઈ ગએઓ
છે, આ દુનીઆંમાં હું જુલમગારને આસરે પડીછઊં,
આ સંસારથી હું કંટાલીછઊં, અને જાંહાં સુધી મો
હોત નહી આવે તાંહાં સુધી એમાંથી છુટીશ નહી એવું
જારે વીચારૂં છઊં તારે મને મોરો બલાપો થાએછે.

અજાએબ જેવાં માંણસો.

કુદરતે કેટલાંએક માંણસોને અજાએબ જેવી હા
લતમાં જનમ આપીઓછે. સાધારણ કદ અને દેખા
વને બદલે તેઓને સરેસતા કરતાં ઊલટાંજ કદનાં બ
નાવીઆંછે, અને તેથી કરીને તેઓથી દુનીઆં
નાં લોકો હેરત પાંમેછે. એવી કીસમનાં અજાએબ જે
વાં માંણસોમાં ડાંનીએલ લાંમબરટ અને ઓલ્ડ બુટલ
નામનાં શખસો થઈ ગએઆછે. આ બે રમુજી શ
ખસોના ચીતાર પાસેનાં સફા મધે જોવામાં આવશે.

અજાએબ જેવાં માંણસો.

ડાંનીએલ લાંમબરટ. મોલડપુરી.

વાંચનારે ઘણામાં ઘણું જાડું સરીર કેટલું જો ઈશે છે ? ડાંનીએલ લાંબખરટ જેનો એક ચીતાર પાસે છે, તે દુનીઆમાં સઊથી જાડો અને દાંગો માંણસ થઈ ગએઓછે, એટલુંજ નહી પણ તેનાં સરીરનાં કદ સાથ બલ, તનદરોસતી અને હુંધરભાવ પણ વખણાએછે અને તેનો હેવાલ ઘણો રમુજીછે. આ શખસ સને ૧૭૭૦ માં લીસેસટર ખાતે જનમીઓ હતો. તેનાં જાડાં કદ ઊપરથી વાંચનારે એમ નહી વીચારવું કે તેનાં માબાપ પણ એટલાં દાંગાં હશે. તેઓ ઘણાં પાતલા કદનાં હતાં, અને તેજ પરમાંણે ડાંનીએલનો એક ભાઈ અને બે બેહેન પણ સાધારણ કદનાં હતાં.

ડાંનીએલ લાંબખરટ કાંઈ જનમથી આવો જાડો નહી હતો. તે જેમ ઊંમરે વધતો ગએઓ તેમ વજને અને સરીરે પણ વધીઓ હતો. બચપણથી ડાંનીએલને કસરત અને શેકારનો શોખ હતો. તે મરઘાં લડાવવામાં મોટી મોજ સમજતો હતો અને ૧૪ વરસની ઊમર સુધીનો ઘણોએક વખત તેણે રમતમાં ગુજારીઓ હતો.

તે પછે તેના બાપે તેને ધંધામાં નાખીઓ હતો. જે પેહેલો ધંધો શીખવાને ડાંનીએલ ગએઓ હતો તે પડોશના શેહેરમાં નકસી કોતરવા તથા બટન બનાવવા સંબંધી હતો, પણ બે તરણ વરસમાં ગાંમમાં લડાઈ ઊઠી હતી અને ડાંનીએલના શેઠનું કારખાંનું બંધ પડી ગએશું. લોકોએ પોતાના પોશાકમાં બટનને બદલે બકલો પેહેરવા માંડીઆ, જેથી ઘણાએક બટન બનાવનારાઓ ધંધાને ગુમાવી બેઠા અને ડાંનીએલના પણ તેવાજ હાલ થએઆ.

હાંઆંથી તે પોતાના શેહેરમાં પાછો પોતાના બાપની પાસે ગએઓ, જે ઘણી એ વખતે બંદીખાંનાના રખેવાલનો ધંધો કરતો હતો. ડાંનીએલ પોતાની ગરીબાઈ છતાં ઊધરભાવ ઘણો સારો લેતો હતો. ૧૯ વરસની ઊમરમાંથી તે એટલેતો જોરાવર થએઓ હતો કે ૨૦ મંણના બોજા ખાંધ ઊપર ઊઠાવીને ચાલી જવાની તેને તબે પડી હતી. એજ વખતે તેને લાગું હતું કે "મારો વજન ઘણો ભારી થશે" પણ એ અથવા પોતાના કશીવત વીશે તેણે વીચાર અથવા સંભાલ રાખીઓ નહી હતો. તેને બંદીખાનામાં તેના બાપની જગા મલવાને એક વરસ પછે ડાંનીએલનું કદ ઘણું વધી પડીશું. આટલું છતાં પણ તે વખતે ડાંનીએલ કોઈબી ચીજને લાત મારીને સાત ફીટ ઊંચી ઊરાડી શકતો હતો. ડાંનીએલ જારે ૨૩ વરસની વએમાં આવીઓ તારે તેના સરીરનું વજણ ૪૪૮ રતલનું થએશું હતું. આ વખતે તેને હોદ્ધાના કારણસર એક ગાંમથી બીજે ગાંમ મુસાફરી કરવાની જરૂર પડી હતી; પણ તાંહાં ગાડીમાં બેસી જવાને બદલે ડાંનીએલ પગે ચાલી ગએઓ હતો, અને તેથી તેના સાથીઓ થાકા પણ તે થાકો નહી હતો.

જે શેહેરમાં ડાંનીએલ રેહેતો હતો તે નદીને કીનારે હોવાથી, આ જાડા શખસે તરવાનો હોનર સારી રીતે શીખી લીધો હતો. પછવાડેથી તે તેમાં એટલેતો હોશીઆર થએઓ હતો કે તે પોતાની પીઠ ઊપર બે માંણસને બેસાડીને તરી શકતો હતો. ગાંમના છોકરાઓ તરવાની કસરત શીખવા માટે તેની પાસે આવતા હતા, અને જે છોકરાઓ પાણીમાં જતાં બીહીતા હતા તેઓની બીહીક ભાંજવાને તે એક તાલ કરતો હતો. શીખનારે કીનારા ઊપર કપડાં કાહાડીઆ પછે, ડાંનીએલ તેને તુરત પાછો લાવવાની કબુલાત આપીને નદીની અધવચમાંથી થઈને પેલીપાર લઈ જતો હતો, તાંહાંથી તે છોકરાને મુકી દેતો હતો અને તેથી કરીને, તરનાર છોકરાને કપડાંને ખાતર પાછો નદીમાં પડવાની ફરજ પડતી હતી.

ડાંનીએલ સવભાવનો ઘણો નરમ હતો. તેનાં બાપ મુવા પછે તે બંદીખાનામા સારી ચાલ ચલાવા લાગો અને તેથી ઘણેએક વરસે તેને કોટવાલે વરસે દાહાડે ૫૦૦ રૂપીઆનો બેઠો મુસારો બાંધી આપીઓ હતો. આ વખતે તેનાં સરીરનું કદ એટલુંતો વધી પડીશું હતું કે લોકો તેને જોવા આવવા લાગાં. એ કાંમ ડાંનીએલને નાંપસંદ હતું, તોપણ લોકોની ખાહાસને લીધે લંડન જઈ જાહેરમાં દેખાવાનું તેણે કબુલ કીધું. પણ લંડન જવા માંટે તેનાંથી બેસાએ એવી ગાડી નહી મલવાને લીધે ડાંનીએલને માંટે એક જુદી ગાડી બનાવવી પડી હતી ! લંડનમાં તેણે એક મોટું ઘર ભાડે લીધું હતું, અને લોકોને જોવા આવવા માંટે ચોકસ વખત ઠરાવીઓ હતો. તેટલા વખતમાં દરએક વરગનાં લોકો, મરદો અને ઓરતો તેને જોવા આવતાં હતાં, અને દરરોજ ઠરાવેલા વખત પછે તેનાં ઓરડાનું બારણું બંધ થતું હ

રું. તેને જોવા આવનારાઓમાં પરદેશનાં ઘણાએક રેહવાસીઓ હતા. તેમાં એક પરખેઆત વેંહેંતીઊં પણ જોવા આવીઊં હતું, જેને એકવાર તેની બાએડીએ અલબાઈ ઊપર સંતાડીઊં હતું. એ વેંહેંતીઆં અને ડાંનીએલને સાથે જોઈને લોકોમાં ખહુ મોજ પેદા થાઈ હતી. લંડનમાં પાંચ મહીનાં રેહવા બાદ તે પાછો પોતાને ગાંમ ગએઓ હતો, જાંહાંથી મુસાફરીઓ કરીને તેણે લોકોનો શોખ પુરો પાડીઓ હતો. તેને જોવા આવનારા લોકો પાસેથી તે દર માણસ દીઠ અરધો રૂપીઓ લેતો હતો અને તેથી તેને ઘણી સારી કમાંની થઈ હતી.

ડાંનીએલ લાંમબરટ આસરે ૪૦ વરસની ઊંમરે પુગા પછે અચાણચો મરણ પાંમીઓ હતો. મોહોતની એક દીવસ આગમચ તે મુસાફરી કરીને એક નવાં શેહેર મધે આવીઓ હતો, અને તે વીશેની લોકોને ખબર આપવા માંટે એક છાપખાંના વાલાને તેણે પોતાને ઘર બોલાવીઓ હતો. છાપનારને તેણે "પેગાંમબર" નું નાંમ આપીઊં હતું અને જણાવીઊં હતું કે "પાહાડ (ઈઆને પોતે) પેગાંમબર પાસે આવતો નથી, માંટે પેગાંમબરે પાહાડ પાસે આવવું." એટલું કેહેવાડી ડાંનીએલ આસાએસને માંટે બીછાંનાં ઊપર સુતો હતો, પણ તેજ જગોએ તે ઠંડો થઈ ગએઓ.

ડાંનીએલ મોહોતને વખતે વજણમાં ૭૩૯ રતલ હતો. તેનાં સરીરનો ઘેરાવો ૩ વાર અને ૪ ઈંચનો હતો, તથા એકેક પગ ૧ વાર અને ૧ ઈંચના ઘેરાવાનો હતો. તેનો એક ડગલો બનાવતાં ૨૦૦ રૂપીઆનો ખરચ થતો હતો. તે પોતાના વજણને લીધે કંટાલી ગએઓ હતો. દાદર ઊપર ચહડવાની તેનામાં શકતી નહી હોવાથી તે સદા ભોંએતલીએ રેહતો હતો. તેને દાટવાની આગમચ જે લાસની પેટીમાં તેને નાંખીઓ હતો, તે પેટી સાડા ૬ ફીટ લાંબી, ૪ ફીટ પોહોલી અને ૨ ફીટ જાડી હતી. તેની લાસ ઓરડાનાં બારણાં મધે નહી સમાવાથી દેવાલ માંજીને લાસને કાહાડવી પડી હતી, અને લાસની પેટી ઊંચકી નહી શકાવાથી તેને કપીએ કરીને હેઠલ ઊતારવી પડી હતી. તેની ઘોડમાં તેને ઊતારવા માંટે પણ એક ઢોલાવ બનાવવો પડીઓ હતો.

બીજું જે ચીતર પાસેના સફામાં આપીઊંછે તે "ઓલડ બુટસ" નુંછે. એ શખસ માતર પોતાની બદસુરત શીકલને માંટે જાણીતો થઈ ગએઓછે. તેનું ખરૂં નાંમ કાંઈ "ઓલડ બુટસ" નહી હતું. તે જુના બુટ સાફ કરવાનો ધંધો ચલાવતો હતો અને તે ઊપરથી તેને લોકો "ઓલડ બુટસ" ઈઆને "જુના બુટ" એ નામથી બોલાવતાં હતાં. તેનો જનમ આસરે ૧૬૯૧ માં ઈંગલંડ મધે થએઓ હતો અને આસરે ૭૦ વરસની ઊમરે તે મરણ પાંમીઓ હતો. શુંદર વાંચનારી જાંણેછે કે નાંખ માણસના ચેહેરાની ખુબસુરતીને શોભા આપેછે, પણ "ઓલડ બુટસ" નું નાંખ અને દાહાડી અતીઘણી બાહેર નીકલી આવીઆથી તે સાથે મલી જવાને લીધે તેનો ચેહેરો બેસીકલ દીસતો હતો. એ રીતે નાંખ અને દુંદીની હદથી જીઆદે લંબાઈને લીધે લોકોને બહુ રમુજ થતી હતી. તેનામાં એવી શકતી હતી કે જેથી નાંખને તે ચાહે એટલું લાંબું તથા ટુકું કરી શકતો હતો. એ નાંખ અને દાહાડી તેને ચીમટાની મીશાલે કાંમ લાગતી હતી. "ઓલડ બુટસ" ને લોકો પઈસા આપતા હતા, અને જારે તેને આ શખસ પોતાના નાંખ વચે ધરતો હતો તાર પછે તે પઈસા તેના થતા હતા.

ઓરતોની શરમ.

બેહેનો, શરમ કેવાં કાંમમાં હોએ ? તમોજ શી ખામણ દેવોછો કે ચોરી, લુછાઈ ઈઆ પાપ કરવામાં સરમ રાખવી જોઈએ. પણ કેટલીએકવાર સારાં અને પસંદ કરવા જોગ કાંમોમાં જો તમો શરમ રાખતાં હોવોતો તે કેવું ખોટુંછે ? તારીખ ૧ લી એ દીને મેદાંનમાં મોટો તમાશો થએઓ હતો. સરવે નીશાલો મધે સીખનારા છોકરા તથા છોકરીઓને તાંહાં ભેગાં કરી જમાડવામાં આવીઆં હતાં, અને રાતને વખતે મોટી રોશની તથા આતસબાજી થઈ હતી. એ તમાશાને વખતે સરવે ગનેઆતનાં લોકોની મોટી ભીડ થઈ હતી. તેમાં અંગરેજો પોતાને ઘરની ઓરતોને લઈને આવીઆ હતા, અને દેશી સ્ત્રીઓ માંટે તાંહાં જુદી બેઠકો રાખી હતી, પણ આપણી ઘણી બાંનુઓ તાંહાં આવતાં શરમાઈ હતી.

એ વખતે કેટલીએક દાહી સ્ત્રીઓ પોતાનાં

ભરથાર અને સગાં વાહાલાંની સાથે ટીકીટ મંગાવી
ને હાંજરે થઈ હતી અને ઈંગરેજ સ્રીઓની મીશાલે
આખી મીજલશમાં સઘલું ફરીને તેઓએ જોઈઊં
હતું, પણ એ શીઆંની બાંનુંઓની શંખીઆ ઘ
ણી નાંહાંની હતી. પારસીઓનાં હજારો બઈરાંમાંથી
આસરે પચીસ બઈરાંઓ તાંહાં ભેગાં થએઆં હતાં.
તેઓ સીવાએ થોડાંએક બઈરાંઓ પોત પોતાની ગા
ડીઓમાં ફરવા નીકલીઆં હતાં, અને ઘણાંઓને બા
હેર આવતાં શરમ લાગી હતી.

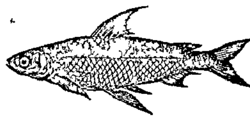
કેટલીક બાંનુઓએ આવા તમાસામાં જવાને ખા
સુખા ના પાડીઊં હશે, પણ તેમ શા માંટેં કરવું જોઈ
એ ? એવી બાંનુઓમાંની કેટલીએક કદાચ એમ વાં
ધો લાવતી હશે કે ઓરત જાતે મરદની મીજલશમાં
જવું નહી જોઈએ. પણ કાંએ નહી ? એ સવાલનો
કોઈ વાંચનારી બાઈથી જવાબ અપાશે નહી. ઓ
રતે શું ગુનાહ કીધો કે જેમ મરદ ફરે હરે, આવજા
વં કરે, તેમ સ્રીથી નહી થાએ ? દેખાડો કે ખોદાતાલા
એ મરદ અને ઓરતમાં કીઓ ફરક રાખીઓછે ? મ
રદને હાથ, પગ અને ઈંદરીછે, ઓરતને પણ તેમજ
છે. મરદ ખાએછે, પીએછે, સમજેછે, અને વીચાર ક
રેછે, ઓરત પણ તેમ કરી શકેછે. તારે મરદ બાહે
ર જાએ અને ખોદાતાલાએ કરેલી બખશેશોનો લાભ
લીએ, પણ સ્રી તેમ નહી કરે તેનું કારણ શું ? આ
જેતાં જો મરદ એખલ પેટાની મીશાલે જગેજગ ફ
રતા હોએતો, તેની સાથે જવાનો તેની ઓરતે દાવો
કરવો જોઈએ, કાંએકે મરદનાં સરખા લાભ મેલવવા
નો તેનો હકછે. પણ આપણી સ્રીઓ તે હક માંગ
વાને બદલે, ઘણીવાર જારે તેમનાં કેટલાએક મરદો તે
ઓને બાહેર લઈ જવા માંગેછે તારે સાફ નાં પાડેછે.

વાંચનારી બાંનુંઓ એ કેવી હસવા સરખી વા
તછે ! ખરી બીનાં એટલીજછે કે આપણી બાંનુંઓ
બાહેર જવા આવવાંને માતર શરમાએછે, અને તે શ
રમને લીધે તેઓ ખોટાં બાંહાંનાં કાહાડેછે. તેઓને
ઈંગરેજ સ્રીની મીશાલે ઘટતી જગોએ હાજરી આ
પવાની ટેવ પડી નથી, અને એક નવી ટેવ પાડતાં
ઘણો વીલમ લાગેછે. તેમ આપણી બેહનીઓ એખ
લી શરમને લીધે એ રીતે છીટ રાખેછે, પણ એ શર
મ શું વાજબીછે ? નહી. એથીતો ઊલટો તેવી સ્રી
ઓને ગેરફાએદો થાએછે. દુનીઆંમાં શું બનેછે અ
ને શું શું જોવાનુંછે તેથી તેઓ અગનેઆંન રેહેછે.
ઊપલા તમાસાનોજ દાખલો લેવો. તે તમાસો સાંનો
હતો અને તાંહાં શું થએઊં હતું તે આપણી બાંનું
ઓમાંની થોડી જાંણતી હશે. તેઓને એવી નહી
ખબર હશે કે રાંણીનાં વડા પુતરનાં લગણની ખુશાલી
માં ઊપલો તમાસો થએઓ હતો. તેઓ એમજ કેહે
શે કે "મુવા લંકાં લગારીઆં, ને છોકરાં જમારીઆં,
ને સરકારે સેંહેંકડો માંણસોને દુખનો દીધું. માએ
કોણ કોણના જીવ ગીઆ તેની દરકાર કોઈ કરે
ચ ?" કોઈ વલી એટલી અગનેઆંન નહી હોએ અ
ને તે કેહે તેમ "રસતા ગપતાર" માં તેનાં નાંહાંનાં
બાપુએ વાંચી સંભલાવીઊં હોએતો કદાચ તે વલી થો
ડી ઘણી ખરી બીનાં જાંણતી હોએ, પણ તોબી તે
બેવકુફીતો દેખાડવાની. "હા, હા, લાઈટ કરો, જાવો,
ને લોકો ભુખે મરેચ, ને લાકડાં આઠ આઠ રૂપીએ ખાં
ડી થએઆં તેને બદલે વીસ રૂપીઆ કરો. વરી એ
ક વખત લઈટ કરીને સુખ દેખીઊ નો. ફીરફર આ
વ" આવું બોલનારીઓ જો મરદોની ઊપલી સરખી
સારી મીજલસોમાં ભેગી થાએતો તેઓને ઘણો ખો
લાસો મલે. તેઓ જાંણે કે આ મોઘવારી જે છે તે
સરકારથી થઈ નથી, પણ રઈએત તે ઊપરથી દોલત
મંદ થએલી દેખાએછે.

બેહેનો મરદો સાથ બાહેર જવાની અથવા એ
વી એવી બીજી બાબદોમાં શરમ રાખવાથી કાંઈ વ
લતું નથી. ખરી શરમ હલકી કીસમનાં ચાકરો સા
થે મજાખ મશખરી કરવામાંછે. રસતા ઊપર ચાલ
તી વખતે લેહેકો કરવામાં અને એકેક મીનીટે એકેક
પગલું ભરવામાં ખરી શરમછે. નાંખમાં નથ ખો
સીને અને મોટી મોટી ઘુંગરી બાંધીને બચાંની મી
શાલ અવાજ કરવામાં ખરી શરમછે. કજીઓ કરવા
તથા ગાલ દેવામાં ખરી શરમછે. બાકી આબરૂ તથા
મલાહાજાથી બાહેર જતી વખતે શરમ રાખવી નહી
જોઈએ. તેજ પરમાંણે રસતા ઊપર ખોલે મોહોડે
ચાલીએ અને ગાડીમાં બેસતી વખતે શરમાઈને બાં
રણાં બંધ કરવાં નહી જોઈએ. ઘરમાં બેમલાહાજે
બેસવા કરતાં ઓટલા ઊપરથી કોઈને જોઈને નાહા
સીં જવાની શરમ રાખવી નહી જોઈએ. અનજાંનુ
આદમી કાંઈ ખોલાસો પુછેતો તેને જવાબ આપતાં
સરમાવું નહી જોઈએ. એ બધી ખોટી શરમોછે. માં

કે તેને દુર કરીને જે સમજુ સ્ત્રીઓ ઊપલા તમાસાને વખતે હાજર થઈ હતી તેઓને હમો સાબાસી આ પીએ છઈએ. બીજી બેહેનોએ તેઓની મીશાલે ખોટી શરમને છોડી દેવી જોઈએછે, નહીતો કે તેઓ પોતાનાંજ હકમાં નુકસાંન કરશે.

માંછલી અને તેની થોડીએક વાત.

માંછલીને કોણે નથી જોઈ ? તે માંણસનાં ખાવાનાં કાંમમાં આવેછે અને આપણી સ્ત્રીઓ તેમાં સારા સગણ સમજેછે. એ બધો તેઓનો વેહમછે પણ તેઓ એ પરાંણીઓ તરફનાં પોતાનાં એ વેહમમા જે વાં ચકચુરછે તેવાં તેને લગતુ ગનેઆંન મેલવવામાં ઈનતેજાર હોએતો કેવું સારૂં ! માંછલી ખોદાતાલાની પેદાએસનો એક મોટો ભાગ રોકેછે, અને તેઓની બનાવટમાં કુદરતની અછી કારીગરીછે.

માંછલીઓ સદા પાંણીમાં વસેછે, પણ માંણસ જો પાંણીને તલીએ જાએતો તેનાંથી દમ લેવાએ નહી અને મરી જાએછે. માંછલીમાં તેમ નથી. ખોદાતાલાએ તેની ચુંઈ એવી રીતે બનાવીછે કે તેથી તે મધે ફરતું લોહી પાંણીમાં જે થોડી થોડી હવા હોએછે તેની સાથ મલતાંવાર એક રસાએણ સંજોગનો બનાવ બને છે. માછલીમાં દમ લેવાનાં ફેફસાં આવતાં નથી. તેનું લોહી ઠંડું હોએછે અને તે આખાં શરીરમાં ફરી વલેછે. માછલીનાં હાડકાં ઘણું કરીને નરમ હોએછે. પાંણીમાં દોડતી વખતે તેની પુછડી હવેજાંની મીશાલે કાંમ લાગેછે, અને તેની બાજુએ આપેલી પાંખ રસતો કાપવામાં મદદ કરેછે. માંછલીનાં દાંત ખોરાક ચાવવાનાં કરતાં શેકાર પકડવાની વધારે મતલબ સાચવેછે. તે દાંત માતર તેનાં જરબાંમાંજ નહી પણ જીભ મધે પણ જડેલા હોએછે.

માંછલીઓ ઘણી જાતની અને ઘણાં ખવાશની હોએછે. કેટલીએક વજણમાં ઘણી ભારી હોએ છે. કોઈ જાતની માંછલીઓ વીજલી પેદા કરી શકેછે, અને એ રીતે તેને હાથમાં ધરનાર શખસનાં આખાં બદનમાં આચકો લાગાથી તે તુરત તેને છોડી દીએ છે. કેટલીએક માંછલીઓનુ પુછડું દુશમન ઊપર હોમલો કરવાનાં કાંમમાં આવેછે.

માંછલી માંછલીને ખાએછે. પોતાના બાલકને તેજ ભખેછે. તોપણ તેનાં ગરભ વીશેની કેટલીએક બીનાં જાંણવા જોગછે. એ ગરભમાં જીનાં જીનાં અગણીત ઈંડાઓ હોએછે. કાડ નાંમની માંછલી એકજ વખતે એવાં ચાલીસ લાખ ઈંડાં મુકેછે, પણ ગરભ પાડવા પછે તે ભુખી થઈ જાએછે અને એવું કેહેવાએછે કે તે પોતાનાં ચાતીશએ ઈંડાંઓને તેજ વખતે ખાઈ જાએછે. એ ગરભ કેટલીકવાર માંછલીનાં શરીરમાંજ રેહેછે, અને તાંહાં તેને ઊધરભાવ મલેછે. કેટલીએક વાર શરીરથી છુટી પડવા બાદ તેમનાં ઈંડાં મધેથી પોતાની મેલે માંછલીઓ પેદા થાએછે. વલી બીજી ઘણીએક માંછલીઓમાં પોતાનાં બચાંની માવજત માંદા નહી પણ નરને માંથે કુદરતે નાંખીછે. તે નરનાં પેટ આગલ ઈસવરે નાંહાંની નાંહાંની કોઠડીઓ કરેલીછે, અને ઈંડાં માંદાનાં શરીરમાંથી બાહેર નીકલતાં વાર નરનાં શરીરનાં ઊપલા ભાગ મધે જાએછે. તાંહાં તેઓની જગા થવા પછે કોઠડીનાં મોહોડાં બંધ થાએછે, અને તેવી હાલતમાં કેટલાએક દીવસ સુધી તેમનો સંભાલ થવા પછે, કોઠડી ફાટીને તેટલી માંછલીઓ બાહેર પડેછે.

જે માંછલીઓ ઊપર મુજબ લખો બચાં જણે તેઓ તે બાલક ઊપર સંભાલ રાખે એમ માંની શકાતું નથી. પણ બીજી કેટલીએક માછલીઓમાં ખોદાતાલાએ બાલકની જાલવણી કરવાની શકતી મેલીછે. તેમાંની કોઈ જાતની માછલીઓ કીનારા ઊપર ખડકો અને કોડાઓની વચે નાંહાંના સરખા માલા બાંધેછે અને તેની આસપાસ એક જાતનો દોરો વીટાલીને તેને મજબુત કરી રાખેછે. એમાં તે માંછલીઓ પોતાના ગરભને રાખેછે, જે મધે શેહંકડો ઈંડાંઓનો સંભાલ થાએછે. માછલી તાંહાં ગલીચીને દુર કરેછે, તથા પોતાના માલામાં બનતાં સુધી સફાઈ રાખેછે એવું વીદવાંનોએ દેખાડીછે.

ઘણીએક માછલીઓમાં એવી શકતીછે કે જેથી

તેઓ પોત પોતાનાં રંગને બદલી શકેછે. એકજ જાતની માછલી જેમ પાંણીમાં ઊંચે ચહડતી જાએછે તેમ વધારે સફેદાઈ પકડેછે અને પોતાની આસપાસનાં રંગને મલતો રંગ લીએછે. એક ડાકટર હેનકાર્ક બે વાસણોમાં એવી બે માછલીઓ મેલી હતી. તેમાંનું એક વાસણ કાલું અને એક સફેદ હતું, પણ તે જોઈને અચરત થએઓ હતો કે કાલા વાસણમાંની માછલી તદન કાલી અને બીજી સફેદ થઈ હતી. તાર પછે તેઓની જગા બદલતાં તેઓનો રંગ તુરત પાછો બદલાઈ ગએઓ હતો. એ શકતી તેઓનાં બચાવને માંટે તેઓમાં દેખાએછે. એ વીનાંએ જેમ પખશીઓમાં કુદરતે નમુનદાર રંગ ચીતારીઆછે, તેમજ કેટલીએક માંછલીઓને શોભાઈતી બનાવવામાં કાંઈ બાકી રહેઊં નથી.

રમુજે ફુરસત.

૧. હું કાલોછું પણ કાગ નહી
કકણ પણ નાં ફતર,
જમીન ભલી માતા મારી
પણ રહુંછુ તેની અંદર.
વેલાતમા છું ખજાંણો
અગની સાંચાનુ છું મુલ
નાંમ કેહેજો મારૂં વાંચનાર
વગર કરવે કાંઈ ભુલ.

૨. ઉલટાવેલા શબદો.
૧ રસમનો એ હેમાં
૨ પુનાં પાસ ફત
૩ તી જોરો લાવે
૪ ટનલ બરી આપસ ૫.

સવાલનાં જવાબો.

(જુવો ગએઆ આંકના સવાલો)

૧ સ અખેર.
૨ સરસ—સર, રસ.

૩ ભુગોલનાં સવાલો.
૧, આંગલીઆતું કોલાણું. ૨, ટરકી. ૩, કલેઆંણ. ૪, રૂસતમપરૂં.

૩ ઉલટાવેલા શબદો.
૧, સરદાર. ૨, આગની ગાડી. ૩, કાંનકચુરો.

પરચુરણ બાબદો.

એક ઘરગતુ શોધ—જરમની દેશ મધે રેહેનારા એક ગરીબ ગામડીઆ શખસે કાગજનું એક પીઆલું બનાવી ઉછે. એ પીઆલાંમાં તરણ મોટી ખુબીછે. તે એકે આતર એકેક દુકાંનીએ તે વેચાતું મલેછે, તેમાં સઉથી ગરમ ચાહ અથવા બીજી ચીજ રાખી શકાએછે, અને હાથમાંથી છુટી પડવાથી તે ભાગે અથવા ગોબો પડે એવી જાજી ધાસતી રેહેતી નથી.

ચરબીનું જાહાડ—આલજીરીઆ ખાતે આ જાતનાં જાહાડનો મોટો ફેલાવો થઈ ગએઓછે, અને તેથી ગરીબ માંણસોને મોટો લાભ થવાની વકીછે કેમકે તેથી તેઓને ઘરમાં બાલવાની બતી ઘણી સસતી મલી આવશે. એ જાહાડમાં કાંઈ સંભાલ લેવાની અથવા પાંણી સીપવાનીબી જરૂર પડતી નથી, કોઈબી જગા ઉપર તે ઉગી શકેછે. તેનાં પાતરાંની ઉપર દીડવાં ઉગેછે તેમાંથી ચરબી તથા તેલ નીકલેછે.

શખાવત—અમેરીકા ખાતે હાલ જે મોટી લડાઇ ચાલેછે, તે લડાઈથી વેલાત ખાતે જતો રૂ અટકી પડીઓછે અને તેથી કરીને વેલાતનાં રૂનાં મોટાં કારખાંનાંઓ બંધ પડીઆંછે. એ સબબને લીધે તાંહાંનાં હજારો વણકરો ધંધા રોજગાર વગરનાં થઈ પડીઆછે અને ભુખે મરેછે એવું કેટલીએક વાચનારી બાંનુંઓ જાંણતી હશે. હાલ એવી ગણતરી થઈછે કે એ ગરીબ માંણસોને મદદ આપવા માંટે લોકો એ તેઓનાં પરાંતો તરફ જે નાંણાંની રકમો મોકલી હતી તેનો એકંદર જુમલો ૧૫૦૦૦૦૦ રૂપીઆનો થએઓ હતો. એવાં ભુખે મરતાં લોકોને મદદ કરવામાં ખરો ધરમછે.

ધેઆંન ધરવા જોગ કેહેવાતો—"વરસાદના મોટાં જાપતાને બદલે રાતનાં ધીમે પડતો દવ વધારે ખુશી ઉપજાવેછે, તેમ ગાંમમાં જણાતી શખાવતો કરતાં છુપો અને એકાંત ધરમ વધારે શોભા આપેછે."

"ઉતાવલે કીધેલું નહી, પણ ફતેહમંદીથી કીધેલું કાંમ દુનીઆંમાં ઈઆદ રહી જશે."

"જો તમો મેરબાંની કરોતો તેને ભુલી જજો, પણ તમોને કોઈ મેરબાંની કરેતો તે ઈઆદ રાખજો."

નહી બલે એવો રૂ—ફરાંસ દેશ મધેની વીદવાંનોની એક મંડલીની હજુરમાં આંનશીઉર સાવેજીઅન નાંમનાં શખસે એવી ઈકતી દેખાડીછે કે જેથી રૂ આગમાં બલી નહી શકે એવો થાએછે. તે કેહેછે કે ગંધકને બાલતી વખતે જે વરાલ નીકલેછે તે વરાલ આગલ રૂને ધરવાથી, પછે તે ગરમીની સાંમે થવાનું એવું બલ ધરાવેછે કે ઘણી શખત જોત આગલ તે બલતો નથી. અગરજો આ શોધ ખરી હશેતો ઘણી ઉપીઓગી થઈ પડશે.

એવું કોણ જાંણતું હતું ? ઈંગલંડમાં હાલ એક એવી કલા શોધી કાહાડીછે કે જેથી થોડા વખતમાં કાગજ

તથા બીજા માલની મોટી પેટીઓ એકજગેમથી બીજીગેમ સર સરાટ ચાલી જાય. એટલા માંટે શેહેરની નીચે વીહારનાં પાણીના સરખી નલી ગોઠવવામાં આવેછે, અને ચોકસ સાંચાની મદદથી જેમ હવાના દબાનથી બુમબામાંનું પાંણી જોસ કરેછે તેમ આ નલીમાંથી કાગજ તથા સાંમાંનની પેટીઓ જોસ કરીને એક છેડેથી બીજે છેડે નીકલી જાએછે. પણ વલી એ સાંચાના ધણીઓએ જમીનની તલેના પોતાના નલને ઘણા મોટા બનાવીઆછે, અને તેઓ જણાવેછે કે તેમાંથી જેમ કાગળોને ગગડાવી દીધામાં આવેછે, તેમ માંણસોને પણ લઈ જવાને તેઓ તઈઆરછે. આવું બનવાનો અગાઉ કોઈએબી વીચાર કીધો હતો ?

ઍડાંનો ખપ—એવી ગણતરી થઈછે કે ગએઆં સને ૧૮૬૨ માં વેલાત ખાતે પરદેશથી ૨૩૫૨૩૦૩૬૮ ઍડાંઓ આવીઆં હતાં. એ શંખીઆ ઘણી મોટીછે અને તે ઉપરથી જણાએછે કે આગલા વરસ કરતાં આ વરસે ૩૨ લાખ ઇંડાં વધારે આવીઆં હતાં. વાચનારને ખબર હશે કે ઍડાંનો ખોરાક ઘણો પોશણ કરનારોછે.

લાંબી જીંદગી—ઇંગલંડમાં એક મી૦ ડેવીડ મેકવે નામનો શખસ ૧૦૧ વરસની ઉમરે પુગા પછે હમણા મરણ પાંમીઓછે આ શખસની મમાઈ ૧૦૩ વરસની વએ આવીઆ બાદ મરણ પાંમી હતી, અને એ શખસની માએ ૧૦૦ વરસ સુધી જીવી હતી. એ શખસની એક બેહેન ૯૨ વરસની વએ મરણ પાંમીછે, તથા તેનો એક ભાઈ હાલ જીવેછે ૯૦ વરસની ઉમરનો થએઓછે. આ કબીલામાં ગોએ આ લાંબી ઉમરે હોયે ઉતરતી આવીછે, પણ દરએક ઓલાડે થોડાં થોડાં વરસ ઓસરતાં જાએછે. એવું ઉપલી વીગતો ઉપરથી જણાશે.

"ઘડપણ વીશે" કવીતા.

"કહેવા દેને કાન, તારી માને કહેવા દેને" એ રાગ.
દુખ ઘણું દેહ થાય, ઘડપણમાં દુખ ઘણું દેહ થાય.
અંગના અવયવ નરમ પડીને;
શરીર ઘણું સુકાય. ઘડપણમાં. ૧.
આંખ તણું તેજ ઓછુ થઇને;
જાંખુ જોતાં જણાય. ઘડપણમાં. ૨.
સુંદર દંતનો અંત થઇને;
ચાવણું તો ન ચવાય. ઘડપણમાં. ૩.
બોલાય મુખથી બોબડી બોલી;
શુધ્ધ ન તે સમજાય. ઘડપણમાં. ૪.
શુધ્ધ કહેવાત તે નવ સમજે;
ફરી ફરી પુછવા ધાય. ઘડપણમાં. ૫.
અંગના કાળા કેશ મટીને;
ધોળા સઉ થઈ જાય. ઘડપણમાં. ૬.
લાકડી કરમાં લેઇને ફરવું;
ટેકાથીજ ચલાય. ઘડપણમાં. ૭.
બેસી રેહેતાં બધો દીન ન જાય;
કામ ન કાંઇએ કરાય. ઘડપણમાં. ૮.
જુવાનીના દીન જયમ ત્યમ કાઢે;
કેમ સુખ પામે કાય. ઘડપણમાં. ૯.
જગ કરતાની બીક ન જાણે;
આપ સવારથ સાય. ઘડપણમાં. ૧૦.

લો૦ ના૦

રાણીના વડા પુતરને મુબારકબાદી.

(ગરબી.)

ધન ધન દહાડો સહીએર તે આજનો જો,
મોટો ઓચ્છવ કરીએ તે લગનકાજનો જો. ધન૦ ૧.
રૂડા **રાણીજીના કુંવર** કોડામણા જો,
તેના લગનસમારંભમાં શી મણા જો. ધન૦ ૨.
થયા દશમીએ તે માર્ચ તરેંસેટમાં જો,
જોડું સુખ પામો બહુ બેને ખમા જો. ધન૦ ૩.
પ્રીનસ એડવરડ આપણો રાજા થશે જો,
અલેકઝાનડરા તે રાણી માન પામશે જો. ધન૦ ૪.
રૂડાં **રાણીજીનું** રાજ બોહોળું બહુ જો,
તેમાં ઠામ ઠામ હરશ નાચે કહું જો. ધન૦ ૫.
અમીર ઉમરાવ ગરહસથ આદી પ્રજા જો,
જુએ લગનને સંતોશથી શી મઝા જો. ધન૦ ૬.
પ્રજા પ્રીત અને ભકતી દેખાડતી જો,
બધે હરશમાં તે રોશની કરાવતી જો. ધન૦ ૭.
ઘણું જીવી કરો રાજ રહી પ્રેમમાં જો,
ભણે નરમદા વચન આશીરવાદમાં જો. ધન૦ ૮.

તારીખ ૧ લી મેને દીને થએલી રચણા.

(૫દ.)

ધનીય ધનીય ધનીય ધનીય, ધનીય દીન આજે;
લોક ચોકમાં થયા ને, કેવું સઉ બીરાજે. ધનીય૦ ૧.
રાણી પુત્ર લગન અરથ, હરશ તે દેખાડે;
પ્રીતી ભકતી રાજ્ય ઉપર, કેવી રીતે લાડે. ધનીય૦ ૨.
જગે જગે ઝળઝળાટ, દીપ દીપ શોભે;
જોવા ક્રીડા અનેક, જંન મચે લોભે. ધનીય૦ ૩.
સંધા સરદાર લોક, તે મળે સમાજે;
ભાશણો પ્રસંગ વીશે, મુખીઓ કરે સાંજે. ધનીય૦ ૪.
વાજાં વીલાતી મધુર, સરવ કરમે વાગે;
જેથી ઉમંગ વધી, ભકતી ઉર જાગે. ધનીય૦ ૫.
રૂપ ગુણવંતી તીહાં, સુંદરી પધારે;
હરખે હસંતી થયે, રંગ જમે ભારે. ધનીય૦ ૬.
અમળ પ્રેમમાં રહીને, સાચું સુખ પામે;
જોડું જીવે બહુ ને, વંશ વધે નામે. ધનીય૦ ૭.
પ્રજાની ઉપેર નીત, પ્રેમ બહુ રાખે;
નરમદા સહુની વતી, એમ વચન ભાખે. ધનીય૦ ૮.

સ્ત્રીબોધ.

પુસતક ૭ મું. | જુન ૧૮૬૩ | આંક ૬ ઠો.

ખોટા હીરા ચલકે ઘણાં

અથવા

બેમરવત બેટા બેટીઓ.

એક વારતા.

પરકરણ તરીજું.

દીકરાનું દુખ.

દરબાર પુરી થઈ, રાજ વેંહેંચાઈ ગએઉં અને સઉ પોતપોતાને થામે ગએઆં. જઈફ જાલે પોતાના તખતને તજીઉં, અને જે દીકરીઓ ઘણી મીઠી વાતો કરી જાંણતી હતી, તથા જેઓ તેના તરફ ઘણો પીઆર દેખાડતી હતી તેઓને રાજ આપીને એ બુઢો રાજા જંજાલમાંથી છુટો થએઓ. દાહેઓ દરબારી જાંમાસપ દેશનીકાલ થએઓ; અને શીઆંની પીરોજ અપમાંન ખમીને એક પરદેશના રાજા સાથ પરણી ગઈ, પણ તે શા માટે ? એ બંને જણ સાચું બોલીઆં, અને જે દીકરીઓ એક વાતની સાત વાત કહી સંભલાવતી હતી તેઓ ઉપર નહી લોભાવાની તેઓએ વાજબી ભલાંમણ કીધી તેથી જાલેજરનો તેઓએ ગુસો ખમીઓ. એ રીતે તેણે પોતાનું ખરૂ ભલું ઈછનારને દુર કીધાં અને બે બેટીઓ ઉપર સઘલો આધાર રાખીઓ.

આ બે જહલકતા હીરાઓ જેવો ભલુકો મારેછે તેટલું તેમાં પાંણીછે કે નહી, આ બે બેટીઓ પોતાના શુંદર હોટ અને શીરીન જબાંથી જેટલું બોલીછે તેટલી ચાલેછે કે નહી તે હજુર જોવાનુ છે, પણ હમે કાઇ એખલી બેટીઓ વીશે લખવાના નથી. હમારી વારતાતો "બેટીઓ અને બેટાઓ" વીશેછે. પણ એ બેટાબી કાંઇ જઇફ જાલના નહી હોએ તેને પેટે દીકરાઓ નહી હતા. તેનીતો ઉપલી તરણ દીકરીઓજ હતી, જેમાંની બે તેનાજ રાજમાં અને એક પરદેશમાં જઈ વસી હતી. પણ જે બેટાંઓની હકીકત હમો આપીએ છઈએ તે જાલના દરબારી ફરાંમરજના બેટા સંબંધીછે.

એક દરબારી જાંમાસપેતો પોતાના પાદશાહાની ચાકરીમાં આખો જનમ ગુજારીઆ, પુછે તેને દેશનીકાલની અનઘટતી સજા થઈ જેથી બીજા દરબારી ફરામરજને દલગીરી ઉપજી હતી. રાજ મધે અને રાજાના સવભાવ મધે થઈ ગએલા ફેરફારથી તે ખરેખર સંતાપી થએઓ હતો, પણ તેમ કરીને પોતાને ઘર જઈ બેસવા શીવાએ કસો વધારે ઈલાજ તેને હાથ નહી હતો.

પણ રાજદુવારી ચાકરીથી ફારેગ થવા પછે ફરાંમરજને પોતાના ઘરમાં આસાએસ મલી નહી. તેને તુરતજ ખબર થઈ કે તેનો પોતાનો દીકરો તેનો જીવ લેવાની વેતરણમાં હતો. તેણે જાંણીઉં કે તેણે જે દોલત અને મીલકત એકઠી કીધીછે તે ઉપેર તેનો બેટો લોભાએઓછે, અને એવું ચાહેછે કે બાપ મરેતો ઘણું સારૂં કે તેથી તે દોલતમંદ થાએ. આ ખબરથી જઈફ ફરાંમરજની ઉપર કહેલી દલગીરી તથા ધાસતીમાં કેવો વધારો થએઓ હશે તે વાંચનારે વીચારી લેવું.

આ દીકરાનું નાંમ શોહોરાબ કરીને હતું. તે જવાંન, જોરેમંદ અને જોબન વાલો હતો. તે નાદાન ઉમરમાંથી તુરતજ વધીઓ હતો, અને જવાંમરદીના જોસ તથા ખુબશુરતીનાં પુર બાહારમાં તે દીપક દેતો હતો, પણ તેની હોશીઆરી કમ નહી હતી. શીઆંનો, સમજુ, અને સવભાવીક હોવાથી દરએક વાતે દુરઅંદેશ અને દાહાપણ વાલો દેખાતો હતો, તથા કોઈનેબી ઈજા દેવી એવું તેનાં સપનાંમાં નહી હતું. તેવો દીકરો પોતાનાં બાપનો જીવ શોવે એ વાત ફરામરજને મોટા ઓચંબા ભરેલી લાગી, તોપણ તેણે તે વાત માંની ખરી. તેણે જોઈઉં કે દુનીઆં ફાંનીછે, અને દોલત કોઈનેબી લોભાવેછે માંટે કદાચ કુમારો અને કાબેલ શોહોરાબ બાપની મીલકત મેલવવા માટે તેનો જીવ શોધે તો તેમાં નવાઈ નથી પણ વલી તેજ દીને એક ઘરણ થએઉં હતું અને ફરાંમરજ ઘણો વેંહેંમી હોવાથી તેણે ધારીઉં કે આ દલદરનાં મુલ ગરહણથી તેનાં દીકરાને એવું શુજ પડીઉં હશે.

શોહોરાબની આવી ધારણાં વીશે ફરાંમરજ પાસે કાંઈ મોટી સાબેતી નહી હતી. ફરાંમરજની હરાંમ ઈલતથી કારંન નાંમનો એક છોકરો પેદા થએઓ હતો, જેને ફરાંમરજે બાપનાં સરખી મેહેરબાંનીથી પોતાનાં ઘરમાં રાખીઓ હતો. એ છોકરાને ફરાંમરજ મશખરીમાં વારેવાર ચીડવતો હતો તથા તેની માતાની બદફેલીની ઈઆદ આપતો હતો. તેજ છોકરાએ ફરાંમરજને ઉપલા માઠા સમાચાર કહેઆ હતા.

તેણે ફરાંમરજ જોએ તેવી રીતે પોતાનાં ખીસામાં એક કાગજ સંટાડીઉં. તે ઉપરથી આ બુઢા દરબારીને તે કાગ

તથા બીજા માલની મોટી પેટીઓ એકગેમથી બીજીગેમ સર સરાટ ચાલી જાએ. એટલા માંટે શેહેરની નીચે વીહારનાં પાણીના સરખી નલી ગોઠવવામાં આવેછે, અને ચોકસ સાંચાની મદદથી જેમ હવાના દબાનથી બુમબામાંનું પાંણી જોસ કરેછે તેમ આ નલીમાંથી કાગજ તથા સાંમાંનની પેટીઓ જોસ કરીને એક છેડેથી બીજે છેડે નીકલી જાએછે. પણ વલી એ સાંચાના ધણીઓએ જમીનની તલેના પોતાના નલને ઘણા મોટા બનાવીઆછે, અને તેઓ જણાવેછે કે તેમાંથી જેમ કાગજોને ગગડાવી દીધામાં આવેછે, તેમ માંણસોને પણ લઈ જવાને તેઓ તઈઆરછે. આવું બનવાનો એમ ગાઉ કોઈએબી વીચાર કીધો હતો?

એડાંનો ખપ—એવી ગણતરી થઈછે કે ગએઆં સને ૧૮૬૨ માં વેલાત ખાતે પરદેશથી ૨૩૫૨૩૦૩૬૮ એડાંઓ આવીઆં હતાં. એ શંખીઆ ઘણી મોટીછે અને તે ઉપરથી જણાએછે કે આગલા વરસ કરતાં આ વરસે ૩૨ લાખ ઈંડાં વધારે આવીઆં હતાં. વાંચનારને ખબર હશે કે એડાંનો ખોરાક ઘણો પોશણ કરનારોછે.

લાંબી જીંદગી—ઈંગલંડમાં એક મી૦ ડેવીડ મેકવે નામનો શખસ ૧૦૧ વરસની ઉમરે પુગા પછે હમણા મરણ પાંમીઓછે આ શખસની મમાઈ ૧૦૩ વરસની વએ આવીઆ બાદ મરણ પાંમી હતી, અને એ શખસની માંએ ૧૦૦ વરસ સુધી જીવી હતી. એ શખસની એક બેહેન ૯૨ વરસની વએ મરણ પાંમીછે, તથા તેનો એક ભાઈ હાલ જીવેછે ૯૦ વરસની ઉમરનો થએઓછે. આ કબીલામાં ગોએ આ લાંબી ઉમરે હોયે ઉતરતી આવીછે, પણ દરએક ઓલાડે થોડાં થોડાં વરસ ઓસરતાં જાએછે. એવું ઉપલી વીગતો ઉપરથી જણાશે.

"ઘડપણ વીશે" કવીતા.

"કહેવા દેને કાન; તારી માને કહેવા દેને" એ રાગ.

દુખ ઘણું દેહ થાય, ઘડપણમાં દુખ ઘણું દેહ થાય.
અંગના અવયવ નરમ પડીને;
શરીર ઘણું સુકાય. ઘડપણમાં. ૧.
આંખ તણું તેજ ઓછુ થઈને;
જાંખુ જોતાં જણાય. ઘડપણમાં. ૨.
સુંદર દંતનો અંત થઈને;
ચાવણું તો ન ચવાય. ઘડપણમાં. ૩.
બોલાય સુખુણી બોબડી બોલી;
શુદ્ધ ન તે સમજાય. ઘડપણમાં. ૪.
શુદ્ધ કહેવાત તે નવ સમજે;
ફરી ફરી પુછવા ધાય. ઘડપણમાં. ૫.
અંગના કાળા કેશ મટીને;
ધોળા સઉ થઈ જાય. ઘડપણમાં. ૬.
લાકડી કરમાં લેઈને ફરવું;
ટેકાથીજ ચલાય. ઘડપણમાં. ૭.
બેસી રેહેતાં બધો દીન ન જાય;
કામ ન કાંઈએ કરાય. ઘડપણમાં. ૮.
જુવાનીના દીન જયમ ત્યમ કાડે;
કેમ સુખ પામે કાય. ઘડપણમાં. ૯.
જગ કરતાની બીક ન જાણે;
આપ સવારથ સાય. ઘડપણમાં. ૧૦.

ભી૦ ના૦

રાણીના વડા પુતરને મુબારકબાદી.

(ગરબી.)

ધન ધન દહાડો સહીએર તે આજનો જો,
મોટો ઓચ્છવ કરીએ તે લગનકાજનો જો. ધન૦ ૧.
રૂડાં **રાણીજીના કુંવર** કોડામણા જો,
તેના લગનસમારંભમાં શી મણા જો. ધન૦ ૨.
થયાં દશમીએ તે મારચ તરંસેટમાં જો,
જોડું સુખ પામો બહુ એને ખમા જો. ધન૦ ૩.
પ્રીનસ એડવરડ આપણો રાજા થશે જો,
અલેકઝાનડરા તે રાણી માન પામશે જો. ધન૦ ૪.
રૂડાં **રાણીજીનું** રાજ બોહોળું બહુ જો,
તેમાં ઠામ ઠામ હરશ નાચે કહું જો. ધન૦ ૫.
અમીર ઉમરાવ ગરહસથ આદી પ્રજા જો,
જુએ લગનને સંતોશથી શી મઝા જો. ધન૦ ૬.
પ્રજા પ્રીત અને ભકતી દેખાડતી જો,
બધે હરશમાં તે રોશની કરાવતી જો, ધન૦ ૭.
ઘણું જીવી કરો રાજ રહી પ્રેમમાં જો,
ભણે નરમદા વચંન આશીરવાદમાં જો. ધન૦ ૮.

તારીખ ૧ લી મેને દીને થએલી રચણા.

(૫૬.)

ધનીય ધનીય ધનીય ધનીય, ધનીય દીન આજે;
લોક ચોકમાં થયા ને, કેવું સઉ બીરાજે. ધનીય૦ ૧.
રાણી પુત્ર લગન અરથ, હરશ તે દેખાડે;
પ્રીતી ભકતી રાજ્ય ઉપર, કેવી રીતે લાડે. ધનીય૦ ૨.
જગે જગે ઝળઝળાટ, દીપ દીપ શોભે;
જોવા ક્રીડા અનેક, જંન મચે લોભે. ધનીય૦ ૩.
સંધા સરદાર લોક, તે મળે સમાજે,
ભાશણો પ્રસંગ વીશે, મુખીઆ કરે સાંજે. ધનીય૦ ૪.
વાજાં વીલાતી મધુર, સરવ ક્રમે વાગે;
જેથી ઉમંગ વધી, ભકતી ઉર જાગે. ધનીય૦ ૫.
રૂપ ગુણવંતી તીહાં, સુંદરી પધારે;
હરખે હસંતી યથે, રંગ જમે ભારે. ધનીય૦ ૬.
અમળ પ્રેમમાં રહીને, સાચું સુખ પામે;
જોડું જીવે બહુ ને, વંશ વધે નામે. ધનીય૦ ૭.
પ્રજાની ઉપેર નીત, પ્રેમ બહુ રાખે;
નરમદા સહુની વતી, એમ વચન ભાખે. ધનીય૦ ૮.

તોપણ તે કાઠીએ કઉવતમંદ હતો અને આવાં ઘડપણનાં વખતમાં રાજાની ચાકરી બજાવવાને શકતીવાંન દીસતો હતો. તેણે રાજાને ખાતરીથી જણાવીઉં હતું કે—"વીસવાસુની હું ચાકરી કરશ, ઈમાનદારને હું માંન આપશ, દાહેઆ સાથે હું વાત કરશ, અને જરૂરને વખતે લડાઈ કરશ. મને ચાલતાં, દોડતાં, અને સુતાં આવડેછે. બાએડીને અને માછલીને હું સરખી રીતે ધીકારૂં છઉં. મારી ખુશીછે કે તમો સીવાએ બીજા કોઈની સેવામાં રેહેવું નહી, અને સદા તમો તરફ દીલ રાખવું." આવા ખીદમતગારને જાલેજર સા માંટે નાં પાડે ?

બેહેનો, આ શખસ કોઈજ નહી પણ પેલો ભલો અને નીમખહલાલ જાંમાસપ દરબારી હતો. દેશનીકાલની સજા થવા છતાં તેને પોતાનું દેશ છોડવા ગમીઉં નહી હતું, પણ અગત કરીને જે રાજાની ચાકરીમાં તેનો આખો જનમ ગુજરેલો તે રાજાની ચાકરી છોડવાનું તેણે ચાહેઉં નહી. તેની ખાતરી હતી કે જાલે પોતાનાં બુઢાપાનાં દરદથી મીજાજ ફેરવીને તથા બે બોલકની દીકરીઓ ઉપર ઘણો આધાર રાખીને પોતાને ખરાબી કીધીછે. તે જોતો હતો કે તેની આ ચાલથી તેને જે શંકટ પડશે તેમાં તેને મદદ આપનારૂં કોઈ રહેઉં નથી. માટે પોતે તેને છોડી જવાને બદલે છુપે લેબાસે તેની સાથે રેહેવાનું પસંદ કીધું અને એ રીતે તેના ચાકર દાખલ તે જાલેજરની આગલ રેહેવામાં ફતેહ પામીઓ, એટલુંજ તેના જીગરમાં શંતોશ ઉતપંત કરવાને બસ હતું પોતાના મુરબીની ચાકરીમાં રેહેવા કરતાં બીજી મોટી ઉમેદ તેને બીલકુલ નહી હતી અને તે ઉમેદમાં પાર પડીઓ માટે તેને અતીઘણી ધીરજ આવી હતી.

બુઢા જાલ તરફ ખરી નીમખહલાલી દેખાડનારો એખલો આ છુપાં નામનો ખીદમતગાર હતો. ફરંગીજના ઘર મધેના બીજાં સરવે આદમીઓએ પોતાના મોહોડાં ઉપર થોબરો ચહડાવેલો હતો. તેઓ આ રાજાની ચાકરી કરવાને દેખીતી આંનાકાંની કરતાં હતાં, એટલુંજ નહી પણ તેની હાજરીમાં આવીને તેના સવાલોનો જવાબ આપવામાં પણ તેઓ એટલી ઢીલ કરતાં હતાં કે જાલ તેથી બહુ ગુસે થતો હતો. આ વાતનો ઉપાએ,કરવાની ધારણાથી જાંમાસપ ઘરના કારભારીને રાજા આગલ બોલાવી લાવીઓ, પણ તેણે એટલોતો મીજાજ કીધો કે એક રાજા સરખાં આદમીને તેવું અપમાન નહી આપવા દેવા માટે, જાંમાસપ બોંહે ચહડાવીને ઉતરી પડીઓ તથા આ મીજાજી કારભારીને લાત મુકીથી એવી મેથી જમાડી કે તે અંતે તાબે થએઓ અને ફરીઆદ કરતો પોતાની શેઠાંણી પાસે ગએઓ.

શેઠાંણીનો સવભાવતો વલી એથી પણ વધારે બીગડેલો હતો. તેના હાથમાં રાજ આવીઉં કે પછે તે પોતાને દુનીઆંની રાંણી સમજતી હતી તથા બાપ કોણ અને વર કોણ તેની તેને થોડીજ દરકાર હતી. તેનો કમઅકલ ધણી પશંગ તેના હોકમમાં હતો, અને તેથી કરીને આ ઓરત પોતાના બાપનેબી પોતાના હોકમમાં રાખવા ચાહાતી હતી. બીજી રીતે બોલીએતો બલડે ગાડું ઘસડવું જોઈએ તેને બદલે ગાડું બલડને ઘસડવા માંગતું હતું. પણ અલબતાં એમાં જાલની પેહલી ભુલ હતી, એટલા માટે તેનો લઉવો તેની ખુબ મજાખ કરતો હતો. તે પુછતો હતો કે "પાદશાહા બેવકુફ માંણસ કોણનાં જેવો હોએ ?"

જાલ જવાબ દેતો કે—"તારા જેવો." પણ તેથી લઉવો તુરત બોલતો કે "નહી. જે ધણી પોતાનાં સરવે ખેતાબો અથવા નાંમો પારકાંને આપી દીએ તે ધણી બેવકુફનું એખલું એકજ નાંમ પોતાની પાસે રાખે."

આવી મશખેરીઓ કરવાની જાલે પોતાનાં લઉવાને પરવાંનગી આપેલી હતી, પણ તેથી અને તેની એવીજ બીજી ગમતોથી તેની દીકરી ફરંગીજને મોટો બલાપો થતો હતો. રાજાનાં માંણસો તેનાં તાબામાં રેહેવાને નાં પાડતાં હતાં, માંટે આ દીકરીએ પોતાનાં માંણસોને ખાસ હોકમ આપીઓ હતો કે તેનાં બાપની ધમકીઓની દરકાર રાખવી નહી. એ હોકમને લીધે ઉપલા કારભારીએ જાલેજરનાં સવાલને ગણકારીઓ નહી હતો અને તેથી કરીને તેણે જાંમાસપને હાથનો માર ખાધો હતો. આ બનાવથી ફરંગીજને વધારે અપમાં ન મલીઉં. તે તુરતજ પોતાનાં બાપ પાસ દોડી આવી અને તેનાં એક વીસવાસુ કારભારીને માર મારવાની બાપને સું સતા હતી તે પુછવા લાગી.

તે બોલી કે—"બાવા આ તમારો લઉવો સારા ગાંમની મશખરી કરવાનો ફાકો રાખેછે, એટલુજ નહી પણ તમારો આખો રસાલો હર પલેપલ પોતપોતામાં મારામારી કરેછે. તેઓએ મારા મેહેલને લડાઈનુ મેદાંન કરી મેલીઉછે અને મારા મોહોલાને રાંડવારો બનાવીઓછે. વલી તમે એવી ચાલને ટેકો આપોછો એ તમારી ઠીક ચાલ નથી."

આ મુખનોથી જાલને ઘણુ લાગી આવીઉ. તેની ખાતરી હતી કે તેનાં માંણસો વીસવાસુ અને આબરૂવાલાં હતાં, અને એકબારગી તેમ નહી હોએ તોપણ એક રાજાને તેની દીકરી શીખાંમણ દેવા નીકલે એવી તેને વકી નહી હતી. તેણે એટલુજ પુછીઉં કે "ફરંગીજ હું તારો બાપ છઉ કે દીકરો છઉ વારૂ ?"

ફરંગીજ—તમે મારા મુરબીછો, પણ તમે આવી ચાલ ચલાવો એ તમોને છાજતી વાત નથી. તમારૂ દાહાપણ ગુમ થએઉછે, અને તમો જેવા હતા તેવા હાલ નથી.

જાલ—દીકરી તું મારી સાથ આવી વાતો કરે એ તુને છાજતી વાત નથી. જે દીકરીને મેં પાલીપોશીને મોટી કીધી તથા જેને મેં કેલવણી આપી તે મારો મેતાજી થઈ નીકલે એવી મને આશા નહી હતી. નહીતો કે રાજાનુ નાંમ મને છાજતુ નથી કદાચ આ હું સપનો જોઉં છઉં. કદાચ માંરૂ રાજ ગએઉ માંટે મારો મોભોબી ગએઓ હશે. બાકી દીકરીનાં નાંમથી જેને હું બોલાઉં તે આવી માના સરખી ચાલ ચલાવે નહી.

ફરંગીજ—બસ કરો સાહેબ. એવાં લાંબાં ટાહેલાં કીધામાં ફાએદો કાંઈ નથી. ખોદાને વાસતે મારી વાત સાંભલો. જેવા બુઢાછો તેવા દાહેઆ થાવો. તમારા આ આખા રસાલાને રજા આપો. મેહેલને બદલે પોહોંચખાનાનું જે નાંમ મારાં ઘરને મલેછે તે કાહાડી નખાવો. બાવાજી, હું તમુને અરજ કરૂં છઉં કે તમારા નોકરોને ઓછા કરો, કેમકે મારી પાસ પુરતા ચાકરોછે.

જાલ—ફરંગીજ મારી ખુશીછે કે તેઓને રાખું અને

તું વાંધો નાં લે. તેઓ મારી ચાકરીમાં અસલથી રહેલાછે, અને મેં મારે હાથે રાજ છોડીઉંછે માટે તેઓને જો હું રજા આપુંતો વગર વાંકે તેઓ રહજાહેછે.

પણ ફરંગીજે નાથી હા કહેઉં નહી. આ કાંમમાંથી બાપની નહી પણ પોતાની ખુશી પરમાણે તે ચાલવા માંગતી હતી, જે નાઈફ જાલેજારને અપમાન સરખું હતું અને એ નજીવાં કારણ ઉપરથી આ છોકરીએ છીટાં શોધીઆં હતાં. એ ઉપરથી તેઓ વચે કજીઓ થઇ પડીઓ.

જાલ—કમબખત ફરંગીજ તારી મરજીછેતો હું તારા ઘરમાંથી નીકલી જવાને તઈઆર છેઉં. મારૂં આખું રાજ મેં તુંને આપીઉં અને તું આટલી મારી મરજી બાહાલ રાખવાને ના પાડેછે, તો તારા સરખી બેમરત બેટીના ઘરમાં રેહેવું નાદરૂસતછે. મારાથી તું આટલી વધીછે, અને મારો એક શોખ પુરો પાડવાની તું મારી સાંમે થાએછે.

ફરંગીજ—એમાં મેં ખોટું શું કીધુંછે ?

જાલ—અરે નાપાક, એમાં સાત ખોટાંનું એક ખોટુંછે. હા—હવે હું પસતાવો કરૂં છઉં. દાહેઓ થવાની આગમચ હું બેવકુફ થએઓ છઉં, અને તુને રાજ આપવામાં મારી ભુલ થઇછે. બેઇમાની ફતર સરખો એક દેવ છે, પણ જારે બચાંના દીલમાં તેનું ઘર થાએછે તારે તે રાખસ કરતાં વધારે જબુન લાગેછે.

હીંઆંથી જાલના મીજાજનો પાર રહેઓ નહી. તેના સાથીઓએ તેને નરમ પાડવાની ઘણી મેહેનત કીધી પણ તે નરમ પડીઓ નહી. તેને તેની બેટી પીરોજ ઇઆદ આવી અને તે છાતી અફાડીને અફસોસ કરવા લાગો. તેણે તુરત આ છોકરીનું ઘર છોડી જવાનું ઠરાવીઉં અને તેટલા માટે અસબાબ તઈઆર કરવાનો હોકમ આપીઓ. તેણે પોતાની બીજી બેટી ગુલનારને તાંહાં રેહેવા જવાનો વીચાર રાખીઓ અને ખાતરીથી બોલીઓ કે "દુકતી મારી તે દીકરી હીરા સરખીછે, અને તે મને ખરાં માનથી રાખશે." આ ઠરાવથી ફરંગીજ જરાબી દલગીર થઈ નહી. તેણે પોતાના બાપને રાખવાની ખોહેસ કીધી નહી, પણ ઉલટું જણાવા લાગી કે જારે "તે દીકરી ખરી હકીકત જાંણશે તારે તેબી તમોને રાખશે નહીં."

આ શુખનોથી જાલનો પીરો ઉછલી આવીઓ. તેણે પોતાની દીકરીને ગાલો દેવા માંડી. તે બોલીઓ કે—"ઓ ખોદા ! આ દુકતીનું નખોદ વલજો કે મારા સરખા એક રાજાને આ રીતના શુખનો કેહેછે. ફરંગીજ તારૂં ખાંનુખરાબ થજો, તારૂં પાપ હીંઆંજ નડજો. ખોદા તુને વાંજની કરશે, તું બચાં વગરની રાડ થશે, તારાં પેટમાંથી કદી ફલ નહી ઉગશે, અને જો ઉગશેતો તુને એજ પરમાણેનો સવાદ આપશે. ઓ ફરંગીજ તારેજ તું જાંણશે કે બેમરવત ફરજંદનું દુખ કેવુંછે."

આ સરવે શુખનો એક બાપના મોહોમાંથી નીકલવા ઘટતા નથી, પણ જાલતો બુઢો થએઓ અને તેની સાથે જાંણે ઘેલો થએઓ હતો. તેણે પોતાના ખરાબ મીજાજને લીધેતો પોતાની પીઆરી પીરોજને નજીવે બાંહાંને દેશનીકાલ કીધી હતી અને તેને કડુવા દીધી હતી. તારે આ દીકરીના ઉપલા વાંકને વખતે તે મુંગો કેમ રેહે ! ફરંગીજના ઠપકાથી જાલનું મગજ વધારે ફરી ગએઉં. તેના ગુસાનો કાંઇ અંત રહેઓ નહી અને તેવા ગુસામાં તેણે ઉપલી ગાલો દીધી હતી.

અંતે જાલેજારે પોતાના સરવે સાથીઓને રજા આપી, તે પછે તે પોતે પોતાના લઉવાને લઇને બીજી દીકરીના રાજ તરફ જવાને નીકલી પડીઓ. આ વખતે પેલો વફાદાર ચાકર તેની સાથેજ હતો. હજીુર સુધી તેણે છુપુંજ નામ રાખીઉં હતું અને જાલને ખબર નહી હતી કે એ તેનો દરબારી જાંમાસપ હતો.

પણ જાલ ગુલનારને ઘર જઈ પુગે તેની આગમચ તેની ઉપર કાગજ લખાવીને તેમાં બાવાની ખરાબ ચાલ તેને જાહેર કરવાનો ફરંગીજે ઉપાએ કીધો. તે કાગજમાં તેણે પોતાની બેહેનને ઘણીએક વાતો વધારીને લખી હતી, તથા પોતાની તકસીર ઢાંકવા માટે ખોટા હેવાલો કહેઆ હતા. છેલે ગુલનારને મલીને વધારે હકીકત જણાવવાની ફરંગીજે તે કાગજમાં ખાહેસ દેખાડી હતી. એવી મતલબનું કાગજ આપીને તેણે પોતાના કારબારીને તુરત રવાંને કીધો.

પરકરણ પાંચમું.

વેરનું જેહેર.

હવે જાલની દીકરીઓની વાતને પડતી મેલી જરા ફરાંમરજના દીકરાઓ તરફ નેગાહા પોંહોંચાડીએ. એ એક મારગી ઉમરાવને પોતાના સગા દીકરા તરફ જે ધીકાર પેદા થએઓ હતો તેમાં દીવસ જતે અતીશએ વધારો થવા લાગો અને તે પોતાની રાખેલીને પેટના છોકરા તરફ વધતો ચાહા દેખાડવા લાગો. કારંન તેને મનસે હવે ખરો હીરો થઈ લાગો, અને ફરાંમરજ એવુંજ વીચારવા લાગો કે તેના શોહોરાબની ચાલને માટે તેને સજા કરવી ઘટેછે. તેની ચાલ ઉપર એ સઘલો શક નાખવાનું કારણ તેનો સાવકો ભાઈ કારંન હતો. પણ જેવો જહલકાટ આ છોકરામાં હતો તેવોજ ખરી ચાલચલણનો તે હતો કે નહી તે તેનાં ભાઈ શોહોરાબ સાથની નીચલી વાત ઉપરથી વાંચનારને માલંમ પડશે.

જે દીને કારંને પોતાના બાપ આગલ શોહોરાબની ખરીકે ખોટી સહીનો કાગજ રજુ કીધો હતો તેજ દીને તેણે શોહોરાબની મુલાકાત કીધી હતી, અને તે નીરદોશ જવાનને આ રીતે ઉસકેરીઓ હતો—

કારંન—ભાઈ શોહોરાબ આજ રાતના ગરહણેતો મોકાણ વાલીછે. જોતીશો કેહેછે કે એ ગરહણથી રાજમાં લડાઈ થશે, પરજા મરાઇ મરશે, દેશમાં દુકાલ પડશે અને બાપ બેટા વચે વેર થશે.

શોહોરાબ—છી ! છી ! તું એવો વેહેંમ શું રાખેછે ?

કારંન—ભાઈ એમ ના બોલ. જોતીશોની એ આગમચેતી ખરી પડીછે.

શોહોરાબ—ખબી ખોટી વાત. લાવ એકતો દાખલો આપ.

કારંન—અરે ઇઆર દાખલો શું પુછેછે ? હું જારે વીચાર કરૂં છેઉં તારે મને ઘણું દુખ લાગેછે.

શોહોશબ—વલી તેનું શું કારણ ?

કારંન—તે દાખલો આપણને પોતાનેજ લગતોછે ભાઈ. જો હમણા હમણા આપણા બાવાનો મીજાજ બદલાઈ ગએઓછે, તેમાં તેવણ તુંને અજબ જેવી રીતે ધીકારવા લાગાછે અને એવું ચાહેછે કે તારા જેવા દીકરા પેટે નહી પડેતો બેહેતર. જો ભાઈ મારી ઉપર તારૂં જે હેતછે, તેને લીધે મને કેહેવાની ફરજ પડેછે કે તુંને મારીનાખવાના તેવન ઉપાએ શોધેછે.

સમજુ શોહોરાબે આ સઘલા હેવાલને ખરો માનીઓ નહી અને તે ખરેખર ખોટોજ હેવાલ હતો. કારંનેજ પોતાના બાપને ઉસકેરીઓ હતો, અને હવે આ ભાઈને ઉસકેરવા આવીઓ હતો તોપણ કારંને એવીતો તાલ અને તલાવટથી તેને સમજ પાડી કે શોહોરાબને સઘલી વાત ખરી લાગી, અને તેથી પોતાના બચાવને ખાતર હથીઆર બાધીને ઘરમાં ફરવાનું તેણે કબુલ કીધું ગરીબ બીચારો જવાન, આ ઠગારાના ટોંગથી લલચાઈ ગએઓ. તેણે ઘરમાં હથીઆર બાધીને ફરવા માડીઉં, પણ તેથી તેના બાપને વધારે શક ગએઓ અને તે પોતાના શીઆંના બેટા તરફ વધારે ધીકાર દેખાડવા લાગો. ફરાંમરજની ખાતરી થઈ કે કારંને જે કાઈ તેને ખબર કીધીછે તે ખરીછે, અને તેનો દીકરો તેનો જીવ લેવાને તપેછે. શોહોરાબની ખાતરી થઈ કે કારંને તેના બાપ વીશે જે હેવાલ કહેઓછે તે ખરોછે, અને તે તેને ધીકારેછે.

એ રીતે ફરાંમરજને ખોટી વાત સમજાવી ઘભરાટમાં નાખવાનો તથા શોહોરાબ વીશે તેના મનમાં વેર વસાવાનો કારંનને શું સબબ પડીઓ હતો તે તેના મનમા ભમતા ભેદ ઉપરથી જણાઈ આવેછે. તે ભેદ એ હતો કે "ખોદાએ મારો જનમ આપીઓછે, તથા કુદરતે મને બીજાં માણસોના સરખો બનાવીઓછે, તોપણ મારો બાપ મારાં કરતાં મારા ભાઈને વધારે ચાહેછે અને મને વારેઘડીએ રાંડને પેટનો બોલીઆ કરેછે. તે મને નીચો અને શોહોરાબને ઉંચો ગણેછે, મને ખીજવેછે અને તેને રીઝવેછે. એમ શા માંટે ? તેની બદફેલીથી મારો જનમ થએઓ તેમાં મારો વાંક નથી. તોપણ એ બુઢો મને આટલુ અપમાંન આપેછે, અને તેના વેરનુ જેહેર શોધવાની મને ફરજ પડેછે."

આવાં વેર ઉપરથી શોહોરાબ સરખા નોજવાંન પુરૂશ વીશે કારને ફરાંમરજનાં મનમા ઉપલા જેહેરી વીચાર પેવસ્ત કીધા હતા. પણ તેના મંનનો ભેદ નહી સમજવાથી કારનનુ કેહેવુ ફરાંમરજે એટલુ બધુ બાહાલ રાખીઉ હતુ, કે કારંનને ઓર વધારે ખુશી ઉપજી હતી, કેમકે તેથી પોતાની મરજી માફક તુમરા લડાવાતુ તેને પુરતી રીતે બની આવશે એવી તેને ખાતરી હતી.

આવી દુરની ધુરકા ધુરકીમાં થોડાએક દીવસ નીકલી ગએઆ. પણ તે હાલતમા મામલો ચાલીઆ કરે એ વાત કારંનને દરૂસત લાગી નહી. માંટે તેણે એક નવુ કારસતાંન શોધી કાહાડીઉ. શોહોરાબને પોતાના આ ભાઈ ઉપર પુરતો વીસવાસ હતો. તે વીસવાસ મેલવવાને આ શખસ શોહોરાબનો સંભાલ લેવાનુ ઘણુ દોલ ઘાલતો હતો. બાપનો ગુસો ઓછો કરવાનુ સઘલુ કાંમ શોહોરાબે પણ એ કારંનને હાથ નાખીઉ હતુ. એ ઉપરથી તેને એવી તાલ કરવાનુ બની આવીઉ કે તેથી શોહોરાબ તેને મનસે સદાનો દુર થએઓ અને તે પોતાના ખોટારાં છતાં બાપની નજરમાં જહલકવા લાગો.'

પરથમ તેણે ફરાંમરજને ચેતાવી મેલીઉ હતું કે તેણે રાતને વખતે ઘરનાં એક ચોકસ બાગમાં હાજર થવું. એટલુ કહીને પછે કારંન શોહોરાબને વાત કરાવતો તે જગામાં લઈ આવીઓ, પણ તે વખતે તેનો બાપ તાંહાં આવવાનો હતો. થોડા વખતમાં તે દુરથી આવતો દેખાએઓ તે ઉપરથી કારને પોતાના ભાઈને ધાસતી આપી કે "તે તુને જો શેતો તુરત મારી નાખશે વાસતે બેહેતર કે હીઆંથી નાંહાસ, તું નાહસે તેટલાં હું ઓતર તેને દેખાડવા મારે તારી ઉપર તલવાર ઉચકશ, પણ તુને મારશ નહી." એમ કેહેવા ઉપરથી શોહોરાબ તુરત નાહઠો અને કારને તલવાર અફાડીને મોટી બુમાબુમ કરી મેલી, એટલુજ નહી પણ પોતાની તલવાર વટે તેણે પોતાનેજ જખમ કીધા અને જાંણીબુજીને લોહી કાહાડી બુમ મારતો ઉભો રહેઓ.

તુરતજ તાંહાં ફરાંમરજ ઘભરાટમાં આવી પુગો. તે આવનાંવાર શોહોરાબ વીશે પુછવા લાગો, જેથી કારંનને પોતાના તરકટ કરવાનુ બની આવીઉં

કારણ—અરે સાહેબ હું જેવો તેને પકડવા ગએઓ તેવોજ તે નાહસી ગએઓ પણ મને આ જખમ કરી ગએઓછે.

ફરાંમરજ—પણ તું શા માટે પકડવા ગએઓ !

કારંન—બીજું હું શું કરૂ ? તમારૂ ખુંન કરવાને તે મને સમજાવા લાગો, પણ મેં કહેઉ કે એ કાંમમાં ખોદા રાજી નથી, અને મોટો ગુનાહછે. એ ઉપરથી સાહેબ તેણે જોઈઉ કે હું તેની ઉમેદની સામે છઉં. માટે મારો અંત લાવવાની ધારનાથી તે મારા ઉપર હાથ ઉંચકવા લાગો. એ ઉપરથી મારા બચાવને થકી હું તેને પકડવા ગએઓ પણ તેવામા સાહેબ પોતાની તલવારથી એકજ ફટકો મારીને તે નાહસી જએઓ. અરે બાવા મારો હાથ લોહી લુવાંન થઈ ગએઓછે હું જલદીથી બેશુધ થઈ જવશ.

આ હેવાલ સાભલીને ફરામરજને ઉપજેલી અચરતાનો કાઈ પાર રહેઓ નહી. બીહીક, ઘભરાટ અને ખુશાલી તેને સાથે ઉપજી હતી, પણ સઉથી મોટો જુસો તેની શંતોશનો હતો, કારંનને તે અતીઘણી ધીરજ આપવાં લાગો, તથા બુઢા બાપને ખાતર તેણે વફાદારી દેખાડી પોતાને નુકસાંન થવા દીધુ એવુ જોઈને તે તેની કીરતી ગાવા લાગો. તેને ખબર નહી હતી કે કારંને આ જખમ પોતાને હાથે કીધો હતો અને બીચારા શોહોરાબનો કાઈ વાંક નહી હતો. તેનાં અનજાંનપણાથી ફરાંમરજ કારંનને કોઈ માણસ નહી પણ ફરેસતામાં ગણવા લાગો, અને ફરી ફરીથી દુવા માંગવા લાગો કે ખોદા એ હીરાને લાબી ઉમર બખશે. તેણે શોહોરાબની શોધને માટે તુરત માંણસોને રવાંને કીધાં અને કારંનને ધીરજ આપી કે નામદાર બાનુ ગુલનાર તેનાં ખાવંદ નોદર સાથ તેના ઘરમાં રેહેવા આવવાનીછે તે વખતે તે શાહાજાદીને ખરી હકીકતથી વાકેફ કરશે.

તું વાંચે નાં લે. તેઓ મારી ચાકરીમાં અસલથી રહેલાછે, અને મેં મારે હાથે રાજ છોડીઉંછે માટે તેઓને જો હું ર જા આપુંતો વગર વાંકે તેઓ રહજાહેછે.

પણ ફરંગીજે નાથી હા કહેઉં નહી. આ કાંમમાંથી બાપની નહી પણ પોતાની ખુશી પરમાણે તે ચાલવા માંગ તી હતી, જે જાઈફ જાલેજરને અપમાન સરખું હતું અને એ નજીવાં કારણ ઉપરથી આ છોકરીએ છીટાં શોધીઆં હ તાં. એ ઉપરથી તેઓ વચે કજીઓ થઇ પડીઓ.

જાલ—કમબખ્ત ફરંગીજ તારી મરજીછેતો હું તારા ઘરમાંથી નીકલી જવાને તઇઆર છેઉં. મારૂં આખું રાજ મેં તુંને આપીઉં અને તું આટલી મારી મરજી બાહાલ રા ખવાને ના પાડેછે, તો તારા સરખી બેમરત બેટીના ઘરમાં રેહેવું નાદરૂસતછે. મારાથી તું આટલી વધીછે, અને મા રો એક શોખ પુરો પાડવાની તું મારી સાંમે થાએછે.

ફરંગીજ—એમાં મેં ખોટું શું કીધુંછે ?

જાલ—અરે નાપાક, એમાં સાત ખોટાંનું એક ખો ટુંછે. હા—હવે હું પસતાવો કરૂં છઉં. દાહેઓ થવાની આગમચ હું બેવકુફ થએઓ છઉં, અને તુંને રાજ આપ વામાં મારી ભુલ થઇછે. બેઇમાની ફતર સરખો એક દેવ છે, પણ જારે બચાંના દીલમાં તેનું ઘર થાએછે તારે તે રાખ સ કરતાં વધારે જબુન લાગેછે.

હીંઆંથી જાલના ખીજાજનો પાર રહેઓ નહી. તેના સાથીઓએ તેને નરમ પાડવાની ઘણી મેહેનત કીધી પણ તે નરમ પડીઓ નહી. તેને તેની બેટી પીરોજ ઈઆદ આવી અને તે છાતી અફાડીને અફસોસ કરવા લાગો. તેણે તુર ત આ છોકરીનું ઘર છોડી જવાનું ઠરાવીઉં અને તેટલા મા ટે અસબાબ તઈઆર કરવાનો હોકમ આપીઓ. તેણે પો તાની બીજી બેટી ગુલનારને તાંહા રેહેવા જવાનો વીચાર રા ખીઓ અને ખાતરીથી બોલીઓ કે "દુકતી મારી તે દીકરી હીરા સરખીછે, અને તે મને ખરાં માનથી રાખશે." આ ઠરાવથી ફરંગીજ જરાબી દલગીર થઈ નહી. તેણે પોતાના બાપને રાખવાની ખોહેસ કીધી નહી, પણ ઉલટું જણાવા લાગી કે જારે "તે દીકરી ખરી હકીકત જાંણશે તારે તેબી ત મોને રાખશે નહીં."

આ શુખનોથી જાલનો પીરો ઉછલી આવીઓ. તેણે પોતાની દીકરીને ગાલો દેવા માંડી. તે બોલીઓ કે—"ઓ ખોદા ! આ દુકતીનું નખોદ વલજો કે મારા સરખા એક રા જાને આ રીતના શુખનો કેહેછે. ફરંગીજ તારૂં ખાંનુખ રાબ થજો, તારૂં પાપ હીંઆંજ નડજો. ખોદા તુંને વાંજની કરશે, તું બચાં વગરની રાડ થશે, તારાં પેટમાંથી કદી ફલ નહી ઉગશે, અને જો ઉગશેતો તુંને એજ પરમાણેનો સવાદ આપશે. ઓ ફરંગીજ તારેજ તું જાંણશે કે બેમરવત ફરજં દનું દુખ કેવુંછે."

આ સરવે શુખનો એક બાપના મોહોમાંથી નીકલવા ઘટતા નથી, પણ જાલતો તુટો થએઓ અને તેની સાથે જાંણે ઘેલો થએઓ હતો. તેણે પોતાના ખરાબ ખીજાજને લીધેતો પોતાની પીઆરી પીરોજને નજીવે બાંહાંને દેશનીકાલ કી ધી હતી અને તેને કદુવા દીધી હતી. તારે આ દીકરીના ઉપલા વાંકને વખતે તે સુંગો કેમ રેહે ! ફરંગીજના ટપકા થી જાલનું મગજ વધારે ફરી ગએઉં. તેના ગુસાનો કાંઇ અંત રહેઓ નહી અને તેવા ગુસામાં તેણે ઉપલી ગાલો દીધી હતી.

અંતે જાલેજરે પોતાના સરવે સાથીઓને રજા આપી. તે પછે તે પોતે પોતાના લઉવાને લઈને બીજી દીકરીના રાજ તરફ જવાને નીકલી પડીઓ. આ વખતે પેલો વફાદાર ચા કર તેની સાથેજ હતો. હજુર સુધી તેણે છુપુંજ નામ રાખી ઉં હતું અને જાલને ખબર નહી હતી કે એ તેનો દરબા રી જાંમાસપ હતો.

પણ જાલ ગુલનારને ઘર જાઈ પુગે તેની આગમ ચ તેની ઉપર કાગજ લખાવીને તેમાં બાવાની ખ રાબ ચાલ તેને જાહેર કરવાનો ફરંગીજે ઉપાએ કીધો. તે કાગજમાં તેણે પોતાની બેહેનને ઘણીએક વાતો વધારીને લ ખી હતી, તથા પોતાની તકસીર ઢાંકવા માટે ખોટા હેવાલો કહેઆ હતા. છેલે ગુલનારને મલીને વધારે હકીકત જણા વવાની ફરંગીજે તે કાગજમાં ખાહેસ દેખાડી હતી. એ વી મતલબનું કાગજ આપીને તેણે પોતાના કારભારીને તુરત રવાને કીધો.

પરકરણ પાંચમું.

વેરનું જેહેર.

હવે જાલની દીકરીઓની વાતને પડતી મેલી જરા ફ રાંમરજના દીકરાઓ તરફ નેગાહા પોંહોંચાડીએ. એ એક મારગી ઉમરાવને પોતાના સગા દીકરા તરફ જે ધીકાર પેદા થએઓ હતો તેમાં દીવસ જાતે અતીશએ વધારો થવા લાગો અને તે પોતાની રાખેલીને પેટના છોકરા તરફ વધતો ચાહા દેખાડવા લાગો. કારંન તેને મનસે હવે ખરો હીરો થઇ લાગો, અને ફરાંમરજ એવુંજ વીચારવા લાગો કે તેના શોહો રાબની ચાલને માટે તેને સજા કરવી ઘટેછે. તેની ચાલ ઉપર એ સઘલો શક નાખવાનું કારણ તેનો સાવકો ભાઈ કારંન હતો. પણ જેવો જહલકાટ આ છોકરામાં હતો તેવો જ ખરી ચાલચલણનો તે હતો કે નહી તે તેનાં ભાઈ શોહો રાબ સાથની નીચલી વાત ઉપરથી વાંચનારને માલંમ પડશે.

જે દીને કારંને પોતાના બાપ આગલ શોહોરાબની ખ રીકે ખોટી સહીનો કાગજ રજુ કીધો હતો તેજ દીને તેણે શો હોરાબની મુલાકાત કીધી હતી, અને તે નીરદોશ જવાનને આ રીતે ઉસકેરીઓ હતો—

કારંન—ભાઇ શોહોરાબ આજ રાતના ગરહણેતો મો કાણ વાલીછે. જોતીશે કેહેછે કે એ ગરહણથી રાજમાં લડાઇ થશે, પરજા મરાઇ મરશે, દેશમાં દુકાલ પડશે અને બાપ બેટા વચે વેર થશે.

શોહોરાબ—છી ! છી ! તું એવો વેહેંમ શું રાખેછે ?

કારંન—ભાઇ એમ ના બોલ. જોતીશેની એ આગમ ચેતી ખરી પડીછે.

શોહોરાબ—બધી ખોટી વાત. લાવ એકતો દાખલો આપ.

કારંન—અરે ઇઆર દાખલો શું પુછેછે ? હું જારે વી ચાર કરૂં છેઉં તારે મને ઘણું દુખ લાગેછે.

શોહોરાબ—વલી તેનું શું કારણ ?

કારંન—તે દાખલો આપણને પોતાનેજ લગતોછે બાઈ. જો હમણા હમણા આપણા બાવાનો મીજાજ બદલાઇ ગએઓછે, તેમાં તેવણ તુંને અજબ જેવી રીતે ધીકારવા લાગાછે અને એવું ચાહેછે કે તારા જેવા દીકરા પેટે નહી પડેતો બેહેતર. જો ભાઈ મારી ઉપર તારૂં જે હેતછે, તેને લીધે મને કેહેવાની ફરજ પડેછે કે તુંને મારીનાખવાના તેવન ઉપાએ શોધેછે.

સમજુ શોહોરાબે આ સઘલા હેવાલને ખરો માનીઓ નહી અને તે ખરેખર ખોટોજ હેવાલ હતો. કારંનેજ પોતાના બાપને ઉસકેરીઓ હતો, અને હવે આ ભાઈને ઉસકેરવા આવીઓ હતો તોપણ કાર'ને એવીતો તાલ અને તલાવટથી તેને સમજ પાડી કે શોહોરાબને સઘલી વાત ખરી લાગી, અને તેથી પોતાના બચાવને ખાતર હથીઆર બાંધીને ઘરમાં ફરવાનું તેણે કબુલ કીધું ગરીબ બીચારો જવાન, આ ઠગારાના ઢોંગથી લલચાઈ ગએઓ. તેણે ઘરમાં હથીઆર બાંધીને ફરવા માંડીઉં, પણ તેથી તેના બાપને વધારે શક ગએઓ અને તે પોતાના શીઆંના બેટા તરફ વધારે ધીકાર દેખાડવા લાગો. ફરાંમરજની ખાતરી થઈ કે કાર'ને જે કાંઇ તેને ખબર કીધીછે તે ખરીછે, અને તેનો દીકરો તેનો જીવ લેવાને તપેછે. શોહોરાબની ખાતરી થઈ કે કાર'ને તેના બાપ વીશે જે હેવાલ કહેઓછે તે ખરોછે, અને તે તેને ધીકારેછે.

એ રીતે ફરાંમરજને ખોટી વાત સમજાવી ઘબરાટમાં નાખવાનો તથા શોહોરાબ વીશે તેના મનમાં વેર વસાવાનો કાર'નને શું સબબ પડીઓ હતો તે તેના મનમા ભમતા ભેદ ઉપરથી જણાઈ આવેછે. તે ભેદ એ હતો કે "ખોદાએ મારો જનમ આપીઓછે, તથા કુદરતે મને બીજા' માણસોના સરખો બનાવીઓછે, તોપણ મારો બાપ મારાં કરતાં મારા ભાઈને વધારે ચાહેછે અને મને વારેઘડીએ રાંડને પેટનો બેલીઆ કરેછે. તે મને નીચો અને શોહોરાબને ઉંચો ગણેછે, મને ખીજવેછે અને તેને રીજવેછે. એમ શા માટે ? તેની બદફેલીથી મારો જનમ થએઓ તેમાં મારો વાંક નથી. તોપણ એ બુહો મને આટલુ અપમાંન આપેછે, અને તેના વેરનુ જેહેર શોધવાની મને ફરજ પડેછે."

આવા વેર ઉપરથી શોહોરાબ સરખા નોજવાંન પુરૂશ વીશે કાર'ને ફરાંમરજનાં મનમા ઉપલા જેહેરી વીચાર પેવસ કીધા હતા. પણ તેના મ'નનો ભેદ નહી સમજવાથી કાર'નનુ કેહેવુ ફરાંમરજે એટલુ બધુ બાહાલ રાખીઉ હતુ, કે કાર'નને ઓર વધારે ખુશી ઉપજી હતી, કેમકે તેથી પોતાની મરજી માફક તુમરા લડાવાનુ તેને પુરતી રીતે બની આવશે એવી તેને ખાતરી હતી.

આવી દુરની ઘુરકા ઘુરકીમાં થોડાએક દીવસ નીકલી ગએઆ. પણ તે હાલતમા મામલો ચાલીઆ કરે એ વાત કાર'નને દરસત લાગી નહી. માટે તેણે એક નવુ કારસતાંન શોધી કાહાડીઉ. શોહોરાબને પોતાના આ ભાઈ ઉપર પુરતો વીસવાસ હતો. તે વીસવાસ મેલવવાને આ શખસ શોહોરાબનો સંભાલ લેવાનુ ઘણુ દેલ ઘાલતો હતો. બાપનો ગુસો ઓછો કરવાનુ સઘલુ કાંમ શોહોરાબે પણ એ કાર'નને હાથ નાખીઉ હતુ. એ ઉપરથી તેને એવી તાલ કરવાનુ બની આવીઉ કે તેથી શોહોરાબ તેને મનસે સદાનો દુર થએઓ અને તે પોતાના ખોટારાં છતા બાપની નજરમાં જહલકવા લાગો.

પરથમ તેણે ફરાંમરજને ચેતાવી મેલીઉ હતુ કે તેણે રાતને વખતે ઘરનાં એક ચોકસ ભાગમાં હાજર થવું. એટલુ કહીને પછે કાર'ન શોહોરાબને વાત કરાવતો તે જગામાં લઈ આવીઓ, પણ તે વખતે તેનો બાપ તાંહાં આવવાનો હતો. થોડા વખતમાં તે દુરથી આવતો દેખાએઓ તે ઉપરથી કાર'ને પોતાના ભાઇને ધાસતી આપી કે "તે તુને કોશેતો તુરત મારી નાખશે વાસતે બેહેતર કે હીંઆથી નાંહાંસ, તું નાહસે તેટલા હું માતર તેને દેખાડવા માટે તારી ઉપર તલવાર ઉચકશ, પણ તુને મારશ નહી." એમ કેહેવા ઉપરથી શોહોરાબ તુરત નાહઠો અને કાર'ને તલવાર અફાડીને મોટી બુમાબુમ કરી મેલી, એટલુજ નહી પણ પોતાની તલવાર વડે તેણે પોતાનેજ જખમ કીધા અને જાંણી બુજીને લોહી કાહાડી બુમ મારતો ઉભો રહેઓ.

તુરતજ તાંહાં ફરાંમરજ ઘબરાટમાં આવી પુગો. તે આવતાવાર શોહોરાબ વીશે પુછવા લાગો, જેથી કાર'નને પોતાના તરકટ કરવાનુ બની આવીઉ.

કારણ—અરે સાહેબ હું જેવો તેને પકડવા ગએઓ તેવોજ તે નાહસી ગએઓ પણ મને આ જખમ કરી ગએઓછે.

ફરાંમરજ—પણ તુ' શા માટે પકડવા ગએઓ !

કારંન—બીજું હું શું કરૂ ? તમારૂ ખુ'ન કરવાને તે મને સમજાવા લાગો, પણ મેં કહેઉ કે એ કામમા ખોદા રાજી નથી, અને મોટો ગુનાહછે. એ ઉપરથી સાહેબ તેણે જોઈઉ કે હું તેની ઉમેદની સામે છઉં. માટે મારો અંત લાવવાની ધારનાથી તે મારા ઉપર હાથ ઉંચકવા લાગો. એ ઉપરથી મારા બચાવને થકી હું તેને પકડવા ગએઓ પણ તેવામા સાહેબ પોતાની તલવારથી એકજ ફટકો મારીને તે નાહસી ગએઓ. અરે બાવા મારો હાથ લોહી લુવાંન થઈ ગએઓછે હું જલદીથી બેશુધ થઈ જવશ.

આ હેવાલ સાંભલીને ફરાંમરજને ઉપજેલી અચરતાનો કાંઇ પાર રહેઓ નહી. બીહીક, ઘબરાટ અને ખુશાલી તેને સાથે ઉપજી હતી, પણ સઉથી મોટો જુસો તેની શ'તાશનો હતો, કાર'નને તે અતીઘણી ધીરજ આપવાં લાગો, તથા બુઢા બાપને ખાતર તેણે વફાદારી દેખાડી પોતાને નુકસાંન થવા દીધુ એવુ જોઇને તે તેની કીરતી ગાવા લાગો. તેને ખબર નહી હતી કે કાર'ને આ જખમ પોતાને હાથે કીધો હતો અને બીચારા શોહોરાબનો કાંઇ વાંક નહી હતો. તેનાં અનજાંનપણાંથી ફરાંમરજ કાર'નને કાંઈ માણસ નહી પણ ફરેસતામાં ગણવા લાગો, અને ફરી ફરીથી દુવા માગવા લાગો કે ખોદા એ હીરાને લાંબી ઉમર બખશે. તેણે શોહોરાબની શોધને માટે તુરત માણસોને રવાંને કીધાં અને કાર'નને ધીરજ આપી કે નામદાર બાનુ ગુલનાર તેનાં ખાવંદ નોદર સાથ તેના ઘરમાં રેહેવા આવવાનીછે તે વખતે તે શાહાજાદીને ખરી હકીકતથી વાકેફ કરશે.

માતાઓને ચેતવણી—દુધમલ બાલકોને જોઈતો ખોરાક.

ઘણી નાહાની ઊમરના બાલકોને જોઈતું દુધ આપવાની માતાના થાંણમાં જો શકતી નહી હોએ અને જો ધવાડનારીબી મલી શકતી નહી હોએતો બાલકને કેટલું અને કેમ દુધ આપવું તથા તેમ કરતાં કંઈ બાબદોની તપાસ રાખવી તે વીશેની થોડીએક ચેતવણી એ હમારા ગએઆ આંક મધે હમે આપી હતી. આ આંકમાં હમો તેનેજ લગતી થોડીએક વધારે વીગતો આપીએ છઈએ, અને તેમાં અગત કરીને જે બાલકો જરા જરા ઊમરે આવતાં જાએ તેઓના ખોરાકમાં શું સંભાલ રાખવો તે વીશે હમારે થોહુંએક જણાવવું છે.

પરથમ હમો ધાવતાં બાલકોથી શરૂ કરીએ છઈએ. ધાવતાં બચાંને કેટલો અને કેટલીવાર ખોરાક આપવો, એ મુકરર કરવા માટે બચાંની ઊમર ઊપર અને તેની પાચન શકતીના જોર ઊપર ધીઆન રાખવું જોઈએ. બચું બે ચાર અથવાડીઆંનું હોએ અને તેને ધવાડવાનું બની ન શકેતો થોડો ખોરાક (દુધ) પાંચ સાત ચમચા જેટલો થોડે થોડે વારે આપવો કારણ કે દરએક વેલા માદામાં તેથી વધારે ખોરાક રહી શકતો નથી. જેમ બચું દાહાડે મોટું થતું જાએ તેમ તેના આ ખોરાકનો વજન વધારતા જવું. એક માસનું બાલક થાએ એટલે તેને દર ચાર કલાકને આંતરે ખોરાક આપવો જેથી કરી તેનું પાચન કરવાને માદાને વખત મલે. પણ એટલાં નાહાની ઊમરનાં બાલકને આ કાએદા પરમાણેજ દુધનો ખોરાક નહી આપીઓતો પાચન શકતીને અડચણ પડેછે અને પચીઆ વગરનો ખોરાક માદામાંથી આંટરડાંમાં પેવસ થઇ તેના સરીરમાં બીગાડ કરેછે. નાધલાં બચાંને ખોરાક આપવામાં આપણી માતાઓ ઘણી ભુલ કરેછે અને મોટી ભુલ એ થાએછે કે તેને જોઈએ તે કરતાં વધારે ખાવાનું મલે છે. પણ તેને ખવાડવાનો ચોકશ વખત બાંધીઓ તો આ અડચણ મટી જાએછે અને ભુખ લાગી હોએતો થોડો ખોરાક આસતે આસતે ખવાડવાને જરૂરનો દીસેછે. અગરજો એ નીઆમ ઊપર અમલ કીધો તો પછી બચાંને બાદી, જાહાડો અને એવાં બીજાં દરદો થાતાં નથી તથા દવાઈ આપવાની જરૂર પડતી નથી.

માતાઓએ અગત કરીને આ વાત ધેઆનમાં રાખવી, કે બચાંને ખવાડતી વેલા તેને કંઈ બાજુ ઊપર રાખવું તે પણ એક અગતની બીનાછે. બચાંને સુતાં સુતાં ખવાડવું નહી પણ દાઈના હાથ ઊપર માથું ઊંચું રાખી ખવાડવું. વલી દર વેલા ખવાડીઆ પછી બચાંને પારણા અથવા ઝોલીમાં ઈઆ નહીતો માના ખોલામાં હરઘી કલાક અથવા એક કલાક વેર શુવાડવું તે સાથે તેને ખવાડીઆ પછે તેને રમાડવું, ઊછાલવું નહી એવું સારા વઈદોનું મતછે. જેમ મોટાં માણસને ખાધા પછી આરામ લેવાની જરૂર પડેછે તેવીજ જરૂર બચાંને ખોરાક હજમ કરવા માટે પડેછે, અને ખાવા પછી મનની ઈઆ તનની કશરત કરવાથી જેમ મોટાં માણસોને નુકસાન થાએછે તેમજ બચાંને પણ થાએછે.

પેહલા અથવા દુધના દાંત ફુટીઆ પછે જારે બીજા ખોરાકનો વખત આવેછે તારે બચાંને શું ખવાડવું તે પણ અગતની બીનાછે. છઠે, સાતમે અથવા આઠમે માસે એકાદ બે દાંત દેખાવા માંડે તાર પછે તેના ખોરાકમાં વધારો કરવો જોઈએ. બચાંને જો ગાએનું દુધ પાંણી સાથ ભેલીને આપવામાં આવતું હોએતો હવે તેને ફકત એકલું દુધજ આપવું અને જો એથી તેનો ઊધરભાવ થાએતો માસ બે માસ એજ જારી રાખવું, પણ ઘણું કરીને તેવાં બાલકોને આ કરતાં જરા વધારે સંધીન ખોરાકની જરૂરીઆત પડેછે માટે દુધની, સાબુચોખા, આરારૂટ અથવા તાપીઓકાની કાંજી બનાવીને આપવી અને જે વસતુની કાંજી બચાંને માફક આવે તે જારી રાખવી,

જે બે ચોરા દાંતથી ખોરાક ચવાઈ સકેછે તે જારે ફુટે તારે દરરોજ એક વખત ચીકીનનો અથવા કુંમરાં હલવાનના ગોસતનો બાલકને સેરવો આપવો. એવા સેરવાથી તે બાલકને ફાએદો થાએછે—માટે તે બનાવવામાં સંભાલ રાખવો ઘટેછે. ડાકટર બુલ લખેછે કે હમેસ ગોશને ગરમ પાણી સાથ ઊકાલીને સેરવો બનાવીઆમાં આવેછે પણ તેમાં ગોસ ચેઠવાઈ ગીઆથી જાજો કશ આવતો નથી. માટે નીચે લખવા પરમાણે સેરવો બનાવવો જોઈએ—"એક રતલ ચરબી વગરનું ગોશ લઈ તેને જરાએક છુંદવું અને તે ઊપર એક પેંટ થંડું પાણી નાખી તેને બે તરણ કલાક રેહવા દેવું પછી તેને ધીમી આંચે ઊકાલીઆ બા

૬ બે તરણ મીનીટ જોસમાં ઊકાલવું અને તેને ગાલી કાહડી અંદર જરા નીમખ નાખવું." એતો ગેસતના સેરવાની રીતછે, પણ ચીકીનનો સેરવો પણ એજ પર માણે બનાવવો ઘરેછે.

જારે છોકરૂ નવ દશ માસનુ થાએ તારે તેને અ દકચરૂ (હાફબોય) બેડું ખવાડવામાં અડચણ નથી, પણ આ વખતથી તેને જાંનવરનો સંધીન ખોરાક ઈઆ ને ગોસત ખાવા માટે આપવું નહી. તેમ કરવામાં ભુલછે અને એ ભુલ થવાથી ઘણું નુકસાન થાએછે એક નાંમીચો તબીબ લખેછે કે "બચાં ચાવીને ખાએ એવા દાંત તેનાં મોહોમાં બરાબર નીકલીઆ હોએ તે ની અગાઊ તેને જાંનવરનું ગોસત ખાવા સારૂ આ પવું નહી જોઈએ. જારે તે એવા ખોરાકને લાએક થાએછે તારે ખોદાતાલા તેને પોતાની મેલે દાંત આપેછે પણ કુદરતની ધારણાની અગાઊ તેને એ ખોરાક આપ વાથી ખોદાની મરજીથી તદન ઊલટું ચાલીઆ બરાબર છે. દાંત વગરનો બુઢો ડોસો ગોશતને ચાવીઆ વીના ગલી જાઈ શકે પણ બચાંનો માદો કોમલછે તેથી ગોશત જો બરાબર ચાવીઊં નહી તો બેશક તેને નુકસાન થા એછે." બીજો એક ડાકટર લખેછે કે "વગર દાંતવાલાં બચાંને ચાવવા માટે ગોશત દેવું એ ચાલ ઘટી વગર આટો દલવા જેવીછે." તોપણ એજ ચાલ આપણા જો વામાં દર રોજ આવેછે.

છ માસથી બાલક બે વરસનું થાએ તાંહાંસુધી ઊપલો કાએદો પાલવો જોઈએ કારણકે આ વેલા દાં તો બધા ફુટવા માંડેછે અને ખોરાક આપવામાં ભુલ થઈતો બચાંને નુકસાન થાએછે. દાંત ફુટવાનું જારી હોએછે તારે જોરાવર અને માએનાં દુધથી ધાવેલાં છો કરાંને બીમારી જાહાજી માલમ પડતી નથી, પણ બ ચાંને પેહલેથીજ હાથે પકાવેલો ખોરાક આપી ઊછેરી ઊં હોએછે તેને વધારે ખમવું પડેછે આ વેલા તે ને ગોવરૂ, શીતલા, જાહાડો અને કરમ થાએછે તથા ચોહ આવેછે. માટે તેનો ખોરાક આપવામાં જો દા હપણ ખરચીઊંતો એવી આશતેથી તે ચોકલું રેહેછે.

અલબતાં સરવે માતાઓથી કાંઈ આ ચેતવણી પરમાંણે ચલાવાનું નથી. માટે હાથથી પકાવેલા ખો રાકથી બચાંને જો જાહાડો અથવા ઊલટી થાએતો તેને લગતી એક ચેતવણી કાંમની થશે. જો એમ થાએતો માબાપોએ તેના ખોરાકમાં ફેરફાર કરી સારૂં કરવું. દવા એકદમ આપવી નહી. હલકો અને ક મતી ખોરાક આપવાથી ઘણો ફેર પડી જાએછે. તે એટલા સુધી કે પેટ ઘણું ગ્યાવેતો એખલી કાંજી પા વાથીજ તે બંધ થાએછે. જરા જરા માટે તેને દવા આપવાથી વધારે બીમારી થાએછે.

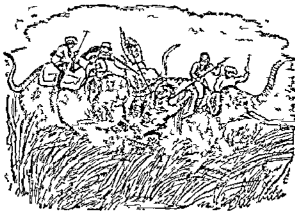
એમ કરતાં છોકરૂં મોટું થાએછે. બેથી આઠ વરસની ઊંમરમા તેને ખોરાક કેવો આ પવો તે તપાસીએ. દાંત ફુટીઆ પછી જાંનવર નુ ગોશત આપવામાં અડચણ નથી પણ તે મ સંભાલ રાખવી ઘરેછે કે તેથી કાંઈ ભુલ ઈઆ નુ કસાંન ન થાએ. પેહલે એક દીવસને આંતરે થોડું ગોશત આપવું જોઈએ. ખાંણું દર ચાર કલાક ગા લી કાહડીને આપવું. સહવારના સાત આઠ કલાકે પાં ઊં, માખણ અને દુધની ચાહ, કાંજી અથવા પાંઊંની કાતરી દુધમા ભીજવીને આપવી. બપોરના બાર કલાંકે ચીકીન અથવા ગોસત રોટી દેવી ઈઆ ચાવલ અ ને સેરવો અથવા રોટલી અને ઈંડું આપવું. સાંજ ના ચાર કલાકે સહવારનીજ માફક ખોરાક આપવો અ ને રાતના સાત વાગે બીસકીટ અથવા કાંજી આપવી. જરા જરા વધતી ઊમરનું બાલક થતું જાએ તેમ તે નો ખોરાક વધારવો. તાજું દુધ રોટી સાથ સહવાર સાંજ જો માફક આવેતો આપવું અને બપોરના જ મવામાં ગોસત તથા રોટલી અને જરા તરકારી દેવી.

આ વેલા બચાંને એક અગતની ટેવ પાડવા ને શીખવવું જોઈએછે, જેથી કરી આગલ જતા તેની સુખાકારીમાં ઘણો વધારો થાએછે. તેને આસતે આસતે ખાવા, ખોરાક ઘણીવાર ચાવવા અને આસતે થી ગલી જવા તથા બે ભોજન વચે બીજું કાંઈ પણ ન ખાવાને શીખવવું. આ ટેવ પાડવા માટે માતાએ પોતે તેને ખોરાક કેવો અને કેટલો આપવો તે વીશે સંભાલ રાખવી જોઈએ અને બચાંનો તંદરૂસત દેખા વ જોઈ તેને આંનંદ ઊપજશે.

દુનીઆંનો મુસાફર.

પત્ર ૧૧

મારાં પીઆરાં બેહન,

મારાં છેલાં કાગજનો છેલો હેવાલ બરમાં દેશ સંબંધી હતો. બરમાં દેશની પડોશમાં હીંદુસતાંન દેશ આવીઊછે, અને આપણ પોતે જારે એજ દેશમાં વસીએ છઈએ તારે તેનો થોડોએક હેવાલ તમોને પસંદ પડશે એવી હું આશા રાખું છઊં. પીઆરાં બેહેન તમો ઈઆદ રાખજો કે એશીઆખંડનાં ઘણાં ખરાં દેશોમાં હું ફરી વલીઓ છઊં, પણ હાથીઓ અને આદમીઓનાં રેહવાસનું હીંદુસતાંન સરખું જોવા અને ફરવા લાએક દેશ એકે મારી નજરમાં આવીઊં નથી જંગલી આરબો અને જહતુની કાબુલીઓનાં દેશમાં હું ફરીઓ છઊં, પોતાને બેહસતીમાં ગણનારા ચીનાંઓ, અને બધા ભાઈઓ વચે એક બાએડી રાખનારા ટીબેટનાં રેહવાસીઓને મેં જોએઆ છે, પણ હીંદુસતાંન જેવુ મોટું અને જાત જાતના દેખાવ, વનસપતી તથા લોકોથી ભરેલું દેશ મેં જોએઊં નથી. હીઆંની જમીન ફલવંત, હીઆંની ઈમારતો જોવા લાએક, હીઆંનાં શેહેરો વસતીથી ભરેલાં તથા જંગલો આંખને તાહાડક આપનારાંછે.

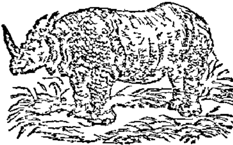
હીંદુસતાંનની ઊતરે હીમાલીઆ પરવત અને દખણે હીંદુ માહાશાગર આવીઓછે, તથા તેની પશચીમ દસાએ બંગાલનો આખાદ અને પુરવ તરફ કાબુલ તથા આરબી સમુદરછે એ દેશની ઊતરથી દખણ સુધીની લંબાઈ ૧૮૦૦ માઈલ અને વધતાંમાં વધતી પોહોલાઈ ૧૫૮૦ માઈલછે. તેણે ૧૨૫૦૦૦ ચોરસ માઈલની જગા રોકીછે, જે ઈઊરોપખંડનો લગભગ-તરીજો ભાગછે, તેમાં આસરે ૧૮ કરોડ માંણસોની વસતીછે, જે વસતી ઈઊનાઈટેડ સટેટસની વસતી કરતાં આસરે દસઘણી વધારે કેહવાએછે. હીંદુસતાંન ઊતર તરફથી ઘણું પોહોલુંછે, પણ દખણ આગલથી તે છેક સાંકડું થતુ જાએછે. તેની બે બોરદુએ બે કીસતાછે, જે પછે થોડાએક માઈલને અંતરે ઘાટ નાંમનાં મોટા ડુંગર શરૂ થાએછે. તે ડુંગરો ચહડીઆ પછે દેશનો મોટો ભાગ ઊંચાંણ ઊપરજ બંધાએલોછે.

હીંદુસતાંનમા મોટો ભાગ હીંદુ લોકોનોછે. તે સીવાએ મુસલમાંન, અને ખરીસટીઓનો એક સારો ભાગછે. હીંદુસતાંનની બીજી કોમો સાથ સરખાવતાં પારસીઓતો કુચ ગણતરીમાં નથી. હીંદુ લોકોમાં જુદી જુદી નાતોનો એક અજાએબ જેવો રવઈઓછે. લોકો બરાંમણ, ખતરી, સીપાઈ અને ધંધાદારી જેવા ચાર ભાગમાં વેંહેંચાઈ ગએઆછે, અને વલી એ ભાગનાં લોકોમાં જુદી જુદી નેઆતો થઈ ગઈછે. એક નાત વાલો બીજી નાત વાલા સાથ ખાવા પીવાનો અને લગણનો વેહેવાર રાખી શકતો નથી. એ રીતે લોકોનાં વીભાગ થઈ પડવાથી તેઓ વચે અરસ પરસ સંપ તથા પરીતીનો ગાઠ મજબુત રહેઓ નથી.

હીંદુસતાનનો જેટલો બોહાલો વીસતારછે તેટલી તેમાં ઊપલાં આદમીઓ ઊપરાત બીજાં જનાવરો તથા વનસપતીની મોટી ઊતપંતી નજરે પડેછે. જનાવરોમાં હાથી સરખાં સઊથી મોટાં, વાઘ સરખાં સઊથી શડી ખાનાર, તથા સોસવાટ સરખાં બીહાંમણાપરાંણીઓ આ દેશ મધે ઊભાએછે. એ પરાંણીઓનો વારેઘડીએ શેકાર કરવાને ઈઊરોપીઅનો અને દેશી શેકારીઓ જથાબંધ ટોલાંમાં એકઠા થઈને જાએછે. એવા એક વાઘના શેકારનું નાહાનું ચીતર આ પતરને મથાલે મેં દેખાડીઊંછે, અને સાંધી લોકો સોસવાટનો શેકાર કેમ કરેછે તે આ બીજાં ચીતર ઊપરથી તમોને જણાશે.

આ બે ચીતરો ઊપરથી આવા શેકારોની બ એનો થોડો ઘણોખી વીચાર આવેછે, અને આ વાત સરવેને જાણીતીછે કે વારેઘડીએ એવાં મોટાં પરાંણી આનો શેકાર કરવા જનારાઓ પોતાનો પીઆરો પ રાંણ ખોહી આવેછે. ઊંટ, બાલાબીછ, અને ગેનરો (જે

નું ચીતર પાસે મેલીઊંછે) તે તથા વરૂં, કોહોલું, ગાએ, ઢોર અને બીજાં પરાંણીઓ હીંદુસતાનના મોટાં જંગલોમાંથી પુશકલ મલી આવેછે. કેટલાંક ગાંમડાંઓમાં વાંદર કાગડાની મીશાલે છાપડે છાપડે દેખાએછે, અને લોકોમાં મીલનસાર થઈ ગએલાછે. પખશીઓમાં પોપટ, મોર અને મરઘાઓ પોતાના રંગીન પીછાંઓને લીધે ઘણીજ સોબા દીએછે. તે ઊપરાંત પેટે ચાલનારાં પરાંણીઓ જેવાંકે સરપ, ઈતીઆદીની આ દેશમાં કાંઈ નવાઈ નથી. અગત કરીને એક જાતનો સરપ જેને અજઘર કરી કેહેછે, તે એટલોતો કુવતમંદછે કે કોઈબી પરાંણીની આસપાસ વીટલાઈ જવા બાદ તેને પોતાના સરીર વટે તદન દાબી નાખેછે, અને પછે તેને ડંખ દીએછે. એવા ભએંકાર સાંપે પકડેલા એક બલદનું ચીતર તમારા ખોલાસાને માટે મેં બીડીઊંછે.

હીંદુસતાનની મરોડી એટલીતો ફલવંતછે, તથા હવા જમીનને એવીતો માફક આવેછે કે કોઈબી ખેતીવાદીને માટે જરા જમીન ખેડીનો પુશકલ પાક ઊગી નીકલેછે. તેમાં કેટલીએક જગોએ વરસમાં એકવાર અને કેટલીએક જગોએ બેવાર જોસથી વરસાદ પડેછે, તેથી તથા વલી મોટી નદીઓની સુંદર રેલથી જમીનને સદા તાજગી મલેછે અને તેથી એ દેશની વનસપતીની આખી દુનીઆં અદેખાઈ કરેછે. તેના જંગલમાંથી દરએક પરકારનું લાકડું મલેછે, તથા ખેતરોમાંથી વરસમાં બેવાર, અનાજ પાકેછે, જે અનાજ ઊપર હીંદુસતાનની રઈએતનો સરવે આધારછે. માટે જારે વરસાદની તાનને લીધે પાક પુરતો થતો નથી તારે લોકો ભુખમરાથી મરણ પાંમેછે. રૂ, સન, અફીણ અને ચાહનો પાક વધેછે, પણ દેશી લોકોને આ દેશની ખેતીવાડી કરતાં બરોબર આવડતું નથી. બાકી તમે ઈઆદ રાખજો બેહેન કે ઈંગરેજ સરખા ચંચલ લોકોના હાથમાં જો આ સરખું દેશ હોએતો તેને તેઓ બેહેસતનો બાગ બનાવી મેલે. શુખડનું જાહાડ ખુશબોદાર લાકડું આપેછે. એક જાતના જાહાડમાંથી "ઈંડીઆ રબર" નાંમની પદારથ નીકલેછે, જે કમાંનીઅત ખાશીએત ઊપરથી ઘણીએક ચીજોમાં કાંમ આવેછે. મુખીઅ કરીને "બનીઆન ટરી" નામનું જાહાડ મોટાં કદને માટે પરખેઆતછે. માઈસોર ખાતેના એવાં એક જાહાડે ૮૦૦૦ ચોરસવાર જગા રોકીછે, જેની તલે એક આખી ફોજ છાવણી કરી શકેછે!

હીંદુસતાનની જમીનની તલે મુખીઅ ખજાંનો જહવેરાતોનોછે. ગોલકંડા નામના પરાંતના હીરાઓ દુનીઆંમાં મશહુરછે. કોહીનુર નામનો જે કીમતી હીરો આપણી રાંણીના સવાધીનમાંછે તે અસલ હીંદુસતાનથી એક લુટમાં મલીઓ હતો. એ ઊપરાંત હીંદુસતાનની દખણ તરફના લંકા નામના ટાપુ આગલથી મોતી પુશકલ મલેછે. બીજી જગાઓમાંથી માણેક ઈતીઆદીની ખાંનો જણાઈછે. કોલસો, લોહોડું, ઈતીઆદી પણ કેટલેક ઠેકાંણેથી મલી આવેછે.

આ હેવાલ ઊપરથી બેહેન તમોને જણાશે કે હીંદુસતાનને કુદરતે એવી સારી સથીતી બખશીછે કે જેથી દોલત, આબાદી અને વેપારની બાબદમાં તે સઊથી સરસ દેશને ટકર મારે. પણ એ સઘલી શકતીઓને ખીલવવાનીજ ખોટીછે, અને માઠાં બાએગે તે કાંમ ઈંગરેજો જેટલું જાણેછે તેટલું હીંદુઓ જાણતા નથી. તેથી કરીને આ દેશ ઘણી રીતે માંદી અવસથામાં પડી રહેલોછે અને જેટલો વેપાર તથા જેટલો સુધારો ખરેખર ચાલવો જોઈએ તે હજીર બચગીની હાલતમાંછે. એમાં બીચારા હીંદુઓનો જાજો વાંક નથી. તેઓ જા

તે નરમ, પોચા, અને નબલા હોવાને લીધે તેઓને માં થે ગોએઆ સતરસો ચોધડીઆંઓ વીટી ગએઆંછે. અસલ જે રાજ ઓખલું તેઓનું હતું તે પછવાડેથી વારાફરતી પારકા રાજાઓના હાથમાં આવી ગએઊં હતું. સીકંદર બાદશાહાએ ઈસુ ખરીસટના જનમની ૩૨૫ વરસ અગાઊ હીંદુસતાન ઊપંર ચહડાઈ કીધા પછે હીંઆં રાજ કરતાઓની કેટલીએક વંસ થઈ ગઈ છે. ઈસવી સને ૧૦૦૦ માં પાદશાહ મહમદે આ દેશ ઊપર હોમલો કીધો હતો. તાર પછે બારમી સદીમાં આફ્ગાંની લોકોએ દીલીમાં પોતાનું પાએતખત કીધું હતું. તેની પછવાડે મોગલાઈ વંસનું રાજ ચાલીઆ બાદ એક વખતે મરાઠાઓનો દોર વધીઓ હતો, પણ છેલે ઈંગરેજી રાજે તે સરવેને નરમ કીધાછે. ઊપલા જુદા જુદા રાજાઓના જુલમ તલે ચમપાવાથી હીંદુઓની હાલત ઘણી ખરાબ થઈછે. તોપણ તેઓ વણત તથા તથા ભરત કાંમમાં અને નકસી કોતરવામાં હુશીઆરછે તથા પરચુટણ ધંધાઓથી ગુજરાન ચલાવેછે.

ઓલંમ હોનરોની બાબદમાં હીંદુસતાનની આગલી ચહડતી કલાની નીશાંનો કાશી ખાતેના પંડીતોમાં અથવા પાહાડમાં કોતરેલા ગોફા અને બીજી ઈમારતોમાં રહી ગઈછે, જે જોઈને હાલનાં વખતમાં થએલોં માંઠો ફેરફાર મંન ઊપર અસર કરેછે. આ વખતમાં હીંદુઓ રેવાજ, છીત અને વેહેમનાં ભોગ થઈ પડીઆછે. તેઓ ઓરત જાતને ઘણી હલકી ગણી તેને સરવે પરકારની જાપતીમાં રાખેછે. તેઓ પોતાના ફરજંદોને સઊથી નાહાની ઊમરમાં મોટે ખરચે પરણાવીને તેઓના સુખનો ભંગ કરેછે. તેઓની વીધવાઓને નાતરૂં કરવાની રજા નહી હોવાથી જુવાન નારીઓ મોટા ગુનાહમાં ફસેછે. તેઓમાં સમુદરની સફરની છીટ હોવાથી તેઓ અગનાન રહી ગએઆછે. તે સીવાએ ભરતારના મુવા પાછલ જો તેની બાએડી આપઘાત કરે, અથવા જો છોકરીનો જનમ થતાંમાં તેને સમુદરને હવાલે કરેતો તેમાં કમબખત હીંદુઓ સવાબ સમજેછે.

એમાંના કેટલાક રેવાજો આપણા લોકોને મલતા આવેછે, તે આપણે હીંદુઓ ઊપરથી લીધાછે, પણ બેહેન ઈંગરેજી રાજની શરૂઆતથી હીંદુસતાનમાં સુધારો ચાલીઓછે. એક વેપારી કંપનીએ વેલાતમાં સને ૧૬૦૦ માં સરકારની રજા મેલવી આ દેશમાં મકાન કીધું અને તે કંપનીએ આસતે આસતે પોતાનો વગ એટલો વધારીઓ કે અંતે તેઓ હીંદુસતાનના રાજા થઈ પડીઆ. હમણા તે કંપની પાસેથી વેલાતની રાંણીએ આ દેશનું રાજ લઈ લીધુંછે. હીંદુસતાન ઘણું ખરૂં ઈંગરેજનાં હાથમાંછે અને બાકીનો ભાગ નાંહાંનાં રાજાઓ તથા નવાબોનાં હાથમાંછે. આ એક નવાબનું

ચીતરછે. ઈંગરેજી રાજનાં ચાર મોટા ભાગ કીધાછે, અને દરએક ભાગને માથે એકેક હાકમ આવેછે. તે સઘલા હાકમો ઊપર સરદારી કરવાને એક વાંઈસરાએ નેમેલોછે, અને તેને વલી વેલાતની એક પરધાન ટોલીના અમલ તલે રાખીઓછે. એવી ગોઠવણથી આ દેશનું રાજ ચાલેછે, જેના છાંએઆ તલે રઈએત સલાંમતછે અને વલી રેલવેઓ તથા બીજી અગણીત કલાઓ દાખલ થતી ચાલીછે, તેથી આશાછે કે હીંદુસતાન પોતાની આગલી કીરતી પાછી મેલવશે.

હું છઊ તમારો,
વાહાલો ભાઈ.

ધનજીશાહા અને રતનબાઈ.

(હુંતો માહારાં એકપુરાં છોકરાંની ભલાઈ જોઊંજો!)

રતન—ના ના, ગમે તે થાએ હુંતો માહારાં એકપુરાં છોકરાં તે જલદી જલદી પરણાવવા અદરાવવાની !

ધન—પેઆરી રતાઈ, હું નહી ધારતો હતો કે તમે આવાં બેવકુફ હશો. તમારી આજની ચાલ ઘણીજ નાપસંદછે. ધીરજતો પકડો; સાહેબનાં કાંમ સાહેબ કરશે, સહવારનાં પોહોરમાં એ રણ લેતાં શું ઊઠીઆં ?

રતન—તમે કહી રહેઆ કે, હુંતો હવે ધીરજ નથી પકડવાની. ઓ વાએ! એશાં દુખ! બોલતી ઓવારૂં નવ દસ વરસનાં છોકરાં થએઆં, હજી કેટલી ધીરજ જોઈએ ! તારે શું દસ પંદર વરસ સુધી પારી રાખીને બાવાનાં બલેરા કરી મુકવાના છે કે !

ધન—રતાઈ જરા ધીરજ રાખો; એમ છેક ઉછાછલાં નાં થાઓ, વખત વેલાએ સઊ વાત થઈ રેહેશે.

રતન—જો ધન, તમે મને કકલાવીઆ ના કરો; અંતેબી છોકરાંનું કરવાનું ને પનતેબી કરવાનુંજ; તો માહારી નજર આગલ થવા દેવો. આજ કેટલા કેટલા દાહાડા થએ આ માહારા જીવને બરાબર ગમતાં નથી, ને હું ફકર ચીતાએ બેવડી મરવા પડુંછું કે રખે માહારાં છોકરાં રહી જાએ ને હું કાંઈબી ભલાઈ જોઆ વગર મરતી પકડું. વાસ્તે હવેતો કાંઈબી કરવું જોઈએ; મરૂં, કાલની કોઈને ખબર નથી કે કાલ કેવીછે.

ધન—પેઆરાં રતાઈ, તમો છોકરાંને માટે આટલી બધી કાલજી રાખોછો તેથી હું ખરેખર ઘણો ખુશી છું, પણ જે જરૂરતની બાબદસર ઘણી કાલજી રાખવી જોઈએ તે બાબદતો તમે સુદલ વીચાર કરતાંજ નથી ને હાવી બેવકુફી ભરેલી બાબદપર તમે એટલાં કેમ આકલાં પડોછો?

રતન—વલી એ કરતાં તે વધારે જરૂરતની બાબદ કહીછે? છોકરાંનાં માથાં ધોઈ નાખી હલકાં મરી જઈએ, એ કરતાં બીજું આપણે શું કરવાનાં હતાં?

ધન—ના, ના, એ ઘણો ચુક ભરેલો વીચારછે. એ બચાંનેતો હાલ શીકવા ભણવાનો વખતછે, વાસતે એઓને શીકવવા કેલવવાની આપણને કાલજી રાખવી જોઈએ; પછે એઓ પોતાની ઉમરના ને દાહાડેના થશે એટલે પછે પોતાને મનગમતાં લગન કરશે. છોકરાં પરણાવવાનું કાંમ માબાપનું નથી પણ છોકરાંને સારી તરબીઅત આપી ઉધારવાનું કાંમ માબાપનુંછે; કે જેથી છોકરાં આગલ ચાલતાં કોઈનાં ઓશીઆલાં રેહે નહી ને આબરૂથી રલી કમાઈ પોતાનું ગુજરાણ ચલાવે; ને માબાપને ઈઆદ કરે.

રતન—વલી તમે એવા મીટીન (મીટીંગ) ના ધારા કાંહાંથી શીખી આએઆ? અહીઆંતો જીવારવાનાં હોવાઈ પરીઆંચ તાંહાં વલી એવણતો મોટી મોટી ને લાંબી ટુકી વાતો કરેચ; એતો ગમે એટલાં શીકવો ને ગમે એટલાં કેલવો, પણ કેહેતીછે કે "ધાઓ ધાઓ ને કરમમાં હોએ તે ખાઓ" તે પરમાંણે કરમમાં જે દાલ રોટલી હોશે તે ખાશે, બાકી તમારાં શીકવેલાં કેરવેલાં કોઈ કાંમ લાગવાના નથી; જીવવાતો રેવો, જીવશેતો સઉ શીવશે; લાવોની તમારા બાપે તમોને શું કેલવીને કણ કીધાતા, ને માહારા બાપે મને શું કેલવીતી, તોબી આજે આપણે શુખી શુખીઆ રાં છઈએ કે નહી કે માકાંના માગતાં સુદઈ ભુખે મરીએછે! એતો આજ કાલના પોરીઆઓ નીકલીઆચ, તેઓને કરવા કારવવાની હાએ મલે નહી તેથી એવી એવી વાતો લઈ બેડાચ તો તેમની સુજે આપણને ચાલવું નહી જોઈએ! બાપ દાદા જે કરતા આવીઆ તે મુજમ ચાલીએ કે તેમાં ખોદાખી રાજી થાએ ને મુઆનાં હાડ નહી ધુજે!

ધન—તારે તમે શું આપણા અદુને તથા જરને એક દમ સાથેજ પરણાવવા માગોછો કે આગલ પાછલ? આટલી વએમાથી એ છોકરાંને અદરાવવા પરણાવવાની વાત મને તો સુદલ પસંદ પડતી નથી; વાસતે હજીબી જો તમારો વીચાર ફરેતો સારૂં; બે ચાર વરશ નીકલી જતાં વાર નહી લાગશે.

મીઠાંમામી—ખાધું, પેટ ભરીને! માએ, બોલતી બોવારૂં, જી ભરૂં છોકરી દસ વરસનીતો થઈ, અહીઆંતો રાત દીવસ ઠડકે જીવ જાએછે કે બીચારીના ચાર ચોખા પડી જાએતો માંબાપને પુણ લાગે! બાવા, હવે બસું દાહાડેનું થઈઉં, તેથી હાત ચોખા રેહે નહી તેની અગાઉ રૂડાં કામ કરી લેવાં જોઈએ!

ધન—તે કરતાં તેમાં જીવ શું? હાત ચોખા નહી રહેઆ તો તેમાં ચીંતા શાની! ને વલી ચાર ચોખા પાડી પુણ શાનાં લેવાનાં! ગામમાં લોકો પોતાની દીકરીઓ પરણાવેછે તે પુણ લેવા થકીકે? એ નાહાનાં બચાંની ઓલીમાની વાત કાંહાંથી લાવીઆ કરોછો?

મીઠાં—બાવા, બસ! તાહારીબીતો હાત જોડીઆ! છોકરી અડકાએઆ અગાઉ લોકો ચાર ચોખા પાડી આપવાના જીવ તારે શું કરવા કાહાડેછે?

ધન—તમારાં જેવાં વેહેમીઓ હશે તે એમ જીવ કાહાડતાં હશે.

રતન—મીઠાંમાંમી માંડી વાલોની; વલી એ ટાહેલું તમે કાંહાં લઈ બેડાં; એતો જી ભરાએઆ હવે બધા સુધરી ગીઆચ; આપણાં માંબાપો ને વડાવાતો બધા વેહેમીજ હતા!

ધન—વેહેમી સમજુપર વાત નથી; પણ જેમ વખત સુધરે તેમ આપણને સુધરવુંજ જોઈએ; કદાચ આપણા બાપ દાદાને એ વાત તે લોકોના વખત મુજબ ફુરસત લાગેલી ને તેઓએ તેમ કીધેલું પણ આપણને નાફુરસત લાગે તો આપણે તે ચાલ કાહાડી નાંખીએ, તેમાં કોઈનું કાંઈ ચાલે નહી; વાસતે મનેતો હાલ એ વાત પસંદ નથી પડતી.

રતન—અરે તમે એ ચીથડાં ફારવાની વાત શું કરોચ? વલી વાત પસંદ સાણી નથી પડતી, તમારા ભાઈના જી ભરૂં છોકરાં આટલાં આટલાં ઠેકાણે પડી ગએઆં કે નહી? તો આજે જુઓની તે છોકરાંનાં મા બાપના જીવને કેટલી તાહાડક ને થંડકછે; માહારી પટે રાત દીવસ હાએ અફસોસે હોમ કોસતો ઉડી નથી જતા? મનેતો સાંજ પડેચ કે આકર વીકર થઈ આવેચ ને કાંઈ બોલાએ નહી એવાં દુખી આવેચ! તો જાંહાં તાંહાંથી એટલાં છોકરાંનાં માંથાં ધોઈ નાખીને પરવારી જાંઉતો પછે ગમે તે થાઓ! વાસતે જી ભરૂં એટલો માહારો સુખન કરો.

ધન—પેઆરાં રતાઈ, મેં આજ વેર તમારી સાથ કશી બાંધ છોડ કરી નથી, ને કોઈ રીતે તમારૂં દીલ દુખવીઉં નથી, ને તેમજ તમેબી માહારી સાથ તેવીજ ચાલ ચલાવેલીછે, વાસતે હવે મને લાચારીથી તમારો સુખન કબુલ રાખવો પડેછે; પણ હું પોતે ઘણોજ દુખી ને દીલગીરછું તે ચોકસ માનજો.

રતન—(પેઆરથી ધનનાં ગલામાં હાત નાખીને) માહારા પેઆરા ધન, તમોને એમ બોલવું સજાવારછે વારૂં? બચાં છોકરાં પરણાવવા અદરાવવાનાં ખુશી ખુશાલીનાં ને શાદી રામશનીનાં કામ છતાં તમે દુખી થાઓ, એ કાંઈ સારૂંછે? એતો પેહેલાં જરા એમ લાગે, પણ હાત ઘાલીએ ને કામમાં પડીએ ને બે સગાં વાહાલાં તથા દોસતો આવજા કરે એટલે પછે બધું સારૂંજ લાગે; વાસતે દીલ મોટું રાખી મન ખુલું કરો ને ખુદાનું નામ લઈ મને રાજી ખુશીથી રજા આપો કે હું કામે મંડું.

ધન—પણ વારૂ આપણી જોગવાઈતો પેહેલાં તપાસવી જોઈએ; બંને છોકરાંનુ સાથેજ લાગું કરતાં રકમ કેટલીક જોઈશે, તેનો કાંઈ અડસટોતો કાહાડીએ, પછે જો બનેતોજ બંને છોકરાંનુ કરીએ નહીતો પછે, હાલ એકનુંજ કરીએ ને આવતે વરસ બીજાંનું, કેમ? બરાબર કે નહી?

રતન—નહીરેજી, નહી, એમ થાએ નહી; એતો સાથે લાગું બેઉનું થતું આવે. ખરચમાં ઘણો વાસો પડે ને વલી તીખલમાં તીખલ નીકલી જાએ, અવાર નવાર દીકરાને સાસરેથી આવે તે દીકરીને સાસરે, ને દીકરીને સાસરેથી આવે તે દીકરાને સાસરે મોકલી દેવાએ, તો આપણને એટ્લો ઉગારો થાએ! તો નહીતર રેહેજો હું તમારે સાથે જા

જું ડીપલું ચરાવવાની નથી; તકે પકે જેમ ઘેરની આબરૂ રેહેશે ને પાંચ લોકમાં સારૂં બોલાશે તથા સોભા રેહેશે તેમ જ સઘલો ખરચ કરીશું.

ધન—તારે, તો એમજ કાંએ નહી કરતાં કે કોઈ એવું ઘેર શોધી કહડાવોની કે તેનાબી છોકરો છોકરી સાથે હોએ તો અવાર નવાર આપણો છોકરો ને તેની છોકરી ને આપણી છોકરી ને તેનો છોકરો કરીને ગોઠવી બેશાડીએ કે પછે ઝાઝા ફુટજ નહી.

રતન—(જરા તબકરો કરીને) નારે વાએ! સાટે પાટે કદી કરીએ નહી; "સાટાં પાટાં ને માથાં ફાટાં," તેમ એતો રોજની ઝાઝા ફોડ થાએ, તો એ જંજાલીમાં કોણ પડે?

ધન—તોબી વારૂં આસરે આપણને નાણાં કેટલાં ખરચાશે; તમે અવાર નવાર એકનું બીજાને ઘેર મોકલવા કહોછો, તેમ કરતાંબી આપણને બીજું કેટલુંક ખરચવું પડશે, તેતો જરા જાણવું જોઈએ.

રતન—તમે ઘબરાવો નારે! મોટીડાની હીમત રાખવી જોઈએ તેને બદલે જુઓરે કેવા ઝાઝા માંગતા ફકરમાં પહેચ તે; દુવા માંગોની કે સાત પાંચનો કચબાર નથી; નહી તો તમે શું કરતે? મરૂંરે! હું તો કેહેવી હોંસ કરતીતી કે માહારા બદાનાં લગન પર મોતીની માલા ને હીરાનો હાર પેહેરવાનો દાવો માહારા ધન પર બાંધસ, તે ધનતો સુલમાં બીઠું પરીઉં નથી તેટલા વારમાં ઘબરાટમાં પહેચ.

ધન—હારે હા! તમો લોકોને ઘરમાં બેસીને બડાઈ મારતાં શું થાએછે, પણ એતો જે બાહાર ફરે તે બાહારની વાત જાણે; આજે વખત કેહેવો આવીએછે તેની ખબર છે. રૂપીઓ મેલવતાં લોહીનું પાણી થાએછે, ને મોંગવારી તો કેહેછે કે માહારૂં કામ, વાસતે પેહેલાં પોતાની જોગવાઈની સંભાલ કરવાની ઘણીજ જરૂરછે.

રતન—તો હવે હાલ કાંઈ માહારે મોહોડે નથી, પણ હું ધારૂંછું કે સાસરા વાસરાની ને બીજી બધી તીરકો કરતાં તથા બેજ દાહાડાનાં જમણવારનો ખરચ ધરતાં આસરે પાંચ સાત હજાર થશે, વધારે નહી!

એટલું સાંભલતાં પાસે મીઠાંમામી બેઠેલાં હતાં, તે રતનબાઈના પગ દાબીને હરસે કેહેછે, "તો આએ ભરકાવનાંની! પેહેલાંતો ઓછું કહીએ, પછે હલુ હલુ ખરચ બતવાવીએ એટલે માટીડો ઘબરાએ નહી, ને હાત ઘાલીઆ પછેતો કાંઈ ના કેહેવાનો નથી." એટલું રતનબાઈને કહી પોતે વચમાં ટાપસી પુરી કે, "નારે બા, પાંચબી નહી ને સાતબી નહી એતો બે તરણ હજારમાં બધું સરાધાન ઉતરશે; પછી સો પચાસ વતા કે ઓછા."

ધન—હા, જો આ મીઠાં મામી કેહેછે તેમ બે તરણ હજારમાં છેડો આવેતો ઠીક પડે, બાકી પાંચ સાતતો બનવા મુશકેલ પડશે.

રતન—(જરા ટણકો કરીને) મરૂરે! બે તરણ હજારની અંદર જી ભરૂં દીકરો દીકરી બેઉ પરણાવી દેવા માંગોચ કે? શાબાશરે તમારી છાતીને!

ધન—તમે માહારી સાથ એવી આડી અવલી તકરાર કરતાંનાં, મને માહારો વખત જોઈને સઉ કરવું જોઈએછે; તમારી સુજે લાગી માહારી આબરૂના હું કાંકરા નથી કરવાનો; વલી તમારો સુખન રાખવા મારી ખુશી નહી છતાં એ વાતની હા ભણી તારે વલી લાંબટાબ વાત નહી જોઈએ.

રતન—(જરા નરમ પડી જઈને) નહીરે મરૂં; હું લાબ ટાબ શું બોલી! હું તો સેહેજની અલગારની વાત કરૂંછું; તે કરતાં કાંઈ મને નામાં થામાં આવહેછે કે હું હશાબ કતાબ કરીને તમોને કહું? મીઠાંમામીએતો પાંચ સાત વેઆ વાજ ન કીવેલાંછે ને પાંચ પચાસનાં જોએલાંછે તે એવણ કહી શકે, તો વારૂં ચાલો એવણ કેહેછે તેટલાજ થશે; તમારે ગમે તો પાંચ પચાસ ઓછા ખરચજો, પણ સારે સપરમે દાહાડે કુહડતાના, ને માહારૂં રોજ સેર લોહી સુકવતાના.

ધન—વારૂં તારે ઠીકછે, તમારે જે કરવું કારવવું હોએ તે કરો, પણ ઈઆદ રાખજો કે કોઈ કારજ વસટાલાં વાલાંને વચમાં નાખી છોકરાં દુખમાં પડે એવું નાં કરતાં, તથા રાંડીઆંઓની રાસ દેખાડવાની વેહેમી ચાલ ચલાવતાંનાં.

રતન—તારે, રાસ દોરડાં આપણે કાંઈ જાણતાં નથી. ને વસટાલાં કરનાર કોઈ જોકટાને ઘરમાં ઘાલનાર નથી. એતો હું માહારી જાતે ને માહારે હાતે કરશ. માહારી નજરમાં વહુ ને જમાઈ બેઉ તઈઆરછે, હું તેની વધારે ખોલ કરીને તથા તેઓના મા બાપોને મોહોડે મોહોડુ મલીને નકી બંદોબસત કરશ, ને તમોનેબી જણાવશ, જરા તમે આ ફીસમાં સીધારો તારે લાલાને કેહેજોની કે ખાલી ગારી લાવે તે છોડે નહી ને મને ગોવાલીએ પીલાંમાએ આગલ લઈ જઈ લાવે.

ધનજીશા સીધારીઆ પછે, રતનબાઈ મીઠાંમામી પાસે જઈ તેવણને કેહેછે કે—"તમે જે રકમ કહી તે માહારા ધને કબુલ કીધી ને તે પરથીજ મને રજાતો આપીચ, પણ રખે કાંઈ વધારે ખરચ નીકલી આવે! જો એમ થઈઉ તો ધનતો માહારે માંથે એક લટીઉ રેહેવા દેશે નહી, વાસતે મને તો ધારના જેવો ધસકો પરેચ." આવું સાંભલીને મીઠાંમામી એ વલી રતનબાઈને જરા ધીરજ આપી કે "આએ હોએ એતો, બકરાવા ઘબરાવાનું કાંમ નથી, જે થવાનું હોશે તે થશે, કાંઈ ધનજીશા તુને બાંધી મારવાનાતો નથી; હોએ એતો કેહેતીછે કે વેહા કેહેજે મને કરીજે ને ઘેર કેહેજે મને બાંધીજે. તે વાસતે આએ બકરાવાનુ કાંઈ કામ નથી. તમે હવે જે શુજીઉં કરવાનુ હોએ તે કરી નાખો એટલે સઉ સારૂંજ થશે."

એટલું થવા બાદ ધનજીશાને મુકીને ખાલી ગાડી પાછી આવી તેમા બેશીને રતનબાઈતો ગોવાલીએ જઈ પોતાની બે સહીઓ સાથ છોકરાં અદરાવવાની સઘલી તઈઆરી કરી રાજી ખુશી થતાં પોતાને ઘેર પાછાં આવીઆં, ને સાંજના જારે ધનજીશા ઘેર આવીઆ તારે બધી વાત માંડીને કહી; તેથી ધનજીશાબી જરા ખુશી થએઆ કે સાંબાં માણસ તથા વહુ જમાઈ સારાંજ મલેલાંછે, તથા પોતાની રતાઈએ કેટલીક વેહેમી ઓરતોની પઠે કાજ વસટાલાં કરનારાઓને વચે નાખવાને બદલે તથા રાસ દેખાડવાને બદલે રૂબરૂ આવી રીતે બંદોબસત કીધો તેથી તેની ઉપર વધારે ખુશી થએઆ ને હસતાં હસતાં રતાઈના કાન ખોલીઆ કે "માહારી પેઆરી રતાઈ, તમે જેવુ સારૂં મંડાણ કરીઉંછે, તેવીજ ડાહાપણ ભરેલી રીતે આખી અવસર પાર ઉતારશો એવી હું આશા રાખુંછું."

આ મુજબ ધનજીશા સાથ વાત ચીત થવા પછે, બંને બાજુ વાલાઓએ એક રૂતથી સગાઈની શુરૂઆતનો દીવસ મુકરર કરીઓ ને પેહેલે દાહાડેનો ખરચ રૂ૨૦૦) ધનજીશા ને આપવો પડીઓ, પણ દીકરાને સાસરેથી આવેલી કેટલી ક રકમ બાદ કરતાં ધનજીસાને આસરે રૂ૧૦૦ ચોખા કા હાડવા પડીઆ, તેથી તેવણ લગાર વીચારમાં પડીઆ કે આજતી નજીવી કીરીઆમાં જો એટલી રકમ ઉંચકાઈ ગ ઈતો આગલ ચાલતાં વધારે રકમ ઉંચકાશે)માટે પોતે રતા ઈને તેડીને કહીઉં કે "આપણે ઘરને લગતી તીરકની જે જે અવસરોને માટે આપણુને જે જોઈએ તેની એક ઈઆ દી આપણા મેહેતા પાસે ઉતરાવો કે પછે આગ્મેતી વખતે દોડ દોડ કરવી પડે નહી." રતાઇએ મીઠાંમાંમીને સાથે લ ઈને મેતા પાસે ઈઆદી ઉતરાવવા માંડી; તે વખતે ધનજીશા પોતેબી તાંહાં સાથે બેઠેલા હતા.

મીઠાંમામી—અરે આપ્મે રતનબાઈ, આપણા મેહે તાજીના હાતમાં એક નારીઅલ કુંકુ લગાડીને આપો. સા થે એક ખુમચો ચોખા તથા એક રૂપીઓબી મુકજો.

ધન—જો મીઠાંમામી, એવી મુરખાઈ ના કરતાં હો!

મીઠાંમાંમી—બસરે બાવા! ગરીબ મનખ, સઉ આ શા કરે, બોલીએ નહી.

રતનબાઈએ લાવીને મેહેતાજી આગલ ખુમચો તથા રૂપાનાણુ મુકીઉ અને પછે મીઠાંમામીએ આ પરમાંણે ઈ આદી કરાવવા માંડી.

૧૦૦) જરને સાસરે સધરાણું મોકલવાનુ, તે ઊપર આશરે ખરચ લાગશે
૨૫) આજ કાલ આદર મહીનો બેસશે, તો સારી જેવી સેવ કરી મોકલવી જોઇએ તેના માંડો
૫૦) દહી માછલી તથા માણની પોલીના મળીને મુકો.
૭૫) વારૂં સાહેબ તમોને સલામત રાખે, દીસલામાં આઊર, ચાપટ, કેરવાઇ તથા સમોસા મોકલવા જોઇએ, તથા બે મોટા લોણા તેના મુકો મેહેતાજી. [એટલામાં જરા ઘબરાઇને

ધન—"અરે સબુર કરો મીઠાંમામી! એ શું ઢોંગ માંડીઓછે? સધરાણું સું બરીઉછે, ને ચાપટ પોલી સાની ને સેવ કેરી શાની ને એ શું ઘેલું ઘેલું બકોછ?

મીઠાં—ઓ વાએરે ધન! દીકરીજી સગન માગો તો કેહેજે બાવાના ખેતરમાં બલાગત પાકો, તેમ તમે શું ક રોછ? સારૂં સારૂં બોલવાનું મુકી એમ શું ફાટું ફાટું બોલોછ? વલી જારે લગતજ કરવા બેઠા તારે તીરક કેમ ચુકાએ? મા એ, ઘણુ નહીંને થોડું પણ નામ મુજબ સેર નહીતો ટીપરી તુતો ખરૂં!

ધન—ના, ના, તે એવું એવું કાંઈ બને નહી, અમ સથો નકામો જુદો ખરચ શું કરવા જોઈએ?

મીઠાં—બાવા એ જુદા ખરચ નહી! એતો ખરચે લાં ગવાએ! ને તે કરતાં જેમ આપણે જરને સાસરે મોક લશું તેમ આપણા અદાને સાસરેથી આપણે તાંહાં આવશે, ને સાથે વલી, સધરાણાનાં લોણા લઈ જનાર માણસો ૧૦, ૧૫ રૂપીઆ લેતા આવશે, વારૂ, તાર પછે દહી માછલીના ખુમચામાં સાકર અથવા ખાંડ ભરાઈ આવશે, તો એ રીતે કેટલો બધો અવેજતો આપણે તાંહાં પાછો આવશે.

રતન—પણ મીઠાંમામી, દહી માછલીના ખુમચામાં જે સાકર ખાંડ આવશે, તેનીતો આપણને જલેબી કરી મોકલ વી પડશે, નહી વારૂ?

મીઠાં—હારે માએ હા, બધુંજ કરવું પડશેતો, તુનેતો મારીને હોંસ હરખ ઘણોછે! કાંઈ નહી સઉ થશે, અકરા વાનુ કાંમ નથી.

ધન—એ સંગ કાસીએ કેમ જશે, જાણે કાંઈ અદ લા બદલીનો વેપાર ચાલતો હોએ તેમ ગોઠ ગાઠ થાએછે, કે ફલાણુ કરશુ ને તેને બદલે ફલાણુ આવશે! એ સું છોકરો પરણાવાની વાત કે છોકરાં વેચતાં લેવા આપવાની વાત!! વારૂ આગલતો ચાલો, બીજુ શું અધુરૂછે તે જોઈએ.

મીઠાં—તમે લખો મેતાજી, ૧૩ જોડ કપડાંની.

મેતાજી—૧૩ જોડ એકદમ લખું કે કાંઈ વીગતછે?

ધન—હા, હા, વીગતવાર જોઇએ.

મીઠાં—હા, બા, લેઓની વીગત મંડાઉ, આપણા અ દાની બઈરીને વાસતે કપરાં જોઈએ—

આવારોજના પરબની ૧ જોડ
આતશના જશનની ૧ જોડ
ખુરશેદરોજના જશનની ૧ જોડ.
બહમનરોજના જશનની ૧ જોડ.
પતેતીની........ ૧ જોડ.
મેહેરીઆનના જશનની ૧ જોડ.
જમશેદી નારોજની ૧ જોડ

ધન—અરે મેતા, એ કેટલી જોડ થઈ?

મેતા—સાહેબ, ૭ જોડ થઈ.

મીઠાં—તો, બા, જરા અકરાઓનાની તો! માંડો મે તાજી—

પેહેલી ચાંદરાતના.. .. જોડ ૧
હોલીની...... જોડ ૧
બલેવની......... જોડ ૧
દશેરા તથા દીવાલી મળી જોડ ૨
મેહેમના ગોરસની.... જોડ ૧

ધન—તોબા, એતે કેઈ રીતનો કારભાર! મીઠાં માંમી! તમે કરોછ શું? જેટલા તેહેવાર ગામમાં હોએ તેટ લા બધા આપણા બાપના કે? એવું ફલાણાનું પરબ, ફુલ નું પરબ! એમતો પાંચ સાત હજાર શું કે ૧૦—૧૫ રેબી ઠેકાણું નહી લાગશે!

મીઠાં—જાબા, તમે મને એમ ધુજાવતા ના, હજીતો બીજી ૭ જોડ કપરાં બાકી રહેલાંછે!

રતન—જી તમે હમણા ઇઆદીતો કરી લેવો, પછી આપણુને જેમ બંગ ફાવશે તેમ મોકલશું ને જે નહી ઘટશે તેના અખાડા કરશું. આપણે જેમ કપડાંની જોડ મોકલી શું તેને બદલે છેડે બાંધવાના તથા વીટીના મલીને દર જોડે ઓછામાં ઓછા ૧૦—૧૫ રૂપીઆ વેહેવાઇને તાંહાંથી પાછા આવશે! એટરે કપડાંની જોડ ઘણી મોંઘી પડવાની નથી!

મીઠાં—હારે, માએ, જો, બોલતીનું ને ભુલતી બાંન તીનુ પેટ તાહાડું ને આખે ઉજરડું!

ધન—વારૂ બોલોની! બાકી સુ રહીઉછે? તમે લોકો તો ભીખ માગવાનો ધંધો લઈ બેઠાંમ!

મીઠાં—માંડો મેહેતાજી:—

ઘેર તેડીઆનાં.... ૧ જોડ.
વરરૂ ઊગેઆના .. ૧ જોડ
વાડી ભરાવવાનાં . ૧ જોડ
આદરણીના...... ૧ જોડ.
ગોર રૂપીઆના.... ૧ જોડ.
વરણીનાં.... ... ૧ જોડ.
ફુલચરીનાં ...... ૧ જોડ.

ધન—કેમ ! બસ થઈઉ કે ? એ બધી મલી કેટલી જોડ થઈ ?

મેતાજી—સાહેબ, બધી મલીને ૨૦ જોડ થઈ.

ધન—મોહોકાણ !

મીઠાં તથા રતન—(બુમ પાડીને) ઓવારૂં રે ! સારૂં બોલો !!

ધન—શું કપાલ સારૂં બોલે ? તમે લોકો શીઆણ સોશતના મલેન નહી. જાણે લુટ પડતી હોએ તેમ આંખ મીચીને ખાડો ખોચીઓ જોઆ વના ધમધુકાર ખરચ કરાવોછ ! વાડી શાની ભરાવાની બરીચ, ને ગોર રૂપીઓ શું બલીઓચ ! વારૂ એ એકકી જોડ કેટલા કેટલાની થશે ?

મીઠાં—જોવોની બાવા ! પરભવારનાં જે કપડાંછે, તે તો હલકાં ફલકાં ચાલશે, આપુને માતર છેલી ૭ જોર જરા ઉંચી જોઈશે. એ પરભવારની ૧૩ જોડના થશે, ખુદા નમો ને સલામત રાખે, ચારસોક રૂપીઆ થશે. ને છેલી ૭ જોડ માંતો બે તરણ જોડ કસબી કોરની સારી તથા ઈજારની જોઈશે, તે સઉ મલીને એ સાત જોડના પાનસોક થશે !!

ધન—ઠીક—ઠીક. સાત જોડ કપડાંનુ ૫૦૦ રૂપીઆમાં હુગરીઉં ! હાલના વખતમાં ૭ જોડના ૭ હજાર કેહેવોતો જરાખી મનાએ. મીઠાંમાંમી, તમેતો બે તરણ હજારમાં બધાં લગન પુરાં કરવાના ઉતાં ને આએતો ફક્ત કપડાંમાં હજારથી ઉપરતો પુરા થએઆ, ને હજી બીજુંતો બધું જાંહાંનું તાંહાં !

મીઠાં—તો, બાવા, હવે બાકી રહીઉં શું ? હજાર પંદરસોની જણસ ઘરાવો એટલે થઈઉં. છોકરીને કરવાનું તો આપણને કાંઈ ભારી પડવાનું નથી ! અદાને સાસરેથી જે વસાવેલી રીત આવશે તે બેઠીને બેઠી જરને સાસરે મોકલીશું.

રતન—મીઠાંમામી તમે બોલી રહેઆં કે ? માએ હું તો રસોના તપીલાંમાં બદામ, દરાખ ને સાકર ભરવાનીજો ! ને રૂપાંના વરખેહડાં કરવાની ને પીતલના વાંસ અપાવાની !!

મીઠાં—હારે માએ હા, તારા ધણીને જી ! બધું થશે !

ધન—વારૂં મીઠાંમામી, જેમ અદાને સાસરેના ખરચની ટીપ કરાવી તેમ જરના સાસરાંની ટીપ કરાવોની કે તેનો બી નીકાલ આવે.

મીઠાં—એની ટીપ શાની ! એનું આપણને કાંઈ વસાવાનુ નથી ! એતો ભાઈ વડે બાઈ થઈ જશે, માતરે તીરક અવસરના કપડાં આવશે તેને છેડે બાંધવાના તથા વીટીના મલીને ૩૦૦—૪૦૦ રૂપીઆ જોઈશે; તથા દસ કે પંદર . જોડી કપડાં; તેમાં સાસુ, મમાઈ સાસુ, માશી સાસુ, નણંદ, ડેરાણી જેઠાંણી વગેરે કેટલીક સગીઓને કપરાંની જોડ ને કેટલીકને દસથી વીસ રૂપીઆ રોકડા. વારૂં જીભરાએઆ વરને માટે એક વાગો ! સસરાને માટે શીઆલ ને તે વગર પરચુટણ પેહેરામણી તથા પાંચ પચીસ હલકી જેવી પાઘરીઓ !

એટલું થવા પછે ધનજીશા બીચારા ભરીઆને ભરીઆ તાંહાંથી ઉઠી ચાલતી પકડી, બીચારા મન સાથ ખલાપો કરવા લાગા કે રંડોતો કાચાં દીવાલાં કહડાવા જેવા ખરચ લઇ બેઠીઓછે; તીરક પુરી થતાં કદાચ માથાંની ટાલકી પણ ઘસાઈ જશે, તોપણ હવે કરેશું ? ઘરમાં સપરમો દાહાડો આવેલો એટલે કજીઓ કંકાસ અથવા મીનાકેસો ઉભો કરવામાં કાંઇ સારૂં નહી. તે સાથે બીચારાના મનમાં આટલોતો પકો ખાતરી ભરેલો વીચાર હતો કે આપણે ગમે એટલું કરશું તોપણ એ હુલડ ઓરતો પોતાની એંટાલી મુજબજ સઘલું કરશે, તારે કરવા છતાં અમસથો કજીઓ શા માટે કરવો ? એવો લાંબો વીચાર પુગાડી બીચારાએ અખાડા કરવા માંડીઆ, ને જે કાંઈ જોઈએ તે મુગે મોહોડે અપાવતા ચાલીઆ. કાંઈ ટકટક કરીઆ વના ને મુગે મોહોડે બીચારા ધનજીશા જારે જોઈતી ચીજ અપાવતા ચાલીઆ તારે મીઠાંમામી રતનબાઈને કેહેછે કે "જોઈઉ માએ ! મેં તુને કહીઉતુ નહી કે માટીડાને ભરકાવીએ નહી ! હલુ હલુ ખરચ કાહાડતાં જઈએ ! જુઓ હવે ધનજીશા કેહેવા મુગે મોહોડે આપીઆ જાએછે." એ રીતે મીઠાંમામી પોતાની બડાઈ હાંકતાં ગએઆં ને બંધે જણને જેમ જણાતું ગઈઉ તેમ ખરચ કરતાં ચાલીઆં !

એક તરફ ધનજીશા બીચારા પોતાની જોગવાઈની સંભાલ કરતા ફરે ને બીજી તરફ ઘરમાંતો કાંઇ કેહેવાએ નહી એવી ધુમ ચાલવા લાગી. સોલીકાકી, ડોલીકાકી ને નજાંમામી જેવી પાંચ પચીસ ઓરતો, રતનબાઈની તથા મીઠાંમામીની સગીઓ વગેરે ઘેરમાંતો બઈરાજ બઈરાં થઇ પડીઆં ને તે દાહાડેથી વીઆ ભરીઉ ઘેર કેહેવાવા લાગું.

રતનબાઈએ પોતાની વેહેવાણો સાથ એકમત થઈ તુરત હરધનું મુરત કીધું ને એ દાહાડાથી ૧૫ દાહાડાના લગન ઠરાવીઆં; હવે રતનબાઈના ઘરના કારભારમાં પુછવાનું શું ? લગનનો તમામ સામન ને અસબાબ આવી પડવા લાગો ને ઘરમાંતો બધી જણીઓ કામકાજમાં અટવાવા લાગી, તેમાં રતનબાઈ પોતેતો ઘણાજ અફડાએ જીકાએ, પણ દીકરાં પરણાવવાની હોંસ એટલે મેહેનતની થાક તેવણને તો તુરત જણાતી નહી. હરધનું.મુરત થવા પછે સાત દાહાડાનો માડવસરો લીધો ને પછે બધી તીરકો એક પછે એક થવા માંડી. રતનબાઇ કેટલાક વેહેમોથી જોકે દુર હતાં તોપણ તેવણે માડવસરાને લગતી બધી હશી કાહાડવા જેવી કીરીઆઓ કીધી હતી, ને તાર પછેની પણ બીજી બધી મુરખાઇ ભરેલી કીરીઆઓ રતનબાઈએ પોતાનો જીવ ધરાએ એ રીતે કરી હતી. વલી જો કોઇ બાબદમાં તેવણને એકાદ વાત ઘણીજ મુરખાઈ ભરેલી માલુમ પડતી ને તેવણ જો જરા મન ટચુપચુ કરી તે કીરીઆ કરવાના અખાડા કરેતો તુરત કોલીમામી અથવા મીઠાંમામી બીચારી રતનબાઇને વજોડી નાખે ને તે બધું કરાવે. માડવસરા પછે ખીચડીની રીત કરવામાં આવી હતી, તથા છોકરાંને પીઠી ચોરવાનો વખત આવીઓ તારે ઘરમાંતો રમખાણ થઈ પડીઉં, કારણ રતનબાઈના ઘરમાં વગર ખીલાનો કોઈ પાટલો મલીને આવીઆથી પીઠી ચોરવાના કામમાં લગાર ઢીલ પડી

તેથી કોલીમામીનો મીજાજ એકદમ ગએઓ, પણ તેવામાં તુ
રત મીઠાંમામીને તાંહાંથી પાટલો આવી લાગો, ને રમખાણ
નરમ પડીઉં. પીઠી ચોરાએઆ પછે "એલદિલા" ના ગી
તો ગવાએઆં ને પછે અદાના ગલામાં ગરસુતર તથા જરના
ગલાંમાં રાલનો હારહો કરીને પેહેરાવીઆં, તેમજ તેઓને હા
તે મીઠલ બાંધીઆં તેહેવાર પછે ધનજીશાના આ બે છોક
રાં પરણનારછે એવું સઉને ચોકસ જણાવા લાગુ. વલી બી
જે દાહાડે સહવારના પોહોરમાં અદાને એક પાટલાપર બે
સાડી તેની આગલ મોટા બતાસા તથા પોલીઓ મુકીને
"પાટલા પોલીની" ક્રીરીઆ કીધી.

આ ક્રીરીઆની વખતે એક ઘણીજ હસવા જેવી ક્રી
રીઆ કરવામાં આવી હતી તે ખરેખર રતનબાઈના તથા
ધનજીશાના નામને 'જેબ આપનાર નહી હતી. થોડીક પ
કાવેલી ખીચડીનો કોડીઆં જેવો એક આકાર બનાવી તે
માં ઘી મુકીને રૂની એક બે જોત સલગાવી હતી. પછે એ
ક કાદવનુ કોડીઉ લઇ તેની ઉપર એક છાનુ, તરેલો પાપટ
અને સાડીઓ મુકીને સુતરે તે વીતાલીને અદાના તથા જ
રના પગતલે મુકી રાખીઉ હતું, તારપછે તેઓને તથા ચાર
સોવાસણ ઓરતોને બેસાડીને ખીચડી પાપટ જમાડીઆ હ
તા, છેલે ઉઠતી વખતે અદાને કહી મુકવા મુજબ તેણે પગ
તલેનાં કોદીઆંને લાત મારી ભાંજી નાખીઉ હતું. પછે પે
લાં ખીચડીનાં કોડીઆને દીવા સુધાં ઉચકીને બલતી જોત
સાથે હોલવીને તેનો ગોલો કરી નાખીઓ ને પછે પાડ પ
ડોસની બે તરણ બઈરીઓ જે વાંજણીઓ હતી તેમને તેમા
થી થોડી થોડી ખીચડી ખવરાવી, કે તેઓ વેહેલી વેહેલી
છોકરાં જણતી થાએ !!

વલી તાર પછે વરધ ભરવામાં તથા ઉકરડી લુટાવવા
માં આવી હતી, તે ક્રીરીઆ પણ ખરેખર જરતોસથી નામ
ધરાવનાર કોઈ પણ શખસને છાજે એવી નહી હતી, તોપ
ણ ધનજીશાને ઘરના બઈરાંતો એમજ સમજતાં કે એ બ
ધુ કરીઆ વના ચાલેજ નહી.

લગનને બે તરણ દીવસ બાકી હતા તારે અદાને સા
સરેથી રસો આવી, તો પછે તેનો દમામ જોઈને લેવાનો.
બબેકુરાથી વધારે માએ એવડાં મોટાં તપીલાં, બોહોઆં, વાં
સ, વગેરે હેલકરીઓને માથે ચહડેલો તરેહવાર સામન બા
રણા આગલ વાજતો ગાજતો, આવી પુગો.

એમ કરતાં લગનની બે દાહાડા આગમનથી ઘરમાં
ખાંનાપીણાની તથા બીજી તરેહવાર ધુમ મચી રહી હતી.
એક તરફથી બઈરાંઓની તેડાં કરવાની ધમાલી, બીજી તરફ
થી પાંચ પચીસ લોક ઘરમાં આવેલાં તેની ભીડ, વલી આ
તસના તથા નવલાઈ સેકજીના ગીતો ગવાવા માંહેલાં તેની
દોડાદોડ એ રીતે ઘેર બધું પેગાજ થઈ રહીઉં હતું. વલી તે
મજ ધનજીશા માટીડાના ખાંના તથા સાજનના તેડાંની તર
ધેરમાં પડેલા હતા; ને એ રીતે દાહાડા નીકલી ગએઆ ને
લગન પણ થએઆં. કોઈબી રીતના હીલા હરકત વગર લગ
ન સમાધાન ઉતરીઆં એથી રતનબાઈ તથા ધનજીશા બેહ
દ ખુશ થવા લાગાં. પાછલી રાતના અદાને સાસરેથી વસાવે
લું પદ આઈઉં, તો તેની તારીફ શી ! લાકડ કામ તો તરે
તરેનું ને જાણે જોતાં આંખ ઠડે એવું; તાંબાના તપીલાં, ક
ઠરોટ ને હાંડા પણ જેવાજોઈએ તેવા; છપરપલંગ બધો તમા
મ નકશીથી ભરેલો ને તે ઉપર કુમાસનું છેડા શીવીઆ વ
ગરનું ગોદરૂં ને તરેહ મજેની જાલરની કુરતીન અને એ વગ
ર અદાની માએ ખુશ થઈ જાએ એટલું પદ આવી લાગું.
જેમ એક તરફથી પદ આવતું ગીઉં તેમ બીજી તરફથી ઉમેર
શુમેર કરીને અથવા રાખવું ઘટે તે રાખીને બીજીતરફથી તે
વીજ ધામધુમ સાથનું પદ જરને સાસરે જવા લાગું. આ
રીતે લગનતો વીતી ગએઆં ને જે કોઇ ઘરમાં આવેલાં હ
તાં તે બે તરણ દાહાડામાં સઘલાં વગેસગે થઈ ગએઆં.

હવે બીચારા ધનજીશાનો ધબરાટ હલુ હલુ વધવા લા
ગો, એ બીચારાએ ઘણાતો ૪—૫ હજાર ધારેલા હતા, તેને
બદરે ટકોટક આઠ હજારનો આંકડો થવા આવીઓ ! હવે
તીરકતો ગઇ એટલે આંકડા ચુકવીઆ વગર છુટક નહી. એ
તો ઠીક હતું કે ધનજીશાના બાવાની સારી પુંજી ધનજીશાના
હાતમાં આવેલી હતી, તેથી બીચારાથી નીભી જવાઈઉ, કોઇ
બીજાની તો બીચારીની કંબખતી આવતે.

રતનબાઈ પણ લગનની ધમાલીમાથી હવે જરા પરવા
રેલાં હતાં તે તેવણ હવે પગ ચોખી જરા બેઠાં, એટલે તેવ
ણને પગમાં કલેતર, ગલું પોખરૂં, બરડો દુખવા માંડે, મા
થું ફાટફાટ થાએ એવી રીતે બેચેની થવા લાગી, તથા ઘણા
દાહાડાનો ઉજાગરો એટલે હુંગ માથે ચહડેલી માટે લોથ પો
થ થઇ તેવણ સુતાં ને પછે દાહાડા પંદરેકે તેવણ પાછાં હો
શીઆર થએઆં. આ રીતે જાકરી પછારી ભોગવીને તથા
કેટલીક રકમ બેજા ખરચીને રતનબાઈએ ભલાઈ જોઈ !!

વાંચનાર બેહેનો, આપણા પારસીઓને તાંહાંના લગ
નની વખતની શરૂઆતથી તે આખર સુધીની કેટલીક હકી
કત આ વખતે તમારી સામે મુકીછે. બેહેનો, હમારે જણા
વવું જોઈએછે કે આ બીના ઘણી લંબાણ ન થાએ એવા
એરાદાથી એ વાત ઘણી ટુકાંમાં પતાવેલીછે, ને તેથી એનો
કેટલોક રસકસ ઓછો થઈ ગએઓછે..તોપણ જેટલી બીના
સમાવી શકાઇછે તે ઉપરથી તમારાં જોવામાં આવશે કે પા
રસીનાં ઘણાખરાં બઈરાંઓ લગણની ખરેખરી કેફીઅત
સમજતાં નથી—લગન એટલે શુ ને તે કેમ કરવાં તથા એ
ની ઉપર પરણનાર જોડાંના આખા ભવનાં સુખ દુખનો
આધાર રેહેછે તે કશી વાતની પરવા નં રાખતાં ફક્ત રીત, પદ,
ને પેહેરામણી તથા જનસ ઉપર આપણા લોકો કેટલાં ચલી જા
એછે તેનુ પુરૂ તો નહીજ પણ અધુરૂં છતાં કેટલુંક જરૂરનુ ગ્નાન
તમોને આ બીના ઉપરથી મલશે. અગરજો રતનબાઈની જ
ગા ઉપર કોઈ ડાહી ને શાણી, તથા સમજુ, ને ઘરરાખુ ઓરત
હતેતો બાપડા ધનજીશાને આઠ દસ હજારની રૂમદી ઉડતે ન
હી. એટલાં નાંણાં અદાને તથા જરને ઘણે ઉચે દરજેની
કેલવણી આપવાને બીશીઆર ગણાતે ને તેથી એ બાલકો
નાં હકમાં જે ખરેખરો ફાએદો થતે તેને બદલે આ જુઠી
ધામધુમ અને ફોકટ બીસનીથી બીચારાં ગરીબ બાલકોના
હકમાં નુકશાન ગઈઉછે. એવી રીતે આ બીના વીશે જેટ
લુ વધારે લખીએ એટલુ લખાઈ શકાશે, પણ હવે ઘણુ લં
બાણ થઈઉછે માટે એ અતરે ખતમ કરી તમ વાંચનાર બેહે
નોને આ બાબદ ઉપર લગાર વીચાર કરવાને અરજ કરી
એ છઈએ.

ગાએણ અને ગાએણ ગાનારાઓ.

પાસેના ચીતરમાં થોડાંક નાહાનાં મોટાં બાલકો નો જમાવ ચીતારીઓછે. તેઓ ઘણા કુમલી કાએના તના અને ગરીબ દેખાએછે, તથા તેઓના નીરદોશ ચેહેરા કહી આપેછે કે એ સરવે જણ ભાઈ બેહેનછે. તેઓએ પોતાના નાહાના હાથમાં વગાડવાના વજંતરો ધરેલાંછે અને કેટલાંક બાલકોના શરીર કરતાં તેઓના વજંતરોનું કદ મોટુંછે. આ જોવાલાએક કુટુંબનો થો ડોએક હેવાલ જાણવા જોગછે.

એ સરવે બાલકોનો બાપ જેનુ નાંમ મીલડનર કેરીનછે ને આસટરીઆ દેશની સરકારી તીજોરીનો ખજાનચીછે, જે ઓધો કાંઈ નાહાનો હોએ એવું કોઈ વાંચનારીએ વીચારવું નહી. તેનાં કબીલા લગતી અ જાએબજેવી વાત એછે કે તેઓ એકે એક જણ બચ ગીથી ગાએણ સરખા ઊમદા હોનર પાછલ શોખ દે ખાડતાં આવીઆંછે. તેઓની બરટા નામની એક બે હેન જારે માતર સાડાતરણ વરસની હતી તારે તેણે પોતાના બાપને અરજ કરીને ગાએણ શીખવા માંગી ઊં હતું. આ છોકરીના જો કોઈ બીજાં મા બાપ હ તેતો તેઓ તેની આ વાતને હસી કાહાડતે, પણ મીલ ડનરે પોતાની બાલક બેટીના મનની આવી વલાણ જો ઈને તેને તુરત એકે ઊસતાદના હાથમાં સોંપી. આ બેહેનને જહદપથી શીખી જતાં જોઈને તેના નાહાના ભા ઈ બેહેનો ઊપર અસર થઈ, જેઓને મોતબર ગાએણ શી ખતાં કાંઈજ વાર લાગો નહી. હજુરતો તેઓ "લોં એમાંથી ફુટવા" ના તેટલાવારમાં તેઓ નામીચા રાગ વગાડવામાં એટલાંતો હોશીઆર થએઆં કે એક દાહા ડે તેઓનો બાપ તેઓને આસટરીઆના સેહેનશાહાના મેહેલમાં લઈ ગએઓ હતો, તાંહાં જેમ પડોસના ચી તરમાં પાડીઆંછે તેમ તેઓ હારેકટાર બેઠાં હતાં, અને સેહેનશાહા એટલુંજ વીચારતો હતો કે જરા બાલકોની રમુજથી દીલ ખુશી થશે, પણ તેવામાં તેઓની જહદપ જોઈને તે દંગઈજ ગએઓ અને તેના ઊપર એટલીતો અસર થઈ કે તેણે તેઓના બાપને નવાજી નાખીઓ.

તાર પછે સેહેનશાહા આ બાલકો ઊપર અતી ઘણો પીઆર રાખવા લાગો. તેઓનું ગાએણ સાંભ લતાં તે કદી થાકતો નહી હતો. તાંહાંથી એ બાલકોની કીરતી વધી અને ગાંમમાં તેઓની વખાંન થેવા લાગી, તે ઊપરથી લોકોએ તેમના બાપને અરજ કીધી કે એ બાલકોને જાહેર જગામાં દેખાડવા મેલવાં. તેથી કેટલીક મીજલશોમાં લોકો બીજા ગવઈઆઓને ભુલી જઈ આ બાલકોને ટેહવા લાગાં, તેમાંથી કાંમ એટલું વધીગું કે જુદાં જુદાં દેશવાલાઓ આ બાલકોને ટેડવા લાગાં અ ને તેને લીધે ઈંગલંડ, તથા અમેરીકા ખાતે આ બચાં ઓને મોકલવાની તેમના મુરબીને ફરજ પડી. વેલા ત ખાતે આ બાલકોએ બીલોરી મેહેલમાં જેટલી વાર તમાશો કીધો તેટલીવાર લોકોની મોટી ભીડ થઈ હતી અને પાદસાહી મીજલશોમાં તેઓની ભેટ લેવાઈ હતી, તે વખતે કોઈ બાલક સારંગી, કોઈ પીઆંનાશરટ, કોઈ જાંજર ઈતીઆદી વગાડીને વખાંન પાંમતાં હતાં.

ઈંગરેજી ગાએણનો હોનર હલકો અને મોટા ખરચનોંછે. તેમાં આ બચાંઓ નાહાની ઊમરથી હો શીઆર થએઆં એ જેમ અજાએબ જેવી વાતછે તેમ જ એ બાલકોને ગવઈઆનો ધંધો શીખાડવાને તેમના બાપે ખરચ કીધો એ વધારે અજાએબ જેવુંછે. ગા એણનું નામ આપણા લોકોમાં એટલું વાએડુંછે કે ઘ રમાંની છોકરીઓ ચોપડીમાંથી નવાં ગીત ગાએ તે કે ટલીએક બુઢી બાઈઓને પસંદ આવતું નથી, પણ ઊ પલાં એક મોટા અમલદારે ઘણો ખરચ કરીને પોતા ના ફરજંદોને ગાએણ શીખાડીશં તે તેઓની ખાત રી કરવાને બસછે કે એ કોઈબી રીતે નઠારો અથવા શરમ ભરેલો હોનર નથી. કેટલીક બાનુંઓ ગાએણ માં આતસના અને સવેનાના તથા એવાં બીજાં ગીતો ને પસંદ કરેછે, પણ જેમ તે હસવા સરખાંછે તેમજ તે ને ગાણારાંઓ સારાં નહી હોવાથી તે સાંભલતાં ઘણો કંટાલો ઊપજેછે. વલી એવાં ગીત ઊપર બઈરાં લોકો ને અતીશએ વેહેમછે, પણ એવા રાગને ગાએણનું ના મ છાજવું નથી. ગાએણ મનને ખુશી કરે તથા દી લને ધીરજ આપે એવું જોઈએ, તેને બદલે આપણી સીઓના ગાએણ કંટાલો ઊપજાવનારાં હોએછે, અને ગાણારાંઓનો અવાજ તે કરતાં ખરાબ હોએછે. હમો ઈછીએ છઈએ કે ગાએણની છીટ આપણી બાનુંઓમાં થી નીકલી જાએ અને દરએક ભલી સી ઊપલાં નાહા ના બાલકોની મીશાલે પોતાના મીઠા શરોદથી મા બા પ અને ભરથારોને ખુશી કરે! આંમીન!

આસટરીઆની દરબારના ગવઈઆ ભાઈ બેહેનો.

ધરતીની વસતીનું થોડુંક બેઆન.

બજારનાં રસતા ઊપરથી સો બસો માંણસોની આવજાવ થઈતો તે વસતી સ્રીઓને ઘણી લાગેછે અને તેવે રસતે તેઓ જતાં બીહેછે. પણ તારે આ પણી ધરતી ઊપર ૧ અબજ ૨૮ કરોડ, અને ૮૦ લાખ માંણસોની વસતીછે એમ જાંણીને તેઓ શું વીચાર કરશે ? ઘણીક વાંચનારીઓને બાહેર ફરવા હરવાનો માહાવેરો નહી હોવાથી ૧ હજાર માંણસોને તેઓએ કદાચજ જોએઆં હશે, માટે આ મોટી શંખીઆથી બેશક તેઓ અચરત થશે, પણ હમો તેઓને જણાવીએ છઈએ કે આપણી દુનીઆંની વસતીને લગતી એપલી એજ બીનાં એટલી અચરતી ઊપજાવનારી નથી. આ આખી વસતીમાં કેટલી ભાશા વપરાએછે અને તેઓ કેટલા ધરમ પાલેછે તે તથા તેને લગતું સઘલું બેઆંન જાંણવા જોગછે.

ઊપલાં ૧૨૮૮૦૦૦૦૦૦ માંણસો સઘલી મલીને ૩૦૬૪ જાતની ભાશાઓ બોલેછે, તથા ૧૦૦૦ જાતના જુદા જુદા ધરમો પાલેછે. વલી તેઓમાંથી દર વરસે ૩૩ કરોડ, ૩૩ લાખ, ૩૩ હજાર અને ૩૩૩ માંણસો મરણ પાંમીને ઓછાં થાએછે. એની વીગતે ગણતાં દરરોજ આ દુનીઆમાં ૯૧ હજાર ૯૫૪ માંણસો મરેછે અથવા દર કલાકે ૩૭૩૦ માંણસો, અને દર મીનીટે ૬૦ માંણસોના મોહોત નીપજેછે. એક તનદરોસત આદમીની નાડ દર મીનીટે સુમારે ૬૦ વખત દોડેછે, તેથી કરીને ઊપલી ગણતરી પરમાંણે નાડીનાં એક આચકામાં આ દુનીઆં મધે એક માંણસનો જીવ જવાનુ જારી રહેલુંછે. પણ ખોદાતાલાની બખશેસથી મોહોતથી જે માંણસ ઓછાં થાએછે તેનાં બદલામાં લગભગ તેટલાં માંણસ દર વરસે આ દુનીઆં મધે જનમેછે.

ધરતી ઊપર જે માંણસો મરેછે તેઓમાં સઊથી વધતાં આસરે ૩૩ વરસની ઊંમરનાં હોએછે, પણ અજાએબ જેવું એછે કે દુનીઆંની વસતીનો પા ભાગ ૭ વરસની વએની અગાંઊ તથા હરધો ભાગ ૧૭ વરસની વએની અગાઊ મરણ પાંમેછે. દર ૧૦ હજાર માંણસે ૧ જીવ ૧૦૦ વરસ સુધી ટકેછે; દર ૫૦૦ એ ૧ માંણસ ૮૦ વરસનું થાએછે, અને દર ૧૦૦ એ ૧ માંણસ ૬૫ વરસ સુધી જીવેછે. વલી આ ઘણી નવાઈ સરખી વાતછે કે કુમારાં કરતાં પરણેલાં આદમીઓ વધારે જીવેછે અને ટુકાં કરતાં લાંબાં માંણસનાં લાંબા આવરદા થવાની આશા રેહેછે. કેટલાક લખનાર કેહેછે કે મરદનાં કરતાં ઓરતને ૫૦ વરસની ઊંમર સુધી મોહોતની ઓછી ધાસતી રેહેછે, પણ તારપછે બંને સરખી હાલત ઊપર આવેછે.

દુનીઆંની ઊપલી વસતીનો મોટો ભાગ કુમારો કેહેવાએછે! દર ૧૦૦૦ માંણસે ૬૫ જણ લગણ કરેછે, અને કેટલાંક દેશોમાં જુન તથા ડીસેમબર મહીનાંમાં સઊથી વધારે લગણ થાએછે. જેટલા જનમ તથા મરણ થાએછે તેમનો મોટો ભાગ રાતનાં બનેછે, અને બાલકોનાં જનમને વખત જેવી રૂત તેવાં તેઓ સુખી ઈઆ દુખી રેહેછે. વલી ધંધો ઊમર ઊપર અસર કરેછે. સઊથી વધારે જઈફી ધરમ ગુરૂઓને હાથછે, જેઓમાં દર ૧૦૦ એ ૪૮ જણ ૧૦૦ વરસની ઊમરે આવેછે. વઈદનાં આવરદા સઊથી ટુકા જણાંએછે કેમકે દર ૧૦૦ વઈદે માતર ૨૪ જણ ૧૦૦ વરસનાં થાએછે. એ રીતે જેઓ લોકોને જીવાડેછે તેઓને જલદી મરવાની ધાસતીછે.

મુખીઅ ધરમ પાલનારાઓમાં ૩૩ા કરોડ માંણસો ખરીસટી ધરમ પાલેછે, ૫૦ લાખ હાઊધી લોકોછે, ૬૦ કરોડ માંણસો એશીઆખંડનાં જુદા જુદા ધરમ પાલેછે, ૧૬ કરોડ માંણસો મહમદને માંનનારાછે, અને બાકીનાંઓ બીજી રીતે ખોદાની શેવા કરેછે. આ વીગતો ફરાંનસ મધે છપાતાં એક વીદીઆ હોનરનાં વરતમાંન પતરમાં પરગટ થઈછે.

જે થાએ તે સારાંને કાજ.

"એક દાહાડે એક વેપારી મોટાં શેહેરમાં પોતાનો માલ વેચીને પોતાનાં ગાંમડાં તરફ જતો હતો. તે ઘોડા ઊપર સવાર થએલો હતો અને ઘણાં દીવસ સુધી શેહરમાં રહીને જે માલ વેચીઓ હતો તેની કમાઈનાં નાણાની ટેલીને ટેલીઓ પણ તેણે ઘોડાની પીઠ ઊપર લાધી હતી. આ ટેલીઓ વીશે તે લાંબા લાંબા વીચારો કરતો હતો તથા આવી સારી દોલત સેને મલી એટલા માટે તે પોતાને મનસે બહુ હરખાતો હતો. પોતાની દોલતમાંથી પોતાની બાએડીની જનસ ટર

વાનો તથા ગાડી ઘોડાઓ રાખવાનાં વીચારમાં હતો. તેવામાં અચબુચું એક તોફાંન થઈ આવીઊં અને જોસથી વરસાદ વરસવા લાગો. આ વખતે ને વેપારી પાસે કાંઈ છતરી નહી હતી, અથવા આસપાસ ઊતારો કરવાની એકે જગા તેની નજરે પડી નહી હતી. તેથી તે પાંણીમાં તમાંમ તરબોર થઈ ગએઓ અને એવે હાલે ગાંમમાં કેમ જશે તેનો વીચાર કરવા લાગો. તેને આટલી બધી દોલત આપીને તેની ઊમેદનાં વખતમાં ખોદાતાલાએ વરસાદ મોકલીઓ મારે તે હેરાંન થઈને ખોદાનો વાંક કાહાડવા લાગો. એમ કરતાં તે એક મોટાં જંગલ આગલ આવી લાગો અને તાંહાં જોએછેતો એક ચોર તેની રાહા જોતો ઊભેલો જણાએઓ. તે ચોરે વેપારીને જોતાં વાર પોતાની બંદુક ઊચકીને દારૂગોલો ભરવા માંડીઓ અને વેપારી વધારે ઘભરાટમાં પડીઓ, પણ તે વખતે એટલોતો વરસાદ પડતો હતો કે આ ચોરે બંદુક ફોડવાને ઘણાં ફાંફાં મારીઆં પણ તે ફુટી શકી નહી. તેટલાંમાંતો તે વેપારી ઘોડો દપટાવી ઘણો દુર નાહાસી ગએઓ અને ધાસતીથી મોકલો થવા પછે વીચાર કરવા લાગો કે જે વરસાદને માંટે 'હું ખોદાની તકશીર કાહાડતો હતો તે વરસાદ જો આજે નહી વરસતો હું મારા જીવને તથા સરવે દોલતને સલાંમત લાવી શકતે નહી."

વાંચનારી બાંનુઓ, આ વારતા ઊપરથી એ અગતનો ધડો મલેછે. સંકટનાં વખતમાં બડબડાટ કરવું અથવા ખોદાતાલાની ખાંમી કાહાડવા જવું માણસને બીલકુલ સજાવાર નથી. તે સાહેબ સરવે બંદાઓનુ ભલું ચાહેછે, બાકી જો તે તેથી ઊલટુ ચાહેતો આજે આપણને જીવવાજ શા માંટે દીએ? તેનાં કાંમ સદા ઊંડા ભેદનાં હોએછે, અને તે ભેદ સમજવા વગર એક કાંમ જો આપણી નાંહાંની નજરમાં માઠું લાગેતો તેને માંટે ધીરજ ખોહી દેવી નહી. "જે થાએ તે સારાંને કાજ" એ કેહેવાત ઊપલી કીસમનાં દાખલાઓથી ઘણી વાર ખરી પડેછે. માંટે જાંહાંસુધી ખોદાતાલા આપણો સંભાલ લીએછે તાંહાંસુધી કોઈબી શંકટ પડે તેને ધીરજથી ખમવું જોઈએ. તેને માંટે ખોદાને ઠપકો આપવો એ ગુનાહાનું કાંમછે.

રમુજે ફુરસત.

નીચેલો પતર જેમાં એક "શીખેલી બાઈ" એક ભલાંમણ કરેછે તે હમારાં વાંચનારાંઓએજ ઉકલાવવો.

વાંચનારી રહેનો, મારી વાત સાંભલો. હું બાર૦ વરસની ૧ જુ બેરી છું અને ફત્રીની મને છીટછે. ૧ દીન હું ૧૧રે ફરવા ગઈ, અને ઉં ગલીમાં આવી. તેટલે ૧ક૧ વર૭ તુટી પડીઓ. થી હું ૧ નીચે રહી, અને સાંમર થી ૧ દેખાએઓ. હવે મારી ધારતીનો ઠાર રહેઓ નહી. પણ ફુરથી ૧ આવી લાગો. તેણે પોતાની ફત્રીના દાંડાથી તે સાંપને મારીઓ, ને હું ઘર આવીને વીચી પડી રહી.

હવે રહેનો ફત્રીની શરમ જોઈએ ? તે છેતો કેટલો બચાવ છે! વાસતે, ખાંનદાંન સરખા કબીલાઓ એવા સુધારાની જે પેહેલ કાહાડેછે તેમ તમારેબી કરવું ઘ છે.

જન આરન.

સવાલનાં જવાબો.

(જુવો ગએઆ આંકનાં સવાલો)

૧ કોલસો.

ઉલટાવેલા શબરો.

૧ માહેમનો ઓરસ, ૨ પુસતકખાનાં, ૩ વેલાતી રોજો, ૪ પરીનસ આલબરટ.

પરચુરણ બાબદો.

બે જુદી બેહેનો—ફરાંનસ દેશમાં હાલ બે બેહેનો રેહેછે. તેઓએ થોડાએક દીવસની વાત ઉપર વાંહાંનાં દેવલમાં સાથે મલીને એક ક્રીઆ કરાવી હતી. એ બંધે બેહેનો આજ ૫૦ વરસની વાત ઉપર સાથેજ પરણી હતી, અને તે લગણનાં દીવસને જે દાહાડે બરોબર ૫૧ મું વરસ બેઠું તે દાહાડે તેની મુબારકબાદીમાં તેઓએ ઉપલી ક્રીઆ કરાવી હતી! અલબતાં આ ઓરતો કાંઇ આપણાં લોકોની રીશાલે બચગીમાં નહી પણ લાંબી ઉમરે આવીઆ બાદ પરણી હતી, તારે હાલ તેઓની વએ કેટલી હશે. આ બેહેનોનો બાપ સને ૧૮૪૭ માં મરણ પાંમીઓ હતો અને તે વખતે તેનાં મોહોતને માંટે રડનારાં દીકરા દીકરી તથા તેઓનાં દીકરાં દીકરી મલી જુમલે ૨૨૫ જણ હતાં!

દરીઆમાં પોંહોંચખાનું—યુરોપ અને અમેરીકામાં પરલોકને રેહેવા માંટે એવાં સુંદર તથા મોટાં પોંહોંચખાનાં બાંધેલાં હોએછે કે તેઓનાં સરખા કોઈ મેહેલ મુંબઈમાં નહી હશે. હવે દરીઆમાં પણ જોએઆ તેવાં પોંહોંચખાનાં બાંધવાની શરૂઆત થઈછે. નીઉઈઆરકમાં હાલ એક વાંહાંણ બંધાએછે જે સેલ કરનાર ઉતારૂઓને લાવ લેઈ જાવ કરવાનાં કાંમમાં આવશે અને તેમાંથી તેઓને "હોટેલ" નાં સરખું સુખ પણ મલશે. આ વાંહાંણમાં ૩૫૦ મોટાં દીવાનખાંનાં બાંધવામાં આવશે.

નવાઈ સરખો શીણગાર—"જેઆસ લાઈટ" એનો અરથ ઘણાંઓ જાંણેછે; તે એક જાતની હવાથી થતી રોશનીછે. એ રોશની ઘણી જલેહદારછે અને મુંબઈમાં તે કદાચ જલદી દાખલ થશે. આ રોશનીને હાલ અમેરીકા ખાતે એક અજાએબ જેવાં કાંમમાં આણીછે. કેહેછે કે તાંહાં સીઓના પોશાક તથા બાલને એક એવા સાંચાથી આ "જેઆસ" લગાડવામાં આવેછે કે જેથી તેણીનું શરીર મોટી જલેહ આપેછે અને બલતા હીરા દીલને લાગા હોએ તેવું દીસેછે. આ સઘલો સીનગાર ઘણા જુજ પઈસાથી મલી શકેછે!

માતાઓને ખબર—સનડરલાંડ ખાતે હમણાજ એક બાલકની લાસ ઉપર કારોનરની જુરી બેઠી હતી. તે વખતે એક તબીબે શાખ્સી આપતાં જાહેર કીધું હતું કે મરનાર બાલકની માતા ખાધા પીધામાં પરેહેજ રાખતી નહી હતી, તેથી તેનું દુધ બીગડીઉં હતું અને તે દુધ બાલકના પીધામાં આવીઆથી તેને એક દરદ થએઉં હતું જે અને તેનું મોહોત લાવીઉંછે.

થોડીએક શીખાંમણ—"પોતાનું ભલું કરવાનો સરસ ઉપાએ એજછે કે પારકાનું ભલું કરવું—અનાજ એકઠો કરવાને પરથમ બીઆં વીખરાતાં નાખવાં જોઈએ.

"આજે થોડું ખાવો અને કાલે તમુને વધારે ભુખ લાગશે. કાલે વધારે ખાવો, અને ખાવા માટે તમોને વધારે કાલ મલીઆજ કરશે.

"બખશેશોથી મીતર મેલવવો નહી—જારે બખશેશ બંધ પડે તારે તેનો પીઆર પણ બંધ પડેછે."

બચાંને શું શીખાડવું—એક કાબેલ લખનાર લખેછે કે "બચું પોતાનો સંભાલ પોતે લઇ શકે એવું તેને શીખાડવાને તમારીથી બનતી કોશેસ કરો. અગરજો તે બાલક જહતુની હોએતો તેની સામે નરમાસનાં દાખલા મેલો અને તેનાં મીજાજને નરમ પાડો. અગર જો તે એખલપેટું હોએતો તેને શખાવતની ટેવ પાડો. અગર જો તે ગમગીર હોએતો તેને ખુશ મીજાજનું બનાવો. અગર જો તે આલશુ હોએતો તેને મેહેનતની ફરજ પાડો. ટુંકમાં બચાંને એવી ટેવ પાડો કે જેથી પોતાની ખાંમી તે પોતે જુવે."

એક પુરાંનું વરતમાંન પતર—હાલનાં વખતમાં એવું જાણાએછે કે ગાંમની ખબર અંતરથી લોકોને વાકેફ કરવાનું હથીઆર વરતમાંન પતર ચીન દેશમાં કાંઇ નવાઈ સરખું નથી. કેહેછે કે પીકીનમાં હાલ એક વરતમાંન પતર આજ એક હજાર વરસ થએઆં નીકલેછે. તેનું કદ અતીશએ મોટુંછે અને તે રેસમી કપડાં ઉપર દર અઠવાડીએ બાહેર પડેછે.

પાદશાહી લગણનો ખરચ—રાંણીનાં વડા પુતરનાં લગ્નની ખુશાલીની તઈઆરીઓ કરવામાં સઘલો મલીને ૨૩૪૫૫૦ રૂપીઆનો ખરચ થએઓછે. તેમાં નાંમદાર રાણીનાં કબીલા અને ચાકર નફરોની મુસાફરીમાંજ ૧ લાખથી વધારે રૂપીઆ ગએઆછે. રાંણીના મેહેલમાં બાંધકાંમ કરવા પાછલ ૩૨૦૦૦ રૂપીઆ, અને સરકારી ઈમારતો પર રોશની કરવા પાછલ ૭૦૦૦૦ રૂપીઆનો ખરચ થએઓ હતો.

ગોકલ ગાએનો ઊપીઓગ—એવું બોલાએછે કે એક ફરેંચ વીદીઆરથીએ આ નીરદોશ પરાંણીનાં એક નવો ઉપીઓગ શોધી કાહાડીઓછે. ગોકલગાએના સરીરને છેડે એક જીનો સફેદ ફુકો હોએછે, જેમાંથી કાંઇ ચરબી સરખી એક પદારથ મલી આવેછે. આ પદારથમાં સુંદરની ખાશીએતછે અને તેથી તેને બાગ્રેલાં લાકડાં અથવા કાચની વચે જો લગાડી હોએતો સુકાવા પછે તે તદન વલગી જાએછે, અને તાર પછે પાંણીથી ઈઆ કસી ચીજથી તે નીકલી શકતી નથી.

અગનાન ઓરતો—એક લખનાર લખેછે કે "કેલ વણી વગરની પણ એસકી સ્ત્રી જેમ ઘણો સુંદર પોશાક પેહે રેછે તેમ તજના જાહાડને મલતી આવેછે, કારણ કે તે જાહાડની મીશાલે બદનની અંદરના માવા કરતાં બાહેરની છાલની વધારે કીમતછે." એક બીજો ધણી કેહેછે કે—"કોઈ બી ઓરતનો પોશાક મને દેખાડો અને તે ઓરતનો હેવાલ હું તમોને તુરત કહી આપશ."

એક "મશખરા" નાં ઢોંગ—એક મશખેરા શખ્સને રસતેથી જતાં જબર ભુખ લાગી હતી અને તેથી કોઇ રીતે ખાવાનું મેલવવાની વેતરણમાં હતો. એવા વીચારથી તે એક પોંહોંચખાંનાંમાં ગએઓ અને તેનાં ધણીને જાહેર કીધું કે "હું એક જાદુગર છઉં અને એક ખેલ કરવા માંગું છઉં." પોંહોંચખાંનાંનાં ધણીને તે દીને જરા કમાંની થાઇ હતી માટે પોતાનાં ઘરાકોને રમુજ આપવાની ધારણાંથી તેણે ભુખ્યા મશખેરાને ખેલ કરવાની રજા આપી. તે ઉપરથી આ ઢોંગીએ પરથમ પનીર તથા રોટીનાં તરણ કટકા માંગી આ. તારબાદ તેમને છુટા છુટા એક ટેબલ ઉપર મેલીઆ અને ઘરધણી પાસેથી તરણ ટોપી માંગી લઇને તેમને આ તરણ ભાગો ઉપર મેલી. તે પછે આ જાદુગરે જણાવીઉં કે આ તરણ તોપીઓ તલેની જુદી જુદી વસતુઓ એકઠી થઇને પોતાની મેલે એકજ તોપીની તલે આવશે. એમ કહીને તે દરએક તોપી તલેની ખોરાકીને ખાઇ ગએઓ તથા વલી જરા દારૂ પણ માંગીને પીધો. એમ કરીને તેણે કહેઉં કે—"હવે આ જીણસો મારાં મોહોડાંમાં એકઠી થઇછે અને તે કેઈ તોપીની તલે લાઉ તે ફરમાવો." ઘરધણીએ તરણ માંની પોતાની તોપી દેખાડી. મશખેરો તે તોપીને પોતાનાં માથાં ઉપર મેલીને બોલીઓ કે "હવે આ તોપી ઉપરછે અને તેની તલે મારાં મોહોડાંમાં બધો ખોરાકછે." એ ઉપરથી આ મશખરાનાં ઢોંગ જણાઇ આવીઆ, માટે લોકો હસવા લાગાં અને તેનું કાંમ થઇ ગએઉં.

દુકાળ વીશે મલાર રાગનું પદ.

"જબ દીનનાથ કુરૂપા કરે, તબ સબ બની આવે"
એ રાગનુછે.

વરસ વરસ હવે વાદળી, દયા અંતરે આણી;
પાણી વીના પુરૂથવી વીશે, પીડા પામેછે પ્રાણી. વરસ.
જન તારી જુએછે જગતમાં, વારે વારે રે વાટ;
આભ સામું જોઈ આસમે, અતી ઉપજે ઉચાટ. વરસ.
નીર ખુટયાંછે નવાણનાં, ઉંડાં પહોચીયાં પાતાળ;
ગામ જનો ગભરાઈને, કહેછે પડયો કાળ. વરસ.
મનુશને અન મોંઘાં થયાં; ઘટયું પશુઓને ઘાસ;
લુટારા લાગયા લુટવા, તેથી ઉપજેછે ત્રાસ. વરસ.
છીયારાં પોતાના પેટનાં, બાળ વેચે મા બાપ;
ત્રાહી ત્રાહીની તાળી પડે, પ્રગટયું પુરૂથવીમાં પાપ. વરસ.
નારી તજી કઈક નર ગયા, રોટલા માટે રળવા;
સજનનાં પણ આ સમે, ચીત લાગયાંછે બળવા. વરસ.
આ તકમાં તુટી ગયા, ટેક વાળાના ટેક;
ભીખ માગેછે ભલા ભલા, છુટી હીમત છેક. વરસ.
ઘર ને ઘરેણાં વેચીઆં, વેચીઆં વાસણ વસ;
પછી રજપુત સીપાઇએ, વેચીઆં અસ્ત્ર ને શસ્ત્ર. વરસ.
ખંડેર કઈક ખાલી થયાં, ગયાં નર ત્રીયા નાશી;
વસ્તી ઘટયાથી વીશવમાં, ભયંકર પુરી ભાસી. વરસ.
અન્ન વીનાના આદમી, અતીશે અકળાય;
દાળ ને ભાત દેખે નહી, ખોરાં અન્ન તે ખાય. વરસ.
ચઉટા વચે ચાહન પડે, ધોળે દહાડે રે ધાડ;
સાલ થયાં સુકાઈને, ઝાડાં ઝાડીનાં ઝાડ. વરસ.
જળના જંતુ તેતો તરફડે, તપેછે ઘણો તાપ;
નવારસી કરે નારીઓ, વીધવાઓ વીલાપ. વરસ.
આ દુનીયાં પર ઇશવરે, તાકીને ભરી તોપ;
દલપતરામના દેવનો, કેમ થયોછે કોપ. વરસ.

સકાળ વીશે પદ.

વરસી ભલે તું વાદળી, કીધો જય જય કાર;
આ અવસર આવી કરીયો, અતીશે ઉપકાર. વરસી.
નદીયોના નીરનાં ચાલીયાં, પાળ તોડીને પુર;
સુખ ઉપર સુખથી ચડયું, નર નારીને નુર. વરસી.
લાયક પુરૂથવી લીલી થઇ, છોટા ઉગીયાછે છોડ;
પશુ પંખી નર નારીના, પુરા કીધાછે કોડ. વરસી.
આનંદ ઘેર ઘેર ઉપજીયો, થઇ દીલગીરી દુર,
જન સઘળા સુખથી જમે, દહી દુધ ને કુર. વરસી.
રાજીય ચડયું મેઘરાજનું, વડી નોબતો વાગી;
દુનીયાનો શત્રુ દુકાળ તે, ભડકી ગયો ભાગી. વરસી.
વીજળીના થયા વીશવમાં, ચારે દીશ ચમકાર;
જેમ ચળકે જગદીશના, ખરા ખાંડાની ધાર. વરસી.
ઈંદરધનુશ અતી ઓપતું, રૂડી ઘટનાથી ઘડીયું;
કાળને મારી કાઢવા, જાણે ચોંપથી ચડીયું. વરસી.
વહાલાં વીજોગી આવી મળીયાં, પરદેશથી પાછાં;
ખાય પીએ ખુશીમાં વસે, ઓઢે અંબર આછાં. વરસી.
લીલા લેહેર થઇ લોકમાં, સોંઘી થઇ ચીજ સરવ;
રોળ ગયો રોળાઇને, ગયો કુડીઆનો ગરવ. વરસી.
ખેતર દેખીને ખેડુઓ, હઇએ પામેછે હરશ;
સારૂ દેખાડયું સરવને, વીશવ કરતાએ વરશ. વરસી.
કોયલડી ટહુકા કરે, મધુરા બોલેછે મોર;
પાલોમાં વન તીમાં પંખીનો, સારો લાગેછે સોર. વરસી.
સુરજનો તાપ શમી ગયો, થઇ ઠંડક ઠીક;
મેદનીમાંથી હવે મટી, બહાર વટીઆની બીહીક. વરસી.
પ્રાણી સરવ સુખ પામીઆ, એવું કીધુછે ઈશે;
દલપતરામના દેવની, દયા અતી ઘણી દીશે. વરસી.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૭ મું. જુલાઈ ૧૮૬૩ આંક ૭ મો.

ખોટા હીરા ચલકે ઘણાં

અથવા

બેમરવત બેટા બેટીઓ.

—∞—

એક વારતા.

પરકરણ છઠું.

જાલ હાલહવાલ.

એક હાથ ઉપર જારે જઈફ જાલ પોતાની વડી દીકરી ફરંગીજનાં અપમાંનને લીધે તેનુ ઘર છોડી વચલી દીકરી ગુલનારને ઘર આવવા નીકલીઓ હતો, તારે બીજા હાથ ઉપર એ છોકરી પોતાના ખાવંદ નોદરની સાથે દરબારી ફરાંમરજને ઘર ગએલી હતી. એ બંનેજણ થોડુએક સુધી આ ઉમરાવના મેહેમાન દાખલ તેના મેહેલમાં આવી રહેઆં હતાં અને તેઓએ પેહેલ વેહેલી જે ખબર સાંભલી તે પોતાના મેજબાંન ફરાંમરજનાં દીકરાઓ સંબંધી હતી. ફરાંમરજ કારંન તરફ આંગલી કરીને વારેવાર બોલતો હતો કે "જુવો જાંહાંપનાહા—આ છોકરો એક એવી ઓરતને પેટનોછે કે તેણે માંટી કીધેલ તેની આગમચ તેણે દીકરો જણીઓ હતો, બલકે એ છોકરાને દીકરા દાખલ કબુલ રાખતાં હું શરમાતો આવીઓ છઉં, પણ સાહેબ એજ દીકરાએ ઈમાનદારી કીધીછે અને મારો જીવ બચાવીઓછે." એમ કહીને કારન ઉપર ફરાંમરજ જેમ પીઆર દેખાડતો તેમ આ રાજવંઉસી જોડુ ખુશી દેખાડતું અને કારન પોતાને મનસે સાતમાં આસમાન ઉપર ચહડી ગએઓ હતો. ગરીબ બીચારા શોહોરાબ ઉપર આ લુછાનાં તરફટને લીધે આ લોકો પણ ધીકાર જણાવતાં હતાં.

ફરાંમરજનાં મેહેલમાં એવી ગોફતેગો ચાલતી હતી તેવામાં ગુલનારની નજર મેહેલની બાહેરનાં ખોલા ચોકમાં પડી. તેણે જોઈઉતો બે સવારો પોતાના ઘોડા ઉપરથી ઉતરીને તાંહાં અચબુચી લડાઈ કરવા મંડી ગએઆ હતા. તેઓએ પરથમતો એક બીજાં સાથ ગાલાગાલી કીધી અને તેમાંથી મારામારી થઈ પડી હતી. તેઓની તલવાર વીજલીની પેરે જહલકતી હતી અને તેઓના શરીર ચીતાની મીશાલે ઉછલતાં હતાં. તે બંનેજણ ગુસાથી લાલ થઈ ગએલા હતા, અને એટલાતો જોસથી લડતા હતા કે અંતે એક જણ જે વધારે જવાંન હતો તે નીચે પડીઓ અને પોતાના દુશમનને હાથ મારીઆ જવાના અંત ઉપર આવીઓ.

આવો માઠો દેખાવ જોઈને ફરાંમરજ, ગુલનાર તથા નોદરને સાથે લઈને નીચે આવીઓ. નોદરે વચે પડીને તેઓને છુટા કીધા અને પછે તેઓ કોણછે તથા કાંહાંથી આવીઆ તે પુછવા લાગા. ખોલ કરતાં માલુમ પડીઉ કે આ સવારોમાંનો એક બુઢા જાલ પાસેથી અને બીજો તેની વડી દીકરી ફરંગીજ પાસેથી કાગજો લાવીઆ હતા. એ કાગજો ગુલનારને નાંમનાં હતાં, જાલે પોતાના કાગજમાં પોતાની વડી દીકરીને ગાલો લખી હતી અને ગુલનારને ખબર કીધી હતી કે એ બેમરવત છોકરીએ તેને કાહાડી મેલીઓછે અને તે ગુલનારની સાથ આવી રેહેવાને ઈછેછે. ફરંગીજે પોતાનાં કાગજમાં પોતાની વચલી બેહેન ઉપર બાપ વીશે ફરીઆદ લખી હતી અને તેમાં પોતાની તરફથી ટકો ચહડાવાનુ બાકી રાખીઉ નહી હતું. તેણે લખીઉ હતું કે "બાવાનો મીજાજ ઘણો બીગડીઓછે અને મારી સાથ સદા કજીઓ કરેછે. વલી તેવણે શેહેકડો સવારોને પોતાની ચાકરીમાં રાખીઆછે, તથા તેઓ બલવો કરવા ધારેછે અને તેથી કરીને આપણુ રાજ ખોહી દેવાની મને ધાસતી લાગેછે. તે બધુ એ બાપને લીધે કરવુ પડશે. આપણે એવણનો દોર નરમ કરવો જોઈએ, તેથી બેહેન તમે એવણને સમજાવીને પાછા મારે તાંહાં મોકલજો."

આ સઘલી ખોટી વાતો ફરંગીજની તરફથી જાણીને ગુલનાર ઉપર જે અસર થઈ તેમાં નવાઈ સરખુ કાંઈ નથી. એબી પોતાના બાપની એક ખોલકની બેટી હતી અને જેવા ગુણ ફરંગીજમાં તેવાજ ગુણ આ છોકરીમાં હતા. તેણે પણ ઠરાવ કીધો કે બાપ આવે તારે તેને રાખવો નહી પણ ફરંગીજને ઘર પાછો મોકલવો કાંકે જો તે રેહતો પોતાના હકમાં ખરાબી થવાની અને પોતાનુ રાજ નીકલી જવાની ગુલનારને ખોટી ધાસતી લાગી. વલી જાલનો જે સવાર તેની ચીઠી લઈ આવીઓ હતો તે પાછો જવાબ લઈને જાલ પાસ જવા નહી પાંમે એટલાં માંટે ગુલનારે તેનાં ઉપર ઉપલી મારામારીમાં છેડતી શોધવાનુ તોહોમત મેલીઉ અને તેજ મેદાનમાં તેને ખોરાંમાં નાંખી પરહેજ રા

ખીઓ. તેણીએ પોતાની બેહેનના કાગજનો જવાબ લખ
વાને જરા ઢીલ કીધી નહી પણ પોતાના પાદશાહી બાપના
કાસદને આવી નીચી હાલતમા કેદ કીધો.

પણ બુટો જાલ જવાબની રાહા જોતો બેઠો નહી. તે એ
ક બીઆબાંન જંગલની વચમાં પડેલો હતો, અને જારે હ
જીર એક દીકરીનુ ઘર તેને આસરો આપવા માટે રહેલુ હ
તુ તારે આવાં જગલમાં ભટકીઆ કરવું તેને દરૂમત લા
ગુ નહી હતું મુસાફરી કરતાં તે તદન થાકી ગએલો હ
તો એક ગમથી જઈફીએ તેને નાતવાન કરી મેલીઓ હ
તો, તેવામા બીજી ગમથી ભુખ અને પીઆસે ગોએઆ તે
નો અરધો જીવ લીધો હતો, તોબી જે નઠારી દીકરીએ બાપ
ની એક બોહોસને ખાતર તેને આવી રીતે જવા દીધો હતો
તેને જરા દએઆ લાગી નહી હતી. તેતો પોતાના બાપને
ઠેકાણે લાવવા તથા તેનો દમામ નરમ કરવા બેઠી હતી અ
ને તેથી કરીને બાપ નીકલી ગએઓ તો તેની તેને ચીંતા ન
હી હતી

આવી હાલતમાં રખડતો રખડતો જઈફ રાજો જાલેજ
ર ફરાંમરજના મેહેલ તરફ આવી પુગો. તેનો દેખાવ તે વખ
તે એક ભીખારીના સરખો હતો થોડા દીવસ અગાઉ આ રા
જ, આ મેહેલ, આ બાગ બગીચા સરવે તેના હતા, પણ પોતા
ની બે દીકરીઓ ઉપર વીશવાસ રાખીને તેણે તે સરવે તેઓ
ને આપી દીધું હતું. આજે ભુખમરાએ તેના ગાલ ઉપર કરચ
લી વલી હતી, તથા મંજલની થાકથી તેની આંખમા ખાડા પ
ડીઆ હતા. તોપણ તેની ખાતરી હતી કે "ગુલનાર સરખી
પીઆરી દીકરી જે મને મીઠી કબુલાતો આપવામા કદી પ
છાત પડી નથી તે આ વખતે મને આસરો આપવાને ના
પાડશે નહી." એવો વીચાર કરતો તે મેહેલની સામુ મોટી
ઉલટમા આવી લાગો.

પણ જારે તેણે પોતાના કાસદને દરવાજા આગલ
જ ખોરામાં પડેલો જોએઓ તારે તેને કેવી દલગીરી ઉપજી
હશે. આ કાસદ કોઈજ નહી પણ પેલો નીમખ હલાલ જાં
માસપ હતો. તેને ફરંગીજના સવાર સાથ મારામારી કર
વાનો સબબ એ પડીઓ હતો કે એ સવાર ફરંગીજની ખો
ટી ફરીઆદનો કાગજ લઈ જતો હતો એવી તેને ખબર હ
તી અને તેથી ગુલનાર પોતાની બેહેનની તરફ થઈ રાજાને
આસરો નહી આપશે એવી તેને ધાસતી હતી. તેટલા માં
ટે તે ઉપલા સવારને ગુલનાર તરફ જતાં અટકાવા માગતો
હતો અને તેમાંથી જે મારામારી થઇ પડી હતી તેથી તેને
હાલ ખોરામાં બેસવું પડીઉં હતુ

જાંમાસપે ખરી હકીકત જાહેર કીધી, પણ જાલે તેમને
માંની નહી. પોતાની દીકરી ઉપર તેને એટલોતો પીઆર
હતો કે જાંમાસપને તેણે અપમાંન આપીઉં, એ વાતને તે
જુઠી સમજીઓ અને બેધડક પોતાની દીકરીની મુલાકાતને
માટે અંદર ગએઓ, પણ અંદર જુવે શું? ગુલનાર અને
તેનો ખાવદ બારણાં ધાંકીને એક જગોએ બેઠેલાં, અને ફ
રાંમરજે આવીને રાજાને ખબર કીધી કે "તેઓ કાંમમાંછે
માટે હાલ મુલાકાત કરી શકશે નહી." ફરામરજ જઈફ જા
લનો એક આગનો દરબારી હતો અને રાજા તરફ તેની દી
કરીઓ આવી ચાલ ચલાવે તે તેને જરા પસંદ નહી હતી.
જાલને માટે તે અંદરખાંનેથી બલતો હતો તોપણ તે નોદર
ના હોકમને તાબે હોવાથી જાલેજરને આ ખબર કેહેવા વી
નાં તેને ચાલીઉં નહી હતું, પણ જઈફ જાલને એ કેટલું
બધું અપમાંન! તોબી તે કાંઈ બોલીઓ નહી. તે મુંગો મું
ગો મેહેલની બાહેર જાંહાં જાંમાસપ ખોરામાં પડેલો હતો
તાહાં આવીને ઉભો રહેઓ.

થોડાવારમાં ફરામરજ નોદર તથા ગુલનારને તેડી લા
વીઓ તેઓએ આવતાવાર જાંમાસપને છુટો કીધો તથા જા
લને નમશકાર કીધા જાલ પોતાની બેટી આગલ જુસાને
દાબી શકીઓ નહી તે રડી પડીઓ. તેણે પોતાનું દુખ જા
હેર કીધું અને જણાવીઉં કે "દીકરી, તારી બેહેન ઘાટકીવ
રૂના સરખી થઈછે. તેણે મારો અરધો જીવ લીધોછે અને ની
ચ બેશરમ ચાલ ચલાવેછે."

ગુલનારને જવાબ આપતાં કાંહાં નહી આવડતું હ
તું? તે બોલીકે—"બાવાજી ધીરજ પકડો! હું ધારૂછું કે
તમે તેની કદર ઓછી પીછાનો, પણ તે પોતાની ફરજ ભુલે
નહી" એટલું કહીને ગુલનારતો પોતાનાં બાપ આગલ ગો
એઆ ભાશાંણ કરવા લાગી "અરે સાહેબ તને જઈફછો.
કુદરત તમારાં બદનમાં હવે છેક અંત ઉપર આવીછે; માટે
હવે જે તમારી હાલતને વધારે સમજે તેની મરજી પરમાણે
તમે ચાલવું જોઈએ." એવું એવું બોલીને અંતે સાર એ
ટલો કાહાડીઓ કે "બાવા તમે બેહેન ફરંગીજ પાસે પાછા
જાવો અને તમે તેને અપમાન આપીઉ માટે દલગીરી દે
ખાડો."

આ કેહેવાની મતલબ આપણે એટલીજ સમજવી કે
હું તમુંને રાખતી નથી વાસતે તમે પધારો અને વડી દીકરી
પાસેથી માંફ માગો, પણ એક ધણી જેણે આખી જીંદગીમાં
પાદશાહી ચલાવેલી તે એવું કામ કરે એમ કેહી રીતે વીચા
રીએ! જાલ સમજીઓ નહી. તે હવે કાલાવાલા કરવા લા
ગો—"ગુલનાર તારી બેહેન મારા દુશમન સરખીછે. તેણે
સરપના સરખી જીભ વડે મારાં કલેજાંને દંખીઉંછે. અ
રે! તેના નસીબ ઉપર શેહેતાનના સરાપ ઉતરશે! તેના ચે
હેરાને હેવાનો બખશે અને તેની ખુબસુરતીને દાધ લગાડશે!"

ગુલનાર—બાવા જરા સંભાલ રાખીને બોલો

જાલ—તેની ધીકાર ભરેલી આંખ વીજલીથી આંધલી
થશે. તેની કાતર સરખી જબાં પવનથી ખેંચાઈ જશે.

ગુલનાર—તારે કદાચ કાલ ઉઠીને મનેબી તમો એ
વીજ ગોલો દેવો ખરા.

જાલ—નહી બેટી, તું તેના જેવી નથી. તારી આં
ખ ઠંડીછે અને મને બાલશે નહી. તું મને તાંણા મારશે ન
હી ઇઆ મને ઘરની બાહેર કાહાડશે નહી.

આવી વાતો થતી હતી તેટલાં ફરંગીજ પોતે તાંહાં
હાજર થઈ. તેને જોઇને જાલને વધારે જહનુને ચહડીઉ
અને તેને તાહાડો પાડવા માટે એ બેહુ બેહેનો સંપીલી થ
ઈ તેઓ પોતાના બુટા બાપ સાથે હવે તરેહવાર તલાવટ
થી વાત કરવા લાગી. એક બાપને પોતાને તાંહાં રાખવા
કેહેતી તારે વલી બીજી ના પાડતી, અને કોઇવાર બંને જ
ણ સાથે સંપ કરી હા કે નાંનો જવાબ આપતી હતી. એ
થી કરીને જઈફ જાલ તદન કંટાલી ગએઓ, તેના ઘબરાટ
નો કસો સુમાર રહેઓ નહી, પણ તેની બેટીઓને મનમે ત
માં રમુજ હતી. એવી તેઓની ચાલ જોઇ જાલનું મંન એ

કદમ ફરી ગએલ તે તુરત ઉઠીઓ અને આરફાર કરીને ત થા દીકરાંઓને અતીશએ ગાલ દઈને પાછો જતો રહેઓ. આ વખતે રાત પડવા આવેલી હતી, તોફાંણ ઘણુ જોસમાં થતું હતું, વીજલીનાં ચમકાટ અને ગગડાટના ધડાકોથી ધા સતી પેદા થતી હતી, તેવા વખતમાં બુઢો જાલ પોતાના નીમખહલાલ જામાંસપની સાથે પાછો જંગલની વચમાં નીકલી પડીઓ હતો.

આ જગોએ એક બીનાં જાણવા જોગછે. જારે જાલ ગુસામાં તાંહાંથી જતો રહેઓ તારે ફરાંમરજ તેને સાથે મેલવા ગએઓ હતો. એ બનાવ ઉપલી બંને બેહેનોંએ જોએઓ હતો અને તેઓ સાફ સમજી હતી કે ફરાંમરજ જાલની તરફછે. એવુ જોઈને તેઓને ફરાંમરજ વીશે શક પેદા થએઓ હતો, અને તે શકનો સઉથી પેહેલો લાભ તેના હરાંમ ઈલતના બેટા કારંને લીધો હતો. તે આ બુઢા ઉમરાવની મીલકત ઉપર પેહેલેથીજ તપી રેહેઓ હતો. તેટલા માં રેતો તેણે તેનાં હકદાર બેટાને બાપથી જુદો પડાવીઓ હતો, અને હવે ફરંગીજ તથા ગુલનારના મનમાં શક પેદા કરીને ફરાંમરજને ખરાબી પોહોંચાડવાનો આ હરાંમ ઈલતનાં છોકરાએ ઠરાવ કીધો, એટલુજ નહી પણ તેનેતો એવીબી ઉમેદ હતી કે "મારા બાપને કોઈ રીતે દુર કરી તેની મીલકતનો ધણી થવશ પછે આ બે પરી ચેહેરેની બેહેનોમાંની એકુને મારે હાથ કરી પરદેસમાં મોજ ભોગવશ" નીચ કારન! તું તારી મુરાદમાં કેમ ફાવેછે તે આપણ જોઈશુ!

પરકરણ સાતમું.

જમાંનાની વલોણ, નવી મદદ, નવું શંકટ.

વાંચનારી બાંનુઓ, તમે કોઈ દીને ઘરની બાહેર જઈ તોફાંની રાતને જોઈછે? તે રાતનો ભએંકાર દેખાવ જરા તમારી સુરતામાંબીછે? કેવો તે વખતે પવણ મોટા સુસવાટા મારતો જોસમાં ફુકેછે, કેવી વીજલી અને ગગડાટ ગગણુંને ધુજાવેછે તે તમે પુરેપુર જાણતાં નહી હશો, પણ વીચાર કરો કે તેવી તોફાંની રાતને વખતે જારે આંખ આગલ ઉભેલું માંણસ ઓલખાએ નહીં તારે ઉજડ જંગલમાં આદમી જાતથી કેમ રેહેવાએ? જાંહાં જુવે તાંહાં અંધારું અને વાદલ સીવાએ બીજું કાંઈજ મલે નહી.

અને તેવી તોફાંની રાતનાં તથા એવી વેરાંન જગામાં જમાંનાંની ગીરદેસી તલે ચમપાએલો જાલ આસરો લઈ પડેલોછે. તેની હાલની હાલત જોઈ કોણ એવું વીચારે કે તે એક રાજોછે! તેણે થોડાજ દીવસ આગાઉ પાદશાહત ચલાવી હતી તથા રાત અને દીન સુનાં રૂપાંનાં દગલામાં તે ફરતો હતો એવું તેના આ દેખાવ જોઈ કોણ માંની શકે? પણ તેમજ હતું. હાલ તેનો એખલો સાથી તેનો હસમુખો લઉવો હતો અને તેનો એખલો ખીદમતગાર નીમખ હલાલ જામાંસપ હતો. આ બંનેજણ તેનાં મનને તરેહવાર રીતે રીજવતા હતા અને વખતનાં દોર પરમાંણે નીમખહરાંમ ફરજંદોનાં સંપથી તેનાં ઉપર જે ગીરદેસી આવી પડી હતી તેનો ગમ ઘટાડવાને તેઓ ખંતી હતા.

પણ જાલતો ઘેલો થએઓ હતો. ઘડપણ સાથ તેનાંમાં ઘેલાપણુંબી હતું અને તેથી તે મોહોત સીવાએ બીજું કોઈ માંગતો નહી હતો. તે પોતાની મરનાર રાંણીને ગાલ દેતો કે તેને પેટે નઠારાં ફરજંદ પેદા પડીઆં, પોતાની બેટીઓને હજારો હજાર કડવાં દેતો અને છેલે સરવાલે પોતાનાં બાલ પીંખતો તથાં કપડાં ફારી નાંખતો હતો. તે ઘડીમાં ગાતો, ઘડીમાં હસતો અને ઘડીમાં રડતો હતો. ઘડી લઉવાને મારતો અને ઘડી તેનાં હાથ પગ પસવારતો. ઘડીમાં પોતાને માટે ઘોડ બાંધવા જતો અને ઘડીમાં પોતાને તખત ઉપર બેઠેલો સમજતો હતો તથા તરેહવાર હોકમો આપતો અને સરદારી ચલાવતો. ખરેખર આ બુઢાની હાલતનો ખરો ચીતાર આપવાને કવીની કલમ ઈઆ ચીતારાની પીંછી અશકતીવાંન હશે.

વલી આ ઘેલાને એક બીજો ઘેલો આવી મલીઓ હતો અને એ રીતે મુખીઅ વાજું ઘેલાઓનુ થઈ પડીઉ. જામાસપ જાલને ચલાવતો ચલાવતો એક ઝુંફડાં આગલ લઈ ગએઓ, અને તેમાં દાખલ થતાં વારજ એક જવાંન જોરેમંદ નર બાહેર નીકલી આવીઓ. તેનાં કપડામાં કપડું એક લંગોટ હતી. તેના પગ ઉઘાડા હતા અને બદન નાગું હતું, પણ તે છતાંબી તેનો તનદરોસત બાંધો અને કદાવર શરીર શોભા આપતું હતું. તે જાલ અને તેનાં શોબતીઓને જોઈને બાહેર નીકલી આવીઓ અને કુદવા તથા ગાવા લાગો. તે જાલને વલગી પડીઓ, અને જાલ તેને કોટી કરવા લાગો તથા એ બંધે જણ મોજમાં આવીઆ, પણ બંધે જણ દેવાંનાં હતા. દુનીઆંની ઈઆ સંસારની તેઓને કાંઈ ખબર નહી હતી.

આટલું છતાં પણ જાલ પોતાની દીકરીઓની ચાલને ભુલી ગએઓ નહી. તે આ બીજા ઘેલાને પુછવા લાગો કે ભાઈ "તારી દીકરીઓછે."

ઘેલો—નાં, પણ હું દીકરીનો દીકરો છઉં.

જાલ—ને તારી દીકરીઓએબી તુંને કાહાડી મેલીઓછે.

ઘેલો—હા, પણ મેં મારી દીકરીઓને કાહાડી મેલીને પછી મને સેતાંને ઘેરીઓ. તારે મેં સેતાંનને કહેઉં કે જો તું મને જવા નહી દેશેતો તુને સાત ખાસડાં મારીને અસાંનમાંના બધા ભુતને ઉઠાડશ. તેથી સેતાંન બીધો ને મને જવા દીધો.

આવી ઘેલી વાતોમાં ઉપલા ઘેલાઓ ઘણો સવાદ લેવા લાગા, પણ જામાસપને તેથી બહુ દુખ થતુ હતું. તે શાજાની દએઆ આંણવાજોગ હાલત ઉપર અફસોસ કરતો હતો, અને આ બીજો ઘેલો કોણછે તેનો વીચાર કરતો હતો. તેણે પોતાનુ મોહોડું રંગેલુ હતું, તથા તેનાં બાલ મોટા થએલા હતા, માટે જામાસપ તેને ઓલખી શકતો નહી હતો, તોપણ તેને એ ચેહેરો કોઈ ઓલખાંણવાલા ધણીનાં ચેહેરા સરખો લાગતો હતો. તે ઘેલાને ઉલટ પાલટ તપાસીને ઘણીબી રીતે તેની ઓલખ કાહાડવા જતો હતો પણ તે ઘેલો જવાબનાં અખાડા કરતો હતો અને બધો વખત સુધી ભુત તથા દેવ તથા સેતાંનનીજ વાતો કરતો હતો.

આ ઘેલાને જોકે જામાંસપે નથી ઓલખીઓ તોપણ વાંચનારે તેને ઓલખવો જોઈએ. એ જવાંન પુરૂશ ફરાંમરજનો બેટો શુરો શોહોરાબ હતો. તેનાં શાવકા ભાઈ કારંનના કારસતાંનથી તેને પોતાનુ ઘર અને શેહેર છોડી

ફરાંમરજનાં ગુસાને લીધે આ જંગલમાં આવી વસવું પડીઉ હતું પણ તાંહાં પકડાઈ નહી જાએ એટલા માટે તે હાથે કરીને પોતાનો ચેહેરો રંગતો હતો અને ખરેખર દાહેઓ હોવા છતાં તેને ઘેલાનો અવતાર લેવો પડીઓ હતો. તેમ કરવાની તેને નાચારીથી ફરજ થઈ હતી. તેણે જઈફ જાલને પાદશાહા દાખલ ઓલખીઓ હતો અને જારે તેનું દુખ આવડું મોટું જોએઉં તારે તે પોતાના દુખને ઘણે દરજે ભુલી ગએઓ હતો.

શોહોરાબે જંગલમાં આવેઆ પછે આ નાંહાંની જીફડી બાંધી હતી અને તેમાં આતસ રાખીને પોતે ગરમી લેતો હતો તથા આસ પાસ શેકાર કરી ભુખ મટાડતો હતો. આ જીફડાંમાં જાલને સારો આસરો મલીઓ. તે મુસાફરીથી તદન થાકી ગએલો હતો અને તેને અતીશએ સરદી પોંહોંચી હતી, માંટે આ જીફડાંમાં ગરમી આગલ બેઠા પછે તે ઉંઘાઈ ગએઓ, પણ જાંમાસપને ઉંઘ આવી નહી. પાદશાહાનું શું કરવું અને તેને કાંહાં રાખવો તેનો અંદેશો કરતાં રાત નીકલી ગઈ અને તેટલા અરસામાં અવાર નવાર આ ઘેલા (શોહોરાબ) સાથ વાત કરવામાં તેને રમુજ ઉપજતી હતી.

એમ કરતાં સહવાર પડી. તોફાંન નરમ પડીઉં, અને તેવામાં દુરથી એક પીર મરદ આવતો જણાએઓ. આગલ આવતાં તે વફાદાર ફરાંમરજ માલુંમ પડીઓ. તે ઉલટ ભર અને ઉતાવલમા આવી પોંહોંચીઓ તથા એક ખબર લઈ આવીઓ હોએ એવું દીસીઉં. જાંમાસપનો જીવ ચટપટ થવા લાગો તે શું ખબર લાવીઓ હશે? શું જાલની છોકરીઓ એટલી શીઆંની થઈ હશે કે પોતાનાં બાપને ફરાંમરોજ પાસ પાછો તેડાવી લીએ? જામાંસપ એવું ઈછતો હતો કે ખોદા તેને પાંખ આપી દીએ જેથી તે જઈને ફરાંમરજને મલે અને તે શું ખબર લાવીઓછે તે પુછે.

પણ ફરાંમરજતો માઠા સમાચાર લઈને આવીઓ હતો. તેણે પાદશાહાની ખબર પુછવા પછે કહેઉં કે "ભાઈ રાજાનો જીવ લેવાને એક મોટું તરકટ થએઉંછે અને તેની આગમચથી ખબર આપવા માટે હું હીઆં આવીઓ છઉ. રાજાની દીકરીઓને ધાસતી લાગેછે કે જો તે જીવશેતો તેઓના હકમાં ખરાબી થશે અને તેથી તેનો જીવ શોધવાને તેઓ ખંતીછે. દોસત મેં રાજાનું નીમખ ખાધુંછે માંટે તુંને ફરમાઉં છઉ કે એ રાજાને હીઆંથી ઈરાંનની સરહદ આગલ લઈ જા. અરધા કલાકનો વીલમ નાં લગાડતો, નહીતો કે તેનો અને તારો જીવ સાથે જશે."

આ ખબર સાંભલી ઈમાંનદાર જાંમાસપ તુરત ઉઠીઓ. તેણે કંમર બાંધી અને ફરાંમરજે તેને ખબર કીધી કે જાલનો તરીજો જમાઈ જાંહાંગીર જાબલુસતાંનમાં આ છોકરીઓનાં રાજ ઉપર ધસારો કરનારછે. તે ઉપરથી જામાસપે ઠરાવ કીધો કે પાદશાહાને તેની છાવણીમાં લઈ જવો, જાંહાં શીઆંની પીરોજનો વર તેને આસરો આપશે એવી તેની ખાતરી હતી. પીરોજને જો કે તેનાં સાદા બોલવા ઉપરથી પાદશાહે ધીકારી હતી તોપણ તેનો ખાવંદ આ વખતે તેનો બદલો ઉપકારથી વાલે એવું જાંમાસપ ચાહાતો હતો. તેણે લઉવાની મદદથી પાદશાહાને પોતાની ખાંધ ઉપર મારીઓ અને એકવાર તેઓએ પાછી પોતાની મંજલ શરૂ કીધી.

ફરાંમરજ આ ખબર આપવા આવીઓ તારે પોતાનાં દીકરા શોહોરાબને તેણે ઓલખીઓ નહી હતો, પણ શોહોરાબ તેને જોઈને મનસે ખુશી થએઓ. તોબી પોતાનાં દેવાંનાપણાંનો દેખાવ તેણે છોડીઓ નહી. તે પોતાનાં બાપની વફાદારીને વખાણવા લાગો અને તેની ખાતરી હતી કે એવા નેક બાપે એક શાવકા પણ લુછા ભાઈનાં ભમાવા ઉપરથી તેને જે અપમાંન આપીઉંછે તેની જારે તે પોતાની મેલે ભુલ જોશે તારે શોહોરાબને પાછો બોલાવશે.

પરકરણ આઠમું.

કારંનનાં કારસતાંન.

"ભાઈનેતો કાહાડીઓ. જેનાં ઉપર મારા બાપનો ઘણો ચાહા હતો અને જેને લીધે હું તેની નજરમાં હલકો હતો તેને દુર કરવામાં હું ફતેહ પાંમીઓ. નોદર અને તેની બાંનુ ગુલનારનો મેં વીસવાસ મેલવીઓછે. તેઓ મને ઘણોજ ભલો ગણેછે અને હીઆં શુધીતો ઠીકછે, પણ એ ઉપર શું સબુરી પાંમીને બેસી રહું? બાપ મરેતો શું હું સુખી નહી થાઉ? અલબતાં થાંઉ, તારે હવે જારે આટલાં કાંમ કીધાં તારે એ શામાટે બાકી રાખું? આખર કરે પણ તે એક છંડખોર શખસછે. તેની હરાંમ ઈલતથી મારો જનમછે અને તે મારી આબરૂ ઉપર એક દાઘછે માટે તેનેબી જો હું કોઈ રીતે દુર કરૂતો દુનીઆં જે મારી તરફ આંગલી કરેછે તેમાંથી હું છુટશ અને તેની દોલત તથા માલમીલકતનો હું ધણી થવશ."

આ ઘાટકી વીચારે કારંનનાં દીલમાં ઘર કીધા ઉપરથી તેણે પોતાના ફરાંમરજ સરખા બાપની ઘોર ખણવાનો વીચાર કીધો. તેને માટે તેણે એવો ઉપાએ શોધી કાહાડીઓ કે—"એ બુઢો હજુર શુધી જાલ રાજા તરફની વફાદારી છોડતો નથી. તેની દીકરીઓ નાંખુશછે તોપણ તે એખલા મને જણાવીને છુપી રીતે જાલને મદદ આપવા અને તેનો જીવ લેવાનો જે સંપ થએઓછે તેની તેને ચેતવણી આપવા ગએઓછે. એ વાત વીસવાસથી તેણે મને કહીછે પણ હું જઈને એ વાત જાલની દીકરીઓ આગલ કરૂં, કે તેથી તેઓ એ ધાંખરાને પુરતી રીતે ધીકારશે. તેમાં મારૂ કાંમ થઈ જશે. તેઓ ફરાંમરજને કોઈ બી રીતે આ મકાંનથી દુર કરશે અને મારા ઉપર એટલો પીઆર રાખશે કે મારા માંગવા વગર મને ઉમરાવ બનાવશે." આ વીચાર કરીને કારંન ઉલટ ભર દોડતો નોદરની પાસે ગએઓ.

નોદર, ફરંગીજ તથા ગુલનાર સાથ વાત કરતો બેઠેલો હતો. કારંને જઈને નમશકાર કીધા અને પછે એક બેઠક લીધી. નોદરે તુરત સવાલ કીધો કે "ભાઈ તારો બાપ કાંહાંછે?" આ સવાલનો જવાબ આપવાને કારંને એવી રીતે આખાડા કીધા કે નોદરને શક જાએ. તેણે ફરી ફરીને બે તરણવાર પુછીઉં અને કારંન માતર ઠગાઈને ખાતર જવાબ આપવાને આંનાકાંની દેખાડવા લાગો. તેમ કરતાં તો

આ રાજવંઉસીઓ અધીરાં થવા લાગાં, માટે તેઓ એક અવાજે બેહોસ કરીને પુછવા લાગાં કે "ફરાંમરજ કાંહાં ગએઓછે !".

અંતે કારંન બોલીઓ, પણ નરાકજ બોલીઓ કે" જાંહાંપનાહા મારા મેહેરબાંન પીતા નાંમદાર જાલ રાજા પાસે ગએઆછે." આ વાકીઅ સાંભલતાંજ જાલની દીકરીઓ છછની પડી. ફરંગીજ બુમ પાડી ઉઠીકે "શું ? એ હમારા દુશમન પાસે ગએઓ ? તેની અક્કલ કાંહાં ગઈ ? તે દેવાંનો કેમ થએઓ ? ખચીત હમારા બાપની ભેટ લેવામાં એણે મોટી તકસીર કીધીછે." તેને ગુલનારે ટેકો આપીઓ કે—"એ તકસીર કાંઈ નાંહાંની નથી અને તેને માટે એ બુઢાને સજા કરવી ઘટેછે."

આ સઘલો વખત કારંને રડવાનુ દોલ ઘાલીઉં હતું. નોદરે ઉપલી હરામખોર બેહેનોને નરમ પાડીને કારંનને પુછીઉંકે "ભાઈ તું શા માંટે રડેછે ? તારો બાપ હાલ ધાસતીમાં નથી. જાલ પાસે તે શા માંટે ગએઓછે તે જણાંવ અને પછે જોતે વીચાર થઈ શકે." આ સવાલનો કારંને વલી ઘણો વખત લગાડવા પછે ઉતર વાલીઓ કે, "જાંહાંપનાં, હા તમોને જવાબ આપતાં મારૂ આખું દીલ ધ્રુજેછે. તમો નામદારો તરફ મને જે પીઆરછે તેને ખાતર સાચું બોલવાની મને ફરજ પડેછે, પણ તેમ કરતાં મારા બાપનાં હકમાં ખરાબી થાએછે માંટે હું બોલવા ચાહાતો નથી." પણ જારે ઘણી બેહોસ થઈ તારે "ફરજ પડવાનુ" બાંહાંનુ કાહાડીને જાલ પાસ તેનો બાપ શા માંટે ગએઓ હતો તેનો હેવાલ કહી દીધો.

એટલુંજ નહી પણ કારંને એક બીજીબી વાત કહી. "સાહેબ મારા બાપ ઉપર ઈરાંનથી એક કાગજ આવીઉંછે, તેમાં લખેછે કે ઈરાંનથી પીરોજખાંનુંનો વર જાંહાંગીર આપણાં રાજ ઉપર લડાઇ કરવા આવેછે. એ કાગજ મારા બાપે છુપું રાખીઉંછે." આ ખબરથીતો ઉપલાં રાજવંઉસીઓ લાલ અને પીલાં થવા લાગાં. તેઓ ઉપર પીરોજની તરફથી ધસારો થનારછે એવું સાંભલીને આ બેહેનો ધભરાવા લાગી અને ફરાંમરજે તેઓને તે ખબર કહી નહી માંટે તેઓ ખુન ઉપર આવીઆં. નોદરે તુરત માણસોને હોકમ કીધો કે ફરાંમરજ જાંહાં હોએ તાંહાંથી તેને પકડી લાવે. તેઓ જવા પછે ફરંગીજ આ માઠા સમાચાર પોતાનાં વરને કેહેવા માંટે પોતાને ગાંમ જવાને તઈઆર થઈ. તેની સાથે જવાને સાહાજાદા નોદરે કારંનને હોકમ કીધો. તેણે કારંનને મોટું નજરાંનું આપીઉં અને એ તરકટીઓ મનસે ખુશી થવા લાગો કે "મારી મતલબતો પાર પડી. શાહાજાદો માંરા બાપ ઉપર ખફા થએઓ માટે તે હવે તેની ધનનસલ નાબુદ કરશે. હાલ હું ઘર છોડી જાઉં છઉં, પણ મારી ખાતરીછે કે જારે હું પાછો ફરશ તારે આ ઘરનો ધણી હું થવશ તથા બનશેતો આ બે છોકરીઓમાંની એકુને મારી બાએડી કરી નાંખશ." એવા વીચાર કરતો તે ફરંગીજ તથા તેનાં રસાલાની સાથે નીકલીઓ.

ફરાંમરજ, જઈફ જાલને જામાસપ મોડે ઈરાંનનાં રસતા ઉપર મોકલાવી દઈને પોતાને ઘર આવતો હતો તેવામાંજ નોદરના હથીઆર બંધ માણસોએ તેને ઘેરી લીધો. આ વખતે બુજરગ ફરાંમરજ કેટલો ધભરાએઓ હશે ! પણ તે શું કરે ? તેને મુગો મુગો જવાની ફરજ પડી. તેને માંણસોએ નોદર અને ગુલનારની સાંમે ઉભો કીધો. તે બીચારો બુઢો બીહીકથી ધ્રુજતો હતો. તેની કાંઈ તકસીર નહી હતી. તેણેતો માતર પોતાના નાતવાંન રાજા તરફ વફાદારી કીધેલી હતી અને એક મોટા સંપની તેને ચેતવણી આપી આગમચથી નહસાડીઓ હતો. એ વાતની ખબર નોદરને કોણે કીધી તે વીશે તે વીચારમાં પડીઓ અને પછે બોલીઓ કે—

"નાંમદાર શાહાજાદા, તમો મારા ઘરમાં મેહેમાંન દાખલછો, અને તે છતાં પણ મને આ અપમાંન મલેછે તેનુ કારણ શું ?"

નોદર—બુઢા તું કારણ નાં પુછ તારા મનથી સમજ.

ગુલનાર—ફરાંમરજ, આ અપમાનતો ઘણુ થોડુંછે. તારૂ મોહોત હવે નજદીકછે.

ફરાંમરજ બાંનુ ગુલનાર એ તું શું બોલેછે. તારી માં મુવા પછે મેં તુને ઉછારેલીછે અને મારી પરીતીની ઇંધાંણી તારા ગાલ ઉપર હજુર તાજીછે, તેટલાં તું આ રીતની બેવફાઈ કરે એ મને ગમતુ નથી."

નોદર—ચોકીબાંન એ દઈતને બાંધો.

ફરાંમરજ પોતાના ઘરમાં પારકાઓને હાથ બંધાએઓ. તેનાં ખીદમતગારો દલગીર થઈ ઉભા રહેઆ. ગુલનાર ફરાંમરજની મશ્કરી કરવા લાગી.

નોદર—ઓ નીમખહરાંમ દરબારી તું હમારા દુશમન સાથ મલી ગએઓ. હમારી ઉપર જાંહાંગીર લડાઇ લાવેછે તે વાત તેં જાંણવાં છતાં છુપી રાખી તેની તુને સજા કરવાનો મેં વીચાર કીધોછે.

ફરાંમરજ—બેમરવત શાહાજાદા મને તારી ચાલ ઉપર ગુસો આવેછે. મેં કાંઈ નરસ કાંમ કીધુ નથી અને મને બાંધીને હીચકારાની મીશાલે જવાબ માંગવો તુને ઘટતો નથી.

ગુલનાર—હવે તારૂ શેવટ કાંઇ દુર નથી, માટે તું જે બોલે તેની હમોને પરવા નથી.

ફરાંમરજ—ઈઆદ રાખજો કે દુનીઆં એવાં કાંમને પસંદ કરશે નહી. મારૂ વેર કોઇબી રીતે વલી રેહેશે. મારો દીકરો કારંન કાંહાંછે ? તે મારૂં વેર લેશે.

નોદર—કારંન તેમ કરવાનો નથી. તેણેતો તારી બેવફાઈની આ સરવે ખબર હમને કહીછે.

ફરાંમરજ—ખરે ? તારેતો હું મુવો. એણે મારી સાથ બેવફાઈ કીધીછે અને મને ધાસતી લાગેછે કે મારા શોહોરાબ દીકરાનેબી તેણે નાહેકનો ફસાવીઓ હશે. અરે રે ! હવે હું સંધુ જોઉં છઉં. અરે દીકરા શોહોરાબ ! વગર વાંકે મેં તુને દુખી કીધોછે ! ઓ ખોદા જો તે હીઆં હતેતો મારૂ વેર લીધા વીના રેહેતે નહી.

હવે આ દુખ ભરેલું દાસતાંન ખતમ કરવા માટે એટલુંજ લખીશે છઈએ કે નોદરે ફરાંમરજ ઉપર એકદમ ધસારો કીધો અને પોતાના ઘાટકી હાથે તેની એક આંખ ખેંચી કાહાડી પોતાના પગતલે દાબી નાંખી, પણ આ કુકરમની સજા તેણે તાંહાંજ જોઈ. ફરાંમરજનો એક નીમખ હલાલ ખીદમતગાર પોતાનાં શેઠની આ હાલત જોઈ શકીઓ નહી. તેણે તુરત પોતાના મેઆંનમાંથી તલવાર કાહાડી નોદરને એવો જખમ કીધો કે તે જમીનદોસત થઈ બુમ મારવા લાગો.

હીઆંથી કાંમ બીગડીઉં. ફરાંમરજ આ નીમખ હલાલ ચાકરની વફાદારીથી પીગલી ગએઓ પણ ગુલનારે પોતાનાં ધણીનુ વેર લેવા મારે પેહેલાં આ ચાકર ઉપર અચણુચો હોમલો કરી તેને મારી નાખીઓ અને તારપછે ફરાંમરજની બીજી આંખનાં ડોલા ખેંચી કાહાડીને તેને બેહુ આંખે આંધળો કરી મેલીઓ. એથી તે બીચારો અફસોસ કરવા લાગો. તેની આંખે અધારી આવી. નાં મેહેલ કે ના એવાંન, નાં બાગ કે નાં બગીચો, કાંઇબી જોવાને તેને ઓરતો રહી ગએઓ. પણ તેથી ઉલટું એક ગમથી ગુલનારે પોતાના જખમી ભરથારને બીછાંના ઉપર લઈ જઈને સુવાડીઓ અને બીજી તરફથી તેને હોકમ કીધો કે આંધલા ફરાંમરજને મેહેલની બાહેર મેલી આવવો.

હવે બીચારો ફરાંમરજ કાંહાં જાએ? ઘણો વખત સુધી તે અફસોસ કરતો પડી રહેઓ. તે બોલતો હતો કે "જે ઘણો મીઠો તેજ ઘણો કવડો દીકરો નીકલીઓછે. કારંને મારૂ નખોદ વાલીઉંછે, પણ નીરદોશ શોહોરાબનોતો હું છેલો ચેહેરોબી જોવા પામીઓ નથી." એમ કરતા અંતે એક ભીખારી આવી લાગો. તેને ફરાંમરજે અરજ કીધી કે "આ જગોએથી મને ઉચકીને તારે ગમે તાંહાં લઈ જા." આ અરજ ઉપલા ભીખારીએ બાહાલ રાખી અને ફરામરજ તેની પીઠ ઉપર હાથ મેલી ચાલવા લાગો અને છેવે સન્જોગ એવો બનીઓ કે જે જંગલમાં શોહોરાબ દેવાનાંનો અવતાર લઈ પહોંચો હતો તેજ જંગલમાં ફરાંમરજ ચાલતો ચાલતો ઉપલા ભીખારીની મદદથી આવી પુગો.

પરીનસ આફ વેલસ, તેની બાંનું અને તેનાં લગણ.

દુનીઆંમાં બનતા જુદા જુદા મોટા બનાવોની વાંચનારી બેહેનીઓ થોડીજ ખબર રાખેછે, પણ તેમ થવું નહી જોઈએ. અગત કરીને સરવે જાંણવા જોગ બનાવોમાંના એક અગતના અને આપણે માંથે રાજ કરતાને લાગતા વલગતા બનાવથી આપણી બાંનુંઓએ નાવાકેફ રેહેવું ઘટતું નથી. ને બનાવ આપણી માએઆલુ માહા રાણીનાં વડા પુતર પરીનસ આફ વેલસનાં લગણનોછે. એ નાંમવર શાહાજાદો વીકટોરીઆનાં તખતનો વારેસછે અને આપણે માંથે તેનું રાજ ચાલુ થવાનો વખત નજદીક આવતો જાએછે. તે ઊપરથી તે શાહાજાદો કેવી ચાલ ચલણનોછે, તેની ખાશીએત અને ખવાશ કેવાછે, તે કેટલી હોશીઆરી રાખેછે, તેનાં દોસતો અને મસલતીઆઓ કેવાછે અને છેવું તેની બાએડી જે તેનો સદાનો સોબતીછે તે તથા તેનાં માં બાપ કોણ છે તે જાંણવાની રઈએતને ખાહેશ થવી જોઈએ, કે તે થી કરીને આ શાહાજાદો આપણાં બચાંઓ ઊપર સારી રીતે રાજ ચલાવશે કે નહી તે વીશે આપણી ખાત

રી થાએ. એ શાહાજાદાનાં સંભાલને માંટે તમામ રઈએત ખંતીછે અને તેથી કરીને તેનાં આ લગણનાં બનાવ ઊપર તેઓ સરખી ઈનતેજારી દેખાડેછે.

પરથમ આ પરણેલા શાહાજાદાનુ થોડુક બેઆંન આપીએ. પરીનસ આફ વેલસ હાલ ૨૧ વરસનો એક જવાંનછે. તે માંણસપણાંની મોટી પદવી ઊપર તરતનોજ ચહડેલોછે અને જારે તે મોટો થએઓ તારેજ તેને તેની માએ પરણાવીઓછે; પણ એ બનાવ આપણાં બઈરાંઓનાં રવઈઆથી ઊલટોછે. હીઆંતો માંને પેરે બચું પેદા પડીઊં કે તેને પેહેલો વીચાર બચાંને પરણાવા વીશેનો આવેછે અને જો તે બે તરણ વરસની વએમાં નહી તો આઠ નવ વરસેતો ઘણું કરીને પરણેલુંજછે, પણ બેહેનો, આપણી રાંણીએ તેમ નથી કીધું અને તમે વીચાર કરો કે તેણે જારે પોતાનાં બેટાને આટલી ઊમર ઊપર આવવા દીધોછે તારે તે વાજબીજ હશે કે નહી? વલી આ શાહજાદો ઘણીજ મોતેબર કેલવણી પાંમેલોછે. તેનાં લાએકીવાલાં માંબાપે તેને પોતાનો દરજ્જો પીછાણતાં શીખવીશેંછે, અને કોઈબી મીજલશમાં તે એવીતો મરતબાભરેલી રીતે પોતાની હોશીઆરી દેખાડેછે કે આગલ ચાલતાં તે પોતાનાં માંબાપનું નાંમ રાખશે તેમાં શક નથી. તેનાં ઊપર તેની માએ જાપતીબી રાખીછે અને તેને લાડબી લડાવીઓછે. તેની પાસે શખત મેહેનતબી કરાવીછે અને તેનો વખત આવીઓ તારે તેને ગાડી ઘોડેબી ફેરવીઓછે. એમ જારે તે કેલવાઈ ચુકો તથા સંસારમાં પડવાને લાએક સમજનો થએઓ તારે તેની માંએ તેને પસંદ પડતી બાંનું સાથ નેકાકરી બન બેસતું શુખી જોડું બાંધી આપીશેંછે.

આ શાહાજાદાની બાંનું ૧૮ વરસની ખીલતી અને જોબનનાં બાહારમાં આવેલી એક શાહાજાદીછે. તેનુ નાંમ શાહાજાદી અલેકસાંનડરા કરીનેછે. તેની ખુબશુરતીની લોકો વખાંણ કરેછે, પણ તેનાં ગુણ આગલ તે કાંઈ જાજી અગતની બીનાં નથી. હવે પછેનાં આપણાં રાજાઓની તે માં થશે, અને તેના ઊપર પરજા રાજીછે એટલે જણાએછે કે તે આ માંનને લાએકજ હશે. આ મેહેબુબ હારેં જરા ઊંચીછે. તેનુ કપાલ મોટું અને ગરદન લાંબીછે તથા શીખેલી, ઘર ચલાવે તેવી અને સાત પાંચને માંથે થાએ તેવીછે. તેનો ચેહેરો હસતોછે તથા તેના ખુશ મીજાજને માટે લોકો તેને ઘણાં ચાહેછે. ઈઊરોપના મધીઅભાગ તરફનાં ડેનમારક દેશના શાહાજાદા કરીસટીઅનની તે બેટી થાએછે. તેનાં માં બાપ આબરૂવાલાં અને એ દેશના રાજવંશી કુટુંબમાંનાંછે.

આ શુંદર કુંવરી પોતાને સાસરે ગાંમ તારીખ ૭ મી મારચને દીને આવી હતી. તેને લેવા માંટે ગએલાં બારકસો પોતાના આ માતબર ખજાંણાંને લઈને જાંહાં જાંહાંથી પસાર થએઆં હતાં તાંહાં તાંહાં તેને તોપોથી તથા જાંહાં જાંહાં તે કીનારે ઊતરી હતી તાંહાં તેને માંન પતરોથી સલાંમતી આપવામાં આવી હતી. વેલાતમાં તેણે પેહેલ વેહેલો ગરેવસાંડમાં પગ મેલીઓ હતો. તે વખતે ડંકા ઊપર તેની ભેટ લેવાને જોવા લાએક તઈઆરી થઈ હતી. તાંહાં મોટા તંબુમાં ૧૬ અને ૧૮ વરસની વએની ઊંમરની જવાંન છોકરીઓ હાથમાં ફુલની ટોપલીઓ રાખીને હારેકટાર ઊભી હતી અને જાંહાંથી શાહાજાદી ચાલતી તાંહાં તેઓ ફુલને વીખરાતાં નાંખતી હતી. આ રીતનુ માંન પાંમતી જારે તે લંડન ખાતે આવી પુગી તારે ૩૦ લાખ આદમીઓ તેને પેહેલી સલાંમ કરવાને ઊભાં હતાં. આ ભીડ કાંઈ વાંચનારે નાંહાંની સમજવી નહી. ૧ લાખ આદમીની ભીડ હીઆં કોઈએ પોતાના જનમમાં જોઈ નહી હશે. તેથી કદાચ મુંબઈનું અરધું મેદાંન ભરાઈ જાએ, તારે ૩૦ લાખ માણસને સમાવા માંટે તેવાં કેટલાં મેદાંનો જોઈએ?

જે દેવસમાં આ પાદશાહી લગણની કીરીઆ થઈ, તે દેવસમાં તે દીને ઘણો મોતેબર સીણગાર થએઓ હતો અને ગોએઆ દરએક જણે તેને પોતાના લગણનો દોવસ ગણીઓ હોએ તેમ તેઓ તઈઆરીઓ કરવા પડીઆ હતા. આ મોટી ખુશાલીનુ એક કારણ એ હતું કે રાંણી વીકટોરીઆના વહાલા ભરથારનાં મરણ પછે ખુશાલીનો બનાવ એખલો એજ હતો. તે મરનાર નાંમદાર શાહાજાદો કાંઈ સાધારણ આદમી સરખો નહી પણ જેમ ઘણો માતબર તેમ ઘણોજ દએઆલુ અને ઘણોજ લાએકીવાલો હતો. તેનાં મોહાતથી નાંમદાર રાંણીને એટલોતો ગંમ લાગો હતો કે કોઈબી બનાવને વખતે ખુશાલી ગોએઆ ગુમ થએલી હતી, પણ આ લગણને દાહાડે રાંણીએ પોતાના કબીલા તથા નોકરોને શોગ કાહાડી નાંખવા ફરમાવીશેં હતું, તેથી તે દીને ઘણી ઊલટ દેખાતી હતી.

આ લગણની કીરીઆમાં નાંમદાર રાંણી પોતે આવી હતી ખરી પણ શોગને લીધે ધુમધાંમથી વેગલી છુપી જગામાં બેઠી હતી. દેવલમાં ચીઠીઓની મારફતે ૯૦૦ આદમીઓને નોતરીઆં હતાં પણ તે પુરતાં નહી હતાં. હજારો લોકો આ લગણ જોવાને ખંતી રહી ગએઆં હતાં, પણ તેઓને તે દેખાડવાનુ બની શકીઉં નહી હતું. બપોરનાં ઠરાવેલે વખતે વરરાજા અને તેની બાએડી પોતપોતાના કબીલાઓ સાથ છુટાં છુટાં આવીઆં હતાં. તેઓ દેવલના દરવાજા આગલ ગાડીમાંથી ઊતરીને ગ્રરઘસનાં આકારમાં ચાલીઆં હતાં અને તે વખતે ખીદમતગારો, ચોબદારો, પટેદારો, અને ચાંન તથા શુનેરી પોશાકથી જંહલકતા અમલદારો પોતાની પદવી મુજબ જેમ ચાલતા તેમ જોવા લાએક દેખાવ થઈ પડીઓ હતો. પરીનસ આફ વેલસ અને તેની બાંનું બંને જણ પેહલાં નાંમદાર રાંણીને પગે લાગવા ગએઆં હતાં. આ વખતે દેવલમાં બીરાજેલાં હજારો આદમીઓની આંખ પોતા તરફજ જોઈને શાહાજાદી અલેકસાંનડરા જરા શરમાતી હતી તથા તેના હાથ જરા ધ્રુજતા હતા. એ શાહાજાદીએ સરેસતા પરમાંણે એક મોટો જભો પેહરેલો હતો, જેને પછવાડેથી આઠ જુવાંન ઓરતો હારે દોર ધરીને ચાલતી હતી. તે ઓરતો સરવે અમીરોની છોકરીઓ હતી.

કીરીઆ ગમભીરાઈથી થઈ હતી. કીરીઆ કરનાર પાદરીની સાંમે આ પાદશાહી જોડું ઊભા પછે પાદરીએ તેઓને પુછીઉં કે—"કેઆંમતને દાહાડે જારે સરવેનાં પાપ ફુટશે તારે તમુને જવાબ આપવો પડશે, વાસતે હમણાં હું તમુને પુછુછું તેનો સત ધરમથી જવાબ દેવો કે તમોને નેકા પાડવામાં કાંઈબી અડચણછે કે નહી ?" આ લગણમાં પરણતાં જોડાંએ જારે વાંધો નહી કાહાડીઓ તારે પાદરી શાહાજાદાનું નાંમ દઈ બોલીઓકે—"તું ખોદાની મરજી પરમાંણે આ ઓરતને તારી પરણી બાએડી દાખલ રાખવાને રાજીછે કે નહી ? તું તેને ચાહાશે, માંન આપશે, સુખી કરશે તથા તારા મોહોત સુધી સુખ ઈઆ અસુખનાં વખતમાં બીજી સરવેને પડતી મેલી એની સાથે રેહેશે કે નહી ?" શાહાજાદાએ હા કહેઉ અને પછે પાદરીએ તેની બાંનુંને એજ સવાલ પુછીઓ. તેણે પણ હા કેહેવા પછે પાદરીએ શાહાજાદીનાં બાપની મરજી પુછી અને તારબાદ વરરાજો તેનો હાથ ધરીને બોલીઓ કે—"હું આજ દીનથી તુંને મારી પરણી બાએડી ગણીને સારાં માઠાંમાં, સુખ ઈઆ અસુખમાં, ગરીબાઈ ઈઆ તવંગરીમાં, મોહોત આવે તાંહાંસુધી તુંને ચાહાવા તથા માંન આપવાને ખોદાની મરજી પરમાંણે કબુલ થાઊં છઊં." એ પછે શાહાજાદી અલેકસાંનડરા એજ પરમાંણે બોલી અને છેલે તેનાં વરે તેને એક વીંટી પેહેરાવી લગણની કીરીઆ પુરી કીધી. તારબાદ તેઓએ સાથે એકએકની બગલમાં હાથ લઈ તથા ગુઠણ મરીએ બેસીને ગાએણનાં આકારમાં ખોદાની બંદગી કીધી.

લગનને દાહાડે શેહેરમાં એવીતો મોટી રોશની થઈ હતી કે આખું શેહેર બેહેસત સરખું દીસવા લાગું હતું. તે વખતે અને જારે શાહાજાદો પોતાની બાએડીને શેહેરમાં ફેરવવા લઈ ગએઓ તે વખતે રસતાઓ ઊપર લખો આદમીઓનો મોટો જમાંવ થએઓ તે કેટલો મોટો હશે તેની એક સાબેતી એછે કે તે ભીડમાં કચડાઈને ૧૦૦ માંણસો જખમી થએઆં હતાં તથા ૧૦ ઓરતો મરણ પાંમી હતી. આ ભીડને વખતે ચાલવાની જગા નહી મલવાથી આખી રાત સુધી ઘણીક ગાડીઓ તથા લોકો જાંહાંને તાંહાંજ ઊભા રહેઆ હતા અને દુરથી આવેલી ઘણી ગાડીઓ શેહેરમાં દાખલ થઈ નહી શકવાથી પાછી ફરી હતી. જાંહાંથી શાહાજાદાની ગાડી પસાર થતી તાંહાં લોકો ખુશીથી તાલી વગાડતાં, તથા મરદો તોપીથી અને ઓરતો રોમાલ ઊડાડીને "હુરે" નાં પોકાર કરતાં હતાં. હજુરબી લોકો આ શાહાજાદીને જોવાને એટલાતો ખંતીછે કે ફલાંને રસતેથી તે જવાનીછે એવો જો ખોટો ગપાતો ઊડેછે તો લોકો તાંહાં જઈને ઊભા રેહેછે અને કલાકનાં કલાક પછે નાંસીપાસ થાએછે. આ શાહાજાદીની લખો સબીઓ વેચાઈ ગઈછે અને તેની તથા તેનાં ધણીની એક સબી હમે પણ આપીછે.

જારેબી આપણી બેહેનીઓમાં કોઈનાં લગણની વાત નીકલેછે તારે તેઓનો પેહેલો સવાલ એ હાએછે કે ઘરેણું કેટલાનું થએઊં. તેમજ આ શાહાજાદીએ જણસ શું પેહેરી તે જાંણવાને વાંચનારી બાંનુઓ આરજી રાખતી હશે. હમો એટલુંજ જણાંવીએ છઈએ કે લગણને બાહાંને આ કુંવરીને એ

ટલી બધી ચીજો ભેટ મલીછે કે તેની ટીપ આપતાં કદાચ અરધુ ચોપાંનીઊં ભરાએ. તેના બાપીકાં દેશમાં દરએક ગાંમનાં રેહેવાસીઓએ પોતપોતામાં ઊઘરાંણાં કરીને એક એક ચીજ બખશેસ આપીછે. તેમાં કોઈએ પુતલાં, કોઈએ રમકડાં, કોઈએ નામી ચા પોશાક, કોઈએ હીરા મોતીથી મઢેલા ફુલનાં ગોટા, કોઈએ ચોપડી, કોઈએ લાકડી, કોઈએ હજારો રૂપીઆનાં ઘડીઆલો, ઈતીઆદી ભેટો કીધીછે. વેલાતમાં લીવરપુલ નામના શેહેરની ઓરતોએ પોતાને ખરચે એક હીરાનો "કરાસ," તથા માંનચેસટર અને લીડસની ઓરતોએ એકકી હીરાની પોહોંચી ભેટ કીધીછે. વલી જુદી જુદી મંડલીઓ, પલટણો, ઈતીઆદીએ જુદુ જીદુ જહવેરાત મોકલીઊંછે, તેમાંની નકસી એક કરતાં એક સરસછે. લંડન શેહેરનાં લોકોની તરફથી તેને ભેટ થએલો એક હીરાનો હાર સુમારે લાખ રૂપીઆની કીમતનોછે. શાહાજાદીનાં કાકાએ તેને એક હાર ભેટ કીધોછે, તેમધે ૧૮૦ મોતી તથા ૨ હજાર 'બીલીઆંનનાં હીરાઓછે અને તેની કીમત ૭૦ હજાર રૂપીઆછે. એ વીનાએ બીજી જે બાંગડી, એરીંગ, હાર અને જુમખા તેનાં વર, શાસુ, બાપ તથા બીજાંઓએ આપીઆછે તેનુ મુલ થઈ શકશે નહી. આ જોડાંનાં સુખને માંટે તેમને દર વરસે ૧૬ લાખ રૂપીઆની કમાઈ થાએ એટલી મીલકત તેઓને હાલ તુરત આપવામાં આવીછે.

હમો દુવા માંગીએ છઈએ, અને વાંચનારી બાંનુઓ તેમાં સાંમેલ થશે એવી હમોને આશાછે કે "આ જોડું હસતું રમતું ઘણાં વરસનુ સુખ દેખે" અને પોતાંના કબીલા તથા રઈએતને સરખું સુખ આપે.

—ııı—

માતાઓને ચેતવણી—હમેલનાં વખતનો ખોરાક.

કેટલાએક લોકો એવું વીચારેછે કે, હમેલદાર ઓરતને વધારે ખોરાક જોઈએછે અને તેનું કારણ એ બતાવેછે કે, ગરભસથાનમાંના બાળકને તેથી ઊછરવામાં મદદ મળે, પણ આ મોટી ભુલછે; અને એ પરમાંણે સમજીને વધારે ખોરાક લીધાથી પેલી હમેલદાર ઓરતની તંદુરસતીને, અને તેના ગરભ સથાનમાં વસનારાં બાળકને નુકસાન થાએછે. ખરેખરૂં જોતાં કુદરતી કાયદા મુજબ જીઆરે તેને હમેલ ન હતો, તે વખતના કરતાં જીઆરે હમેલ હોય છે, તીઆરે થોડો ખોરાક લેવાએછે. ઓરતને ગરભ રેહેછે તેની કેટલીએક નીશાનીઓમાં એક એછે કે સહવારમાં શીલટી તથા બેચેની થાયછે, તેથી સમજવું કે શરીર ઓછો ખોરાક માંગેછે. માબાપો કેહેછે કે છોકરી ખાતી નથી; પણ એમ થવું, એ કાંઈ કુદરતી કાયદાથી વીરૂધ નથી. આ નીશાનીના પરીણાંમ કોઈ વખત જુદાં થાયછે, અને તે નુકસાન કરતાછે. એ નીશાની બંધ થાયછે કે પછી, પેલી હમેલદાર ઓરતની ભુખ ખાશીકણ અથવા ખાવરીની પેઠે થાએછે, તેથી નીપજતાં ખરાબ ફળો એ માલુમ પડેછે, કે—ખોરાક જરતો નથી, અને અપચો થાયછે, તથા ઓરતની સુખાકારીમાં બીગાડ થાયછે. એમ થવાથી ગરભની વરૂધી થવામાં અને શકતીમાં અટકાવ થાયછે; અને જે લોકો વધારે ખોરાક આપવો એવું બોલેછે, તેમની રીત સારૂં કરવાને બદલે નુકસાન કરતી થઈ પડેછે—તમને ખબરછે કે ખુદાએ તે ગરભસથાન માયના ઊગતાં બાળકને ઊછરવાનો ઊપાએ કરીજ મુકયોછે.

ખોરાક માત્ર નીયમીત અને સાદો લેવો જોઈએ; અને જે પરમાંણે ઓરતને હમેલ ન હોય અને ખોરાક પોંતાના પોષણ સારૂ લેતી હોય, તેવોજ ખોરાક હમેલ રેહેવા પછી થોડા દાહાડા સુધી ચાલુ રાખવો જોઈએ;—કોઈ વખતે કેટલીએક ઓરતો નાજુક તથા તેમની તંદુરસતી નબળી હોયછે, પણ તે હમેલ રેહેવા પછી મજબુત થાયછે, તેની ભુખ વધેછે, અને તે પોતાના શરીરને પોષણ મળવા સારૂ વધારે ખોરાક માંગેછે; પણ એવી વખતે ખોરાક આપવાની ઘણી ખબરદારી રાખવી જોઈએ. ખોરાક જેમ બને તેમ નીયમીત વજનનો, અને પોષણકરતા આપવો જોઈએ. પેટમાં ખોરાક પચી શકે તેના કરતાં વધારે તેમાં રાંખયાથી પેટ બગડેછે, અને આજાર પેદા થાયછે. વળી ભુખની લગામ ઓરત પોતાના હાથમાં રાખે નહી, અને તે નુકસાનકારક, અસવાભાવીક ભુખનો અટકાવ કરે નહી, તો પછી તેની તંદુરસતી છેક ખરાબ થાએછે; અને જણીઆ પછી પણ તેની તંદુરસતી સારી રેહેતી નથી; દમના રોગનું બી બાળકમાં રોપાય.

તે ઊપર ફરતા સુરજની નજદીક અથવા દુર ઘણો વા
ર સુધી રેહેછે, તેથી લાંબી અથવા ટુકી રાત અને દી
સ થાએછે, પણ તે હીઆંજ નથી દરેક ગરેહની ધરી
ને તેમ ગોઠવવાથી તાંહાંબી તેમજ થાએછે.

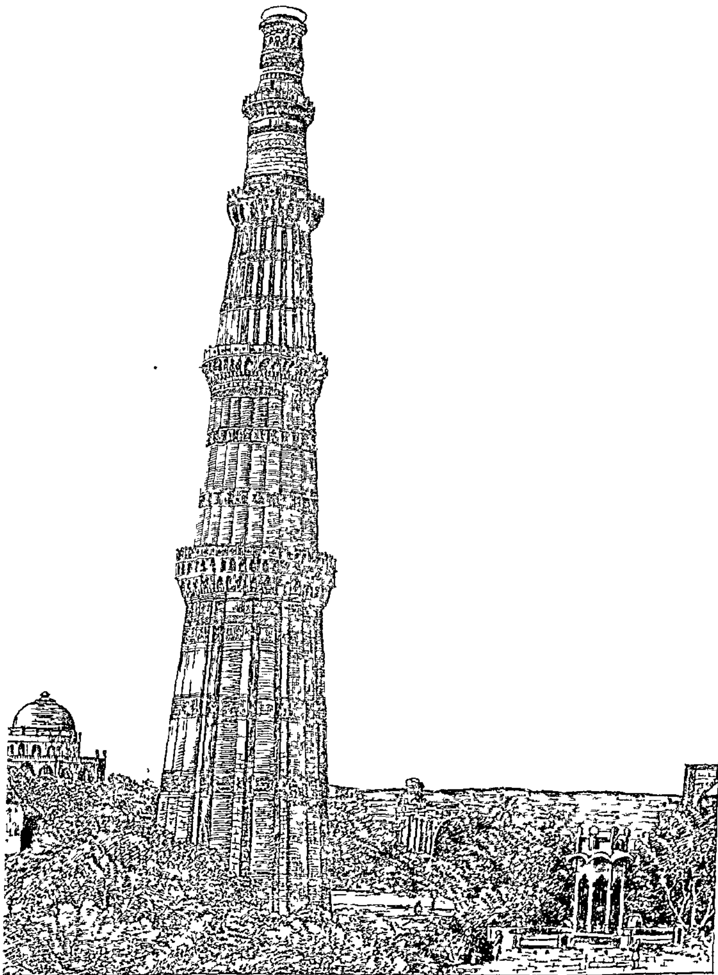
હવે બીજો વીચાર કરીએ. દુનીઆંની આ
સપાસ ખોદાતાલાએ પરાંણીને જીવાડવા માટે હવા મે
લીછે. તે હવા હીલેછે, તથા તેમાં ઊંચે પાંણી ચહડે
છે અને તેનાં વાદલાં થાએછે. તેજ પરમાંણે બી
જા ગરેહોમાંછે. દુરબીનથી ભરેસપતી નાંમનાં ગરે
હને જોતાં તેની સપાટીની આસપાસ કેટલાક આડા પ
ટા માલુમ પડેછે. તે તાંહાંની હવામાંનાં વાદલાં અથ
વા એવુંજ કાંઈ બીજું ધારી શકાએછે. વલી આ
દુનીઆંનાં દરીઆ આગલ જેમ પાંણી બંધાએલું રેહે
છે તેમ કેટલાએક ગરેહોનાં દરૂ આગલ પણ બરફ સ
રખું દેખાએછે. સુરજની ગરમી તાંહાં સરખી રીતે
પોહોંચેછે અને જેમ વધારે કુવતમંદ દુરબીનની શોધ
થતી જાએછે તેમ તેની વધારે અસર માંણસને જણા
તી જાએછે.

વલી તરીજી રીતે વીચાર કરીએ. જે ગરેહો
સુરજની નજદીકછે તેમને રોશની આપવા માટે તેમ
ની આસપાસ ચંદર સરખું કાંઈ જણાતું નથી, પણ
દુનીઆં સુરજથી જરા દુર આવી અને તાંહાંથી ગરે
હોને લગતા ચંદર શરૂ થાએછે. આપણો ચંદર દુરબીન
થી જોતાં મોટા ગોલા સરખો દીસેછે. તેમાં મોટાં ધાબાં અ
ને ખોહોછે, તથા કોઈ જગોએથી તેનાં ભાગ પાહાડની
મીશાલે ઊપસી આવેલાછે. તેનાં ઊપર સુરજની
રોસની પડેછે અને તેથી જેમ તે ફરતો જાએછે તેમ
આપણી દુનીઆં ઊપર તેનાં ઓલાનો ઊજાસ પડતો
જાએછે. એ રીતે ખોદાએ પરૂથવીને માટે એક ચંદર બ
નાવીઓછે, પણ બીજા ગરેહોને માટે તો તેઓની સં
ખીઆ વધારેછે. ભરેસપતીનો ગરેહ જે સુરજથી ઘ
ણો દુરછે તેની આસપાસ રોશનીને માટે કીરતારે ચા
ર ચંદર ફરતા રાખીઆછે. વલી સનીશચર તે
શીબી દુર ગએઓ માટે તાંહાં સાત ચંદરછે એટલુંજ
નહી પણ તે ઊપરાંત તેની આસપાસ રોશનીની મો
ટી કમાંન વાદલાંની મીશાલે લપેટાઈછે, જેને સનીશચ
રની "વીંટી" કેહેછે. એ પરમાંણે જેમ પરૂથવીનાં તે
મજ બીજા દરએક ગોલામાં પુરતી રોશનીને માટે ખો
દાતાલાએ પકા બંદોબસતો કીધાછે.

આટલી બધી તપાસ ઊપરથી જણાએછે કે દ
રએક ગરેહ દુનીઆંનાં સરખોછે. કેટલાકતો પરૂથ
વી કરતાં અતીઘણા મોટા અને દબદબા ભરેલાછે અ
ને તે ઊપરથી અટકલી શકાએછે કે તે બધા ગોલા
એકેકી દુનીઆં હશે. ખોદાતાલાએ ફતરનાં એક ગાં
ગડાનેબી નકાંમો બનાવીઓ નથી. તે કાંઈબી કાંમ
માં આવેછે અને તોબી કરોડો માઈલ લાંબા અને
પોહોલા આ ગોલાઓને તે કીરતારે નકાંમાં બનાવી
આ હોએ એમ કેમ માંની શકીએ? વલી આ પરૂથ
વી એવા ફરતા ગોલાઓમાંનો એક ગોલોછે, અને
ખોદા ખાસુખા પરૂથવી ઊપરજ વસતી કરે તથા બી
જા તેથી મોટા ગોલાઓને નકાંમાં નાંખે એ કેમ બને
વારૂં? તારેતો તાંહાં રાત અને દીસ થાએછે, તાંહાં
મોસમ થાએછે, તાંહાં હવા તથા પાંણીછે તે સરવે ન
કાંમું થાએ પણ ખોદાએ નકાંમી એકબી ચીજ બના
વી નથી, માટે આ ગોલામાં કાંઈબી વસતી હોવી જો
ઈએ.

એજ બાબદમાં ફીલસુફે એક બીજી તકરાર
ને લાવેછે. કુદરતમાં દરએક ચીજ સમતોલ રીતે બ
નાવીછે. માંણસને જુવો. તેનાં દીલ કરતાં તેનું
માથું નાહાનુંછે. હાથ કરતાં આંગલાં ટુંકાંછે, પણ
અગરજો તેમ નહી હતેતો કેવું કઢંગું લાગતે? તેજ
પરમાંણે અગરજો સુરજને ખોદાતાલાએ એખલી દુ
નીઆંનેજ માટે બનાવીઓ હતેતો તેને થોડોજ ભલુ
કો મેલીઓ હતે અથવા તેનું નાંહાનુંજ કદ બનાવીઉં
હતે, પણ તેમ નથી. હાલતો દુનીઆં નાંહાંનીછે
અને સુરજ તે કરતાં ૧૩ લાખ ૮૪ હજાર ઘણો
મોટોછે. માંટે એટલું મોટું કદ તથા એટવો બધો તાપ
ખચીત પરૂથવી સરખા નજદીકનાં નાંહાનાં અને એક
જ ગોલાને માટે તેણે મેલીઓ હોએતો તે કઢંગું લાગ
તે, પણ દુનીઆ કરતાંતો બીજા સેંહેંકડો ઘણાં મો
ટા ગોલાઓ પડેલાછે. તેઓનો આધાર સુરજ ઊપર
છે અને તેઓને ખાતર ખોદાએ આટલો મોટો સુરજ
બનાવીઓ હશે. તાંહાં માણસ જાતથી નહી વસાએ
કારણ કે તાંહાં ઠંડી ઘણી વધારે હોવી જોઈએ, તોપણ
તાંહાંની ઠંડીને લાએક કોઈ પરાંણી તાંહાં વસતાં હશે
એ વાત કેમ નાં પડાએ?

પીઆરી બાંનુંઓ, આ સઘલી અટકલછે એ ખ
રી વાતછે. ખોદાની કરાંમતનો ભેદતો કોઈ માણસ

કુતબમીનાર–દીલ્હી.

થાંમતું નથી, તોપણ તમે ખાતરી રાખવી કે માંણસ પોતાની મનશકતીમાં વધતુ જાએછે અને જેમ વધારે ખોલ કરવાનાં સાંચા તથા હથીઆરો મલેછે તેમ નવી શોધ કરીને આવા વીચાર ખાતરીથી બાંધી શકેછે, પણ ઈઆદ રાખવું કે હમોએતો માતર આપણાં સુરજને લગતા ગરેહો વીશે લખીઊંછે અને અગાઊ જણાવીઊં હતું કે એવા ગરેહોની સંખીઆ ઘણી નાંહાંનીછે, પણ આકાશ ઊપરતો હજારો હીરાઓ જ હલકેછે. તે શુંછે? તે લખો સુરજો અને કરોડો દુનીઆં ધારવામાં આવેછે, પણ તે કેમ તેની સમજ બીજી વખત આપીશું.

"કુટબ મીનાર"—દીલહી.

વેલાતની મોટી ઈમારતો વીશે વાંચનારી બાંનુઓએ ઘણું વાંચીઊં હશે. તાંહાંનાં તથા બીજા નાંમીચા દેશો મધેનાં મેહેલો, દેવલો અને મીનારાઓનું બાંધકાંમ એટલુંતો જોવા લાએક કેહેવાએછે કે તે દેશોમાંની બીજી બધી ચીજોતો રહી પણ એખલી તે ઈમારતો જોવા માંટે હજારો રૂપીઆને ખરચે તાંહાં જવું જોઈએ એવી વારે ઘડીએ ભલામણો થઈછે. એ ઘણી સારી વાતછે, પણ તે ઊપરથી એમ નહી વીચારવું જોઈએ કે ઈઊરોપખંડમાંજ એટલો બધો હોનર પરકાશીઓછે અને જે દેશમાં આપણ વસીએ છઈએ તે દેશમાં જોવા જાવાનું કંઈ નથી. એ વીચાર ભુલ ભરેલોછે.

પાસેનાં સફામાં "કુટબ મીનાર" નાંમની જે ઈમારતનું ચીતર જોવામાં આવશે તે હીંદુસતાંનનાં હોનરનો એક સારો નમુનોછે. એ મીનારો જુના દીલહી શેહેરમાં શાહા જીહાંનાબાદ નાંમની જગાની પડોશમાં પુરાતન વખતનો બાંધેલોછે, પણ તેની ચોકસ તવારીખ મલી આવી નથી. તેની હેઠે એક લોહોડાંનો મીનારો અને બીજી ઈમારતો સારી હીકમતથી બાંધેલીછે. તે ઊપરથી એવું કેહેવાએછે કે મહમદ ઘોરીનાં રાજમાં આ જગા ઊપર તેનાં "કુટબ" નાંમનાં પરધાંને એક મસજીદ બાંધવા ધારી હતી, પણ પછે તેને પડતી નાંખી હતી. તે પરધાંનનુ નાંમ આ મીનારાને આપીઊછે. પણ દીલહીના લોકો એવુ કેહેછે કે અસલી વખતમાં એક રાજાની છોકરી એટલીતો ખુબસુરત હતી કે બીજા રાજાઓ તેને ચોરી લઈ જવાની વેતરણમાં ફરતા હતા અને તેથી કરીને જમણાં નદીના દરશણ કરવા માટે તે છોકરાને છેક નદી સુધી જવુ નહી પડે એટલા માટે તેના બાપે આ ઊંચો મીનારો બંધાવીઓ હતો. એ વાત ભરોસો રાખવા જોગ નથી.

એ મીનારાની હેઠલની અધુરી મસજીદના દરવાજાનો મેહેરાબ ૬૦ ફીટ ઊંચોછે, અને તેમાં ઘણીજ બારીક નકસી કોતરેલીછે. એ મસજીદ તથા મીનારો પઠાંણ દપનો કેહેવાએછે. એક ઈંગરેજ લખનાર કેહેછે કે "પઠાંણ લોકો રાખશની મીશાલે બાંધકાંમ કરેછે અને જહવેરીની મીશાલે સીનગાર આપેછે." તે મુજબ આ મીનારો કેવો રાખસીછે અને તે ઊપર કેવા બારીક લેખ તથા નકસી કોતરીછે તેનો પાસેનાં ચીતર ઊપરથી થોડો વીચાર આવશે. હીઆં જે બીજો લોહોડાંનો મીનારોછે તે ૨૮ ફીટ ઊંચોછે. તે એટલોતો મજબુતછે કે એક મી૦ સમીઠે તેને ૨૪ ફીટ ઊંડે ખોધવા છતાં તે હીલીઓ નહી હતો. નાદરસાહા પાદશાહે આ મીનારાને ટોડી પાડવાની જેટલી ઈકીકતી કીધી તે ફોકટ ગઈ હતી.

કુટબ મીનાર ૨૪૨ ફીટ ઊંચોછે. કોલાબાની દીવાદાંડી કેટલીક બેહેનીઓએ જોઈ હશે. તેની ઊપર ચહડીને પછે નીચે જોતાં જમીન ઊપરનાં માંણસો નાંહાંનાં બચાં સરખાં લાગેછે, તોપણ આ દાંડી ઘણી ઊંચી ગણાતી નથી. તે આસરે ૧૨૦ ફીટ ઊંચીછે તે કરતાં બેવડી ઊંચાઈનો આ કુટબનો મીનારોછે. મુસાફરો તેને દુનીઆમાં સઊથી ઊંચો મીનારો ગણેછે અને એખલી એ ઊંચાઈજ આ મીનારો જોવા જવાને લલચાવેછે. કુટબ મીનાર ગરેનાંઈટ જાતના અને સંગેમરમરનાં મલી બે ફતરોથી બાંધીઓછે અને તેના છેક ઊપલા ભાગમાં તદન સંગેમરમરનેજ વાપરીઓછે. તેને મથાલે બાંધેલો રાતા રંગના ગરેનાંઈટ ફતરનો સુંદર ગુમબજ હાલ પડી ભાગોછે. તેનું તલીઊં ગોલછે અને તેમાં ૨૭ ખુણાં કાહાડીને મીનારાને તેટલી બધી બાજુઓ બાંધીછે જેથી તેનો દેખાવ ઘણો રોણકદાર લાગેછે.

કુટબ મીનાર ઊપર ચહડવાને ૩૮૦ સીહીડીઓ બાંધેલીછે, જે નીચેથી પોહોલી અને ઊંચે જતાં એટલી સાંકડી આવતી જાએછે કે છેક ઊપરનાં ભાગ

માં માંતર એક પછે એક ચહડાઈ શકાએછે. એ આ ખા મીનારામાં ચાર અગાસીઓ કીધેલીછે, જેમાંની એક જમીનથી ૯૦ ફીટ ઊંચી, બીજી ૧૪૦ ફીટ ઊંચી, તરીજી ૧૮૦ ફીટ ઊંચી, અને ચોથી ૨૦૨ ફીટ ઊંચીછે. એ છેલી અગાસી ઊપર જવા પછે ઘણોજ રલીઆંમનો દેખાવ નજરે પડેછે. એક તરફથી જમનાં નદીનાં પાંણી રૂપેરી ઓલા મારતાં લાંબી મંજલ સુધી દોડેછે, બીજી તરફથી આખું અને ગુતાએલું શેહેર તથા તેની પછવાડેનાં જંગલો સુધી આંખ દોડેછે, તરીજી તરફથી મસજીદો અને બીજી ઈમારતોનાં ગુમબજો અને છાપરાંઓ બેસુમાર લાગે છે. એ સરવે દેખાવ જેમ રમુજ અને ખુશાલી ઊપ જાવેછે તેમજ જરા ધાસતી પણ પેદા કરેછે.

મીસ રાબરટસ નાંમની એક ઈઊરોપીઅન સ્ત્રી આ મીનારો જોઈ આવીઆ પછે લખેછેકે—"આ હેર ત ભરેલી ઈમારતની રોણક, તેની બેહદ ઊંચાઈ, તેનું અજાએબ જેવું કદ, તેની બાંધણીનો ખરચ, અને તે માં કીધેલા સીણગારની કીમતી ખુબીઓથી તે એક એવી ઈમારત લાગેછે, કે જેની બરોબરીની આ દેશ માં કોઈબી બાંધણી મલી આવે નહી, તો જોકે હીઆં સુંદર હવેલીઓનો કાંઈ તોટો નથી." એમ એક ઈઊ રોપીઅન સ્ત્રી એ "કુટબ મીનાર" નજરે જોઈને પછે લખેછે, પણ આ વાત કેવી નકારીછે કે હીઆંની દે સી સ્ત્રીઓનેતો એવી ઈમારતની સપનાંમાં ખબરબી નથી. આ મીનારો અને બીજી એવી ઘણી જગા ઓ હીંદુસતાંનને સોભા આપેછે, અને પારકા દેશનાં મુસાફરો (તેમાં ઓરતો વતીક) તે જોઈ જાએછે, પણ હીઆંનાં રેહવાસીઓ તેવી મુસાફરીના શએદા મેલવ વાને બદલે બીજા નકાંમાં ખરચ કરે એ કેવી શરમ ભરેલી વાતછે!

એક ભુતમામાની વાત.

જે ભોલી સ્ત્રીઓ ભુત, દાકણ, ઈતીઆદીને ખ રાં દીલથી માંનેછે તેઓએ વેલાત મધે હમણાંજ છપા એલા હેઠલ ટાંકેલા હેવાલ ઊપર ધેઆંન આપવુ. તાં હાંના લોકોમાં પણ કેટલાક એવાછે કે જેઓ આપણી ભોલી સ્ત્રીઓની મીશાલે ભુત, દાકણની વાતો માંનેછે. જે ઘરનાં રેહવાસીએ આ હેવાલ છપાવીઓછે તાંહાં નાં આદમીઓ એવું સમજીઆ હતા કે ઘરમાં ભુત ભરાએઓછે, પણ ઊપલા શખસે ખોલ કીધાથી જે ખરો ભુત નીકલી આવીઓ હતો તે આ હેવાલ ઊ પરથી જણાશે—

"હરટફોરડ શાએરમાં હું જે કબીલા સાથ થોડા દીવસ રેહેવા આવીઓ હતો તે એક માતબર ખે ડુતનો કબીલો હતો. તેનું ઘર એટલુંતો મોટું હતું અ ને તેમા એટલા બધા ઓરડા હતા કે તેનો એક ભાગ તો માણસોના વપરાસ વગર પડી રહેલો હતો. એ ઘ રને માટે ચાકર નફરોમાં અસલથી એવો વેહેમ હતો કે તેમાં ભુત રેહેછે અને તેથી કેટલીક જગાએમાં જ તાં તેઓ બીહીતા હતા. એક દાહાડે રાતનાં આસરે બાર કલાકને અમલે જારે સરવે જણ એકાંત થઈ ગએ લાં હતાં તારે બબરચીખાંનામાંથી ઘણો ભએંકાર અ વાજ આવવા લાગો. અબડાઈ ઊપર કાચનાં વાસ ણોનો જે ચોરો હતો તે એકાએક મોટા અવાજ સાથ તુટી પડીઓ, કલાઈનાં વાસણો ખીલે ઓરવેલાં હતાં તે ગગડતાં નીચે આવીઆં, બારણા જોસથી અફડા વા લાગાં અને એટલીતો ભાંજફોડ થઈ ગઈ કે તેવો ઘોંગાત મેં કદી સાંભલીઓ નહી હતો. તેવામાં વલી કોઈ વજણદાર ચીજ ઘસડાતી હોએ અને તે ઘસડી લઈ જનારને વલી કોઈ માર મારીને અટકાવતું હોએ એવું સંભલાએઊં. આ ઘોંગાટથી ઘરવાલો જાગી ઊઠીઓ અને બતી લઈને પોતાના હથીઆરબંધ ચાક રો સાથ બબરચીખાંને ગએઓ. બારણામાં પેસતાં જરા બીહીક લાગી ખરી તોબી શેઠે હીમત કીધી માંટે ચાકરોબી ચાલીઆ, પણ તેટલામાંજ વલી કાચ નાં વાસણો જોસથી અફડાઈ પડીઆં, પવણનો એક જપાટો આવીઓ અને બતી બુજવાઈ ગઈ. આ મા મલો જોઈને શરવે જણ નાહસવા લાગા. તોપણ ઘણેવા રે હીમતથી બતી લાવી જોઈઊંતો વાસણો, પીઆલાં, રકાબીઓ અને બીજો ઘણો સાંમાણ કાંહાંથી કાંહાં પ ડેલો. પણ તેમ થવાનું કાંઈ કારણ ઘણી સોધ કરતાં મલી આવીઊં નહી. એવાં અનજાનપણામાં ઘણા દીવસ ગુજરી ગએઆ અને સરવેને ધાસતી લાગી કે ઘરમાં ચારોછે, એ પછે મેં ખોલ જારી રાખી. ઘણા દીવસ પછે પાછલી ગમના એક જાહાડ હેઠલ મેં જોઈ ઊંતો એક વાસણમાં મોહો ખોસીને એક બીલાડી મ

રણ પાંમેલી હતી. તાર પછે ખોલાસો થએઓ કે ઊ વલી રાતના આ બીલાડી ખબરચીખાંનામાં કાંઈ વધી ઊ સધીઊ ચાંપવા આવી હતી. આ વાસણમાં તેને લાએક ખોરાક હતો અને તેથી તેમાં મુંહું ખોસીઊં હ તું, પણ વાસણનો ઘેરાવો નાહાનો હોવાથી તેનું મું હું બાહેર નીકલી શકીઊં નહી, એથી તે બીલાડી ઘ ભરાટમા વાસણને એ રીતે લઈને સરવે જગોએ દોડી હતી અને તેને કસું દીસતું નહી હતું તેથી ચહડતાં, ઊ તરતાં અને કુદકા મારતાં આ સઘલી ખરાબી થઈ હ તી અને તેવામાં બારી આગલ આવી જવાથી તે નીચે પડીને અંતે મરણ પાંમી હતી. આ ખરો ભુત તે બી લાડી હતી."

માંદલાગો મનચેરસા.

"ઓ મરું રે મારા બાપ ! અરે માએ કંઈ ન હી ઊતું રે ! ખપોરેતો જી ભરાએઓ હસી રમીને વ ધીઓતો, કાંઈ ખાધું હોએતો તેમબી કહીએ. હું મા એની થતી મુઈરે ! હું મકુંજે કાલેબી ગોસ ને પરમ દાહાડેબી ગોસ ખાધું એમ સમજીને આજેજ એક પી લાંની કરચ જરા ખારી કીધીતી, તો તેમાંથી કાંઈ ખા ધુંબી નહી, પણ માએ એક પાંખ ને સીણું મુકીઊં તું તે ખાઈને રોટલી અનામત નાખી ઊઠીઓતો, ને બસ આએ સમીસાંજનો ઈસકુલેથી આવીનેજ મા એ મરે ઘેલીઓ પકડીઓચ."

એ પરમાણે ગુલબાઈ ગોરાંણી પોતાના નાહા ના મનચેરશા વીશે વાત કરતી હતી. જે દીને તેનો એકપુરો દીકરો આ પરમાણે એકાએક આજારી પડી ઓ હતો તે દીને સાંજે તેની સહી સુંનાબાઈ તેને મ લવા આવી હતી અને તેની આગલ આ ગોરાંણીજી પોતાનો ઊપલો હેવાલ કેહેતી હતી. શુંનાબાઈએ મ નચેરશાના માથાં ઊપર હાત મેલીઓ અને તેનુ દીલ થંહું માલુમ પડીઊં હતું તથા ગુલબાઈ ગોરાંણી ધાસ્ત સીથી અતીશએ ઘબરાતી હતી.

આ વખતે ગુલબાઈ એખલી હતી. તેના વર આદરજી અદગરા આખો દાહાડો ઘરમાં રહીને પાછ લીં પોહોરના સરેસતા પરમાણે અંગરેજ બજારમાંના એક દોસતની દુકાંને ગએઆ હતા અને તાંહાંથી તેવણ વારી "વધવા" ના હતા. કાવલો ચાકર તેવણને ચાહ આપવા ગએઓ હતો તાંહાંથી દીવાનો વખત થએઓ તોપણ તે આવી લાગો નહી હતો અને ગુલબાઈ કેહે તી હતી કે "મુવાનેતો માએ એવી ટેવજ પડી ગઈછ. મુ વો બાહાર જાએ તાંહાં ઊઘાએ ઊઘાએ ને પાછો આવી જ નથી મરતો." વલી ગુલબાઈનુ ઘર રોકડીઆ હરમાં નની પોરમાં એકાંત ખુણે હોવાથી પારપડોસમાંથી કો ઈ આદમી મલી આવીઊં નહી હતું, અને ગુલબાઈ ના વર પાસ થોડીક પુંજી હોવાથી એ ઓરતનો મી જાજ એવો હતો કે જાંણે લખાપતીની શેઠાંણી તેને લીધે જે બે બાહુત ઘરમાં હતાં તેઓ સાથ તેને કજીઓ હતો. માંટે આ વખતે જો તેની સહી શુંનાબાઈ મલવા આવી નહી હતેતો તેને કોઈ આડી નજરે જો નારબી નહી હતું.

શુંનાબાઈને સીપલી થતાં ઘણું આવડતું હતું. તે પોતાને હરધો ડાકટર સમજતી હતી અને દરદો પા રખવાનું દોલ ઘાલતી હતી માટે આ વખતે બોલી કે "આવાએ ગુલબાઈ તમે એટલાં ઘભરાવોના એમા કોઈ આવીને શું કરવાનુંછે ? એતો પવણનો ભુક ધરી આવેલોછે તે હમણા નરમ પડશે." પણ ભુકતો નરમ પડીઓ નહી. મનચેરસાતો મોટે બુમો મારવા ને હા થ પગ પછાડવા લાગો. તેને ઊલટી થઈ આવી અ ને એકુ બે પેટ આવીઆં તથા તે પેટમાં દુખવાની ફ રીઆદ કરવા લાગો. એ ઊપરથી સુનાબાઈની સલ્લા હાથી ગોરાણીજીએ મરીની ચાહ પાઈ પણ તે મન ચેરશાએ તુરત પાછી કાહાડી અને તેમજ તેનાં અક લાટમાં વધારો થવા લાગો.

આ બનાવથી ગુલબાઈ પણ બુમો મારવા લાગી. તેને બીજું કાંઈ આવડતુ નહી હતું અને જેવો કમઅકલ તેનો વર હતો તેવીજ તે પણ હ તી. તેનાં વરની ખરી અટક અકલેસરીઆ કરીને હતી, પણ લોકોએ તેની ટુક અકલ ઊપરથી આદ રજી અદગરાનુ નાંમ આપીઊં હતું. તેને બાપનાં વારસામાં પઈશા મલવાથી તે ધંધો ધાપો જાણતો ન હી હતો માંટે દરરોજ સહવારના ઘરમાં મોડો ઊઠ વાબાદ ઘણી સરખી નેઆસ તથા ઈઅસત ભણવા માં, ઘણી સરખી ઊંઘ કાહાડવામાં અને પછે ઘણે વખતસુધી વાડી જવામાં તે પોતાનું હંમેશનું કાંમ સમ જતો હતો. તેવીજતેની બાએડી આ ગુલબાઈ ગોરાંણી

પણ હતી. તેનાં ગરીબ ગાંમડીઆ માંબાપે તેને ચની
આ પેહેડાવીને રેંહેંટીઆ ઊપર રોકેલી હતી અને
જારે તેનો બાપ મુંબઈમાં આવીઓ તારે આ છોકરી
ને આદરજી અદગરાનાં માંબાપે માતર તેની ખુબસુ
રતીને ખાતર પસંદ કરી પોતાનાં દીકરાને તેની સાથ
પરણાવીઓ હતો.

અગરજો ગુલબાઈ જરાબી સીખેલી હતેતો આ
વી ગરજને વખતે તુરત શું ઊપાએ કરવા તે ચોપડી
ઓમાંથી વાંચીને અજમાવી જોતે. અથવા જો દુ
નીઆંનું તેને થોડું ઘણુંબી ગનેઆંન હતેતો છતે પઈ
સે અને છતે ચાકરે, ઘરમાં રોગ ઊતપંત કરે એવી
જે શલીચી વાપરતી હતી તે રાખતે નહી. પણ જરૂરનાં
ઊપાએઓને મેલી દઈને ગુલબાઈતો રડવા અને બુમ
પાડવા પડી તો જોકે તેટલું અકલાવા જોગ કાંઈ નહી
હતું, તથા જારે કાવલો ઘરમાં આવીઓ તારે તે
ને ગાલો દેવા લાગી. આ ગાલથી તે રાધણીઆ
ને ગુસો લાગો, જેથી શેઠાંણી અને ચાકર વચે કજી
આ થઈ ગએઆ અને છોકરાનું માંદતો એક કોરે
રહી ગએઊં. અંતે સુનાંબાઈએ સમજ પાડવાથી ગુ
લબાઈએ કાવલાને હોકમ કીધો કે જઈને શેઠને જોઈ
આવે અને જો વાડી નહી ગએઆ હોએતો કેહેકે
"તમુને જલદી બોલાવીઆચ. મનચેરસાનાં પેટ ને
મોહોડું સાથે છુટુંચ ને હાલ બેહાલ થઈ ગએઓછ."

આ સઘલી ગડબડથી બાહુતો ગુલબાઈના મા
લા ઊપર આવીઆં. ગુલબાઈ ટકા ચહડાવીને તેઓ
આગલ પોતાનાં દીકરાનું બેઆન કરતી હતી. તેવા
માં કાવલો શેઠને બોલાવી લાવીઓ. આદરજી અક
લાતા ઘબરાતા આવી લાગા અને છોકરાને શુંછે તે
જોવાનું મેલી દઈને પરથમ ગુલી અને વારાફરતી બી
જાઓ સાથ વહડવા લાગા. તેને બોલતાં આવડતું ન
હી હતું, તેની સાબેતી એછેકે તેનાં મોહોડામાં બોલેબો
લ ગાલ હતી અને તોપણ બીજાઓને જોઈને તેને પ
ણ દાહેઓ થવા ગમતું હતું. તે મોટે બુમ પાડીને
બોલતો હતો કે "કમબખત બઈરાંઓને હાથ બધું પ
ડીઊં. હભાગની રાંડે મને ખરાબે હાલ કીધો ને મા
રા દીકરાનેબી બગાડીઓ" ઈતીઆદી વાકીઓ તે
ને મોહોડેથી તીરની મીશાલે છુટવા લાગા.

અંતે શુનાંબાઈ જરા તાતી થઈ તારે નીકાલ
આવીઓ. "ઓવાએ આદરજી એ તમે ઘેલા કેમ થ
એઆ. બોલતી ઓવારૂં દીકરા પછવાડે તે બીચારી
એ કુતરીનો અવતાર લીધો ને તોબી તમને એમ બો
લવાનું રહીજ ગએઊ?" આદરજીએ મુંગા રેહેતાંબી
પોતાની અકલ દેખાડી—"જુવો સુનાંબાઈ એ નાપા
કને મેં નાં કહેઊં કે ભાઈ (મનચેરશા) ને આજે નીશા
લે નાં મોકલ કાએકે હવા ખરાબછે તો તે એ મુજીએ
નહી સાંભલીઊ." આ બેઅકલીને એમ કેહેનારૂં કો
ઈ નહી હતું કે ઈસકુલે જવાથી બાલક આજારી પડ
તાં નથી, પણ તેથી ઊલટું બીજાઓ બોલવા લાગા
કે "એતો બાવા હોએજતો. તમારી ને બઈરીની અ
કલ સરખી ગંણી. ચાલો બાવા માફ કરો. જાઓજી
કજીઆતો રોજનાછે, વાસતે પેહેલાં કાંઈ બચાંનું કરો."

આ શીખાંમણ સાંભલી તારે આદરજીને પેહેલ
વેહેલાં ડાકટરને તેડવા મોકલવાની સુધ આવી. કાવલો
અંગરેજ ડાકટરને બોલાવા ગએઓ, કારણકે આદરજી
ને મનસે ઈંગરેજી દવાઈ કરનારા બીજા સરવે ત
બીબોતો અમસથા જોવાનાં હતા. તેવામાં આ મા
ટી બઈએરનાં સગાં વાહાલાંઓ આવી લાગાં. "માં
એ આવો, માંએ બેસો" કરતાં આખો ઓરડો ભરા
એઓ, અને પાટલા તથા ઊંબર ઊપરજ નહી પ
ણ દરદીનાં બીછાંણાં ઊપરબી માસી કાકીઓ બેસવાને
બીધી નહી. ગુલબાઈ આ ભીડ જોઈને પોતાનુ માંન
સમજતી હતી અને સંધા જણ આગલ મનચેરસાની
હકીકત વારેવાર કેહેતી હતી. "અરે નહી મનમો ટે
નહી ચતમો રે માંએ? બસ ઓજીઓ એકાએક ની
શાલેથી આવીઓ ને સમી સાંજનો આએ હાલે પડે
લોછે. જરા માએ આંખે ઊઘારીને જોતોબી નથી
ને તાસવીસ કરી કરીને હમણાંજ જરા આંખ લાગે
લીછે." મનચેરશાને માતર બે તરણ પેટ આવેલાં અ
ને ગુલબાઈ વાત કરતાં કેહેતી કે "અરે વાએ પેટને મો
હોનું સાતે છુટુંરે, ને માએ મલે નહી થઈ ગીઆ."

થોડા વારમાં ડાકટર આવીઓ. દરદીનાં બી
છાંનાં આગલ તે બેઠો એટલામાં બધાં બઈરાંઓએ તે
ને ઘેરી લીધો. ડાકટરે મનચેરશાની નાડ જોઈ અ
ને પછે દવા લખી આપી, પણ બઈરાંઓનો હાઊકુ
ટો નરમ પડીઓ નહી. વઈદ છોકરાને પુછે તારે માં
એ જવાબ આપતી અને કેહેતી કે "કુચ નહી સાબ.
બસ પીલાંકી પાંખ ને સીણાં ખાએઆ, બીજું કુચ ખા
વાને નહી દીઆ." તારે વલી બીજી દાહી બાઈ બો

લી કે "ડાકટર સાબ એ સબ પવણનાં જોર હવે કે
ની." એથી તરીજીને બોલવાની ઊલટ થઈ "અ
રે નહીં રે માંએ પવણ સાંનો જો, એતો એવી ઊ
તપાત થઈ આવી." હીઆં વલી ચોથી બોલી કે
"માંએ મારા સોરાબશાને તે વરી શું ઊતું. અ
બઈ રેહે ને ઘણાં વરસ જીવે તે ખોદાએ તેને નવો
જનમ આપીઓ માંએ." તે પછે ગુલબાઈ બોલીઆં,
"ડાકટર સાબ કંઈ એસા દવાઈ આપો કે ઊસકા સ
બ રોગ બલાગત નીકલી જાએગા. એ બચાં બોત રર
તા ને સાબ એ બોલેચ કે મારા પેટ અમરાઈ અમરાઈ
ને આવતા." આ સઘલી ગડબડથી ડાકટરનું અરધું
ભેજું ચરી ગએઊં હતું. તે જતી વખતે હોકમ ક
રી ગએઓ કે આ બચાંનાં બીછાંનાં આગલ એટલી
ગીરદી નહી જોઈએ. તારે આદરજી સમજીઆ અ
ને વલી દાહડા થઈને બધાં બઈરાંને બાહેર કાહાડીઆં.

ડાકટર ગએઓ કે બઈરાંઓ તેને ચોપરવાડી
કરવા લાગાં. "અંગરેજી ડાકટરોનોતો માંએ એજ જુ
લમ"—"મરતી વખતનાં પછારા"—"મુવા જરા થઈ
ને કેહે નહી કે ફલાંણું દરદછે"—"આજે એ મોરા ડાક
ટર થઈ નીકલીઆચ"—એમ વાતો કરીને બધાં ઘેર ગ
એઆં. ગુલબાઈએ બાકીનાં સગાંઓને કેહેવાડીઊં
કે "મનચેરસાનાં પેટપર પેટ છુટી ગીઆં, ને ઘેરબાર
લોકોથી ભરાઈ ગીઆં પણ તમે જરા આવતાંબી ન
થી." તેથી વધારે સગાં વાહાલાંઓ દર રોજ જોવા
આવતાં હતાં. તેઓ પોત પોતાની લાંબી વાતો તથા
કુથલા કાહાડી બેસતાં અને મનચેરશાની વાત નીકલ
તી તારે ઘણાં બઈરાંઓ હોરાની દવાઈ કરવાની બ
લાંમણ કરતાં હતાં. ગુલબાઈની પણ તેવીજ મરજી
થતી હતી અને આદરજીને જો સારા દોસતોની સલા
હા નહી હતેતો તે ખચીત હોરાને તેડી લાવતે. તો
પણ ગુલબાઈ બરાંમણને ટપકો દેખાડવા વગર તથા
છુપા દોરા ચીઠી કીધા વગર રહી નહી હતી, અને
જારે ડાકટરની દવા ચાલુ રેહેવાથી મનચેરશાને ફેર
પડીઓ તારે ગુલબાઈ સમજી કે એ ઊપલા દોરા ચી
ઠીની અસરથી થએઊં.

પીઆરી બેહેનો, આપણી સ્ત્રીઓ માંદાં આદ
મીની માવજત બરોબર કરી જાંણતાં નથી તેનો આ
એક દુખ ભરેલો દાખલોછે. તેઓ ખરચ કરીને દર
દીનાં બીછાંનાં આગલ વઈદને બોલાવેછે પણ પોતે વ
ઈદની માફક તાપસી કરેછે તથા એમ સમજેછે કે દર
દીની આસપાસ ભીડ કરવા તથા "કેહેતીની માંએનુ
પેટ બરે" અને "કેહેતી દોજખમાં જાએ" એવા કંટા
લા ભરેલા કુથલા લઈ બેહાથી દરદીનો જીવ વેરાએ,
પણ તેથી ઘણીવાર ગેરફાએદા થાએછે. ખરા ઊપા
એ ધીરજથી કરવાનાંછે અને દરદને વખતે જેમ ગ
ડબડ તથા ઘુજારો અનઘટતોછે, તેમજ વઈદનાં હોકમ
થી ઊલટાં ચાલવુંબી અનઘટતું છે.

કસતુરીઓ નાંમનું જાંનવર.

જુદાં જુદાં પરાંણીઓ જુદા જુદા ગુણને માટે
જાંણીતાં થએલાંછે. કોઈ પોતાનાં કુવતને માટે કોઈ પો
તાની ભલાઈને માટે અને કોઈ પોતામાં થતી પેદાએસ
ને માટે માંણસનાં ઊપીઓગમાં આવેછે. એ છેલી જાત
નાં ઊપીઓગનું પરાંણી આ "કસતુરીઓ" અથવા
"મસક જાંનવર" છે. કેટલીક વાંચનારી બાંનુઓએ
કસતુરી જોઈ હશે. તે એક સુગંધી અને મનપસંદ પ
દારથછે. તે ખુશબો દાખલ ઘણી કીમતીછે અને દ
વામાં પણ વપરાએછે. તે પદારથ આ પરાંણીમાં પે
દા થાએછે.

કસતુરીઓ ઘણું કરીને હીમાલીઆ અને આ
લટાઈ પરવતો ઊપરથી મલી આવેછે. તે કદમાં સા
ધારણ બકરા કરતાં જરા ઊંચો હોએછે, પણ તેની
સીકલ હરણને મલતી આવેછે, પણ હરણને સીં
ગડાંછે અને એને નથી. તેનાં શરીર ઊપર આ
સરે બે ઈંચ સુધીનાં લાંબા પણ નરમ બાલ હોએછે,
જે બાલનો રંગ સફેદ અથવા ભુરો રેહેછે. તેને ગો
એઆ પોતાનો બચાવ કરવા માટે ઈશવરે હોટ આ
પીઆછે. તે હોટ વતે લડેછે, જે હોટ હુકરની મીશા
લે બાહેર નીકલી આવીઆછે. આ પરાંણી ઘણું
બીહીકનું અને કમજોરછે.

"મસક જાંનવર" ને લગતી જાંણવા જોગ ખીનાં તેમાંથી નીકલતી કસતુરી સંબંધીછે. ખોદાતાલાએ જુદાં જુદાં પરાંણીઓની સઘળેથી હલકી ચીજ માંણસને માટે કીમતી બનાવીછે. ચોકસ માછલીઓનાં ફીણમાંથી મોતી બનેછે અને તે માંણસને જેમ બેમુલી લાગેછે, તેમજ કસતુરી પણ છે. કસતુરીઆનાં પેટનાં પાછલા ભાગ ઊપર કાંઈ કોથલી જેવું બાહેર નીકલી આવીઊંછે. તે દાબીઆથી ચાંમડીની નીચે નરમ ઢેલી સરખું લાગેછે. તેમાં એક જાડી પરવાઈ પદારથ એકઠી થાએછે અને તે કસતુરીછે. તેનું વજણ ૨ થી ૩ તોલા સુધીનુંછે, અને દરએક કોથલીમાંથી સુમારે ૧ તોલો કસતુરી મલેછે. જારે કોથલી ઘણી ભરાઈ જાએછે તારે થોડીક પદારથને આ પરાંણી બાહેર કાહાડેછે અને તે જાહાડ ઊપર બંધાઈ જવા પછે માંણસ તેને પોતાનાં કાંમમાં લીએછે. પણ એ રીતે હંમેસ કસતુરી મલતી નથી, તેને મેલવવા માંટે આ કોથલીને કાપી નાંખવી પડેછે. કસતુરી તે પરાંણીનાં લોહીમાંથી બનેછે.

કસતુરીઓ પરાંણીની પેદાએસ કુદરતે મોટી કીધી નથી. તેથી કસતુરી સસતે ભાવે મલતી નથી. તેની ખુશબો ઘણીજ મનપસંદ અને જલદછે અને લાંબી મુદત સુધી તે ખુશબો ટકી રેહેછે. ચોપડીઓમાં વાંચીએ છઈએ કે એક ગઊ ભાર કસતુરીથી એક મોટા ઓરડામાં વીસ વરસ સુધી ખુશબો નીકલીઆ કીધી હતી અને તારપછે તે વજણમાં માતર જરા ઓછી થઈ હતી. ઈઊનાંની લોકોમાં એ જીણસની ઘણી માંગણી હતી. હાલ ઈંગરેજો તેને દવાઈમાં વાપરવા લાગાછે.

કાંનેડા, લાપલાંડ અને બીજાં દેશોમાં એક જાતનાં ઊંદરો આવેછે જેને "કસતુરીઆ ઊંદર" કેહેછે. તેઓમાંથી કસતુરી નીકલતી નથી, તોપણ તેઓનાં શરીરની ખુશબોએ તેઓને માટે એ નાંમ મેલવીઊંછે. એ પરાંણી કદમાં નાંહાંનાં સસલાં જેટલુંછે, પણ તેનો આકાર ઊંદરને મલતોછે. તે પોતાનાં કદ કરતાં ઘણાં નાંહાંનાં દરમાં રહી શકેછે. કેટલાંક લોકો એ ઊંદરને ખાએછે, તોપણ તેનો સુગંદ તાંહાંનાં લોકોને પસંદ આવતો નથી.

રમુજે ફુરસત.

૧ ચોરસ બોલ. આ એક રમતછે. ચોકસ બોલને ઉભો તથા આડો માડવા પછે બાકીની જગા પુરી નાખવાને બીજા બોલ શોધી કાહાડવા તેને "ચોરસ બોલ" નુ નાંમ આપીએ છઈએ. જેમકે "કમર" બોલને આ રીતે મેલાએછે,

કમર
મ
ર

એમાંની ખાલી જગા પુરવા માંટે બે એવા બોલ શોધી કાહાડવા કે જે બે તરફથી સરખા આવે. તેવા બે બોલ મદમ અને રમત મલેછે, જેથી આ બોલ નીચે મુજબ ચોરસ થાએછે.

કમર
મદમ
રમત

હવે એ પરમાંણે નીચલા તરણ બોલોને વાંચનારાંઓએ ચોરસ કરવા.

અરજી	બદામ	સાકર.
ર....	દા ..	ક....
જી ..	મ ..	ર... .

૨ ધંકાતા જે બરફની ટોપીથી પાહાડ,
ઉગેલાં જે બીઆબાન જંગલે જાહાડ,
તાંહા સદા તમે મને જોશો.

કઠણ તમારાં જે શરીરના હાડ,
મોહોમાના દાંતની દુખતી જે દાહાડ,
તેમાં પણ હું રહુછું ખાશો.

વાંકી કમરના ઘરડામાં હુંછું,
બાલકી રમતના દડામાં હુંછું,
ને વલી છુ ખડીઆની માંહે.

જાહાડે ઉગતાં દાડમમાં હુંછુ,
આકાશે દોડતાં વાદલમાં હુંછું,
નાંમ જે પારખે તે દાહી કેહેવાએ.

૩ ઉલટાવેલા શબદો.
૧ રાંમણી ઘોર.
૨ ગા ગોલ એક.
૩ ટકાઉ કાવો.
૪ કોડીકી મડી.
૫ માંમ ધખ.

પરચુરણ બાબદો.

ખરી બાએડી—"એક સાચી બાએડીને પોતાનાં ભરથારની ખાંમીઓ પાક દીશેછે. એક સાચી બાએડી પોતાની છાતીને પોતાના ધણીની તકસીરોની કબર ગણેછે. એ

"કે સાચી બાએડી પોતાના ખાવંદની ચાલને તેના જીવ સર ખી કીમતી ધારેછે."

વીજલીથી ચાલતાં ઘડીઆલો—થોડાંક વરસ થ એઆં ફરાંનસમાં એક નવી જાતના ઘડીઆલો વપરાવા લા ગાંછે. તે ઘડીઆલોના કાંટા ચલાવવા માટે વીજલી કાંમે લ ગાડવામાં આવેછે અને વલી વધારે અજાએબ જેવું એછે કે જેમ મોટાં શેહેરોમાં એકજ ઠેકાંણેથી જુદી જુદી જગોએ રો શનીને માટે "ગેઆસ" પોંહોંચતી થાએછે તેમ આ ઘડી આલોની ગોઠવણ એવીછે કે એકજ ઠેકાંણેથી જુદી જુદી જ ગામાં રાખેલાં ઘડીઆલોને વીજલી મલેછે એવું એક જણ જ ણાવેછે. આ જમાંનાએ વીજલીને કેટલાં કાંમમાં રોકીછે!

સીલોનના મોતી—સીલોન અથવા લંકા તરફના સ મુદરમાંથી દર વરસે મોતીની સીપ કાહાડવાનું કાંમ ચાલેછે, તે માંથી સરકારને અને બીજાંઓને કમાઈ થાએછે. કેહેછે કે આવતાં તરણ વરસમાં ૧૦ થી ૧૫ લાખ રૂપીઆની કીમત ના મોતી આ સમુદરમાંથી નીકલવાની હાલ વકી રાખીછે.

એક નવાઈ સરખું ઈઅંતર—ફરાનસમાં લાએન સ શેહેર મધે એક ઈઅંતર બનાવવામાં આવીઉંછે. ખેતરોમાં કેટલાંક જીના જણાવરો પાકનો ઘણો નાશ કરે છે. તેઓનો અંત લાવવા માટે આ ઈઅંતર બનાવીઉંછે, જે ગોએઆ નાહાની સરખી એક બટેરીછે, તેમાં જીણી જી ણી એકથી વધારે પીસટોલોને ગોઠવીછે, અને તેમની ચાંપ એકજ વખતે સાંચાની મદદથી પોતાની મેલે દબાએછે. એ પીસટોલ એટલીતો જીણીછે કે જારે કોઈ પરાંણીને મારવું હો એછે તો તેના દર આગલ તેને મેલવા પછે, જેવું તે પરાંણી બા હેર આવે તેવું ચાંપ ઉપરજ તેનો પગ અથવા હાથ લાગેછે અને તે પીસટોલ પોતાની મેલે ફુટાથી તેના દીલમાં દારૂગો લો પેસેછે તથા તે મરણ પાંમેછે.

એક ચીતારની કીમત—વેલાતમાં એક ચીતારાનો એકજ ચીતાર બે લાખ રૂપીઆની કીમતે હાલ વેચાએઓછે. તે ચીતાર કાંઈ ઘણો મોટો નથી પણ તેમાં ચીતારાએ કુદરતને ગોએઆ આબેહુબ આગલ પાડીછે. તેણે એક રેલવે સટેશન ચીતારીઉંછે, જેમાં એક તરફ રેલવેની ગાડીઓ ઉપડી જવા ની તઈઆરીમાં ઉભીછે, બીજી તરફ ઘાંટ વાગેછે, તરીજી ત રફથી લોકોની દોડાદોડ ચાલી રહીછે, એ અને બીજું ઘણુંક કાંમ એકજ ચીતારમાં તેણે એટલું સમપુરણ પાડીઉંછે કે ટરે ન ચુકવાની ધાસતીને લીધે કેટલાંક લોકોને દુરથી રસતા ઉપ ર દોડતાં અને કેટલાંકો જઈ નહી પુગશું એવી ધાસતીથી નાસીપાસ થએલાં ચીતારીઆંછે. આ ચીતરને ઘણાં લોકો જોવા જાએછે.

ગરંથ કરતાઓની હાલત—સટીલ નામના ગરં થ કરતાએ દારૂ પીવાની ટેવ વીશે કીમતી નીબંધ લખીઓ હતો, પણ તે વખતે તે પોતે દારૂ પીતો નહી હતો. જાંનશ નાંનામના વીદવાંને સલુકાઈ વીશે રીસાલો લખીઓ હતો પણ તેના પોતામાં સલુકાઈ સારી નહી હતી. બી હેરોને "જીંદગીનું સુખ" નાંમની એક ચોપડી લખી હતી, પણ તે ણે પોતે બંધીખાંનાંમાં દુખ ભોગવતી વખતે તે લખી હતી. બીજા હાથ ઉપર "જીંદગીનું દુખ" એવે નામની જે ચોપડી બાહેર પડીછે તેનાં લખનારે મેહેલમાં બેસીને તે લખી હતી. સીનેકાએ ગરીબાઈ વીશેનો પોતાનો રીસાલો સુનાંની ટેબલ ઉપર બેસીને લખીઓ હતો. હુડ નાંમનાં લખનારે આપણુ કલેજાં ધરીને હસીએ એવું લખીઉંછે, પણ તે લખતી વખતે પોતે ઘણો દલગીર અને જરા દેવાનપણાંની હાલતમાં હતો!

થોડીક કેહેવતો—"અગરજો દરએક માંણસ પોતા નુ રાજ પોતે કરેતો બીજાં રાજેની ગરજ પડે નહી."

"દીલ દલગીર તોપણ ચેહેરો હસતો રહી શકેછે. વર સાદની કમાંણ ઘણી સોભાઇતીછે પણ નીચેનો સમુદર ધુમ મારતો દોડેછે."

"જીંદગીનાં સુરજનાં સઘલાં કીરણો જહલકતાં નથી."

"દુશમનને ધીકારવાથી તેનાં કરતાં આપણ વધારે ધી કારાઈએ છઈએ."

"જે માંણસ કોઈ બીજાનો ગોલાંમ હોએ તે પોતાનો ધણી થઈ શકે નહી."

"ઘરને તમે ચાહાવો અને સુખ તમોને ચાહાશે."

જીણાં અખેર—એક વીદવાંન એટલાતો જીણા અ ખેર કાગજ ઉપર ઉતારી શકીઓછે કે તેથી હેરત ઉપજે છે. ખરીસટીઓનું ધરમ પુસતક જેમાં સેંહેંકડો સફા ઓ અને લખો શબદોછે, તે આખું પુસતક માંતર હરધી ચોરસ ઈંચ જગા ઉપર તે લખી શકીઓછે!!! આ નવું પુસતક! ઉપલા વીદવાને પારીસની એક મંડલીમાં રજુ કી ધું હતું, અને શુખશમ દરશક ઈઅંતરની મારફતે દેખાડી ઉં હતું કે તે જગામાં આખું "બાઈબલ" લખેલું હતું!

આંને આંને ઘડીઆલ—માનચેસટર ખાતે એક શ ખસે એવાં ઘડીઆલ બનાવીઆંછે કે જે એક આંનાની કીમ તે મલી શકેછે, અને તોપણ જેમાંથી બરોબર વખત દેખાએ છે. આ ઘડીઆલમાં કાંઈ સાંચો નથી, તેમાં એક જાડાં કા ગજ ઉપર વખતના આંકડા પાડેલાછે, અને કાંટામાં કાંટો એક દોરડી તથા તેને છેડે એક ફતરછે. એ કાગજને સુરજ ના તડકાંમાં ધરવાથી તેમાં છાંએઆ ઉપરથી બરોબર વખત જણાઈ આવેછે.

ખાંડ—વેલાતમાં ખાંડનો મોટો ખપછે. તાંહાં દર વરસે ૫૫ હજાર ૮ સો ટન ખાંડ ખપેછે, જેની કીમત ૧૧॥ કરો ડ રૂપીઆનીછે. એની જગાત ઉપર તાંહાંની સરકારને ૬ ક રોડ રૂપીઆનું મેહેશુલ થાએછે, જે આવક બીજાં નાહાનાં દે શોના આખાં મેહેસુલ કરતાં મોટીછે.

સ્ત્રીની પદવી—યુરોપમાં સ્ત્રી જાતીની પદવીની પુ રતી પીછાંણ થઈછે. તાંહાં સ્ત્રી દરએક કાંમમાં મરદની બરો બરી કરી શકેછે. હમણાજ ફરાંનસમાં એક સ્ત્રી એક મોટી

મદરેસામાં પરીખ્યશા આપી પસાર થઇછે અને તેને "બી. એસ." નામની પદવી મલીછે.

ચેતવણી—આસટરીઆ દેશના એક વરતમાન પત રમાં એક દરદી સી વીશે અગતની બીના છપાઇછે. કેહેછે કે એક દુકાંનદારને આ સ્ત્રીએ તેના માલની કીમતમાં કેટલીક બેંક નોટો આપી હતી. એ સ્ત્રીને સહીએડ આવેલા હતા અને તે વખતે આ નોટોને તેણે પોતાની પાસે રાખી હતી, તે નોટો લઇને આ ધંધાદારીએ તેમને ઉતાવલેથી ગણવા માટે પોતાના આંગલાંને જરા થુક લગાડી હતી, તે ઉપરથી તે શ ખસને ગલાંનું દરદ થએઉં અને તે જલદીથી મરણ પાંમી ઓ. આ મરણ તેના હાથ "અજીથાવાથી" નહી, પણ સી તલાના મરજનો પેલી સ્ત્રીનો ખવાશ આ નોટમાં રહેઓ હ તો અને તેમાંથી તે મરણ નીપજીઉં હતું.

એક કુલક્ષણી નારના ભરથારની ફરીઆદ.

(ગરબી.)

ઓધવજી સંધેશો કેહેજો શામને, એ રાગ.

આહા આ શા લાગીઆ મારા ભોગરે,
આ ભાગી મારે કરમે ભુંડી નારજો,
દુખ દેનારી હીણી બહુ અભાગણી,
દુખને દરીએ ડુબો ન દીશે પારજો. આહા૦ ૧

જે દીથી વરેઓ એ ભુંડી સાથરે,
તે દીથી મુજ ઘરનો પામીઓ અસતજો,
શુર સુસંપતણો ટેકો સંસારનો,
દુખનો દારૂ પાઇ કીધો મસતજો. આહા૦ ૨

ઓલંગીઓ ઉબરો જે દહાડે ઘેરનો,
તે દહાડેથી નાઠું સરવે સુખજો,
કલેશ વસીયો આવી સંપજ ઘેરમાં,
જોતાં ખમતાં ભાગી તનની ભુખજો. આહા૦ ૩

સારો દહાડો ધંધે થઈ હડમાર હું,
રાત રડીને છેડે આવું ઘેરજો,
દેખું બેઠી ઘુમટો તાણી ખુનમા,
રૂવે છોરૂ મારેલાં કરી કેહેરજો. આહા૦ ૪

ચુલે જોઉંતો ઠંડી રાખે સુન સઉ,
હાંલ્લાં ઉધાં વાલે કરી ચોરજો,
જોહારીમાં તલવલતું બાલક ધાવતું,
જોઈ સંધું આવે મગજે ભોરજો. આહા૦ ૫

બીતો બીતો પુછું પાસે જઈ કરી,
ધીરે ધીમે સાદે મારી મંનજો,
પણ ઉઠે ડાકણની પેરે જોરમાં,
પાડે બુમો મોટે ધુજે તંનજો. આહા૦ ૬

ઉઠી રહે ગરબર તરત સઉ ઘેરમાં,
પાર પહોસી ભર ભાકુત આવેજજો,
કરે ફરીઆદી ભારી આતે શું કહીયે,
છોકતાં દંડે તેમ લડવાજ આવે જો. આહા૦ ૭

ઘરવાલો આવી ધમકાવે મુજને,
આ શું ફજેતી રોજ ઉઠીને થાયજો,
ઘર ખાલી કરો મારૂં તમે હવે,
એ ફજેતી રોજે નહી જોવાયજો. આહા૦ ૮

જો કહેવા જાઉ સારા બે બોલતો,
ભાંડે ગાલો મોથી છુટી બેડજો,
જુતી ને પેજારો દાખવે મુજને,
કહે થએઓછે મુઓ મોટો શેઠજો. આહા૦ ૯

સુની ખડખડ હસતાં ઘરનાં લોક સઉ,
જુવે તમાસો ઉભા રહી નીજ બારજો,
રામ નથી એનામાં કઇ એવુ વદે,
કેમ ન લાકડી લઇને મારતો માર જો. આહા૦ ૧૦

શબદો એવા કાને પડતાં વારને,
થઈ જાએ તે પલમાં મારૂ મોત જો,
કેમ ના મુઓ હું એની આગલે,
હરી શીછે આ જગમાં મારી ખોટ જો. આહા૦ ૧૧

એમ બલી જલી ભુખો તરશો હું પડું.
કથી કરમની જોઈ કરી શોક અપારજો,
એવી જેને ભુંડી હોય ઘર નાર તે,
નાનાભાઈ ખરે દુખી ભરથારજો. આહા૦ ૧૨

જીવને શીખાંમણ.

રાગ વેરાડી.

જીવ તારી શી ગતી થાશે રે, માયામાં ગોથાં ખાશે રે;
ચતુરાઈ ચુલે પડીરે, હરીને ભજવા નહી ઘડી રે. ૧

આવીને તેં શો લાભ લીધોરે, ખોટનો વેપાર કીધો રે;
હરીનીતો સેવા ન જાણીરે, પાપની પીલી ઘાણી રે. ૨

માયામાં મુવો રલીને રે, બેઠો કંકોડી દલીને રે;
વીશયમાં ઘણોજ મહાલ્યો રે, અવલે મારગ ચાલ્યો રે. ૩

પરનારી દેખીને મોહયો રે, તપાશી તેં ભેદ ન જોયો રે;
ઉંચા મંદીરને મેડી રે, વેપારની ચાલેછે પેઠી રે. ૪

લાખેતો લેખાં કરતો રે, રૂદે રામ નામ ન ધરતો રે;
સાધુનો તેં સંગ ન કીધો રે, આવયાને ન આદર દીધો રે. ૫

લાંબી સોડ ઘાલીને પોડયો રે, આવયો એવો ગયોજ દોડયો રે;
દવારકો કહેછે તમને રે, છુતો તમે આવતા જનમને રે. ૬

સ્ત્રીબોધ.

પુસતક ૭ મું. આગસટ ૧૮૬૩ આંક ૮ મો.

ખોટા હીરા ચલકે ઘણાં

અથવા

બેમરવત બેટા બેટીઓ.

એક વારતા.

પરકરણ નવમું.

ખરા હીરા—શોહોરાબ અને પીરોજ.

માંણસની આંખ તે જાંણે પાંખછે. આંખ વરે તે જુવેછે તો જગેજગ જઇ શકેછે, પણ ગરીબ બીચારો ફરાંમરજ પોતાની આંખ વગર કાંહાંજાએ ? જે નાઈફ રાજાનુ તેણે નીમખ ખાધેલું તે રાજાની તરફેણ કરતાં, તે રાજાનાં પેલી દીકરીઓનાં ધીકારમાં આવી ગએઓ અને જારે તેઓએ તેને ઘર આવીને તેની આંખ ફોડી નાંખી તારે જંગલમાં તેની હાલત દએઆ કરવા જોગ થઈ પડી હતી. પણ જોકે તેનાં હરાંમ ઈલતનાં બેટા કારંનનાં એ કારસતાં ન હતાં, તોપણ એ બુઢાનાં સારાં ભાગ્યેગ સમજવાં કે તેનો સગો બેટો શોહોરાબ જે એકવાર પોતાના બાપને વગર વાંકે અકારો થએઓ હતો, તે હાલ જીવતોછે એટલુંજ નહી, પણ જે જંગલમાં એ જવાંન દેવાંનાંનો અવતાર લઈ પડેલો હતો તાંહાં ફરાંમરજ એક ભીખારીની ખાંધ ઉપર આવી લાગોછે.

શોહોરાબે પોતાના બાપની આ હાલત વીશે કેટલો અફસોસ કીધો હશે ! તે પોતાનાં બાપને અપંગ જોઈને દાંતમાં આગલાં પકડવા લાગો. શોહોરાબનાં દીલમાં દએઆ હતી. શાવકા બાઈનાં હુલકાવા ઉપરથી આ બાપે તેને હેરાંન કીધો તે વાતને શોહોરાબ તદન ભુલી ગએઓ. તેનાં દીલમાં કંઈજ નહી પણ પીતા પરીતીનો જુસો ઉભરાએઓ. તોબી તેણે જુસો દાબી રાખી એવો ઠરાવ કીધો કે બાપને પુરતી મદદ આપવા છતાં તેની આગલ તરત વેલા પોતાનું નાંમ જાહેર કરવું નહી. ફરાંમરજને તેનાં મદદગાર ભીખારીએ જાહેર કીધું કે આ જંગલમાં એક દેવાંનો વસેછે. ફરાંમરજ જારે જાલને મદદ કરવા ગએઓ હતો તે વખતે તેણે તેને જોએલો હતો માટે તેણે અરજ કીધી કે "બાઇ મને તું એ દેવાંનાં આગલ મેલી જા અને તેને માટે કાંઇ પોશાક લાવી આપ. એ છોકરો મારી ઓલખાંનનો લાગતો હતો, પણ હવે મારી આંખ ગઈછે માટે હું ઓલખશ નહી. તોબી તેને હું આસરે રેહેવશ." ભીખારી એક ખેડુતનો પોશાક લાવીને આપી ગએઓ.

એ પછે શોહોરાબ દેવાંનાંની પેઠે આવીને પુછવા લાગો કે "કાકા તમારી આંખને સંઘરા મુકાવેલીછે ? અંદરથી લોહીનો વરસાદ વરસેછે !" ફરાંમરજે તેને જવાબ આપવાને બદલે પોતાની પાસેથી થોડાક પઈસા આપી તેને અરજ કીધી કે "છોકરા આ શેહેરની સરહદ આગલનાં ડુંગર ઉપર મને લઇ જાઇને મેલી આવ, કે પછે હું તાંહાંથી નીચેનાં સમુદરમાં જોહોકાવી દેઉં જેથી મારી જીંદગાંનીનો અંત આવે અને આ દુનીઆંની જંજાલીમાંથી હું છુટું." આ શબદો નીમખહલાલ શોહોરાબે સાંભલતાં વાર મનસે ફોક મુકી છુપો રડવા માંડીઉં. તોપણ પોતાનાં બાપને તે જગોએથી વધારે સારે ઠેકાંણે લઈ જવાનો તેને વીચાર આવીઓ, માંટે તેણે ખેડુતનો પોશાક પેહેરોએ અને ફરાંમરજનો હાથ ધરી તેને ચલાવવા લાગો. તે બુઢાને એવો ભરોસો હતો કે આ દેવાંનો તને ઉપલા ડુંગર ઉપરજ લઈ જશે, માટે મોહોત નજદીક ધારીને તે ખોદાની બંદગી કરવા લાગો તથા શોહોરાબ દીકરાને માંટે ગમ કરવા લાગો. એથી ફરીને શોહોરાબને ખોલાસો થએઓ કે તેનાં બાપ ઉપર જે જુલમ પડીઓછે તે કારંને ફરંગીજ તથા ગુલનારને ઉસકેરવાથી પડીઓછે, અને એ ઉમરાવ હવે તે બદ દેઆંનત દીકરાને ધીકારેછે.

એ રીતે શોહોરાબ પોતાનાં બાપને ચલાવતો ચલાવતો જાબલુસતાંનની છેક શરહદ ઉપર લઇ આવીઓ. તારપછે શોહોરાબે તેને જણાવીઉં કે "કાકા હવે તમે ડુંગરને છેક મથાલે આવીઆછો. ઓ ! હો ! શું ભએંકાર દેખાવ નીચે નજર આવેછે. સમુદરનાં મોટાં બારકસોતો કીડી સરખાં લાગેછે અને તેમાં પડવાની તમારી હીમતને આફરીનછે." ફરાંમરજને આ વાત ઉપર શક હતો, કાંકે ડુંગર ઉપર ચહડવા સરખી તેને મંજલ લાગી નહી હતી, તોપણ શોહોરાબ એવી ગંભીરાઇથી બોલીઓ કે તેણે તે વાત જરા ખરી માંની. તે શાથે જે મેદાનમાં શોહોરાબ તેને લાવીઓ હતો તે મેદાન એટલું ખોલું તથા હવાવાલું હતું કે તેવી હવા ડુંગરને મથાલેજ આવે તેથી પોતાને ડુંગર ઉપર સમજીને ફરાંમરજે એક ભુસકો મારીઓ. પણ તે કાંઇ ઘણો નીચે ગએઓ નહી. તેને

કાંઈ વાગું નહી અને તેનાં દીલ સાથ ખાલી મેદાંન અકડીઉં. એટલુજ કે સમુદરમાં પડવાની ધાસતીથી તે હલટાએલો હતો, માટે જારે સુપીમાં આવીઓ તારે તેનાં અસલી વેહેમનો લાભ લઈ સોહોરાબે તેને સમજાવીઉં કે "કાકા ઉઠો, ઉઠો, ખોદા તમુને મારી નાખવાને રાજી નથી. તેની મરજી થશે તારે તમે પોતાંની મેલે મરશો, વાસતે તેટલો વાર તમે બેસીને તે સાહેબને ઈઆદ કરો." એક હાથ ઉપર ફરાંમરજ વેહેમી હતો અને બીજા હાથ ઉપર આ દેવાંનાં શખસને એકાએક દાહેઓ થએલો સાંભલીને તેની અસરતીથી વેંહેમમાં વધારો થએઓ. તેણે શોહોરાબની શીખામણને કબુલ રાખી.

હવે આ સુરા છોકરાને હીમત આવી. તે પોતાનાં બાપને વધારે સારી જગોએ લઈ જવાનો વીચાર કરવા લાગો. તેવામાં દુરથી એક માંણસ આવતું જણાંએઉં. તે એક હથીઆરબંધ સીપાઈ હતો. તેણે આવતાંને વાર પોતાનો તલવાર ખેંચી અને એકદમ ફરાંમરજ ઉપર ધસારો કીધો, પણ શોહોરાબ તે કેમ જુવે? તુરત તે વચે પડીઓ. તેને તાલ ઘણી આવડતી હતી માટે પોતાની બોલી ફેરવીને ગાંમડીઆ ખેડુતની મીશાલ પુછીઉં કે, "અરે એ પોરા, આ બુઢાને હું કાંમ મારી લાખે?"

સીપાઈ—છોકરા તું વચે નાં પડ. એ બુઢાને પકડી શતો મને મોટું ઈનાંમ મલશે.

શોહોરાબ—કાં? હા વાહતે ઈનાંમ મલહે?

સીપાઈ—જાલ રાજાના જમાઈ નોદરે જારે એ બુઢાની આંખ ખેંચી કાહાડી તારે એના એક ચાકરે તે શાહાજાદાને જખમી કીધો હતો. તે જખ્મથી નોદર હાલ મરણ પાંમીઓછે અને જાલની બેટી ગુલનાર વીધવા થઈછે. તેથી તેને એ બુઢા ઉપર વેર ચહડીઉંછે અને જાહેર કીધુછે કે જે કોઈ એ બુઢાને પકડે તેને તે મોટું ઈનાંમ આપશે, વાસતે હવે એ ઈનાંમ મારે નસીબેછે.

આ વાત સાંભલી શોહોરાબ સીપાઈની સાંમે થએઓ તેથી તેને અને સીપાઈ વચે લડાઈ થઈ અને અંતે સીપાઈ મરણ પાંમીઓ.

મરતી વખતે આ સીપાઈએ કીધેલો ખોલાસો શોહોરાબને પાછલથી કીમતી થઈ પડીઓ. તે સીપાઈ બોલીઓ કે "જવાન ખેડુત હું મરૂંછું ખરો પણ તેથી એક અગતનું કાંમ અધુરૂં પડેછે, તે એછે કે આ બુઢાના શાવકા દીકરા કારંનને નામના બે કાગજો પાદશાહાની બે દીકરીઓએ લખેલાં મારી પાસેછે તે તું લે અને જો કારંન તને મલેતો તે તેને સવાધીન કરજે." એટલું કહી તે સીપાઈ મરણ પાંમીઓ અને શોહોરાબે આ કાગજો ઉખેડીને વાંચી જોએઆં. પેહેલો કાગજ જાલની વડી દીકરીએ લખીઓ હતો—

"દીલદાર કારંન—ફરાંમરજના મેહેલમાંથી તું અને મારે શેહર ચેલી ગએઓ, તારથી મારા વર બાજક સાથ મને કકાસ થએઓછે. તે મને ધીકારેછે અને કહુછે કે ફરામરજની આંખ ખેંચી કાહાડવામાં આપણે મોટો ગુનાહ કીધોછે. વળી તે મારા બાપની તરફછે તોપણ જહાંગીર ઈરાનથી જે લડાઈ લાવેછ તેમાં મારી તરફથી જવાને ઘણી બેહોદા બોહોસીએ તેણે કબુલ કીધુ છે. તોબી તે મને ગેબાંમ સરખી ગણેછે અને તેની જો ફતેહ થઈતો મારો નાસછે. વર નહી પણ વેરીને ધીકારૂંછું, અને મારો સરવે પીઆર તારી તરફછે. વાસતે પીઆરા કારંન અગરજો તે તારે હાથે ઠેકાણે પડતો એતો તું તેની બલીએ મારો વાહાલો ઘણો થશે."

બીજા કાગજમાં ગુલનારે કારંનને લખીઉં હતું કે તેનો વર હવે મુએોછે અને તેથી તે કારંનને પોતાના વર દાખલ ગણેછે. એ બે કાગજો પોતાના હાથમાં આવવાથી શોહોરાબને આ લુછાના વધારે કાવતરાં જાહેર થએઆં. માટે તેણે ખોદાની હજુર શોગંદ લીધા કે—"એ ચંડાલે મને હેરાંન કીધો, મારા બાપની આંખ ફોડાવી, જાલ રાજાને જફા દીધી અને વલી આ બે છોકરીઓમાં દગો રમેછે માટે તેને હું સજા કરૂંતોજ મારૂં નામ શોહોરાબ." જારે ફરાંમરજ એકાંત ખુણે બેશીને ગમ કરતો હતો તારે શોહોરાબ આ શોગંદ પાલવાનો વીચાર કરતો હતો.

પણ તેવામાં વલી દુરથી એક મોટું ટોલું આવતું જણાએઉં. તેમાં એકથી વધારે હથીઆરબંધ માણસો હતાં માટે શોહોરાબ જરા ઘબરાએઓ, પણ થોડાવારમાં તેને ખોલાસો થએઓ. તે ટોલામાંતો જાલ રાજા પોતે તથા તેનો નીમખહલાલ જાંમાસપ હતા, બાકીના સવારો જાલને પકડવાની કોશેસ કરતા હતા. જાલ તેઓના હાથમાં જતો નહી હતો, પણ તેને પકડનારાઓ બનતાં સુધી તેને રાજી રાખતા હતા તથા તેને જરા ઈજા નહી પુગે એવી રીતે પકડવા જતા હતા. જાલ તદન દેવાંનો બનેલો હતો. તે બુમો મારતો, ગાલો દેતો, ગાતો, વગાડતો અને ઘડીમાં ઈનશાફ કરતો હતો. તોપણ જાંમાસપની કુસલવતીથી જેમતેમ જાલ આ સવારોને તાબે થઈ ચાલવા લાગો.

તે કાંહાં ગએઓ? શોહોરાબને ખોલ કાહાડતાં માલુમ પડીઉં કે જાલની પેલી સીઆંની દીકરી પીરોજ ઈરાંનથી પોતાના બાપને ખાતર જાબલુસતાંન આવી હતી. તેણે જારે જાંણીઉં કે તેની પેલી બોલકની બેહેનોએ બુઢા બાપને રખડાવીઓછે તારે નેક પીરોજ બાપની આગલી આડી ચાલને ભુલી જઈ તેને આસરો આપવા આવી હતી. તેણે પોતાનાં બાપની શોધને માટે ચારે બાજુએ માણસોને મોકલીઆં હતાં અને તેઓ આજે જાલને પીરોજની છાવનીમાં લઈ જતાં હતાં.

એટલુંજ નહી પણ આ માંણસોમાં ખોલ કાહાડતાં શોહોરાબને ખબર મલી કે પીરોજની બેઉ બેહેનોની સાંમે તેના ખાવંદ જહાંગીરે લડાઈ ચાલુ કીધી હતી અને જે જગા ઉપર હાલ શોહોરાબ પોતાના બાપને લઈ આવીઓ હતો તેજ જગા આગલ લડાઈનુ મેદાંન હતું. પીરોજનાં વર પાસે મોટી ફોજ હતી. પણ ફરંગીજનો વરતો પોતાની બાએડીને ના પસંદ કરતો હતો અને નાંમને ખાતર લડાઈમાં આવીઓ હતો. ગુલનારનો વરતો મરણ પાંમેલો હતો. તેને લીધે એ બેહેનોની તરફથી એખલો કારંન લડનાર હતો.

આ ખબર ઉપરથી શોહોરાબને ધીરજ આવી. તેણે ઠરાવ કીધો કે આ મારામારીમાં ભાગ લઈ કારંનને તેની સજા દેખાડવી અને જો તેમ નહી બનેતો હીઆંજ મરવું.

પરકરણ દસમું.

બાપ અને બેટી.

વાંચનારી બાંનુંઓ, દરદીનાં બીછાંનાં આગલ તેની મા વનત લેવી એ કેવું શંતોશકારક કાંમછે ! પણ ભલી પીરોજ જારે પોતાનાં બાપનાં બીછાંનાં આગલ બેઠી હતી તારે તો તેને તેથીબી વધારે શંતોશ ઉપજીઓ હતો. તે શીઆંની દીકરીને આ બુઢા રાજાએ એક વખત વગર વાંકે પોતાનાં ઘરમાંથી હાંકી કાહાડી હતી અને જે બે બેટીઓએ તેની ખુશાંમત કીધી તેઓની ચાલને તેણે પસંદ કીધી હતી. તોપણ આજે પીરોજની પીરોજગરી એમાં દેખાઈ કે રડતી આંખે તેણે તે વખતે પોતાનાં બાપને છેલી સલાંમ કરતાં પોતાની બેહેનોનાં ખાલી બોલવા વીશે જે શુખનો કહેઆ હતા તે ખરા પડીઆ. અને આજે તે ઘણું બોલનારી દીકરીઓ નીમખહરાંમ નીકલી તથા શીઆંની પીરોજે પોતાનાં આ બાપને તેની તકશીર છતાં પોતાને તાંહાં બોલાવી સંભાલથી રાખીને પોતાનો ખરો પીઆર જાહેર કીધો.

એ જેવો શંતોશ તેને બીજો કીઓ હશે ! તેનો જે પીઆર તેજ ખરો પીઆર જાણવો, કારણ કે પોતાનાં બાપની આગલી ખાંમીઓને તે ભુલી ગઈ અને જેમ સરવે દીકરીઓએ કરવું જોઈએ તેમ અપકારનો બદલો તેણે ઉપકારથી વાલીઓ. તે પોતાનાં બાપને ખાતર પોતાનું રાજ છોડીને જાલને દેશ આવી, અને પછે જારે તેનાં માંણસો તેનાં ભટકતા સુરખીને લઈ આવીઆ તારે તેનાં જીગરમાં જે હરખ છુટો તેનું બએઆંન કોણ કરશે ? તેણે પોતાનાં પીતાને માટે એક તંબુ આરાસતે કરાવીઓ હતો અને માંણસો કીઆરે તે બુઢાને લઈ આવે તે માટે કલાકનાં કલાક સુધી તે વાટ જોતી અને ડોલા તાંણતી ઉભી રહી. અંતે જારે તેઓ જાલને લગભગ બેસુધીની હાલતમાં લઈ આવીઆ તારે પીરોજની છાતી પરીતીનાં જુસાથી ધકધકવા લાગી અને નહી ખમાવાને લીધે રડતાં અને હસતાં તેને ગલે વલગીને કોટી કીધી. તેને પોતાનાં બાપનાં ગલાં ઉપરથી હાથ છોડવા ગમીઆ નહીં, પણ વઈદ પાસેજ હતો તેણે પીરોજને છોડવી તથા સલાહા આપી કે જાલને જરા આસાએસ આપવી.

આ સઘલો વખત જાલ બેસુધીમાં હતો. લાંબી મંજલ, થાક અને અધુરા ખોરાકને લીધે તે માંદો પડીઓ હતો; તેનાં પગ ઉઘાડા હતા, તેનું બદન અરધું નાગું હતું. તેનાં આવનીઆં બેસી ગએલાં હતાં અને ચેહેરો ફીકો થઈ ગએલો હતો, જે ઉપર જેમ પીરોજ નજર કરતી હતી તેમ તેની છાતી ભરાઈ આવતી હતી. જાલ સાંભલતો નહી હતો તોપણ પીરોજ બોલતી કે "ઓ મારા બાપ તારા આ શું હાલ ! રે ઉંચી તોખમનાં જાલેજર ઓ નાંમવર પાદશાહા આ તારી કેવી અવસથા ! ઓ બાપ ! તારી પાદશાહાત કાંહાં ગઈ, તારી દોલત કાંહાં ગઈ અને તું એક ભીખારીની ભીશાલે કાંએ હીઆં પડીઓ. અરે ! તારો આગલો દમાંમ મને ઈઆદ આવેછે અને મારૂં કલેજું ફાટી જાએછે. અરે ! તારી આગલી પરીતી મારી છાતીમાં તાજીછે. અરે ખોદા ! આ બુઢાની શું તકસીર કે તેની પાદશાહાત લુટાવી, જંગલી ખવાશની છોકરીઓને અપાવી અને આ માલેતુજાર માલેકને જંગલે જંગલ રખડાવીઓ."

આ વખતે પીરોજને દીલાસો કોણ દીએ ? તેનો ખાવંદ જાંહાંગીરતો ઈરાંનમાં કાંઈ કાંમસર પાછો ગએલો હતો. ખરૂં પુછાવોતો તાંહાં એખલો જાંમાસપ વડામાં વડું માંણસ હતું. જારથી તેનેબી આ રાજાએ વગર વાંકે દેશનીકાલ કીધો હતો તારથી જાંમાસપે ચાકરનો લેબાસ લઈ પોતાનાં સુરખીની જે ચાકરી કીધી હતી તે આજ સુધી તેણે ચાલુ રાખી હતી અને હમણાં જારે જાલ સુવેલાની ભીશાલે પડી રહેઓ હતો તારેબી તેની આગલ તેજ હતો. તેણે પીરોજ આગલ પોતાનું ખરૂં નાંમ જાહેર કીધું, અને એખરો તેજ પીરોજને દેલાસો દઈ શકીઓ. તેણે એ પુતરીને બાલપણથી પોતાનાં ખોલામાં બેસાડી રમાડી હતી. તેણે આ વખતે પીરોજને ધીરજ આપી. તે પછે તેઓએ એકઠાં થઈને રાજાને સારો લેબાસ પેહેડાવીઓ અને એકવાર ફરીથી બુટા જાલ મેહેલ સરખાં મકાંનમાં શોભવા લાગો.

તે વખતથી પીરોજે પોતાનાં બાપની ચાંપતી દવાઈ કરાવી. વઈદ પાસેનાં પાસેજ રહેલા હતા અને પીરોજ તથા જામાસપ તેનાં બીછાંનાં આગલથી ખીસતાં નહી હતાં. દવાની અસર જાલ ઉપર થવા વીના રહી નહી હતી. તે શુધીમાં આવીઓ એટલુંજ નહી પણ જરા તંદરોસત થએઓ અને તેનો જુસો તથા જહનુન નીકલી ગએઉં. તે જરા જરા ધીરજવાલો અને શીઆંનો દીસવા લાગો.

આ ! હા ! આ વખતે તે બાપને કેવું લાગું હશે ! તેણે પોતાની આ દીકરી તરફ જે બુરાઈ દેખાડી હતી તેનાં બદલામાં પીરોજે તેને સુલીએ ચહડાવીઓ હતે તેથી જાલને જેવું શખત લાગતે તે કરતાં વધારે શખત પીરોજની મેહેરબાંનીથી તેને લાગતું હતું. જેમ જેમ પીરોજ તેને પરીતીથી બોસા લેતી હતી તેમ તેમ જાલને તીરનાં સરખા જખમ લાગતા હતા અને તે વારેવાર બોલતો હતો કે "પીરોજ મને માર, મને ઘાહેલ કર, કાંએકે તુંને તેમ કરવાનું કારણ છે. તારી બીજી બેહેનોનાં કરતાં વધારે ઘાટકીપણું તું દેખાડ."

આટલુ છતાં પણ પીરોજ કાંઈ એખલી પરીતીજ દેખાડવાને તાંહાં આવી નહી હતી. તેની બીજી બેહેનો તેની સાંમે જે લશકર લઈ આવતી હતી તેની વીરૂધ લડવાનું પણ પીરોજનું કાંમ હતું. તે પોતાનાં બાપને પોતાનાં રાજમાં લઈ જવાની હતી પણ તેટલાં આ બેહેનોની અડચણ મીટાડવા માંટે તેને લડાઈનાં મેદાંનમાં લશકર સાથ જવા વીનાં છુટકો નહી હતો.

પણ જાલ પોતાની વાહાલી દીકરીને કેમ જવા દીએ ? તેણેતો મોટા પાહાડ સરખી અડચણ નાખી. તે બોલીઓ કે "ના પીરોજને હું મારી આંખ આગલથી ખીસવા દેવશ નહી." પીરોજ તરફનો પીઆર તેનાંમાં અતીશએ વધી ગએઓ હતો રાત અને દીન તે પીરોજ અને પીરોજની બુમ મારતો હતો. તેનાં દેવાંનપણાંએ હવે બીજી વલાંણ પકડી હતી અને તે પીરોજ તરફની પરીતીમાં હતી. માંટે અંતે આ ચુકાદાનુ શેવટ એમ આવીઉં કે જાલ પોતેબી પીરોજની સાથે લડાઈનાં મેદાંનમાં જાએ.

સાંમી બાજુએ સઘલો અખતીઆર પેલા નઠારા કારંનનાં હાથમાં હતો. લશકર લઈને સાંમે લડવા માંટે કારંન બાહેર આવીઓ હતો. તેની સાથે પીરોજનાં સરદારોએ

ઘણો વખત સુધી લડાઇ ચલાવી હતી, જેટલા વખતમાં ઘણાં સવારો મારીઆ ગએઆ અને જાનની ખુવારી થઇ.

પણ અફસોસ ! અંતે પીરોજનો પાસો ઉંધો પડીઓ. તેનાં લશકરની હાર થઇ, કારંન જીતીઓ. તેણે પીરોજને તથા બુઢા જાલને કેદ કીધાં અને બંદીખાને મોકલાવી દીધા.

આ વખતે પીરોજનાં ગમનો શુમાર રહેઓ નહી હતો. તે રડતી અને બાલ પીખતી હતી, પણ તે કોણને મારે ? તેને બાપનાં જીવની ધાસતી હતી. તે વીચારતી હતી કે "મારો પીતા હજુરતો હમણાં સાજો થએઓ તેટલા વલી તેને ગમ લાગશે અને હવેતો તે જીવતો ઉઠવાનો નથી." તે મનસે બોલતી કે "અરે જાલમ બેહેનો તમો પેલી જીહાનમા તે ખોદાને શું જવાબ આપશો." જાલનું પોતાનું મન આ બનાવથી એટલું બીગડીઉં હતું કે લડાઇમાં હાર ઇઆ જીહેત થઇ તેની તેને દરકાર નહી હતી. તેની પીરોજ તેની પાસેછે એટલું તેને ખુશી કરવાને બસ હતું. તે બોલતો હતો કે "ચાલ દીકરી બંદીખાને ચાલ. આપણ બે જણ પીનરામાના પખશીની મીશાલ ગાએણ ગાશું. તું જારે મારા આસીરવાદ માંગશે તારે હું મારી માફ માગશ." આવી આવી વાતો કરતા કારંનના હોકમથી જાલ અને તેની પીરોજ બંદીખાને જઇ પડીઆ.

પરકરણ છેલું.

મોહોતનું મથક.

કારંન પોતાની ફતેહથી એકદમ ફુલી ગએઓ. તે હવેતો લડાઇના મેદાનમા દીપવાલાગો. તે પોતાને મનસે સરવે ઉમેદોમાં પાર પડેલો સમજીઓ. પોતાના બાપ અને ભાઇને પોતાથી દુર કરાવીને તેઓની મીલકતનો તે ધણી થએઓ લશકરની સરદારી તેને મલી એટલુંજ નહી પણ જાલની બે બેટીઓને પોતાના હાથમા લેવાની તેની ઉમેદ વધારે મજબુત થઇ. ગુલનાર જે વીધવા થઇ હતી તે કારંન સાથ પરણવાને રાજી થઇ હતી, પણ વલી ફરંગીજ કારંનને સરખી રીતે ચાહાતી હતી અને તેથી કરીને આ બે બેહેનો વચે એ લુછા શખસ ઉપરથી અંતસ અને વેર વસીઉ હતુ. જેઓ બીજાનુ બુરૂ ઇછે તેઓનુ પોતાનુ કદી ભલુ થાએ નહી. આ બે બેહેનોએ પોતાના દોરમા પારકાઓને હેરાન કીધા, તારે તેઓથી પોતાથી સખે કેમ રેહેવાએ ? કારંન તેઓ વચે વેરનું કારણ થઇ પડીઉ. ગુલનાર જો કે તુરતજ રંડાઇ હતી અને ફરંગીજનો ધણી જોકે હઇઆત હતો તોપણ તેઓને કારંન ઉપર મોહોબત રાખવાનું સુજ પડીઉં, જેથી એ બેહુ બેહેનો પોતપોતામાં લડવા લાગી. કારંન તેથી ખુશી હતો કેમકે બેમાંથી એક શાહાજાદી તેને હાથ આવવાની તેની ખાતરી હતી.

પણ ખોદા શુ એ નીચાને ફાવવા દીએ ? કારંનનો જે ઘાટ આગમચનો ઘડાઇ ચુકો હતો, તેની તેને ખબરબી નહી હતી. એ ઘાટ ઘડનાર તેનો હીમતવાન ભાઇ શોહોરાબ હતો. આ બદમાશીઆ કારંનને લગતા જે કાગજો શોરાબને અચાણચાં મલીઆં હતાં અને જેમાંનાં એક કાગજમા ગુલનારે કારંનને પોતાના વરનું ખુન કરવાની અરજ કીધી હતી તે કાગજ લઈને શોહોરાબ એકદમ બાબકની પાસે ગએઓ અને તેને હવાલે કરીને બોલીઓ કે—"જીહાંપનાંહાં હું કોણ છઉં તે તમો પુછતાના અને હું કેહેવાનોબી નથી, પણ જે માહાપાપી નરનું પાપ આ કાગજમા ઉંઘાડુ પડેછે તેનો જો પુરવારી તમોને જોઇતી હોએતો હું તેનાં મોહો સાંમું તે સાબેતી આપવાને રાજી છઉં." બાબકે તેજ દીને એક ચોકસ વખત ઠરાવીઓ, જે વેલાએ જાહેર દરબારમા કારંનની તપાસ કરવાની કબુલાત આપી તેણે શોહોરાબને તે વખતે બોલાવીઓ હતો.

એ પછે શાહાજાદો બાબક તુરત કારંનની પાસે ગએઓ. આ ચંડાલને પકડમા પકડીને તેને સજાએ પોહોંચાડવામા ટીલ કરવી એ તે શાહાજાદાને વાજબી લાગુ નહી. તેણે તુરત કારંનની મુલાકાત લીધી એ શખસ તે વખતે પેલી બેહુ બેહેનો સાથે વાત કરતો બેઠેલો હતો. બાબકે જોઉં કે કારંન ઘણી ખુશીમાં હતો. તે બાબકને સાહેબને બદલે ભાઇના નામથી બોલાવતો હતો જે ઉપરથી આ શાહાજાદાએ ઠપકો આપીઓ કે "કારંન મને ભાઇ કરી બોલાવાનો તુને કાંઇ હક નથી. તુંતો મારો નોકરછે."

ગુલનાર પોતાની મોહોબતને લીધે કારંનનો બચાવ કરવા નીકલી—"શાહાજાદા બાબક, કારંનને તમોએ એવો ઠપકો આપવો ઘટતો નથી, તેની આગમચ તમે હુમારી મરજી પુછવી હતી. હમો તેને ભાઇ ગણીશું તારે ? એણે મારૂં લશકર રાખીઉં, મારૂં રાજ ચલાવીઉં અને મારા ધણીની ગરજ સારી મારે એબી તમારો ભાઇજ ગણાવો જોઇએ.

ફરંગીજ—બેહેન, જો એ તમારો ભરથાર હોએ તોજ મારા ખાવંદ એને ભાઇ દાખલ ગણે.

ગુલનાર—ફરંગીજ તમો મશખરી કરોછો—પણ કોઇવાર મશખરી ખરી પડેછે.

ફરંગીજ—ઠીક ઠીક—જાલ રાજાની દીકરી એક રઈએત સાથ પરણે !

ગુલનાર—બેહેન આજ સવારનો નાસતો કીધા પછે મારી શુખાકારી સારી રહી નથી નહીતો કે હું તમુને પુરતો જવાબ આપતે. તોપણ હાલ હું ટુકમાં એટલુંજ કહું છઉં કે નામદાર કારંન આજથી મારો ધણી અને મુરબીછે.

ફરંગીજ જો કે કારંનને ખરાં દીલથી ચાહાતી હતી તોપણ આ શબદો ઉપરથી તેણે કસો જુસો દેખાડીઓ નહી. પણ ગુલનાર એટલુ બોલીને જરા બેસુધીની નીશાંન દેખાડવા લાગી તેને જબખે ઘુમરી આવી અને તે નીચે પડી જેથી તેને બીછાના ઉપર લઈ જવામાં આવી અને કારંન તથા સરવે જણ તેની આ અચણચી માંદગી જોઇ અચરત થએઆં.

પણ શાહાજાદા બાબકે કારંનને છોડીઓ નહી. તે બોલીઓ કે "કારંન તું મારો ભાઇ થાએ તેની આગમચ મારો બંદીવાન થશે. હું તુને ઠગારો ગુનેહગાર ગણું છઉં અને આજ દીને જાહેર દરબારમા તારી તપાસ કરવાનો મેં હોકમ આપીઓછે."

આ વાતે ફરંગીજને ઘભરાટમાં નાંખી તે ખરી. ગુલનારે કારંન સાથ પોતાનો ગાંઠ બાંધીઓ તેથી એ નાપાક છોકરી બીધી નહી, તેનુ કારણ એજ હતું કે નાસતામાં

તેણે પોતાની બેહેનને ઝેહેર આપીઉં હતું અને તેની અસર હમણાં હમણાં થવા માંડી હતી. તેથી કાર'ન અંતે પોતાનેજ મલશે એવી આશામાં તે નીરભએ હતી, પણ જારે વલી તેનાં વરે કાર'ન ઉપર આ બરો મેલીઓ તારે કાર'નને બચાવાની તેને ફરજ થઈ પડી. તે બોલી કે "પીઆરા બાબક તમે એવુ શું બોલોછો!"

બાબક—મુગી રેહે હું હવે તારો પીઆરો નથી. આ લુછા ઉપર તારો પીઆરછે અને તે હું સઉ જાંણું છઉં. તારાં ભીતરનો ભેદ હવે ફુટોછે. જે ચીઠીમાં મારૂં ખુન કરવાનુ તેં એને લખીઉં હતું તે ચીઠી મને મલીછે.

એમ કરતાં દરબારનો વખત થએઓ. સવારો અને સરદારો આવી ઉભા, બાબક તખતે બીરાજીઓ અને ઢંઢેરો ફેરવીઓ કે બંદીવાંન કાર'નની સાંમે જે ધણીને ફરીઆદ કરવી હોએ તે હાજર થાએ. એ હોકમ પુરો થતાં વાર સીસોલીનો અવાજ થએઓ અને એક જવાંન તથા જોરમંદ ખેડુત હથીઆર બાંધીને આવી ઉભો.

આ શખસ હીમતવાંન શોહોરાબ હતો!

પાદશાહા—છોકરા, તારૂં નાંમ શુંછે અને તું શું માંગેછે?

શોહોરાબ—જીહાંપનાંહાં મારૂં નાંમ નતાંસુછે. તરકટ અને કાવતરાંનાં બોજાતલે મારૂં નાંમ કચડાઈ ગએઉં છે અને હું આ બંદીવાંન પાસેથી જવાબ માંગું છઉં.

કાર'ન—આવ ભાઈ, સાંમે આવ અને બોલ મારી ઉપર તારો શું દાવોછે?

શોહોરાબ—કમબખત, હરાંમ ઈલતનાં, બેમરવત કાર'ન. વેહેલો થઈને તારી સમશેહેરને મીઆંનની બાહેર કાહાડ કે તેથી જો હું જુઠું બોલુંતો મારો જાંન તું લઈ શકે. હું આ દરબારમાં ખોદાનાં કસમ લઈને સાચી વાત જાહેર કરૂ છઉં તે સાંભલ, અને તારી જુવાંની તથા જોરને પછી અજમાવી જો. તું એક ઠગારોછે. તેં તારા બાપ, ભાઈ, અને ખોદાને ઠગીઆછે. તેં તારા શાહાજાદાની સાંમે સંપ કીધોછે, તું માથાંથી પગસુધી મોરનાં પીછાંતલેનો કાગછે. તું નાં કેહે, અને આ તલવાર તારો જીવ લેથે.

કાર'ન જવાબ શું દીએ! તેણે નાં કહેઉં ખરૂં અને તેથી શોહોરાબ તેની સાથ લડાઈમાં ઉતરીઓ. તેમાં શોહોરાબ જીહીતીઓ, કાર'ન જમીનદોસત થએઓ, અને બાંનું ફરંગીજ ચીઆરી પાડી બોલી કે "આતો જુલમછે. કાર'ન તંને નબલોછે, પણ તે ગુનેહગાર નથી."

બાબક—તું મુંગી રેહે. આ કાગજ જો. આ અખેર કોણનાં અને આ નાંમ કોણનુંછે?

હવે ફરંગીજથી શરમ ખમાઈ નહી. તે પસતાવો કરી ગુસામાં ચાલી ગઈ અને ગુલનાર જાંહાં બીજી જગોએ બીછાંનાં ઉપર પડી હતી તે બીછાંનાં આગલ તે જઈ પડી.

કાર'નનાં દીલમાંથી લોહી વેહેવા લાગું. તેણે પોતાનો સરવે અનેઆએ કબુલ કીધો અને પોતાનાં બાપ, ભાઈ તથા રાજાને ખરાબ કરવાને તેણે જે જે કીધું હતું તેનું સરવે દાસતાંન કહી દીધું તથા પસતાવો કીધો કે—"આ! હા! કેવી મારી આશાઓ હતી! પણ તે સરવે પાપી હતી, માંટે હવે ખોદાને હું કીઉં મોહો દેખાડશ. અંતે હું ફ. ..ને થી અને ખોદાએ મને સજા કીધીછે. પણ છોકરા તું કોણ છે તે મને જણાવ."

શોહોરાબ—કાર'ન હું તારો ભાઈ શોહોરાબ છું. આ રો બુઢો બાપ પોતાની આંખ ખોહીને હજારો શરાપ દેતો જંગલમાં પડેલોછે, જાંહાં હું દેવાંનાંનો અવતાર લઈ રહું છું અને જાંહાં ભલો દરબારી જાંમાસપ તેને દીલાસો દેતો હાલ બેહોછે.

શાહાજાદાનાં હોકમથી શોહોરાબ પોતાનાં બાપ ફરાંમરજ તથા દરબારી જાંમાસપને બોલાવા ગએઓ. તેટલાંએ ખીદમતગારો ફરંગીજ અને ગુલનારની લાસ લઈને દરબારમાં દાખલ થએઆ. ફરંગીજ પોતાના પાપની ધારતીને લીધે આપઘાટ કરીને મુઈ હતી તથા ગુલનાર ફરંગીજે ખવાડેલાં જેહેરની અસરથી મુઈ હતી. એ રીતે આ બે કુવરીઓના જવાન પણ પાપી જીવનો છેહો આણી વીઓ હતો. તેઓએ બીજાંને હેરાન કીધાં, પણ પોતેખી હેરાન થએઆં અને તેઓનાજ પાપે તેઓને બોરીઆં.

કાર'ન પણ હવે મરવાના અંત ઉપર આવીઓ, તેટલાં તે બોલીઓ કે "શાહાજાદા હું એક ભલાઈ કરી જાંઉ છઉં. જાલ રાજા અને તેની દીકરી પીરોજ જેઓને માફી બખ્ખશવાનો તારો વીચાર હતો તેઓને બંદીખાંનામાં તુરત મારી નાખવાનો હું હોકમ આપી ચુકો છઉં, પણ અગર જો તું તેઓના જીવ બચાવા ધારતો હોએતો તાકીદેથી માણસને મોકલી તે કાંમને અટકાવી નાખ."

એ ઉપરથી બાબકે તુરત બંદીખાંને સીપાઈઓને દોડાવીઆ, પણ તેઓ તુરત પાછા ફરીઆ. કાર'ને ફરમાવેલો ઉપલો ઘાટકી હોકમ પાર પડી ચુકો હતો, તેથી શુંદર પીરોજ મરણ પાંમી ચુકી હતી અને જાલમાં થોહો જીવ રહેલો હતો. બંદીખાંનામાં તે તદન દેવાંનો બનીઓ હતો, માટે પીરોજની લાસને પોતાની ખાંધ ઉપર નાખીને જાલ દરબારમાં બુમ મારતો આવી લાગો. અફસોસ! આ દેખાવ કોણથી જોવાએ! તે નેક અને ભલાં દીલની પુતરીએ વગર વાંકે પોતાના બાપને ખાતર જીવ આપીઓ. તેના ચેહેરા ઉપર નેકી અને ભલાઈની નીશાંની દીસતી હતી. તેની ખુશનુમાં ખુબસુરતીથી આખી દરબાર જહલકતી હતી; પણ હીંઆં તે પડેલી હતી—ઠંડી અને મુવેલી, શુંદર, શુંદર પીરોજ!

જાલે પોતાની સરવે સુધી ખોહી દઈને પોતાની દીકરી ઉપર જે ગમ કીધો તે સરવેનાં દીલને કાપી નાંખે એવો હતો. પોતાની મુવેલી પુતરીને ગલે વલગીને જાલ જે માહેતમ કરતો હતો તે જોઈને આખી દરબાર રડતી હતી અને પીરોજની નેકીની વખાંણ કાર'ન વટીક કરતો હતો. તેજ વખતે શોહોરાબ પોતાનાં આંધલા બાપ તથા જાંમાસપને તાંહાં તેડી લાવીઓ, પણ તેટલામાં કાર'નતો જખમની અસરથી મરણ પાંમેલો હતો અને જાલ દેવાંનપણાંથી પોહો મુવો હતો. ભલા જાંમાસપે આ છેલી ઘડીએખી પોતાના રાજાનાં ફાએદાને માટે મેહેનત કરવાની બાકી રાખી નહી. તેણે ઘણા કાલાવાલા દીધા. તે રડતો ગએઓ, માંફ માંગતો ગએઓ અને સમજાવતો ગએઓ, પણ જાંમાસપનાં કાલાવાલા ...આ નહી. જાલ તાંહાંથી ખીસીઓ નહી. ર

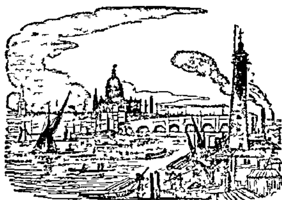
દન કરતાં તે થાકો, હાંફવા લાગો, બેસુધ થએઓ, તરફડી ઓ અને છેલે જઇફ જાલે પણ જફા જોઈ જોઇને તાંહાં જીવ કાહાડીઓ.

હવે હમો લંબાંણ કરતા નથી. જંમાસપની નીમખ હલાલી તથા શોહોરાબની સચાઇ પરસીધ થઈ. માંટે શાહાજાદા બાબકે તે બંનેને મોટું માંન આપીઉં. પીરોજ અને જાલની કીરતી ઈઆદગાર રહી ગઈ તથા આ દરબારમાં સાબેત થએઉં કે શોહોરાબ અને પીરોજ જેવી ચેંગી જહલકાટ ભરેલી નહી હતી તેનાં દીલ ખરાં હતાં, અને પેલાં બુરાં દીલની બે બેહેનો માતર ખુશાંમતખોર દુકતીઓ હતી. પેહેલાં ખોટા હીરા ઘણા ચલકીઆ હતા—પણ અંતે ખરા હીરાઓનો છુપો જહલકાટ બાહેર નીકલીઓ હતો !

—

દુનીઆંનો મુસાફર.

પત્ર ૧૨.

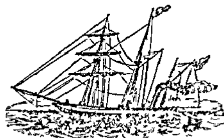

પીઆરાં બેહેન,

આ ચીતર વેલાતના લંડંન શેહેરનુંછે. તમુને વારેઘડીએ વેલાતને લગતી જુદી જુદી બાબદોથી જાંણીતાં થવાની ખાહેશ થતી હતી. એ દેશ વીશેની નવી ખીનાઓ જેમ તમે વાંચતાં જતાં તેમ તમે વધારે વાંચવાની ખુશી દેખાડતાં હતાં, એટલુંજ નહી પણ એ દેશ નજરે જોવાની તમે તલપ કરતાં હતાં, પણ હાલ તમારી વએ ઘણી નાહાની હોવાથી માએજી તમુને આવવા દેતાં નથી, વાસતે તુરત વેલાતનો હેવાલો વાંચીને તમે સબુરી ધરજો. હાલ તમારો શીખવાનો વખતછે અને તમારાં સારાં બાએગછે કે માએજી તથા બાવાજી બીજાં માબાપોથી ઊંચેરી રીતે તમુને સારી કેલવણી આપવાને રાજીછે, માટે હમણાતો તમો ઘેઆં નથી કેલવણી લેજો, અને જારે વખત આવશે તારે તમારો વર પોતે તમુને હીંઆં લઈ આવશે.

મુસાફરીથી માંણસ શીખેછે. તમે જાંણોછો કે તમારી છેલી ભેટ લઈને હું હીઆં આવીઓ તેની આગમચ એશીઆખંડનાં જુદાં જુદાં દેશોમાં મુસાફરી કીધાથી મેં સારૂ ગનેઆન મેલવીઉં હતું. પણ તાર પછે ઈઉરોપખંડનાં હજુરનો આ એક ઈંગલંડ દેશમાં મેં એટલું બધું જોએઉંછે કે આ આખા ખંડની મુસાફરી કરતાં મને જેમ વીલંમ લાગશે, તેમ હું ઘણું વધારે શીખશ એવું મને લાગેછે. અલબતાં બેહેન મેં જેટલું જોએઉંછે તેટલુંતો મારીથી લખાઈ શકાશે નહી. વલી હું ગરીબ છઉં માંટે દરએક જોવા લાએક ચીજનાં નમુનાં મોકલી શકવાનો નથી. તોપણ આ ખંડનાં દરએક દેશનું ટુક ટુક બેઆંન તમારી ઊપર લખવાને હું ચુકશ નહી.

તમારી તરફથી નીકલેઆ પછે એક મહીનાંની અંદર હું અતરે આવી પુગો છઉં. મારી સફર ઘણું કરીને સમુદરને મારગે થઈછે, જેમાં પણ કેટલુંક

જોવાનુંછે. તમે મને વેલાતની જે આગબોટમાં મેલવા આવીઆં હતાં તેમાં ઈંગરેજ મરદો તથા લેડીઓની સંખીઆ જોઈને તમે અચરત થએઆં હતાં. પણ આગબોટ ઊપડી તે વખતથી આ ઘણાક ઊતારૂઓ મારી સાથ મલી ગએઆં હતાં. મેં તેઓની સાથે બેસી ખાધું હતું, તે તમે પસંદ કરશો પણ આપણા બીજાં સગાંઓ જો તેથી ગુસે થાએતો તેઓને સમજાવજો કે આ સારાં માણસો સાથ જમવાથી ઓર સારૂં લાગેછે અને તેઓ આપણને માન આપેછે.

આરબસતાનની ઊપર સુવેજ નામનું પરાંત છે તાંહાં સુધી હમારી આગબોટ આવીને અટકી હતી. હીંઆં વચમાં જમીન નડેછે જે જમીનને રેલવેથી ઓલંગીને મીસર દેશની બીજી પારથી પાછા ઈસટીમરમાં બેસીને ઈંગલંડ જવાએછે. એ બીજી ઈસટીમર જે શેહેરમાંથી પેહેલી ઊપડેછે તે શેહેરનુ નાંમ અલેકસાનડરીઆછે અને તાંહાંથી ઈઉરોપખંડ શરૂ થાએછે. વાટમાં આગબોટ ઘણે ઠેકાંણે ઊભી રેહેછે પણ હું બીજા ઊતારૂઓની મીશાલે કધે ઊતરી પડવાને બદલે પાધરો ઈં

ગલંડ આવીઓ છીં. હીંઆંથી દરએક દેશમાં મા રીથી બરોબર જવાઈ શકાશે. ઈસકુલના મારા તરણ ચાર દોસતો હીંઆં શીખવા આવેલાછે, તેઓમાં માહારો જીવ બરાઈ રહેલો હતો. તેઓએ તથા આપણા વેપારી કાકાના સોરાબશાહાએ તમુને દુવા સલાંમ લખાવીછે.

ઈંગલંડ દેશ ઈઊરોપખંડના છેક પશચીમ ભાગમાં આવીઊંછે. તેની સાથે સકાટલંડ નામનું એક બીજું દેશ જોડાએલુંછે અને તે બે મલીને એક ટાપુ થએઊંછે. તે ટાપુ તથા પડોશમાંનું આએરલાંડ નાંમનુ ટાપુ મલીને ગરેટબરીટનનું રાજ કેહવાએછે અને એ આખાં રાજને આપણ વેલાત કહીએ છઈએ. પણ પરથમ આ રાજનાં ઈંગલંડ દેશનું બેઆંન હું શરૂ કરૂ છંઊ. તેની તરણ દસાએ દરીઓ આવેલોછે. અને તેની ઊતરે સકાટલંડ દેશછે. તેથી કરીને એ દેશને પોતાનાં બચાવને માંટે બારકસોનો મોટો કાફલો બાંધવો પડીઓછે, પણ તે કાફલો મજબુતાઈમાં આજે આખી દુનીઆમાં સઊથી સરસ કેહવાએછે. તે સીવાએ હીઆંનાં બંદરોમાં બારકસોનો બીજો જે મોરો જથો પડી રેહછે તે વેપારીઓને લગતોછે, જે વેલાત ખાતે દેશ દેશથી મોટી દોલત લઈઆવેછે.

રાંણી વીકટોરીઆ વેલાતમાં રાજ કરેછે. એ નાંમંદાર બાનુને તમો ઓલખોછો. આપણા પોતાનાં દેશમાં પણ એનુંજ રાજ ચાલેછે. એટલા માટે તેનાં ઊપર આપણને કેટલેક દરજજે પરીતી વધીછે અને એ બાંનું તે પરીતીને લાએકજછે, તે ભલી, મીલનસાર, માએઆલુ, અને કેલવાએલીછે. તે પોતાનાં કબીલાને તથા રઈએતને સરખી રીતે ચાહેછે. તે લેબાસમાં ઘણી સાદી, ચાલચલણમાં નેક અને સવભાવે મીઠીછે. બીજાઓને સારી રીતે ચલાવવા માટે તે પોતે સારી રીતે ચાલેછે. પોતાનાં ફરજંદોને સારી કેલવણી આપવી, ધીમો સવભાવ રાખવો, સારાંસલુકથી રેહેવું એ ઊપર તે ધેઆંન આપેછે.

વેલાતનાં રાજા રાંણીઓની તવારીખ જાંણવા જોગછે, પણ તે લખવાનું માંરૂ કાંમ નથી. તોબી એકુ બે શાહાજાદીની તમુને વાત કહું છઊં. મરનાંર શાહાજાદી શારલોટ, જે જો જીવી હતેતો હાલ વેલાતની રાંણી થતે, તેનો બપાવો જારે રાજ કરતો હતો તારે તેની પાસે એક દાહાડે કેટલાક શખસોએ જઈને અરજ કીધી કે "હમારા એક મીતરને ફાંસીની સજા થઈછે તે અટકાવો." એ ઊપરથી એ દએઆલુ નાંરી રાજા પાસે ગઈ અને તેને પગે લાગીને પેલા ગુનેહગારની ફાંસી કાહાડી નાંખવા માંગી. એ વખતે આ છોકરી માંતર ૧૩ વરસની વએની હતી, માટે તેનાં કાલાવાલાથી રાજો પીગલી ગએઓ અને તેણે પેલા બંદીવાંનને મારી બખશી. વલી ઘણાંક વરસની વાત ઊપર વેલાતમાં મારગરેટ નામની રાંણી હતી. એક વખતે તેનો વર રાજો એક લડાઈમાં હારીઓ અને તેના દુશમનો તેની રાંણીની પુઠે લાગા. એ ઊપરથી મારગરેટ પોતાના દીકરાને લઈને જંગલ તરફ નાહાઠી. તાંહાં વલી તેને ચોરોએ ઘેરી અને કહેઊં કે "પઈસા આપ." તે રાંણી તેઓને પગે લાગીને બોલી કે "મારી પાસે કાંઈ નથી. હું આ દેશની રાંણી છઊં અને આ મારો છોકરોછે." આ વાત સાંભલી તે ચોરોને દએઆ આવી. તેઓ રાંણીને પગે લાગા, તથા પછે એક સારી જગામાં લઈ ગએઆ.

પણ, બેહેન, રાજા રાંણીની વાત કરતાં મારી મુસાફરીનું બેઆન રહી જાએછે માટે તે વાતોને પડતી મેલું છઊં. ઈંગલંડની હવા ઘણી મન પસંદછે, પણ હીંઆં ઠંડી ઘણીછે તેથી હંમેસાં ગરમ કપડાં પેહેરી રાખવાં પડેછે અને શીઆલાના દાહાડાતો ઘરની બાહેર જેમ ફરવું ભારી પડેછે, તેમ ઘરમાં આતશ જારી રાખીને બેસીએ છઈએ. તાંહાં દર વરસે આસરે ૩૦ ઈંચ વરસાદ પડેછે. આપણા દેશની મીશાલે હીંઆં

સરવે જાતની પેદાએસ થતી નથી અને તેનું એક કારણ તાંહાંની આ હવાછે. ઈંગલંડમાં લાકડાંના જાહાડોના જંગલ પુશકલછે. એ લાકડું તાંહાં ઘણું કાંમ લાગેછે, જેમાં ઓક નામનું લાકડું બહુ ઊંચુંછે. ઓક લાકડાંના જાહાડની સબી મેં ઊપર ટાંકીછે. બીજું એક લાકડું "ઈઊ" નામનુંછે જેહેનું જાહાડ આવું હોએછે. તે સીવાએ દરએક જાતનુ ઘાસ તથા અનાજ વેલાત ખાતે સારી રીતે ઊગેછે. જણાવરોની પેદાએસમાં વાઘ અને હાથી સરખાં પરાંણીઓ આજ જમાંનાના જમાના થએઆ તાંહાંથી નાબુદ થએઆંછે, અને ઘરઘનુ તથા ઊપીઓગી જનાવરોની સારી વસતીછે. ઈંગલંડની જમીનમાથી કોલસો પુશકલ મલી આવેછે. તે ઊપરાંત સલેટ, સીસું, ચાક, લોહોડું ઈતી આદીની ખાંન પણછે.

ઈંગલંડની વસતી હાલ આસરે બે કરોડ માંણસોનીછે. એમાંનો મોટો ભાગ ઈંગરેજ લોકોનો છે જેઓ આસરે ચાલીસ લાખ ઘરોમાં વસેછે. ઈંગલંડ દેશે હાલ તરણ કરોડ એકર જમીન રોકીછે, જેમાંની ઘણીખરી ફલવંતછે. એ જમીનમાંથી કેટલીક નદીઓ વેહેછે, જેમાંની ટેમસ નદી ઊપર પાએતખત શેહેર લંડન આવીઊંછે. કુદરતી ઊતપંતીની બાબદમાં હીદુસતાંન ઈંગલંડ કરતાં ઘણુ માતબરછે તોપણ ઈંગલંડમાં હોનરે આપણાં દેશથી ઈંગલંડને ચહડતુ બનાંવીઊછે. ઈંગલંડ આપણાં રાજકરતાઓનુ અને સુધરેલુ દેશ હોવાથી હજુર મારે થોડુંક લખવાનુછે પણ આ પતર લાંબો થઈ જાએછે, માટે તેને હીઆં, બંધ કરૂ છંઊ.

હું છઉં તમારો
વાહાલો ભાઈ.

—ooo—

માતાઓને ચેતવણી—હંમેલનો સંભાલ.

દરએક હમેલદાર સ્રીનો જાહાડો નાફ રેહેવો જોઈએ. પેટ, જે હમેલ રેહેવાની અગાઊ બરોબર આવતાં રેહેછે, તે હમેલ રેહેવા પછી જરા કબજીઅેતપર આવેછે; પેહેલ વેહેલા મહીનાઓમાં કબજીએત થવાનું કારણ એકે તે વખતે ગરબમાં કુદરત પોતાની ફરજો બજાવેછે; પણ પાછલા મહીનામાં કબજીએત થાએછે તેનું કારણ એકે હમેલવાળી ઓરતથી જેટલી કસરત થવી જોઈએ, તેટલી થતી નથી; તથા ઊગતા ગરભના આંતરડાં ઊપર ભાર પડેછે. જો પેહેલવેહેલા મહીનામાં કબજીએત ઘણી હોએછે તો તેથી તે ઓરત અધુરે મારો જણેછે; જો પાછલા મહીનામાં કબજીએત વધારે હોએછે, અને પછી જણેછે, તો તેને ઘણી કશટી ભોગવવી પડેછે તથા તે વખતે અને તીઆર પછી વધારે બેચેની લાગેછે, વાસતે એ વાત ઊપર બધી હમેલદાર સ્રીઓએ ધીઆંન રાખવું જરૂરતુંછે. જાહાડો સાફ રાખવાનો ઊપાએ તે ઓરતનાજ હાથમાંછે, અને તે વલી દવા દારૂ વગરનોછે તે એમ કે:—ખાવા પીવામાં વીચાર રાખવો, કસરત કરવી, નાહાવું ધોવું, ટબમાં પાણી ભરીને બેસવું, સહવારમાં વેહેલાં ઊઠવું; એ પરમાણે ચાલીઆથી સરીરના આ અવીએવમાં કબજીએત થશે નહી. બીજું ઘણી વાર સુધી બીછાનાપર સુઈ રેહેવાથી પણ કબજીએત વધેછે, વાસતે તે વાતની પણ હુશીઆરી રાખવી, અને વેહેલાં ઊઠવાની ટેવ રાખવી.

કેટલાએકનો એવો વીચારછે કે, હમેલ રેહેવા પછી પેહેલા મહીનાઓમાં કસરત કીધાથી નુકસાન થાએછે, પણ એ વીચાર ભુલ ભરેલોછે. જે ઓરતને અગાઊ અધુરે માસે બચ્યું પડીઊં હોએ તેવી ઓરતને કસરતથી નુકસાન થાએછે, એ વાત ખરીછે, પણ જે ઓરતમાં એવું બનીઊં નહી હોએ, તેવી સઘલી ઓરતોને કસરત ઘણી કામનીછે; કેમકે તેથી જણવાની કીરીઆને મદદ મલેછે, અને ફાએદાકારક થઈ પડેછે. પેહેલા છ અથવા સાત મહીના થએઆ હોએ તે વખતમાં સેહેજ અને ઘડી ઘડી એ ખુલી હવામાં હાલ ચાલ કરવી, ઘરનો થોડો ધંધો કરવો, એ અગતીઅનુંછે. ખુલલી હવામાં ફરવા હરવાથી તે ઓરતની તંદુરસતી સારી રેહેછે, એટલુંજ નહી, પણ પેટ માએલાં બાલકને પણ સારૂં થાએછે. થોડુંઘણું પોતાના ઘણીના ઘર ધંધામાં ગુંથાવાથી પોતાનો વખત સેહેલથી નીકલી જાએછે. અને નવરા બેસી રેહેવાથી મનમાં જે નવા નવા અને જુદા વીચારો પેદા થાએછે, તે તેમ ધંધામાં ગુંથાવાથી થતા નથી; અને એ વખતે જે આપણને

સુખને સારૂં મનની ધીરજ અને ગંભીરપણું જોઈએ તે મલી સકેછે. બીજું એક જે ઠેકાણે ઘણાં લોકોની ભીડ થતી હોએ, જેવી કે—મંડલી મલી હોએ, સભા શો થતો હોએ, લગણની મોટી ધામધુમની મીજબાંની હોએ, શિઠભણું હોએ, તે ઠેકાણે તથા હીંદુ લોકમાં જે રોવા કુટવાની દુશટ ચાલ પડેલી છે તેવું જીહાં થતું હોએ, અથવા જીહાં ઘણા આરડી આરડીને ગીત ગાતાં હોએ, ટુકામાં જે જગોપર જવાથી જોસરો વધારે થાએ, અને આરામમાં ખલેલ થાએ, અને ગરભમાંના બાલકને ઈજા થાએ; એવે ઠેકાણે ખીલકુલ જવાની મરજી રાખવી નહી. આ વાત બહુ ધીઆન આપવા જોગછે, નહીતો તેમ કરવાથી અધુરે મહીને જણવાનું મોટું દુખ ભોગવવું પડેછે. હમેલદાર ઓરતમાં આ વાત ઘણી વખત જોવામાં આવેછે કે, મોટા લગણની જમણવારમાં ગઆથી, મોડી રાત સુધી ઊજાગરો કરવાથી, રોજ રોજ ઘણી રાત સુધી જઈને આરડીને ગાવાથી, હમેલદાર ઓરતને ઘણો થાક ચડેછે, તેનું શરીર જાણે ખાલી પડી ગઊં હોએ તેમ તે ફરીઆદ કરેછે, અને તેથી અધુરે મહીને જણવાનું મોટું દુખ તેને પેદા થાએછે; વાસતે આ ઊપલી બાબત ઊપર હમેલદાર ઓરતે ઘણું ધીઆન રાખવું અને સગાં વાહાલાંનાં તેડાં ઊપર તથા કાલાવાલાથી રાતનો ઊજાગરો કરવાને પછાત રેહેવું, કે જેથી ઊપર કહેલું દુખ ખમવું પડે નહી.

હમેલદાર ઓરતને મુસાફરી કરવાથી પણ ઘણાં માઠાં ફલ ખમવાં પડેછે. દુરની મુસાફરીથી, ખરાબ રસતાના આચકાથી, ખરાબ ગાડીઓમાં બેસવાથી, ઘણા મોટાં ગરભનાં દુખ હાંસલ થાએછે, અને તે દુખ ઘણાં હઠીલાં (એકાએક મરે નહી એવાં) અને મુશકેલાઈથી સારાં થાએછે. ઘણી વખત જંગલમાં ડાકટરની મદદ મલતી નથી, તેથી જે દુખો ઓરતોને થાએછે, તે સારાં થઈ સકતાં નથી. અધુરે જણવાની નીશાની થાએછે તે અટકાવવાનું બનતું નથી, અને તેથી અતીશએ દુખ તથા હેરાનગતી ભોગવવી પડેછે; વાસતે જેમ બને તેમ આવા દુખથી દુર રેહેવાને સારૂ દુરની મુસાફરી કરવી નહી, તેમજ વલી છેક કસરત છોડીને જુવાન હમેલદાર ઓરતોએ આલસુ બેસવું નહી; નરમ ખીછાનાવાલા કોચપર પડી રેહેવું નહી; ગરમ ઓરડામાં જીઆં તાજી અને સાફ હવા આવતી ન હોએ, તીહાં બેસી રેહેવું નહી, અને સારૂં સારૂં ખાઈને બેઠાં બેઠાં આરામ લેવો નહી, કેમકે એવું કીધાથી તંદુરસતીમાં સુધારો થવાને બદલે બીગાડ થાએછે એટલુંજ નહી, પણ એવી અણઘટતી ચાલથી ગરભસથાન માહેલાં બાલકના પોશાણમાં અને ઊગવામાં મોટો વાંધો પડેછે, અને જો બાલક જનમીઊંતો તે ઘણુંજ નબલું, નાજુક, કંતાઈ ગએલું રેહેશે, તથા મુશકેલાઈથી ઊછરી મોટું થશે.

ગરભવંતી ઓરતને પાછલા છેલલા મહીનામાં રોજ કસરત લેવાની જરૂરછે, અને તે કસરતનાં ફલ જણતી વખતે ઘણાં મીઠાં થઈ પડશે. જે હમેલદાર ઓરતોથી ગરભના ભારથી ચાલી શકાતું નથી, અને વેહેલાં વેહેલાં થાકી જાએછે, તેઓએ જોરથી કસરત કરવી નહી, કેમકે તે ફાએદાને ઠેકાણે નુકસાન કરશે, વાસતે એવી ઓરતોએ ખુલી હવામાં, ખુલી ગાડીમાં ફરવા જવું, પણ ગાડી બંધ કરીને બેસવું નહી, કેમકે તાજી હવા અંદર ન આવીઆથી ફાએદાને બદલે નુકસાન થાએછે. વલી તે ઓરતોએ ઘરધંધો પડતો મુકવો, અને દીવસમાં બે તરણ કલાક આરામ લેવો.

ગરભવંતી ઓરતોએ છેક પાછલા દાહાડામાં કુવામાંથી પાણી કાઢવું નહી અથવા મોટાં બેડાં ઊપાડવાં, ભારી ઘરેણાં પેરવાં, વીગરે ગરભમાએલા બાલકને અથવા પોતાના હકમાં નુકસાન થાએ એવાં ભારી કામો કરવાં નહી. (સી. ઊ. સુ.)

શાહાજાદો લીઓપોલડ અને તેનો મેહેતાજી.

"પનોતો પુત પાલણામાંથી જણાએ." બરનસવીકનો શાહાજાદો લીઓપોલડ એક ઘણોજ દએઆલુ શાહાજાદો થઈ ગએઓછે. સને ૧૭૮૫ માં ઓડર નાંમની નદીમાં એક મોટી રેલ આવી હતી અને તે વખતે એક રઈએતનો જીવ બચાવતાં તે ડુબી મુવો હતો. એવો ભલો તે રાજવણીંસી હતો, પણ તેની એ નેકીને લોકો તેની બચપણીમાંથી ચેતી ગએઆં હતાં. જારે તેની ઊમર ઘણી નાંહાંની હતી તારે તેણે એવી ચાલ ચલાવી હતી કે જેથી તે સરવેની પરીતી પાંમીઓ હતો. તેની તે ચાલનો સઊથી

સરસ દાખલો તેણે પોતાના મેહતાજી તરફ બતાવેલી મંમતા ઊપરથી મલી આવેછે.

શાહાજાદો લીઓપોલડ ચંચલ મંનનો અને ઊદીઓગી હતો. તેને કેલવણી આપવા માંટે તેનાં બાપે વાગનર નાંમનાં એક શીખસકને રાખીઓ હતો, જે શીખસક પોતાનાં કાંમમાં ઘણો ખબરદાર અને સારા સવભાવવાલો તથા મીલણસાર હતો. તેનાં ચેલાને વાંચવાનો જેટલો બધો શોખ હતો તેટલો લખવાનો શોખ નહી હતો. તેથી તે ઘણી સારી રીતે જોકે ચોપડીઓ વાંચતાં શીખીઓ હતો પણ તેને બરોબર લખતાં આવડવું નહી હતું. આવું જોઈને મેહતાજી ઘણો દલગીર થતો હતો, પણ શાહાજાદાનેતો લખવાને નામે કંટાલો આવતો હતો. તે વાંચવાની ચોપડીને એટલી પીઆરી ગણતો કે તેને હાથમાંથી મેલતો નહી હતો, પણ જારે ફરજનો મારીઓ લખવા બેસવું પડતું તારે લીઓપોલડને ખેદ ઈઆદ આવતો. તેને શીખાડતાં વાગનરને કંટાલો ઊપજાવવા માંટે તથા જલદીથી ઊઠી જવા માંટે તે આડી અવડી લીટીઓમાં લખતો હતો.

એક દાહાડે શાહાજાદાએ જોઈઊં કે તેનો શીખસક ઘણોજ ઊદાસ અને ગમગીન બેઠો હતો. તે પોતે એટલોતો દએઆલુ હતો કે મેહતાજીની આ હાલત જોઈને તે પોતે દુખી થએઓ અને વીચાર કરવા લાગો કે "મારે લીધે એને આટલું લાગતું હશે. તે મને શીખાડવાને ઘણી મેહનત લીએછે તે છતાં હું આડો ચાલીને તેને ખીજવું છઊં અને તેથી એ બલા ઊસતાદને આટલી દલગીરી ઊપનેછે." એમ વીચારીને તેણે તે દીને પોતાની ચાલ ચલણ બદલી નાખી. લખવાનાં પાઠ ઊપર તેણે બહુ ધેઆન આપીઊં અને શીખસકે જેમ કહેઊં તેમ ચાલીઓ. પણ નહી, તેથી શીખસકનો ગમ ઓછો થએઓ નહી. આગલની પેઠે હસી બોલીને જવાને બદલે સેજ વાત કરીને તે જતો રહેઓ અને લીઓપોલડ વીચારમાં પડીઓ.

અગર જો તેની બદલીએ કોઈ બીજો છોકરો હતેતો તે શીખસક વીશે આટલી દરકાર કરતે નહી, પણ લીઓપોલડ તે બીજાઓનાં સરખો નહી હતો. તેણે પોતાનાં ચાકરોમાં ખોલ કીધી અને તેને માલુમ પડીઊ કે આ મેહતાજી બીચારો દેવાદાર હતો. એક ભીતરે તેની પાસેથી પોતાને માંટે એક લખત લખાવી લીધું હતું અને નાંણાં લઈને તે નાહાસી ગએઓ હતો, જે ઊપરથી નાંણાં ધીરનાર શખસ વાગનર પાસે નાંણું માંગનો હતો. દેવાંની રકમ મોટી હતી જે ભરવાને વાગનર પાસ પુરતાં નાંણાં નહી હતાં અને પોતાનો માલ મીલકત વેચવા છતાંબી તે રકમ પુરી થશે નહી એવું જોવાથી આ મેહતાજીને ગમ લાગો હતો.

આ સઘલો હેવાલ સાંભલીને શાહાજાદો લીઓપોલડ ઘણો દુખી થએઓ. તેણે વીચારીઊ કે એક તરફથી મારો ઊસતાદ આવો દુખીછે અને બીજી તરફથી શીખવામાં આલસ કરી હું તેને વધારે દુખી કરૂં છઊં, માંટે હવે ઊપાએ એછેકે તેનાં દેવાંની રકમ તેને પુરી કરી આપવી તથા શીખવામાં સરખું ધેઆંન રાખવું જેથી તે બેવડો રાજી થાએ." પણ દેવાંની રકમ તે કાંહાંથી આપે? તેણે પોતાનાં બાપ સાથ એ વીશે વાત કરવાનો વીચાર કીધો પણ તોબી પોતાનાં શીખસકની આબરૂ જાલવવા માંટે તેની આ માંઠી હાલત જાહેર નહી કરવી એવો ઠરાવ કરીને તે રાજા પાસે ગએઓ.

રાજાએ પોતાનાં દીકરાની પીઆરથી ભેટ લીધી અને પછે લખવા શીખવાની વાત કાહાડી. રાજાએ શાહાજાદાને ઠપકો આપીઓ કે, "બેટા હજીરસુધી તમે લખતા શીખીઆ નથી તેથી હું દલગીર છઊં. એ કામ હલકુંછે ખરૂ પણ તમો વીચાર કરો કે એક શાહાજાદો જારે એટલું કાંમ નહી બજાવે તારે બીજાં હલકાં કાંમને કેમ પાર ઊતારે?"

લીઓપોલડે પોતાનો વાંક કબુલ કીધો—"બાવા હવેથી શીખવા ઊપર હું વધારે ધેઆંન આપશ, પણ તમારી પાસેથી એક બખશેશ હું માંગી લેઊં છંઊ. હવેથી હું મારો પાઠ બરોબર કરૂ કે નહી તે વીશે દરરોજ મારા મેહતાજીની ચીઠી લાવશ અને જેદાહાડે મારી સારી ચાલ તેવણ લખી જણાવે તે દાહાડે તમે મને કાંઈ પઈસા આપો એવું હું ચાહુછંઊ." આ વાત રાજાએ કબુલ કીધી. તે બોલીઓ કે "જો તમો શીખવા ઊપર ધેઆંન આપોતો તમો જેટલા માંગશો તેટલા પઇસા આપવાને હું ખુશીછું."

હવે લીઓપોલડે પોતાની કેલવણી ઊપર અતીઘણુ ધેઆંન આપીઊ. લીઓપોલડની આલશ, નાંખુશી અને બેદરકારપણું એકાએક જતુ રહેઊં અને જેમ શીખસક ફરમાવતો તેમ તે લખવા લાગો.

આ ફેરફાર જોઈને તેનો શીખશક અચરત થએઓ. તે લીઓપોલડને શાબાસી આપવા લાગો, જે ઊપરથી શાહાજાદાએ પુછીઊ કે "સાહેબ મારાં કાંમ ઊપર તમે રાજીછો?" શીખસકે પોતાનો બહુ હરખ દેખાડીઓ, તે ઊપરથી લીઓપોલડે અરજ કીધી કે એ વીશેની તેણે તેનાં બાપ ઊપર એક ચીઠી લખી આપવી. વાગનરે ખુશીથી તેમ કીધુ અને રાજા તેની આ ચીઠી વાંચીને રાજી થએઓ. એ રીતે લીઓપોલડે પોતાનો પેહેલો હફતો મેલવીઓ, અને તારપછે દરરોજ જેમ શીખવા પાછલ ઊલટ દેખાડતો હતો તેમ વાગનર તેને ચીઠી આપતો હતો અને રાજાની તરફથી નાંણાંનુ ઈનાંમ મેલવતો હતો. રાજા પોતાના દીકરાનો આ ભેદ નહી સમજવાથી ઘણો ગુંચવાતો હતો, તોબી તેની ઊલટને ટેકાવા માટે આ નાંણુ આપવાને તે જરાબી આંનાંકાંની કરતો નહી હતો. લીઓપોલડ જેમ પઈસા લેતો ગએઓ તેમ એક કોઠલીમાં છુપી રીતે એકઠા કરતો ગએઓ.

એમ કરતાં લીઓપોલડ પાસે એક સારી રકમ થઈ. તેણે ખરી મેહેનતથી ગોએઆ આ કમાઈ કીધી હતી અને તેથી તે ઊપલાં નાંણાંમાં દરરોજ વધારો જોઈને ખુશી થતો હતો, પણ એટલામાં એક મુદત નીકલી ગઈ હતી અને વાગનારનો લેણદાર ચાંપતી ઊઘરાંણી કરતો હતો. એ ઊપરથી આ ગરીબ શીખશક ઘણો દુખી થએઓ હતો, અને અંતે એક દાહાડે પોતાનાં ઘરનો સાંમાંન વેચવાનો ઠરાવ કરીને તે લીઓપોલડને શીખાડવા આવીઓ. આ વખતે તેનાં ચેહેરા ઊપર ગમગીનીની નીશાંની દેખાતી હતી, માંટે લીઓપોલડે ઘણા પીઆરથી તેને તેનું કારણ પુછી લીધું અને વાગનરે ખરૂં કારણ જાહેર કીધું. તે પછે લીઓપોલડ શીખવા બેઠો પણ તેનું ધેઆન નહી હતું. તેને લીધે વાગનરને બોલવાની ફરજ પડી કે, "શાહાજાદા આજે તમે બરાબર શીખતા નથી."

"મેહેતાજી એમ સા ઊપરથી બોલોછો?"

"કાલનાં જેટલું આજે તમારૂ ધેઆંન નથી."

"તેનું કારણ એછેકે મારૂં ધેઆંન એક વધારે અગતની બાબદ ઊપર લાગુછે."

"તે શુંછે! તમે સથીર મંન રાખીને શીખવું જોઈએ."

"મેહેતાજી મને તમારોજ અંદેશો લાગોછે."

એટલુ બોલીને લીઓપોલડ તુરત ઊઠીઓ અને પોતાનાં છુપાં ખાનાંમાથી નાંણાંની કોઠલી કાહાડીને લાવી આપી. તારપછે પોતાનાં નાંહાંના હાથ મેહેતાજીના ગલાની આસપાસ વીતાલીને તે બોલીઓ કે "સાહેબ મેહેરબાંની કરીને આ બાહાલ રાખો અને તમારાં દેવાંનો વધારે વીચાર નાં કરો."

આ બાલકની દએઆ જોઈ વાગનરની આંખોમાંથી તર તર આંશું તપકીઆં. તેણે લીઓપોલડની બખશેસને ઊપકાર સાથ નાંપાડી, પણ તારપછે લીઓપોલડે સરવે હકીકત જાહેર કીધી. જારે આ શીખસકે જોઈઊં કે એખલા તેને ખાતર આ શાહાજાદાએ પોતાની મરજી ઊપરાંત શીખવા પાછલ મેહેનત લીધી તારે તે બાહાલ રાખવા વીના તેને ચાલીઊ નહી,' પણ તેમ કરતાં તેની છાતીમાં જે જુસો ઊભાઈ આવીઓ હતો તેનુ બેઆંન થઈ શકતુ નથી. આંશુંભરી આંખે વાગનર આ ઠેલી લઈને પોતાનાં મગનારાને ઘર ગએઓ, અને દેવુ અદા કીધા પછે પોતાના ચેલાના બાપને સરવે હકીકતથી વાકેફ કીધો. તે પછે લીઓપોલડની નેકી જગમાં પરસીધ થઈ હતી

બીજાપોર શેહર અને તાંહાંની ઈમારતો.

હીંદુસતાંનનાં સઊથી જોવા લાએક શેહેરોમાંનું એક બીજાપોરછે. તે આ દેશની દખણે સેતારાથી જરા દુર આવેલુંછે અને કુદરતી તથા હોનરનાં દેખાવોમાં એ શેહેરે મેલવેલી મોટાઈને લીધે તાંહાં જઈ નહી આવે એવા આ દેશમાં ફરવા નીકલેલા થેડાજ મુસાફરો મલી આવશે. હીંદુસતાંનમાં રાજ કરતાઓનાં જે વંઊસો થઈ ગએઆછે તેઓમાં મુસલમાંનોએ લાંબી મુદત સુધી દોર ચલાવીઓછે અને તેઓનાં તે પાદશાહાતની જાહોજલાલી ભરેલી નીશાંનો જેવી ઊતર તરફનાં કેટલાંક શેહેરોમાંથી મલી આવેછે તેવીજ બીજાપોરમાં પણ છે. દીલીહી અને કાંનપોરની જારે ઈસલાંમી ઈમારતો લગભગ નાંબુદ થઈ ગઈછે તારે બીજાપોરમાં હજુર ઘણીક સલાંમત રહીછે અને તેમને જોનારાઓ તે બાંધકાંમો પાછલ થએલા ખરચ ઈતીઆદી ઊપરં અચરત થાએછે.

બીજાપોરનો દેખાવ દુરથીજ રલીઆંમણો લા

ગેછે. એક પછે એક ઘુમબજો અને મીનારાઓ જગે જગ નજરે પડેછે. શેહેર મધે દાખલ થવાનાં રસતા ઊપરતો ઘણીખરી ભાગી પડેલી ઈમારતો તથા નાંહાંનાં જાહાડો વચેની નાંહાંની મસજીદો દેખાએછે, પણ બીજી તપાસવા જોગ જગાઓ શેહેરનાં છુટા છુટા ભાગો મધેછે. તાંહાંની રોણકમાં સુખીઅ વધારો હવામાં ઊરતા નીરમલ પાંણીનાં ફુવારાઓથી થાએછે, જે ફુવારાઓની શંખીઆ બીજાપોરમાં જેટલી મોટી છે તેટલી હીંદુસતાંનમાં બીજું કોઈ શેહેરમાં નહી હશે એવું મુસાફરો કહી ગએઆછે. આ ફુવારાઓ મહમદીઆંન પાદશાઓએ બંધાવેલાછે, જેઓ ઘણું કરીને એ જાતની મોજનાં ઘણાં શોખી હોએછે અને તે ઊપરથી અરેબીઅન નાઈટસની વાતોમાં તે ફુવારાઓનાં જે બેઆંન આપણે વાંચીઆંછે તે આ શેહેરમાં ઈઆદ આવેછે.

પાંણીનાં આ શુખ ઊપરાંત કુવા તલાવોથીબી બીજાપોરના રેહેવાસીઓને મોટુ શુખ થઈ પડીઊંછે. કપટાંન સાકઈસ નાંમનો એક જાણીતો ગરહસથ કેહેછે કે તે જારે આ શેહેરમાં ફરવા નીકલીઓ હતો તારે તેનાં ભોમીઆએ કહેઊ હતું કે બીજાપોરમાં હજુર "સાતશો વાવ, અને તરણસો કુવાછે." એમાનો એક મોટો અને શુંદર વાવ જેને "તાજ બાઊલી" કરી કેહેછે તે સુલતાંન મહમદનાં એક મીતર નામે મુલકસ નદલે બંધાવીઓછે. તેનો વીસતાર દોહાડસો ચોરસ વારનોછે અને તેમાં પચાસ ફીટ ઊંડુ પાણીછે. તેની તરણ બાજુએ થાંભ તથા મીનાંરાઓ અને ગાલેરી સુધાંની એક રોણકદાર દેવાલ બાંધેલીછે, અને ચોથી બાજુએ તેનો મોટો દરવાજોછે, જેની આસપાસ ઊતારૂઓની સગવડને માંટે જગાઓ કરી રાખીછે. આ વાવમાં ઊતરવાની સીહીડીઓ સોજી તથા મજબુતછે અને તાંહાં ઘડીભર બેસતાં ઘણી આસાએશ લાગેછે.

બીજાપોર ઘણુ કરીને મસજીદો તથા કબરોનુ શેહેરછે. તાંહાંએ કીસમની સાતસો ઈમારતો ફતરથી તથા સાતસો ઈંટ અને ચુનાંથી બાંધેલીછે એવી ગણતરી કપટાંન સાઈકસનાં મીતરે આપી હતી. એ ગણતરી ખરીબી હોએ, એવુ આ ઈમારતોએ રોકેલી મોટી જગા ઊપરથી ધારી શકાએછે. ઘણીક મસજીદો ઊપર વખતનો હાથ ચાલુ થઈ ચુકોછે અને જેમ વરસ જાએ છે તેમ તેઓ ખરાબ થાએછે. બીજાપોરની જુમાં મસજીદ હજુર ઘણી મજબુતછે. તેમાં મેરાબો અને થાંભલાઓનો કાંઈજ તોટો નથી, જેની હાર મોટા દરવાજામાંથી દાખલ થતાંજ શરૂ થાએછે. તેઓની વચમાં એક મોટો ગુમબજછે અને તેની પછવાડેનાં ચોકમાં એક ફુવારો તથા તલાવછે. અંદરની દેવાલો ઊપર શુનેરી હરફથી પુશકલ લેખો જોવામાં આવેછે. એક લખનાર કેહેછે કે આ મસજીદ અને તેમાંનો સીણગાર ઈઊરોપનાં મોટાં દેવલોને ટકર મારે એવોછે.

બીજાપોરની કેટલીક ઈમારત બંધાવનારાઓ વીશે તાંહાંનાં લોકોમાં કેટલીક રમુજી વાતો ચાલેછે. જેમકે "મેટરીસ કજુસ" નાંમની એક તરણ મજલાની નાંહાંની પણ શુંદર હવેલી "તાજ બાઊલી" ની પાસેછે. એવું કેહેછે કે એ હવેલી ઈબરાહીમ શાહાનાં વખતમાં માતર એક જાહાડુ કાહાડનાંરે બંધાવી હતી. પાદશાહા કોઈએક દરદથી ઘણો હેરાંન હતો, તે દરદ સાફ કરવાને જારે કોઈબી હકીમથી બનીઊ નહી તારે પાદશાહાએ એક નજુમીને બોલાવીઓ અને તેને પુછીઊં કે તેનું દરદ કેઆરે સારૂં થશે. તે નજુમીએ પોતાની મતલબ પાર પડવાની વકીથી રાજાને કહેઊં કે "ફલાંણે દાહાડે સહવારનાં શેહેરમાં ફરવા નીકલો અને જે ધણી ઊપર પેહેલી નજર પડે તેને નાંણાંની મોટી રકમનો ધરમ કરો, જેથી તમારા ગરેહ જારે ફેરવાશે તારે તમો સાજા થશો." તે સહવારનાં આ નજુમી પોતે ઈબરાહીમશાહાને પેહેલો મલી નાંણું લેવાનો હતો, પણ પાદશાહાનો ઠરાવેલા વખતથી સકારો ઊઠીને બાહેર નીકલીઓ અને તેની પેહેલી નજર એક જાહાડુ કાહાડનાર ઊપર પડવાથી તેને ઊપલું નજરાંણુ મલીઊં. આ શખસની તે દોલત ખાનાર કોઈ નહી હતું અને વલી પોતે નેઆત બાહેર હોવાથી આ નાંણાંમાં તેણે પોતાનો લાભ નહી જોઈને ઊપલો મેહેલ બંધાવી દીધો હતો.

એજ પરમાંણે વલી "મોતીગીલ" નાંમની એક કબરની આસપાસનો ચુનાંનો ગીલાવો ઘણો સફેદ તથા જહલકતો હોવાથી તે વીશે લોકોમાં એક રમુજી વાત ચાલેછે. એક વખતે એક પાદશાહાને પોતાનાં એક અમીરની મોટી દોલતની અદેખાઈ લાગાથી તે દોલતને તેણે પોતાની તીજોરીમાં હુમેરવાની ઈકીકતી ચલાવી. તેને ફીતુરનાં વાંક ઊપરથી પકડી તેની મીલકતને જપત કરવાનો ઠરાવ થએઓ હતો, પણ વાતે

માં અમીરને તે વીશેની ખબર પડી મારે તે પોતાની સ્રીઓ પાસ જઈને ઈલાજ પુછવા લાગો. આ અમીરની ઘણી મીલકતમાં તેના જનાણાની સ્રીઓની મેતીની જણસ હતી. તે સ્રીઓએ પોતાનાં મુરખીનાં સુખને માંટે પોતાની આ જણસોને ભાંજીને ભુકો કરી નાંખીઓ કે રાજો તેથી લલચાએ નહી અને તારપછે તે ભુકાને ઊપલી કબર બાંધતી વખતે કાંમે લીધો હતો. આ વાતો બેશક ખોટી હશે.

બીજાપોરની અજાએબીઓમાં તાંહાંની એક તોપની છેક ઈંગલંડ સુધી વખાણ ગઈછે. એ તોપને "મલેકે મેદાન" ઈઆને "મેદાનનો રાજો" કરી કેહેછે. તે મીશર ધાતુઓની બનાવેલીછે, જેમાં રૂપાં તથા સુનાંનો મોરો ભાગ કેહેવાએછે અને તેને અફાડતાં જે અવાજ થાએછે તે ઊપરથી કેટલાકો આ બીનાંને ખરી ધારેછે. એ તોપ આખી દુનીઆંમાં સઊથી સરસ કેહેવાએછે. તે ૪૦ ટનનાં બોજનીછે અને તેનાં વજણને લીધે આજ સદીઓ થઈ તેને એકજ જગોએ નાંખી મેલવી પડીછે. અમદનગરમાં ચલેબી રૂમીખાંન નાંમનાં એક સરદારે તેને તરણસો વરસની વાત ઊપર બનાવી હતી, જેનાં વખતનાં ઘણાંક લેખો આ તોપ ઊપર કોતરીઆછે અને તેની બાકીની સપાટી બહુ શુમારીછે. તેની અંદર પાંચ માંણસો સેહેલાઈથી બેસી શકેછે અને તે ઊપરાંત પાઘડી બંધાઈ શકાએ એટલો તેનો ઘેરાવોછે. આ મોરાં કદને લીધે લડાઈનાં કાંમને તે નાંલાએક થઈ પડીછે. તેને બાહેરથી ઠોકતાંજ કોઈ તોપ ફુટી હોએ તેટલો મોરો અવાજ થાએછે. કેહેછે કે સર જાંન માલકમ જારે સતારાનાં રાજાને મલવા ગએઓ હતો તારે તેની સલાંમતીમાં આ તોપ ફોડવાનો હોકમ થએઓ હતો. તે વખતે આ તોપમાં જેટલો દારૂ ભરવો જોઈએ તેટલો જોકે નહી ભરેઓ હતો તોપણ તે ખાલી દારૂ ફોડવાથી એવોતો મોરો અવાજ થએઓ હતો કે ઘણાં લોકોને પોત પોતાનાં ઘર તુટી પડવાની ધાસતી લાગી હતી. કેહેછે કે એજ તોપની એક જોડ હતી, જેને પુણે લઈ જવામાં આવી હતી.

બીજાપોરની ગાદી ઊપર કેટલાક સારા પાદશાહો રાજ કરી ગએઆછે. ઈબરાહીમ અદીલ, એવોજ, એક ભલો પાદશાહા થઈ ગએઓછે. તેની શુંદર કબર બીજાપોર શેહેરમાં એક સારી જગા ઊપર બાંધેલીછે. પાદશાહે આ કબરને પોતાની પાંચ વરસની વએની એક દીકરીની લાસને માંટે બંધાવા ધારી હતી પણ તે બંધાઈ નહી તેટલાં તે પોતે મરણ પાંમીઓ અને તેની લાસ આજે આ દબદબા ભરેલાં મકાંનમાં બીરાજેછે. આ કબરે ૧૩૦ વાર લાંબી, અને ૫૨) વાર પોહોલી જગા રોકીછે તથા તેનો પાએઓ પંદર ફીટ ઊંચોછે. તેમાં દાખલ થવાનો મુખીઅ દરવાજો ઊંચો અને રોણકદારછે જેમાં પેસતાંવાર કેટલીક સીહીડીઓ ઊપર ચહડવા બાદ કબરની ઈમારત આવેછે. ૪૦ ચોરસ ફીટનાં અને ૩૦ ફીટની ઊંચાઈનાં એક દીવાંનખાંનામાં પાદશાહા અને તેનાં કબીલાની ઘોડ રાખીછે, જેની આસપાસ કેટલોક કીમતી સણગાર કીધોછે. તેને મથાલેના ઘુમબજનો વીઆસ ૩૫ ફીટછે. એ દીવાંનખાંણાંની સીલીંગ તમાંમ એકજ જાતનાં ફતરથી બાંધેલીછે, અને તે આસપાસની દેવાલ ઊપર નહી પણ દેવાલમાંથી બાહેર કાહાડેલા થાંભા ઊપર બાંધી હોએ એવી લાગવા મારે તેમાં હીકમત કીધેલીછે. તે દીવાંનખાંનાંમાં તથા બાહેરનાં ઓરલાની ગાલેરી ઊપર સુનેરી રંગનાં હરફો તથા બીજી નકશી કોતરેલીછે. આ ગાલેરીનાં ફતરનાં છાપરાંની નકશી વખાંણવા જોગછે. તેનાં ૧૫૪ ભાગ કીધાછે, જે દરએક ભાગ એકજ ફતરનો બનેલોછે અને તે દરએકમાં જુદી જુદી તરેહનો સીણગારછે.

"જુની આંખે નવાં કોતક."

(છોકરીની જાતને ઈંગરેજી કેલવણી આપવા વીશે.)

ઘણાકાકી—અરે એ જુની આંખે નવાં કોતક રે માએ ! ગાંમનાં લોકો ભુખે મરે, સુવાં સાખ તરકારીનો ભાવ વધી ગંઓ ને અણીર્યા તે પણી સુંવાની એકેએક ચીજ મોઘી થઈ, ગરીબ ગુરબાંના જીવ સરેસટ થએઆ, તારે છોકીઆઓ અંગરેજી ઈલકોલ કાહાડવા નીકલીઆ. શું કીંથો જમાંનો આગેઓચ !

મીઠીદાસાં—નો વાએ બીજું શું ? સાંભલો છોકરીની જાતને કેલવવું શું ને વાત શું ? હા. શીખવો, શીખવો કે કાલે ભમરતી હોએ તે આજે બ્સરે.

શીરીન—નહી પણ ધણાકાકી મશખરીની વાત નથી, હું મારી જરને નવી ઈંગરેજી નીશાલમાં મોકલવાનો ઠરાવ કરી ચુકી છઉં ને તમુને ફરી ફરીને કેહું છું કે તમારી નાજીનેબી મોકલો. બેહુ જણ સાથે જશે ને સાથે આવશે.

ધણાકાકી—નારે માએ ! એ શા પછારા ? જરા રતી વાંચવા લખવા શીખીઆં એટલે બસ. એ મારી સાત પાંચમાં ભેલેલી વહુજો માએ. ના—હું કાંઈ એવા ઢોંગ ધતુરા કરવાની નથી.

મીઠીદોસાં—અરે જો શીરીન, તું એવી હટીલી કેદારે હુતી. ખોદાએ અકલ આપી હોએતો એવાં વેજાં મુકીદે ને દાહી દોહારી થઈને ચાલ.

શીરીન—તારે હું છોકરીઓને ઈંગરેજી શીખવવા કેહું તેમાં ઘેલી ઠરી કે ?

મીઠીદોસાં—(હસીને) અસતો વલી પુછેચ ! અરે નાદાન ! એવી ગાંડી વાતો કરે તે ગાંડું ઠરે.

ધણાકાકી—અરે માએ મીઠીબાઈ જવા દેવોની. એ પંચાતી શું કાંમ જોઈએ ? જા બાપુ જા તું છે ને તારી દીકરીછે—જોઈએ તે કર.

મીઠીદોસાં—આ વાએ ધણાબાઈ તમે શું રોચણ ગાલોચ ? ભુતના હાથમા નીશાંણી ના આપો. જોરે આ શીરીન એતો તુને બેહકાવેચ. છોકરીની જાતથીં કાંઈ અંગરેજી શીખાએ ?

શીરીન—કાંએ નહી ? મારી સાથે બરોબર વાત કરો અને હું તમારી ખાતરી કરશ.

ધણાકાકી—આ વાએ એ શી પીરા ? જો શીરીન હું તુંને સાફ કેહુંચ કે મારા ઓરડામા એ પંચાતી નહી જોઈએ. હંઈતો કાંઈ માંડું સાબદીઆરૂં નથી કે પરવારતાંની માંફક તારી સાથ લાંબી ટુકી વાતો કરીએ. એ માકાકુટ તારી સહી મટીઓ સાથ કર. મીટીન ને ટીટીનરામો જા ને તાંહાંથી એવાં કૌતક શીખી આવ. જોએતે કર, પણ હુંતો મારી નજીને એક ઘડીબી આંખ આગલથી ખીસાડશ નહી. એની બેહસતન માએ—ટીદોંગાંલો મુકે ને લાંબા જી આપે—તે મરતી વખતે મને કહી ગીએલીછે કે ધણાબાઈ તમારી વહુબી એ ને દીકરીબી એજછે. શીરીન તું કાંઈ એની ધણી ધોરીછે કે એટલું જોર મારેચ.

શીરીન—કાકી ગુસે ના થાવો. હું કાંઈ બોહોત નથી કરતી, પણ જારે તમે ખામખા એક સીધો રસતો છોડી દેવો તારે તે તમુને દેખાડવો જોઈએ કે નહી ?

મીઠીદોસાં—(હસી પડીને) હા હા આએ શીધે રસતે ચાલનારીનાં સકારતો જીવો. બુટ ને પોતાં પેહડીઆં, ને વરની બગલમાં હાથ ઘાલીઓ ને અંગરેજી શીખીઆં તેમાં સીધે રસતે ચાલીઆં. બાપ દાદા દુરનેપાએ ઢેશાં મેલીને મરી ગીઆ તે વલી દીકરી જી લાર કરેચ.

શીરીન—એ કાંઈ વાત કરવાની રીત નથી.

ધણાકાકી—હવે હું કાંહાં મરૂ ? આવી બોહોસી લી છોકરીતો કેધે નહી જોઈતી. અરે જાની બાઈ તું ને તારો વર બેહુ અખઈ થઈને રેહો ને ઘણા વરસ જીવો. મીઠીદોસાં તે મારીડાનો સવભાવ પાજીછે, ને માંએ બીહી બીહીને ચાલીએચ. તાહાડાં પાણીએ કાસર પતાવોની.

મીઠીદોસાં—પણ કાંઈ ગરજ ? હોએ—તેનુ જુવાંન લોહીછે ને તેથી ફેં ફેં કરી રહેઓચ, પણ તમે બીહો તે વાસતે હુંબી તેનાંથી બીહું કે ? બરમ ભારી ને ખીસા ખાલી તેમાંની વાતછે, તારે તેની દરકાર શું !

ધણાકાકી—મુંવા જોશીઓ કેહતાતાજ કે એ છોકરી મોટી થશે તારે એટલી ચબરાક થશે કે એમ એમ ધરતીપર પગ ઠેરવીને ઊભી નહી રેહશે. તેમ આજે બનીશીંચ. શીરીનબાઈનો વર જરા કરતે કમાંતો થએઓ તે તેવણ આજે મોટાંબાઈ થઈ નીકલીઆંચ.

મીઠીદોસાં—કેહતીછે કે સોલે આવે શાંન ને વીસે આવે ગેઆન. તેમ ગેઆંનીતો આવી પણ હજુર સમજ કાચીછે. એ પેટબરીને ખોલાપર લઈને મેં રમાડેલી ને આજે આપુણે શીખાંમણ દેવા નીકલીચ.

શીરીન—હવે તમે લોકો આટલું બધુ બોલીઆં તેમાં કાંઈ વલીઊ ? એમ કરતાં કેટલો વખત ગીઓ ને તે વખત જો તમે મારી તકરાર સાંભલી હોતતો કેટલો ફાએદો થતે ?

ધણાકાકી—અરે પણ તું કેહચ શું ? તકરાર સાની કરવા આવીચ ? હમે વડાં કે તું ?

શીરીન—તે હું ના નથી કેહતી. તમે ઊમરે પુગેલાંછો, વાસને તમે વધારે સમજણ રાખવી જોઈએ. મારા વરે મને કહઊંચ કે હમણાં છોકરીઓને વાસતે જે નવી ઈંગરેજી નીશાલ નીકલીચ તેમાં આપણી જરનેનો મેલવાના, પણ એવું કરીએકે બીજી છોકરી

ઓખી તોંહાં જાએ કે તેથી આપણાં રોલામાં સુધારો થાએ તથા લોકો વધારે સુખી રેહે.

મીઠીદાસાં—"રરે રાંડનો રોટલો ને બાઈ મારૂ વીઆજ." અરે તારો સુધારો બરે ને તુંનેબી શું કેહેશીં ? મુંગી મુગી પડી રેહે.

ધણાકાકી—મીઠીદાસાં જુની આંખનાં નવાં કોતકછે માએ! તમે એનાં વેજાંતો જુવો. આપણે બધાં બગડેલાં છઈએ.

મીઠીદાસાં—ને આપણે શીખીઆં નહી તે વાસતે દુખી થએઆં, પણ ચેરી વડાં માંણસની સાંમબે એટલો શકો નહી રાખીએ. કેહેવતછે કે "માબાપ ને નમે તે પેટ ભરીને જમે."

શીરીન—મારા મા બાપનો મરી ગએલાંછે, અને કાકીને માના તોલનું માન આપીને કહું છશીં કે તમે લોકો મારૂ સાંભલવા વગર કાંહાંથી કાંહાં ચાલી ગએઆં. તમે દેખાડોની કે ઓરતને શીખીઆમાં શું અડચણછે ?

મીઠીદાસાં—ને તું દેખાડની કે નહી શીખીઆમાં પાપ શું લાગું ? તારાં મા બાપ શીખીઆંતાં કે ? હમારાં મા બાપે કેઈ પાટીપર ધુલ નાખીતી ? આજ કાલના પોરીઆઓ એવું લઈ બેઠાચ, ને દીન ધરમ ડુબાડી નાખીઓચ.

શીરીન—મને ઘણું દુખ લાગેછે કે જારે હું મારા વાહાલા શાવખસાની સલાહથી તમુને સારી સમજ આપવા આવી તારે તમે લોકો તે ઊપર ધેઆન નહી આપતાં. પીઆરાં કાકી હું કાંઈ તમારી નાજીનું બુરૂં ચાહું છશી, અથવા શું હું કાંઈ ખાંણું ખરાબ કરવા બેઠેલી છશી કે તમો એ રીતે હસી કાહાડોછો ? જો તમે બે ઘડી મુગાં બેસોતો હું તમારી ખાતરી કરૂં. તેથી તેમાં જો મારી ભુલ હોશેતો તમે દેખાડી શકશો.

ધણાકાકી—એ કાંહાં સમજાવા આવીચ ? તારે મનસેતો હમે બચાંજ કે ? નાજીની માએ મુવા પછે સાસુબી હુંજ ને માંએબી હુંજ છેઊ. ના ના હું તેને તો ઈસકોલે નથી મુકવાની.

શીરીન—અને કાંએ નહી તે મેહેરબાંની કરીને કેહેવો.

ધણાકાકી—કાંએ નહી ? છોકરીની જાતને શીખવવું રવા નથી. બાપદાદાઓ કાંઈ શીખવતા આવીઆ, નથી તારે આપણે સાવાસતે તેમ કરીએ ?

શીરીન—તારેતો એમજ હરેક બાપદાદા આગની ગાડીમાં નહી બેસતા વાસતે આપણેબી નહી બેસીએ. આપણી માએ મમાઈઓ કાંઈ હીરા મોતીની બાંગડી નહી પેહેડતી હતી, તેઓતો પગમાં વાડા અને કાંનમાં વીટલા પેહેડતાં હતાં, તેજ આપણેબી પેહેરીએ. તારે તમે તેથી ઊલટાં જઈને આ કાનમાં સોભતાં એરીંગ કાંએ પેહેરોચ?

મીઠીદાસાં—અરે રાખો, રાખો, તે એરીંગની વાત ને શીખવાની વાત એકજ આવી કે ?

શીરીન—તારે બાપદાદાઓની ને શીખવાની વાત એકજ હોએ ? કદી નહી. આપણને જે સારૂં લાગે તે આપણે કરીએ. બીજાંઓને વચમાં લેવાની કાંઈ જરૂર નથી.

ધણાકાકી—પણ મારી નાજી કાંઈ શીખેલી નથી કે ? એનેબી વાંચતાં લખતાં આવડેચ. ધોબીનો વાગો ને કલઈગરના વાસણતો લખેચ. જો પેલાં બારણાની પછવાડે હજુર ચાખના અખેર હોશે.

શીરીન—પણ તે કાંઈ બસ નથી. વાંચવું અને લખવું તે કાંઈ કેલવણી નથી. તમારા છોકરાને અંગરેજી શીખવા વાસતે વેલાતવેર મોકલીઓ ને એને બીચારીને કકો ખખોજ કાંએ શીખવીઓ ?

ધણાકાકી—નહી તારે એને આફીસમાં મોકલવાનીછે ને વરને બેસાડીને કમાઈ કરવા જવાનીછે તે વાસતે અંગરેજી શીખવું નહી વારૂ ?

મીઠીદાસાં—અરે માએ તમે કોણની સાથે લેજું દુખવોચ ! જેણે એક વખત હા કહેશીં તો પછે માથું ફોડીને મરો કાંએ નહી જઈએ તોબી ના કેહેવાની નથી. તેની સાથ વાત કરવી ને ઊરતા પવણ સાથ વાત કરવી સરખીછે. નાજીને વાંચતાં ને લખતાં આવડેચ એટલું જાણીને મારૂતો દીલ ઠરકેચ ને હાંજાં ગગરી ગીઆચ. ઓ વાએ ઘણાબાઈ નાદાનની સુને તમે શું કીધું ? છોકરીને લખતાં શીખવો કે વાહાલાઓપર કાગજો લખે ને વાંચતાં શીખવો કે ઘેરબારહીને નાહાસી જાએ.

ધણાકાકી—માએ મારીતો જરા થઈને મરજી નહી હતી. ઓ જીબરાઈ આટલાં બે ચાર વરસ નીશાલે ગઈ તો ઘેરમાં મને કાંન લાગનારૂ કોઈ નહી રહેઊં. ઓજીઆં છોકરાંએ મને માઊ માઊ બોલાવીને કુતરીનો અવતાર આપીઓ. તે વખતે જો એ હા

તેતો આજેતો રાંધવા શોખતે. ગમે તેવીછે પણ કાંમ કરવે સારીછે.

મીઠીદાસાં—હારે માંએ હા, કેહેતીછે કે "ખોરૂં તો ખોરૂં પણ ઘેરનું ઘોરૂં" ગમે તેવું, પણ તે પોતાનુ ને પોતાનુ વાસતે તરુ મરુ કાંમ ચાલે.

ધણાંકાકી—તારે માંએ તેને સો કાંમમાંથી અટકાવીને બોહોસા બોહોસીથી શીરીનના વરે નીશાલે મુકી. હવે એ ચાર પાંચ વરસ જો ઘરમાં રહી નહી તેથી આજે એક રોટલી ઠાપતાં નહી આવડતી, કે જો સાખ કાપવા બેસાડી હોએતો ચુલીઆએ કરીને હાથમાં ચીરો પાડેચ.

મીઠીદાસાં—એતો પોતાપર પરે તારે જાંણે. તમે હાથ આપીઓ તો એ લોકો હવે પોંહોચો માગેચ. એક વખત શુખુન રાખીઓ ને નીશાલે બેસારી તારે હવે કેજે ઈસકોલમાંબી મોકલો.

ધણાંકાકી—અરે બોલવા દેવોની. કાલો કુતરો બી તેપર પેશાંન આપશે નહી. આસમાંન ફાટીને નીચે કાંએ નહી આવે, જો હું મારી નજીને અંગરેજી ઈસકુલમાં બેસાડુ. ગાંમમાં ફજેતી અધુરી રહીચકે ની તે પુરી કરૂં.

મીઠીદાસાં—ઘણુ સારૂ. દાહાડેનું બચુ થએશે. અખઈ રહી બાર વરસમાંતો માંચો થવી જોઈએ. ધણાંબાઈ જી નરાઈનાં તમારા દીકરાને હવે વેલાતથી ટેલવો ને પછે વેહલાં વેહલાં હમે હધરણી ખાવા આવીએ.

ધણાકાકી—હારે મરૂં, તમારાં પેટ ટાહાડાં ને આંખે ઊજરડાં!

મીઠીદાસાં—મારી જો એટલી વહુ કે દીકરી હોએતો હું તેને એમ છકાવી નહી મેલું.

શીરીન—તારે અંગરેજી શીખવવું એટલે છકાવી મેલવું?

મીઠીદાસાં—એક મુકીને હજાર વખત. છોકરી જાતને કંઈબી શીખવો એટલે આગમાં તેલ નાખો.

શીરીન—તારે છોકરાને શીખવીએ તેનુ કારણ શું?

મીઠીદાસાં—છોકરાપરતો મા બાપનો બંધો બવછે. લોહીનુ પાંણી કરીને છોકરાને ઊધારેચ સા વાસને? માએ બાપ મરે કે જીવે તે છોકરાને હાથછે. રાંડ દુકતીની જાત શું કરવાનીછે? ઊલટો વધારે ખરચ.

શીરીન—અરે ખોદા! ગરીબ બીચારી છોકરીને આ કેટલું અપમાંન! મીઠીદાસાં છોકરો અને છોકરી ખોદાની નજરમાંતો સરખાંછે, જેવા છોકરાને હાથ, પગ, આંખ, કાંન ઈતીઆદીછે, તેવાજ છોકરીને બીછે. જેવી છોકરાને આશા તથા ઊલટ હોએ તે વીજ છોકરીમાંછે. તારે તેઓ વચે ફરક રાખવો ગેરવાજબીછે. છોકરાને કેલવણી આપવાથી તે શુખી થાએછે. છોકરીની જાત વગર કેલવણીએ દુખી રેહેછે.

મીઠીદાસાં—એટલું બધુ! તારે હું શીખી નહી, ને તારી માએ માસીઓ ઈસકોલે નહી ગેઈ તે વાસતે રદ થઈ કે ને તેનાંનેતો કોઈએ જાંખીને જોઈણંબી નહી કે? જો શીખવાથીજ ઓરત મરદને ગમતી હોતેતો તારો ને મારો જનમબી નહી થતે.

શીરીન—પણ તે વખત જુદા હતા. તે વખત મરદોમાંબી કેલવણી ફેલાએલી નહી હતી. હમણાં જુવોની, છોકરાઓ કેટલા હોશીઆર થવા લાગાછે, તેઓ કેલવાઈને કેવા કંન થાએછે, પણ જારે તેઓની બાએડીઓ ધોબીનાં ફતર જેવી રહી જાએ તારે તે તેઓને પસંદ કેમ આવે?

ધણાકાકી—અરે મરૂરે તારી અકલપરથી! મને તો એક એકરો નહી આવરતો ને તોબી મારા વરે મને દસ હજારની જણસ કીધીતી. ને મને ગાડી ઘોડે ફેરવીતી. તેથી વધારે બીજુ સુખ કોશં જોઈએ?

શીરીન—ઘણુ જોઈએ. તમારી એટલી મોજ છતાં તમોને બલાપો ઘણો હતો. તમારી સાસુ સાથ કેટલો કંકાસ થતો હતો, અને રોજ હીઆં આવીને કેટલા રોદરા રડતાં હતાં. તમારા વરને વાસતે તમે કેવી ફરીઆદ કરતાં હતાં કે બધા દીવસ તેવણ વાડીએ રેહેછે અને તમે તો જાંણે કુચ બીશાદમાં નથી.

મીઠીદાસાં—તેતો હોએ. માતીડો બાહારનો ને બઈરી ઘરની. સાસુ વહુના કજીઆતો બધે ઘેર હોએછે.

શીરીન—ખરી વાત, ને તે કજીઆ બધે ઘેરથી નીકલી જાએ, બલાપો જલાપો દુર થાએ, માંટીનો પીઆર બઈએર ઊપર વધે, બઈએર બચાંની સારી માવજત લેતાં સીખે, એ બધાં કાંમને વાસતે તેને શીખવવાની જરૂરછે.

ધણાકાકી—મીઠીદાસાં, એની હકારીતેઃ જુવો. આપણોતો બધાં જંગલી ને એ બચાંની માવજત લેના

રી થઈ. અરે ચેતરણ ! બધી વાત રહી—પણ તારી માએ તારી માવજત લઈને તુને મોટી કીધી તે શીખેલી હુતી કે?

શીરીન—કાકી એવા એકેક દાખલાની વાત ના કરો. એમતો બધી માએઓના બચાં મરી જતાં નથી, પણ તોબી હાલ તેઓ જેટલો સંભાલ લીએછે તે કરતાં ઘણો સારો સંભાલ જો તેઓ શીખેલી હોએ તો લઈ શકે. એકજ દાખલો લેવો. સોલુ મામાના પેસુને સહીએડ કહડાવાની તેની માએને મારા વરે કેટલી બોહોસ કીધીતી, પણ તેમ તેવણે કીધું નહી ને અંતે જારે તેને સહીએડ આવીઆ તારે તે બીચારો આંખથી રદ થઈ પડેઓ. હવે જો તે માએ શીખેલી હતેતો શહીએડ કાહાડવાની અગત સમજતે અને પોતાના બચાંનો તેવો સંભાલ લઈ રાખતે. તેજ પરમાણે બીજી ઘણી બાબદોમાં માએઓની ગફલતીથી અને અનજાનપણાથી બચાંની ખરાબી થાએછે. તે જનમે તારથી મોટું થાએ તાંહાં સુધી તેને કેમ પાલવું, કેવાં કપડાં પેહેડાવવાં, શું ખવાડવું, ફલાંણા દરદને વખતે કીઓ ઊપાએ કરવો અને તે દરદ થવાની આગમચ કેઈ સાહુચેતી રાખવી, તેની આગલ કેવી કેવી વાતો કરવી અને તેને કેવી કેલવણી આપવી, એ સઘલું જે માએ શીખેલી નહી હોએ તે માએ કાંહાંથી જાંણે ?

મીઠીદાસાં—ધણાબાઈ! કાંમતો બેહુકીશજો, એ ટાહાઈ કેઆરે નરમ પડશે ? જબાં ચાલેચ કે જાંણે કાતર.

ધણાકાકી—અરે તમે એની જરા વાતતો સાંભલો !

શીરીન—શાબાસ, હું ઘણી ખુશી છઊં કે તમે એ રીતે મારી વાત સાંભલવાને રાજીછો. હું જે બોલી છઊં તે સાચુંછે, તેથી કરીને મીઠીદાસાં ટાપસી પુરવા સીવાએ બીજુ કાંઈ કરી શકતાં નથી. પણ વીચાર કરો કે એક બઈરી જારે શીખેલી હોએ તારેજ તે બઈરીમા ખપે કે નહી? બાકી હવસ પુરો પાડવો એવુંતો જણાવરોની માદામાં પણછે અને જો તેટલુંજ બઈરીનું કાંમ હોએતો પછે તેમાં અને જનાવરોમાં ફરકશું ? પણ નહી વાહાલાં કાકી, ખોદાએ મરદને શુખ આપવાનું કાંમ ઓરત જાતને સરજીઊંછે અને તે શુખ કેમ આપવું તે શીખવાની ઓરતમાં શકતી મેલેલીછે. મરદનું ઘર કેમ ચાલે, કજીઆ કંકાસ દુર કેમ થાએ, અને સરવે ઠેકાંણે સુખ કેમ ફેલાએ તે ઓરત પોતે શીખીઆ વગર સમજે નહી. આપણાં બઈરાંઓ જેવી રીતે ઘર ચલાવેછે તે કાંઈ સઘલું સુખ આપે એવી નથી. ઘર ચલાવનારીતો શીઆંની, ધીરજવાલી, અને સમજુ જોઇએ. તેનાં વેહેમ નીકલી જવા જોઈએ. એ સઘલું કેલવણીથી થાએછે. જેમ છોકરાઓને આફીસમાં જવા લાએક તથા દુનીઆનાં કાંમને લાએક બનાવવા માંટે કેલવણી આપીએ છઈએ. તેમ છોકરીઓને ઘેરનાં કાંમને લાએક બનાવવા માંટે કેલવણી જરૂરનીછે તે કેલવણી અંગરેજીમાંથી જેવી અપાએછે તેવી કાંઈ ગુજરાતીથી અપાતી નથી. તેટલા વાસતે ધણાંકાકી હું મારી જરને ઈંગરેજી સકુલમાં મોકલવાની છઊં અને તમેબી તેમજ કરવું ઘટેછે.

મીઠીદાસાં—હા કે પછે બાવાના બલેરાની પેરે વધી જાએ, ને ઘરમાં વાંસ ફરેતો હાલુ નહી જડે તોબી બાહાર ખોરો દમાંમ કરે.

ધણાકાકી—માએ વીચાર કરો કે જારે છોકરી જાત અંગરેજી શીખી તો પછી વરને કેહેશે કે "માથે હાંડો મુકીને પાંણી ભરવા જા—ને મને ખુરશીએ બેસારી રાખ" એ માટીઓને રાંધરીમાં ગોંધાવાના દાહારા આએઆચ.

શીરીન—નહી ધણાકાકી, એ તમારી ભુલછે. વેલાતમાં તમાંમ ઈંગરેજો વસેછે. તેઓની ઓરતો કેલવણી લેવાથી ઘરના કાંમકાજ બજાવવાને ના પાડતી નથી, પણ તેથી ઊલટું તેમ કરવાની તેઓ પોતાની ફરજ જાણેછે અને તે ઊપરાંત બીજી અનેક રીતનું માટીને સુખ આપેછે.

મીઠીદાસાં—ઓ વાએ શી બલા, પણ હવે મુગી રેહેની.

શીરીન—જુવો કાકી મારા બોલવાથી તમારી ખાતરી થતી હોએતો હું જે માંગું છઊં તે ના પાડોના. નાજીને ઈંગરેજી નીશાલે મેલો. અગર ખાતરી થઈ નહી હોએતો કેહેવો કે મેં તમુને ખોટું શું કહેઊંછે. આપણાં બઈરાંઓ અને ઈંગરેજ ઓરતોની હાલત સરખાવો. પેલીઓ કેવી શીખેલી, ચંચલ અને મેહેનતું હોએછે. કેવાં તેઓ હંમેશ હસતે ચેહેરે પોતાનાં ધણીને ગલે વલગેછે તથા પોતાના બચાંને રમાડેછે ! કેવાં તેઓ પોતાના બાલકોની જતન કરેછે અને તે બાલકો કેવાં ભરેલાં તથા આસુદાં હોએછે ! કેવી તે

ઓરતો રાતને વખતે ઘરમાં ગાઈ વગાડીને વરને ખુશી કરેછે તથા વાંચી લખીને પોતાનો વખત કાહાડેછે તે બધું કેલવણીથીછે, અને જો તમે તમારી દીકરીઓને તેવી કરવા ચાહો, તમારાં કરતાં તમારી દીકરીઓ વધારે સુખ જોએ એવું જો તમો ચાહાતાં હોવો, તો જે કેલવણીથી ઈંગરેજ સ્ત્રીઓ તેવી થઈ તે કેલવણી તમારી દીકરીઓને આપો. કાકી તમારા વખતમાં અંગરેજી નીશાલો નહી હતી, પણ હવેનો છોકરીઓને તેવી કેલવણી મુફત આપવા માટે નીશાલો નીકલીછે તારે તમારી વહુ દીકરીઓને સાવાસતે બેનસીબ રાખો. જારે તમારો ધનજીશાહા વેલાતવેરથી શીખી આવશે અને પોતાની બઈઅરને કેલવણી વગરની અપટ જોશે તારે તેને કેવું દુખ લાગશે, પણ તેથી ઊલટું જારે તે જોશે કે તેના સરખી શીખેલી તેની બાએડી પણછે તારે તે જોડું કેટલું સુખી થશે. માટે ધણાકાકી ધેઆન રાખો અને નાજીને સુધારવાની આ તક જવા ના દેવો.

અંતે શીરીન જીહીતી. ધણાકાકી અને મીઠી દોસાંના સરવે બાંહાંના જારે ખપી ગએઆં તારે તેઓ નાચાર થએઆં અને અંતે કબુલ કીધું કે નજીને નવી ઈંગરેજી સકુલમાં મોકલવી. શીઆંણી શીરીને ખુશી થઈને પોતાના વાહાલા વરને એ ખબર કહી, જેથી તેણે શીરીનને શાબાસી આપી કહેઉં કે "પેઆરી શીરીન ખોદા તારા સરખી બઈઅર સરવેને બખશે."

વીધવા માહારાણીજીની નકલ કરવા જોગ ચાલ.

જે વાંચનારી બેહેની, પોતાનો વખત આલસાઈ અથવા ઊંઘમાં ગુજારતી હોએ તેણે પોતાના સુધારાને ખાતર ઘડીભર આપણી મેહેરબાન માહારાંણી તરફ ધેઆન લગાડવું. તે જોશે કે આ ગણીથી સુખવાશી બાનુ સરવે એસ આરામ છતાં દરરોજ મેહેનત કરેછે અને ઊંઘ આલસને તજેછે. એ નાંમવર બાનુંનાં ભરથારનાં મરણ પછે તેની આખી પરજા તેની જીંદગી તથા તનદરોસતી તરફ નજર રાખેછે અને જાંણવાથી ખુશી થાએછે કે ખાવંદનાં દુખ ભરેલા મોહોતથી એ નેક જાતને ગમ લાગોછે ખરો, તોપણ બીજી ઓરતોની મીશાલે શેકરનો "જોગ" રાખવાને બદલે તે પોતાનાં હાલના દીવસો કેમ ગુજારેછે તેનો હેવાલ એક લખનારે આ પરમાણે છપાવીઓછે—

સહવારના પોહોરમાં ઊઠવા પછે નાંમદાર રાંણી પોશાક બદલીને તથા "ચાહ પાંણી" કરીને પરથમ ખોદાની બંદગી કરવા ઊપર ધેઆન આપેછે, અને પછે નાસતો લીએછે. તારબાદ તેનો કેટલોક વખત વરતમાંન પતરો વાંચવામાં નીકલેછે જે મજે છપાતી દેશ તથા દુનીઆંને લગતી વીગનવાર ખબર અંતરોથી તે નાંમદાર સારી રીતે વાકેફગાર થાએછે. તે પુરૂ કીધા પછે તેનું ધેઆન પોતાનાં બચાંઓ તરફ જાએછે. તે પોતાનાં બચાં ઊપર અતીશએ પરીતી રાખેછે અને તેઓની ભેટ લેતી વખતે તેઓ સાથ દાનાંઈની વાતો કરી તથા તેઓના જુદા જુદા ઊસતાદોને પુછી તેઓની ચાલ ચલણ વીશે પોતાની ખાતરી કરેછે.

ઘરનું કાંમ બજાવીને રાંણી વીકટોરીઆ રાજ દરબારનાં કાંમો ઊપર ધેઆંન આપેછે. જેમાં દસતાવેજો, તથા સહી શાખો સાથ મગજને ઘસવા બાદ બપોરના તે નામદાર મલવા આવનારાઓની મુલાકાત કરેછે. તેમાં ચીતારાઓ, ઝવેરીઓ, ગરંથ કરતાઓ, ઓધેદારો અને બીજાઓ તેનો આસરો માંગવા તથા એલચીઓ અને પરધાંનો તેને માંન આપવા આવેછે. નાંમદાર રાંણીનો માએઆલુ સવભાવ તેની સાથ કાંમ પાડનારાઓ જાંણેછે.

એટલું થએકે કે પાછલા પોહોરમાં કબીલા સાથે ખાણુ ખાવાબાદ નાંમદાર રાંણી ફરવા જાએછે. આ વખતે ઘોડેસવાર અથવા પાંણી પીઆદી થઈ તે લાંબી મંજલ કાપેછે અને સગાં વાહાલાંઓને તેમને ઘેર મલવા જાએછે. કોઈ કોઈ વખતે બચાં છોકરાંની સાથે તે ઈસપીતાલો તથા બીજાં ધરમખાતાંઓમાં જઈને ગરીબ લોકોની હાલત તપાસેછે.

ઘર આવીઆ પછે એક કલાક પુસતકોનો અભીઆસ માહારાંણીજીને ઘણો વાહાલો લાગેછે. તેરલાં ટેબલ બીછાવામાં આવેછે અને રાંણી ખાવા બેસેછે. ખાઈ રેહેવાબાદ દીવાનખાંનામાં જઈને ગમત કરેછે. આ વખતે પોતાના સેહેમાંનો સાથ વાત કરી, તથા ગાઈ વગાડીને થોડી રાત ગુજારવા પછે માહારાંણીજી સુવા જાએછે.

રાંણી વીકટોરીઆને પોતાનું ઘર તથા રાજ બેહુ સંભાલવાં પડેછે, અને તે બેહુ કાંમ આવી સારી રીતે ચલાવેછે. પોતાના ૧૨ના મોહોતને જોકે તે ભુલી ગઈ નથી, તોપણ તેણે જે સોગ રાખીઓછે તે કાંઈ આપણી વીધવાઓની પેઠે ઘરમાં આલસાઈ કરી ગંધાઈ રેહેવામાં અથવા ઊંઘ કાહાડવામાં નથી.

રમુજે ફુરસત.

૧. હું એક પીવાજોગ પદારથ છઉં. મારૂં માંથું કાપી નાંખો, પછે હું એક ખાવાજોગ પદારથ થાઉં છઉં. મારૂં પુછડું કાપો અને હું નહી પીવાની કે નહી ખાવાની પણ તોલવાની પદારથ થાઉં છઉં.

૨. મારો પેહેલો બોલ માઅેઆ કરેછે; મારો બીજો બોલ નાસ કરેછે, મારો આખો બોલ બખશેસ કરેછે.

૩. જો હું નહી હતેતો શેઠ કાવસજી જાંહાંગીરની સખાવત ગણાતે નહી. જો હું નહી હતેતો આપણાં બારોનેટ સર નાંઇટ કેહેવાતે નહી. જો હું નહી હતેતો રૂમાં કમાએલા ધણીઓની પુંજીને કોઇ પઇસો કેહેતે નહી. જો હું નહી હતેતો છોકરીઓને મારે ઈંગરેજી મદરેસા બનતે નહી.

સવાલનાં જવાબો.

(જુવો ગએઆં આંકના સવાલો)

૧. ચોરસ બોલો.

અ ર જ   બ દા મ   સા ક ર
ર ત ન   દા ડ મ   ક લ મ
જ ન ત   મ મ ત   ર મ ત

૨. ડ અખેર—પાહાડ, જાહાડ, દાહાડ, ધરેહો, દડો, ઈતીઆદી.

૩. ઉલટાવેલા શબદો—૧ રાંણી મરઘો, ૨ ગોકલ ગાએ, ૩ કાકાટઉવો, ૪ કીડી મકોડી, ૫ મધમાંખ.

પરચુરણ બાબદો.

આ દુનીઆંનાં આશીરવાદ—એક લખનાર ભલાંમણ કરેછે કે આ દુનીઆનાં શુખોને "સાહુચેતીથી ઇછો, નમનતાઇથી માંગો, સબુરીથી પીછાંણો, ઇમાંનદારીથી મેલવો, તાબેદારીથી બાહાલ રાખો, દાહાપણથી સંભાલો, કાએદાથી વાપરો, શખાવતથી આપો, મધીઅમપણેથી વખાંણો, નેકીથી વધારો, સેહેલાઈથી તજો, અને ખુસીથી છોડી દેવો."

ખીજવવાનું પરીનાંમ—ફરાંનસનાં એક ગાંમડાંમાં હાલ એક અજાએબ જેવો બનાંવ બનીઓછે. એક લુહારનાં બદનનાં સાંધા એટલાતો અકડી ગએઆ હતા કે તેનાંથી પોતાનું કાંમકાજ થતું નહી હતું. એક દાહાડે તેની દુકાંનમાં કેટલીએક ઘોડાની નાલ ચોરાઈ. એ રીતે કમાઈ કરવાને બદલે તે બીચારાને ઉલટું ખોહોવું પડીઉં, એવું જોઈને તે એટલોતો ખીજવાઇને ગુસે થએઓ કે તેનાં બદન ઉપર સઘલો પરસેવો ફુટી નીકલીઓ અને થોડાવારમાં તેનાં સાંધાનો અકરસાત નરમ પડી ગએઓ. ઉસકેરાએલાં મંનથી આ દરદ સાફ થવા, ઉપરથી તબીબો એ વીશે ઘટતી તલાસ કરતા હશે ખરા.

નવી જાતનો ફોડવાનો દારૂ—લંડનના એક મી० ફરનીવલ નામના રસાએણીએ લાકડાંના વેહેરમાંથી બંદુકનો દારૂ બનાવાની ઇઉકતી શોધી કાહાડીછે. એ ઇઉકતીથી બનેલા દારૂની તપાસ થોડુંકની વાત ઉપર એક મોટી ખાંનમધે થઇ હતી, જે વખતે એવું માલુંમ પડીઉં કે સરંગ મેલવામાં આ દારૂ ઘણો કુવતમંદછે.

મોટાંમાં મોટું રેલવેનું કારખાંનું—કેહેછે કે પરૂશીઆ દેશના પાએતખત બરલીન શેહેરમાં રેલવેની ગાડીઓ બનાવાને જેવું મોટું કારખાંનુંછે તેવું બીજે કેઈ નથી. આ કારખાંનાંમાં દર રોજ દોહોડ હજાર માણસો ખપેછે અને દર વરસે સાડીસાડતીસ લાખ રૂપીઆની કીમતની ગાડીઓ બનાવવામાં આવેછે.

ગાડીઓની સંખીઆ—ફરાંનસનાં પાએતખત પારીસ શેહેરમાં ચઉદમાં લુઇ રાજાનાં વખતમાં માંતર ૫૦૦૦ ગાડીઓ લોકોમાં વપરાતી હતી, પણ હાલ તાંહાંનાં રસતાઓ ઉપર બધી મલીને ૬૦૦૦૦ ગાડીઓ ફરેછે. મુંબઈમાં પણ રૂની કમાંણી થવા પછે લોકો ગાડી ઘોડે ઘણુ ફરવા લાગાછે.

દાનાઈની શીખાંમણ—"દોલતને ઘેરમાં દાખલ કરવી પણ દીલમાં દાખલ થવા દેવી નહી."

"દોલત સીવાએ બીજું કાંઈ નહી હોએતો આપણે માતબર થએઆ એમ સમજવું નહી."

"સારાં માણસ પોતાનો અને નઠારાં માણસો પોતાના પડોસીનો વીસવાસ કરતા નથી."

"તનદરોસતી એટલે મધીઅમપણું અને કસરત."

"મોટી ખુબી કરતાં નાહાની બુરાઈ તરત જણાએછે."

"નઠારા દોસત કરતાં સારા દુશમન ભલા. એક ફીલસુફને એક જણે પુછીઉં કે "તારા દુશમનોનો નાસ કાંએ નહી કરતો?" તે ફીલસુફે જવાબ દીધો કે તેઓ જીવતાછેતો હું વધારે દરીને ચાલું છઉં."

લાકડાંનું પુસતકખાંનું—વીએનાં શેહેરનાં સંગરહસથાંનને માટે નવી જાતનાં સો પુસતકો બનાંવવામાં આવેછે. તે પુસતકોનાં પુઠાં લાકડાંના તથા પીડ જાહાડની છાલની બનાવેલીછે અને ચોકસ જાહાડનું નાંમ તે ઉપર કોતરીને તેજ જાહાડનાં પાતરાં, ફુલ ઈતીઆદીનાં નમુનાં તે ચોપડીનાં સફાઓ ઉપર ચોંહોંટાડીઆંછે.

છ નહી હતો. તેણે પોતાની દીકરીનુ મન મનાવા માટે જાજી અડચણ લીધી નહી હતી, પણ તોબી અંદરખાનેથી તેનું દીલ મનોચેહેરને પોતાનો જમાઈ કરવા તરફ નહી હતું. તોબી તેથી ગોલશેહેર ઉપર કાંઈ અસર થઈતી નહી. તે પોતાનાં વર તરફ ખરા જીગરથી વલગેલી હતી. રાત અને દીસ તેને વર સીવાએ બીજો કસો વીચાર નહી હતો. મનોચેહેરનાં તન અને મંનની ખુબસુરતીને તે પોતા કરતાં વધારે ગણુતી હતી. વરને રીસ લાગે એવી એકુ માંગણી તે કરતી નહી હતી અથવા એવો એકુ શબદ વતીક તે બોલતી નહી હતી.

પણ આજે તે ખાવંદ તેને એખલી મેલીને ગએઓ હતો. આજે તે એકાંત પડીને ગમ કરતી હતી.

પરણીઆ પછે થોડાજ દીવસમાં એક દાહાડે જારે આ જોડું બગલમાં એક એકના હાથ લઈ બાગ મધે ફરતું હતું અને નીતીની વાતો કરતું હતું, તારે એકાએક ફરીબોરજ રાજો આવી લાગો અને ધમકાવીને તેઓને છુટાં પાડીઆં પછે મનોચેહેરને હોકમ કીધો કે તેણે તેની દીકરીની સંગત તજવી તથા તેના ગાંમમાથી જતો રેહેવું. તે વખતે આ શુંદર બાનુને કેવું લાગુ હશે. તેણે પોતાના બાપને ઘણા કાલાવાલા કીધા, મનોચેહેરે શું તકસીર કીધી તે પુછીઉં. પણ નહી, રાજાએ પોતાનો બોલ ફેરવીઓ નહી. તેણે કહેઉં કે "મનોચેહેર તુંને હું જનમ દેશનીકાલ કરૂં છઉં, માંટે તાકીદથી મારૂ ઘર અને ગામ છોડી જજે."

આ શું બનાવ! રાજાના મનમાં અચબુઓ શું પવન આવીઓ! આ મનમોવન જોડું તેનો ખોલાસો મેલવી શકીઉ નહી.

મનોચેહેરે બીજે દાહાડે ઘણી નાંચારીથી તઈઆરીઓ કીધી. તેની બાનુએ આખો દીવસ ગમમાં ગુજારીઓ અને તે પોતે પણ કાંઈ થોડો દુખી નહી થએઓ. અંતે ઘર અને ગામ છોડી જવાનો વખત થએઓ. અફસોસ! તે વખતે આ જોડાંને લાગેલી વીપતનો ચીતાર કોણ આપશે!

ગોલશેહેર અને મનોચેહેર જે બાગમાં બચગીથી રમતાં હતાં તેજ બાગમાં છુટાં પડતી વખતે વીચારમાં પડીઆં હતાં. ગોલશેહેર બોલતી કે "હું મારા ધણી અને બાપ તરફ સારી વફાદારી રાખું છઉ તારે મારા ઉપર આ જફા ગુજરેછે. પણ તે હું કેમ ખમશ! અરે! મનોચેહેર તમારા દીદાર પારકાઓ જોશે, તમારી ભેટ સઉ કોઈ લઈ શકશે અને મને ઓરતો રહી જશે."

મનોચેહેર પણ સરખી રીતે દુખી થતો હતો. તે બોલતો કે "શું ખોદાએ મારો નાસ કરવાનો વીચાર કીધોછે? શું તેણે એવું સરજેલુંછે કે હું મારી પરણી બાએડીને જુલમથી છોડું અને દેશનીકાલ થઈ ગામ બાહેર રેહું. વાહાલી બાનું તારા બાપને એવો શું વીચાર સુજીઓ હશે. તુંછે તો મારે મનસે દુનીઆછે, પણ તુંને તજુ તેમા દુનીઆ તજવા સરખુછે."

ગોલશેહેર ચાહાતી કે "ખોદાતાલા આજનો દીવસ લાંમબો કરે કે આપણુ વધારે વખત બેસીને ગમ કરીએ. ખોદા આજે રાત નહી પાડે કે મારો ધણી મને છોડી જાએ નહી."

પણ સાંજતો પડી ચુકી. સુરીઅ અસત પામીઓ અને મનોચેહેરને જવાની તલપ થઈ. આ માંરી બઈએરે અરસ પરસની વફાદારીનાં વચન આપીઆ. ગોલશેહેરે ઈઆદગારીને માંટે પોતાનાં વરને એક વીંટી પેહેડાવી જે તેના ખાવંદે બાહાલ રાખી અને મનોચેહેરે પોતાની બાએડીને એક બાંગડી આપી જે લઈને તે શુંદરી કબુલ થઈ કે મોહોત શુધી તેને હાથમાથી કાહાડવી નહી.

એ રીતે ઘણો વખત થઈ ગએઓ. અંધારૂ થએઉં તોબી આ લોકો છુટાં પડીઆં નહી. મનોચેહેર જતો અને પાછો આવતો હતો તથા એમ કરતાં લાંમબો વખત રહીને ગમ કરતો હતો. ગોલશેહેર રાત પડવા છતાં મેહેલમાં નહી આવી તેટલા માંટે તેનો બાપ બાગમા તેને જોવા ગએઓ. તાંહાં આ જોડાંને સાથે જોઈને તેણે તુરત મનોચેહેરને બુમ પાડી કહેઉ કે "ઓ નીચા, હજુર તું જતો નથી, પણ સેતાબી કર નહીતો હીઆં ને હીઆંજ તારો જીવ લેવશ." આ શબુનો સાંભલીને મનોચેહેર એક પલવારબી ઉભો રહેઓ નહી.

આ વખતે ગોલશેહેરના ગમને રાજો સારીપઠે સમજતો હતો. તેણે પોતાની દીકરીને નરમ પાડવાની કોશેશ કીધી, પણ ગોલશેહેર સમજી નહી. તે પોતાના જીવને ગાલો દેવા લાગી, પોતાના બાપને માટે ફરીઆદ કરવા લાગી અને એવી હાલતમાં પોતાના ઓરડામાં જઈને ઉંધે મસતકે પડી.

ખરેખર જુદાઈનો જખમ તીરની પઠે ઘણો કારી લાગેછે. વાંચનારીબાંનુઓ જારે એક વર બઈએરનું જોડું પોતાની જવાંનીના બાહારમાં દુનીઆંના સુખ અને એશ આરાંમમાં પોતાનો વખત કાહાડતું હોએ અને જારે તેઓના માએઆ તથા મોહોબત પોતાની ભરતીમાં હોએ તારે અચણુચો તેઓમાંના એકને હોકમ થાએ કે "ઉઠ, હીઆંથી જા અને પાછો આવતો ના" તારે તેઓને કેવો ગમ લાગે! એવા જરથાર અને બાએડીને છુટાં પડવાનો વખત તેઓને મોટાં શંકટ સરખોછે અને છેલી ભેટ તથા શેવટની સલાંમ કરતી વખતે દીલમાં કેવા જુસા ઉભાએછે તે ઘણી બાંનુઓને જાંણીતી વાતછે.

એટલાજ માટે ગોલશેહેર પોતાના ઓરડામાં આ વારતાની શરૂઆતમાં ટાંકેલા શબદો બોલતી હતી. જુદાઈનો જુસો એટલો ઉભાતો હતો કે મધરાત છતાં તે જમીન ઉપર પડી રહીને પોતાના વરને ઈઆદ કરતી હતી. તે ઘડીમાં બેશુધની પેઠે રેહેતી અને ઘડીમાં ચમકીને વફાદારીનાં કસમ લેતી. તે બોલતી હતી કે "જારે મેં લગણ કીધાં અને મારો હાથ મારા વાહાલા ધણીના હાથ સાથ જોડીઓ તારે મેં કેવી આશાઓ બાંધી હતી અને મેં શું શું ધારેઉં હતું! પણ ખરી વાતછે કે માણસ ધારેછે અને ખોદા બજાવેછે. મારી સરવે આશા ભંગ થઈછે, તોબી હું મારી વફાદારીને છોડશ નહી પછે મારી વફા ઉપર ગમે એટલી જફા કાંએ નહી પડે. આજથી હું સોગંદ ખાંઉંછઉં કે મારા વર સીવાએ બીજા કોઈને હું પસંદ કરશ નહી અને જાંહાં સુધી તે મને આવી નહી મલશે તાંહાં સુધી તેની આપેલી આ બાંગડી જોઈને હું તેને દરરોજ ઈઆદ કરશ."

એ તે ખરી બાએડી!

પરકરણ બીજું.

સાવકી માંનો સગો દીકરો.

શાહાજાદી ગોલશેહેરનો સરવે ગમ અને જુસો જારે જરા નરમ પડીઓ તારે તે વધારે સાવધપણે વીચાર કરવા બેઠી. પોતાના નોજવાંન ભરથારની જુદાઈનો સબબ શો થવાને તે ખંતી થઈ. એકાએક તેનાં બાપે પોતાના જમાઈને શા માંટે દેશનીકાલ કીધો તેનુ કારણ નહી જાંણવાથી ગોલશેહેરનાં મનમાં વસવસો પેદા થએઓ. તે પોતાના બાપતી આગલી પરીતી અને માએઆને હાલનાં વખતનાં ગુસા સાથ સરખાવા લાગી અને એ સઘલા વીચારથી તેનો ગુચવારો ઘણો વધી ગએઓ.

આવી હાલતમાં તેને દીલાસો દેવા માંટે રાજા ફરીબોરજ તેના ઓરડામાં દાખલ થએઓ. તેને આવતાંવાર તેની દીકરીથી સવાલ નાખવામાં આવીઓ કે મનોચેહેરને દેશનીકાલ કરવાની તથા ગોલશેહેરને દુખી કરવાની મતલબ શું ? રાજાએ પોતાની મતલબ જાહેર કીધી નહી પણ દીકરીને શીખામણ દેવા બેઠો. તે બોલીઓ કે, "ચેરી છોકરી તું તારા જવાંન લોહીને લીધે વીચાર વગર નાંદાનીએતનાં કાંમો કરેછે. તારા વર તરફ મને ઘણો ગુસોછે અને તેને જમાઈ દાખલ કબુલ કરતાં મને પોતાને શરમ લાગેછે."

ગોલશેહેર—બાવા તે નીરદોશ જવાંને શું તકસીર કીધી કે તમો તેને ધીકારોછો !

રાજા—દીકરી તેના ગુણુતો સારાછે. તોબી તે રાજાનો જમાઈ થવાને લાએક નહી હતો. તે મારા એક નોકરનો છોકરો, તેને તું વર દાખલ ગણે એ મારાં ખાંનદાંનને એક એબ થઇ પડે. શાહાજાદીઓ સાથ પરણવાને શાહાજાદા જોઈએ.

ગોલશેહેર—પણ તે કાંઈ ઓછો નહી હતો. એક સરદારની તાખમનો, કેલવાએલો, કાબેલ અને કહરેલ મારો મનોચેહેરછે, અને આ દુનીઆંની એકબી સ્ત્રી તેને લાએકની હું ગણતી નથી. બાવાજી તમે તેને બચગીથી તમારા છોકરાના સરખા પીઆરથી રાખીઓ. મારી બચગીની રમત એની સાથે તમે ઠરાવી અને જારે મોટી વએ હમે ખરી દોસતી ઉપર આવીઆં તારે તેને એકાએક દુર કરવાની તમારી કાંઇબી મતલબ હશે.

તે મતલબને છુપાવાનો ફરીબરોજનો વીચારજ નહી હતો. તે તુરત બોલીઓ કે—"હટીલી છોકરી—હા મારી મતલબ હતી અને તે એજ કે મારી તથા તારી નજર આગલથીં તેને દુર કરૂં અને તારે લાએક જે બીજો ધણીછે તેની સાથ તુંને પરણાઉં. ગોલશેહેર તું આપણા શાહાજાદા પશંગ વીશે શું વીચારેછે ? હલકા મનોચેહેર કરતાં તે ઘણે દરજે સારોછે."

ગોલશેહેર—તોબા—તોબા ખોદા ! બાવા તમે શું વાત કરોછો ? તમેજ મને શીખવેલુંછે કે વચણ ટોડવો નહી, અને તમે મારો એક પવીતર વચણ ટોડવા માંગોછો. હું પરણી ચુકી, એક ધણીની ધણીઆંની થઇ ચુકી, તારે તમે તે લગણને રદ ગણી મારો કોલ ઉંધો વલાવોછો. ના—મોહોત સુધી એ પાપતું કાંમ હું કરનાર નથી.

રાજા—તું ઘણી બેવકુફછે. તું એટલો વીચાર નથી કરતી કે જે ધણીને હું પસંદ કરૂંછઉં તે પાદશાહાનો દીકરો છે. તેં જે લગણ કીધાંછે તે અનઘટતાંછે માંટે તેને તોડવામાં કાંઈ પાપ નથી.

ગોલશેહેર—બસ બાવા બસ. એવા એક પાદશાહાનાં દીકરા સાથ પરણુ તેનાં કરતાં હું એક ભરવાડની છોકરી હતે અને મનોચેહેરને મારો ખાવંદ કરતે તે બેહેતર. અરે ! એ નીચ અને નાદાન શાહાજાદા પશંગને ખાતર તમે મારા બેગુલા ધણીને દુર કીધોછે. ઠીકછે, તેને માંથે ખોદાની મેહેરછે, અને તે જાંહાં જાએ તાંહાં જીવતો રેહે એટલે મને દીલાસો મલશે. હું તમુને આ છેલીવાર કહુ છઉં કે સત વચણથી હું મારા ધણી તરફ બંધાએલી છઉં અને તમે ગમે એટલી જફા પાડો તોપણ મારી વફાને હું છોડશ નહી.

આ પકા ઠરાવનાં શખુનો સાંભલીને ફરીબરોજ નરમ અને નીરાસ થઇ ગએઓ. તેણે વીચારીઉં કે "મનોચેહેરની ઈઆદ હજુરતો એ છોકરીનાં મનમાં તાજીછે, પણ જારે તેને તે ભુલી જશે તારે મારી દરખાસતને કબુલ રાખશે."

હવે આ શાહાજાદા પશંગ વીશે થોડીક હકીકત જણાંવવી જોઇએ. શાહાજાદી ગોલશેહેરની માં મરણ પામવા પછે હમણાં તેનાં બાપ રાજા ફરીબરોજે એક બીજી રાંણી સાથે નેકા કીધા હતા. તે રાંણીનુ નાંમ અરનવાજ કરીને હતું. આ રાંણી ગોલશેહેરની શાવકી મા હતી અને આ શુંદરી તેને માં તરીકેનું માન આપવાને સદા તઇઆર હતી. પણ એજ રાણીને એક આગલા વરથી એક શાહાજાદો જનમીઓ હતો. તેનુ નાંમ પશંગ કરીને હતું અને જારે ફરીબરોજે અરનવાજ સાથ બીજાં લગણ કીધાં તારે શાહાજાદો પશંગ ઉમરે પુગેલો હતો, જેને તેની માં પોતાની સાથે લેતી આવી હતી. એ માની ઘણી મરજી હતી કે તેનો સગો દીકરો પશંગ તેની શાવકી દીકરી ગોલશેહેર સાથ પરણે. તેમાં રાંણી પોતાનાં દીકરાની મતલબ સાંધતી હતી, પણ મનોચેહેરને તે વચમાંનો કતરો સમજતી હતી અને તે બીચારો જે દેશનીકાલ થએઓ તે આ ઓરતની ઉસકેરણીથી હતું.

તોપણ અરનવાજ ગોલશેહેરનાં મોહોડાં ઉપર ઘણી મીઠી થતી હતી. ગોલશેહેર તેને માનાં તોલની ગણીને પોતાનો છુપો બલાપો કેહેતી હતી, અને તે સાંભલી લઈને રાણીજી રાજાને ઉશકેરવામાં વધારે ફાવતી હતી. તે તરેહવાર તાલ અને તલાવટથી સમજાવતી હતી કે "આ એક નાદાન હલકી બુનીઆદનો છોકરો તમારી માહાતાબ સરખી દીકરીનો વર થાએ એ પાદશાહાનાં નાંમને લાએક નથી. શું શાહાજાદાઓનો તોટોછે ? આપણો પશંગ મને ઘણો લાએક દેખાએછે તેની સાથે ગોલશેહેરનુ જોડું બન બેસાડો." આ સઘલી ઉસકેરણી ઉપર રાજા લોભાતો હતો અને રાણીનો શુખન રદ નહી કરવા માંટે તેણે મનોચેહેરને દેશનીકાલ કીધો હતો, એવી ગરીબ બીચારી શાહાજાદીને ખબર નહી હતી.

જારે તે માંન પામેલો નર મેહેલમાંથી દુર થએઓ તારે રાણી અરનવાજને મોટી ખુશી ઉપજી. તેણે વીચારીઉં કે મનોચેહેર ગએઓ તેમાં અરધી અડચણ મટી અને બાકીની અડચણ ટાલીને પોતાના દીકરા સાથના લગણ મેલાં કરવાને તેણે મેહેનત જારી રાખી. પેહેલાંતો રાજાને સ

મજાવીઉ કે "ગોલશેહેરને જે ગમ લાગોછે તેથી વખતે એ શુંદરી કદાચ કુવો તલાવ પુરીને જીવ આપશે, તેનો સંભાલ કરવો ઘટેછે" એ ઉપરથી રાજાએ શાહાજાદીને તેની આ શાવકી માના કબજામાં આપી અને તકેદારી રાખવાનું તેને ફરમાંવીઉં. એ રાંણીની મરજી પરમાણેનું એક કાંમ થએઉં અને એથી એક બીજી અડચણ મટી એમ વીચારીઉં.

હજીુર કેટલીક અડચણો બાકી હતી. ગોલશેહેરનો પીલસુમ નામનો એક જઈફ ચાકર હતો. તે આ શાહાજાદીને સલાહાનો આપનાર, દીલાસો દેનાર તથા મદદગાર હતો. બલકે આ ચાકર શાહાજાદીનો ગોએઆ એક છુપો મીતર હતો. તે ઉપરથી બનતાં સુધી તેને પણ થાર મારવાનો રાંણીએ ઠરાવ કીવો. અરનવાજ લોકોમાં ઘણી હોશીઆર ખપતી હતી. તે ડાકટરોની દોસતી માંડતી, તથા દવાઓ બનાવતી અને બીજાં એવાં કાંમોમાં વખત કાહાડતી હતી, માટે આ વખતે તેણે એક હજીર નામના હકીમ પાસેથી જેહેરી રોપો માંગીઓ. સરવે વઈદોમાં હજીર ઘણો શીઆંનો હતો, તથા રાંણી અરનવાજની ચાલ ઉપર પેહેલેથીજ શક લાવતો હતો. તેણે આ રાંણીને માગવા મુજબ એક રોપો લાવી આપીઓ ખરો, પણ તે ખરેખર જેહેરી નહી હતો. તે રોપામા એવો ખવાશ હતો કે તે જે જીવજંતના ખાવામાં આવે તે ઘણોવાર સુધી બેસુધ થાએ અને આસપાસના આદમીઓ તેને મુવેલું સમજે—પણ તે ખરેખર મરણ પાંમે નહી. એ રોપો લઈને રાંણી ખુશી થવા લાગી. તેણે પીલસુમ ચાકરને પોતાની પાસે બોલાવીઓ અને તેની શેઠાંણી ગોલશેહેરની ખબર પુછી. પીલસુમ ફરીઆદ કરવા લાગો કે "મારાં બાઈ પોતાનો ગમ છોડતાં નથી, પણ રાત અને દીન આસુનો વરસાદ વરસાવેછે." રાંણીએ એ ઉપરથી દલગીરી દેખાડી અને વાત કરતાં પોતાના હાથ માથી ઉપયો રોપો નાખી દીધો. પીલસુમે તે ઉંચકી લઈને રાણીને આપીઓ, પણ રાંણીએ તે લેવાને ના પાડી ને કહેઉ કે "ભલા પીલસુમ એ રોપાને તુંજ રાખ. તે ઘણો કીમતી છે પણ મારી પાસે તેમાંનાં ઘણાછે. તું તારી શેઠાણી તરફ જે ઈમાંનદારી ધરાવેછે તેનાં બદલામાં હું તુંને એ ભેટ આપુ છઉ. તું એ લે અને જારે કોઈવાર માંદગીની નીશાંન જણાએ તારે એનુ એકજ પાતરૂં તરત તારા દરદને દુર કરશે." પીલસુમે તે રોપાને પોતાની પાસે રાખીઓ, અને રાંણી વીચારવા લાગી કે એ ખાધાથી જારે તે મરશે તારે પછે ગોલશેહેર મદદગાર વગરની થઈ પડશે અને પછે હું મારી મતલબમાં વધારે ફાવશ.

છેલે રાંણીએ પોતાનાં સગા દીકરા પશંગને ભલામણ કીધી કે તેણે શાહાજાદી ગોલશેહેરની પુઠ છોડવી નહી. તેણે કહેઉં કે "દીકરા તારે વાસતે આવી સારી બાએડી મેલવવાની હું મેહેનત કરૂ છઉ, તારે તું જરા વધારે દાહેઓ થઈને ફર. ગોલશેહેરની આગલ જા, તેની સાથે વાત કર, તેને પટાવ અને તેનાં મન ઉપર અસર કર." શાહાજાદા પશંગે એ વાત કબુલ કીધી અને એ માં દીકરાં દુવા માંગવા લાગાં કે આટલી બધી વચે નડતી અડચણો મટવા પછે ખોદાતાલા આ બાંનુમાં એવો ગુણ મેલે કે જેથી તે પોતાનાં મનોચેહેરને ધીકારીને પશંગને પસંદ કરે.

એમજ બનશે કે નહી તે હવે જોવાનુંછે.

પરકરણ તરીજું.

પરીતીની પરીખશા.

મનોચેહેર કાંહાં ગએઓ ? તેની બાંનુ દાહાડામાં દસ વખત એ સવાલ પુછી રહી હતી અને કદાચ વાંચનારાંઓ પણ એજ સવાલ પુછતાં હશે. તેને રાજાએ દેશનીકાલ કીધો અને તે પોતાની મોહોરદારની મોહોબત ભરેલી ભેટ લઈને રવાંને થએઓ તેવો કાંહાં જાઈ રહેઓ ? તે શેહેરમાંથીતો ગએઓજ હશે, કારણ કે તાંહાં તે નહી રેહે. એટલા માટે રાજાએ પુરતી ચોકી રખાવી હતી.

આ પરખેઆત ગરહસથે પોતાના શેવટની જગા દાખલ મદાએનને પસંદ કીધી હતી. તેણે પોતાના બાપીકા દેશ અને પોતાની પરણી બાએડીની મુલાકાત કરવાની સરવે આશા છોડી હતી અને મોહોરદારે તેની ભેટ કીધેલી વીટીમાં તેની સરવે સીકલને ઈઆદ કરી મુસાફરીમાં તે વીટીને જોઈને આનંદ અને સબુરી પાંમતો હતો. એવી હાલતમાં તે એકજ દીવસની મુસાફરીથી ઠરાવેલાં શેહેરમાં આવી પુગો જાંહાં એક આબરૂવાલા વતનીના ઘરમાં ઉતારો કીધો અને સારી મીતરાચારીથી સરવે લોકોમાં રહેઓ હતો. જે ઘરમાં તે ઉતરીઓ હતો, તે પારકાં દેશના લોકોને રેહેવા માટેજ હતું અને તેથી કરીને જારે મનોચેહેર તાંહાં જઈ પુગો તારે તાંહાં દેશેદેશના જુદા જુદા રેહેવાસીઓ ઉતારો કરીને પડેલાં હતાં. તેઓ વચે અરસપરસ સારી મીતરાચારી હતી અને તેઓમાંના કેટલાક મનોચેહેરની ઓલખાનવાલા નીકલીઆ હતા. તેઓએ આ નવા પહરોણાને મુબારકબાદી આપી મોટા પીઆરથી પોતાની સાથે રાખીઓ અને તેણે પોતાના હસમુખા સવભાવ તથા મીલનસારપણાથી સરવે કોઈનો પીઆર મેલવીઓ. મનોચેહેરે આવા સારા મીતરો આ જગામાં મેલવીઆ માટે ખોદાનો ઉપકાર માંનીઓ અને વીચારીઉ કે બીજી સહવારનાં તેની દીલદાર ગોલશેહેરને કાગજની મારફતે આ સરવે હકીકતથી વાકેફ કરવી.

પણ માંણસ જુદુ ધારેછે અને ખોદા જુદુ કરેછે. બીજે દાહાડો ઉગે તેની આગમચ એવો બનાવ બની ગએઓ કે જેની કોઈનાં સપનાંમાંબી વકી નહી હતી.

ગોલશેહેરે પોતાનાં વાહાલા ખાવંદને જે વીટી ઈઆદગારીની ઈધાંણી દાખલ આપી હતી તે વીટી અતીઘણી કીમતી હતી અને મનોચેહેરે ઠરાવ કીવો હતો કે જાંહાંસુધી તે તેને આંગલે રેહેશે તાંહાંસુધી તે વીટી આપનાર સીવાએ બીજી કોઈ ઓરતને તે કદી ઈઆદ કરશે નહી. આ વીટી ઉપર ઉપલી મંડલીમાનાં મીનોચેહેરનાં એક મીતરની નજર પડી. તેણે તે વીટી વીશે હકીકત પુછી, જેથી મનોચેહેરે મોટી ગરૂરીથી પોતાની બાનુની વાત કહી તથા તે પોતાની વીટીને કેટલી કીમતી ગણેછે તે જાહેર કીધું. તે બોલીઓ કે "ભાઈઓ તમે મારી હકીકતથી અચરત થશો પણ હું તમુને કેહુ છંઉ કે મારી બાંનુના સરખી ખુબસુરત તેમજ તેનાં સરખી વફાદાર નારી તમે કેથે જોઈ નહી હશે તેની ઈમાંનદારી મારા હઈડાંમાં કોતરેલીછે. તેની નેકી મારી છાતીમાં દબાઈછે અને આ તેની વીટી મારે મનથી દુનીઆંનાં તમામ જહવેરાત કરતાં સરસછે."

એ ભાશાંણ ઉપરથી વાત આગલ ચાલી. મંડલીમાં કાવે

નામનો એક તુરાંની હતો અને તેની ઘણી મરજી હતી કે આ
વાત આગલ વધે તથા મનોચેહેર પોતાની વીટી તેને બખ
શી દીએ. માટે તે બોલીઓ કે "શું મનોચેહેર ભાઇ પોતા
ની ઓરત ઉપર મલકાએછે! પણ તે ખોદા માલુમ કેટલા
જણને ગજવાંમાં મેલીને ફરતી હશે. સાહેબ તમુને ખબર
નથી કે ઓરત જાત બેઇમાનછે?"

મનોચેહેર પોતાની બાંનુને આ અપમાનમાંથી છોડવી
આ વીના રહેઓ નહી. "કાવે, તમારા એ વીચારમાં ભુલ
છે. હમારાં ઇરાણ દેશની ઓરતો એવી નથી કે બેવફાઇનો
બટો તેઓ ઉપર કદીબી ચોંહોંટે."

આ વાત સાંભલી બીજાં દેશવાલાઓને જરા ગુસો લા
ગો. તે મંડલીમાં જે ઇઉનાની હતો તે બોલીઓ કે "માફ
કરજો સાહેબ, એ કાંઇ સાચી વાત નથી. હમારાં ઇઉનાન
દેશની સ્ત્રીઓના સરખી નેક અને શુંદર સ્ત્રી દુનીઆંમાં કે
થે મલવાની નથી." તેજ પરમાણે એક રૂમી બોલીઓ કે હ
મારાં "રોમ શેહેરની ઓરતો તમારી ઇઉનાની અને ઇરાણી
ઓને ટકર મારે એવીછે—સમજીઆ?"

પણ મનોચેહેર સમજીઓ નહી હતો. તેની ખાતરી
હતી કે તેની બાએડી સઉથી સરસ વફા રાખતી હતી અને
આ મીજલશીઓનીબી ખાતરી કરવાને તે ખંતી હતો. તે બો
લીઓ કે—"ભાઇઓ પોતપોતાનું સઉને લાગે. તમો સરવે
ની બેહેનપણીઓને પુરતું માન આપવા છતાં હું કહું છઉં
કે તમારાં આખાં મદાએનને શું પણ આખી પરૂથવીમાં કોઇ
એવો નર નહી હશે કે જે આ બાબદમાં મારી ઉપર ફતેહ
મેલવે અને મને મારી ઓરતની બેઇમાંની સાબેત કરી
આપે."

એ કાંમ માંથે ઉઠાવાની, તથા ગોલશેહેરને જોવાની કા
વેની ઘણી મરજી હતી. તે બોલીઓ કે "મેહેરબાન મનો
ચેહેર શું તમો એવુંજ વીચારોછો કે તમારી બાંનુ તમારીજ
તરફ દીલદારી રાખેછે?"

મનોચેહેર—હા. તેણે પોતાની ઇઆદગારીને માંટે
મને આ વીટી આપીછે અને તે શુંદરને મેં જે બાંગડી પેહે
ડાવીછે તે પેહેડતી વખતે તેણે કસમ ખાધાછે કે હમો બેમાંનાં
એક મરે નહી તાંહાંસુધી તે બાંગડીને કદી હાથમાંથી કાહાડશે
નહી અને તેને આપનાર સીવાએ બીજા કોઇનો વીચાર ક
રશે નહી.

કાવે—અને તમે તેનાં કસમ ઉપર ઇતબાર રાખોછો?
નહી સાહેબ, તમે ઠગાવોછો. ઓરતની જાત તે મીનના
સરખી નરમછે. તેનાં ઉપર એટલો વીસવાસ રાખવો બેજાછે.

મનોચેહેર—તમારા એવા બોલવાથી હું કદી તેનાં
ઉપર શક લઇ જવશ નહી.

કાવે—અને કદાચ તેનાં કસમ તુટેતો? કદાચ તે બે
ઇમાંન ઠરેતો?

મનોચેહેર—એમ કદી બનશેતો નહી, અને તે છતાં
જો એ વાતની તમે પુરવારી લાવોતો આ તેની વીટી મારી
આંગલીને લાએક નથી.

કાવે—ઠીકછે. તમે તારે સરત બકશો? જે બાંગડી
તમે તેને ભેટ કીધીછે, તેજ બાંગડી જો તે મનમોવન ઓ
રત મને ભેટ કરે અને તેજ બાંગડી જો હું તમુને લાવી
દેખાડુતો પછે આ વીટી તમે મને આપી દેશો? કબુલ થાવો?

મનોચેહેર જરાં શરાબના બાહારમાં હતો તે કબુલ થએ
ઓ. કાવેએ મંડલીમાનાં બીજા શખસોને આ સાટાનાં શાખ
સી રાખીઆ, એટલુંજ નહી પણ ઉપલી મતલબનું લખત
થએઉં. મનોચેહેરે વીચારીઉ કે ગોલશેહેરનાં પાક ઇમાનની
આ શખસોની ખાતરી કરવાની એ જેવી બીજી રીત એકે
નથી અને તે જોગવાઇ તેને મલી માંટે તે ઘણો ખુશી હતો.

તુરાની કાવે તેજ રાતનાં તાંહાંથી રવાંને થએઓ. તે
ણે એક જોખમ ભરેલું કાંમ માથે લીધુ હતું અને તેથી ક
રીને તેને અતી મોટી ઇનતેજારી લાગી હતી. ગોલશેહેરની
બાંગડી કોઇબી રીતે મેલવવાનાં ઉપાએઓનો તે વીચાર કર
તો હતો અને તેવા વીચારમાં ને વીચારમાં તેણે જે લાંબી
મનજલો કીધી હતી તેથી કાવેને જરાબી થાક લાગતી નહી
હતી. અગર જો બાંગડી લાવી નથી આપીતો લોકમાં તેને
ખરાબ લાગે એટલુજ નહી પણ કદાચ મનોચેહેર પોતાની
માહાતાબ સરખી બાંનુના વેરને માટે તેનો જીવ લીએ એ
વી તેને ધાસતી હતી. માંટે પોતાનાં કાંમમાં ફતેહ પાંમવા
ની ઉમેદમાં તેણે ઘણી જહડફથી મુસાફરી કીધી અને પરોઢી
ઉ થવાની આગમચતો તે ફરીબોરજનાં રાજની નજદીક આ
વી પુગો.

સહવાર પડતાંજ આ શખસે પેહેલ વેહેલાં બાંનું ગો
લશેહેરનાં નીમખહલાલ ખીદમતગાર પીલસુમની મુલાકાત
લીધી અને તેને અરજ કીધી કે તેનાં શેઠ મનોચેહેરે મદીએન
થી તેને એક કાગજ આપી મોકલીઓછે, માંટે બાનુ ગોલશે
હેરની પાસે તેને લઇ જવો. આ વાત ભલા પીલસુમે બા
હાલ રાખી. તે કાવેને પોતાની સાથે પોતાની સુંદર શેઠાં
ણીની સાંમે લઇ આવીઓ અને જેવી ગોલશેહેરને ખબર
કીધી કે આ તેનાં ભરથારનો એક કાસદછે, તેવીજ તે નેક
અબલાએ પોતાનુ સરવે કાંમ પડતુ મેલી પેહેલાં આ કાસદ
ને પોતાનાં ઓરડામાં દાખલ કીધો અને મોટા હરખથી તે
ણે આપેલુ કાગજ ઉખેડી વાંચીઉ. તેમાં લખીઉં હતું કે,"આ
કાગજ લાવનાર મારો એક મીતરછે, તે મારી તરફ મેહેરબા
ની ભરેલો અને ભલમણસાઇથી રહેઓછે અને મારી વાહા
લી બાનુને મલવાને તે ઘણો ખુશી હોવાથી મેં તેને તમારી
તરફ મોકલીઓછે."

કાગજ વાંચીને બાનુ ગોલશેહેર એટલોતો આનંદ પા
મી કે ઘડીભર પોતાનાં સરવે ગમને ભુલી ગઇ અને પોતાનાં
સરેસતા પરમાંણે ખુશ મીજાજ તથા હસતે ચેહેરે કાવેને બે
સાંડી તેની સાથ વાત કરવા લાગી. પણ આ તુરાની તેની સા
થ વાત શું કરે? જે ઓરડામાં તે ઉભો હતો તે ઓરડો આ
પુનેમી ચાંદનાં પરતાપથી ગોએઆ જલેહ મારતો હતો અને
બાંનુ ગોલશેહેર તેમાં હીરાની મીશાલે દીપતી હતી. તેણે જો
ઇઉતો જે બાંગડીની લુટને માંટે તે આવીઓ હતો તે તેનાં
સફેદ હાથ ઉપર સીણગાર પામી હતી અને બાનુ ગોલશેહેર
તેને વારે ઘડીએ હાથ લગાડી તપાસતી હતી. માંટે તે મેલ
વવાનો ઉપાએ શું કરવો? આ તેનાં મનમાં મોટો વીચાર
હતો અને તેને ખાતર ગોએઆ તે ઘેલો થએઓ હતો.

દુનીઆંનો મુસાફર.

પત્ર ૧૩

પીઆરાં બેહેન,

ઈંગલંડ દેશનો જે હેવાલ ગઈ વખતથી બાકી રહેઓછે તે આ કાગજમાં વધારે લખવાની આગમચ

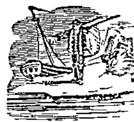
પરથમ એક ઈંગરેજનો નાંહાંનો ચીતાર તમુને ભેટ કરૂં છઊં. એવા તમાંમ ઈંગરેજોની આ દેશમાં વસતીછે. આ પણ માંથે ઈંગલંડનું રાજ હોવાથી તમારી તરફ ઈંગરેજોની જે મોટી સંખીઆછે તે ઊપરથી આ લોકો કોણછે અને તેઓ કેવો પોશાક પેહેડેછે તે તમુને લખી જણાવવાની અગત નથી. તોપણ હું એશીઆખંડનાં જે દેશોમાં ફરી આવીઓ છઊં તે ઘણાંખરાં દેશોનાં રેહેવાશીઓનાં ચીતર મેં તમારી ઊપર બીડીઆં છે, માટેજ એક ઈંગરેજ મરદ અને ઓરતની તસવીર

તમોને બીડવાનું મેં દરૂસત ધારીઊંછે.

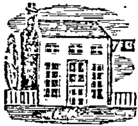
ઈંગલંડનાં રેહેવાસીઓ ઘણાં ઊદીઓગી, અને અકલમંદછે. તમે મુંબઈમાં જે ઈંગરેજોને જોવોછો તેથી હીઆંનાં લોકો જુદો ખવાશ દેખાડેછે. તમારી તરફ વાલા ઘણાંઓતો મીજાજી, જુલમી અને એખલપેટા હોએછે. હીઆંનાં ઈંગરેજો ઘણાંજ ઠંડા શવભાવનાંછે તથા પરદેશીઓને માંન આપેછે. અગત કરીને હીઆંની સ્રીઓની ચાલ પસંદ કરવા જોગછે. એકતો ઠંડી હવાને લીધે તેઓ આસુદાં અને ખુબસુરતછે, તથા વલી પોતાના મીઠાશ અને નમનતાઈથી ઘર અને ગાંમને તેઓ ઘણા ખુશી કરેછે. ઈંગરેજ સ્રીઓ કેલવણી પાંમેલી હોએછે, માટે ભરથાર તથા બચાં તરફની ફરજ એટલી સમજેછે કે માંટીને કાંઈ મેહેનત પડતી નથી અથવા ઘર અને બાએડી છોકરાં મેલીને તેને સુખને માટે બાહેર જવું પડતું નથી. તેઓની મુખીઅ ખાંમી તેઓના પોશાકમાંછે જેની પછવાડે વરને ઘણો ખરચ કરવો પડેછે. એ પોશાકનો ઘેરાવો ઘણો મોટો હોએછે. અને બે માંણસોનાં જેટલી તેથી જગા રોકાએછે. ઈંગરેજ સ્રીઓ આપણી ઓરતોને જોવાને ઘણી રાજીછે અને જેઓ સાથ મને વાત થાએછે તેઓ મને મારી બાએડીને તેડાવા કેહેછે! આ લોકોમાં કોઈ લુછાબીછે, પણ તેટલા માટે પરજા દાખલની તેઓની ખુબીઓ વખાણવી ઘટેછે. તેઓ ઘણું કરીને સાચું બોલેછે, કબુલાતોને પાલવામાં ઘણા ચુસતછે, તથા હીમતવાન અને મોટાં કાંમ માંથે ઊઠાવનારાછે.

અગરજો તમે હીંઆંના રસતાઓ ઊપર ફરવા નીકલોતો કદી એમ નહી વીચારો કે એજ દેશ એક હજાર વરસની વાત ઊપર એટલુંતો જંગલી હતું કે લોકોને પેહેડવાના કપડાં નહી હતાં ઈઆ કશી પરકારનું સુખ નહી હતું. પણ તે દાહાડો ફેરવાઈ ગએઓ છે. આજેતો વસતી વધીછે, લોકો મોટા મેહેલોમાં વસેછે અને સરવે ઠેકાણે દોલત તથા આબાદાંની જોવામાં આવેછે. સરવે જાતના ઊદીઓગમાં પરજા રોકાઈછે, અને સરવે ધંધાદારી કેલવણી પાંમેલાછે. એક હલકા માછી (જેનું ચીતર મેં હીઆં આપીઊંછે) થી વેપારી અને ઊમરાવ સરવે જણ કેલવણી પાંમેલાછે. કેલવણીને માટે હીઆં વરસ દાહાડે કરોડો રૂપીઆ ખરચાએછે. એવો ખરચ ઈઊરોપખંડમાં બધે ઠેકાણે થાએછે.

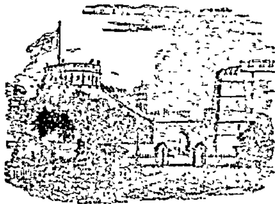
એ કેલવણીનું પરીનામ એવું નીપજીઊંછે કે ઈંગરેજો સુધારાના કાંમમાં ઘણા આગલ પડીઆછે. એલમ અને હોનરે હીઆં એટલુંતો કીધુંછે કે દરએક ચીજ ગોએઆ માંણસને તાબેછે. ગાંમે ગાંમ રેલવે દોડેછે, અને નદીની નીચે તથા શેહેરનાં રસતાઓની નીચે પણ મોટી સડકો બાંધેલીછે. હીંઆં કાચના મેહેલો બનાવેલાછે, તેમાં ગરમ હવામાં ઊગતાં જાહાડને પણ ગરમી આપી ઊગાડવામાં આવેછે. હીંઆં દુકાંનોમાં કાચના બારણાછે, તથા રસતાઓ પોહોલા અને સાફછે. હીંઆં ઘણાખરા ધંધામાં સાંચો કાંમે લાગેછે, બાફ, પાણી અને પવણની દરએક ઊપીઓગી કાંમમાં મદદ લેવામાં આવેછે. ખેતીવાડીનાં કાંમમાં સાંચા ચાલેછે. દલવાના કાંમમાં પવનચકીઓ વપરાએછે.

ઈંગલંડનુ પાએતખત લંડન શેહેરછે. હીઆં નાં મોટા રસતાઓ ઊપરની ઈમારતો એકસરખી અને આ ચીતરની ઢપને મલતી હોએછે. મોહોલામાંનાં ઘણાંખરાં

ઘરોને લગતો નાહાનો સરખો બાગ હોએછે. એટલી ખોલી જગાથી ઘરમાં વસનારાંઓને ફાએદો એ થાએછે કે તેઓને ફરવા હરવાની તથા બચાંઓને કસરતની જગા મલેછે. દરએક ઘરમાં ધુમાડીઆં હોએછે, તેથી બબરચીખાંનાંનો સઘલો ધુમાડો ઊપર જાએછે અને વસનારાઓની અડચણ મટેછે, એટલુંજ નહી પણ તેથી ઘર ધનીઆંણીને બબરચીખાંનાંમાં રાંધવાનુ કાંમ કરતાં ગોએઆ મોજ ઊપજે છે. રાંધણીમાં ખોરાક પકાવવામાં એક જાતની કસરતછે પણ ધુમાડા અને અગવડમાં તે કાંમ કીધાથી તનદરોસતીને જે નુકસાંન પોહોંચેછે તે હીઆં નથી. મોહોલાઓમાંનાં ઘરોનાં બારણાં બંધ રેહેછે. જો કોઈને મલવા જઈએતો બારણાંમાંનો ઘાંટ વગાડવાથી ચાકરડી બારણું ઊઘાડી આપણને અંદર લઈ જાએછે. હીઆં ઘરઘતુ ચાકરીમાં મરદો કરતાં ઓરતો ઘણી કાંમે લાગીછે. એ શીવાએ હીઆંની ગરીબ સ્ત્રીઓ આરીસામાં તથા બીજે ઠેકાંણે ઘણા ધંધા કરેછે.

આ શેહેરની જાહેર જગાઓ જોવા લાએકછે. આ વીડસર કાસટલ નાંમનાં મેહેલનું ચીતરછે. એ

મેહેલમાં નાંમદાર રાંણી વસેછે. તે લંડનથી આસરે વીસ માઈલ દુરછે. તે ઘણો રોનકદાર અને રલીઆંમનો મેહેલછે. તે બાહેરથી કીલાનાં જેવો લાગેછે. તે ૮૦૦ વરસનો જુનોછે, અને વખત પરમાંણે તેમાં ફેરફાર થતો આવીઓછે. એ મેહેલનો બાગ ચાર માઈલ લાંબોછે અને મેહેલે પોતેબી મોટી જગા રોકીછે. તેમાં લેટ લેવાનાં, નાંચ આપવાનાં, ખેતાબો આપવાનાં અને એવાં બીજાં ઘણાં મોટાં દીવાંનખાંનાંઓ બાંધેલાંછે તથા તે મધે દબદબા ભરેલી ગોઠવણોછે. એ તથા બીજા ઘણા મોટા મેહેલો પાદશાહોને માટેછે, પણ તમે લોકોને માટે બાંધેલાં મેહેલ વીશે કાંઈ સાંભલીશેંછે! હીઆં તેવુંબીછે. ચોકસ મોટી અને રોણકદાર ઈમારતો પરજાને માટે બાંધેલી હોએછે. તેમાં દુનીઆંની કારીગીરીની તથા બીજી વસતુઓ એકઠી થાએ છે અને તેને સંગરહસથાંન કેહેછે. તે શીવાએ લોકોને ફરવા માટે મોટા બાગો અને મેદાંનો બનાવેલાંછે, તેમાં મોટાં પુતલાં અને બેશુમાર ફુવારાઓછે. સાંજને વખતે તેમાં ઘણોજ રલીઆંમનો દેખાવ થાએછે.

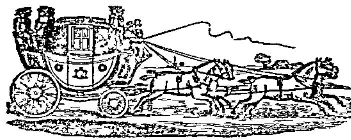
ઈંગલંડમાં જાહેર તથા જોવા લાએક ઈમારતો બેશુમારછે. તેમાં કેટલાંક દેવલો ઘણાં સરસછે. "વેસટ મીનસટર આબી" નાંમનું પુરાંણું દેવલ જેનો

ચીતાર હીંઆં આપીઓછે તેમાં આજ સદીઓ થઈ નાંમીચા રાજાઓની લાસ દટાતી આવીછે. "સેંટ પાલસ" નાંમનું દેવલ ખરેખર હોનરની એક અજાએબીછે. તેને બાંધવા પાછલ સવા કરોડ રૂપીઆનો ખરચ થએલોછે. તે દેવલે પોણા લાખથી વધારે ફુટ જગા રોકીછે. તે ૫૧૦ ફુટ લાંબુ અને ૪૦૪ ફીટ ઊંચું દેવલછે. તેનાં એખલા કટેરાને માટે બસો ટન લોહોડું ખપેલુંછે, તેમાં ઘણો ભાગ સંગેમરમરથી બાંધેલોછે અને તેમાં જે કાંઈ જોવાનુંછે તેનો નજર વગર બીજાં કશાંથી પુરતો વીચાર આવવાનો નથી.

ઈંગલંડનાં લોકો મોજીલા ઘણાછે. જેમ તેઓ ધરમ કરેછે, તેમજ મોજ ઊપરબી પઈસો ખરચેછે.

ઘણા ઊમરાવો ચાર ઘોડાની ગાડીમાં બેસેછે. ગાડી

નાં કરતાં ઘોડાના લોકોમાં મોટો શોખછે. મરદોની સાથે ઓરતો પણ ઘોડસવાર થઈ ફરેછે અને તમો ઈઆદ રાખજો કે સવારી કરવી એ તંદરોસતી તથા હીમત આપનારી એક કસરતછે. તેના સોખ એટલો વધેલોછે કે સઊથી સરસ સવારી કરનાર શરત બકેછે અને તે જો શરતમાં જીતેછે તો મોટી રકમનો ધણી થઈ જાએછે.

એવી ઘોડ દોડનો તાંહાં મોટો તમાસો થાએછે અને લોકોને તેમાંથી મોટી મોજ મલેછે. તેમજ બોટોની પણ તાંહાં શરતો થાએછે. મુસાફરી કરવામાં આ લોકો મોજ લીએછે. નાટકો જેથી ચાંનાક સાથે રમુજ મલે તે પણ હીંઆં સારી રીતે થાએછે. એ નાટકો કરવાના મકાંનો મુંબઈના સઊથી સરસ મેહેલને હટાવે એવાંછે. હીઆં તમારી આંખ આગલ મોટી લડાઈઓ થાએછે, તથા નબલા જોરાવર બને છે અને માતબર ભીખારી અવસથામાં આવેછે. તમારી આંખ આગલ પાપ અને સવાબના કાંમો થાએછે અને પાપી કેવો ફસેછે તથા ભલો કેવો ફાવેછે તે તમે જોઈને સમજોછો. એ સઘલું નાટકશાલામાં જોતાં હસવું અને રડવું સાથે આવેછે, અને નાટક પુરો થતાંવાર તમે સમજોછો કે તમે જે જોઈઊંછે તે માતર ખેલછે. એવા બીજા ઘણી રીતના ખેલો અને તમાસા, મેલા અને મીજલસો, મંડલીઓ તથા ભાશાંણો થાએ છે. હું એટલુંજ કહું છઊં કે ઈંગલંડ દેશની એકજ જગા જોવાને જો તમો હીંઆંવેર આવોતો તે મેહેનત ફોકટ જવાની નથી.

હું છઊં તમારો

વાહાલો ભાઈ.

અજીરણ અથવા બાદી.

ઈંગલંડનો ઠાંમસ વાટસન નાંમનો એક પરખેઆત તબીબ લખેછે કે "બાદી સુધરેલી પરજામાં સાધારણ દરદછે. બીજાં કોઈબી દરદ કરતાં ખાવા પીવાથી નીપજેલાં દરદ વીશે વઈદની ઘણી સલાહા લેવામાં આવેછે અને હું વઈદક શાસતરને લગતી એવી એકુ બાબદ નથી જાંણતો કે જે વીશે લોકોમાં એટલો બધો વેહેમ અને આડા વીચારો ફેલાવો પાંમેલા હોએ."

પીઆરી વાંચનારી બાઈઓએ આ વીચારો ઊપર ધેઆંન આપવું. જેમ માંણસ સુધરતું જાએ છે તેમ સગવડ અને મોજની નવી રીતીઓ તેને હાથ આવતી જાએછે અને તેમ તેનાંમાં આલસ તથા માંદગીનો વધારો થતો જાએછે. એવું કેહવાએછે કે માંણસને મરવું ઈઆ જીવવું તેનાં હાથમાંછે. ખોદાતાલાએ તેનાં શરીરને એવું બનાવીઊંછે કે કુદરતનાં કાંમમાં કસીબી અડચણ નહી નડે એવો પુરતો સંભાલ હંમેસ લેવાતો હોએતો તેની દેહ જેવી ને તેવી હાલતમાં રેહે અને માંદ અથવા મોહોતની તેને જાજી ધાસતી રેહે નહી. પણ વાત એછે કે માંણસ ઘણું અધુરૂંછે અને સદા એવો સંભાલ રાખવાની તેનાંમાં તાકાત નથી. તોપણ બનતાં સુધી શરીરની માવજત લેવાથી તનદરોસતીમાં વધારો થાએછે એ વાતનેતો કોઈ નાં પાડવાનું નથી.

ખાવા પીવા વનાં માંણસને ચાલેતો નહી, તોપણ એ કાંમમાં અંદાજો રાખવો સારી ચીજછે અને હાલ જે દરદોને આધીન થવું પડેછે તેમાંના કેટલાંક તેવા અંદાજાથી નહી ખાવા પીવાને લીધે થાએછે. એવાં દરદોમાં સઊથી સાદું અને સાધારણ દરદ બાદીનું છે. તેને અજીરણ પણ કેહછે. તેનાં કારણો જાણવાં જરૂરનાંછે, અને વાંચનારાંઓએ ઈઆદ રાખવું કે જુદાં જુદાં દરદોના કારણો જાણવા વગર માણસને તેઓ વીશે સંભાલ લેવાનું બની શકે નહી.

માણસના પેટમાં ખોરાક પચાવવાને જે માંદા મેલેલાછે તે તંદરોસતીના વખતમાં કેમ કાંમ કરેછે તે જાંણવા જોગછે. ખોરાક માંદામાં જવા પછે પરથમ તો તે તેમાં છુટથી દોડતો ફરેછે. તે એટલા માટે કે તે નરમ થવા પછે હોજરીમાંનો રસ તેનાં દરએક ભાગ સાથ સારી પઠે મલી જાએ જેવો ખોરાક હોજરીમાં ગએ

આ તેવા આ રસ ટીપે ટીપે તેમાં એકઠો થાએછે. તેનો સવાદ ખાટો હોએછે અને તે ખોરાકને પગલાવવાનું પેહેલું કાંમ કરેછે. આ રસની અસરથી સઘલો ખોરાક પોચો લાહી સરખો બનેછે. તેને "કાંઈમ" અથવા "અહાર રસ" કરી કેહેછે. હીઆંથી તે હોજરીનાં એક "પાઈલોરસ" નાંમનાં છેડાને રસતે આ તરડાંનાં સઉથી ઊપરનાં ભાગમાં જાએછે (જેને "ડુઓડીનમ" કરી કેહેછે.) એ ભાગમાં પીત, આંતરડાંને લગતો એક રસ અને એક થુકનાં સરખી પદારથ રેહેછે, તેમાં ઊપલો પીગલેલો ખોરાક મલી જાએછે. એ મેલાપથી આ ખોરાક દુધનાં સરખો બનેછે, અને તેનો મોટો જથો આ જગોએથી બીજી રગોની મારફતે લોહીમાં પેવસ થઈ બદનનુ પોશન કરેછે તથા બાકીનો કચરો જાહાડાને રસતે બાહેર નીકલેછે. એ કાંમને એથી ચાર અથવા પાંચ કલાક લાગેછે. ખોરાક પીગલવાનુ કાંમ નજરે જોવાએલુંછે. અમેરીકાનાં એક શીપાઈને જખમ લાગાથી તેનાં પેટનો કેટલોક ભાગ ખોલલો પડીઓ હતો અને તે વખતે તેને જુદો જુદો ખોરાક આપીને માંદાંમાં તે કેમ પચેછે તેની ડાકટર બોમન નાંમનાં એક તબીબે તપાસ કીધી હતી.

એ સઘલું કાંમ એક કુદરતી હાલતની હોજરી બજાવી શકેછે, પણ કોઈવાર જારે એવું બને કે તે હાલતમાં બીગાડ થાએ અથવા તેમાં ગએલો ખોરાક જો ઈએ એવી હાલતમાં નહી હોએ તારે બદહજમી થાએ છે અને તેને બાદી કેહેછે. એવો દરદી માંદો ખોરાક પચાવવાને ના પાડેછે, અથવા તેમાં ખોરાકને પીગલાવવા માટે જે રસ બનવો જોઈએ તે ઓછો વધતો ઈઆ નઠારી હાલતમાં બનેછે, અથવા કેટલીક ચીજો એવી હોએછે કે આ કાંમ કરનારાઓનું તે ઊપર કશું ચાલી શકતું નથી. તે ઊપરથી સઘલો ઈઆ થોડો ઘણો ખોરાક માંદા મધે પડી રેહેછે અને તેમાંથી જે દરદ નીવડેછે તે ખરેખર કંટાલા ભરેલું અને માણસ જાતને હેરાણગતી પોંહાંચાડનારૂં છે.

કુદરતનો નીઅમછે કે હોજરીનું કાંમ બરોબર ચાલે એટલા માટે તે મધે ખોરાક ચોકસ હાલતમાં જવો જોઈએ અને તેથી ઊલટી હાલતમાં જો ગએઓ હોએતો બદહજમી થવા વીના રેહે નહી. તેને માટે પેહેલો હોકમતો એછેકે ખોરાકને માંદામાં મોકલવાની આગમચ તેને સારી પઠે ભાંજીને આટો કરવો જોઈએ. એ કારણને માટે મોહોડાંમાં દાંતની ઘંટી મેલીછે, જે વડે ખોરાકને સારી પઠે દલવો જરૂરનોછે. તેથી તેની બારીક ભુકી કરીને જો તેને હોજરી મધે જવા દીધો નહી હોએતો અંદર જતાં જોઈએ તેમ તે પીગલી શકતો નથી. ખોરાકનાં મોટા ગાંગડા ઊપર નબલી હોજરીનું કાંમ ચાલી શકતું નથી. હોજરીનાં રસની તે ઊપર અસર થતી નથી, પણ તેમાંની ગરમી અને ભીનાસથી તેવા ગાંગડા બગડી જાએછે. તેમાં ખતાસ પેદા થાએછે, અને ખરાબ હવા નીકલેછે.

કેટલીક ચીજો ઊપર માંદો સેહેલાઈથી કાંમ કરી શકેછે. પણ કેટલાક ભાજીપાલા ઊપરનો લીલો રંગ, મેવાનાં ઠરીઆ અને છાલ, એવી ચીજો ઊપર હોજરીમાંનાં રસનું કાંઈ ચાલતું નથી. પણ એ રસ સાથ ભેલાવા વનાં જે ખોરાક હોજરીમાંથી આગલ વધેછે તે એમનાં એમ આંટરડાંમાં ઈઆ બીજી જગોએ પડી રેહેછે અને તેમાંથી ખરાબી ઊઠેછે. તેજ પરમાંણે વલી ખોરાક પીગલીઆ પછે આંટરડાંનાં જે ભાગમાં જવો જોઈએ, તે ભાગમાં જો એવા અધકચરા ખોરાકને રસતો મલતો નથી તો તે માંદામાં દીવસનાં દીવસો સુધી પડી રેહેછે. જે પછે ઈઆતો મોહોડાં ઈઆ જાહાડાને વાટે બાહેર આવેછે.

બીજાં દરદોની મીશાલે અજીરણની ચોકસ નીશાંણીછે. તેમાંની પેહેલી નીશાંણ એછે કે બાદીવાલાં આદમીને ભુખ લાગતી નથી. હીઆં કુદરત કાંમ કરેછે. હોજરીમાં ખોરાક અટકી પડેલો હોએ તેટલાં જો તેમાં વધારે ખોરાક જાએતો તેનું દુખ વધી પડે. એટલા માટે કુદરત તેની ભુખને મારી નાંખેછે અને તેથી ખાવાની ચીજ જોતાંવારજ તે પોતાનું મોહોડું ફેરવી નાંખેછે. કોઈવાર દરદીમાં એથી ઊલટુંબી દેખાએછે. તેને અતીઘણી ભુખ લાગેછે પણ તેમ સરવેને બનતું નથી. અજીરણની બીજી નીશાન એછે કે ખાંણું ખાધા પછે તરત ઊલટીની તલપ થાએછે અથવા થોડાવાર પછે ખાધેલું સરવે તે પાછું કાહાડેછે. એ રીતે બાહેર કાહાડેલી પદારથો ખટાસ મારેછે. તેમાં કેટલુંક પીટ પણ પડેછે. તરીજી નીશાન એછે કે પેટમાં "પવણ ઊતપંત થાએછે" અને અટકાર આવેછે. હોજરીમાં જે ખોરાક પચવા વગર પડી રેહેછે તેમાંથી ખરાબ "ગેઆસ" અથવા હવા નીકલેછે અને તે આ નાગણીનું

સુલછે. અજીરણવાલાં માણસનું પેટ ફુલી આવવાનું સાધારણછે.

હોજરીને લગતું દરદ કાંઈએક આકારમાં દેખાવ દેતું નથી. ડાકટર બડ નામનો વીદવાન કેહેછે તેમ કોઈવાર માંદો ખાલી હોએછે તારે દરદ લાગેછે અને ખોરાક ખાતાંવાર તે દુર થાએછે. ડાકટર વાટસનના એક મીતરને આ દરદ એક દીવસમાં ઘણીવાર થતું હતું તેથી તે પોતાની સાથે હંમેસ બીસકોટ રાખતો હતો અને તેથી તે ખાધાથી તુરત દુખ નરમ પડતું હતું. કોઈવાર આ દરદ ખાઈ રેહેવા પછે થાએછે, અને ઊલટી થવા સુધી તે નરમ પડતું નથી. જારે ખોરાકને પીગલાવનારો રસ પુરતો નહી હોએ તારે દરદીના પેટમાં ભાર અને તેને ઘણી સુસતી લાગેછે. કોઈવાર વલી ખાંણું ખાધાને એકુબે કલાક જવા પછે દુખ શરૂ થાએછે અને લાંબો વખત સુધી તે ચાલુ રેહેછે. આ જાતનું દરદ સાધારણછે. કોઈવાર એ દરદ એક સ વખતેજ થાએછે. અજીરણનો એક બીજો આકાર લગાર નવાઈ સરખોછે. તે એછેકે સીપી અથવા પેટના ખાડા આગલ આગ બલેછે, અને એક પાણી સરખી પદારથ મોહોડાં વાટે બાહેર પડેછે. એ પદારથ ઊલટી કરતાં અટકાર સાથ વધારે નીકલેછે. આ જાતનુ દરદ હલકા વરગના લોકોમાં તથા મરદો કરતા ઓરતોમાં વધારે હોએછે. અજીરણની સાથે કેટલાંક બીજાં દરદો પણ થાએછે. જેમકે માથુ દુખેછે પીસાબ બીગડેછે, અને કોઈવાર દમનાં તથા બીજા મરજ થાએછે.

આવાં દરદોને વખતે વઈદની સલાહા લેવામાં ફાએદોછે. તેમનાં ઊપાએ કરવાનું વઈદનાં હાથમાં છે, અને તે દરદ પાછાં નહી થાએ તેનો અટકાવ કરવાનું દરદીનાં હાથમાંછે. હમો જે લખીએછે તે એવાં દરદોને અટકાવા વીશેછે, અને તેટલા માટે ખાવા પીવાનો સંભાલ લેવાની ફરજછે. આ વાત ધેઆંનમાં રાખવી કે દવાઈનાં કરતાં ખોરાકની જતન અજીરણનો વધારે સંભાલ કરેછે માટે ભુખ હોએ તેથી વધારે ખાવું નહી, અથવા જેટલો ખોરાક પચાવાની હોજરીમાં શકતી હોએ તેટલોજ ખોરાક લેવો. બીજી વાત એ ધેઆંનમાં રાખવી કે ખોરાકને માટે વખત લેવો. ડાકટર એબરનેથી અજીરણનાં દરદ સારાં કરવામાં પરખેઆત થએઓછે. તે પોતાંનાં દરદીઓને હંમેસ એકક ખાંનાં વચે છ કલાક ગાલી કાહડવાનુ ફરમાંવતો કે તેટલા વખતમાં 'હોજરીમાંનો સ' ઘલો ખોરાક પચી રેહે. તરીજો સંભાલ ખોરાકની જાતમાં લેવો. કેટલીક ચીજો બીજીનાં કરતાં વધારે સેહેલાઈથી હજમ થાએછે. એવા ખોરાકમાં ગોસતને મુખીઅ ગણવામાં આવેછે. દારૂ જેટલો થોડો પીવામાં આવે તેટલો વધારે ફાએદો થાએછે અને છેલ્લે દર રોજ કસરત કીધાથી તથા મંનને ખુશી રાખવાથી પણ હોજરી ઊપર સારી અસર થાએછે.

જે ભોલી સ્ત્રીઓ ઘણો મસાલેદાર અથવા ઘણું ચરબીદાર ખાંનું પકાવેછે તેઓએ ઈઆદ રાખવું કે એ કાંમ નુકસાંન ભરેલુંછે. જેમ ઘણી જાતની વાંણી ખાવાથી માંદો નબલો થાએછે અને ભુખ વધારીને વધારે ખાવાનું ભાવેછે તેમજ ઘણી જાતનો મસાલો નાંખવાની અથવા સવાદ આપવા માટે સરકા અને સાસ બનાવાનીબી વઈદો ભુલાંમણ કરતા નથી. બીજું એકે ઊતાવલે ખાંણું ખાવા કરતાં ધીમે ધીમે અને વાત કરીને ખાવાથી માંદાને સારી કસરત મલેછે માટે ઘરમાં માં દીકરાં અથવા સાસુ વહુઓએ એકઠાં બેસી હસી રમીને ભોજન જમવાને ભુલવું નહી.

હું અને મારી બાએડી.

એક દાહાડે સીરે પોહોરે હું દરીઆ કાંઠાં તરફ જઈને બેઠો હતો. આસપાસનો દેખાવ તે વખતે ઘણો રલીઆંમણો હતો. મારા માથા ઊપર એક સરોવરના ઊચા જાહાડનો છાએઓ હતો સમુદરમાંના મોજા જોસથી એકેક ઊપર ઊછલીને જમીન તરફ આવતા હતા, પવણની શીટલ લેહેકી તે ઊપર ગોએઆ સવારી કરતી હતી, આકાશ તદન ખોલુ હતું, બીજી બોરદુમાંનાં આખા મેદાન ઊપર લીલોતરી ભરેલો ગાલીચો પાઠરેલો હતો અને રોજગારી શેહેરમાંનો સામટો અવાજ દુરથી કાંને વાજતો હતો. પણ આ સઘલા દેખાવે મારા ઊપર કાંઈ અસર કીધી નહી હતી. મારૂ મન તદન રોકાએલું હતું અને આસપાસની કુદરતી રચના તરફ મેં આડી આંખેબી જોઈ નહી હતું. મને મારા ઘરમાં મારી બાએડી જરી સાથ કજીઓ થએલો હતો. એવા કજીઆ મારા ઘરમાં સાધારણ હતા.

આ વખતે મારી બાએડીએ નજીવાં કારણ ઊપરથી છીટું શોધીઊં હતું. પોતાનાં બચાંને તે હંમેશાં માર મારતી હતી. મેં તેને સમજાવીઊં હતું કે બાલક તકસીર કરેતો તેને સમજ પાડીને તેની ભુલ દેખાડીએ અથવા બીજા બાલકોમાં તેને હલકુ પાડી નાંખીને તેનાં મંન ઊપર અસર કરીએ કે તેથી તે બચુ ફરીથી તેવી ચાલ ચલાવે નહી. બાકી તેનાં વાંક ઊપરથી પોતાનો મીજાજ ખોહી દઈ તેને માર મારવાથી તે બચાંનો સવભાવ પણ તેવો ખરાબ થાએછે તથા તે સાથે બચુ શોખ થાએછે અને તેની તનદરોસતી બીગડેછે. આટલુ સમજાવા છતા જરીએ પોતાના બચાંઓને મારવાની ટેવ મેલી નહી હતી. ઊપર જણાવેલે દીવસે હું મારા ધંધા ઊપરથી થાકીને આસાએસને ખાતર ઘરમાં આવીઓ. પણ તે વખતે મેં જોઈઊતો જરીનાં મોહાડાં ઊપર થોબરો ચહડેલો હતો અને છોકરાંઓ રડતાં હતાં. મેં તેને કારણ પુછીઊં પણ મને તેણે જવાબ નહી આપીઓ. છોકરાંઓ ફરીઆદ કરવા લાગાં કે માંએ માર મારીઓ. તે ઊપરથી મેં જરીને મારા ઓરડામાં બોલાવી ફરી શીખાંમણ દીધી. પણ તેથી તેણે મારી સાથબી મીજાજ ખોહેઓ. તે બોલી કે "ઓ વાએ શાવખસા ! એ તમે શું દોલા બોલોચ ? તમારો જુલમ હવે ખમાવાનો નથી. રાતને દાહાડો તમારાં દુકતાં માંગી માંગી બોલાવેછે ને હવેતો એવો કાર લાગેછે કે જાંણે જઈને કુવો તલાવ પુરૂં. તમેબી વલી મરતીને મારોચ ! તમારી મેં શું ખાધામણ ખાધી ? તમે મને શું પેહેડાવીઊં હોશારીશ કે વલી એટલી લાહેરી કરોચ ? મુંવાં એવાં દુકતાંને કોણે માંગીઆંતાં ?" એવા એવા શબદોથી મારાં દીલમાં મને ઘણું લાગી આવીઊં. હું ઊઠીને તુરત દગલી પાઘડી પેહેરી ઘરમાંથી નીકલી આવીઓ અને જે જગા ખરી આસાએસની તેને છોડીને હું દરીઆ કાંઠેની રેતી ઊપર બેસીને અંદેશો કરવા લાગો. હું બોલતો હતો કે—

"ઓ ખોદા ! મેં તારી શું તકશીર કીધી કે તું મને આ અપજારમાં નાંખી મેલેછે ? મારો છુટકારો કાંએ નહી કરતો ? મને તું તારી દરબારમાં કાંએ બોલાવી નહી લેતો. અરે મારા બાપ ! એટલું બધું તે શું વહી જતું હતું કે છેક મારી આઠ વરસની ઊમરમાંથી તમે મને પરણાવી દીધો અને સદાનાં શંસામાં મને નાંખી મેલીઓ ? ઓ મુરખ ઓરત ! એવી ગાંડી તું કેમ બનીછે કે મારી સરવે મેહેનત છતાં તું સુધરતી નથી. તારી તરફ હું પીઆર રાખુ છઊં. તુંને મારા જીવ સરખી ગણું છઊં. પણ મુને દુખ દેનારતો તું થઈ પડીછે. જારે હું ઘરમાં જાઊં છઊં તારે મને આરાંમને બદલે તુ કંટાલો આપેછે. તું તારા નકાંમાં કુકલા અને રાવ રાંણી કાહાડી બેસેછે. તું કાંઈને કાંઈ ફરીઆદ કરી મને ઓર વધારે થાક ચહડાવેછે. તું હંમેસાં નવાં ઘરેણાં અને કપડાં માંગેછે. તું હંમેસાં મારી પાસે આડો ખરચ કરાવેછે. પણ એ મોટો જુલમછે. છતે પઈસે હું દુખી ફરૂં છઊં. મારી લાએકી છતાં મને એક અપત ઓરત મલીછે, જેનાં આડા વેહેમો મને હેરાંણ કરેછે." એવી એવી મારા જીવસે હું ફરીઆદ કરતો હતો તેવામાં તાહાડાપોહારની લેહેકીની એવી અસર થઈ કે હું તાંહાંજ ઊંઘાઈ ગએઓ.

ઊંઘમાં મેં એક સપણો જોએઓ તે મને પુરતો ઈઆદ નથી, મારે જે ઈઆદછે તે હું લખી જણાઊં છઊં. મેં પોતાંને એક નાંહાંનાં દીવાનખાંનાંમાં બેઠેલો જોએઓ. આ ! હા ! તે દેખાવ હું કદી ભુલશઊ નહી. જોકે તે મારા ઘરનાં ઓરડા કરતાંતો નાંહાંનો ઓરડો હતો, તોપણ તે ઘણો સારો હતો. તેનાં સફાઈ, સંભાલ, અને શોખ દરએક ખુણે નજરે પડતાં હતાં. ઓરડાની દેવાલે રંગત કાગજો ચોહોંટાડેલાં હતાં, અને જમીન ઊપર સાદરી જડેલી હતી. વચોવચમાં એક ગોલ ટેબલ હતી અને ચાર દેવાલ આગલ ચાર નાંહાંની ટેબલો ઊપર રમકડાં તથા ફુલનાં કુંડાં ગોઠવેલાં હતાં. વચમાંની ટેબલને માથે એક સુનલાંપ ટાંગેલો હતો તથા તેની આસપાસ સોભાઈતી ખુરસીઓ તથા કોચો ગોઠવેલી હતી. પાસે સુવાના તથા ખાવાનાં જુદા ઓરડા હતા અને તાંહાં પણ સારી સોભાઈ દીસતી હતી.

આ ઘરનો ધણી હું થએઓ અને મારી જરીને એજ ઘરમાં કારોબાર ચલાવતી મેં જોઈ. આ વખતે જરી મારે મનસ્રે સઊથી શુંદર અને શીઆંની લાગતી હતી. તેનો ચેહેરો સદા હસ્રતો ને હસ્રતો હતો. તેને માંથે માંથુંખાંનું નહી હતું પણ એક જાતની તાપી પેહેરેલી હતી અને બાકીનાં બાલ ખોલા હતા. સારીની સોડ માંથાં ઊપર નહી પણ ખાંધ ઊપ

રજ હતી અને તેણે પોતાનાં બદીઆંનનાં ગજવાંમાં એક સુંદર ઘડીઆલ રાખીઊં હતું જેની સાંકલીનો છેડો તેની ગોરી ગરદનમાંથી થઈને ઓલવાએલો હતો. જરીએ વર્વાં બુટ અને મોજાં પેહેરેલાં હતાં અને હાથ માં કાચનાં ચીનલને બદલે ખાંગડી રાખી હતી. એ નવી જાતનાં પોશાકથી તે એવી શોભતી હતી કે મારી આંખ ઠરતી નહી હતી.

મેં જયનો જોએઓ તારે સહવારનાં આઠ વાગેલા હતા. ત્યારે જાંણે હુમે સરવેજણ એક ટેબલ ઊપર જમવા બેઠા હતા. મારી જર "હેડ" ઊપર બેઠેલી હતી, તેની એક બાજુએ હું હતો અને બીજી ગમ મારાં બચાં હતા. નાસતામાં કાંઈ મોટાં પકવાનો નહી હતાં તોપણ એવું લાગતુ કે જાંણે કોઈ પાદશાહાની ટેબલ ઊપર હું જમવા બેઠો. જમી રેહેવાબાદ છોકરાંઓ બાગમાં રમવા ગએઆં. તાંહાં જરે તેઓની કસરતને માંટે દોરડાનાં હીંચકા અને બીજું કરી રાખેલુ હતું તે ઊપર બચાંઓ વારા ફરતાં ચહડતાં હતાં અને એક એકને મદદ કરીને રમતાં હતાં. પણ નેવામાંતો વલી તેઓ વચે કાંઈ વાંધો પડી ગએઓ જેથી તેઓ માં પાસે ફરીઆદ કરવા આવીઆ. માએ તેઓને મારવાને બદલે સમજ પાડી અને એક એકશે સંપથી રેહેવા માંટે તેઓને કાંઈ લાલચ દેખાડી. તેથી બચાં ખુશી થઈ ગએઆં અને તેઓ દોસતી કરી પાછા એકેક ને ચુંમી લઈ રમવા લાગાં.

હુ નાસતો ખાધા પછે તરત મારાં પુસતકખાનાંમાં ગએઓ. તાંહાં જર બબરચીને બજારને લગતા હોકમ આપવા પછે આવીને મારી સાંમે બેઠી. નીઊસપેપરો તપાસીઆંતો "ટાઈમસ" નાંમનુ પતર મલીઊં નહી. તે ઊપરથી જર દલગીર થઈ અને ચાકરને બોલાવી પુછવા લાગી. ચાકર તે દાહાડે "ટાઈમસ" ને હેઠેથી ઊપર લાવી મેલતાં ભુલી ગએઓ હતો માટે જરે તેને ઠપકો આપીઓ. ટાઈમસ આવીઆ પછે જર તે વાંચવા લાગી અને હું એક બીજુ પતર વાંચતો હતો. થોડા વારમાં જર મોટા હરખથી બોલી ઊઠી કે "વાહાલા શાવખશા આ વાંચોતો. અમેરીકાની લડાઈનું જલદી શેવટ આવશે એવું લાગેછે. ઊતરવાલાઓની મોટી ફતેહ થઈછે." મેં તે વાંચવાને બદલે જર પાસેજ વંચાવીઊં, જે વાંચીને જર બોલી ઊઠી કે "આફરીન ખોદા! તારૂ કાંમ સદા એવુંછે.' પીઆરા શાવખશા હું કેહેતીતી નહી કે આ લડાઈ ભલાને કાજ થાએછે અને શેવટ સારૂંજ આવશે." મને જરનાં વીચારમાં કાંઈ ભુલ લાગી. તે ઊપરથી સમજમાં ફેર પડીઓ અને જરે તકરાર ચલાવી. તે તકરાર એક ચોકસ બોલ ઊપર આવી જેથી જર તુરત કબટ ઊંઘાડી ચોપડીઓ લાવી અને પાંણાંઓ ઊઠલાવી મારી ખાતરી કરી આપી કે મારી ભુલ હતી. એ ઊપરથી મેં તેનો ઊપકાર માંનીઓ અને તે ખુશી થઈ.

એમ ઘણોક વખત થવા પછે હું આફીસમાં જવા નીકલીઓ. જરે મારી ગાડી જોડવાનો હોકમ આપીઓ. છોકરાંઓની સકુલનો વખત થએઓ તોબી તેઓ બાગમાંથી આવીઆં નહી માટે જરે બારીએથી અસારત કીધી. તેને બુંમ પાડવાની બીલકુલ ટેવ નહી હતી. તેની અસારત અને આંખના ડોલા જોઈને જ છોકરાંઓ ઠઠરી ગએઆં અને પોતપોતામાં વાતો કરવાં લાગાં કે "આજે આપણે રમતમાં ઘણો વખત કાહાડીઓ. માજી ગુસે થએઆં હશે. આપણ તરત જઈને માફ માંગીએ કે તેવણ આપણ ઊપર પાછી મેહેરબાંની રાખે." છોકરાંઓ ઊપર આવીઆં કે માએ મીઠા બોલોમાં ઠપકો આપીઓ. "એ તમુને લાએક નથી. રમવામાં થોડો વખત લેવો જોઈએ, પણ તમે સકુલની વાત કેમ ભુલી ગએઆં? તમે હવે મોટા થવાના વાસતે શીખશો નહી તારે આફીસમાં કેમ જશો ને પગાર કેમ લાવશો?" છોકરાંઓ આ વાતથી પોતાનો મોટો વાંક સમજીને શરમાઈ ગએઆં અને સરવેની તરફથી વડા છોકરા ફરાંમરોજે માને ગલે વલગી માફ માગી લીધી. માએ માફ કીધી તારે સરવે જણ આવીને તેને ગલે વલગીઆં અને તે દેખાવ જોઈને મને મોટો હરખ પેદા થએઓ. ને પછે માએ છોકરાંઓને ઈસકુલને માટે તઈઆર કીધાં અને ઈસકુલ જોકે દુર હતી તોપણ ચાલતા મોકલીઆ કે એટલું અંગ કસાએતો સારૂં.

હું આફીસમાં જવા પછે જરે કેમ વખત ગુજારીઓ તે મેં નજરે જોઈઊં નહી તોપણ હું ધારૂં છઊં કે એક આરસીને માટે તેણે ચીકણ ભરવા માંડેઆં હતાં તે પુરાં કરવા પાછલ લાગી હશે, કારણકે બીજે દીને પતેતી હતી અને તેથી જરે થોડાંક સગાં વાહાલાંઓને ઘરમાં બોલાવાની ગોઠવણો કીધેલી હતી. તે સા

થે જરે એક ઈંગરેજી વાત વાંચવાની શરૂ કીધેલી હતી. વલી પતેતીને વાસતે ઈંગરેજી ચોપડીમાં લખવા પર માંણે કાંઈ મીઠાઈ બનાવવામાં પણ જરે કેટલોક વખત રોકીઓ હતો. પણ બપોરપછે તેની એક ચીઠી મારી આફીસમાં આવી જે મધે લખીઊ હતું કે નાંહાંનો બુચો શોહોરાબ એકાએક આજારી પડેઓ હતો. હું જઈ પુગો તેટલાંતો જરે તેને સારી માવજતથી રાખેલો હતો. તેની નાડ જોઈ હતી અને તે કેમ આજારી પડેઓ હતો તે માંટે તજવીજ કરતાં એવું કારણ શોધી કાહાડીઊં કે તે દાહાડે તેનાં પેટમાં જરા વધારે ખોરાક ગએઓ હતો. તેથી તેણે ઘટતી દવા મંગાવી હતી. દવા આપવાની આગમચ ડાકટરે બાટલી ઊપર ઈંગરેજીમાં જે ટીકીટ મારી હતી તે જરે વાંચી અને જોઈઊં કે તેણે મંગાવેલી દવાછે કે નહી અને વધતી ઓછીછે કે બરાબરછે. જરે ઈંગરેજી ચોપડીઓ વાંચીને ઘરધતુ દરદોનું થોહુંક ગનેઆંન મેલવીઊં હતું.

સાંજનાં વલી પાછું ઘર વાજતું ગાજતું થએઊં. છોકરાંઓ રમતાં રમતાં નીશાલેથી આવીઆં અને પાછી માને કોટી કીધી. નીશાલને લગતી છોકરાંઓ હસતાં હસતાં વાતો કરવા લાગાં. તેવામાં ચાહ પાંણીનો વખત થએઓ. તે કીધા પછે જરે ફરવા જવાની તઈઆરીઓ કીધી અને મને તથા છોકરાંઓને સાથે લઈને તે પાલવે ફરવા ગઈ. તાંહાં વાજુ વાગતું હતું માંટે જરે ગાડી ઊભી રખાવી તથા પછે ગાડીમાંથી ઊતરીને હમે ગોલ ઘેરાવામાં ફરવા લાગાં. તાંહાં ઘણાં ઓલખીતાઓ મલીઆં હતાં. તાંહાં જોઈ ઊતો ઘણી પારસણો જરના સરખાજ પોશાકમાં આવી હતી અને પોતાના વરોની સાથે એમજ ફરતી હતી. તે જોઈને ઈંગરેજો ખુશી થતા તથા ઈંગરેજ ઓરતો આવીને શેકહેંડ તથા વાતો કરતી હતી. જરા અંધારૂં થએઊં કે હમે પાછાં ગાડીમાં બેઠાં અને વાજાં તરફ વધારે ધેઆંન આપીઊં. તે વખતે વાજામાં એક તદન નવો રાગ વાગતો હતો માંટે જર ધેઆન આપી સાંભલવા લાગી અને ઘર જઈને તે રાગ જરની ચોપડીમાંછે કે નહી તે જોવાનો વીચાર કીધો.

એ રીતે મોજ કરીને હમે ઘર આવીઆં. તાંહાં દરવાજા આગલજ હમારાં કુતરાં હમુને પેઆરથી લેવા આવીઆં. છોકરાંઓ તેમની સાથ રમવા બેઠાં, પણ બરજોરે જોઈઊં કે તેને તે દીને ચાકરે નહવાડીઊં નહી હતું તે ઊપરથી તેણે ચાકરને બોલાવીઓ અને તેની ભુલ દેખાડી. એવી ઘણી રીતે જરે અતીઆરથી પોતાના બચાંઓને લોકોમાં પોતાનો મરતબો જાલવવાની તથા પોતાને માટે ચોકસ માન ધરાવાની ટેવ પાડતી હતી. રાતનાં ઓરડામાં મુન સલગાવેલું હતું જેથી સરવે ચીજોમાં ગોએઆ નવો જીવ આવીઓ હતો. પરથમતો જરે પોતાનાં સરેસતા પરમાંણે છોકરાંઓને આસપાસ બોલાવીઆં અને નીશાલે શું સીખી આવીઆં તેનો હીસાબ માંગીઓ. છોકરાંઓએ પોત પોતાના ધડા દેખાડીઆ. તે બોલી કે "ફરાંમરોજે આજે પોતાનાં ધડા ઊપર ધેઆન આપેલું દીસતું નથી." ફરાંમરજે કારણ દેખાડીઊં તારે વલી જરે તે બાહાલ રાખીઊં અને શીખાગણ દીધી કે આવતી કાલે તેમ કરવું નહી. તારપછે વલી જરે બરજોર દીકરાને શાબાશી આપી કારણ કે શોહોરાબનાં કરતાં તે આજે વધારે શીખેલો હતો. એ ઊપરથી શોહોરાબ શરમાઈ ગએઓ અને કબુલ થએઓ કે કાલે વધારે ધેઆંન આપશે. જર બોલી કે "જોઊંચતો હવે. તમે તમારી કબુલાતો પાલોછો તે વાસતે હું તમારી ઊપર ભરોસો રાખુ છઊ." એવા મીઠાસથી જર પોતાનાં બચાં કેલવતી હતી અને છોકરાંઓને શીખવાને વધારે ખાહેશ થતી હતી. મારાં બચાં કદી નીશાલે જતાં રડતાં નહી હતાં પણ તાંહાં જવા વગર ચાલે નહી એવું સમજે તે રીતે જર તેઓ સાથ વાત કરતી હતી. તેને નેતરનીતો કદી ગરજ પડતી નહી હતી. શીખવીઆ પછે જર છોકરાંઓને ખોદાની બંદગી કરવા મોકલતી હતી.

તારબાદ રાતનાં ખાનાંનો જે વખત રહેઓ તેટલાંમાં જર મારી સાથ વાત કરવા લાગી. મેં પુછીઊં કે "વાહાલી જર આવતી કાલને વાસતે શું તઈઆરી કીધીછે?" જર બોલી કે "મેં તમારા ભાઈઓને તથા ફ્રેમલીને ચીઠી લખીને ઈજણ કીધેલુંછે અને માહારી બેહેનોને બોલાવેલીછે. બપોરને વાસતે બેતરણ વાણી કરાવેલીછે ને રાતને વાસતે આ ચોમડી પરમાંણે થોડી મીઠાઈબી કરાવેલીછે. આપણાં મેહેમાંનોની રમુજને ખાતર મેં થોડાં નવાં ગાએણ શોધી કાહાડેલાં છે, તે સાથે એક મછવો ભાડે રખાવીઓછે કે સાંજનાં બધાંજણ સાથે દરીઆમાં ફરી આવીએ." એવી વાતો કીધાબાદ હમે જમવા બેઠાં અને જમી રહીને જર

"પીઆંનાશેરટ" વગાડવા બેઠી. તેણે કીશે ગીત ગાવું તે વીશે મારી મરજી પુછી, જે પછે તે વગાડવા લાગી અને હું મોહોડેથી ગીત ગાવા લાગો. છોકરાંઓ થોડોવાર બેસીને મને તથા માને પગે લાગીને સુવા ગએઆં. જર ઘણીજ હરખમાં આવીને પીઆનો ઊપર એવાં આંગલાં ચલાવા લાગી કે હું નાંચવા મંડી ગએઓ અને વીચારવા લાગો કે બધી ઓરતો એવી હોએતો દુનીઆં કેટલી સુખી થાએ. આ વખતે સરેસતા કરતાં વધારે ઘોંગાટ થવાથી હું જાગી ઊઠીઓ અને જોઈશંતો રાતનાં આઠ વાગતેની તોપ પડવાથી મારી ઊંઘ ગઈ હતી.

હું આંખ ચોલતો ઊઠીને પછે વીચારવા લાગો કે આતો માતર મેં એક સપનો જોએઓ હતો અને મારી જર કાંઈ ખરેખર સુધરી નહી હતી પણ તે કજીઆખોર સ્રીનો હજુર હુંતો ભરથાર હતો. મેં વીચારીશં કે સપનામાંની અને મારી ખરી જરમાં ફરક એ હતો કે પેહલી ઈંગરેજી શીખેલી હતી અને તેથી તે પોતાની ફરજો સારીપેઠે સમજતી હતી.

બીજાપોર અને તાંહાંની ઈમારતો.

બીજાપોર શેહરનું થોડુંક બેઆંન હમે ગઈ વેલા કીધું હતું અને તેનું એક ચીતર આ આંક મધે આપીશંછે. હીંદુસતાંનમાં ખરેખર એ શેહેર હાલ મુસાફરને ઘણી લાલચ આપેછે અને તેમાં એટલી બધી જોવા લાએક જગાઓછે કે તે સઘલી જોઈ વલતાં થાકી જાએછે. અલબતાં એ સરવે મકાંનો આગલા વખતનાં હોવાથી હાલ ઝોકે નાંસ પાંમેછે તોપણ તેમનો મોટો ભાગ સલાંમત રહેઓછે. બીજાપોરનો "સાત મજલાનો મેહેલ" જોવા લાએકછે. તેમાં મોટાં દીવાંનખાંનાંઓછે, જે મધેનાં થાંભ ઊપર સુનેરી, રૂપેરી નકસી કોતરેલીછે અને એ સીવાએ બીજી ઘણી કારીગરી સાતે મજલાઓ સુધી પોંહોંચી વલીછે. તેની બાંધણી એવી રોણકદારછે કે ઈઊરોપીઅન મુસાફરો તેને વખાંણી ગએઆછે.

બીજાપોરમાં મસતાફખાંનની જે મસજીદછે તેનાં કરતાં મહમદશાહાની કબર વધારે સુરસછે. તેને તાંહાંનાં લોકો "બરાઘુંમબજ" ને નાંમે ઓલખેછે. મહમદશાહા અદીલશાહાની ઓલાદનો સઊથી છેલો પાદશાહા હતો. તે જારે તખતે બેઠો તારે તેની ઊમર સોલ વરસની હતી તથા તીજોરી ચીકાર અને લશકર બે લાખ હંશી હજાર માંણસોનું હતું. તેની એ કબરનો ઘુંમબજ શેહરમાં સરવે જગોએથી દેખાએછે. વેલાતનાં સેંટ પાલસનાં મોટાં દેવલનાં ઘુંમબજ કરતાં તેની વીઆસ વધારેછે. તે ઘુંમબજની હેઠાંણમાંનો ઓરડો દોહોડસો ચોરસ ફીટછે અને ઘુંમબજ સુધાંની ઊંચાઈ દોહોડસો ફીટછે. ઘુંમબજની આસપાસ ચાર ખુણે ચાર મોટા મીનારા અને તેઓની વચે હારે કટાર નાંહાંનાં નકસીદાર મીનારા તથા મેહેરાબોછે. એ આખી ઈમારતે બસો ચોરસ ફીટ જગા રોકીછે. તેમાં એક લાકડાંનાં છતરની હેઠે મહમદશાહાની ઘોડછે, જેની જમની તરફ તેનાં છોકરા તથા વહુની અને ડાવી બેરદુએ બાએડી, રાંડ અને દીકરીની ઘોડ જોવામાં આવેછે. એ સરવે ઘોડ ઊપર મકાથી "પવીતર" રાખ મંગાવીને સુખડનાં વેહેર સાથ મેલવી પાંથરેલીછે.

પુણેથી બીજાપોર જવાનો રસતો તારવે નાંમનાં ગાંમ તરફ નીકલેલોછે. એ ગાંમમાં "સનધાંમ માહાલ" બાંધેલોછે. હીઆં મરાઠા લોકોની જાસતીનો હાથ જબરદસત દીઠામાં આવેછે. મરાઠા લોકો લડાઈનાં કાંમમાં જાંણીતા થએલાછે. તેઓએ ઘણાં શેહેરોને જીતેલાંછે અને તેમજ બીજાપોર ઊપર તેઓએ ઘણીવાર ધસારો કીધેલો હતો, પણ ઈસલાંમી રાજાઓની મીશાલે તેઓએ શેહરની શોભા ઈઆ સીણગાર ઊપર કાંઈ ધેઆંન આપીશં નહી હતું. હાલ બીજાપોરમાં જે કાંઈ જોવાનુંછે તે એ મુસલમાંન પાદશાહાઓથી થએલુંછે જેઓની શરૂઆત અદીલશાહાથી થઈ હતી અને મહમદસાહાથી આખેરી આવી હતી. અદીલશાહાની વાત જાંણવા જોગછે. કહેછે કે ઈઊસુફ અદીલશાહા પોતાનાં બાપનો નાહાનો બેટો હોવાથી તેનો ગાદી ઊપર હક નહી હતો. માટે સરેસતા પરમાંણે તેને નાહાની વએથી મારી નાંખવાનો ઠરાવ થએઓ હતો. આ ઠરાવ મુજબ જલાદો રાંણીની પાશેથી તેના છોકરાને લેવા ગએઆ, પણ રાંણીએ ઘણાં કાલાવાલા કીધા તોપણ જારે બાલકનો જાંન નહી બચે એવું જોઈશં તારે જલાદો પાસેથી માતર ચોવીસ કલાકનો વખત માંગી લીધો. તેટલા વખતમાં રાંણીએ બજારમાંથી

બીજાપોર શહેરનો દેખાવ.

એક ગોલામના એવા છોકરાને મંગાવીઓ કે જેનો ચેહેરો શાહાજાદાને મલતો આવીઓ અને તારબાદ એક પવલાંનને લાલચ આપીને અદીલ દાખલ તે છો કરાને મારી નખાવીઓ.

એ પરમાંણે ઈશીસ્પનો જાંન બચાવીને રાંણી એ તેને ચોકસ પુરૂશોનાં સવાધીનમાં બાહર મોકલી દીધો, જાંહાં તે સોલ વરસ સુધી રહેઓ, પણ તારબાદ તેને પોતાનાં સરવે હેવાલની ખબર પડી અને તેથી તે ઈરાંન તરફ નાંહાંઠો. તે સીરાજમાં રહેતો હતો તારે તેણે એક સપનો જોઈને હીંદુસતાંનમાં નસીબ અજમાવાનો ઠરાવ કીધો. બીરારનાં હાકમ સાથ તેણે ઘણી મોહોબત બાંધવા પછે દખણમાં તેણેપગ દંડો પેસારવા માંડીઓ અને અંતે ઘણી મેહેનતે બીજાપોર જીહીતી લઈને તેનો રાજો પોતે થએઓ. તાર પછે બે સદીથી વધારે મુદત સુધી અદીલશાહાની ઓલાદે રાજ કીધુ. છેલે ઊપર જણાવેલા મહમદશાહાના મુવા પછે અઊરંગજીબે બીજાપોર ઊપર ચહડાઈ કીધી અને તે વખતથી શેહેર તારાજ થએલો. કેહેછે કે આ વખતે અઊરંગજીબની વડી દીકરીએ પોતાના બાપને કહેલું હતું કે "બાવા તમે રાજો જીહીતીઆં ખરાં પણ તમારા વડાવાઓની મીશાલ રઈએતને જીહીતી શકતા નથી."

બીજાપોરનાં મુસલમાન રેહેવાસીઓ ઘણા કંગાલ અને ગુરીબ અવસથામાંછે. આસપાસનાં ગાંમડાઓમા મરાથા લોકો વસેછે અને તેઓની પણ તેવી જ હાલતછે. તેઓના વેહેમનો કાંઈ પાર નથી. તાંહાં એક જગોએ પાણીનો એક નાહાંનો જહરોછે. તે પાંણી જરા દુધના સરખુ દેખાએછે, પણ પીવા લાએકછે અને તેને વીશે તાંહાંના લોકોનો એવો વીચારછે કે એક પવીતર બરાંમણ ગંગાનદીનુ પાણી આ જહરામાં લાવીઓ હતો અને તારથી જહરો એટલો સફેદ થએઓ હતો. બીજાપોરની જમીન મધે ધન ગુશકલછે એવું લોકો ઘણીવાર બોલેછે. એ વીચારથી ઘણીક ઈમારતોને ખોદી નાખવામાં આવેછે, અને જો કોઈવાર કાંઈ મલેછેતો ઘણીવાર નીસ્ફલ થવું પડેછે.

એક હીમતવાંન સ્ત્રીની વાત.

આસરે સો વરસની વાત ઊપર જારે અમેરીકામાં મોટી લડાઈ ચાલતી હતી તારે મીસ પરાઈસ નાંમની એક કુમારી સ્ત્રીએ જે અજાએબ જેવી હીમત દેખાડી હતી તેનો હેવાલ હમણાં આલમની જાંણને માટે પરગટ થએઓછે. આ સ્ત્રી ફીલાડેલફીઆ નાંમના શેહેરની ભીતરે એક ખેતર મધે પોતાની બેહેન સાથ રેહેતી હતી. તે બેહેન પરણેલી હતી અને તેને કેટલાંક છોકરાં થએઆં હતાં, પણ તેનો ભરથાર અને બાપ જેનરલ વાશીંગટનનાં લશકરમાં ચાકરી કરતા હતા. ને વખતે લડાઈ ઘણાં જોસમાં ચાલતી હતી અને સરકારી માંણસો રઈએતનાં ઘરમાં ઘુસી જઈને મોટો જુલમ ગુજારતા હતા. આવા વખતમાં એખલી મીસ પરાઈસ પોતાની આ બચરવાલ બેહેન સાથ ઊપલાં ઘરમાં રેહેવાની ધાસતી સમજતી હતી તોપણ તે શીવાએ તેમને રેહેવાને બીજું ઘર નહી હતું. તે બેહુ બેહેનો ખેતરમાં કાંમ કરીને પોતાનું ગુજરાંણ ચલાવતી હતી અને તેવી કસરતથી તેઓનાં સરીરનો બાંધો શખત અને તનદરોસત હતો. તેઓનું ઘર નાંહાંનું તથા બેઠું હતું. આગલા ઓરડામાં બેઠક, તથા બબરચીખાંનું હતું. પાછલા ઓરડામાં સુવાનું હતું અને એક પાંખે ગાલેરી હતી જેમાં માલ ભરેલો હતો.

એક રાતનાં સરવે જણ સુતા પછે બારણું ઠોકાએલું. દર રાતનાં આ બે બેહેનોને પીંડારાઓની ધાસતીતો લાગતી હતી અને હવે તે ખરી પડી. એટલા ઊપર તેમની ગડબડ શાંભલીને પેહેલાં મીસ પરાઈસ જાગી ઊઠી. તેણે આગમચથી ધાસતી ચેતીને એક બંદુક ઘરમાં રાખેલી હતી. તેની ઈઆહીમ મદદ લેવાનો તેણે વીચાર કીધો, પણ તેની આગમચ તેણે પોતાની બેહેન મીસીસ ટકરને ઊઠાડીને કહેલું કે—"બેહેન બેહેન ધારતો આવીજો." આ વાત સાંભલીને તે બેહેન ઘભરાવા લાગી અને બચાંનું શું થશે તેનાં વીચારમાં પડી. પણ મીસ પરાઈસે તેને હીમત આપી કે "બેહેન તમે ઘભરાવોનાં, એને વખતે શું કરવું તેનો આપણે આગમચથી વીચાર કીધેલોછે." પણ તેને જવાબ મલીઓ કે—"બંદુકથી આપણું કાંઈ વલવા નુછે? અને આપણાં બચાંનો જાંન બચવાનોછે?" મીસ

પરાઈસે વધારે હીમતથી કહેઉં કે "અરે બેહેન ત મે બંદુક ના મારતાં પણ હું મારશ. તમે હવે ઊંદો વાત કરવાનો વખત નથી. હું જઈને ઓ ટલાનું બારણું સંભાલું છઉં તેટલાં તમે ભોએરાંમાં થી દારૂખાંનાંની પેટી લઈ આવીને પાસેનાં ઓરડા માં મેલો અને તાંહાંજ એક બતીનેબી લાવી મેલો. ઊઠોનો, જલદી જાવો."

મીસીસ ટકર તુરત ઊઠીને ભોંએરાંમાં ગઈ અ ને તેટલાં મીસ પરાઈસે બારણાં આગલ જઈને બુમ પાડી કે "એ કોણ બારણું ઠોકેછે ? તમુને શું જોઈએ છે." બાહેરથી એક જણે જવાબ આપીઓ કે "પરી જાંત બારણું ઊઘાડ અને હમે તારો ખોલાસો કરીએ." પણ પરાઈસ બોલી કે "એમ નહી. તમે કોણછો તે બોલ ખવા વીનાં બારણું ઊંઘડાશે નહી. હમે હીઆં બે ગરીબ બેહેનો છઈએ અને રાતને વખતે લોકોને અંદર દા ખલ કરતાં સંભાલ લેવો જોઈએછે." તે ઊપરથી બા હેરવાલાઓને બોલવાની ફરજ પડી કે "આરે હમે સા રા માણસ છઇએ, અને તમારા સરખી બે બેહેનોને લાએક છઈએ. વાસતે બારણું ઊઘાડો." પરાઈસે જોઈઉં કે આ ઘણાં માંણસોછે અને એક બંદુકથી કાં ઈ વલશે નહી. માંટે તેણે જવાબ આપીઓ કે "બા જરા ઊભા રેહેવોતો હમણા બારણું ઊંઘાડું છઉં." એ રીતે તેઓને તપાવીને પોતે વીચાર કરવા બેઠી અ ને એક તાલ શોધી કાહાડી.

પરાઈસની બેહેને ફરમાવીઆ પરમાંણે પાસેની ગાલેરીના બારણાં આગલ બંદુકનાં દારૂની એક પેટી મેલી અને તેની પડોસમાં દીવાની બલતી જોત રાખી. હવે ખરા ગભરાટનો વખત આવેઓ. મીસી સ ટકર પોતાની બેહેનને વલગી પડી બોલવા લાગી કે "અરે બેહેન આપણું શું થશે ?" પરાઈસે ધીરજ આ પી કે "ગભરાવું નહી જે થવાનુ હશે તે થશે આપણે આપણથી બનતુ કરીએ. બેહેન તું મને મલી લે, કાં કે આ લડાઈમાં કદાચ હું મરીજવશ. પણ મારૂ મો હોત પરવડશે, કેમકે હું છરી છું અને મરવાને મને ચીંતા નથી. તું જા, તારા બચાંની પાસે બેસ અને તેઓ બીહે નહી માટે તેમની છાતીએ હાથ રાખ." મીસીસ ટકર પોતાની બેહેનની ભેટ લઈને પછે રડતી આંખે બચાં સુતેલાં હતાં તે ઓરડામાં ગઈ.

હવે મીસ પરાઈસ એક ખુણામાં ખુરસીની પછ વાડે બંદુકને ખુરસી ઊપર થોબાવીને તથા તેની નેમ દારૂની પેટી તરફ રાખીને બેઠી. પછે તે બોલી કે "ભા ઈઓ એટલી ઊતાવલ કાંએ કરોછો જો ? ઘરકી દાસી ની તમુને દએઆ નથી ? ઊભા રેહો, ઊભા રેહો, હમ ણા બારણું ઊઘડશે." વલી તેઓને થોબાવીઆ પછે તેણે કહેઉં કે "આ બારણુતો નથી ઊંઘડતું. ગાલેરી નુ બારણું ઊંઘાડુછે વાસતે તમે તાંહાંથી આવો." આ ચેતવણી સાંભલી કે સઘલાઓ ગાલેરી ઊપર ધર ધર ચહડી આવીઆ, પણ જેવો પેહેલો શખસ અંદર દા ખલ થએઓ તેવીજ મીસ પરાઈસે બંદુકને આબાદ દારૂની અંદર ફોડી જેથી આખુ દારૂખાનુ સલગી ઊઠી ઊં અને મોટો ધડાકો થએઓ. આ ધડાકાથી ગાલે રી તે ઊપરનાં પંદર માંણસો સમેત ઊડી ગઈ, જેથી ઘણાંક જણનો કચરઘાંન થએઓ, તેમાં કેટલાક મુવા, કેટલાક જખમી થએઆ તથા નાંહાસી ગએઆ. મી સ પરાઈસ પોતે દારૂખાનાંની એટલીતો નજદીક બેઠે લી હતી કે તે પોતેબી ઊડી અને દાહાજી ગઈ પણ તે ને જાજુ નુકસાંન થએઉ નહી. થોડા દીવસમાં તે સાજી થઈ તથા તેની આ હીમત અને ઈઊકતીથી તે ણે બેહેન અને બેહેનના બચાંઓનો જીવ બચાવીઓ.

જંગલી હેવાંન સાથ વશેલાં આદમીઓ.

કેટલીક વાંચનારી બાંનુઓએ જંગલમાં વસ નાંરાં હેવાંનોથી પલેલાં છોકરાંઓ વીશે સાંભલીઊં હશે. "સોહોબત તેવી અસર" એ કેહેવાત આ આદમીનાં બ ચાંઓ ઊપર એટલી બધી લાગુ પડેછે કે તેના કેટલા ક તાજુબી ઊપજાવે એવા દાખલા હાલ એક ઈંગરે જી ચોપાંનીઆં મધે પરગટ થએઆછે. ફાડી ખા નાંરાં હેવાંનો માંણસનાં બચાંને પોતાનાં સંભા લમાં રાખી તેમની જતન કરે તથા તે બચાંઓ તેવાં જનાવરોના ખવાસ પકડે એવી વાતો જોકે વારેવાર બોલાતી તોપણ ખોટી ધારવામાં આવતી હતી. આ દાખલાઓની સચાઈ વીશે જોકે આપણથી કાંઈ કેહે વાઈ શકાતું નથી તોપણ જણાવવું જોઈએછે કે એ દા ખલાઓનાં હેવાલ એવી ઢપથી લખાએઆછે કે જા ણે તે સઘલા ખરા હોએ.

કેહેછે કે જે વખતે નેપોલીઅન બોનાપારટે જ

રમની દેશમાં મોટી ચઢાઈ કરીને ઘણી ખરાબી ફેલા
વી હતી તે વખતે ઘણાંક બાલકો માંબાપ તથા આ
સરા વગર ભટકતાં હતાં. તેવાં કેટલાંક બાલકોને તે
વખત ઊપર ઓવરડાઈકની ધરમશાલામાં દાખલ કી
ધાં હતાં. તેમાંનાં બે એવાં હતાં કે જેઓ માંણસનાં
કરતાં હેવાંનને વધારે મલતાં આવતાં હતાં. એક બા
લકને ધરમશાલા મધે લોહી લુવાંન હાલતમાં લઈ આ
વ્યું પડીઊં હતું. તે પોતાનું નાંમ જાંણતું નહી હ
તું અને તેને માતર એક જવાબ આવડતો હતો કે
"હું પાંણીની પેલી પારથી આવીઓ છઊં" પણ તે
ને જનાવરોનાં અવાજ ઘણા આવડતા હતા. પછવા
ડેથી માલુમ પડીઊં હતું કે એક ખેડુતે તેને પોતાના
ડુકરોની રખેવાલી ઊપર રાખેલો હતો, જેઓ સાથે
તેનો સઘલો વખત ગએઓ હતો અને રાતનાં પણ તે
ને તેજ ડુકરોની સાથે બંધ કીધામાં આવતો હતો.
તેને ખાવાનું એટલુંતો થોડું મલતું હતું કે તે ડુકરી
નાં થાંણમાંથી ધાવતો હતો અને નાંહાંનાં ડુકરોની સા
થે ખાતો હતો. તેને ધરમશાલામાં લાવીઆ પછે બા
ગમાં ફરવા દેતા નહી હતા કાંકે તેને ડુકરની મીશા
લે હાથ તથા પગ ઊપર દોડીને ભાજી પાલો ટોડી
ખાવાની ટેવ પડેલી હતી. વલી તે ડુકરો સાથ એટ
લો હલી મલી ગએઓ હતો કે તેઓ તેને પોતાની
પીઠ ઊપર બેસવા દેતાં હતાં. આ છોકરાની સાથે
જે બીજો છોકરો હતો તેને પણ જંગલનાં પરાંણીઓ
ની ટેવ પડેલી હતી.

સર ઊલીઅમ સલીમાંન કેહેછે કે હીંદુસતાંનનાં
આઊદ પરાંતમાં એક દાહાડે એક વરૂની માદા તથા
તેનાં બાલકોની વચેથી એક માંણસનાં બચાંને પકડી
ઊં હતું. તે વરૂઓની મીશાલે ચારે પગે હતું અને
ઊપલાં બચાંઓ સાથ નદીમાં પાંણી પીવા આવતું
હતું. આઊદમાં વરૂઓ બચાંઓને ઘસડી લઈ જાઈને
ખાએછે. ઘણું કરીને વરૂઓની માંદા જારે પોતા
નાં બચાંને ધવાડતી હોએ તારે આદમીનું બાલક જો
પાસે હોએતો તેને પણ ધવાડેછે. ઊપર કહેલા જે
છોકરાને વરૂઓનાં ટોલાંમાંથી પકડીઓ હતો તે પા
છો તેઓમાં નાહાસી નહી જાએ એટલા માટે તેને પે
હેલા દીવસો ઊપર બાંધી રાખવો પડીઓ હતો. તે
નરદાને જોઇને બીહીતો હતો, પણ બચાંઓને કરડ
વા જતો હતો. તે કાચું ગોસત ખાતો હતો, અને
કુતરાને પોતા સાથ ભાગ લેવા દેતો હતો પણ માંણસ
જો તેની સાથ ખાવા આવેતો તે સાંમે થતો હતો. તે
ને એક કપટાંન નીકોલેટસે પાલીને જરા નરમ કી
ધો હતો તોપણ તે સીધો ચાલતો નહી હતો, અને ક
પડાંને ધીકારતો હતો. તે આસરે નવ વરસની વ
એનો હતો. તેને બોલતાં નહી આવડતું માટે ભુખ
લાગે તારે મોહોડું દેખાડતો હતો. તરણ વરસ પછે
તે મરણ પાંમીઓ હતો.

એવાજ એક બીજા છોકરાનો પણ સર ઊલીઅમ
હેવાલ આપેછે. આ છોકરો જારે તરણ વરસનો હતો તારે
તેનાં માંબાપ ખેતરમાં કાંમ કરતાં હતાં તેવામાં તેને કે
ટલાંક વરૂઓ તેની જાંગમાંથી પકડીને તોહોંથી ઘ
સડી ગએઆં હતાં. છ વરસ પછે કેટલાંક નાંહાંમાં
વરૂઓનાં ટોલાંમાંથી એ છોકરો મલી આવીઓ હતો,
અને તેનાં કપાલ ઊપરની એક નીશાંણથી તે ઓલ
ખાએઓ હતો. એ છોકરાને બોલતાં આવડતું ન
હી હતું. ચારે પગે દોડવાથી તેનાં પગ તથા હાથ
શખત થએઆ હતા. રાતનાં તેને જંગલ તરફ ભટક
વાની ટેવ હતી. તેને પણ કાચો ખોરાક ગમતો હ
તો. ગાંમનાં છોકરાઓ તેની તરફ દેડકા નાંખતા હતા
અને આ છોકરો તેમને ખાઈ જતો હતો.

જુદી જુદી જાતના હરણો.

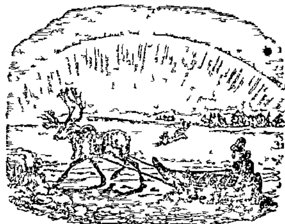
હરણ આદમી જાતને ઘણા ફાએદા ભરેલું પરાંણીછે.
જુદી જુદી જગામાં વસતાં હરણોના જુદા જુદા આકાર ઊ
પરથી વીદવાંનોએ તેમની જુદી જુદી જાત શોધી કાહાં
ડીને નાંમો આપીઆંછે. ઊપર જે હરણનો ચીતાર
આપીઓછે તેને ઈંગરેજીમાં "સટાગ" કરી કેહેછે. એ
પરાંણીઓ ઊતર અમેરીકામાં, ઈઊરોપના મધીઅ ભા
ગોમાં અને એશીઆખંડ મધે નીપાલમાં ઘણા હોએ

છે. તેમના દાહાલીદાર સીગડાં સીધાં અને છેડા આગ લ એકેક તરફ વલી ગએલાં હોએછે.

આ જાતના હરણને ઈંગરેજીમાં "એલક" કેહેછે અને આ પણ લેકો તેને સાબરના નામથી ઓલખેછે. તે દુનીઆંના ઊતરદરૂ તરફના ઠંડીના દેશોમાં વસનારાં પરાંણીછે. તેમની ગરદન ભરેલી અને જોરાવર હોએછે, પણ તે ખામુખા તેમના સીંગડાંનો વજણ ખમવા માટે બનાવી હોએ એવું લાગેછે. તે સીગડાં પોહોલાં અને વજણમાં ૫૦ થી ૬૦ રતલ હોએછે. સાબર કદમાં ગાએ કરતાંબી મોટું હોએછે. તેનું મોહોડું આસરે બે ફીટ અને તેના સીંગડાં ૧૦ ફીટ લાંબાંછે. હુનાલામાં તેઓ નીચી જગાઓમાં અને કોઈવાર પાણી મધે પણ રેહેછે. તેઓના લાંબા પગ અને ટુકી ગરદનને લીધે તેઓથી જમીન ઊપરનું ઘાસ અથવા નાહાના રોપા ખવાતા નથી અને તેથી તેઓનું સઘલું ગુજરાન જાહાડોના પાતરાં ઈતીઆદી ખાવામાં ચાલેછે. શીઆલામાં શેકારીઓ તેમને પકડવા નીકલેછે પણ તેઓનો શેકાર કરવો એ ઘણી મેહેનતનું કાંમ થઈ પડેછે. તેનું એક કારણ એછે કે સાબર શુ પણ સરવે જાતના હરણોના કાણ ઘણાજ ચીંગા હોએછે અને માતર એક પાતરાંનો ખખડાત તેના કાણે પડતાંવાર તે નાહાસેછે. વલી આ પરાંણીની દોડ અતી ઘણી જહડફી હોએછે. સુવીડન દેશમાં આ પરાંણીઓ કાસદોને પઈડાં વગરની ગાડીમાં ઘસડી લઈ જવાના કાંમમાં આવતાં હતાં અને એક દાહાડામાં તેઓ ૨૩૪ માઈલની મંજલ કરતાં હતાં. એવી જહડફને લીધે એક લખનાર એવી ભલાંમણ કરી ગએઓછે કે લડાઈના વખતમાં સાબર પાસે તોપની ગાડીઓ ઘસડાવવી જોઈએ.

રેણડીઅર નામનું એક બીજું હરણ દોડવામાં એથીબી વધારે જહડફ બતાવેછે. તેમા અને સાબરમાં થોડોજ ફરક હોએછે. તેઓ ઘણું કરીને લાપલાંડમાં અને બીજાં ઠંડાં દેશોમાં વસેછે અને માંણસ તેમને સેહેલાઈથી પાલી શકેછે, પણ પોતાની જંગલી અવસથામાંબી તે તાંહાંનાં રેહેવાસીઓને કાંમનુંછે. જો આ પરાણીઓની તાંહાં વસતી નહી હતેનો એ રેહેવાસીઓ તાંહાં જીવીબી નહી શકતે એવું ડાકટર રીચરડસનનું મતછે. તેનાં સીંગડામાંથી તેઓ પોતાની માછલી પકડવાનાં હથીઆર બનાવેછે. તેનું ચાંમડું સરીર ઊપર નાંખવાથી તેમને કકરતી ઠડીમાં પુરતી ગરમી મલેછે અને જારે ઘણાં ચાંમડાંઓને તેઓ સાથે સીવેછે તારે તેઓ એક તંબુ બનાવી શકેછે અને તેમાં પોતે પોતાનાં બચાં છોકરાં સાથે રેહેછે. તેનું ગોસત તાંહાં દરએક જણનાં ખાધામાં આવેછે અને તેને સુકવીઆથી તે તરણ ચાર વરસો સુધી ખાવા જોગ હાલતમાં રહી શકેછે. તે હોલ ખેડવામાં કાંમ લાગેછે. વલી તેનાં ચાંમડાંના મછવા બનાવવામાં આવેછે અને ઘોડાની મોશાલે "રેનડીઅર" તે મછવાને તેમાંનાં આદમી સમેટ સેંહેંકડો માઈલ સુધી ઘસડી લઈ જાએછે. એવી ગાડીઓ લાપલાંડમાં પુશકલ હોએછે જેનું એક ચીતર હીઆં આપીએંછે.

એક વખત ઊપર એવાં એક હરણે ૨૪ કલાકમાં ૧૫૦ માઈલની મંજલ કીધી હતી અને બે વેપારીઓ તરણ હરણની ચારટમાં બેસીને ૧૩ કલાકમાં તેટલીજ મંજલ કાપી આવીઆ હતા. અગાઊ જારે નારવેનાં રેહેવાસીઓ સુવીડન દેશ ઊપર ઊતરી પડીઆ હતા તારે તેની ખબર પોંહોંચાડવાને એક અમલદાર આવા મછવામાં બેસી નીકલીઓ હતો અને એકજ રેણ હરણની મદદથી તેણે ૪૦ કલાકમાં ૮૦૦ માઈલ કાપીઆ હતા ' જે પછે તે પરાંણી મરણ પાંમીઊં હતું. એક મુસાફર કેહેછે કે ચાર રેનડીઅરની એક શરતમાં એક પરાંણી દર સેકંડે ૨૫ ફીટની જહડપથી દોડીઊં હતું.

રમુજે ફુરસત.

પી☞રી૯રઓ, હર ૧ સમાં ગુજારવાને

બદલે સારી ૬ થી ૩ અને મ'ન

ખુશી રાખો કે તેનું સુભ નીપજે. એક ! ની

પેઠે ઘરમાં સરખો ☞ડાર લઈ ફરવું રૂહેતર

નથી. ૧ માણસ કેહેછે તેમ બીજાન

તે નું છે. માટે

હ :·: ચેહેરો રાખી મીઠી વાતો કરો, સારાં ર)- વાં

ચો, ઓ, કલમ અને કાગજ લઈ લખ

વાનો રાસ્તો પાડો. ☞મ વખત વેહેલો ( )

જશે અને તે બી પડશે નહી.

સવાલનાં જવાબો.

(જુવો ગઓઆં આંકના સવાલો)

૧ સેરવો—રવો—સેર.
૨ મેહેર—બાન—મેહેરબાન.
૩ સખાખેર. સખાવત, સર નાઈટ, પઈસો, મદરેસા.

પરચુરણ બાબદો.

એક સ્ત્રી સરદાર—ફરાંનસ અને મેકસીકો દેશો વચે હમણાં લડાઈ ચાલેછે. એ લડાઈમાં પકડેલા જે કેદીઓ ને ફરાંનસ મધે લાવીઆછે તેઓમાં એક પલટણનો ૨૩ વ રસની વએનો જવાંન સરદારછે. તે અમેરીકન ઈનડીઅન ની જાતવાલોછે અને હમણાં માલુ'મ પડીઉંછે કે તે એક સ્ત્રી છે. સાત વરસની વાત ઉપર તે પોતાનાં ભરથાર સાથે લસક રમાં દાખલ થઈ હતી અને પોતાની હીમતને માટે તે પદ વીએ વધતી ગઈ હતી. તારીખ ૫ મી મે ૧૮૬૨ ને દીને ની મોટી લડાઈમાં તેને સરદારથી એકજ પાએરી ઉતરતું' માં ન મલીઉં' હતું'. તેનો ભરથાર લડાઈમાંજ મુવો હતો અને તેનું' વેર લેવા માંટે લશકરમાં રેહેવાનું' તેનું વધારે દીલ થ તું' હતું'. એ સ્ત્રી તલવારથી સારી રમત રમી જાણેછે. હા લબી તેનાં લશકરનાં માંણસો તેને ઘણું માંન આપેછે.

તરણ તરણ ચીજો—"તરણ ચીજને ચાહાવો—હીમત, ભલાઈ અને મમતા. તરણ ચીજને વખાંણો—મ નશકતી, મોભો અને મેહેરબાંની. તરણ ચીજને ધીકારો—ઘાટકીપણું', ગરૂરી અને બેઈમાની. તરણ ચીજમાં ખુશી થાવો—ખુબ સુરતી, ભોલાપણુ અને સવત'તરપણું'. તરણ ચીજને માગો—ત'નદરોસતી, દોસતી અને ખુશાલી. તર ણ ચીજને માંટે બ'દગી કરો—ઈમાંન, સુલેહ અને પવીતરા ઈ. તરણ ચીજને પસ'દ કરો—અ'તકરણનો પીઆર, સા રો સવભાવ, અને હસતો ચેહેરો. તરણ ચીજને દુર કરો—આલસાઈ, ટાહેલુ' અને ઠોલીઆપણુ. તરણ ચીજને વધા રો—સારી ચોપડી, સારા મીતરો અને ખુશ મીજાજ. તર ણ ચીજ ઉપર મુસતાક રેહો—માંન, દેશ અને દોસતો. ત રણ ચીજ ઉપર લગામ રાખો—સવભાવ, આતુરતા અને જીભ."

કનતાન ઊપર ફોટોગરાફ—સુરજનાં કીરણથી કાચ અને કાગજ ઉપર હાલ સુધી થોડા વખતમાં આબેહુ બ તસવીરો લેવાતી હતી. હમણાં ઈટલીનાં પાદશાહાની સબી ઉતારનારા એક વીદવાંને કનતાંન ઉપર એજ હીકમત લાગુ પાડીછે.

નવાઈ સરખો વીદીઆરથી—પારીસમાં એક મુગો અને બેહેરો શખસ એટલું' બધું' શીખીઓછે કે તેને તાંહાંની એક મોટી મદરેસામાં બી. એ. ની પદવી આપવા માં આવીછે. એવી પદવી આ દેશમાં આપવા માંટે ઈઉ નીવરસીટી. નાંમનાં ખાતાં કાહાડેલાંછે, પણ હીઆ સારી

મજવાલા દેશીઓબી તેને લાએક કેલવણી લેતા નથી અઆ ગુગો તથા બેહેરો શખસ તે માન મેલવી ચુકોછે.

લડાઈની ખરાબી—અમેરીકામાં હાલ જે ખુનખા લડાઈ ચાલેછે તેથી લખો કબીલાઓનો નાંસ થઈ ગએલોછે. વાશીંગટનમાં લડાઈથી મુવેલા સીપાઈઓની વીધવાઓને બેહો પગાર આપવાને જે ખાતુ કાહાડેલુંછે તેમાં ઓગણીસ હજાર સ્ત્રીઓ એ લડાઈથી વીધવા થએલી જણાઈછે.

સાંચાથી ચાલતો ઘોડો—જેઓને ઘોડા ઉપર સવારી કરતાં આવડતુ નહી હોએ તેઓને પેહેલ વેહેલાં શીખતી વખતે ઘોડા ઉપરથી તુટી પડવાની ધાસતી રેહેછે. તે ઉપરથી એવા શીખાઉઓને માંટે હાનોવર ખાતે એક ઘોડો બનાવવામાં આવીઓછે. જે ઉપર કોઈબી માંણસ બેસી શકે અને કુંચી આપવાથી તે જીવતા ઘોડાનાં શરખી હીલચાલ કરી શકે. આ ઘોડાથી શીખનારાઓને ઘણો ફાએદો થવાની વકીછે.

કેટલાક દેડકાઓ વીશે એવું કેહેવાએછે કે તેઓ હવા વગર જીવી શકેછે. આ બીનાં હજુર શકમાંછે અને તેને માંટે અખતરાઓ જારી રાખેલાછે. બે વરસની વાત ઉપર સનડરલાંડ ખાતે એક ગરહસથે એક બંધીઆર પેટીમાં એક દેડકાને રાખીઓ હતો. તે પેટીને હમણાં ઉંઘાડવાથી આ પરાંણી તેમાંથી જીવતું નીકલીઉ છે.

થોડીક શીખામણ—"ઘડપણમાં અગનાન રેહેવા કરતાં જવાંનીમાં ગનેઆન લેવામાં ઓછુ દુખછે."

"બચાં મરી જાએછે તારે નહી પણ જીવતાં હોએછે તારે ઘણીવાર હાથથી જાએછે."

"વખાંણ કરતી વખતે તેનાં કારણ જાહેર કરવાં એ બેવડી વખાંણ કીધા બરોબરછે."

"ઠપકો આપતી વખતે તેનાં કારણ જાહેર નહી કરવાં એ અરધો ઠપકો આપવા બરોબરછે."

"પારકાં કરતા બેહેતર થવાને બદલે પોતાનાં કરતાં પોતે બેહેતર થવાની પેહેલાં કોશેસ કરવી."

"ફતેહ પાંમવાનો ભેદ એછે કે જે કાંઈ કરવું તે બની શકે એવું કરવું અને જે કરવું તે સારૂજ કરવું."

સખાવતે બાહાદુર શેઠ કાવસજી જાંહાંગીરજી રેડીમની વીશે ગરબી.

હારછો હારછો હારછો રે, તમેં હરી હઈડાંનાં હારછો.
એ રાગછે.

માનછે, માનછે, માનછેરે
"રેડીમની" પુરણ તમને માનછે,

મુદતનુ સખી ખાનદાન છેરે
"રેડીમની" પુરણ તમને માંનછે—ટેક.

રૂડા ધરમો ને રૂડાં, કરમો,
એજ કામેરનું તમને વરદાન છેરે—રેડીમની.
દીલછે દાદી ને મનછે મએઆલુ,
વલી ગુણવંત ગુણની ખાંણછેરે—રેડીમની.
ભુખીઆ ભાઈઓની ભાગી ભુખરી,
નીરધંન બનીઆ ધંનવાન છેરે—રેડીમની.
દુખી દરદીની દાજ દીલ ધરી,
ઉપાઓ કીધા તારા પરમાણ છેરે—રેડીમની.
નામ રૂડું જેનુ નેક "કાઉસ" છે,
પીતા "જાંહાંગીર" પીછાણછેરે—રેડીમની.
જાણીતું બંગાલ ને માનીતું મધરાજ,
ન કોઈ કીરતીથી અંનજાણ છેરે—રેડીમની.
પરમાણીક પારસી ને અસીલ ઇંગરેજ,
કરે સતુતી હીંદુ, મુસલમાંન છેરે—રેડીમની.
અંધા જણોનું દુખ હરવાને,
કરવા કીધું મકાંન છેરે—રેડીમની.
સુરત શેહેર ને વલસાડ ગામ,
માંદાંનું હાસપીટાલ રેઠાણ છેરે—રેડીમની.
સદા રોગીને કરવા નીરોગી,
માહાપુણ તે જીવતદાન છેરે—રેડીમની.
કેલવણી, ઓતમ જાંણી તમે,
આપી મદદ બલવાંન છેરે—રેડીમની.
ચડતી કલાઓનો સીખવા ઉદમ,
કીધું તેનું તમે મંડાણ છેરે—રેડીમની.
નીતી નીરમલી ને ભલા ઉદીઓગ,
વધારવા તમારૂ અનુમાન છેરે—રેડીમની.
નીતી રૂડી, જેનો ઉદમ ઓતમ,
ખરે તેતો જણ ઈનસાન છેરે—રેડીમની.
ધંન હીમત, તારી ધંન બાહાદુરી,
ખરે તું "કાઉસ" પેહેલવાન છેરે—રેડીમની.
કમરબંધ બાંધી કીધોછ કરાર,
કરવું સરવેનું કલીઆણ છેરે—રેડીમની.
જીવજો જગતમાં જુગ જુગ તમો,
આસીરવાદ દીએ કુલ જાંહાંન છેરે—રેડીમની.
"મન મોહોવન" દીએછે આસીસ,
મદદ કરનારો ભગવાંન છેરે—રેડીમની.

"મનમોહોવન."

પોહોંચ—"કુમારીકા બોધ" નાંમનું એક નાંહાંનુ ચોપાંનીઉં કવી હીરાચંદ કાનજીની કવીતાઓનુ મલીઉંછે. તેમાં કેટલીક સારી કવીતાછે.

આ ચોપાનીઉં ઠકર હરીદાસ ખીમજીની ધણીઆણી વહુ હીરાંબાઈએ પોતાને ખરચે છપાવીઉંછે તે હમે આ જો વહુ ગવાઈએ અગત કરીને જાહેર કરવા માંગીએ છઈએ. વહુ હીરાબાઈએ પોતાની બેહેનીઓનાં ફાએદાને માંટે તે છપાવીઉંછે. એમાં તે બાઈને શાબાસી ઘટેછે. સરવે લાએક સ્ત્રીને ઘટેછે કે પોતાની અગનેઆન બેહેનીઓની હાલત સુધારવાની કોશેશોને સદા જારી રાખવી.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૭ મું. | અકટોબર ૧૮૬૩ | આંક ૧૦ મો.

વફા ઉપર જફા

અથવા

"માંણસનુ ધારવું—ખોદાનુ કરવું."

—

એક વારતા.

—

પરકરણ ચોથું.

"કારાંમાએ ટાહેલું."

શાહાજાદી ગોલશેહેરની બાંગડી મેલવવાનુ કાંમ શું સેહેલ હતું ?

તુરાંની કાવેએ તેને ખાતરતો કંમર બાંધી હતી.

જારે બાંનુ ગોલશેહેરના બરધારે આપેલી બાંગડી તેની પાસેથી લઈ આવીને તેની બેવફાઈ સાબેત કરવાની શરત બકી મનોચેર મોહોડેથી તુરાંની કાવે ગદાએન છોડીને નીકલીઓ હતો તારે તે આ કાંમને એટલુંતો સેહેલું સમજતો હતો કે મનોચેહેરને આંગલીની.વીટી લેવાની આ સઉથી સરસ રીત વીચારોને તે મોટી ઉલટમાં ગોલશેહેરની પાસે આવીઓ હતો. પણ જારે તેણે આ નેક પુતરી સાથે વાત કરવા માંડી અને જારે તેની મનોચેહેર તરફની પરીતીને નહી ટુટે એવા મજબુત આકારમાં જોઈ તારે તુરાંની કાવે ખરેખર ધભરાવા લાગો. તે નહી કે પોતાની આબરૂને ખાતર, નહીકે શરત હારીઆથી જે ખરાબ લાગે તેને ખાતર, નહી કે પોતાની મેહેનત ફોકટ જાએ તેને ખાતર, નહી કે ધારેલી વીટી ખોહોવી પડે તેને ખાતર, પણ જો હારેતો મનોચેહેરને હાથ મારીઓબી જવાતી તેને ધાસતી હતી કેમકે તેની બાએડીને બેવફાઈનો દાઘ લગાડવાની કોશેશ કીધાથી તેને નાહાનું અપમાન નહી હતું. તોબી કાવેને બધા વા વાગી ચુકેલા હતા. તેણે છેક આશા છોડી નહી હતી કેમકે એથી હૃધડાં કાંમ તેણે બજાવેલાં હતાં.

કાવે ગોએઆ એક "કારાંમાએ ટાહેલું" હતું. તે બોલવે બાધર હતો; માટે પરથમતો લાંબાં લાંબાં બાશાંણો કરવા લાગો. આસમાન અને જમીન તથા બેહેસત અને દોજખની તે એવી મોટી ટાહી લઈને બેઠો કે ગોલશેહેર કંટાલો પાંમી કે અલબતાં આ પતરાજી કરવામાં કાવેની મતલબ એ હતી કે ગોલશેહેરને પીગલાવવી તથા તેના મનમાં પોતા વીશે સારો વીચાર ઉતપંત કરવો.

પણ તેમાં કાવે નીશફલ થએઓ !

જારે ગોલશેહેર તેને જરા ટરક બેજાંનો ગણી હસવા લાગી તારે કાવેએ મનોચેહેર વીશે આ સ્રીના મનમાં ધીક્કાર પેદા કરવાની ઈઉકતી ચલાવી. ગોલશેહેરે પુછીઉં કે "મારા ધણી તાંહાં હસી ખુશીથી રહેઆછે ?"

કાવે—અરે તે વાતતો પોલશોજ ના. તાંહાં હમારાંમાં આટલા બધાછે, પણ મનોચેહેર સરખો રંગીલો, મોલીઓ, અને ગશાખરો કોઈ નથી.

ગોલશે—પણ જારે તેવણ હીંઆં હતા તારેતો ઘણા દલગીર ફરતા હતા.

કાવે—નેકબખત બાંનું એતો મરદ લોકોનો ધારોજછે. પોતાના કબીલાથી જારે દુર જવાએ તારે બધી છુટ લેવાએ અને બધી મોજ પણ કરી શકાએછે. મારો દોસત મનોચેહેર આખો દાહાડો હસેછે.

ગોલશે—પણ તેવણ મનેતો ભુલી નથી ગએઆ.

કાવે—મારી બપાઈ. નહી બોલવાનાં ઘણાં ગુણ. હું મારામાં એક ઈઉનાંનીછે તે આખો દાહાડો પોતાની માશુકને ઈઆદ કરેછે. તે ઉપરથી મનોચેહેર તેને બહુ ઠપકો આપેછે અને કેહેછે કે એક ઓરતને ખાતર આટલો વીલાપ કરવો તે મુરખનું કાંમછે. તે હસતો અને કેહેતો જાએછે કે ઓરત નાંમે બેઈમાંનછે; તેઓ મરદોને ઠગેછે અને મોહોડાં ઉપરજ મીઠીછે.

આ ખબર ગોલશેહેર સરખી કુમલી છોકરીનાં મંનમાં ખતરો પાડવાને બસ હતી અને જારે કાવેએ જોએઉં કે એ ભોલી નાર જરા જરા પીગલતી ગઈ તારે એ તુરાંનીએ આગમાં તેલ નાંખવાનું કાંમ આગલ ચલાવીઉં. આ ધવચમાં પડે તે ઘણી દલગીરી બતાવા લાગો અને દાદુઓ થઈને ગોલશેહેરની તારીફ કરવા મંડીઓ. આવી લાએક ઓરતને ખોદા બનગજ નહી આપેતો સારૂ કેમકે તેઓ આ દુનીઆંમાં મરદોથી ઘણી હેરાંન થાએછે, એવી એવી વાતો કરવા લાગો. હીઆંથી તે પોતાની વાત ઉપર આવીઓ, હું પરણેલો નથી અને બાએડીની શોધમાં છઉં તે જણાવી પોતે મોટો દોલતનો ધણી હોએ તેમ પોતાનાં ખજાનાંની વીગત [illegible] લાગો. અને [illegible] બાંનું ગોલ

શેહેર અચરતીમાં પડી હતી તારે આ તુરાંની પોતાની મતલબ ઉપર આવીઓ. તે બોલીઓ કે "ઓ પરીજાત? આ મારો હાથ અને દીલ તારે હવાલે કરૂં, તારો ફરમાંબરદાર ચાકર થઈને રહુ, તારી જુતીનો ઉઠાવનાર થાઉં, જો તું પેલા દગલબાજ મનોચેહેરને છોડી દીએ અને મારા સરખા લુખાને આસરો આપે."

આ વીચારો શું ગોલશેહેર સાંભલી શકે? નહી. હવે તેને બોલવા વોનાં ચાલીઉં નહી. તેણે કાવેની મતલબ જોઈ લીધી માટે ગુસાથી બોલી કે "ઓ નીચ! તું શું મારી આબરૂ ઉપર તરાપ મારવા આવીઓછે! ચંડાલ હવે તુને મેં ઓલખીઓછે. તેં આટલું બંધુ જે ટાહેલું કીધુંછે તે તારી મતલબને ખાતરછે. નીકલ, હીઆંથી કાલું કર—પીલસુમ! પીલસુમ! હીઆં આવીને આ નીચ વધેડાને બાહેર હાંકી કાહાડ."

કાવે બીજીવાર નીસફલ થએઓ.

પણ હીઆં વલી કાવેને તાલ કાંહાં આવડતી નહી હતી. તેણે વાતજ ફેરવી નાંખી. તે બોલીઓ કે—

"આફરીન! આફરીન! ઓ બાએગસાલી મનોચેહેર તારો સીતારો ખરેજ બુલંદછે કે તારો હીરો.ખરી જહલકા ટથી દીપેછે. આ હા! તું આબાદ રેહેને અને તારી નેકીનો એથી જીઆદે બદલો જોજે. બાએડી આ દુનીઆંમાં જો પાધરી હોએતો પછે કાંઈ જોઇએ નહી અને તું તારી બાએડી ઉપર જે ભરોશો રાખેછે તે ખરો ઠરેલો મેં આજે જોએઓછે. બાંનું ગોલશેહેર મારી બેઅદબી માંફ કરજો, પણ મેંતો માતર તમારૂં હીર તપાસી જોવા આ વાત કીધી છે. મારો મીતર મનોચેહેર તમારી વફાની વખાંણ કરેછે અને તે ખરીછે કે નહી તે જોવા માટે આજે મેં એટલી આડી આલ ચલાવીછે."

આ ખોલાસો સાંભલી ગોલશેહેર પાછી ખુશી થઈ. તેણે કાવેની તકસીર માંફ કીધી. તે ઉપરથી કાવેને વલી વધારે બોલવાની હીંમત થઈ." નેક બાંનું તમારો વર હુમારાં મજાએન શેહેરમાં એક ફરેસતાની મીશાલે માંન ધરાવેછે. તેને હુમે હુમારી સુરતી સમજીએ છઈએ, ખોદાએ લખી આપેલુંછે કે તે જાંહાં જાએ તાંહાં સરદારી કરે. તે તાંહાં તમારી ઉપર પુરતો વાસવાસ રાખેછે અને જારે હું તેને મલશ તારે પેહેલી વાત તમારી વખાંણવાજોગ વફાદારીની કરશ." ગોલશેહેરે તેનો ઉપકાર માંનીઓ.

હવે જોકે વખતતો ઘણો થએઓ તોપણ કાવે પોતાની મતલબમાં ફાવીઓ નહી. તેની સરવે ઈઉકતીઓ ફોકટ ગઈ અને તે જેવો આવીઓ તેવો પાછો જવાની ધાસતી કરવા લાગો, પણ તેવામાં વલી તેને એક વીચાર શુહુજીઓ. તેણે કહેઉં કે "શાહોજાદી ગોલશેહેર, હુમારાં શેહેરનાં રાજાને એક મોટું નજરાંનું આપવાનો હુમે ઠરાવ કીધેલોછે અને તેને લગતો અસબાબ ખરીદ કરવાને હું હીઆં આવીઓ છઉં. તે સઉ તઈઆરછે અને તેની મેં એક મોટી પેટી ભરીછે, પણ તે પેટીને સલાંમત રાખવાની કાંઇ જગા નથી, માટે જો મેહેરબાંની કરીને આજની રાત તમારા સુવાનાં ઓરડામાં તેને રખાવશોતો તમારા વર ખુશી થશે કાએ કે તેવણે પણ આ નજરાંણામાં ફાલો આપેલોછે."

ગોલશેહેર તે પેટીને રાખવાને મોટી ખુશીથી કબુલ થઈ અને કાવે તુરત તાંહાંથી રવાંને થએઓ. આ વખતે શાહાજાદીએ પોતાના ભરથાર જોગનુ એક કાગજ કાવેને લખી આપીઉ હતું તથા અરજ કીધી હતી કે તેનાં મનોચેહેરને હાથો હાથ પોંહોંચાડવું.

પરકરણ પાંચમું.

ગોલશેહેરની બાંગડી.

જઓ એવું ચાહાછે કે ખોદાએ જો માંણસમાં એકેકનાં મંનનો ભેદ જાંણવાની શકતી મેલી હતેતો ઘણું સારૂં, તેઓને એક નાંમીચો સાહેર સવાલ કરેછે કે "દરરોજ મેદાનમાં જે મેંઢાઓ પોતાનાં કસાઈ સાથ ચરવા આવેછે તેઓ જો તે કસાઈનાં મંનનો ભેદ જાંણતાં હતેતો, આ મેદાનમાં હાલની પેઠે શુ નાચી કુદીને વખત કાહાડતે?" નહી. ગરીબ બીચારી શાહાજાદી ગોલશેહેર! તે કેવી નીરદોશ, કેવી સાદી અને કેવી સાચી હતી! તેની આસપાસ ચાલતાં કારસતાંનોનો ભેદ તે જાંણતી નહી હતી અને જો જાંણતેતો શું તે હાલની મીશાલે ભોલાં મન અને આસુદાં દીલથી જીવી શકતે?

એક ગમથી ગોલશેહેરની સાવકી માં અરનવાજ પોતાનાં દીકરા પશંગને આ બાનુ સાથ પરણાવવાની ઈઉકતીમાં ફરતી હતી. બીજી ગમથી તે શાહાજાદો પશંગ આ ગરીબ છોડીની માએઆ ખેંચવા માંટે તેની પુઠે પુઠે ફરતો હતો. તરીજી ગમથી રાજો ફરીબરોજ પોતે આ બેટી ઉપર જુલમ પાડતો હતો કે તેથી તે પશંગને કબુલ રાખે. ચોથી ગમથી વલી એક કારસતાંનનો ભરેલો તુરાંની આ છોકરીની દાંમન અને તે નહી બનેતો તેની બાંગડી લુટવા આવીઓ હતો કે તેથી મનોચેહેરનો ભરોશો ખોટો પડે અને ગોલશેહેરની વીટી તેને આપી દીએ. આ એક કુમલાં રેતન સરખાં માણસની વફા ઉપર જફા કેટલી બધી!

સાંજ પડી કે કાવેનાં માણસો મેલી પેટી લઈ આવીઆ અને ગોલશેહેરે તેને પોતાના સુવાના ઓરડામાં સંભાલથી મેલાવી. શા માંટે? તે એમ વીચારતી હતી કે તે પેટી મેલાવવામાં તે પોતાના દુર પડેલા ભરથારની શેવા બજાવેછે. ભરથાર! એ બોલજ તેની છાતીને હરખથી ભરતો હતો અને જારે તેની તરફથી કાવેએ પેટી મોકલી તારે શું તે જીવની મીશાલે નહી સંભાલે?

પણ તે જાણતી નહી હતી કે તેમાંતો ભરમ હતો. આ પેટીમાં કાવે પોતે ભરાએલો હતો! તે જારે પોતાની સરવે ઈઉકતીમાં નીશફલ થએઓ તારે આ બાનું ઉઘાએ તે વખત તેની બાંગડી ચોરી લેવાની એક ઈઉકતીને અજમાવાનો તેણે ઠરાવ કીધો હતો. કાવે ખાસુખાસ એક મોટી અને સગવડ ભરેલી પેટીમાં બેઠો હતો અને તેમાં કોરેલાં બાંધરાંઓ વાટે તે સંધુ જોતો હતો.

તે પેટીમાથી જોતો હતો કે રાતનો વખત થએઓ તારે બાનુ ગોલશેહેર જમવા જવાની આગમચની પેટીને તપાસી ગઈ કે રખેને તે આડી અવડી મેલાઇ હોએતો તેમાંનો કાંઈ સાંમાંન તુટે અને તેનો વાહાલો પણ ગુસે થાએ. કાવે જોતો હતો કે જમી રેહેવા પછે ગોલશેહેર પાછી આવીને સુતી સુતી વાંચવા લાગી. જારે વાંચતાં વાંચતાં તેની આંખનાં

ટોપસાં વીચાવા લાગાં તારે ચોપડીને અધુરે પાંને નીસાંણ મુકીને સુતી. તેની સાહેલી બતીને લઈ જતી હતી પણ બાનું ગોલચેહેરે તેને ખાસુખા રખાવી હતી અને સાહેલીને રાતની રજા આપતી વખતે સવારનાં સકારે ઉઠાડવાનું ફરમાવી સુતી હતી.

થોડા વારમાં તે મીઠી નીંદમાં પડી.

તે વખત એટલાંતો એકાંતપણું અને ચુપકીદીનો હતો કે ગોલચેહેરનો દમ પણ સંભલાતો હતો. બાહેર ચંદની પરકાશતી હતી. અંદર બાનુ ગોલચેહેર ફુલનાં ઢગલાની મીશાલે પોહોડેલી હતી. તેને માંથે ફરેસતાઓની નેગેહેબાંની હતી પણ તેની પાસેજ પેલો ચોર ભરાએલો હતો!

ઘણો વખત પછે પેટીનુ ટાંકણું આસતેથી ઉંઘડીઉં. કાવેએ પેહેલાંતો આસપાસ ચોકું ફેરવીને જોઈઉં અને પછે હલુ રહીને બાહેર નીકલીઓ. તે વખતે તેને એકેએક દગલે મોહોત હતું. જો પેટીનુ ઢાંકણ તુટી પડે, અથવા જો તે કોઈ ચીજ સાથ અફડી પડે, અથવા જો તેનાં કપડાનો જરા ખખડાટ થાએતો કદાચ ગોલચેહેર નહી ને પાસેનાં ઓરડામાં સુતેલી સાહેલીઓબી જાગે ખરી. માંટે કાવે ઘણાં સંભાલથી પગલાં ભરતો હતો. શરૂઆતમાં તેણે ઓરડાની સરવે ઈધાંણીઓ જોઈ લીધી કે મનોચેહેરને કેહેવા કામ લાગે અને પછે બીછાણાં આગલ ગએઓ. શાહાજાદીએ કેઈ ચોપડી વાંચી હતી તથા કેતરમે સફે નીશાંણ કીધી હતી તે ઈઆદ રાખીઉં. પછે છેક નજદીક ગએઓ. આસતેથી બીછાંનાંને હાથ લગાડીઓ. ગોલચેહેરની બાંગડીવાલો હાથ બાહેર જુહુલાતો હતો, માંટે કાવેને માંતર ખીલી ઉંઘાડવાનીજ ખોટી હતી અને તેથી જેવી બાંગડી નીચે પડી કે તે તુરાંતીએ ઝીહીલી લીધી. તે લીધી કે કાવે તુરત પાછો ફરીઓ અને પેટીમાં ભરાઈ તથા ટાકણુ ધાંકીને ખાશી ધીરજથી ઉંઘ કાહાડી કેમકે છેક સહવારનાં પેટીને ઉંચકી લઈ જવાનો તેણે પોતાનાં માણસોને હુકમ કીધેલો હતો.

પરકરણ છઠું.

શકની શરૂઆત.

કદાચ કોઈ વાંચનારી બાંનું એવું વીચારતી હોએ કે મનોચેહેરે જારથી કાવેને પોતાની બાએડીની તપાસને માંટે મોકલીઓ હતો તારથી તેને પોતાને જવાબ સાંભલવા વગર ઘણી બેચેની લાગી હશે અને તેટલા માંટે તેણે સુખે ખાધું અથવા ઉંઘે ઉંઘાએઓ નહી હશે; પણ તેમ નહી હતું. એ જવાંમરદનેતો પોતાની મનમોવન ઓરતના સારા ગુણ ઉપર એટલો ભરૂશો હતો કે કાવે પોતાની શરતમાં હારીનેજ પાછો ફરશે અને પોતે આપેલી બાંગડીને ફરી લઈ આવી શકશે નહી એવી તેના મનમાં ખાતરી હતી, અને તેથી કાવે જવા પછે તેનાં મોજમાં કાંઈ ફેરફાર થએઓ નહી હતો. તોપણ શરત જીતવાના પોતાના ખંતીપણાને ખાતર તે કાવેને પાછો ફરેલો જોવાને લગાર ઈનતેજાર હતો.

પણ તરકટીઆં માણસ આગલ શીઆંનો સેજમાં કસેછે. કાવે પોતાને ઘેર જઈ જેવો પેટીમાંથી નીકલીઓ તેવોજ બાંગડીને પોતાના સવાકીનમાં રાખીને મદાએન તરફ નીકલી પડીઓ અને જેમ બને તેમ લાંબી મંજલ કરીને જલદીથી મનોચેહેર તથા બીજા સરવે જણાઓની સાંમે આવી ઉભો.

તેને આટલો જલદી પાછો ફરેલો જોઈને મનોચેહેરે વીચારીઉં કે કાવે નીસફલ થઈ આવેઓછે, માંટે તે બોલીઓ કે "કેમ ભાઈ ખાતરી થઈ? એટલા વારમાંજ તાંહાંથી રસતો માંપી લેવો પડીઓ?"

કાવે—ધીરા થાવો ધીરા થાવો. તમે એટલા હરખાવો ના. મારી મુસાફરીની જહડફનો તમોને કાંઈ વીચાર નથી.

મનોચેહેર—વીચાર એકે તમોને તાંહાંથી એવો રોકડો જવાબ મલીઓ કે તમે જહદફ કરીને હીંઆં પગલાં ભરી આવીઆ.

કાવેના હાથમાં ગોએબા મનોચેહેરની મુંદી હતી અને તેને જેમ ગમે તેમ મરડવાનો હવે તેનો અખતીઆર હતો. તે બોલીઓ કે—"ભાઈ તમારી ઓરતના સરખી સુંદરતા મેં ખરેખર કોઈ બીજીને જોઈ નથી."

મનોચેહેર—અને તેમજ તેવી વફાદાર તથા નીમખ હલાલબી કોઈ જોઈ નહી હશે.

કાવે—ભાઈ તે વાતતો માફ કરજો. તમારા સેવકે ખાતરી કરી લીધીછે. માટે તે વાતનીતો શરત જીહીતવીછે, ખબરછે?

મનોચેહેરે માંનીઉં નહી. પરથમ તેણે ગોલચેહેરનો કાગજ વાંચી લેએઓ અને પછે કાવેને પુછીઉં કે "કેમ કાવે, મારે આંગલેની આ વીટી મેલવવાની આશા મેલી કે હજુછે?"

કાવે—પુરતી, પુરતી આશાછે. જેવી બાંનું ગોલચેહેર તેવીજ આ વીટી સસતી અને સેહેલીછે.

મનોચેહેર હવે મશખરીથી ગમભીરાઈ ઉપર આવીઓ. તે બોલીઓ કે "જો ભાઈ તું એવું દેખાડે કે મારી ઓરત મારીસે બેવફા થઈછેતો આ મારો હાથ અને વીટી તારે સવાધીનછે; પણ જો તું તે ખાતરી નહી કરેતો તારી આબરૂ અને તારી ગરદન મારે હવાલે થશે."

કાવે—કબુલછે. હવે હું જે બેઆન આપું તે સાંભલો. પરથમતો એ બાંનુનો સુવાનો ઓરડો મેહેલના પચમીમ ભાગમાં પેહેલા માલા ઉપરછે. તેમાં રેસમનાં બનાવેલાં કાગજ ચોંટાડેલાંછે. તેમાં ચાર બારીઓછે, વચોવચમાં એક મોટું જુંમરછે, અને આજુબાજુએ પુતલાં ગોઠવેલાંછે. ટુકમાં આખો ઓરડો એવો સીણગારેલોછે કેમારી છાતી તો જોઈને દંગ થઈ ગઈ હતી.

મનોચેહેરને આ વાતથી જરા કાંઈ લાગુ ખરું પણ તેણે પુરતી ધીરજ રાખી હતી. તે બોલી ઉઠીઓ કે—"કદાચ એ બેઆંન તેં કોઈ દાસીને અથવા મારે મોઢેડે આગલ સાંભલીઉં હશે. એ ઉપરથી કાંઈ મારી મોહોરદારની બેવફાઈ સાબેત થતી નથી."

કાવે—તમે એટલી ઉતાવલ કાંએ કરોછો! હજુતો તે બધું આવશે. આરસીનાં તખતાઓમાં બે મોહોડું જોવાની આરસીછે અને બેમાં સબી ચીતારેલીછે. શાહાજાદીના પુસતકખાંનાંમાં ઘણીખરી કેતાબો કવીતા અને ગાએણનીછે.

મનોચેહેર—પણ એ બેઆંનતો તેં મેહેલનાં કારભારી પાસેથી સાંભલીઉં હશે.

કાવે—આગલ ચાલો—છાપરૂં ગોલછે, અને ઓરડાની સીલીંગ ઉપર નકસી કોતરેલીછે.

મનોચેહેરને જરા જરા શક વધવા લાગો તોપણ આ વીગતોને તેણે હસી કાહાડી.

કાવે—જે રાતનાં મેં બાંનું ગોલશેહેરની મુલાકાત કીધી તે રાતનાં તે બાંનું ઈરાંણની તવારીખ વાંચતી હતી અને તેનાં ૧૦૭ સફા તેણે વાંચેલા હતા.

હવે મનોચેહેરને જરા ધાસતી પેદા થઈ. તોબી તે બોલીઓ કે "આટલાં બેઆંનથી હું શરત હારેલો કેહેવાઉં નહી. મને વધતી સાબેતી જોઈએ."

કાવેએ આ વખતે બાંગડીને ગજવાંમાંથી ખેંચી કાહાડી. તે જોઈનેજ મનોચેહેર ચોંકી ઉઠીઓ તેણે ફરી ફરીથી જોઈ અને ખાતરી કીધી કે "હા આ બાંગડી ખરી. મેં મારી ઓરતને વફાદારીની ઈધાંણી દાખલ તેને એ બાંગડી આપી હતી અને મોહોત સુધી તેને રાખવાનાં તેણે સોગંદ ખાધા હતા. ઓ ખોદા! તેજ બાંગડી તારા ગજવામાં!"

કાવે—હા, એજ બાંગડી તેણે મને આપી દીધી.

મનોચેહેર—પણ તે કદાચ મને માતર દેખાડવા તારી મારફતે મોકલી હશે.

કાવે—જો તેમ હતેતો પોતાનાં કાગજમાં તમોને લખી જણાવતે, પણ તેમ નથી. તેણેતો એ બાંગડી મને ભેટ કીધીછે. તે બોલીકે એ મારા વરે મને આપેલીછે પણ તમારી આગલ તે કુચ બીસાદમાં નથી. એટલું કહીને તેણે તુરત હાથમાંથી ખેંચી કાહાડી મારા હાથમાં મેલી.

હવે મનોચેહેરનો પીતો ઉછલી આવીઓ. તેને એથી વધારે સાબેતી શું જોઇએ? તે ગુસાથી લાલ લોહી જેવો થએઓ. તેની આંખ જહનુન અને કીનાંથી જહલકવા લાગી. તે તાતો બનીઓ અને પોતાની વીંટી જાહટ દઈ કાવેને આપીને બોલીઓકે—"અરે કપાતર રાંડ, આખર તું એ મારૂં ઘર ભાંજીઉંછે"

આસપાસનાં આદમીઓએ મનોચેહેરને ઠંડો પાડીઓ. તારે તેને વલી શક આવીઓ માટે કહેઉં કે—"કાવે કદાચ એ બાંગડી તુંએ ચોરી હશે તેની કોણને ખબર! નહી નહી તે શીઆંની ઓરત કદી બેવફાઇ કરીને તુંને આ બાંગડી આપે નહી. એ તેં ચોરેલીછે."

કાવે—શાબાસ! એ છટકી જવાની સારી રીતછે. જો તમોને વધારે નીશાંણી જોઈતી હોએતો હું આપવાને તઈઆર છઉં. તમારી ઓરતની છાતી ઉપર એક કાલી લાછણછે? ખરી વાત? હજુરબી તમુને નીશાંણી જોઈએછે?

નહી. મનોચેહેરની હવે ખાતરી થઈ કે જે ગોલશેહેર તેનાં મોહોડાં ઉપર ઘણી મીઠી હતી, જે તેને એક ઘડી વીહીલો નહી મેલતી, જે તેને દુખી જોઈ પોતે દુખી થતી હતી, જે તેની આગલ વાતો કરી, ચોપડીઓ વાંચી અને ગીતો ગાઇ તેને ખુશી રાખતી તે આજે બેવફા—બેવફા—થઈછે.

"અરે ચંડાલ કાવે તારો કાંહાં ધાગ થશે!"

જે વેલાએ મનોચેહેર ગોએઆ દેવાંનો બનીને ગોલશેહેરને ગાલો દેતો હતો, તે વેલાએ કદાચ તે પરીજાત પોતાનાં વાહાલા ખાવીંદને ઈઆદ કરતી હશે. તે કદાચ પોતાનાં નીમખહલાલ ચાકર પીલસુમ આગલ બેસીને મનોચેહેરની જુદાઇને માટે ગમ કરતી હશે. તે કદાચ પેલા શાવકી માના દીકરા પશંગથી કંટાલી તેને ધીક્કારતી હશે અને મનોચેહેરને ખાતર તેની સાથ પરણવાને નાં પાડતી હશે. પણ તેજ વખતે મનોચેહેરતો તેને હજારો હજાર ફટુવા દેતો હતો.

તેણે કસમ ખાધા કે "ગોલશેહેર ઉપર હું વેર લેવશ. હું એ નાંપાક રાંડનું ખુન કરશ. હું તેની બેવફાઈ આખી દુનીઆંમાં આશકારા કરશ. હું કેહેવશ કે આ ધરતી ઉપર કોઇબી ઓરત વફાદાર નથી."

અફસોસ! નાંદાંન મનોચેહેર, તું ઠગાએઓછે!

પરકરણ સાતમું.

ઘભરાટ, ગુસો, ગુચવણ.

રાણી અરનવાજ જાંણવાને ખંતી હતી કે તેણે પોતાની સાવકી દીકરીને પોતાનાં સગા બેટા પશંગ સાથ પરણાવાને જે મેહેનત જારી રાખી હતી તેનું કાંઇ સારૂં ફલ નીપજીઉંછે કે નહી? તેણે ખાસુખા આ જોડું શાંધવાને ખાતરતો ગોલશેહેરનાં ખાવંદને દેશનીકાલ કરાવીઓ, ગોલશેહેરને પોતાને કેદ નખાવી અને એ જવાંન શુંદરીનો નીમખહલાલ ખીદમતગાર મરણ પામે એટલા માંટે તેને ઠાગાથી જેહેર રાખવા આપીઉ હતું. એ સઘલી કોશેશોથી પોતાને મંન ભાવતું શેવટ લાવવાને રાંણી અરનવાજ એટલી બધી ખંતી હતી કે દરરોજ પોતાના બેવકુફ દીકરાની મુલાકાત કરતી હતી તથા ગોલશેહેરને કેમ ફુસલાવવી તેની તરેહવાર ઈલકતીઓ શીખાડતી હતી.

જે રાતનાં ગોલશેહેરની બાંગડી ચોરાઈ તેની બારવને શાહાજાદો પશંગ પોતાની માંની ઉસકેરણી ઉપરથી ગોલશેહેરનાં ઓરડાનાં ઉબર આગલ ગવઈઆઓને લઈને જઈ ઉભો અને ગાએણથી તે બાણુને બાહેર ટેડવા લાગો. પણ તે અચરત થએઓ કે ઘણ મોડુ થવા છતાં ગોલશેહેર બાહેર આવી નહી. ગરીબ ગોલશેહેર તે વખતે અતીઅંત દુખી હતી. દરરોજ સહવારનાં ઉંઘમાંથી ઉઠીને તે પોતાનાં ધણીએ આપેલી બાંગડીને મીઠાસથી બોસો દેતી હતી, પણ આ જે સહવારનાં તેમ કરવા જતાં તેને હાથેથી બાંગડી ગેપ થએલી જણાઈ. એનો ભેદ તે સમજી શકી નહી. તેણે વીચારીઉં કે ખીલી અલગી હોવાથી કદાચ તે નીકલી પડી હોએ. તેટલા માંટે તેણે બીછાંનાંનાં પડે પડ ઉખેડીઆં અને પોતાનાં પીલસુમ તથા સાહેલીઓ સોડે દરએક ખુણે ખોલ કરાવતાંબી કસો પટો હાથ લાગો નહી. તેમાં લાંબો વખ્ત નીકલી ગએઓ અને તેથી જારે તે બાનુ ઓરડાની બાહેર નીકલી તારે બપોર પડવા આવેલી હતી.

એકતો તે ગબરાટ અને ગુસામાં હતી અને તેવામાં વલી બારણાંની આગલજ બેવકુફ પશંગનાં તેને દરશણ થએઆં માંટે તેને વધારે રીસ ચહડી હતી. પશંગને તેની મા જોકે ઘણું સમજાવતી તોપણ એ મુરખ આદમી પોતાનુ કાંમ સમજતો નહી હતો. તેનામાં કાંઈ અકલ નહી હતી અ

ને તેથી ગોલશેહેરે એકદમજ કાચુ કાપી દીધુ. તે બોલી કે "સાહેબ મેં તમુને ના કહેલુછે કે મને હેરાંન નાં કરો તોબી તમે રાત ને દીસ મારી પુઠ મેલતા નથી એ ઘણુંજ ધીકાર ભરેલુંછે."

પશંગ—જો શુંદર ગોલશેહેર મારો જાન મેં તુંમા ભરીઓછે અને તેને તું એકદમ ખાલી ના કરી નાંખ.

ગોલશેહેર—હું તે કાંઈ સમજતી નથી. તમોને હું ઓલખતી નથી. તમે મારી આગલથી જાવો અને તમારી સીકલ ના દેખાડો.

પશંગ—તું પેલા લુછા મનોચેહેર તરફ દેવાંની બની છે અને તેવી હાલતમાં તુંને છોડી જવામાં પાપછે.

ગોલશેહેર—એ વલી તમારી બેવકુફીનો વધારે નમુનોછે.

પશંગ—તારે હું બેવકુફ કે?

ગોલશેહેર—અલબતા. તમે મુગા બેસો એટલે તમારી બેવકુફીનો અંત આવશે અને મારૂં દેવાંનાપણુ દફે થશે.

પશંગ—શાહાજાદી તારો મનોચેહેર કોણછે? એક હલકા સરદારનો દીકરો અને મારે મનસે એક ગોલામ.

ગોલશેહેર—બસ તું હવે મુંગો રેહે. જારે તે એટલો હલકો હોએ તારે તુંતો તેથી હજારઘણો હલકો હોવો જોઈએ. ઈઆદ રાખજે કે તુંને હું તેના ખાસડાં બરોબર ગણતી નથી.

ગોલશેહેર ગમે એટલી ધીરજવાલી હતી તોબી આટલો ગુસો તેને નહી લાગેતો તે ઈનસાંન કેહેવાએ નહી. તેણે આ રાજવંઉશીને જે અપમાન આપીઉં તે પોતાના બચાવને લીધે હતું, કેમકે આ અપમાનથી તે શખસ તદન મુંગો થઈ ગએઓ અને વધારે લાંબી વાત કરવાને બદલે એટલુંજ વીચારી બેઠો કે આ છોકરી ઉપર હું મારૂં વેર લેવશ.

તે આખો દાહાડો ગોલશેહેરે ફીકરમાં ગુજારીઓ. તે વીચારતી કે "હું મારા ધણી તરફ જેમ વધતી વફાદારી રાખું છઉં તેમ મારા ઉપર નવો ગજબ ગુજરેછે. આ નઠારો શાહાજાદો મને વધારે હેરાન કરેછે અને સઉથી છેલો જુલમ મારી બાંગડી ખોહોવામાં થએઓછે. અરે! હું મારા મનોચેહેરને કીઉં મોહો દેખાડશ? જારે તે મને પુછશે કે બાંગડી કાંહાંછે તારે હું શું કેહેવશ? શું તે એમ નહી વીચારશે કે મેં તેની બાંગડીને કોઈ બીજાને હાથ આપી દીધીછે? ખોદા! મારી શરમ આબરૂ રાખજે."

આ વખતે નીમખહલાલ પીલસુમ ઓરડામાં દાખલ થએઓ અને મનોચેહેરનું એક કાગજ પોતાની શેઠાંણીના હાથમાં મેલીઉં. પીલસુમનો ચેહેરો ઘણો ચીંતાતુર હતો. તેને ઓએઆ કોઈ મોટો અંદેશો લાગો હતો અને જારે નામદાર ગોલશેહેર તે કાગજને મોટી આતુરતાથી વાંચતી હતી તારે આ ભલા ખીદમતગારની આંખમાંથી આંશું ટપકતાં હતાં.

તે શા માટે વારૂં! આગલ ચાલતાં જણાશે.

ગોલશેહેરે કાગજ વાંચીઉં—

"જીગરજાંન બાંનુ—જો તમારો બાપ મને કેદ કરેતો તેનો ગુસો જેટલો ધાટકી થાએ તે કરતાં વધારે ધાટકીપણું મને તમારી જુદાઈમાં લાગેછે. હું દેશનીકાલ થવાની મારી જગા મહાએનથી પ.છો નીકલીઓ છઊં અને તમારા બાપના રાજની સરહદ આમજ કીરમાંનમાં આવેલો છઊં, માટે જો રાતોરાત તમે નીકલી આવોતો ચોદી મેહેરબાંની.

લા૦ મનોચેહેર"

પીલસુમે અરજ ગુજારી કે જો શેઠાંણી ચાહેતો મનોચેહેરની જનાબમાં તેને લઈ જવાના ઘોડાઓ તઈઆરછે. ગોલશેહેર રાજી થઈ. તેણે વીચારીઉં કે "આ મોટા મેહેલ અને રાજપાટમાં એખલી રેહેવાનાં કરતાં હું કીરમાંનનુ જંગલ અને નાંહાંની જીરફડી પસંદ કરશ. હું હવે કંટાલી ગઈ છઉં. પશંગથી મને દુર થવા ગમેછે અને મનોચેહેરને માંટે ઈનતેજાર છઉં. બાંગડી ખોહોવા વીશે તેને મલીને હું તુરત ખોલાસો કરશ અને મારો મનોચેહેર એટલો વેહેમી નહી હશે કે એખલાં એ કારણ ઉપરથી તે મારી દાંમન ઉપર શક લઈ જાએ."

પણ તે બીચારીને ખબર નહી હતી કે તરકટના કારસતાંને મનોચેહેરના દીલને ફેરવેલું હતું અને તેણે આ બાંનુને અનજાંની જગામાં બોલાવી તે કદાચ કોઈ બએંકાર કરમ કરવાને હશે તેની કોણુને ખબરછે?

ગોલશેહેર બામદાદને વખતે છુપી રીતે ઘોડે સવાર થઈ અને શેહેરની બાહેર નીકલી. તેની સાથે તેનો ઈમાનદાર નોકર પીલસુમ હાજર હતો. એ બંને જણ વાત કરતાં ચાલતાં હતાં. પરોઢીઆંએ આસપાસની અંધારીને નહસાડવા માડી હતી અને સુરજ ફુટવા મંડિઓ હતો. મુસાફરીથી ગોલશેહેરને અતીશએ થાક ચહડેલો હતી. કઠણો અને ડુંગરાઓ ઉપર હીલા હંસેલાથી તેને ચાલવું પડીઉં હતું. પણ તે કોણુને ખાતર? ભરથાર—ભરથાર.

અંતે ઠરાવેલી જગા આવી. જંગલો દુર થએઆં અને લીલોતરી ભરેલાં મેદાન અંદર આ મુસાફરો આવી પુગા. પણ તે મેદાનમાં મનોચેહેર કાંહાં હતો? તેનુંતો નામ કે નીશાન માલુમ પડીઉં નહી.

ગોલશેહેરે પીલસુમને પુછીઉં, પણ પીલસુમ દેખીતો અંદેસો કરતો હતો. તેણે ફરી ફરીથી પુછીઉં પણ પીલસુમે જવાબ આપીઓ નહી. "પીલસુમ તું મુંગો કેમ થએઓછે? તારા શેઠે તારી ઉપર લખેલુંછે કે નહી? તે કાંહાં છે?" પણ અંતે પીલસુમ રડી પડીઓ. તે ઘણું બોલવા જતો હતો પણ તેનાથી બોલાતું નહી હતું.

જારે ગોલશેહેર તેથી ઘણી ગભરાવા લાગી તારે પીલસુમે મનોચેહેરને હાથનું એક બીજું કાગજ કાહાડીને વાંચવા આપીઉં. તેમાં મનોચેહેરે પીલસુમ જોગ આ પરમાણે લખેલું હતું—

"નીમખહલાલ પીલસુમ—તારી શેઠાંની છીનાલ ઠરી ચુકીછે. તે મારી સાથ દગો રમીછે અને તે બીજાની થઈછે, જેની નાજુક નીશાની મારા હાથમાં આવીછે. મારી પાસ જેવી મજબુત સાબીતીછે તેવો મજબુત મારો ગમખીછે અને તેનું વેર મારે લેવુંછે. એ કાંમ હું તુંને સોંપું છઊં. તું જો ખરો ભલો હોએતો આ બુરી ઓરતને નાબુદ કર, તેને મારી નાખ, તેનો જીવ લે. તેને નામનું મેં આ એક કાગજ બીડીજુંછે તે તેને આપજે. તેમાં મેં તેને કીરમાંન ખાતે બોલાવીછે. તાંહાં તેને તું લઈ આવજે અને પછે તેની બદીની તેને સજા કરજે."

પીલસુમ જેવા દએઆલું માણસ થોડાં હશે. તે પોતાની શેઠાંણી આગલ ફેકિફેક રડીઓ, કાંએકે તેના શેઠે તેને એક ધાટકી કાંમ સોંપીઉં હતું અને તેની શેઠાંણીનો કાંઈ વાંક નહી હતો એવું તે સારીપઠે જાંણતો હતો. તેમનસે બોલતો કે "હુંતો ખરેખ કંગાલ થએઓ છઉં.

શું આ કુમલાં બાલક તરફ હું મારી તલવાર ખેંચું અને મારા હાથને પાપી કરૂં? અરે ખોદા એ કુમલી નારીનું ગલું મારી તલવારની આગમચતો આ કાગજથી કપાઈ ગએઉંછે."

કાગજ વાંચીને ગોલશેહેર મોટી માહેતમમાં પડી. તે બોલી કે "ખોદા આ શું જુલમ કરેછે ? તે મને બે ઈમાન ગણેછે એ શું સપનો કે ખરી વાતછે? મેં બેઈમાંની સાંમાં કીધી ? કંગાલની મીસાલે ભુખ અને ઉંઘ તજીને હું પડી રહી, તેને રાત અને દાહાડો મેં ઈઆદ કીધો, તેને દુવા અને આસીરવાદો દીધા, બીજા રાજવંઉસીઓનો મેં ધીકાર કીધો તેમાં શું મેં બેઈમાંની કીધી ! પીલસુમ તું હવે શું જોએછે ? તારા શેઠનો હોકમ બજાલાવ. એવા જહનુની માણસની બાએડી થવા કરતાં મોહોત ભલુંછે માટે આ તલવાર લઈને મને માર."

દનીઆનો મુસાફર.

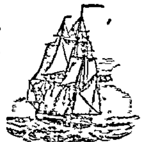
પત્ર ૧૪

પીઆરાં બેહેન,

ઈંગલંડથી નીકલેલો હું સકોટલંડ થઈ આએરલાંડ સુધી આવી પોહોંતો છઊં, પણ તેનું બેઆન કીધાની આગમચ વાટમાં જે ગામડાંઓ અને શેહેરોમાં ફરતો ફરતો હું આવીઓ છઊ તેઓને એકેદમ ભુલી જવું દરૂસત નથી. જો કોઈ અનજાંનો શખસ લંડન શેહેરમાં આવેતો તે એમજ વીચારે કે ઇંગલંડની સઘલી મોટાઈ તેનાં આ લંડન શેહેરમાં હશે, પણ તેમ નથી. જેમ તમારી તરફ કલકતા તથા મુંબઈ મોટા શેહેરોછે અને સુરત, ભરૂચ, કરાંચી, દીલી, લખનો બીજાં નાંહાંનાં શેહેરોછે, તેમજ હીઆં પણ લંડન મોટુ શેહેર અને લીવરપુલ, બરમીગહામ, ઈતી આદી લંડન સાથ સરખાવતાં જરા ઊતરતાંછે. પણ બેહેન એ નાંહાંના શેહેરો આગલ તમારા મોટા શેહેરો તો કુચ્ચ ખીસાદમાં નથી તારે લંડન સરખા મોટા શેહેરને સાની સાથે સરખાવીશું ? તે વીશે લમબાન કરવાને બદલે હું મારી મતલબ ઊપર આંઊ છઊં. હીઆં આગની બાડીએ મારી મુસાફરીને ઘણી સેહેલી કીધીછે. કેટલેક ઠેકાંણે એ ગાડી મુંબઈની આગગાડી કરતાં જુદી ઢપનીછે, જેનો ચીતાર મેં ઊપર ટાંકીઓછે. મેં સાંભલીઊંછે કે સુરત તરફની રેલવેમાં એવી મોટી ગાડીઓછે. તે ખરૂછે કે નહી તે જણાવજોજી.

તમે કદાચ અનજાંના હશો કે એખલા લંડન શેહેરમાં સઘલા મલીને ૧૪૦૦૦ મોહોલાઓ, અને ચોકોછે. એ શેહેર રાજદરબાર અને સાધારણ કાંમ કાજોનું મુખીઅ ઠામછે. માનચેસટર શેહેર રૂના કારખાનાંઓથી ભરેલુંછે, અને લીવરપુલ અતી મોટા વેપારને માંટે જાંણીતુ થએલુંછે. લીડસ નાંમના શેહેરમાં મુખીઅ કરીને ઊનનું કાંમ ચાલેછે. કોવેંટરી શેહેરમાં ઘણા સરસ ઘડીઆલો અને ગલે બાંધવાની ફીટના કારખાંનાંછે. ડરબી શેહેરમાં મોજાં વણાએછે અને ઘણાંક રેસમૃનાં કારખાનાંછે. બરમીંગહાંમ લોહોડાંનો સાંમાંણ બંનાવવા માંટે પરખીઆતછે. આકસફરડ શેહેર કેલવણી અને વીદીઆનુ મથકછે, જાંહાં ૧૯ મોટી અને રોનકદાર મદરેસાઓછે. હીઆના એકજ પુસતકખાંનાંમાં બે લાખથી વધારે ચોપડીઓછે તથા ૨૦ હજાર હાથના લખેલા પુરાંનાં દસતાવેજોછે. પોરટસમાંઊથ મોટા કીલાઓ અને નામીચી ગોદીઓનુ મથકછે, જાંહાં ગંજાવર મનવારો અને નાંહાંનાં મોટાં વાંહાંણોથી તેમનાં રાખશી કદનાં લંગડ ઈતી આદી બાધવામાં આવેછે. એ શેહેરની એકજ ગોદીએ ૧૦૦

એકર જમીન રોકીછે. લંગડો બનાવવાના કારખાનાં જુદાંછે, જાંહાં હજારો લંગડોને જોવા લાએક રીતે ગોઠવેલાંછે.

આ સઘલાં શેહેરોમાં કરોડો ધંધાદારીઓની રોજી ચાલેછે. ઘણાંક કારખાનાઓમાં ઓરતો કામ કરેછે, જેઓ સહવારથી સાંજ સુધી ચાકરીએ આવેછે અને પછે પોતાનાં ગાંમડાંઓ ખાતેનાં સુખી ઘરોમાં જાએછે. બેહેન આ ગાંમડીઆ લોકોબી કેલવણી પાંમેલાછે. વાંચતાં લખતાંતો તેમાંનાં મોટા ભાગને આવડેછે, જેઓ પોતાનાં સફાઈ ભરેલાં જુપડાંમાં ફકર ચીંતા વગર આરામ કરેછે. આ

ગાંમડાંઓમાં ઘણા રેહેવાસીઓ ખેતીવાડી કરેછે. તેમાં તેઓનો કબીલો તેમને સારી મદદ આપેછે. તેઓની બાએડીઓ વાવણી કાપણીમાં કાંમ લાગેછે. તેઓના રમતીઆલ બચાંઓ ફુરસતને વખતે ગાએ ઢોરને ખવાડવાની કસરત કરેછે. આવી ખેતીવાડીતો હીઆં થોડીછે પણ ઊમરાવો પોતાની મોટી જમીનો ઊપર અતીઘણી ખેતી કરાવેછે,

જેમાં તેઓ પોતે જાતે તપાસ અને તકેદારી રાખેછે તથા સઘલી સુધરેલી કલાઓથી જાહાડ પાંણો અને જનાવરોને ઊછેરેછે. એવાં ઘણાં ગાંમડાં, નદી નાલાં પસાર કરી હું સકાટલંડમાં આવી પોંહોંતો હતો.

સકાટલંડ દેશની ઊગમણ દસાએ જરમન માહાશાગાર, તથા આટમણ અને ઊતરે આટલાંનટીક માહાશાગરછે. તેની દખણે ઈંગલંડ દેશ નાહાના પાહાડોથી છુટું પડેલુંછે. તે ઊતરથી દખણ શુધી ૨૮૦ માઈલ લાંબુંછે અને તેની વધતાંમાં વધતી ૧૭૫ તથા ઓછામાં ઓછી ૩૦ માઈલની પોહોલાઈછે. એ દેશ ઘણું કરીને પાહાડો તથા ખીણોથી ભરેલુંછે અને થોડોજ ભાગ સલગ સપાટીવાલો હોવાથી તાંહાંની જમીનને "હાઈલાંડ" એટલે "ઊંચી જમીન" અને "લોઓ લાંડ" અથવા "નીચી જમીન" એવા બે ભાગમાં વેહેંચી નાંખીછે. તાંહાંની નદીઓ પણ આ પાહાડોને લીધે કઢંગી રીતે દોડેછે અને તેથી એ નદીઓથી વેપારના વધારાને જાજી મદદ મલી શકતી નથી. એવી માતર કલાઈડ અને ફરથ નાંમની બે નદીઓછે. છેલી નદીને કીનારે સકાટલંડનું પાએ તખત એડીનબરો શેહેર આવેલુછે. એ દેશ મધે સને ૧૮૫૧ માં ૩૬૬૬૫૦ ઘરો મધે ૨૮૭૦૭૮૪ માણસોની વસતી હતી, જે મધે ૧૩૬૩૬૨૨ મરદો અને ૧૫૦૭૧૬૨ ઓરતો હતી.

સકાટલંડનાં રેહેવાસીઓનુ એક ચીતર તમોને મેં ભેટ કીધુંછે. આ લોકો ઘણુ કરીને હાઈલાંડનાં રેહેવાસીઓછે. મુંબઈમાં ઘણી વખત આવતાં લશકર મધે આ જાતનાં સોલજરોને તમે જોએઆ હશે. તેઓને "હાઈલાંનડર" કેહેછે. તેઓ ખુબસુરત અને જોરાવર હોએછે તથા તેઓમાનાં ગરીબ લોકો રંગ રાગમાં

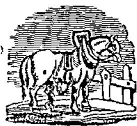

સારો વખત કાહાડેછે. સકાટલંડનાં રેહેવાસીઓ ઈંગરેજી ભાશા બોલેછે અને રીતભાત તથા ધરમ ઈંગરેજોનાં જેવાંજછે. આપણા લોકો જેમ ઈંગલંડનાં તેમજ સકાટલંડ અને આએરલાંડના રેહેવાસીઓને ઈંગરેજનાં એકજ નામથી ઓલખેછે.

સકાટલાંડની જમીન જાજી ફલવંત નથી. તેમાં ખેતીવાડી થોડી ચાલેછે, પણ જંગલો મોટાં અને સારૂં લાકડું પેદા કરનારાંછે. જનાવરોની અને બીજી પેદાએસ ઈંગલંડનાં સરખીછે. આ દેશ ધરતીનાં પેટાંમાં સારો દરવ ધરાવેછે. કોલસો, લોહોડુ, ચુનો અને ફતર હીઆંની ખાણોમાંથી પુશકલ મલી આવેછે. ફરથ અને કલાઈડ નદીની વચેની કોલસાની ખાંણ ૧૦૦ માઈલ લાંબીછે. ઈમારતો બાંધવાનો ગરેનાંઈટ નાંમનો ફતર હાઈલાંડસમાં જથાબંધછે, પણ આબરડીન શાએર અને કર કડબશાઈટ નાંમની જગાઓમાંથી જે બેહદ ફતર મલેછે તે કીમતીછે અને રસતાઓ બાંધવા, ધકા પુરવા, ઈતીઆદીનાં કાંમ આવેછે. એ ફતરની ખાંણનો એક ચીતાર મેં બીડીઓછે. એ

માંથી ફતર ખોદીને તેનાં ગાડાંઓ ભરવામાં આવેછે, અને તે ગાડાંને ઘોડો ઘસડી લઈ જાએછે. ઘોડો હી

આં એખલા ઊતારૂનેજ નહી પણ માલ લાવવા લઈ જવા કાંમ લાગેછે. તેવા ઘોડા તદન જુદા રેહેછે, જેઓનાં ખુનને હીઆં ખામુખા વધારવામાં આવેછે.

પીઆરાં બેહેન, આજ સુધી હું મારી મુસાફરીનાં એકેક દેશનુ બેઆન એકેક કાગજમાં પુરૂ કરતો હતો. પણ આજ તરણ આગબોટ થઈ હજુર વેલાતનો હેવાલ મેં પુરો કીધો નથી માંટે તમે અધીરાં નહી થશો એવી મને આશાછે. મેં તમુને આગલથી જણાવેલુંછે કે વેલાત આપણાં રાજ કરતાઓનુ દેશછે, માંટે તેને લગતુ જેમ વધારે ગનેઆંન આપણ ધરાવીએ તેમ સારૂં. મારાં આવતાં કાગજમાં સકાટલંડ તથા આએરલંડનો હેવાલ હું કદાચ પુરો કરી શકશ, એજઅરજ.

હું છઉ તમારો

વાહાલો ભાઈ.

શરીરમાંનાં કીડાઓ—બચાંનાં કરમ.

આ વાત ઘણી અજાએબ જેવી અને ચાંનાંક આપનારીછે કે માંણસજાત પોતાનાં મોહોત પછે નાંહાંનાં કીડાઓનો ભોગ થાએછે, એટલુંજ નહી પણ પોતાની હઈઆતી છતાં તે જીનાં જનાવરોનાં ઊધર ભાવનું કારણ થઈ પડેછે. જે ગરૂરી વાલું ઈનસાંન આ જે પોતાનાં દરવ અને મોટાઈ ઊપર મગરૂરી રાખેછે તથા તકેબરી અને ખુશાંમતનું ખોરીઊં થઈ રેહેછે તેનાંજ મુવાબાદ તેનાં શરીર ઊપર લખો કીડાઓ ઘર બાંધેછે એ વાત તેની ગરૂરીને રોકેછે તથા તેને વધારે નમનતાઈ વાલો તથા દાહેઓ કરેછે. પણ એથીબી વધારે, જારે તે એમ જાંણે કે તેની હઈઆતી માંબી તેનાં શરીરની અંદર અને બાહેર અગણીત કીડાઓ જનમ લીએછે તથા ખાઈ પીને જીંદગી ગુજારેછે તારે તેને પોતાનાં ખાકીપણાંની કેટલી ખાતરી થવી જોઈએ! વઈદક શાસતરે દેખાડીઊંછે કે પેટમાંનાં કરમ, પગમાંનો વાડો અને બીજાં દરદો કાંઈજ નહી પણ સરીરનાં જુદા જુદા બાગોમાં એ કીડાઓનાં ઊપદરવને લીધે થાએછે. એ ઘણી અગતની અને જાંણવાજોગ બાબદછે, પણ તે સઘલાંની સમજ આ એક આંકમાં આપી શકાતી નથી માંટે હાલતો કરમની જાતનાં કીડાઓ વીશેજ બોલીએ છઈએ.

કોઈબી બચાંની માં આ કરમ અથવા પેટમાંનાં કીડાઓથી અનજાંનો નહી હશે. ઘણાં બચાંઓનાં જાહાડા વારે લાંબાં જીવતાં પરાંણીઓ કોઈ વાર બાહેર નીકલી પડેછે, જેઓ દુનીઆંની રોશની જોતાં વાર હીલચાલ કરવા મંડી જાએછે. તેઓનો દેખાવ કોઈવાર બીહાંમનો અને સદા નાપસંદ પડે એવો હોએછે, પણ તોબી તેઓમાં તે કીરતારની એવી હીકમત દેખાએછે, કે જેથી ઘણી વાંચનારી બાઈઓ તદન અનજાંની હશે. તે *અજીમ કુદરતનાં ખાવંદનો ખેલ* નેહારોછે. કોઈએ સપનાંમાંબી નહી ધારી હોએ તેવી જગામાં તે હજારો જીવજંતોને જીવાડેછે, અને થોડીજ વાંચનારી બાઈઓ ધારતી હશે કે માંણસનું શરીર વતીક એવાં પરાંણીઓને જનમ લેવાની એક દુનીઆં સરખુંછે. પણ તેઓની હસતી ફીલસુફની અકલને ગુમ કરેછે. આ કીડાઓની બાબદમાં જેટલું જાંણવું જોઈએ તેટલું હજુર માંણસ ખાતરી ભરેલી રીતે જાંણી શકીઓ નથી.

આ નાંહાંનાં જનાવરો ઘણુ કરીને આંતરડાંઓ મધે વસેછે. કરમો ચાર અથવા પાંચ જાતનાં હોએછે અને તે ઊપરથી વીદવાંનોએ તેમને જુદાં જુદાં નાંમો આપીઆંછે. તેઓમાં કોઈનું શરીર ગોલ, કોઈનું ચોરસ, અને કોઈનુ દોરડીનાં સરખું પાતલું હોએછે. કોઈનો રંગ પીલો હોએછે, કોઈ જરા સફેદાઈ ઊપર રેહેછે, ઈતીઆદી. પણ તેઓની જાત અથવા રંગ પારખવાનું દરદીનાં કરતાં ડાકટરનું વધારે કાંમછે. તોબી તેઓની લંબાઈ, શંખીઆ અને બીજી વીગતો અજાએબ જેવીછે. તેઓ જોકે ઘણુ કરીને આંતરડાંમાં રેહેછે તોપણ કોઈ વાર તેઓ હોજરીમાં આવેછે અને ઓકારીની સાથે મોહોડાં વાટે અથવા નાંખમાં ચહડીને નસકોરી વાટે બાહેર નીકલી પડેછે. આ પરાંણીઓમાં નર અને માદા પણ હોએછે. કરમોની લંબાઈ એક અથવા બે ઈંચથી એક ફુટ સુધીની જણાઈછે, અને કોઈવાર માંણસોનાં સરીરમાંથી એથીબી મોટા કીડાઓ નીકલેલાછે.

બચાંઓનાં આંતરડામાં ઘણું કરીને કરમોનો ઘણો વાસો હોએછે. તેઓ તેમાં જથાબંધ રેહેછે અને આખાં ગુચરાંને ગુચરાં જાહાડા વાટે બાહેર આવે

છે. ડાકટર કુપર નાંમનો એક તબીબ લખેછે કે તેણે એક આઠ વરસની વએનાં બાલકનાં શરીરમાંથી એ કજ અઠવાડીઆંમાં ૨૦૦ કરમ કાહાડીઆ હતા. એ જ પરમાંણે એક સોલજરનો દાખલો જણાંએલોછે, જેનાં સરીરમાંથી છ દીવસમાં ૩૬૭ કરમ નીકલીઆ હતા, અને એક બીજા દરદીએ એક પખવાડીઆંમાં ૪૬૦ કરમોને બાહેર કાહાડીઆ હતા. વલી કેટલાક કરમોમાં નર અને માંદા જુદી હોએછે, જેઓ પોતા ની ઓલાદને વધારવાની ઈંદરી ધરાવેછે. પણ એ ક જાતનો કરમ, જેને ઈંગરેજીમાં "ટેપ વરમ" કરી કેહેછે તેનાં સરીરમાં જુદા જુદા સાંધાઓ હોએછે અ ને તે દરએક સાંધામાં નર તથા માંદાનાં ગુણ હોએછે, જેથી તેઓ હજારો ઈડાં મેલવાની સકતી ધરાવેછે, એ વું ધારવામાં આવેછે. આ કરમની લંબાઈ ઘણી કે હેવાએછે. એવા આસરે ૨૦ ફીટની લંબાઈનાં કીડા ઓનાં નમુના જાલવી રાખવામાં આવીઆછે, પણ કે ટલાક લખનારાઓ તે લંબાઈને ઘણી વધારી મેલી ને ૧૫૦ થી ૩૦૦ ફીટ શુધીનાં કરમો વીશે લખી ગએઆછે. એ ઘણી શક ભરેલી બીનાંછે.

કરમની જાતનાં કીડાઓ કેટલીકવાર પેટ માં દરદોનાં મુલ થઈ પડેછે. આંતરડાં એ હોજરીમાં નાં ખોરાકનાં ખરાબ ભાગને બાહેર નીકલવાનો ગો એઆ મારગછે. તે મારગ કેટલીક વખતે જુદી જુદી વસતુઓનો અટકાવ પડવાથી જારે થોડો ઈઆ ઘણો બંધ થઈ જાએછે તારે આંતરડાંને લગતાં દરદ થવાનું કારણ મલેછે. કરમ કેટલીકવાર આ પરમાંણે અડચ ણ કરેછે અને જેમ પેટનાં નીચલા ભાગમાં રેહેવાથી દરદી બેજારી પાંમેછે તેમજ ઊપલા ભાગમાં છેક નસ કોરાં સુધી રેહેવાથી તે ઘણી હેરાંનગતી પાંમેછે. એ થી વધારે ઊંચે કરમો જતા નથી અને મગજે કરમ ચહડેછે એ લોકોમાં ખોટો વેહેમછે. ઊપ ર ચહડેલા કરમોથી ગુંગલાટ અને મોહોત નીપજવા નાં દાખલા બનેલાછે, પણ તે ઘણા જુજ હોએછે. શરૂ આતમાં ચાંપતા ઊપાએ કીધાથી આ મરજ જાજી ધા સતી આપતો નથી. દરદીના શરીરમાંની તેમની શંખીઆ ઈતીઆદી નહી જાણવાથી વઈદને તેમનો ઊપાએ કરતાં લગાર મેહેનત પડેછે તોપણ આ મરજ સાજો થાએ એવોછે. તેની સાધારણ નીશાનો એ હો એછે કે પેટમાં જરા દુખારો થાએછે અને પેટ સુજી આવેછે; નાખમાં વલ છુટેછે; ઊંઘમાં દરદી દાંત કકરા વેછે; કોઈવાર જબર ભુખ છુટેછે અને કોઈવાર ખાવા ગમતું નથી તથા જાહાડો સાફ આવતો નથી. આ ની શાનો વઈદની સલાહા લેવાની ગોએઆ ચેતવણી આપેછે.

આ કીડાઓ આંતરડાંમાં કાંહાંથી આવેછે તે વીસે વીદવાંનો હજુર સુધી એક ચોકસ મત ઊપર આ વીઆ નથી. એ બીના પારખવી ઘણી મુસકેલછે. ઘ ણું કરીને એવું ધારવામાં આવેછે કે ખોરાક અથવા પાંણી સાથે ચોકસ જણાવરોના ઈંડાં સરીરમાં દાખલ થવા પછે તેમાંથી પેટ મધેજ પરાંણીઓ પેદા થાએછે, આ મતને ટેકા દાખલ મુશકલ દાખલાઓ ટાંકવામાં આવેછે, જેમાં માણસના પેટ તથા મોહોડાં વાટે માતર કરમજ નહી, પણ જીવતા કાંમડીઆ, અને પતંગીઆં નીકલેલાંછે. ડાકટર એલીઅટસન કેહેછે કે એક બચાંના સરીરમાંથી સાધારણ માંખના આસરે ડજણ ઈંડાં બા હેર પડીઆં હતાં. તેજ પરમાણે વલી કેટલાંક માણસો ના ખાધામાં ભાજી પાલા સાથે પરાંણીઓના ઈં ડાં પેટ મધે જવાના ઘણા દાખલા મલી આવેછે, પણ સઊથી અજાએબ જેવો દાખલો એક ડાકટર પીકેલસ આપી ગએઓછે. તે કેહેછે કે એક સ્ત્રી કાંઈ વેહેમના સબબથી બે પાદરીઓની ઘોડમાંથી મટોડી ખણી કા હાડી તેને પાંણીમાં પીગલાવીને પીતી હતી તેથી ક રીને તેના પેટમાં જીના જણાવરોના ઈંડાં ગએઆં હ શે, કારણ કે આસરે બે વરસમાં ઓકારી તથા પેટને રસતે તેણે ૨૦૦૦ થી વધારે ભમરાં સરખાં નાહાના પરાંણીઓને બાહેર કાહાડીઆં હતાં, જેઓમાંના કેટ લાંક આસપાસ દોડી ગએઆં હતાં, તથા એકુએ ઊડી પણ ગએઆં હતાં. વલી તે સ્ત્રી આ પરાંણીઓના ઊપદરવથી ઘણી હેરાંન થઈ હતી. આ સઘલા દાખ લાઓ એવું દેખાડેછે કે જીના જનાવરો ખાધા સા ષ શરીરમાં પેવસ થઈ શકેછે—તોપણ એ દાખલાથી કરમ સંબંધી ખોલાસો થતો નથી. બરેમસર નામના વીદવાંને બાર વરસ સુધી તપાસ કીધા પછે જણાવીઊં છે કે દુનીઆંના તમાંમ પરાંણીઓમાં કરમ સરખું કો ઈ જીવજંત જણાતું નથી આ તથા બીજી બીનાઓ વલી ઊપલી ધારણાને શકમાં નાખેછે. પણ એ કરમ તથા બીજાં કીડાઓની ઊતપતીની બાબદ પેઆન આ પવા જોગછે, માટે તે ઊપર બીજીવાર ખોલાસો કરીશું.

કરમ ટોડી પાડવાના એક સેહેલા ઊપાઓની હાલ શોધ થઈછે. ટરીચરની તથા બીજા ડાકટરોની દુકાનમાંથી "બોન બોન" નામની એક મીઠાઈ વેચાતી મલેછે જે બચાંએ ખાવાથી તેના પેટમાંથી કરમો નીકલી પડેછે.

એક જુવાંન જોડું—મોહોબતની અસર.

જરમણીનો એક જુવાન ઊમરાવ પોતાને લાએકની એક જુવાન સ્ત્રી સાથે પરણવાને ખાએશમંદ હતો. તે ઊમરાવ ધન દોલતથી પુર હતો તથા તેની સોડે પોતાના દેશમા કેટલીએક જાગીરો પણ હતી. પેલી સ્ત્રીનીબી તેની સાથે પરણવાની ખુસી હતી પણ તેના બાપની મરજી પુછીઆ વગર તેનાથી પરણવાની કબુલાત અપાઈ સકાતી હતી નહી. એક દીવસે હીમત કરીને પેલા જવાન આશકે પોતાની માસુકના બાપ આગલ પોતાનો વીચાર કેહી સંભલાવીઓ. બીજી કેટલીએક વાતોમા છોકરીના બાપે આ વાત તે ઊમરાવને તાકીદ કરીને પુછી કે તે તેની છોકરી સાથે પરણવા માંગેછેતો ખરો પણ તેનું પોશણ કઈ રીતે તે કરશે. બાપના આવા સખુંનો સાંભલીને પેલો જવાન શખસ લગાર ઘબરાએઓ અને બોલીઓ કે તેની સોડે શું માલ મતાછે તથા તેના કુલની આબરૂ કેવીછે તે વાતતો સરવે કોઈને રોશણછે.

છોકરીનાં બાપે જવાબ આપીઓ કે "તમે કહેવો છો તે સંધું ખરૂંછે, પણ તમે જાણોછો તો ખરા કે આ પણું મુલુક લડાઈ અને નાસથી બેકરારી પાંમીઊંછે, અને કોણ જાણેછે કે કાલે તેવાજ બનાવો બનીઆથી તમારી જાગીર તથા ધન દોલત ઘસડાઈ જાશે કે જેથી તમો ઓસીઆલા થાઈ પડશો. તમોને ખોલી રીતે જણાઊંછું કે મેંતો મારા મન સાથે આ પકો ઠરાવ કીધોછે કે મારી છોકરીને કોઈબી એવા પુરૂશ સંગાથે પરનાવવી નહી કે જે ગમે એટલી દોલત ધરાવીઆ છતાં કોઈબી જાતના હોનરથી વાકેફ નહી હોએ કેમ કે તે જો કોઈબી તહરાંનો હોનર જાણતો હશેતો નહી ધારેલા માઠા બનાવોની વખતમાંબી તે પોતાના ઊદીઓગથી પોતાનું તથા પોતાના કુટુંબનું આબરૂ ભરેલી રીતે ગુજરાન ચલાવી સખશે."

આ શબદો તેને ઘણીજ સલુકાઈ તથા પીઆરની રીતે કેહી સંભલાવીઆ તેથી તથા તેઓની દાંનાઈથી પેલા ઊમરાવના મન ઊપર ઘણીજ નેક અસર થાઈ. તે કેટલોએક વાર સુધીતો ચુપ બેસી રેહેઓ, અને પછે બોલીઓ કે "તમારી છોકરીસે પરણીઆ ઊપર મારૂં સુખ એટલુંતો આધાર રાખેછે કે તે ગુરાદ બર લાવીઆની આગમજ ગમે એવી અડચણો તથા મુસીબતો નડશે તેથી હું પાછો હટીસ નહી; માટે કોઈ હોનર શીખવા થકી મને છ માસની મુદત આપો."

પેલા જવાનના આવા ઠેરાવ તથા પોતાની પુતરી તરફનો પીઆર જોઈને બાપ ખુસી થાએઓ, અને તેની માગણી કબુલ રાખી, તથા તેને કેહીઉં કે છ માસની મુદતમા તે જો કોઈ હોનરથી માહીતગાર થાઈને આવશેતો તેના હાથમા તે પોતાની છોકરીનો હાથ આપવાને પોતાના સખુનથી બંધાએલોછે.

પોતાના મનથી ઘણોજ મંઘન થાઈને ભર ઊલટમા ઊમરાવ ફ્લાંનડરસ નામની જગો ઊપર તોપલી ગુંઠવાનો ધંધો સીખવા ગીઓ. તીઆં એક કારીગરના હાથ તલે રેહીને, અને ઘણીજ ચતુરાઈ તથા ઊદીઓગ કામે લગાડીને તે કામમા એક અછો કીસબી બનીઓ. થોડાએક મહીનામા તે હોનર હાથ કરી લેઈને દીવાનખાણામા મુકવા લાએક ફુલ, તથા મેવો ભરવાની, અને સીવવાનો સામાન ભરવાની જુદી જુદી તોપલી તથા કરણડીઆ બનાવીને પોતાની સાથે લેઈને પેલા છ માસ ગુજરીઆની આગમજ તે પોતાના (પાછલથી થનાર) સસરા આગલ આવી ઊભો અને પોતાના નમુના પેલી જુવાન સ્ત્રીને ભેટ આપીઆ. તે નમુનાઓ એવીતો બારીકી, નાજુકાઈ તથા સંભાલથી બનાવેલા હતા કે સરવે કોઈ તેઓની તારીફ કરવા લાગાં. તેવાર પછે નેકાની તઈઆરી થાઈ અને તે શુંદર જોડું લગણના મીઠા પણ પવીતર ગાંઠથી જોડાઈને સુખ ચેનમા દાહાડા કાહાડવા લાગું. તેઓની નેકી તથા મધીઅમપણાને લીધે ઘણાએક વરસો સુધી તેઓ આબાદાંની ભરેલી રીતે સાથે રેહેઆં, પણ છેલે અંતે જરમણીમા જેવી લડાઈઓ આગલ થાઈ હતી તેવી લડાઈઓએ પોતાનો ભએઅંકાર દેખાવ દીધો તથા ઘણાએક રાંક કુટુંબોના સુખનો નાશ કીધો. તેજ લડાઈના દોરમા પેલા સસરા તથા જમાઈ બનેના કુટુંબની મીલકત તથા માલ ખજાનો સ

રકારે જપત કરી લીધો, અને તેઓને દેશનીકાલ લેવો પડીઓ.

ઊપલા બનાવમાથી શું પરીનામ નીપજીઉં તે જોવો. પેલા જુવાન ઊમરાવે પોતાનો હોનર તુરત કામે લગાડીઓ, અને વલી તે એવી હોસીઆરીથી લગાડીઓ કે થોડી મુદતમા તેનું કાંમ વધી પડીઊં. ઘણાએક વરસો સુધી તેને પોતાના કુટુંબનુંજ નહી, પણ પોતાના જઈફ પણ દાનાઈ ભરેલા અને નેક ખશલતના સસરાના કુટુંબનું આબરૂ ઈજતથી પાલણ કીધું, અને તેના દુખના દાહાડા વીસરાવી તથા પોતાના વીસરી જાઈને સંતોશથી જીંદગી ગુજારી.

માંણસનાં જીગરમાં એક જાતનો પીઆર ભરેલો જુસો વસેછે તેને "મોહોબત" કેહેછે અને તે મોહોબત જાંહાં ખરાં દીલની હોએ તાંહાં માંણસ મોટી મુસીબતો ખમેછે.

મેહેરબાંનુંની મેહેરબાંની.

(મોટા બાવાની વાત.)

એક દાહાડે હું અને મારો કબીલો પરવારતા બેઠાથી મોટા બાવાજીને એક રાજાની વાત કરવાની અરજ કીધી. તે ઊપરથી તેવણે તપકીરનો ફુંશરો મારીને પછે હમારી આગલ નીચે મુજબ વાત કીધી.

"ઘણા વરસની વાત ઊપર જારે મુંબઈમાં થોડાજ પારસીઓની વસતી હતી અને જારે લોકો હાલની માફક શીખેલા તથા માતંબર નહી હતા તારે મુંબઈથી થોડીક વેગલાઈએ અંધેર નામની નગરીમાં ચંદુલાલ નાંમનો રાજા રાજ ચલાવતો હતો. તે રાજો રઈએતની કાંઈજ દરકાર રાખતો નહી હતો. રાજ દરબાર સઘલુ પરધાનોને સોપીઊં હતું. તેઓ રાજમાં જેમ ગમે તેમ દોર ચલાવતા હતા તથા રાજો પોતાનાં જનાનખાનાંમાં ભાંગ અને ચંડુલ પીને જેમ ગમે તેમ મોજ કરતો હતો.

"આ રાજાની ખીદમતમાં પારશી નવલસા ગોરી નામનો એક કેલવણી પામેલો અને હોશીઆર તબીબ રેહેતો હતો. તે મુંબઈનાં આબરૂવાલા ખાંનદાનમાં જનમેલો હતો અને વેલાત જઈ વઈદક શાસતરનો અભીઆસ કરી આવીઓ હતો. તે રાજાનો ઘણો માંનીતો હતો અને તેનાં ખરાબ હવસોને લીધે તેને જે દરદ થતાં હતાં તેમને નવલસા ગોરી જેમ સાજાં કરતો તેમ રાજો તેનાં ઊપર વધતી મેહેરબાંની રાખતો હતો.

"રાજાનાં પરધાનો સઘલા નઠારા માણસો હતાં. તેઓ ગુજરાતના રેહેવાસી હતા અને ઘણુંકરીને વાંણીઆઓને મલતા આવતા હતા. તેઓ ઘણા અગનાન હતા. રાજ ચલાવતાં તેઓને આવડતું નહી હતું અને રઈએત ઊપર તેઓ જુલમ ગુજારતા હતા, તેથી કરીને નવલસા ગોરી ઘણો દલગીર થતો હતો. તેનો આ રાજકારોબારીઓથી તદન ઊલટોજ ખવાશ હોવાથી તેઓ સાથ તેને બનતું નહી હતું. રઈએત પણ નવલશા પાસે પોતાની ફરીઆદ કરવા આવતા હતા અને તેની મારફતે તેઓ દાદ માંગતા હતા. નવલસા તેઓનાં અવાજને છેક રદ થવા દેતો નહી હતો. જારે તે જોતો કે રાજાજી ખુશ મીજાજમાં આવેલાછે તારે તે ઊપલી ફરીઆદથી તેનાં કાંન ખોલતો હતો અને નવલસા જે કેહે તે સઘલું ખરૂં માંનીને રાજો જેબી અધીકારીનો વાંક હોએ તેને બરતરફ કરાવતો હતો.

"પણ કોઈબી માણસનાં બધા દાહાડા સરખા આવતા નથી. નવલસા ગોરીનાં આ ભલા કામો ઊપરથી તે શંકટમાં આવી ગએઓ. રાજાના બીજા સરવે પરધાંનો સાથ તેને દુશમની થઈ અને તેઓ બીહીવા લાગા કે આ હકીમની ઊસકેરણીથી રાજો તે સરવેને સજા કરશે. એટલા માંટે નવલસા ગોરીને બનતાં સુધી હેરાંન કરી તેનાં ઊપર વેર લેવાનો તેઓએ ઠરાવ કીધો. તેઓએ તેને રાજાના મનમાં અકારો કરવાની ઈઊકતી કીધી અને તે ઈઊકતીમાં મુખીઅ ભાગ લેનાર મકરસીંહ નાંમનો એક રાજદુવારી હતો.

"આ સરદારની ચાલથી નવલસા ગોરીને ઘણું દુખ લાગતું હતું. પરધાનોનો સંપ તે સારી પઠે જાણતો હતો અને તેથી તેની તરફ ગમે એવી સચાઈ છતાં તેને ધાસતી લાગતી હતી ખરી. રાજા સાથે મુદત બાંધવાને લીધે તેની ચાકરીમાંથી નીકલી જવાનુ બને એવું નહી હતું, અને તેથી નવલસા બીહીતો હતો કે આ લોકોનાં કારસતાંનથી તે તદન નાસ પાંમસે. એવી દેહેસતથી તે જારે પોતાની બાએડી છોકરાંનો વીચાર કરતો તારે તેને મોટો અંદેશો ઊપજતો હતો.

તેઓને તે મુંબઈ ખાતે રાખી આવેલો હતો અને કાગજ પતરોની મારફતે વેહેવાર ચલાવી ખબર અનતર પુછતો હતો.

"નવલસા ગોરીની બાએડીનુ નામ મેહેરબાઈ કરીને હતું. તે આસરે પચીસ વરસની વએની એક જવાંન અને ખુબસુરત અબલા હતી. તેનાં વરનો તેનાં ઊપર ઘણો પીઆર હતો અને તેનાં બદલામાં તે પોતાના ખાવંદને અતીશએ ચાહાતી હતી. તે ઘણી કેલવાએલી સ્રી હતી. તેણે પોતાનાં ભરથાર પાસેથી ઈંગરેજી ભાશા સારીપેઠે સીખી લીધી હતી. એટલુજ નહી પણ વલી જારે નવલસા ગોરી વઈદનો ધંધો શીખવાને વેલાત ગએઓ હતો તારે આ બાનું તેની સાથે તેની ચાકરી કરવા તથા તેનો સંભાલ લેવાને તાંહાં સુધી ગઈ હતી. તે વખત ઊપર કાંઈ જાજી આગબોટો નહી હતી. માટે આ માટી બઈએરની મુસાફરી વાંહાંણુમાં થઈ હતી. જેમાં તેઓએ બેવાર તોશણુ ખમીઆં હતાં. તેથી તેઓને કેટલાંક ગાંમોમાં ખુસકી ઊપર મંજલ કરવી પડતી હતી અને તેને લીધે મેહેરબાંનુને લાંબી મુસાફરી કરવાની તેવ પડી હતી તથા તોફાંણો અને આફતો ખમવાથી તેની છાતી ધારી થઈ હતી. આ હીમતવાંન સ્રી પોતાનાં ભરથાર સાથ વેલાતમાં ચાર વરસ સુધી રહી હતી. તેટલાં તે ઘણી ચીજો જોઈ વલી હતી. તેને કસી છીટ ઈઆ વેહેમ નહી હોવાથી તે ઇંગરેજ લેડીઓની મીશાલે ઘોડેસવાર થઈ ફરતી હતી. માંટે હવે નવલસા ગોરીનો સઘલો વીચાર પોતાની બાનું તરફ ફરીઓ હતો અને જો પરધાનો તરકટ કરીને તેનો નાંસ કરેતો તેની આ બાએડીના શું હાલ થાએ તેનો તે શુમાર કાહાડી શકતો નહી હતો. તોપણ તેણે છેક આશા મેલી નહી હતી. રાજા પાશેથી થોડા દીવસની રજા લઈ નીકલી જવાની અને ગડબડ નરમ થવા પછે પાછો આવવાની તેને આશા હતી.

"પણ તેની આગમચથી ધાર ચાલુ થઈ હતી. પરધાંનોએ દરએક પરકારનુ ઘાટકીપણુ અને તરકટ ચલાવા માંડીઊં. તેઓએ ભર દરબારમાં નવલસાગોરી ઊપર ચોરીના, રાજાના જનાંનખાંનાંમાં નજર કરવાના, આદમીઓને જેહેર દઈ મારી નાખવાનાં અને બીજા અપરાધો મેલવા માંડીઆ. તેઓ ખોટા શાખરીઓ ઊભા કરવા લાગા અને એ વીનાએ બીજાં એવાં કારસતાંન ચલાવીઆં કે રાજો જરા જરા ગુસે થવા લાગો. પણ નવલસાગોરીના સારાં ભાએગ હતાં. આટલુ છતાં રાજો તેના ઊપર માએઆ રાખતો હતો. તે સેહેજવાર ખફા થતો અને નવલસાની હોશીઆરી જોઈ વલી પાછો ખુશી થઈ આગલી વાત ભુલી જતો હતો. તેવા વખતમાં એક દાહાડે નવલસાએ રાજાને અરજ કીધી કે તેને મુંબઈ જવાની થોડા દીવસ રજા આપવી. રાજાએ જરા આંનાકાંની કરીને રજા આપી અને નવલસાગોરી આ દુખ ભરેલી જગામાંથી નીકલી જવાની તઈઆરી કરવા લાગો. તેણે પોતાની મેહેર ઊપર કાગજ લખીઓ. ગમે એવાં દુખ છતાં નવલસા પોતાની બાએડીને ભુલીઓ નહી હતો. દરબારમાં શું બનતું હતું તે દરરોજ લખી જણાવતો હતો અને પાછલા દાહાડાઓ ઊપરતો તેનાં કાગલો રસતે ઊખેડાઈ વંચાવાની ધાસતી હોવાથી નવલસા તેમને બેધડક ઈંગરેજીમાં લખતો હતો. કેમકે મેહેરબાંનુને ઈંગરેજી ઘણી સારી આવડતી હતી.

"મેહેરબાંનું એકગમ પોતાના ભરથારને આવવાની વાત વાંચી ખુશી થતી હતી તેવામાં બીજી ગમ નવલસા ગોરીનો છુપો કાસદ એક બીજું ઈંગરેજી કાગજ લઈ આવીઓ અને તેમાં ભરથારને કેદ થવાની અચબુચી ખબર વાંચી તે દુખી થઈ. નવલસા પોતે એક ગમ રજા લઈ નીકલી આવવાની ગોઠવણમા હતો તેવામાં બીજી ગમ રાજાએ તેને વલી કેદ કરવાનો હોકમ કીધો. હીંઆં પાછાં દરબારીઓના કારસતાન હતાં. રાજાની એક રાંણી રાજા સાથ રુસાઈ ગઈ. રાજાએ તેને ઘણી પટાવી તારે તે બોલી કે નવલસાગોરીએ તેના ઊપર હોમલો કરવાની તે દીને પેરવી કીધી હતી. હવે રાજો ગુસે થએઓ તે ખરો, પણ તેને ખબર નહી હતી કે આ રાંણી મકરસાંહની ફુસલવણીથી ખોટું બોલી હતી.

"મેહેરબાંનુંએ આ ખબર વાંચતાંને'વાર તુરત પોતાના ભરથાર ઊપર દીલાસાનો એક ઈંગરેજી પતર લખીઓ, કે તેની આસપાસના કોઈ માણસો તે વાંચી શકે નહી, અને તેમાં એ હીમતવાન સ્રીએ પોતાથી બનતી મદદ આપવાની કબુલાત કીધી. મેહેરબાંનુંએ ઈંગરેજી ગાએણનો સારો અભીઆસ કીધો હતો. માટે તેણે એક ઈંગરેજ ગવઈઆનો પોશાક લીધો,

પોતાની પાસે એક ઈંગરેજી સીતાર (ગીટાર) રાખીઓ અને પછે પોતાના બચાંને એક સગાંને સવાધીન આપી છુપી રીતે તે ઘોડસવાર થઈ મુંબઈથી નીકલી. તેને ઈંગલંડમાં ઘોડેસવાર ફરવાની ટેવ પડેલી હતી અને વરને છોડવવાની ઊમેદ હતી માટે થાક અને ભુખ ખમીને મોટી ઊલટથી તે આગલ ચાલી. અંધેર નગરીથી થોડુંક દુર આવીને તે ઘોડા ઊપરથી ઊતરી અને સીતાર વગાડતી વરના બંદીખાંના આગલ આવી પુગી.

"હીઆં એક ચોકીબાન નાગી તલવાર લઈ પેહેરો ભરતો હતો, પણ મેહેરબાંનુ તેને જોઈને બીધી નહી. ત્રેણે ગાએણ ચાલુજ રાખીઊ અને તેથી ચોકીબાંન ઊપર એટલી અસર થઈ કે તે ફીદા ફીદા થઈ ગએઓ. અંધેર નગરીમાં ઈંગરેજ ગવઈઓ કદી કોઈએ જોએઓ નહી હતો. રાજોબી તેથી અંનજાંનો હતો અને તેટલા માટે ચોકીબાંને ઇનાંમની આશાથી તેને રાજા પાસ લઈ જવાનો વીચાર કીધો. પણ બંદીવાંનને મુકીને તે પેહેરેગીર જાએ કેમ ? માટે તેણે આ ગવઈઆને અરજ કીધી કે "ભાઈ જો તું ઘોડોવાર થોભેતો મારો પેહેરો બદલાતાંવાર હું તુંને રાજા પાસ લઈ જવશ કે જેથી હું અને તું બંને જણ નેહાલ થઈશું." પણ મેહેરબાંનુએ તે વાત માંણી નહી. તે બોલી કે "જો તું મને લઈ જવાનો હોએતો અતર ઘડી લઈ જા હું જરાવાર થોભવાનો નથી." એ ઊપરથી ચોકીબાંન અંદેશો કરવા લાગો અને મેહેરબાંનુએ ઘણો ભરોશો આપવા ઊપરથી ચોકીબાંન બંદીવાંનને તેનાં ઈતબાર ઊપર મેલીને રાજાને ખબર કરવા ગએઓ.

"પણ એનાં સરખી બીજી કેઈ તક મેહેરને મલતે ? તે તુરત બંદીખાંનાંમાં ગઈ, નવલશાને ઊઠારીઓ, તેને બાહેર લઈ આવી, તેને કોરી કીધી સઘલી હકીકતથી તેને વાકેફ કીધો અને તેનાં ભોમીઆએ જે ઘોડો તઈઆર રાખીઓ હતો તે ઊપર બેસાડીને રાજાનાં રાજની શરહદની બાહેર નીકલી આવી. નવલસાગોરીને તે વખતે કેટલો આંનંદ ઊપજીઓ હશે. ચોકીબાંન પાછો આવીઓ તારે નહી ગવઈઓ મલીઓ કે નહી બંદીવાંન, અને તેની એ ગફલતીને માટે રાજાએ તેને સજા કીધી."

આ વાત પુરી કીધા પછે માંરા મોટાબાવાએ હમને સવાલ કીધો કે જો મેહેરબાનું ઈંગરેજી શીખેલી હતી તેથી આ કાંમમાં તેને કેટલી મદદ મલી ?

એક કંજુસ સખી.

અમેરીકાના નીઊઆરલીએનસ નામના સેહેર મધે મેંકડોનાલ્ડ નામનો એક પુરૂશ રેહેતો હતો. તેની સોડે જોકે ઘણીએક માલ મીલકત હતી તોપણ તે કંજુસાઇ કરતો હતો તથા પોતાના અતલગના ખેસીઓ ઊપર લુખમરો પડતો હતો તોબી તેઓને મદદ કરતો હતો નહી. પણ અજાએબ જેવું એછે કે તેજ શખસને તીઆં જે ગોલાંમો હતા તેઓ તરફ તે ઘણો સખી હતો તેમને છુટાપણુ આપવા માટે હમેસ તઈઆર હનો. તે તેઓને એવી રીતે છુટાપણુ આપતો હતો કે જેથી તેને પોતાને કસરુ નુકસાંન થાએ નહી. ગોલાંમોને ખરીદીઆ પછે પેહેલે વરસે અઠવાડીઆંના પાંચ દાહાડા તેઓ સોડેથી મેહેનત કરાવતો હતો તેના બદલામાં તેઓને ખાણુ, કપરાં, અને રેહેઠાંણ આપતો હતો, અને બાકીના બીજા બે દીવસોની મેહેનતના અવેજમાં નાણુ આપતો હતો. બીજે વરસેબી તેઓની ચાલચલણ સારી જોઇને તેજ મીસાલે તેઓને બે દીવસનો પગાર આપતો હતો, તથા તરીજે વરસે તરણ દીવસનો આપતો હતો. એ પરમાણે હરેક ગોલાંમને ખરીદવા થકી જેટલુ નાણુ ખરચાઊં હોએ તેટલુ નાણુ તે ગોલાંમ સોડે એકઠુ થાએ, ઈઆને તેને નામે તેના શેઠના ચોપરામાં જમે થાએ તીઆંસુધી તેની સોડે મેહેનત કરાવતો હતો, અને પછે તેને થોડુએક નાણુ આપી છુટાપણુ બખસીને પોતે પોતાની મેહેનતથી ગુજરાંન ચલાવી સકે એવો મારગ બતાવતો હતો.

ઊપલી રીત કામે લગાડીઆથી તેના ગોલાંમો સારી ચાલના તથા ઊલટથી કાંમ કરનારા થાતા હતા કેમકે તેઓ ગોએઆ પોતાનુ છુટાપણુ અને છુટાપણાના અગણીત સુખો મેલવવા સારૂ મેહેનત કરેછે એમ સમજીને પોતાનુ કાંમ કરતા હતા. એ પરમાણે ઘણાએક ગોલાંમોએ પોતાનો છુટકારો મેલવીઓ હતો.

તેની કરકસર ભરેલી ચાલ સાથે આવી સખી સોચણાનો મુકાબલો કરીઆ ઊપરથી અજાએબી ઊતપણ થાએઆ વગર રેહેતી નથી. તે પુખત વીચારવાલો પુરૂશ હતો, અને ઘણાં વરસ જીવીઓ હતે

તો ગોલામોના લાભમાં સારૂજ થાતે પણ તે ટુક વખે માં મરણ પાંમીઓ. મરતી વખતે પોતાની લખો રૂપીઆની પુંજી તે સખાવતના કાંમોમાં આપી ગીઓ હતો.

અજાએબ જેવાં માણસો.

આ દુનીઆમાં સાધારણ આદમીઓથી જુદાં કદ, આકાર તથા ખવાશનાં ઘણા માંણસો થઈ ગએ આંછે અને તેઓના ચોકસ હેવાલ ખાશ રમુજ ઊપ નાવેછે. તેવાં થોડાંક માંણસોનાં ચીતાર પાસેનાં,સફામાં હમે આપીઆછે અને તેઓનાં જુદા જુદા હેવાલને હમે હેઠલ ઊતારીએ છઈએ.

સર જેફરી ડનસટન.

આ એક જાંણીતું વેંહંતીઊ થઈ ગએઊંછે. વેંહંતીઆં માંણસો સઘલા જમાણાંમાં જોવા લાએક ગણાતાં આવીઆંછે અને સર જેફરીડનસટન પોતાની હઈઆતીમાં લોકોને કેટલો નવાઈ સરખો લાગતો હશે તે તેની તસવીર ઊપરથી દેખાએછે. આ વાત રમુજીછે કે સતરમી સદીમાં એનાજ નામનુ એક વેંહંતીઊ માંણસ થઈ ગએઊંછે જે એટલું ઠીગણું ઊં હતું કે બગીગહાંમની ડયેસે મજાખને ખાતર એક પાદશાહી ખાંનાંની ટેબલ ઊપર તેને એક રકાબીમાં ઘાંકીઊં હતું અને જારે રાજા રકાબી ઊંઘાડવા ગએઓ તેવુજ તે વેંહંતીઊં બાહેર કુદી પડીઊં હતું. તેના મોહાત પછે આ બીજો જેફરી ઠીગણાં કદને માંટે જાંણીતો થએઓછે.

સને ૧૭૫૯ માં આ વેંહંતીઊં જારે એક દુધમલ બાલ હતું તારે તેને કપડાંમાં લપેટીને વેલાતનાં એક ગાંમડાનાં દેવલનાં દરવાજા ઊપર કોઈ નાંખી ગએઊં હતું. તાંહાંથી તેને એક ધરમખાતાંમાં રાખીઓ હતો, જે જગા ઊપર બાર વરસની ઊમર શુધી તે રહેઓ હતો. એ ઊમર પછે ૯ વરસની બોલી કરીને તે એક ગાંધીની દુકાંનમાં ચાકરીએ રહેઓ હતો, પણ તે બોલી તોડીને તે બર્મીંગહામ નાહાઠો હતો જાંહાં ઘણાંક કારખાંનાંઓમાં તેણે ચાકરી કીધી હતી.

પોતાની ૧૭ વરસની ઊમરમાં જેફરીડનસટન લંડન ખાતે આવીઓ તાંહાં એક ખુબશુરત સ્ત્રી તેની સાથ પરણી હતી. તે વખતે તેનો દેખાવ કાંઈબી શોભા આપતો નહીં હતો. તે બટકી બલામાં ખપતો હતો અને તોબી એટલો રમુજી તથા રમતીઆલ હતો કે એક સ્ત્રીનો પીઆર તે મેલવી શકીઓ, જેને પેટે બે દીકરીઓ જનમી હતી, પણ તે બાપનાં સરખી ઠીંગણી નહી હતી. જેફરીને પોતાનાં નાંહાંનાં કદ ઊપરથી કપડાં સીવાડવામાં કાંઈ ખરચ બેસતો નહી હતો તોબી તે મેલાં કપડાં પેહેરતો અને છાતીને ઊંઘાડી રાખતો હતો.

આ બટકી બલાને નાઈટનો ખેતાબ કેઆરે મલીઓ તે જણાતુ નથી. પણ એવુ ધારવામાં આવે છે કે સને ૧૭૮૪ માં જારે તેને એક શેહેરનાં "મેઅર" ની પદવી મલી તે વખત ઊપર તેને આ ખેતાબ પણ મલીઓ હશે. આ ઓધો તેણે પોતાના મોહોત સુધી ચલાવીઓ હતો. તેને તે ઓધો જારે પેહેલવેહેલો મલીઓ તારે મોટુ સરઘસ નીકલીઊં હતું અને તેને એક ઘણી શંકડી ગાડીમાં બેસાડી ફેરવીઓ હતો. એ ઓધા ઊપર તેણે સારૂં માન મેલવીઊં હતું અને તેની ચાલચલણબી સારી હતી.

સર જેફરીડનસટન ૧૭૯૭ માં અચબુચો મરણ પાંમીઓ હતો. પોતાની આખી હઈઆતીમાં તે લોકોને રમુજી થઈ પડીઓ. પોતાની સબીને તે પોતેજ વેચતો અને તેમાં તેને નફો થતો હતો. તે જોકે આડતીસ વરસ સુધી જીવીઓ તોબી એક નાહાના બચ્ચાંના જેવો લાગતો હતો.

જોસેફ કલારક.

આ એક ઘણો નવાઈ સરખો પુરૂશ થઈ ગએઓછે. તે સરીરે જાડો અને ભરેલો હતો પણ તેના સરીરના સઘલા સાંધા એવા છુટા હતા કે તેમને તે હરએક રીતે વાલી શકતો હતો. આજે તેને જેવી હાલતમાં તમે જોએઓ હાએ તેથી વલી જુદાજ આકાર તમુને જણાશે. એ સઘલું પોતાની મરજી માફક તે કરતો હતો. જે ઠેકાંણે ખુંધ નહી હોશે તે ઠેકાંણે તે ખુંધ કાહાડતો અને ખુંધ હાએ તાંહાંથી તુરત તેને એવી રીતે ખેંચી લેતો કે આખો બરડો જાંણે સાફ દેખાઈ આવે. તે ઘડીમાં સીધો અને ઘડીમાં પેંગો થતો હતો. આવા વારેવારના ફેરફારથી લોકો ઠગાતાં

અજાએબ જેવાં માણસો.

હતાં અને જેઓએ એક વખત તેને જોએઓ હાએ
તેઓ બીજી વખત તેને એવો બદલાઈ ગએલો જો
તાં કે ઓલખી શકતાં નહી હતાં. આ શકતીથી જો
સેફ કલારક કેટલીક લુછાઈ કરીને ફાવી જતો હતો.
દરજીને તે પોતાનો દગલો સીવવા આપતો તારે એ
ક રીતે ખભાંને ઊચું રાખતો. ડરજી તે માંફકનુ
ભરત લઈ ડગલો સીવી લાવતો અને પેહડી જોતી વ
ખતે જોસેફ આગલું ખભું ઊતારી બીજી બાજુનુ
ખભું ચહડાવી મેલતો. એથી ડગલો ઘણો કઢંગો દી
સતો અને દરજી પોતાની ભુલ સમજી ફરીથી સીવ
વા જતો. પણ વલી પેહડી જોતી વખત જોસેફ કો
ઈ ઠેકાંણે આડું હાડકું અથવા માસનો ગોલો એવો
ચહડાવી મેલતો કે દરજી પાછો ઘભરાતો હતો! એ
જ પરમાણે તે વઈદોને પણ ઠગતો હતો. વલી આ
શખસ પોતાના ચોહાડાંને તરેહવાર રીતે ફેરવી શકતો
હતો. ઈંગલંડમાં રાજા ઊલીઅમનાં વખતમાં જો
સેફ કલારક થઈ ગએઓછે.

ફરાંનસીસ બટેલીઆ.

આસરે ચાલીસ વરસની વાત ઊપર ઈટલી દે
શનો આ રેહેવાસી લંડનમાં આવીઓ હતો. કેહેછે કે
જારે તે જનમીઓ તારે તેનાં એક હાથમાં બે અને
બીજામાં એક મલી તરણ ફતરો હતા. એટલુજ નહી
પણ એવુંબી કેહેવાએછે કે એ શખસની મા જારે તે
ને ધવરાવતી તારે દુધને જોઈને તે મોહો ફેરવતો હતો
અને બીજી ખાવા જોગ પદારથોબી તેને ગમતી ન
હી હતી. એ ઊપરથી એક મરોડીનાં નાંહાંનાં ગાગ
ડાને પાંણીમાં નાંખીને તે પાંણી તેને પીવા આપી
ઊં અને તે તુરત પી ગએઓ હતો. તારથી તેનાં ર
ખેવાલો તેને કાંકરા અને ફતર ખવાડતાં હતાં અને બ
ચપણથી તેનું પોશણ એ ઊપરજ હતું. આ વાત મા
નવા જોગ લાગતી નથી તોપણ આટલું ખરૂંછે કે જા
રે એ શખસ લંડનમાં હતો તારે બેસુમાર ફતર ખા
તાં તેને લોકોએ નજરે જોએઓ હતો. ચમચામાં
બીજા ખોરાકને બદલે તે ફતરા લેતો અને પછે એક
બુકે તેમને ગલી જઈ ઊપરથી તે બીર દારૂ પીતો
હતો. એ પરમાંણે દરરોજ ઘણાં ફતરા ખાધા પછે
જારે તે પેટ હીલવતો તારે તેમાં તે ફતરાનો ખખડા
ટ પણ સંભલાતો હતો. ફતરા ઊપર તેનો સઘલો
આધાર હતો કેમકે ગોસત અને બીજો ખોરાક તેને
માફકબી આવતો નહી હતો.

પાઊએલ.

જેમ ઊપલો શખસ ફતર ખાવામાં તેમ આ
શખસ આતસનાં ગાંગડા ગલી જવામાં મશહુર થએ
ઓ હતો. જે ચોપડીમાંથી હમે આ આખો હેવાલ
ઊતારીઓછે તેમાં લખેછે કે સને ૧૭૫૪ માં એક
મી૦ પાઊવેલ નાંમનો શખસ આતસ ખાવાને માંટે
ઈંગલંડમાં જાંણીતો થએઓ હતો. અલબતાં એમાં
તેની કાંઈ ઈકીકતી હતી પણ તે આતશનાં ગાંગડાં મો
હોમાંતો ખરેખર મેલતો હતો. એ કાંમ તેણે કેટ
લાંક રાજવંશીઓની હજુર કીધું હતું તથા એક
વાર લંડનની રાએલ સોસાઈટી આગલ પણ તેણે
આતસ ખાધા હતા તેથી તેને એક ચાંન મલીઓ
હતો. જે કોઈ માણસથી નહી ખવાએ તે પાઊવેલ
ખાતો હતો અને એ કાંઈ નાંહાંનો જેવો તમાશો ન
હી હતો.

અજાએબ જેવા સપનાંઓ.

ઘણીક બાનુઓ સપનાંઓ વીશે વેહેમ રાખેછે.
કોલીઆઈ જારે પોતાના મરનાર દીકરાને સપનાંમાં
જુવેછે તારે સવારનાં ઊઠીને તેને નાંમની એક પતેત
ભણાવેછે. સપનાંમાં દેખાતી કેટલીક ચીજોને હમારી
બેહેનીઓ સારા સગણની ગણેછે અને બીજી કેટલીક ચી
જો જો દેખાઈતો એવું સમજેછે કે કાંઈ માંઠો બનાવ બન
શે. એ સઘલો વેહેમછે, પણ સપનાંની બાબદ પોતે
એટલીતો અજાએબ જેવીછે તથા માંણસજાત તે વીશે
હજુર એટલું અગનાંનપણું ધરાવેછે કે આવા વેહેમો
માં કાંઈ નવાઈ નથી.

સપનાંની બાબદમાં વીદીઆથી જેટલો જોઈ
એ એટલો પરકાશ પડીઓ નથી, પણ તેમને લગતી
કેટલીક તપાસ થઈછે અને તે ઊપરથી થોડોક સાર
કાહાડી શકાએછે. સપનામાં માણસની ઈચ્છાદદાસત
તથા ખેઆલ શકતી કાંમ કરેછે, પણ જે મનશકતીને
અકલનું નાંમ આપીઊંછે અને જેથી ખરાં ખોટાં તથા
એક બીજાંની પીછાંણ થાએછે તેનો સપનાં ઊપર કાં
ઈ અખતીઆર રેહેતો નથી. એથી અને બીજા સ

બબોને લીધે કેટલીકવાર ઘણાજ અજાએબ જેવા સપનાંઓ જોવાએછે અને તેની જાંણવાજોગ નોધો રાખવામાં આવીછે.

એમાનાં કેટલાક દાખલા ,એવી જાતનાં સપનાંનાંછે કે જે સરીરની ઈંદરીઓ ઊપર ચોકસ અસર લાગાથી ઊતપંત થાએછે. ડાકટર ગરેગરી કેહેછે કે એક રાતનાં જારે પોતાના પગ આગલ ગરમ પાંણી રાખીને તે સુતો હતો તારે તેને એવો સપનો આવીઓ કે જાંણે તે કોઈ બલતા પાહાડ ઊપર ગએઓ અને તાંહાં તેનાં પગ આગથી તપતા હતા. આગલ એક ડાકટર રીડનાં માથાં ઊપર બલીસટર મુકવાથી તેનાં છાગરામાં જે આગ બલતી હતી તેની અસરથી તેણે એવો સપનો જોએઓ હતો કે તે જંગલીઓના એક દેશમાં જઈ લાગો હતો અને તેઓ તેનાં માથાં ઊપર શખત જખમ કરતા હતા.

સાંભલવાની ઈનદરી ઊપર થતી અસરથી પણ સપના આવવાના દાખલા જણાએલાછે. આગલ જારે ઈંગલંડ તરફ ફરેંચોનો હામલો થવાની વકી હતી અને લડાઈની મોટી તઈઆરી થતી હતી તારે એક શખસના ઘરમાં એક ચીમટો ટુટી પડવાથી તેને એવો સપનો આવીઓ હતો કે ફરેંચો આવી લાગાછે અને તોપો ફુટવા માંડીછે. અજાએબ જેવું એછે કે આવીજ કીસમના એક સપનાથી તેજ વખતે તેની બાએડી ઊંઘમાંથી ભરકી ઊઠી હતી અને પોતાના ભરથારને કેહેતી કે "ઊઠો ફરેંચ લોકો આવીઆછે."

આ જાતના સપનાઓનાં સઊથી અજાએબ જેવા દાખલા લુઈસબરગ ખાતેના એક અમલદાર સંબંધીછે. તેની ઊંઘમાં તેના કાન આગલ કોઈબી જઈને જો કાંઈ વાત કરતું તો તે વીશે તુરત તેને સપનો આવતો હતો. તેથી તેના મીતરો તેના કાનમાં તરેહવાર વાતો કરીને તેને બીહાંમના સપના દેખાડતા હતા. એક દાહાડે તે અમલદાર એક વાંહાણની કેબીનમાં સુનેલો હતો તારે તેના મીતરોએ તેના કાનમાં એવું કહેઊં કે "તું દરીઆમાં પડીઓછે વાસતે તરીને ઊપર આવ." એ ઊપરથી તેને સપનો આવીઓ કે તે દરીઆમાં પડીઓછે, લોકો તેને જુવેછે અને તે ડુબી જાએછે. માટે તે તરવાની કોશેસ કરવા ગએઓ અને તેમ કરતાંબીછાંના ઊપરથી એટલા જોસથી નીચે ટુટી પડીઓકે તેને સજર વાગું અને આસપાસનાઓને હસવાનું થએઊં.

કેટલીક વખતે સપનાઓથી અગતના બનાવની ચેતવણી મલેછે અને તેના નીચલા દાખલા ખરેખર બનેલાછે. એક ગરહસથ ગલાસગો ખાતેની એક બેંકમાં નોટ વટાવી આપવાના કાંમ ઊપર રહેલો હતો. એક દાહાડે તેની આગલ લોકોની ભીડ હતી અને એક જણ પોતાની વારી આવે તાંહાં સુધી ખોટી રેહેવાને બદલે ઊતાવલ કરીને નોટ વટાવી નાણા લઈ ગએઓ. તાર પછે તે વરસની આખેરીએ આ શરાફના હીસાબમાં થોડા પઈસાની ખુટ પડી પણ તે કેમ પડી તે શોધી કાહાડવાને શરાફે ગોએઆ પોતાના મગજને ચેરવી મુકીઊં અને અતીશએ કંટાલી ગએઓ તોબી તે પોતાના હીસાબને બરોબર કરી શકીઓ નહી. તેવામાં એક રાતના તેણે સપનો જોએઓ કે તે પોતાની આફીસમાં બેઠેલોછે અને લોકોની ઘણી ભીડછે; તેમાં એક ઊતાવલો શખસ આવેછે અને તે આગલથી આવેલાઓને પડતા મેલીને ઘણી અધીરાઈથી નોટ વટાવી લઈ જાએછે. એ રીતે નવ દસ મહીના ઊપર બનેલો બનાવ આ શરાફે અતીઆરે પોતાના સપનામાં જોએઓ અને બીજી સહવારના આફીસમાં જતાંવાર તેને જણાએઊં કે પેલા ઊતાવલા શખસને આપેલાં નાણા નોધતાં તે ભુલી ગએઓ હતો.

થોડાંક વરસની વાત ઊપર ઓલાંડમાં વસનારા એક આબરૂવાલા શખસ ઊપર એક ધણીએ કોઈ મીલકત સંબંધી ફરીઆદી માંડી હતી. જેની ઊપર ફરીઆદી મંડાઈ હતી તેને એવી ઈઆદ હતી કે દેવું તો તેનાં બાપે અદા કીધેલું હતું અને તેને લગતા કાંઈક દસતાવેજોબી હતા. એવા વીચારથી તેણે તે દસતાવેજોની ઘણી ખોલ કીધી પણ તે મલીઆ નહી. તેનો બાપબી મરણ પામીઓ હતો માંટે પોતાનો આ બચાવ કેમ કરવો તેને માંટે તે ઘભરાટમાં પડેલો હતો. તેવામાં તેણે સપનો જોએઓ કે તેનો મરનાર બાપ જાંણે તેની પાસે આવીઓ અને તેનાં ઘભરાતનુ કારણ પુછીઊં. તેણે જે ખરૂં કારણ હતુ તે કહી દીધું તારે તેનાં બાપે જવાબ દીધો કે "દીકરા ઘભરાનાં—એ દેવું તો મેં અદા કીધેલુંછે અને તેને લગતા દસતાવેજો ફલાંણાં ધણીની પાસેછે. વાસતે તું તેની આગલ જા અને તે દસતાવેજો માંગ, જો તે ધણીને ઈઆદ નહી આવેતો આ નીશાંણીથી તેને ઈઆદ આપજે કે જારે મેં તેની સાથે હીસાબ નકી કીધો હતો તારે એ

ક સીકો મારે હીસાબે નીકલતો હતો અને તે વખતે તેની પાસે છુટો ખુરદો નહી હતો માંટે પીઠાંમા જઈને તેટલા સીકાનો હમે બેહુ જણ દારૂ પી આવીઆ હતા." આ સપનો જોઈને ઊપલો ગરહસથ તુરત તે ધણીની પાસે ગંએઓ અને ઊપલી ઈધાણી સુધાં જારે તે દસતાવેજ માંગીઓ તારે તેની પાસેથી તે મલી આવીઓ અને તેથી ઊપલી ફરીઆદીનો અંત આવીઓ. વાંચનારે એમ નહી વેહેમ લઈ જવો કે ઊપલા ગરહસથનો મરનાર બાપજ ખરેખર તાંહાં આવીઓ હતો. તેને તેનાં બાપે પોતાની હઈઆતીમાં ઊપલીજ વાત કહી મેલી હતી પણ આ શખસ ઘબરાટમાં તે વાતને તદન ભુલી ગએઓ હતો. તેવામાં ખોદાનુ કરવું એવું થએઊં કે સપનામાં તેને તે દીવસની વાત ઈઆદ આવી અને તે વખતે તેનો બાપ મુવેલો માટે તેને એવું લાગ્યું કે જાણે તે બેહેસતમાંથી ઊઠી આવીઓ હોએ.

એડીનબરો શેહેરના એક પાદરીને વીશે એવું કેહેવાએછે કે તે જારે પોતાના ઘેરથી દુર એક ધરમશાલામાં રેહેતો હતો તારે એક રાતનાં તેણે એવો સપનો જોએઓ કે તેના ઘરમાં આગ લાગીછે અને તેનું એક બચુ આગમાં ફસી પડીઊંછે. આ સપનો જોવાથી તેનો જીવ નહી માંનવાને લીધે તે પાદરી તુરત ઊઠીને પોતાને ઘર ગએઓ અને જોઈઊંતો ખરેખર તે ઘરમાં આગ લાગી હતી તથા તેનું એક બચું ખરેખર ઘરની અંદર રહી ગઊં હતું, જેને આ પાદરીએ ઘણી મેહેનત કરીને બચાવીઊં હતું. આ હકીકત ઊપરથી કોઈ વાંચનાર કદાચ એવો વેહેમ લઈ જાએ કે કોઈ ફરેસતાની ખુબીથી તે પાદરીને સપનામાં આઘાહી થઈ હોશે પણ તેનો ખોલાસો નીચે પરમાંણે છે. તે પાદરીના ઘરમાં એક ચાકર હતો અને તે ચુલાની સંભાલ લેતો નહી હતો, માટે તે પાદરીને વારેવાર એવી ધાસતી લાગતી હતી કે કોઈ દાહડે આ ચાકરની ચાલથી તેનું ઘર સલગી જશે. આ ધાસતી જીઆરે તે ઘરથી દુર હતો તીઆરે તેને વધારે લાગતી હતી, અને વલી તીઆરેજ તે ચાકરને વધારે ગફલતી સુજતી હતી. તે દાહાડે વલી ઘરની પડોસમાં એક મેલો હતો અને ચાકરને તીઆં છાકટો થવાની ટેવ હતી તેથી કરીને તેના સેકની ધાસતીમાં વધારો થએલો હતો. છેલું તે પાદરીને પોતાના બચાંઓ ઊપર ઘણો પીઆર હતો. એ સઘલા વીચાર તેના મનમાં ભમતા રેહેવાથી તેને સપનો આવીઓ તેની નવાઈ નથી, કેમકે જે ચીજ મનમાં ઘણી ભમતી હોએ તે સપનાંમા આવવાનુ સાધારનછે. તેજ પરમાણે વલી શેઠની ધાસતી મુજબ તે ચાકરના છાકટપણાથી આગ લાગી હોએ તેની બી નવાઈ નથી માટે એમાં કુદરતની આગાહી સરખું કાંઈ નથી.

સપનાની બાબતમાં આવતી વખતે હમે કાંઈક વધારે લખીશું.

ગજવું.

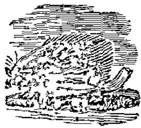
"કપડાં સીવનારા દરજીએ પોતાનાં ધંધામાં જે કંઈબી સોધ કીધી હશે તેમાં ગજવું બનાવવામાં ખચીત તેને સારી અકલ ખરચી હશે." ગજવાંની અગત સરવેને હોએછે. ખુદરતે પોતેબી એ સેહલી કલા કીધેલીછે. માણસને ખોરાક ભરવા માંટે જે હોજરી આપીછે તે ગજવાં સરખીજછે. પંખીઓની ચાંચ, વાંદરાના ગાલ, અને બીજા જણાવરોના મોહોડાં આગલની કોથલી તેઓનાં ગજવાં સરખીજછે. માણસના સુધારા સાથે ગજવાંની સગવડ સુધરતી આવીછે. એક હીંદુ પોતાની તપકીરની દાબડીને પાઘડીમાં ખોશેછે. કાફરી લોકોની મતુલા નામની એક જાત પોતાના બાલને એવી રીતે વાલેછે કે તેમાં કેટલાએક હથીઆરો સમાઈ શકે. કહેછે કે નીઊજીલાંડનાં જંગલી રેહેવાસીઓ પોતાના કાંનમાં એક મોટું આંધરૂં પાડીને તેમાં પોતાની છડી ખોસી રાખેછે. તે તેઓનુ ગજવું. સોલાકાકા પોતાની કુંચીને પોતાના નાલાં સાથે બાંધેછે, તથા કુકીઆઈ પોતાનાં રૂમાલને લંગીમાં ખોશેછે. પણ એ સરવે કરતાં કપડાંના ગજવાંની સગવડ કેટલી ?

ગજવાંની બાબત પણ રમુજથી ખાલી નથી. એક ડાકટર ઈનગેનહાઊસે પોતાનાં કપડાંમાં બેસુમાર ગજવાં રાખીઆં હતાં અને અગતજોગ ચીજોને તેમાં ભરતો હતો એટલુજ નહી પણ ચોપડીઓ, અખતરા કરવાના હથીઆરો, દવાઓ ઈતીઆદીની એક નાહાની વખાર ગોઆ તેના પોશાકમાં હતી. એક લખનાર એવી બલામણ કરેછે કે દરેક માણસે બેથી આછાં ગજવાં રાખવાં નહી, કાંએકે જો તે ચાહાનો હોએ તો રૂમાલ, બુધો હોએતો તપકીરની દાબડી, ઉદીઓગી

હોએતો છરી, પેનબાજ હોએતો કલમ અને કાગજ, આડતીઓ હોએનો જુદા જુદા લાખોતાઓ, ભુખો હોએતો બીસકોટ, માંડો હોએતો કાંસાની તાંકલી, એ સરવેને જીઆરે પાસે રાખવું હોએ તીઆરે તેમને એકજ ઠેકાને સીવવાથી એકને કાહાડતાં બીજુ, અને બીજાને કાહાડતાં તરીજું નીકલી આવેતો થોડી અગવડ પડે નહી.

પોતાનુ ગજવું ભરવાને કોણને નહી ગમસે ? પણ જેવો તે ભરાતોંવાર રસતામાં વેરેછે તેઓ જો તેમ નહી કરેતો કેટલાં બધાં ગજવાં ભરીને એકઠું થાએ. ગજવાં ઊપરથી માણસને ઘણી શીખામણ મલેછે.

સીસોલીઉં નામનું જાનવર.

આ એક અજાએબ જેવું પરાણીછે. દુનીઆની સપાટી ઊપર ખોદાતાલાએ અજાએબ જેવાં પરાણીઓનો ઘણાં પેદા કીધાંછે. તેઓમાં તરેવાર ખવાસો મેલેલાછે તથા તેઓને જુદી જુદી સકતી બખશેલીછે. તેઓને પોતાના બચાવના હથીઆરો આપેલાછે અને તે દરએકનો બાંધો તપાસતાં તે સાહેબની બોહોલી કુદરતનો વીચાર આવેછે. સીસોલીઆંને પોતાનાં સતરૂથી બચી જવાને ખોદાએ જે શકતી મેલીછે તે તેના અગતનાં પીછાંમાં છે. તે પીછાં પુછરી આગલથી પોકલ હોએછે, અને તેથી કરીને તેમાં પોતાનાં બચાંનુ પાણી પણ તે લાવી શકેછે.

સીસોલીઆના પીછાં ઊપર રૂઆંતી આવતી નથી. તે વચમાંથી જાડાં અને છેડા આગલથી અનીદાર હોએછે. તે ઊપરથી લોકોમાં એવો વીચારછે કે જીઆરે દુસમનનો તેના ઊપર ધસારો થાએછે તીઆરે સીસોલીઉં પોતાના પીછાંને જોરથી ફેકેછે, પણ એ પરાણી તેમ પોતાનો બંચાવ કરતું નથી. ખોદાએ તેના સરીરના દરએક ભાગ ઊપર ગોએઆ અનીદાર ભાલા આપેલાછે અને તેથી કરીને જીઆરે હુમલો થાએ તીઆરે તે ભાલા ઊભા કરવાની સીસોલીઆને ખોટીછે. એમ કરીને પડી રેહેવાથી વાઘ વઘેરે જો તેની આગલ આવેતો તેને સગલું ભોકઈ જાએછે અને કેટલાએક દીવસ સુધી તેનાં મોહોમાંના જખમ સારા થતા નથી. આ પરાણી જાજુ ઊડી સકતુ નથી પણ જાહાડ ઊપર ચડી જવામાં તે સારી જરપ રાખેછે અને તે રીતેબી કોઈવાર તે પોતાનો બચાવ કરેછે.

સીસોલીઉ એ બોલ ખુદ પરાંણીનાં પીછાંને વધારે લાગેછે અને તે જાનવરને સાહુડી કરીનેબી કેહેછે. કેટલાએક લોકોમાં એવો વીચારછે કે સીસોલીઆંને જો ઘી લગાડીને ઘંતી તલે મેલીઉં હોએનો તે બીજાં સીસોલીઆં જનેછે. આ ખોટો વેહેમછે. સીસોલીઆમાં કાંઈ જીવ નથી પણ સાહુડીમાં જીવછે. એ જનાવર સાંપને તથા બીજા કીડાઓને ખાએછે અને તે વખતે એવાં જેહેરી જનાવરોને મારી નાખવામાં તેના પીછાં જે કોઈવાર બે ફીટથી વધારે હોએછે તે તેને ઘણા કામ લાગેછે. મુંબઈમાં થોડાં વરસની વાત ઊપર જીઆરે એક મીઊંઝીઅમ અથવા સંગરસથાન ઊંઘાડીઉં હતું તીઆરે તેમાં એક સીસોલીઊં હતું, તે કેટલાંક વાંચનાંરાંઓએ જોઈઊ હશે.

રમુજે ફુરસત.

૧ હું ગોલછેઉ અને ગાડીમાં જોતરાઉ છેઉ. મારૂં માથું કાપી નાખો તોબી હું ગોલ છેઉ અને તમારા પેટમાં જાઉછુ. મારૂં પુછરૂં કાપી નાખો તોબી હું ગોલછેઉ અને તમારે હાથોહાથ થઇ જાંઉં છેઉં.

૨ હું ૬ અખેરનો બોલ છઉં. મારા ૧, ૨, અને ૩ શરીરનો એક ભાગછે. ૧ અને ૩ સરકારને લેવાના પઈસાછે. ૩ અને ૪ એક ગાલછે. ૧ અને ૬ ચાવલ સાથ ખાવાની ચીજછે. ૪, ૫ અને ૬ એક ફલછે. ૨ અને ૬ એક જાતનો મસાલોછે. અને મારો આખો બોલ એક કાલી, ગોલ, ખાવાની પદારથછે.

૩ ઉલટાવેલા શબદો.

૧ પીલલાં પીઉં.
૨ આતા રસ બન.
૩ ઘરબાવાસ.
૪ કાઉ ચલી દસ .

પરચુરણ બાબદો.

એક ઊંદરની વાત—બેરન ફરેડરીક વોનટરેનક જારે મેગડેબરગના બંદીખાંનામાં હતો તીઆરે તેણે એક ઉંદર સાથે દોસતી માંડી હતી. એક રાતના તે ઉંદરે ખુશીમાં આવીને એટલીતો ગડબડ કીધી કે આસપાસના માણસો દોડી આવીઆં હતાં. તેઓ આ ઘોંગાટનું કારણ સમજી

-આં નહી હતાં માટે સવારના પોરમાં, તાંહાં જે કોઇ શખ્સ દાખલ થએો હોએ તેને પકડીને બાંધવા માટે તેઓ સાંકલ, બેડી લઈને આવીઆં. જારે તેઓએ ઘણી તપાસ કીધી તારે આ ધોંગાટ કરનારને પકડી નહી સકીઆ તે ઉપરથી બેરને ખોલાસો કીધો કે તેનો તે રાતનો સાથી એક ઉંદર હતો. એટલું કહીને તેણે સીસોરી વગાડી જેથી તે ઉંદર તુરત દોડી આવીને તેના ખભાં ઉપર ચહડી બેઠો. બેરને અરજ કીધી કે તેને મારવો નહી, પણ ચોકીબાંન તેને પોતાના ઓરડામાં લેઈ ગએઓ જારે તે રમવાને બદલે એક દરમાં ભરાઇ રહેઓ. - તાંહાંથીબી તે રાતના છુટીને હરૂસેથી બેરનની કોઠડીમાં આવીઓ અને પાછો રમવા લાગો તેથી તેને ચોકીબાંને એક પીંજરાંમાં નાખીઓ પણ તાંહાં તેને ખાધું નહી અને થોડા દીવશમાં મરણ પાંમીઓ.

લવંગ—મોલકાના ટાપુમાં લવંગનુ જાહાડ પેહેલું ઉગીઉં હતું. વલંનડા સરકારે એ જાડને બીજી જગીઆમાં ઉગાડતાં ઘણુ સુધી અટકાવીઉં હતું પણ સેવટે તેઓ ફાવીઆ નહી હતા. લવંગનુ જાહાડ તીસ ફીટ ઉંનચુ હોએછે અને તેના પાતરાં તથા ફુલમાં ખસબોછે. તેનાં ફુલની જીની કલીને ખીલવા દીધા વગર તોડી નાખેછે, તથા તેને લવંગ કેહેછે. લવંગમાંથી તેલ નીકલેછે અને કેટલીકવાર તેલ કાધેલાં લવંગ પણ વેચાએછે. કેહેછે કે લવંગમાં પાણી ચુસવાની સકતીછે અને તેથી તેને વેચનારાઓ તેને ભીનાસમાં રાખીને ભારી કરી મેલેછે.

છાકટાં માણશો—ઈંગલંડમાં છાકટપણુ જબરો ફેલાવો પામેછે. ગઓ વરસમાં એ વાંકને માટે ૯૪૯૦૮ છાકટાઓને ઇઆને દરરોજ ૨૬૦ માણસોને પોલીસમાં ઉભા કીધા હતા. તેમાથી ૬૩૨૫૫ જણાને સજા થઈ હતી, અને મુંખીઅ સજા દંડની હતી કેમકે બંદીખાનેતો માતર ૭૦૦૦ માણસોજ ગઓં હતાં. વલી ઘણો દારૂ પીધાથી એ એક વરસમાં ૧૪૫ મરદો તથા ૬૬ અસતરીઓ, મલી જુમલે ૨૧૧ માણશોના મોત થઓં હતાં.

ચેતવણી—કેહેછે કે એક ઓરડામાં જીઆરે તાજો રંગ લગાડીઓ હોએ તારે જો રંગનો વાસ આવેતો નીચલો ઉપાએ કરવો. એક મુઠી ભરીને ઘાસ લઇને પાંણીના એક વાસનમાં બોરવું અને તેને તેવી હાલતમાં ઓરડા મધે રેહેવા દેવું.

થોડીએક શીખામન—"ઇઆતો મુંગા રેહીએ અથવા મુંગા રેહવા કરતાં કંઇ વધારે સારૂં બોલીએ."

"ચેંચીથી જલકતું બલતું થાએછે પણ દાહાપણનો આતસ મનજુનાઇથી ગરમી આપેછે."

"દુનીઆં કેવી જોઇએ તે જાણવાને ચોપડીઓ વાંચો, અને દુનીઆં કેવીછે તે વીશે માણસ જાતને વાંચો."

"સંકટ આવે તેની ધાસતી રાખવા કરતાં સંકટ પડે તારે ખમવામાં દાહાપણછે."

"મોટી ખુબીઓ કરતાં નાહાની ખાંમીઓ સેલાઇથી દેખાએછે."

એક ચોરને પકડવાની નવી રીત—આશતરીઆ દેશની રેલવેના એક મથક ઉપર એક ઓધેદારે અજાએબ જેવી રીતે એક ચોર પકડીઓછે. તેની ટેબલમાંથી વારે ઘડીએ પઈસા ચોરાએઆ હતા, પણ અમલદારે તે વાત કોઈને કેહ્યા વગર તે ટેબલને એક વીજલીનો તાર લગાડીઓ અને તે તારને છેડે તુરત સલગી ઉઠે એવી એક ચીજ મુંકી. તીઆર પછી તેણે તે તારને પઇસાની દેલી સાથ લગાડી મેલીઓ. થોડાવારમાં પેલો ચોર પઈસાને હાથ લગાડવા ગીઓ જેના ઘસારાથી તે તારને જે ગરમીલાગી તે પેલી ગરમ ચીજને પોંચીઆથી તે ચીજ મોટા ઢડાકા સાથે સલગી ઉઠી. આ અવાજથી કરીને આસપાસનાં લોકો તે ઓરડામાં દોડી ગઓં અને તે ચોર તીઆંને તીઆંજ પકડાઓ.

ખબુતરની જરપ—આ પરાંણી ચોકસ વખતમાં કેટલી મંજલ કરેછે, તેની તપાસ હમનાં બેરજીસ ખાતે થઈછે. એ વખતે એક સરત બકેલી હતી અને તેથી ૧૪૫ ખબુતરોને ઉરાડીઆં હતાં. તેઓ ૯ કલાકમાં ૩૭૫ માઈલ સુધી દોડીઆં હતાં.

માણસનો જીવ માણસનાં હાતમાં—એવુ કેહેવાએછે કે પોતાના જીવને જાલવવાનુ માણસના હાતમાંછે અને તે જો ચાએતો તથા તેનાથી જો બનેતો જેવો તેનો સંભાલ તેવી તેની જીંનદગી રેહેશે. દરદોનો મુખીઅ ભાગ માણસની ખામીથીજ થાએછે જેમકે ઘણા કાંમ અને થોડા ખોરાકથી અતેસાર અને મોરચી થાએછે. અતીઘણાં કાંમ અને ખરાબ હવા તથા ખરાબ ખોરાકથી ટાઇફસ નામની તાવ આવેછે. અતીઘણું કાંમ અને ખરાબ હવાથી ખહીની ઉતપંતી થાએછે. મનનુ ઘણું કાંમ કીધાથી અને તનને કસરત નહી પાડવાથી ભેજાંના દરદો થાએછે.

પાંણી ઉપર ચાલવાનો સાંચો—વેલાતનાં બીલોરી મેહેલમાં એક નવા સાંચાનો અખતરો કરવામાં આવેછે. તે સાંચાની મદદથી માંણસ ઉભું દીલ રાખી પાંણી ઉપર ચાલી શકેછે. તે સાંચો ઘણો સાદોછે. બેહુ પગની એડીની પછવાડે બે પઇડાં બાંધવામાં આવેછે અને કમરની આસપાસ હવા ખાલી કરેલી એક નલીને વીટાલવી પડેછે. તે પછે પાણીમાં ઉભા રેહેતાં પઇડાં એવી રીતે ફરી શકેછે કે જેથી તેમાં પગ હીલવીને બરોબર ચાલી શકાએછે. આ સાંચો એટલોતો અગતનોછે કે તેનું મુલ થઈ શકવાનુ નથી.

કુતરાને વારસો—થોડાક દીવસની વાત ઉપર વેલાતની એક અદાલતમાં એક મુકદમો નીકલીઓ હતો. તેમાં એક જાંણીતા બબરચીની વીધવાના વશીએતનાંમાં વીશે વાંધો પડીઓ હતો. તે વીધવાના મોહોતની વખતે તેનાં તરણ કુતરા હઇઆત હતા અને તે વીધવા એવું ફરમાવી ગઈ હતી કે આ કુતરાઓનાં પોશણને માંટે દર વરસે ૧૦૦ રૂપીઆની ઉપજ થાએ એવી એક પુજી વીઆજે મેલવી અને જમી ધણી તેઓનુ પાલણ પોશણ માંથે લીએ તેને તે વી

આજ કુતરા જીવે તાંહાં શુધી વંઉસ પંરપરા આપવું. કો રતે એવો ચુકાદો કીધો હતો કે એ કારણને માટે ૬૬૬૬ રૂ પીઆનુ ફંડ અનાંમત કાહાડવું જોઈએ.

કંજુસ અને ગરીબમાં શું ફેર?—લારડ બરાકો નાંમનો એક માંતબર ઉમરાવ એટલો કંજુસ હતો કે રસ તા ઉપરથી તેને જારે એક ફારડીંગ (દુકાંની) જડી તારે એ ક ભીખારીને આપવાને તેણે નાંપાડી હતી. એક દાહાડે લારડ બરાકોનાં એક ભાડુતે તેને અરજ કીધી કે જો મને તમારી બધી દોલત દેખાડોતો હું એક શીલીંગ (અરધો રૂપી ઓ) આપું. બરાકો કબુલ થએઓ અને તેને પોતાની તી જોરી આગલ લઈ જાઇને શુનાં રૂપાંથી ભરેલી પેટીને પેટી ઓ દેખાડી. તે જોયા પછે ઉપલો ભાડુત તેને કબુલેલી શી લીંગ આપીને બોલીઓ કે "લારડ બરાકો હવે હું તમારા સ રખોજ દોલતમંદ થએઓ છઉં." લારડ બરાકોએ તેનું કાર ણ પુછીઉં તારે તે બોલીઓ કે "તમે તમારી દોલતને વાપ રતા નથી પણ માતર જોએઆ કરોછો અને પોતાને માંત બર ગણોછો, તારે મેંબી આ મોટા ખજાણાંને જોએઓછે મા રે હુંબી તમારા સરખો માંતબર ગણાઉં."

બચુબાઈ નાંમની એક છોકરી.

((આ છોકરી જરતોસતી છોકરીઓની નીસાલમાં હતી. તે ગા વામાં એટલીતો હોશીઆર હતી કે થોડાક બારહસથીએ તેને એક ઈ નામ આપવા માટે સારૂ ફંડ કીધું હતુ, પણ તેટલા તે બીચારી મર ણ પાંમી હતી))

(ગરબી.)

બેનીઓ ભુલો મા રૂડાં ટોળથી;
હાંરે કળી ખીલતી ખરી પડી વ ટોળથી.—હોજીરે-બેની૦

હાંરે કેવી ઠાવકી દેખાતી હતી બોલવે
હાંરે કેવી વાજબી હતી તે વાત તોળવે—હોજી૦ બેની૦

હાંરે કેવી તાન સાથ ગાતી મધુર ગીતડાં
હાંરે સુણી ખુશીથી થતાં ફીદા જન ચીતડાં—હોજી૦ બે૦

હાંરે બીજાં કાંમમાં માહીતી તેને ઘણી
હાંરે ગળી શી વખાણું તેની કોકીલ કંઠની—હોજી૦ બે૦

હાંરે રૂડી મેળવી શીખીને પદવી ઉંચી
હાંરે મુકી કીરતી અહીંને તહીં ગઈ ઉંચી—હોજી૦ બે૦

હાંરે તેના મંનની તે મંનમાં રહી ગઈ
હાંરે તેની સહુ મુરાદ તે પડો પુડી તહીં—હોજી૦ બેની૦

હાંરે પુરી ખીલતાં સુગંધ કેવી આપતે
હાંરે રૂડો દાખલો બીજીને બતલાવતે—હોજી૦ બેની૦

હાંરે બેની લોની શીખ સાચી કહું આપકી
હાંરે ભણી કીરતી વધારો જવું ઝટ નકી—હોજી૦ બેની૦

હાંરે ગાયન કાંમમાં તે સાતશેમાં એકલી"
હાંરે ભુલે નરમદા તે કેમ બચુને ભલી—હોજી૦ બેની૦

આ દુનીઆમાં કોઈ રેહવાનું નથી, તે વીશે ગરબી.

"અલબેલીરે અ બેમાત, જોવાને જઈએ"
એ રાગનીછે.

થીર ઠરીને કોઈ આ ઠામ, રે નથી રહેવાનું;
કરીલો કાંઈ રૂડું કાંમ, રહેશે કહેવાનું. ટેક.

વીકરમ સરખા વીર ગયા ને, ભુપ ગયા વળી, ભોજરે;
જોરાવર જયકારી જગતમાં, ફરતી જેની ફોજ; રે નથી૦

છતે ગયા શાહુ છત્રપતીનો, દુનીયાથી દેખાવરે;
બાજીરાવ ગયા બળવંતા, ગયા શીવાજીરાવ; રે નથી૦

બારોનેટ બહુ જશવંતા, શેઠ ગયા જમશેદ રે;
કહો રહયા કીયાં ધનજી કામા, ખલક ધરેછે ખેદ; રે નથી૦

જેણે બહુ જર જોડી જગતમાં, કરીયા ગુપત ઉપકારરે;
કંઈ દુખીયાના દુખ કાપીયાં તે, સંભારે સંસાર; રે નથી૦

મોતીશા મુંબઈમાં મોટો, સરસ હતો સાહુકારરે;
નામ ગયું ને ઠાંમ ગયું ને, ગયા ગરથ ભંડાર; રે નથી૦

કંઈ ગુણવંતા ગયા ગવરનર, સરસ ગયા સરદારરે;
રાજા રાણા કોઈ રહયા નહી, કટા અમલ કરનાર; રે નથી૦

હેમાબાઈ હયાત હતા ને, શેઠ હતા હઠીસંગ રે;
તે પણ દુનીયાં તજી ગયા ને, મનમાં રહય ઉમંગ; રે નથી૦

કયાં પ્રીનસાળબરટ પુરૂથવીપતી, રાણીના ભરથારરે;
જોતાં જોતાં ગયા જગતથી, જરા ન લાગી વાર; રે નથી૦

પડીઉં રહે નાણું પુરૂથવીમાં, અગણીત આડે આંકરે;
સમજી લેજો કાંઈ પણ સાથે, નહી આવે નવટાંક; રે નથી૦

બાગ બગીચા બેઠક બંગલા, મોટા મોટા માળ રે;
એતો સઉ એમના એમ રહેશે, પરથમ અણજે પાળ, રે નથી૦

આરંભેલાં અધુરાં રહેશે, કંઈક જગતમાં કામરે;
તુરત અજાણીઉં તેડું આવે, તજીને જવું તમામ; રે નથી૦

કાલ કરીયાનું આજ કરીલે, કોણે દીઠી કાલરે;
પગલા હેઠે મોત પડીઉંછે, ચેતી ચેતી ચાલ; રે નથી૦

લાચારોની આશીશ લેજો, નીશચળ કરજો નામરે;
સમજોતો સાચી શીખામણ, દેછે દલપતરામ; રેનથી રેહેવાનું.

સ્ત્રીબોધ.

પુસતક ૭ મું. નવેમબર ૧૮૯૩ આંક ૧૧ મો.

વફા ઉપર જફા

અથવા

"માંણસનુ ધારવું—ખોદાનુ કરવું."

એક વારતા.

—

પરકરણ આઠમું.

ખરી માએચા.

શાહાજાદી ગોલશેહેર કાંહાં ગઇ !

એ સવાલ તેના મેહેલમાં સરવે કોઇ પુછવા લાગું.

નહી બાગમાં કે નહીં મેહેલમા, નહીં નદીને કાંનારે કે નહી ગામમાં કેથે તે મલી નહી. રાતનાતો તેની સાહેલીઓએ તેને પોતાના ઓરડામાં સલામત સુવાડી હતી, સાંજનાંતો તેની માએ તેને એકાતપણે તથા ગંભીર ચેહેરે ફરતાં જોઇ હતી, બપોરનાંતો પેલા બેવકુફ પશંગે તેને પોતાની પરીતી જણાવી હતી. અને એકાએક રાતોરાત તે કાંહાં નીકલી ગઇ ?

તેનાં ઓરડાને બારણે ટાલાં હતાં, અંદર કોઇબી માંણસ જણાંતું નહી હતું. ગોલશેહેર પોતાના વાહાલા ધણી અને ખાવંદ મનોચેહેરનાં ગમને લીધે કુથે જતી રહીછે એવો સરવેને વીચાર આવીઓ.

રાજા ફરીબરોજને આ બનાંવથી ઘણું દુખ લાગું હતું. દરરોજ સહવારનાં તેની આ નેક દીકરી તેની ભેટ લેવા આવતી હતી. તેનાં બાપે જોકે એક હલકા રાજવંઉસીને ખાતર પોતાનાં જવાંમ્રુ જમાંઇને દેશનીકાલ કીધો હતો અને તેની તરફની વફાને ખાતર જોકે આ બાંનુ ઉપર જફા પડતી હતી તોપણ ગોલશેહેર પોતાનાં બાપને દરરોજ સહવારનાં માંન આપવાનું ભુલી જતી નહી હતી. તેટલા માંટે તો ફરીબરોજને આ દીકરી ઉપર પુરાકલ હેત હતું અને તેની સાવકી માની ઉસકેરણીઓ છતાં એ દીકરી ગોએઆ તેનાં હઇડાંનો હાર હતો.

'પણ આજે તે પોતાના બાપની મુલાકાતે આવી કેમ નહી? સહવાર પડી ગઇ. વખત : થઇ ગએઓ. રાજાએ પોતાંની રાજદરબારનું કાંમ કીધું અને તેના દુશમન મદાએનનાં રાજાએ મોકલેલા એલચીઆને દરબાર ભરી રોકડો જવાબ આપીઓ કે હું કાંઇ તમારા રાજાની માંગણીઓ બાહાલ રાખનાર નથી. એટલુ બધુ કાંમ કીધા છતાં જારે ગોલશેહેર પોતાના બાપ પાસ આવી નહી અને તેથી ખોલ કરતાં જારે રાજાને ખબર પડી કે તેને બારણેતો ટાલાં મારેલાંછે તારે તે મોટો ગમ કરવા લાગો.

રાંણી, તે ગોલશેહેરની સાવકી મા, આ બનાવથી દુખી નહી હતી. તેણે જારે ઉપલા સમાચાર સાંભલીઆ તારે વીચાર કીધો કે "એતો થીકજ થએઉછે. એ છોકરી ગઇ એટલે પાપ પટીઉંછે. હવે એ જોઇએ તાંહાં જાએ, પણ જાંહાં સુધી તે આ મેહેલમાં હતી તાંહાંસુધી તે ગાદીનો વારેસ હતા અને મારે માંથે તાજ મેલવાની આશા નહી હતી. તે કવાબમાંથી હાડકુ ગએઉ એ ભલુંજ થએઉછે અને ખોદા કરેને તે પોતાની સીકલ પાછી નહીં દેખાડેતો સારૂ. પેલો ચાકર પીલસુમ જે મારાં કાંમમાં નડીઆ કરતો હતો તેતો અતાંઆર સુધીમાં મુવોજ હશે. મેં તેને ઠગીને જેહેરી દવાઇ આપી હતી અને તે જો તેણે દવા જાંણીને પીધી નહી હોએતો મારા હાથની કલમ કરૂ." વાંચનારી બાનુઓ જાંણેછે કે જારે આ રાંણીએ પોતાના વઇદ પાસેથી જેહેરી દવા માંગી હતી તારે વઇદે ખામુખા તેને તે જેહેરને બદલે એક એવી દવા આપી હતી કે જે પીધાથી માંણસ મરે નહી પણ થોડા કલાક બેસુધ થઇને પડી રેહે.

આ રાંણીનાં દીકરા પશંગે જારે ગોલશેહેરનાં નીકલી જવાનાં સમાચાર સાંભલીઆ તારે વલી તેણે જુદોજ વીચાર કીધો. "એ ફુકતી ગઇ તે કાંઇ ઠીક નહી થએઉ. તે હીઆં હતેતો મારૂ કાંમ થઇ જતે અને દુનીઆંમાંની સઉથી સરસ ઓરતનો હું ભરથાર કેહેવાતે. પણ તે ધણીજ હટીલી હતી. તે મંને ધીકારતી હતી મારે હું તેની સાથે પરણતેબી કેમ ? તેણે રાંડે મને અપમાંન આપીઉછે અને હજુ રતો હું તેનુ વેર લેવાનોછુ. કાંઈ નહી ખોદાએછે ! હું પેલા એના બુઢા ચાકર પીલસુમને શોધી કાહાડુ અને તેને પુછુ કે ગોલશેહેર કાંહાં ગઇછે. તેની પુઠે હું જાંઉતોજ મારી આ મુછ મને છાજે."

પણ આ શાહાજાદીનાં બાપનાં વીચાર વલી ઓરજ હતા. તે તદન શોકમાં ગીરફતાર થએઓ હતો અને બુમ મારતો હતો કે "અરે દીકરી ! મારી પીઆરી એકપુરી દીકરી ? બુઢા બાપને મેલીને તું કાંહાં ગઇછે ? હા બેટી મેં વાંક કીધોછે. મેં તારા વાહાલા ખાવંદને દેશનીકાલ કરીને ઉ

ને દુખી કીધીછે અને તેમા હું દુખી થએઓ છઉ અરે! મારા નસીબ કેવા ફુટેલાછે! મારા બે ગોલાબ જેવા દીકરા બચગીમાથીજ ચોરાઈ ગએઆ, તારે મેં સઘલી આશા તું ઉપર બાધી, પણ ઓ મારી વાહાલી પુતરી તુ પણ હવે ગુમ થઈછે—તારે આ તાજ, આ તખત સઉ નાખપનુ"

રાજાના માણસોએ કુવે કુવે અને ખુણે ખુણે ખોલ કીધી પણ કેહેથી સુદર શાહાજાદી ગોલશેહેર હાથ લાગી નહી

આ સરવે લોકોને ખબર નહી હતી કે શાહાજાદી જીવતી હતી અને મેહેલમાથી નીકલીને ફીરમાનના જગલમા તે જઈ લાગી હતી

જારે આણીગેમથી તે શુદરીની શોધ થતી હતી તારે પેલી ગમથી તે આ જગલમા પોતાના નીમખ હલાલ નોકર પનસુમ સાથ ભટકતી હતી જોકે પોતાના ધણી મનોચેહેરને જોવાની તે આશામા હતી, તોપણ તે મનોચેહેરનુ કીનર લગેલુ કાગજ, જેમા તેણે આ બાનુનુ ખુન મરવનુ પીલસુમને ફરમાવાઉ હતુ તે જારે તેણે વાચીઉ તારે તેને મલવાની સરવે આશા ભશત થઇ હતી તે બુમ મારીને હાએ અને અફસોસ મરતી હતી તથા પીનસુમને કાલાવાલા કરી કેહેતી કે જારે તેની વફાદારી છતા તેના ખાવદ તેને બેવફા ગણીછે તારે તેની જીદગીનો અત જેમ બને તેમ જલદીથી લાવવો પીનસુમ તેને વણી ધીરજ દેતો હતો પણ આ છોકરી તે માણતી નહી હતી "ઓ ખોદા! મારા મનોચેહેરને જોવા માટે હુ એટની ઈનતેજાર હતી કે તેની ઈનતેજારી મારી માએ મને જનમ દેતી વખતે મને જોવાને દેખાડી નહી હશે અને તોબી મેં શુ ગુનાહા કીધો કએ બેમરવત ધણી મારી દામણ ઉપર શક નાખેછે"

પીનસુમ કેહેતો કે "શેઠાણી તમે ઘભરાવોના! એમા કોઈ તરીજાના કારસતાન હશે"

પણ ગોલશેહેરતો મરવાજ માગતી હતી "જો બુઢ પીલસુમ તારા શેઠે મને મારવાનો તુને હોકમ કીધોછે અને જો તુ તેનો નીમખહલાલ ચાકર હોએતો તે હોકમને બજાલાવ જો આ તારી તલવાર મારા હાથમાછે પણ આપઘાત કરવો એ ગુનાહાનુ કામછે, માટે તારે હાથ મરવાને હુ તઈઆર છઉ"

પીલસુમ—બાઇ, ખોદા સાહેદછે કે જારથી મારા શેઠે એ નીચ કામનો મારી ઉપર હોકમ લખીઓછે તારથી મને જરા ઉઘબી આવી નથી

ગોલશેહેર—તારે લે એ હોકમ પુરો પાડીને પછે ઉઘાઈ જજે આ બકરૂં કસાઈને બારણે મરવાની તલપ કરેછે અને તોબી તુ તારી છરી ચલાવતો નથી તેથી તે બકરૂ વધારે રીબેછે

પીલસુમ—અરે તેની આગમચ તે છરીને હુ મારી છાતીમા ચલાવશ તે બકરાને મરતુ હુ નહી જોઉ તેટલા માટે પેહેના મારી આખો ફોડી નાખશ

આ માએઆ ભરેલા શુખનોથી ગોલશેહેરનુ દીલ જરા પીગલીઉ પણ તોબી તેનો કરોધ ઓછો નહી હતો તે બોલી કે "અરે બુઢા તારી એ દએઆ શુ કામનીછે? તુ જાણતો હતો કે તારો શેઠ હીઆ મને મલવાનો નહી હતો તો પણ તેવે બાહાને તું મને હીંઆ વેર લઈ આવીને હવે જીવાડવાનું શુ બોલેછે? તારે તુ હીંઆ મને લાવીઓ કાએ? મને, મારા પગને, મારા ઘોડાને એટલી તસદી આપી કાંએ? મારા બાપને એટનો દુખી કીધો કાએ? મારો કીમતી વખત એટલી નકામી મનજલમા રોકીઓ કાએ?"

પીલસુમ—વહાની શેઠાણી વખત રોકવાનીતો મારી મતલબજ હતી, તમારા બાપથી તમોને દુર લાવવાનોતો મારો વીચારજ હતો, અને તેમ કરીને મેં એક ઉપાએ શોધી કાહાડીઓછે, તે જો તમે ધીરજથી સાભલોતો હુ કેહુ

ગોલશેહેર—બોલ બોલ—હવે સાભલવાનોજ વખત આવીઓછે અને પાદશાહી મેહેલમા હોકમ કરવાનો વખત ગએઓછે

પીલસુમ—હુ ખુશી છઉ બાઈ કે તમે પાછી ધીરજ પકડીછે હવે હુ ધારૂ છેઉ કે તમે તમારા બાપના મેહેલમાતો પાછા જવાના નથી

ગોલશેહેર—અલબત્તા નહી જારે હીંઆજ મોહોત આવવાનુ તરે તાહા જવાએ કેમ?

પીલસુમ—વરી બાઈ તમે મોહોતની વાત કીધી? તમે સાભલોતો ખરા આટલુતો તમે કબુલ કરશો કે તમારી સામે કેઇએ ટરકટ કરીને શીઆના મનોચેહેરના મનને ફેરવી નાખીઉછે

ગોલશેહેર—કદાચ કોઈ છીનાલ દદાએ.

પીલસુમ—નહી, મારી શેઠાણી, કોઇ ઉપર એમ શક નહી લાવાએ તમારા વરે તમારા ખુનની મારી પાસેથી ઈનાણી માગીછે માટે તેવણને હાલ તરતનો હુ એવુ જણાવશ કે જાણે તમે મરણ પામીઆ તથા તેની નીશાન દાખલ લોહીથી ખરડેલો એક રમાલ હુ તેવણ ઉપર બીડી દેવશ

ગોલશેહેર—પણ, ભલા આદમી એટલુ બધુ કરવાની શુ જરૂર છે? મારા ભરથારને મનમે જારે હુ મુએલી તારે મરે મનસે જીવતી શુ કામ?

પીલસુમ—જીવવુ શુ કામ? એ તમે કેમ પુછોછો? તમુને બચપણમા મેં રમાડેલાછે અને તમારી કેલવણી કરીછે તે મેં પાછાણીછે તે છતા બાઈ તમે જીવવાને કેમ ના પાડોછો? શુ તમે નથી શીખીઆ કે ખોદાને તાહાથી તેડુ આવીઆ વગર તેને બાર જવુ એ ધાઈખોરા સરખું અને ગુનાહનુ કામછે? જુવો શાહાજાદી—જો જીવશોતો પાછલથી કાઈબી ખોલાસો થશે

આ ભલા ચાકરની દાનાઈએ વલી અસર કીધી

ગોલશહેરે કાહા જીવવુ તેનો તેણે એક ઉપાએ દેખાડીઓ.

તે બોલીઓ કે—"તમારા બાપના દુશમન મદાએનના રાજનો એલચી આજ દીને તમારા બાપના રાજ તરફથી પાછો ફરીઓછે અને તે જલદીથી આવી પુગશે માટે જો તમે હીમત ધરો, આ નારીની નાહીમતને દુર કરો અને તે એલચીના રસાલાની સથે મદાએન જાવોતો ઠીક પડે તાહા તમારા વરબોછે અને તેનાજ શેહેરમા તમારા રેહેવાથી કાઈ સારૂજ થશે"

આ વાત ગોલશેહેરને પસદ પડી હજુરબી તેને ભરથાર તરફ વફા હતી અને તેને ખાતર હજુરબી વધારે જફાઓ ખમવાને તે તઈઆર હતી પણ વીચાર એ હતો

કે એક ઓરત થઈને આવા એક એલચીના રસાલા સાથ તે ભેલાએ કેમ !

એનો પીલસુમ પાસ ઉપાએ હતો. તે એટલો દુરઅંદેશ હતો કે આ સઘલું પરીનામ ચેતીને તે પોતાની સાથે મરદનો એક પોશાક લઈ આવીઓ હતો. માટે તે બોલીઓ કે "બાઈ તમે ધાસતી ના કરો. જો ધાસતી હોએતો પાછાં તમારા બાપના મેહેલમાં આવો અને નહીતો કે જો તમે તમારા વરની નજદીક જવા માંગતાં હોવેતો હીમત રાખીને આ એલચી સાથ જવાની તમોને ઘણી સરસ તકછે. તમે ઓરતની નાજુકી, નાજ અને નખરાંને હવે વીસરી જાઓ, તમે મરદના સરખાં છાતીવાલા, ચંચલ અને જડફી થાઓએઓ. ગાઓની નરમાસ છોડીને તમે કુતરાંની માફક કજીઆખોર સવભાવ દેખાડો. એવો બધો ફેરફાર કરીને આ મરદનો પોશાક જે હું લઈ આવીઓ છઉં તે પેહેરો. બોલો તમારી મરજીછે ?"

પણ પીલસુમની મેહેરબાંની એટલીજ નહી હતી. કદાચ વાટમાં જરૂર પડેતો ખરચવા માંટે તે પોતાની સાથે નાંણુ લઈ આવીઓ હતો તે તેણે ગોલશેહેરને આપીઉં. તે સાથે વલી પેલી દવા, જે રાંણીએ જેહેર ધારીને પીલસુમને આપી હતી પણ જેમાં માણસને બેસુધ કરવાનો ગુણ હતો તે દવા પણ આ ચાકર લઈ આવીઓ હતો. તે ગોલશેહેરને આપતી વખત બોલીઓ કે "આ દવા તમે રાખો. મને તે રાંણીએ આપીછે અને કેહેલુંછે કે જારે જીવ બગડી આવે તારે તે પીવાથી કરાર વલેછે." એ રીતે ગોલશેહેરને તઈઆર કરીઆ પછે પીલસુમ ખુશી થએઓ અને પોતાની શેઠાંણીને દુવા દઈ બોલીઓ કે "હવે હું તમારી રજા લેઉંછેઉ. તમારા બાપના મેહેલમાં કદાચ મારીબી શોધ થશે અને જો હું મલી નહી અ વશતો મારા ઉપર પણ શક જશે." એટલા માટે ગોલશેહેરે પીલસુમને રજા આપી જેથી પોતાની વાહાલી બાઈથી છુટો પડતાં ભલા પીલસુમની આંખ આંસુથી ભરાઇ હતી.

એતે ખરી મોહોબત ! પીલસુમ પોતાની શેઠાંણીનો ગોએઆ એક બીજો બાપ હતો. તે આ છોકરીને પીઆરના નીરમલ જહરામાંથી જોતો હતો અને તેનું ભલું કરવું એને તે બુઠો પોતાનું ભલું કરવા સરખું ગણતો હતો. ગોલશેહેરનો બાપ પોતાની દીકરીના ગુંમ થવાથી ગમમાં પડીઓ હતો, તે પણ ખરી મોહોબતને લીધે હતું.

પરકરણ નવમું.

બે નગીણાંઓ.

ગોલશેહેર મરદનાં પોશાકમાં કેવી લાગી હશે ! તે ઉમરે ઘણી જવાંણ હતી અને તેથી જારે તેણીએ નાંજુક નારને બદલે જવાં મરદનુ રૂપ લીધુ તારે તે એક સોભાઈતો પઠાંણ સરખી દીસવા લાગી. એક ખુબસુરત જવાંણ છોકરો, જે મરદપણાંમાં તરતજ આવેલો હોએ અને જેની મુછ દાઢીઓ ખીલેલી નહી હોએ તેનાં સરખો ગોલશેહેર દેખાવ આપતી હતી અને ખચીત તે દેખાવ ઘણોજ સુંદર હતો. રાજાની છોકરી હોવાથી તેને ઉંચી તાલીમ તથા સારી કેલવણી મલેલી હતી. કસરતથી તેને લાંબે તપે ચાલવાની અને મુશકેલો માથે લેવાની ટેવ પડેલી હતી. જાતે હીમતવાં ન હોવાથી અને વલી પોતાનાં જીવની જાજી દરકાર નહી હોવાથી જે થાએ તે ખરૂં એવું વીચારીને તેણે કસાંનો ડર રાખીઓ નહી હતો.

બીઆબાંન જંગલ મોટા વીસતાર સાથ પેહેલું હતું અને તેની વચે ગોલશેહેર વાસો કરી બેઠી હતી. જાંહાં આંખ ફેરવે તાંહાં ઉપર આસમાંન અને નીચે જમીન સીવાએ બીજી કાંઈબી વસતી તેની નજરે આવતી નહી હતી. તે મદાએનનાં એલચીની વાટ જોતી રહી હતી. તેની વાટ જોતાં ઘણો વખત નીકલી ગએઓ હતો, પણ તે એલચી ઈઆ બાજુ કોઈબી માંણસ તેને જણાંએઉ નહી. તે કાંહાં સુધી વાટ જુવે ? સાંજ પડવા આવેલી હતી, આખા દાહાડાની તે થાકેલી તથા ભુખી હતી અને અગર જો તે એલચી આવી નહી લાગેતો પછે ગોલશેહેર કાંહાં જાએ ?

લાંબો વીચાર કીધા પછે ગોલશેહેરે આગલ ચાલવાનો ઠરાવ કીધો, કેમકે જેમ તે આગલ ચાલે તેમ કોઈબી વસતીની નજદીક જવાની વધારે આશા હતી; તેટલામાં જો મદાએનનો એલચી મલી જાએતો તેમ નહીંતો એટલું આગલ ચાલેલું ભલું. આ ઠરાવથી ગોલશેહેરે જહદફથી પગ ઉંચકવા માંડીઆ. તેનાં બાલ છુટા, તેનો પોશાક તંગ, અને તેની તલવાર લટકતી હતી તેથી કરીને ગોએઆ આખું જંગલ જહલકતું હતું. પણ તે વખતે તે ભુખ અને થાક આગલ સરવે ચીજને ભુલી ગઈ હતી. રખે તે જંગલ માંજ ભુખે મરે, રખે કોઈ લુટારો તેનો નાસ કરે, રખે કોઈ વાઘ વરૂ ઈઆ ફાડી ખાનાર પરાંણી તેની જીંદગીનો એવો અંત આંણે કે તેનાં શરીરમાં લોહીનું ટીપુ રેહેવા દીએ નહી !

પણ નહી, ગોલશેહેરને માંથે ખોદાનો છાએઓ હતો.

ઘણું ચાલવા બાદ આ જવાંન છોકરો એક ગોફાની નજદીક આવી પુગો. તે ગોફામાં દાખલ થવાનો એક રસતો હતો અને આસપાસ જાહાડપાંણની ઠીક વનસપતી હતી. ગોલશેહેરે તે ગોફામાં ડોકું કીધું. તેમાં કાંઈ વસતી હોએ એવું તેને માલુમ પડીઉં, અને તેથી તેણે હાંક મારીઓ. "અરે અંદર કોઈછે !—કોઈછે !—હોએતો જવાબ દેવો ! કોઈ માંણસ હોએતો ઉતર વાલો—કોઈ હેવાંણ હોએતો જીવ આપો ઈઆ લેવો." આ સઘલા પોકારોથી જારે કસો જવાબ નહી મલીઓ અને જારે ગોલ શેહેરની ભુખે તેનાં પેટમાં બલુક ઉઠાડી તારે તે શાહાજાદી હાથમાં નાંગી તલવાર રાખીને તથા ખોદાનું નાંમ લઈને વગર દેહેસતે તે ગોફાની અંદર ચાલી.

ગોફામાં જઈને જોએછેતો એક નવાઈ સરખો દેખાવ તેની નજરે પડીઓ. ખોદાએ ગોએઆ આ બીઆબાંન જંગલમાં તેને માટે આ ગોફા મધે મદદ મોકલી હતી. તેમાં વાસણો હતાં જે મધે થોડોક વાસી ખોરાક ઢાંકેલો હતો, તાજું અને નીરમલ પાંણી પણ એ ગોફામાં ભરેલું હતું અને આસાએસને માટે બીછાંનાં પણ તાંહાં તઈઆર હતાં. એ જેવું શુખ ગોલશેહેરને બીજું શું જોઈએ ! આવાં જંગલમાં આ ખોરાક તેને નહીતો બીજા કોણને માટે ઢાંકેલો હોએ ! માટે જેમ એક ભુખો વાઘ પોતાનાં શેકા

ર ઉપર તરાપ મારે તેમ ગોલશેહેરે ઉપલા વાસણો ઉંધાડી એટલીતો ઉતાવલથી મોટા દબુસા ભરવા માંડીઆ કે પાસે જ ચુહુલો હોવા છતા ખાંણુ ગરમ કરવાનીબી તેને સુજ પડી નહી.

અલબતા આ ગોફો કોઈ વાઘ વરૂનું નહી પણ માણસનું રેહેથાન હોવું જોઈએ અને જારે હાલ તરતતો ગોલશેહેર એખલી તેનો ધણી ધોરો થઈને બેઠી તારે તેના રેહેનાર અથવા રેહેનારાઓ બાહેર ગએલાજ હશે પણ હીઆ આ મોટા જગલમા ભએકાર ગોફા મધે કોણ માણસો રેહેતા હશે. શું તે કોઇ ચોરો અથવા વાતપાડાઓને ભરાઇ બેસવાની જગા હશે? આ વીચારો ગોલશેહેરને સઘલા હાલા સાફ કીના પછે ઈઆદ આવાંઆ હતા. પણ તેનો ખોલાસો તરત થએઓ હતો

ગોલશેહેર ગેફામાજ હતી તેવામા બાહેરથી માણસોનો અવાજ સંભલાએઓ તેઓમાના એક જણે આ 'ફરેસતા રૂપી છોકરાને દુરથી જોઈ પોકાર કીધો કે "અરે ઉભા રેહેજો અંદર કોઈ પરી ઇઆ ફરેસતા સરખુ માણસ આવેલુ છે"

આ માણસોના અવાજ સાબલીને ગોલશેહેર વેહેલી વેહેલી બાહેર આવી. તેણે જોઈઉતો તરણ જણાઓ તેને બાહેર આવવાની વાટ જોતા ઉભા હતા તેઓમા બે ઘણાજ જવાણ અને ખીલતા છોકરાઓ હતા તથા એક બુઢો પણ કદાવર મરદ હતો જેને તે છોકરાઓ બાપ કરીને કેહેતા હતા. આ છોકરાઓ ગોલશેહેર ઉપર ઘણા ગુસે થએલા હતા. તેઓના હાથમા તીર કામથા હતા અને તુરત શેકાર કરી આવીઆ હતા ગોલશેહેર આવતાને વાર બોલી કે "જો તમે ખરા દએઆલું હશોતો મારા સરખા એક ગરીબ છોકરા ઉપર જફા નહી પાડશો એવી મારી ખાતરીછે હું આ ગોફની અદર દાખલ થએઓ તેની આગમચ મેં ઘણા સાદ મારીઆ પણ જારે મને જવાબ નહી મલીઓ તારે હું અંદર ગએઓ હતો ભઈઓ અદરથી મેં કેટલોક ખોરાક ખાધોછે, પણ મેં ચેરી કીધી નથી કેમકે તેના પઈસા આપવાને હું તઈઆરછુ"

એ ઉપરથા એક છોકરો બુમ પાડી ઉઠીઓ કે "પઇસાને જાંહાનમમાં નાખ તારૂં સુનુ અને રૂપુ નથી જોઈતુ"

બીજો છોકરો બોલીઓ કે "ચાલ ચાલ એ લાલચ હમોને નથી જોઇતી જેઓ મેહેલમા વસતા હોએ અને પઈસાના ગોલામ હોએ તેઓજ પઇસાને જોઇને તારા સરખા અપરાધીને જતો મેલે."

ગોલશેહેર—તમે મારા ઉપર ગુસેછો. પણ તમે મને મારી નાખો તેની આગમચ વીચાર કરજો કે જો મેં આ તકસીર કીધી નહી હતે તોબી હું મરી જતે.

આ વીનતીનાં કરતા ગોલશેહેરની મીઠાશ ભરી બોલી તથા રૂપથી આ તરણે જણ વધારે પીગલી ગએઆ તેઓનો ગુસો નરમ પડીઓ અને દએઆ આણી તેઓ એ "છોકરા" ની હકીકત પુછવા લાગા ગોલ શેહેરે કહેઉ કે "સાહેબ મારૂ નામ દારાછે હું મદાએનમા મારા એક સગાને મનવા જતો હતો, પણ મજલની થાક તથા ભુખ નહી ખમાયાથી તમે રાંધેલુ મેં ખઇ જવાનો અપરાધ કીધોછે." આ હેવાલથી ગોલશેહેર જીહીતી.

પેલા પીર મરદે તેને ધીરજ આપી કે "છોકરા દારા તું કાઈ ફકર ના કર. હમે કોઇ લુછા માણસ નથી અથવા આ ગોફામાં રહીએ છઈએ તેટલા માટે હમે કાઈ હલકી કીસમના નથી. તુ સારે ટાકણે આવીઓછે. હમણાં રાત પડીછે અને જગલ ઘણું બીહામણુંછે, વાસતે આ રાત તું હમારી જીુફડીમા ગુજાર, હમારીથી બનશે તેટલી તારી ચાકરી કરીશુ."

છોકરાઓ પણ ગોલશેહેરને આ વીનંતી કરવામા સામેલ થએઆ તેઓ આ નવા સોબતીનુ રૂપ જોઇ ગોએ આ ફીદા ફીદા થઈ ગએઆ એક બોલતો કે "છોકરા જો તુ છોકરી અવતરી હતેતો હું તારો ગોલામ થઈ રેહેતે." બીજો બોલતો કે "દારા, જેવો મારો ભાઈ વાહાલોછે તેવો તું મને વાહાલો લાગેછે," એમ વાત કરતા બે બાજુએ પોતે થઈને તથા વચમા આ નવા પહરોણાને રાખીને ઉપલા છોકરાઓ તેને પાછો મોટા પીઆર સાથ ગોફા મધે લઇ ગએઆ.

અદર જવા પછે ગોલશેહેરને ઘણો ગતોશકારક દેખાવ નજરે પડીઓ પેહેલા તેને જે અચરતી ઉપજી તે ઉપલા બે ભાઇઓને જોઇને હતી. તેઓ ઘણાજ રૂપાલા તથા શોહામણા હતા તેઓ ઘણાજ જવાણ હતા અને તેઓની ઉમર વચે આસરે એકુ બે વરસનોજ ફરક લાગતો હતો. તેઓના ચેહેરા ઉપરનુ નુર તેઓના મનની ચાલાકી કહી આપતું હતું. તેઓ તનદરોસત, શરીરે ભરેલા તથા જોરાવર હતા તેઓની છાતી ખીલેલી હતી અને પોતાના બાપને અતીશએ માન આપતા હતા

તેઓના બાપનું નામ આતબીન કરીને હતું. તે જઈફ તોપણ કદાવર અને લડાએક હતો. તેના એક છોકરાનુ નામ જાહાબખરા તથા બીજાનું નામ શીઆવખશ હતાં. જાહાબખશ અને શાઆવખશ વચે અતીશએ પરીતો હતી. તેઓએ નવા શેકારને પોતાને હાથે પકાવીઆ હતા, જે પછે સુફરા ઉપર તેઓ પોતાના બાપને તથા દારા (ગોલશેહેર) ને સાથે લઈ જમવા બેઠા હતા. જમી રેહેવા પછે લાબી રાત સુધી તેઓએ તહેગેવાર વાતો કીધી અને જારે ગોલશેહેર થાકને લીધે ઉઘાવાની થઈ તારે બને ભઈઓએ સારો મદારતથી તેનુ બીછાનુ તઈઆર કીધુ. તેઓ દારા (ગેલશેહેર) ને ભાઈ કરીને કેહેતા હતા તથા ભાઈના સરખી દોસતી રાખતા હતા.

પણ એ છોકરાઓ ગોલશેહેરના સગા ભાઈજ હતા!

ગોલશેહેરના જે બે ભાઈઓ પોતાની બચગીમા ચોરાઈ ગએઆ હતા અને જેઓને રાજો ફરીબગેજ વારેઘડીએ મોટા ગમ સાથ ઈઆદ કરતો હતો તે આ છોકરાઓ હતા.

આતબીન જેને તેઓ પોતાનો બાપ કરી ગણતા હતા તે કાઈ તેઓનો બાપ નહી પણ તેઓનો ચોર હતો આગમ તે આ છોકરાઓના બાપની ચાકરીમાનો એક મોટો સરદાર હતો, પણ કાઈ એક નજીવા વાકને માટે તે રાજાએ તેને દેશનીકાલના મોટા વાકની સજા કીધી હતી તેનુ વેર લેવા માટે તેણે એક રાતના પોતાનું દેશ છોડવાની આગમચ આ છોકરાઓની દાઈને લાલચ આપીને તેમને પોતાને તાહા મંગાવીઆ હતા અને તારબાદ તેઓને પોતાની સાથે લેઈ રાતો રાત નીકલી આવીઓ હતો.

તે વખતથી આતબીને આ ગોફામાં પોતાનુ રેહેઠાંણ કીધું હતું. તાંહાં તેણે આ શાહાજાદાઓને પોતાનાં ફરજંદનાં સરખા પીઆરથી પાલીઆ હતા. પાહાડી જગામાં તેઓને જેવી કેલવણી આપી શકાએ તેવી આપી હતી અને જો કે તે મેહેલની કેલવણી સરખી નહી હતી, જો કે તે છોકરાઓ એલમો ઈલ્મા વીદીઆઓથી અનજાંણ હતા તોપણ તે વખતનાં શાહાજાદાઓને બરની બીજી સરવે કેલવણી તેણે તેઓને આપી હતી. તે છોકરાઓ ઘણા નીતીવાંન હતા. તેઓ દરરોજ સહવારના ખોદાની બંદગી કરતા હતા તથા તે જંગલમાં જે નીમખ રોટી મલતું તેને માંટે તેઓ સુકરાનાં કરતા.

આતબીને એવો ધારો પાડેઓ હતો કે દરરોજ આ બે ભાઈઓએ તીરકાંમઠાં લઈને શેકાર કરવા જવુ. તેને માટે જારે તેઓ ઉંચા પાહાડો ઉપર પોતાની કમાંન ફેંકતા પરાંણીઓની પુઠે દોડતા હતા તારે આ બુઢો આતબીન હેઠે બેસીને તેઓને જોએઆ કરતો હતો. જો તેઓ શેકાર કરી લાવતા હતા તોજ તેઓને ખાવાતુ મલતુ હતુ અને તેથી કાંઈને કાંઈ લાવવાની તેઓને દરરોજ ફરજ હતી. વલી તેઓમાંનો જે ભાઈ શેકાર જીહીતતો હતો તે ગોફામાં બેસી રેહેતો હતો અને બીજો ભાઈ તેને ખાંનું પકાવી આપતો તથા આતબીન તેની ચાકરી કરતો હતો.

શેહેરો અને મેહેલો તથા લડાઈઓની ઘણી વાત છોકરાઓએ પોતાના આ નામના બાપને મોહોડે સાંભલી હતી. તેથી તાંહાં જવાની અને સઘલું નજરે જોવાની તેઓને કુદરતી ખાહેશ થતી હતી. એક બોલતો હતો કે "બાવા જો એકાંત જીંદગી ગુજારવામાં સુખ હોએતો તમોને આ ગોફાની જીંદગી સારી લાગતી હશે. પણ હમે તદન નવા, તદન અનજાંના હોવાથી ભરપુર શેહેરની રમનાનો પણ સવાદ લેવાને હમોને શોખ થાએછે." આ વાતને બીજો છોકરો ટેકો આપતો હતો. "બાવા તમે જારે બુઢા થએઆછો તારે તમારી જુવાંનીના દમાંમ તથા રોરની વાતો કરોછો; પણ જારે હમે ઘરડા થઈશું તારે હમે જુવાંનીમાં કાંઈ નહી જોવાથી શું વાતો કરીશું!" એ રીતે આ છોકરાઓના દીલમાં ગોએઆ પાદશાહી લોહી ઉકલતું હતું.

ગરીબ બીચારા છોકરાઓ! તેઓ જાંણતા નહી હતા કે તેઓ તાજના ઉઠાવનારા શાહાજાદા હતા. ગોલશેહેરને ખબર નહી હતી કે તેઓ તેના સગા ભાઈઓ હતા અને તેમજ આ ભાઈઓ પોતાની બેહેન જે છોકરાના લેબાસમાં આવી હતી તેને પીછાનતા નહી હતા. પણ ખોદાનું કરવું માટે તરણે જણ એકઠાતો થએઆં હતાં!

પરકરણ દસમું.

પશંગની પંચાતી.

પેલો બેવકુફ શાહાજાદો પશંગતો મેહેલમાં બલી જલીને ગોસ્સેઆ કબાબ બનતો હતો. ગોલશેહેર સાથ પરણવાનેતો તે એક પગે તઈઆર હતો અને વલી તે છોકરીએ તેને માટે રાખેલા ધીકારનું તે વેર લેવાનો હતો પણ તેવામાં તે મેહેલમાંથી જતી રેહી માટે તેને મોટો ફફરાટ લાગો હતો. તે પેલા બુઢા પીલસુમની વાત જોતો હતો. પશંગની ખાતરી હતી કે ગોલશેહેર કાંહાં ગઈછે તેની સઘલી ખબર પીલસુમ જાંણતો હશે. એટલા માટે તે નીમખહલાલ ચાકર પોતાની શેઠાંણીને કીરમાંનનાં જંગલમાં મરદનાં લેબાસમાં સલાંમત મેલીને જેવો રાજાનાં મેહેલમાં પાછો આવીઓ તેવો પશંગ તેની પુઠે ગએઓ અને બુમ પાડી કે "ઉભો રેહેરે—તું નાંહાંસેછે કાંહાં?"

પીલસુમે પશંગની મતલબ સમજી જઈને ઉભો રહી પુછીઉં કે "કેમ સાહેબ કાંઈ ફરમાસ?" આ ચાકરેતો બનતાં સુધી અનજાણપણું બતલાવાનો ઠરાવ કીધો હતો.

પશંગ—તારી બાઈ કાંહાંછે?

પીલસુમ—બાઈ—સાહેબ—કીઆં બાઈ?

પશંગ—તારી શેઠાંણી—ગોલશેહેર—તે કાંહાંછે?

પીલસુમ—પણ સાહેબ મને બીહીવારોછો કાંએ? આસતેથી પુછોની.

પશંગ—અરે આસતે શું? નાપાક તું હવે મારી આગલથી જીવતો જવાનો નથી. અતર ઘડી સાચું બોલ કે શાહાજાદી ગોલશેહેર કાંહાંછે નહીતો કે આ તારી ગરદન તારા દીલથી છુટી પડશે.

એટલું કહી પશંગે પીલસુમને બોચીમાંથી પકડીઓ. પીલસુમ બનતાં સુધી વાત ઉડાવતો હતો. તે બીહીતો હોએ તેમ બોલીઓ કે "અરે શેઠ! શેઠ! હું ગરીબ માણસ! હું બુઢો, મને ના મારો."

પશંગ—ચંડાલ એ બધાં તારાં કારસતાન. તું તે બાંનુંને કેથે મેલી આવીઓછે.

પીલસુમ—અરે સાહેબ કેઈ બાંનુ ને કાંહાં મેલી આવીઓ? મારાં શેઠાંણી કાંહાં ગીઆં તે તમે તેનાં ભાઈ વધારે જાંણો. હું ચાકર આદમી શું જાંણું!

પશંગ—તારે તું આજે આખો દાહાડો કાંહાં હતો.

પીલસુમ—અરે સાહેબ અતરઘડી મારે ઘરથી આલીઓ આવીઓ.

પશંગ—નાં, નાં, નાં—જો! મને ઘણો ગુસો ચહડીઓ છે. હું હમણાં ખુનાંમરકી કરી નાંખશ, નહીતો સાચું બોલ.

પશંગે કાંઈ અમથી આ ખાલી ધમકી નહીં આપી, પણ તલવારબી ખેંચી અને પીલસુમ તતકાલ મોહોતની ધાસતીમાં આવી ગએઓ. માટે તેણે ખરી વાત કેહેવાને વધારે આનાંકાંની કીધી નહીં. "જુવો સાહેબ મારાં શેઠાંણી હમણાં કાંહાંછે તે હું જાંણતો નથી. પણ જો તમુને જવુ હોએતો કીરમાંન તરફ જાવો કેમકે તાંહાં તેવણનાં વર આવવાના હતા એટલુ હું જાંણુ છઉં અને બાંનુ ગોલશેહેર કદાચ તેવણને મલવા સારૂ ગએઆં હશે."

આ વાત પશંગને ખરી લાગી. પીલસુમ વીચારતો હતો કે એકબારગી આ બેવકુફ શાહાજાદો તેની શેઠાંણીની પુઠે જશેતો કાંઈ ચીંતા નથી, કેમકે તે તેને મલવાની નથી અને જો મલશેતો તેના મરદનાં લેબાસને લીધે તેને પશંગ ઓલખવાનો નથી. એટલા માટે ઉપલો ખોલાસો કીધાથી પીલસુમ મોહોતમાંથી બચીઓ.

પશંગેતો તરત ગોલશેહેરની પછવાડે જવાનો ઠરાવ કીધો. અને તેબી વલી મનોચેહેરનાં લેબાશમાં તે ઓરતની પુઠે જઈ તેને રસતામાં પકડીને ઠગવા ધારીઉ. પીલસુમે તેને દખરાવા માટે જારે કહેઉ કે મનોચેહેરતો તાંહાં આવેલોછે તોબી

ર ઉપર તરાપ મારે તેમ ગોલશેહેરે ઉપલાં વાસણો ઉંધાડી એટલીતો ઉતાવલથી મોટા દબુસા ભરવા માંડીઆ કે પાસે જ ચુહુવો હોવા છતાં ખાંણુ ગરમ કરવાનીબી તેને સુજ પડી નહી.

અલબતાં આ ગોફો કોઈ વાઘ વરૂનું નહી પણ માંણસનું રેહેથાન હોવું જોઈએ અને જારે હાલ તરતતો ગોલશેહેર એખલી તેનો ધણી ધોરો થઈને બેઠી તારે તેના રેહેનાર અથવા રેહેનારાઓ બાહેર ગએલાજ હશે. પણ હીઆ આ મોટાં જંગલમાં ભએંકાર ગોફા મધે કોણ માંણસો રેહેતાં હશે. શું તે કોઇ ચોરો અથવા વાતપાડાઓને ભરાઇ બેસવાની જગા હશે? આ વીચારો ગોલશેહેરને સઘલા હાંલાં સાફ કીધા પછે ઈઆદ આવીઆ હતા. પણ તેનો ખોલાસો તરત થએઓ હતો.

ગોલશેહેર ગોફામાંજ હતી તેવામાં બાહેરથી માંણસોનો અવાજ સંભલાએઓ. તેઓમાંનાં એક જણે આ 'ફરેસતા રૂપી છોકરાને દુરથી જોઈ પોકાર કીધો કે "અરે ઉભા રેહેજો અંદર કોઈ પરી ઇઆ ફરેસતા સરખું માંણમ આવેલુંછે."

આ માણસોનાં અવાજ સાંભલીને ગોલશેહેર વેહેલી વેહેલી બાહેર આવી. તેણે જોઈઉતો તરણ જણાઓ તેને બાહેર આવવાની વાટ જોતા ઉભા હતા. તેઓમાં બે ઘણાજ જવાંણ અને ખીલતા છોકરાઓ હતા તથા એક બુઢો પણ કદાવર મરદ હતો જેને તે છોકરાઓ બાપ કરીને કેહેતા હતા. આ છોકરાએ ગોલશેહેર ઉપર ઘણા ગુસે થએલા હતા. તેઓના હાથમાં તીર કાંમથાં હતાં અને તુરત શેકાર કરી આવીઆ હતા. ગોલશેહેર આવતાને વાર બોલી કે "જો તમે ખરા દએઆલું હશોતો મારા સરખા એક ગરીબ છોકરા ઉપર જફા નહી પાડશો એવી મારી ખાતરીછે. હું આ ગોફાની અંદર દાખલ થએઓ તેની આગમચ મેં ઘણા સાદ મારીઆ પણ જારે મને જવાબ નહી મલીઓ તારે હું અંદર ગએઓ હતો. ભાઈઓ અંદરથી મેં કેટલોક ખોરાક ખાધોછે, પણ મેં ચેરી કીધી નથી કેમકે તેના પઈસા આપવાને હું તઈઆરછુ."

એ ઉપરથી એક છોકરો બુમ પાડી ઉઠીઓ કે "પઈસાને જાંહાંનમમાં નાંખ. તારૂં સુનું અને રૂપુ નથી જોઈતુ"

બીજો છોકરો બોલીઓ કે "ચાલ ચાલ એ લાલચ હમોને નથી જોઈતી. જેઓ મેહેલમાં વસતા હોએ અને પઈસાના ગોલાંમ હોએ તેઓજ પઈસાને જોઇને તારા સરખા અપરાધીને જતો મેલે."

ગોલશેહેર—તમે મારા ઉપર ગુસેછો. પણ તમે મને મારી નાંખો તેની આગમચ વીચાર કરજો કે જો મેં આ તકસીર કીધી નહી હતે તોબી હું મરી જતે.

આ વીનંતીનાં કરતા ગોલશેહેરની ઓઆશ ભરી બોલી તથા રૂપથી આ તરંણે જણ વધારે પીગલી ગએઆ. તેઓનો ગુસો નરમ પડીઓ અને દએઆ આંણી તેઓ એ "છોકરા" ની હકીકત પુછવા લાગા. ગોલ શેહેરે કહેઉં કે "સાહેબ મારૂં નાંમ દારાછે. હું મદાએનમાં મારા એક સગાને મલવા જતો હતો, પણ મંજલની થાક તથા ભુખ નહી ખમા ગઈ તમે રાંધેલુ મેં ખાઈ જવાનો અપરાધ કીધોછે." આ હેવાલથી ગોલશેહેર જહીતી.

પેલા પીર મરદે તેને ધીરજ આપી કે "છોકરા દારા તું કાંઈ ફકર નાં કર. હમે કોઈ લુછાં માંણસ નથી અથવા આ ગોફામાં રહીએ છઈએ તેટલા માટે હમે કાંઈ હલકી કીસમનાં નથી. તું સારે ટાંકણે આવીઓછે. હમણાં રાત પડીછે અને જંગલ ઘણું બીહાંમણુંછે, વાસતે આ રાત તું હમારી જીફડીમાં ગુજાર, હમારીથી બનશે તેટલી તારી ચાકરી કરીશું."

છોકરાઓ પણ ગોલશેહેરને આ વીનંતી કરવામાં સાંમેલ થએઆ. તેઓ આ નવા સોબતીનુ રૂપ જોઈ ગોએઆ ફીદા ફીદા થઈ ગએઆ. એક બોલતો કે "છોકરા જો તુ છોકરી અવતરી હતેતો હું તારો ગોલાંમ થઈ રેહેતે." બીજો બોલતો કે "દારા, જેવો મારો ભાઈ વાહાલોછે તેવો તું મને વાહાલો લાગેછે." એમ વાત કરતાં બે બાજુએ પોતે થઈને તથા વચમાં આ નવા પહરોણાંને રાખીને ઉપલા છોકરાઓ તેને પાછો મોટા પીઆર સાથ ગોફા મધે લઇ ગએઆ.

અંદર જવા પછે ગોલશેહેરને ઘણો શંતોશકારક દેખાવ નજરે પડીઓ. પેહેલા તેને જે અચરતી ઉપજી તે ઉપલા બે ભાઇઓને જોઈને હતી. તેઓ ઘણાજ રૂપાલા તથા શોહામણાં હતા. તેઓ ઘણાજ જવાંણ હતા અને તેઓની ઉમર વચે આસરે એકુ બે વરસનોજ ફરક લાગતો હતો. તેઓનાં ચેહેરા ઉપરનુ નુર તેઓનાં મંનની ચાલાકી કહી આપતું હતું. તેઓ તનદરોસત, શરીરે ભરેલા તથા જોરાવર હતા. તેઓની છાતી ખીલેલી હતી અને પોતાનાં બાપને અતીશએ માંન આપતા હતા.

તેઓના બાપનું નામ આતબીન કરીને હતું. તે જઈફ તોપણ કદાવર અને લડાએક હતો. તેના એક છોકરાનું નામ જાંહાંબખશ તથા બીજાનું નામ શીઆવખશ હતાં. જાહાંબખશ અને શીઆવખશ વચે અતીશએ પરીતો હતી. તેઓએ નવા શેકારને પોતાને હાથે પકાવીઓ હતો, જે પછે સુફરા ઉપર તેઓ પોતાના બાપને તથા દારા (ગોલશેહેર) ને સાથે લઈ જમવા બેઠા હતા. જમી રેહેવા પછે લાબી રાત સુધી તેઓએ તહરેવાર વાતો કીધી અને જારે ગોલશેહેર થાકને લીધે ઉંઘાવાની થઈ તારે બંને ભઈઓએ સારો મદારતથી તેનું બીછાંનું તઈઆર કીધું. તેઓ દારા (ગોલશેહેર) ને ભાઈ કરીન કેહેતા હતા તથા ભાઈના સરખી દોસતી રાખતા હતા.

પણ એ છોકરાઓ ગોલશેહેરના સગા ભાઈજ હતા!

ગોલશેહેરનાં જે બે ભાઈઓ પોતાની બચગીમાં, ચોરાઈ ગએઆ હતા અને જેઓને રાજો ફરીબરોજ વારેઘડીએ મોટા ગમ સાથ ઈઆદ કરતો હતો તે આ છોકરાઓ હતા.

આતબીન જેને તેઓ પોતાનો બાપ કરી ગણતા હતા તે કાંઈ તેઓનો બાપ નહી પણ તેઓનો ચોર હતો. આગલ તે આ છોકરાઓનાં બાપની ચાકરીમાનો એક મોટો સરદાર હતો, પણ કાઈ એક નજીવા વાકને માંટે તે રાજાએ તેને દેશનીકાલનાં મોટા વાંકની સજા કીધી હતી. તેનુ વેર લેવા માંટે તેણે એક રાતના પોતાનું દેશ છોડવાની આગમચ આ છોકરાઓની દાઈને લાલચ આપીને તેમને પોતાને તાંહાં મંગાવીઆ હતા અને તારબાદ તેઓને પોતાની સાથે લેઈ રાતો રાત નીકલી આવીઓ હતો.

તે વખતથી આતબીને આ ગોફામાં પોતાનુ રેહેઠાંણ કીધું હતું. તાંહાં તેણે આ શાહાજાદાઓને પોતાનાં ફરજંદનાં સરખા પીઆરથી પાલીઆ હતા. પાહાડી જગામાં તે ઓને જેવી કેલવણી આપી શકાએ તેવી આપી હતી અને જો કે તે મેહેલની કેલવણી સરખી નહી હતી, જો કે તે છોકરાઓ એલમો ઈલ્મ વીદીઆઓથી અનજાંણા હતા તોપણ તે વખતનાં શાહાજાદાઓને બરની બીજી સરવે કેલવણી તેણે તેઓને આપી હતી. તે છોકરાઓ ઘણા નીતીવાંન હતા. તેઓ દરરોજ સહવારના ખોદાની બંદગી કરતા હતા તથા તે જંગલમાં જે નીમખ રોટી મલતું તેને માંટે તેઓ સુકરાનાં કરતા.

આતબીને એવો ધારો પાડેઓ હતો કે દરરોજ આ બે ભાઈઓએ તીરકાંમઠાં લઈને શેકાર કરવા જવુ. તેને માટે જારે તેઓ ઉંચા પાહાડો ઉપર પોતાની કમાંન ફેંકતા પરાંણીઓની પુઠે દોડતા હતા તારે આ બુઢો આતબીન હેઠે બેસીને તેઓને જોએઆ કરતો હતો. જો તેઓ શેકાર કરી લાવતા હતા તોજ તેઓને ખાવાનુ મલતુ હતુ અને તેથી કાંઈને કાંઈ લાવવાની તેઓને દરરોજ ફરજ હતી. વલી તેઓમાંનો જે ભાઈ શેકાર જીહીતતો હતો તે ગોફામાં બેસી રેહેતો હતો અને બીજો ભાઈ તેને ખાંનું પકાવી આપતો તથા આતબીન તેની ચાકરી કરતો હતો.

શેહેરો અને મેહેલો તથા લડાઈઓની ઘણી વાત છોકરાઓએ પોતાના આ નામના બાપને મોહોડે સાંભલી હતી. તેથી તાંહાં જવાની અને સઘલું નજરે જોવાની તેઓને કુદરતી ખાહેશ થતી હતી. એક બોલતો હતો કે "બાવા જો એકાંત જીંદગી ગુજારવામાં સુખ હોએતો તમોને આ ગોફાની જીંદગી સારી લાગતી હશે. પણ હમે તદન નવા, તદન અનજાંના હોવાથી ભરપુર શેહેરની રચનાનો પણ સવાદ લેવાને હમોને શોખ થાએછે." આ વાતને બીજો છોકરો ટેકો આપતો હતો. "બાવા તમે જારે બુઢા થએઆછો તારે તમારી જુવાંનીના દમાંમ તથા દોરની વાતો કરોછો; પણ જારે હમે ઘરડા થઈશું તારે હમે જુવાંનીમાં કાંઈ નહી જોવાથી શું વાતો કરીશું!" એ રીતે આ છોકરાઓના દીલમાં ગોએઆ પાદશાહી લોહી ઉકલતું હતું.

ગરીબ બીચારા છોકરાઓ! તેઓ જાંણતા નહી હતા કે તેઓ તાજના ઉડાવનારા શાહાજાદા હતા. ગોલશેહેરને ખબર નહી હતી કે તેઓ તેના સગા ભાઈઓ હતા અને તેમજ આ ભાઈઓ પોતાની બેહેન જે છોકરાના લેબાસમાં આવી હતી તેને પીછાનતા નહી હતા. પણ ખોદાનું કરવું. માટે તરંણે જણ એકઠાતો થએઆં હતાં!

પરકરણ દસમું.

પશંગની પંચાતી.

પેલો બેવકુફ શાહાજાદો પશંગતો મેહેલમાં બલી જલીને ગોએઆ કવાબ બનતો હતો. ગોલશેહેર સાથ પરણવાનેતો તે એક પગે તઈઆર હતો અને વલી તે છોકરીએ તેને મારે રાખેલા ધીકારનું તે વેર લેવાનો હતો પણ તેવામાં તે મેહેલમાંથી જતી રહી માટે તેને મોટો ફફરાટ લાગો હતો. તે પેલા બુઢા પીલસુમની વાત જોતો હતો. પશંગની ખાતરી હતી કે ગોલશેહેર કાંહાં ગઈછે તેની સઘલી ખબર પીલસુમ જાંણતો હશે. એટલા માટે તે નીમખહલાલ ચાકર પોતાની શેઠાંણીને કીરમાંનનાં જંગલમાં મરદનાં લેબાસમાં સલાંમત મેલીને જેવો રાજાનાં મેહેલમાં પાછો આવીઓ તેવો પશંગ તેની પુઠે ગએઓ અને બુમ પાડી કે "ઉભો રેહેરે—તું નાંહાંસેછે કાંહાં?"

પીલસુમે પશંગની મતલબ સમજી જઈને ઉભો રહી પુછીઉં કે "કેમ સાહેબ કાંઈ ફરમાસ?" આ ચાકરેતો બનતાં સુધી અનજાણપણું બતલાવાનો ઠરાવ કીધો હતો.

પશંગ—તારી બાઈ કાંહાંછે?

પીલસુમ—બાઈ—સાહેબ—કીઆં બાઈ?

પશંગ—તારી શેઠાંણી—ગોલશેહેર—તે કાંહાંછે?

પીલસુમ—પણ સાહેબ મને બીહીવારોછો કાંએ? આસતેથી પુછોની.

પશંગ—અરે આસતે શું? નાપાક તું હવે મારી આગલથી જીવતો જવાનો નથી. અતર ઘડી સાચું બોલ કે શાહાજાદી ગોલશેહેર કાંહાંછે નહીતો કે આ તારી ગરદન તારા દીલથી છુટી પડશે.

એટલું કહી પશંગે પીલસુમને બોચીમાંથી પકડીઓ. પીલસુમ બનતાં સુધી વાત ઉડાવતો હતો. તે બીહીતો હોએ તેમ બોલીઓ કે "અરે શેઠ! શેઠ! હું ગરીબ માણસ! હું બુઢો, મને ના મારો."

પશંગ—ચંડાલ એ બધાં તારાં કારસતાન. તું તે બાંનુંને કેથે મેલી આવીઓછે.

પીલશુમ—અરે સાહેબ કેઈ બાંનુ ને કાંહાં મેલી આવીઓ? મારો શેઠાંણી કાંહાં ગીઆં તે તમે તેનાં ભાઈ વધારે જાંણો. હું ચાકર આદમી શું જાંણું?

પશંગ—તારે તું આજે આખો દાહાડો કાંહાં હુતો.

પીલશુમ—અરે સાહેબ અતરઘડી મારે ઘરથી ચાલીઓ આવીઓ.

પશંગ—નાં, નાં, નાં—જો! મને ઘણો ગુશો ચહડીઓછે. હું હમણાં ખુનાંમરકી કરી નાંખશ, નહીતો સાચું બોલ.

પશંગે કાંઈ અમથી આ ખાલી ધમકી નહીં આપી, પણ તલવારખી ખેંચી અને પીલસુમ તતકાલ મોહોતની ધાસતીમાં આવી ગએઓ. માટે તેણે ખરી વાત કેહેવાને વધારે આનાંકાંની કીધી નહી. "જુવો સાહેબ મારાં શેઠાંણી હમણાં કાંહાંછે તે હું જાંણતો નથી. પણ જો તમુને જવુ હોએતો કીરમાંન તરફ જાવો કેમકે તાંહાં તેવણનાં વર આવવાના હતા એટલુ હું જાંણુ છઉં અને બાંનુ ગોલશેહેર કદાચ તેવણને મલવા સારૂ ગએઆં હશે."

આ વાત પશંગને ખરી લાગી. પીલસુમ વીચારતો હતો કે એકબારગી આ બેવકુફ શાહાજાદો તેની શેઠાંણીની પુઠે જશેતો કાંઈ ચીંતા નથી, કેમકે તે તેને મલવાની નથી અને જો મલશેતો તેના મરદનાં લેબાસને લીધે તેને પશંગ ઓલખવાનો નથી. એટલા માટે ઉપલો ખોલાસો કીધાથી પીલસુમ મોહોતમાંથી બચીઓ.

પશંગેતો તરત ગોલશેહેરની પછવાડે જવાનો ઠરાવ કીધો. અને તેખી વલી મનોમેહેરનાં લેબાશમાં તે ઓરતની પુઠે જઈ તેને રસતામાં પકડીને ઠગવા ધારીઉ. પીલસુમે તેને દબાવા માટે જારે કહેઉ કે મનોમેહેરતો તાંહાં આવેલોછે તોબી

આ શખસે જવાની હીમત કીધી તે એવા વીચારથી કે મનોચેહેરને મારીને હું ગોલશેહેરને પકડી લાવશ.

માટે પશંગે વલી મોહોતની ધાસતી આપી મનોચેહેરનો એક પુરાંણો પોશાક મંગાવીઓ જે પોતાના દીલ ઉપર નાંખીને એ હુલર રાજવંઉસી કોઈનીબી રજા લીધા વગર એકદમ નીકલી પડીઓ. એ વાતની જારે તેની માંને ખબર થઈ તારે તે મોટા ધભરાટમાં પડી અને પોતાના આ છોકરાને એટલીતો ચાહાતી હતી કે એકદમ આજારી થઈ પડી.

શું પશંગ પોતાની મતલબમાં ફાવશે?

ગોલશેહેરતો આતબીનના ગોફામાં નવી જુની થઈ ગઈ હતી. તાંહાં રાત ગુજારવા પછે જાંહાંબખશ અને શાવખશ એ બંધે છોકરાઓએ તેને અરજ કીધી કે ગોફા મધે તેણે એકુ બે વધારે દાહાડા રેહેવું અને તે અરજને તેઓનાં પીઆરા દારા (ગોલશેહેરે) બાહાલ રાખી હતી. પણ તોબી તેઓ આ પહરોણાને જરાબી મેહેનત આપવાને રાજી નહી હતા. સહવાર પડવા પછે જારે આ છોકરાઓ પોતાનાં "બાપ" સાથે શેકાર કરવા ગએઆ તારે ગોલશેહેરને પોતાની સાથે લેઈ ગએઆ નહી હતા, કેમકે તેઓને મનસે એ "નાંજુક છોકરાને વધારે થાક ચહડશે તથા તે હેરાંન થશે." તેઓ તેને સોહોવાએ એટલાં માંટે વજંતરો ઈતીઆદી આપીને તાંહાંજ રાખી આવીઆ તથા જંગલ તરફ વાત કરતા ચાલીઆ.

પણ આગલ ચાલતાં શાહાજાદો પશંગ તેઓને સાંમો મલીઓ. તે પોતાની માંશુક ગોલશેહેર નહી મલવાને લીધે ઘણો ખીજવાએલો હતો અને તેવામાં વલી તેઓને આ ચપરખંદા સરખા શખસો મલવાથી તેનાં લેપરા લેવાએઆં હતાં. અલબતાં આ છોકરાઓ તેને ઓલખી શકીઆ નહી પણ બુઢો આતબીન તેને પીછાંણતો હતો અને તેને આ જંગલમાં જોઇને તે બીહીવા લાગો કે રાજાનો રસાલો રખે તાંહાં કોઇ કાંમસર આવેલો હોએ. જો તેમ હોએતો આતબીન તથા આ છોકરાઓને પકડાઈ જવાની ધાસતી હતી અન તેટલા માંટે તે શીઆવખશને લઈને આસપાસ એ વીશેની ખોલ કરવા ગએઓ.

વહો ભાઇ જાંહાંબખશ પશંગને જોતો ઉભો રહેઓ. પશંગ પોતાને મનસે એટલો મગરૂર હતો અને પોતાની આશા ભંગ થવાથી એવો ગુસામાં હતો કે તે ધસીઓ જાંહાંબખશ ઉપર ખાર કાહાડવા આવીઓ. તે બોલીઓ કે "છોકરા આ હદથી મને જોઇને કોણ જતા રહેઆ? એ કોઈ પીનડારાઓ હશે. તુંબી શું તેઓમાંનોછે!" આ સવાલનો જહાંબખશે જવાબ આપવાને બદલે હસી કાહાડીઓ જેથી પશંગ વધારે ખીજવાએઓ અને ફરીથી પુછીઉં કે "ગોલાંમ, તું કોણછે?"

જાંહાંબખશ—ગોલાંમ પોતે હોવા વીનાં કોઈ આવો સવાલ પુછે નહી અને તેવા ગોલાંમને જવાબ આપવાનું હું માંન ભરેલું સમજતો નથી.

પશંગ—અરે નાંદાંન છોકરા! તું એટલી બધી પતરાજી નાં કર. ખચીત તું હીઆંનો કોઈ રાહામારૂછે, પણ બચા આજે મારે હાથ ફસીઓછે.

જાંહાંબખશ—ચાહે શું પીએછે? તારા જેવડો મોટો હાથ ખોદાએ મનેબી આપેલોછે, અને તારાં કરતાં મોટી છાતી મારામાંછે. તારી ચેંચી ખચીત વધારેછે, પણ એજ તારી તલવારછે, અને સઘલા હીચકારાઓ એથી બીજી તલવાર રમી જાંણતા નથી.

પશંગ—અરે મોહોતે ઘેરેલા તું મને ઓલખતો નથી? મારા કપડાં જો.

જાંહાંબખશ—જોએઆં. જેહેરી સાંપની ચાંમડી ઘણી રંગત હોએછે. અતીઆરથીતો તારા પગ ધ્રુજેછે. જા હું તુંને જતો મેલું છઉ. ભાઇ તારૂં નાંમ શું?

પશંગ—છોકરા મારૂ નાંમ સાંભલીને તું બેહોશ થશે.

જાંહાંબખશ—ઓ! હો! એટલું બધું. તારેતો બોલની વારૂ જોઉ?

પશંગ—મારૂં નાંમ પશંગ, અને રાંણીનો છોકરો છઉં.

જાંહાંબખશ—તારેતો હું વધારે દલગીર છઉં, કે ગાએને પેટે તું વાછરહો અવતરીઓ.

આ શુખનો પશંગથી ખમાએઆ નહી. તે લડાઈમાં ઉતરીઓ, પણ કાંહાં જાંહાંબખશ અને કાંહાં પશંગ! પશંગ દારૂનાં લખ, મોજ અને બદીઓને લીધે નબલો તથા લુલો થઈ ગએલો હતો. જાંહાંબખશ ખીલતો, ઉઘરતો અને ખાલેશ છોકરો હતો. માંટે અલબતાં તે જીહીતવો જોઈએ. પશંગે જારે છેડતી શોધી અને તેનાં ઉપર ધસારો કીધો તારે પોતાનો બચાવ કરતાં જાંહાંબખશે તેનીજ તલવારે તેના ધર ઉપરથી દોકાંને છુટું કીધું.

પણ આ કાંમ જાંહાંબખશનાં મુરબીએ પસંદ કીધું નહી. તેણે આવતાને વાર કહેઉં કે "છોકરા તેં એક શાહાજાદાને મારીઓછે એ કાંઇ નાંહાંનું સુનું કાંમ નથી થએઉં. જો રાજો જાંણશેતો આખાં જંગલે શોધ કરાવશે અને આ આપણો ગોફો સઘલો ઉખેડી નાંખી આપણને ખુવાર કરશે." જાંહાંબખશે પશંગ સાથની લડાઇની સરવે હકીકત કહી. તેણે પુછીઉં કે "શું હું એ જંગલી જેવાં આદમીનાં સઘલા અપમાંન ખમું. સા માંટે? શું ખોદાએ મને હાથ નથી આપીઆ કે એક નીચ શાહાજાદાના હોમલાનો હું અટકાવ નહી કરૂ?"

આ ભાંજગડમાં દાહાડો પુરો થવા આવીઓ અને તે દીવસનો શેકારતો બીલકુલ થએઓ નહી. માંટે આ તરંડે જણ દલગીર થએઆ. એકતો ઘરમાં પહરોણો આવેલો, બીજુતો તે બીચારો થાકેલો અને નાંજુક, તેજ દાહાડે આ છોકરાઓએ બપોર પડવા છતાં કાંઈ ખાવાનું મેલવીઉં નહી એ વાત જારે તેઓને ઇઆદ આવી તારે તેઓ વીચારમાં પડીઆ, પણ તેઓની કાંઇ તકસીર નહી હતી. જારે આવી અડચણ આવી નડી તારે તેઓ શું કરે? તોપણ આતબીનનાં હોકમથી નાંહાંનો ભાઈ શીઆવખશ પહરોણાં દારા (ગોલશેહેર) સોડે માંફ માંગવાને ગોફામાં ગએઓ.

ગોફામાંતો એક ભએંકાર દેખાવ તેની નજરે પડીઓ. તેઓનો પહરોણોતો તાંહાં સુવેલો પડેલો હતો! ગોલશેહેર લાંબી થઈને જમીન ઉપર સુતી હતી. શીઆવખશ ધભરાટમાં તેની પાસે ગએઓ. તેની નાડ તપાસી, પણ નાંડી બંધ પડેલી હતી. છાતીનો દમ બંધાઈ ગએઓ તેહો. ચેહેરા ઉપરનું લોહી સુકાએલું હતું. ટુંકમાં આ છો

કરાનો નવો દોસત દારાં (ગોલશેહેર) ની લોથ મુવેલી મલી આવી હતી.

આ દેખાવ નહી જોવાઈ શકાવાથી શીઆવખસ મોટી ચીસારી પાડતો ગોલશેહેરને પોતાની ખાંધ ઉપર મારીને બાહેર આવીઓ. તાંહાં તેનો બીજો ભાઈ તથા આતબીન તેને આવી હાલતમાં જોઇને મોટા ઘભરાટમાં પડીઆ. આ બંને છોકરાઓતો ફોક મુકીને રડવા લાગા. "દારા! દારા! દોસત દારા ઉઠ હમોને જવાબ દે, હમારી રડતી આંખોના આંસુ લુછ! હમારી ફાતેલી છાતીના ઘા રૂજવ" એવી રીતે તેઓ ગમ કરવા લાગા. તેને આવી હાલતમાં જોઇને આતબીન સરખા સરદારની કઠણ છાતી પણ પીગલી ગઈ, જેથી તે બોલીઓ કે "અફસોસ ઓ શુંદર છોકરા! બે દાહાડાની જીંદગીને વાસતે તેં આ ગોફામાં વાસો કીધો."

વાંચનારી બાનુઓએ જાણવું કે ગોલશેહેર કાંઇ ખરેખર મુવેલી નહી હતી. તેતો માતર બેસુધ થઇ હતી અને તે પેલી દવાની અસરથી થઇ હતી, જે દવા રાંણીએ તેનાં ચાકર પીલસુમને જેહેર સમજીને આપી હતી તથા જે દવા પીલસુમે પોતાની શેઠાંણીને હવાલે કીધી હતી. જારે આતબીનને તથા બે છોકરાઓને શેકારગાહાથી ગોફામાં આવતાં ઘણોવાર લાગો અને તેથી જારે ભુખે કરીને ગોલશેહેરનુ માથુ ફરવા લાગુ તારે તેણે આસાએસ મેલવવાની ધારણાથી આ દવા લીધી હતી અને તુરત તે બેસુધ થઈ હતી.

આ બેસુધીને આતબીન તથા તેના છોકરાઓ મોહોત સમજીઆ. તેઓના હાથ આગલ એકતો શાહાજાદા પસંગની લાસ પડેલી હતી તેવામાં આ બીજી લાસનુ શું કરવુ તેનો તેઓ અંદેશો કરવા લાગા. પશંગનાં દોકાંનેતો આતબીને એક તલાવમાં નાંખી દીધુ અને તારબાદ ઘણો ગમ તથા રૂદન કરીને ગોલશેહેરને એક દુરનાં મેદાંનમાં જાહાડના છાએઆ તલે મેલી આવીઆ. તેનીજ પાસે તેઓએ પશંગનાં દોકાં વગરની લાસને પણ સુવાડી અને એ રીતે સાંજ પડી તારે ઘણાં ગમગીન ચેહેરે પોતાના ગોફામાં જઈ તેઓએ અપવાસમાં રાત ગુજારી.

પેલી ગમથી પશંગની આગલ બેસુધ થએલી ગોલશેહેર કેટલોકવાર પડી રેહેવા પછે તે સુધીમાં આવી. તેણે આ બરઉંઘમાંથી ઉઠી હોએ એવુ તેને લાગુ હતુ. ઉઠતાંવાર તરત તેણે પશંગનાં ધરને જોએઉ નહી હતુ. તે આંખ ચોલવા અને હીઆં કેમ આવી તેનો વીચાર કરવા લાગી. તેને તુરત પોતાનો મનોચેહેર ઇઆદ આવીઓ અને તેને મલવા સારૂ મદાએન જવા સારૂં જેવી તે ઉઠવા જતી હતી તેવીજ તેની નજર પોતાની પડોસની દોકાં વગરની લાસ ઉપર પડી. અરે! તે લાસ કાંહાંથી આવી! તેનુ દોકુ કાંહાં ગએઉ? ગોલશેહેર તેને ઓલખે કાંહાંથી? પણ તે લાસના દીલમાંતો તેના વાહાલા મનોચેહેરનો પોશાક હતો. ડગલો, સુરવાલ, સઉ મનોચેહેરનુ હતુ. હાથ અને પગબી મનોચેહેરના જેટલાજ લાંબા હતા. તારે તે મનોચેહેર નહીતો બીજુ કોણ? એ વીચારથી ગોલશેહેર ફોકેફોક રડવા લાગી. તે બુમો પાડીને પોતાના બાલ પીંખવા લાગી અને મનોચેહેરનુ ખુન કરનારાઓને સરાપ તથા કડુવા દેવા લાગી. તેને ખબર નહી હતી કે તે પશંગની લાસ હતી, પણ મનોચેહેરને સમજીને તે રડવા લાગી કે—"વાહાલા બરથાર જોકે તેં મને બેવફા ગણી હતી તોપણ મારો સઘલો પીઆર તું ઉપર હતો! પણ હવે જારે તું મુવોછે તારે હું જીવીને શું કરશ."

ગોલશેહેર છોકરાના લેબાસમાં બેસીને આ રીતનો ગમ કરતી હતી તેવામાં મદાએનનો એલચી તાંહાં આવી પુગો.

દુનીઆંનો મુસાફર.

પત્ર ૧૫

પીઆરાં બેહેન,

જેમ ઈંગલંડ તેમજ સકાટલંડ, જાંહાંનો હેવાલ હાલ હું લખું છુંઉ, તે ઘણાક પરખેઆત સાહેરોની જનમ ભુમીછે. ઊપલું ચીતર એવા એક કવેશવર અથવા સાહેરનુંછે. તેઓ પોતાના દેશ તરફ ચોકસ કાંમ બજાવી ગએઆછે અને ઈંગરેજી ભાશા જે આજે આટલી બધી માતબર અને મોતેબર ગણાએછે તેને તેવી સમપુરણ હાલત ઊપર લાવવામાં એ કવીરાજોએ સઊથી મોટો ભાગ લીધોછે. એવા જે પનોતા પુતો સકાટલંડમાં નામ મેલવી ગએઆછે તેઓમાં બરનસ, કેમપબેલ અને હાગ નામના કવીઓ ઘણા નામીચાછે અને સર વાલટર સકાટ નામનો એક સાહેર જેણે પોતાની સાહેરી ભરેલી ચોપડીઓ છાપવા પછે નાણાનું ઘણું મોટું દેવું અદા કરેલું કેહેવાએછે તે માહા પુરૂશની જનમભુમી દાખલ પણ સકાટલંડ દેશ મગરૂરછે.

કદાચ તમે કેહેશો કે મારી મુસાફરીના બેઆન સાથ ઊપલી બાબદને કાંઈ સંબંધ નથી, પણ બેહેન તેના ખોલાસાને માટે મારે જણાવવું જોઈએછે કે ઊપલા વીચારો સકાટલંડ દેશના માહેલા બાગો ખાતે ફરવા પછે મારા મનમા ઊતપંત થએઆછે. ખરેખર એ દેશનો કેટલોક ભાગ એવોતો રસીલો અને નાદર છે, કુદરતની કલમે તાંહાંના એક કરતાં એક સરસ દેખાવો ચીતારવામાં એવીતો કારીગરી બતાવીછે કે તેવી જગામાં સાહેરોને પોતાની મનશકતી ખીલવવાને પુરતું ખેતર મલે તેની કાંઈ નવાઈ નથી. પાંણીના

મોટા સરોવરો લીલોતરી ભરેલી જમીન ઊપર ચાદર ની મીસાલે ઘણા વીસતાર સુધી પંથરાઈ રહેઆછે, અને સકાટલંડનો એવો દરેક સરોવર ચોકસ રચણા ધરાવેછે. તેઓની આસપાસના પાહાડો અને તેમની પાછલનો દુરનો દેખાવ આંખને ઠંડક આપેછે, અને અગત કરીને લોકલોમંડ નામના સરોવર તરફ ઘણા મુસાફરો આવી જાએછે. તે ઊપરાંત સકાટલંડમાં બીજા કુદરતી તલેસમાંતોછે. જેમકે કલાઈડ અને ફેએ અરસ નદીના ધોધ જોવાલાએકછે. એમાંનો છેલો ધોધ વરસાદના દાહાડા ડુંગરની એક સાંકડી ફાટને રસતે ૨૦૦ ફીટની ઊંચાઈએથી જોસમા પડેછે અને તે રલીઆંમણું દીસેછે. વલી "સટાફનું ટાપુ" તથા "ફીંગાલના ગોફા" માં કુદરતી હાથથી ખડક ગધે હારેદાર થાંભ થએઆછે અને છેલા ગોફામાં જારે દરીઆના મોજા વેહેછે તારે એવો અવાજ થાએછે કે તેને કેટલાકો "ગાએણનો ગોફો" કરી પણ કેહેછે. મારી કેહેવાની મતલબ એછે કે આવાં એક દેશમાં જારે કેલવણી ફેલાવો પાંમેલી હોએ તારે સાહેરો પોતાની શકતીને સઊથી સરસ રીતે નહી કાંએ દેખાડે? કેમકે તેઓને એકાંત જગા અને કુદરતની રચણા (ઊપલા ચીતરમાં દેખાડીઊંછે તેમ) ઘણું મન ભાવતુંછે.

સકાટલંડના લોકોની કેલવણી વીશે બોલતાં તાંહાં ને સંબંધી જે ગોઠવણો કીધેલીછે તેનો થોડોક હેવાલ આપું છેઊં. હીંઆં પાંચ મોટાં શેહેરોમાં પાંચ "ઈઊનીવરસીટી" અથવા મોટી મદરેસાઓ કાહાડેલી છે, જાંહાં ઘણાજ વીદવાન ઊસતાદો જુદી જુદી બાબદો શીખાડવાને રાખેલાછે. તે મદરેસામાં શીખનારાઓને ઘણી ચહડતે દરજેની કેલવણી આપવામાં આવેછે, અને તેઓને ચહડતી પદવીઓ મલેછે, જે પદવીઓ તેઓના નામ સાથ હમેસાં જોડાએછે અને તે પરમાણે તેઓને પરજામાં માન મલેછે. પણ આ ચહડતી કેલવણી ઊપરાંત પરજાનાં તમામ લોકોને સાધારણ ગનેઆન મલે એટલા માટે રાજની તરફથી એવો કાએદો કીધેલોછે કે દરએક જમીનદારે પોતાના પરાંતમાં એકેક ઈસકુલ કાહાડવી અને તેમાં પોતાને ખરચે શીખસક રાખવો. તે સાથે વલી દરએક ગાંમના કોટવાલને એકેક ચહડતી શાલા કાહાડવાની રાજનો કાએદો ફરજ પાડેછે. સકાટલંડના લોકોની વસતી તપાસતાં તાંહાં ગરીબ માણસોને કેલવણી આપવાને જેટલાં ખધાં ખાતાંછે તેટલાં ઈંગલંડમાં પણ નહી હશે. એ કેલવણી ખાતાંઓમાંના કેટલાંક ધરમની કેલવણી આપવાનાજછે. સકાટ લોકો ધરમ ઊપર અતીઘણા મુસતછે અને દુનીઆંના જુદા જુદા ભાગો ઊપર ખરીસતી ધરમના ફેલાવાને માટે પાદરીઓ મોકલવાનો જે મોટો ખરચ ચાલેછે તેમાં વધતો ભાગ સકાટલંડ લીએછે.

જેમ કેલવણીનો તેમ બીજી બધી બાબદનો હીંઆં સારો બંદોબસતછે. દાખલા તરીકે ખેતીવાડી લઈએ. સકાટલંડની જે જગાઓ ખેતીવાડીને લાએકછે તેમાં સુધરેલી કલા તથા સાંચાઓથી ખેતીવાડી ચાલેછે. અલબતાં ને ખરચનું કાંમછે પણ એ ખેતરના ધણીઓ તે ખરચ આપવાને સાંમરથવાનછે. તે "લારડ" અને "અરલ" સરખાઓના ખેતર હોએછે. "લારડ" અને "અરલ" એ ચોકસ ઊમરાવોના ખેતાબછે. એ ખેતાબો લાએક માણસોને કાંઈ સારા ગુણ અથવા ભલાં કાંમોના બદલામાં રાજની તરફથી મલેછે. એ ખેતાબ વંઊસપરમપરા મલેછે, અને તે ખેતાબ ધરાવનારાઓ જેમ ઘણા માતબર તેમજ ઘણા શીખેલા અને રાજ દરબારે બેસનારા હોએછે. તેઓ મોટી મોટી ૫૦ થી ૫૦૦૦ એકર સુધીની જમીનોને પોતાની મીલકત દાખલ રાખીને તે ઊપર ખેતીવાડી કરાવેછે અને એ રીતે પોતે તથા દેશને આબાદાંની ઊપર લાવી શકેછે. સકાટલંડમાં

એવા આસરે ૮૦૦૦ જમીનદારોછે. ખેતરો ઊપરાંત સકાટલંડમાં કેટલાંક મોટાં જંગલોછે, અને ઘણીક ખાલી જગા શેકારને માટે રાખેલીછે જાંહાં મુખીઅ કરીને આ જાતના હરણની વસતી શેકારીઓની ગમત અને શોખને ખાતર વસાવેલી હોએછે.

કારખાંના અને વેપારની બાબદમાં સકાટલંડ ઈંગલંડ કરતાં ઊતરતુંછે. એડીનબરો શેહેર સકાટલંડનું પાએતખતછે. ગલાસગો નામનું શેહેર, જેમાં ચાર લાખ માણસોની વસતીછે તથા પેસલી નામના શેહેરમાં દર વરસે પાંચ કરોડ રૂપીઆના રૂની વણત થાએછે. હારવીક અને આબરડીન નામના શેહેરો ઊંનના કારખાંનાઓને માટે પરખીઆતછે; મીડલોદીઅન અને ફાઈફ ખાતે કાગલના નામીચાં કારખાંનાંછે. લીંનાર

ક શેહેર લોહોડાંનાં સાંચાઓ બનાવવાની મુખીઅ જગા છે અને કલાઈડ ખાતેની લોહોડાંનાં વાંહાંણો બાંધવાની કેટલીક ગોદીઓ ઘણી નાંમીચીછે. એક બીનાં જાં ણવા જોગછે. ઈંગલંડનાં લોકોમાં વાઈન, એલ, તથા બીર દારૂનો સારો ખપછે. પણ આખાં સકાટલં ડમાં જે પીઠાં ઈઆ પોહાંચખાનાં જોશો તાંહાં વીશકી નાંમનોજ દારૂ મલવાનો અને તેથી ઈંગલંડનાં રેહેવાસીઓને કેટલીકવાર પોતાના ગાંમનો દારૂ મેલવતાં મુસ કેલ પડેછે. સકાટલંડમાં દર વરસે ૬૦ લાખ ગેઆલન વીશકી દારૂ બનેછે! હીઆં હું સકાટલંડનાં હેવાલને બંધ કરૂં છઊં.

આએરલાંડનું ટાપુ સકાટલંડની પડોસમાંજ આવીઊંછે અને તે પણ ઈંગલંડની રાંણીનાં તાબા માંછે. ઈંગલંડ અને સકાટલંડ સાથે મલવાથી એક ટાપુ થાએછે, જેનું એક નાંમ ગરેટ બરીટનછે તથા આએરલાંડ એક નાંહાંનાં સમુદરથી છુટું પડીઊંછે, તે સુધાં વેલાતનું રાજ કેહેવાએછે. એ સમુદરનુ નાંમ "આઈરીશ ચાંનલ" કરીનેછે; તે આએરલાંડની ઊગમણ દસાએછે તથા તેનો બાકીનો ભાગ આટલાંનટીક માહાસાગરે કરી ઘોવાએછે. એ ટાપુ ૩૦૦ માઈલ લાંબું અને ૨૦૦ માઈલ પોહોલુંછે. સને ૧૮૫૧ ની ગણતરી પરમાંણે આએરલાંડમાં ૧૦૪૭૭૩૫ ઘરો મધે ૩૧૭૬૭૨૭ મરદો તથા ૩૩૭૯૦૬૯ ઓરતોની વસતી હતી.

આએરલાંડની જંમીન સકાટલંડનાં જેવી ઘણી પાહાડી અને કઢંગી નથી. તેમાં થોડાક પાહાડોછે, પણ તે નાંહાંનાં અને થોડા વીસતારનાંછે. હીઆંની હવા સીતલ અને મંનપસંદછે. તેની જમીન ઘણી ફલવંતછે. પાહાડો ઊપર પણ ખેતીવાદી ચાલેછે. ૩ લાખથી વધારે એકર જમીન ઊપર પુશકલ પાક થાએછે. જમીનની ભીતરમાંથી સંગેમરમર અને બીજા ફતરો, સલેટ,,મટોડી, કોલસા અને થોડુંક જહવેરાત મલેછે. આએરલાંડમાં ધાતુઓનો સઊથી વધતાંમાં વધતો જથો લોહોડાંનોછે. તેથી ઊતરતો ભાગ સીસાંનો અને થોડી થોડી સુનાં તથા રૂપાંની ખાંનોનો જોવામાં આવેછે. આએરલાંડમાં ઘરઘતુ ઢોરોની સારી વસતીછે. પણ જંગલી પરાંણીઓ નાંમે નાબુદ થએ આંછે. કોહોલું અથવા શીઆલ જે કોઈ કોઈ ઠેકાં

ણે મલેછે, તેથી ચહડતે દરજેનાં જંગલી તથા માસ ખાનારાં ઢોરોની અગાઊ એ ટાપુમાં વસતી હતી તે એટલા સુધી કે હાથી સરખાં પરાંણીઓની પણ તાંહાં હસતી ધારવામાં આવેછે. વખતનાં દોર સાથ તેઓ નાંબુદ થએઆંછે અને સાંપની જાત વટીક હીઆં ઘણી કમછે.

આએરલાંડનાં લોકોની હાલત કાંઈ ઘણી સારી નથી. હીંઆં પણ રૂનાં, કાચ બનાવવાનાં, રેસમ વણવાનાં અને બીજાં થોડાંક કારખાંનાંછે તથા ઈંગલંડ અને બીજાં દેશો સાથ થોડો ઘણો વેપાર ચાલેછે. પણ લોકોની સથીતી આબાદાંનીથી વેગલીછે. પરજાનો મુખીઅ ભાગ ખેતીવાદી ઊપર આધાર રાખેછે, પણ તે ખેતીવાદી ઘણી હલકી કીસમનીછે. ખેતરો ઘણાં નાંહાંનાં અને જમીન થોડા થોડા કટકાઓમાં વેંહેંચાએલીછે. ખેતીવાડીનાં હથીઆરોબી જેવાં તેવાં ચાલેછે. આઈરીસ લોકોનો મુખીઅ ખોરાક પટેટાછે અથવા જો એમ કહીએ કે તેઓ પટેટા ખાઈને જીવેછેતો તે ખરી વાતછે; કેમકે જારે એ પાક ખરાબ થાએછે તારે આ ટાપુમાં મોટો દુકાલ પડેછે અને ઘણા માણસો મરણ પાંમેછે. કેલવણીમાં તેઓ ઘણાં પછાતછે અને તેથી તેઓ

વેહેમી, ફીતુરી અને કજીઆખોરછે. આ એક કજીઆખોર સ્ત્રીનું ચીતરછે અને એવી મેહેનતુ પણ આકલી અને અગનાંન ઓરતો તેમજ થોડી સુઘરાઈ ધરાવનારા મરદો આઈરીશ કબીલાઓમાંથી મલી આવેછે. અલબતાં આ લોકો વાંચવા લખતાં શીખેલાછે પણ તેમાં કાંઈ કેલવણી આવી ચુકી નથી. આઈરીશો ઈંગલંડનાં લોકોથી જુદી રીતે ધરમ પાલેછે. તે ખરીસતી ધરમજછે

પણ ફરક એછે કે આઈરીશો રોમ શેહરનાં પોપ નાં
મનાં વડા ધરમગુરૂને તાબેછે, જેઓ આગલા વખત
થી ધરમને બાંહાંને લોકો ઊપર મોટો દોર ચલાવતાં
આવીઆછે. ઈંગલંડનાં રેહવાસીઓ તે ધરમગુરૂના
જુલમમાંથી છુટા થએઆછે, પણ આઈરીસો હજુર
તેમાં રહેલાછે અને ઘણી વેહમ બરેલી કીરીઆઓ
થી પોતાનાં પેગાંમબરની માંણતા કરેછે.

હવે બેહેન, વેલાત ખાતેની મારી મુસાફરી મેં
પુરી કીધાથી ઈંગલંડ પાછો જઈ ઈઊરોપખંડ તરફ
હું ફરવા નીકલનાર છઊં, માટે આવતાં કાગજમાં
હાલૂંડ દેશનું થોડું બેઆંન તમોને લખી જણાવશ.
તેટલાં નાંહાંનાં ભાઈની રમુજને ખાતર આ કાગજને
છેડે એક ગરીબ ખેડુતની બાએડી પોતાનાં ધણીનાં ઢો
રનો ઊપીઓગ કેમ કરેછે તેનું એક નાહાનું ચીતર
ભેટ કરવાની રજા લઊ છઊં, એજ અરજ.

હું છઊં તમારો
વાહાલો ભાઈ.

શરીરમાંના કીડાઓ—વારાનું દરદ.

માણસના બદનમાં રેહઠાંણ કરનારા કરમની
જાતના કીડાઓનું તથા તેઓથી થતાં દુખનું કેટલુક
બેઆન હમે ગઈ વેલા આપીઊં હતું. હાલ વારાના
દરદ ઊપર ધેઆંન પોંહાંચાડીએ છઈએ. કેટલીક વાં
ચનારી બાંનુઓ જાણતી હશે કે જેને આપણા લોકો
વારો કરીને કેહેછે તેબી શરીર માહેલા કીડાઓની એ
ક જાતછે. તેથી માણસને કોઈ કોઈવાર નહી ખમાએ
એવું દુખ થાએછે, પણ વઈદક શાશતરે તે દુખના કાર
ણો તથા ઊપાએઓની સારી શોધ કીધીછે.

વારાની જાતનો કીડો લાંબો, પાતલો અને ગોલ
હોએછે તથા તંબોરા ઊપરના ઘોડાના બાલ સરખો
દીસેછે. તેની લંબાઈ પાંચ અથવા છ ઈંચથી છેક દશ
અથવા બાર ફુટ ઈઆને હડીથી તરણ વાર સુધીની
હોએછે. એ કીડો ઘણું કરીને માણસના નીચલા ભા
ગ જેવાકે પગ, ગુંતી અથવા જાંગમાં રેહેથાન કરેછે,
પણ કોઈવાર ખાનગી ભાગો આગલ, પેટની તરફ,
હાથમાં, આંખની હેકલ અને બીજી જગાઓમાંથી પ
ણ નીકલેછે. કોઈ વખત તે એખલો હોએછે, પણ કો
ઈ વખત તેમનો જુખંડો થઈ રેહેછે અથવા એક પછે
એક નીકલી આવેછે. એક ડાકટર માંરૂડરીને એક પછે
એક અઠાવીસ વારા નીકલીઆ હતા.

આ કીડાઓનો ઊપદરવ મુખીઅ કરીને ગરમ
દેશમાં ઘણોછે. એશીઆ અને આફરીકાખંડોમાં વા
રાનું દરદ ઘણું સાધારણ અને શખત થઈ લાગુંછે. ગી
નીઆના કીસટા ઊપર પણ લોકોને તે હેરાણ કરેછે
અને તે ઊપરથી વારાને ઈંગરેજીમાં "ગીની વરમ"
અથવા ગીનીનો કીડો કરીને કેહેછે. કોઈવાર વારાનું
દરદ લોકોને એક વખતે થઈ આવેછે અને એ કી
ડા ઘણા જણને સાથે હેરાંણ કરેછે તેની કીમતી
નોંધો મલી આવેછે. સર જેમસ એમગરેગર મુંબઈને
લગતી કેટલીક હકીકત આપી ગએઓછે. સને ૧૭૯૯
ના સપટેમબર મહીનામાં એક (૮૬ મી) પલટણ મુંબ
ઈની બરાખમાં રહી હતી. સને ૧૮૦૦ માં ચોમાં
સું બેઠા પછે એ પલટણમાં એકાએક વારાના દરદે દે
ખાવ દીધો અને ૩૦૦ માણસો તેથી દરદી થઈ પડી
આં, તે ઊપરથી તે પલટણને મુંબઈથી બાહેર જવા
નો હોકમ થએઓ અને તેજ વરસના અકટોબર મહી
નામાં તેઓની બદલીએ એક બીજી પલટણ આવી.
આ નવાં લશકરમાં આસરે એક માસ સુધી વારાનો
એકબી દરદી નહી હતો, પણ તાર પછે તેઓ ઈજીપટ
ખાતેના કાફલા સાથે વાંહાંણે ચહડીઆં અને મુસાફ
રી કરતાં ૩૬૦ માણસોમાંથી ૧૭૯ માણસોને અચણુ
ચ વારો નીકલી આવીઓ. એઓમાંના ૧૨૪ માણ
સોને પગમાં વારો થએઓ હતો.

આ કીડાની બાબદમાં વીદવાંનો વચે હજુર ઘ
ણો વાંધોછે તોપણ એટલું શોધ થાએછે કે વારો એક
પાંણીનું જણાવરછે અને તે માણસના શરીરમાં જાએ
છે તારે દુખ દીએછે. તલાવોને તલીએ અને ગડલાં પાં
ણીમાં આ કીડો વસેછે. તેની લંબાઈ એક ઈંચનો
૬૦ મો ભાગ હોએછે ઈઆને એવા ૬૦ કીડાઓને
એકઠા મેલીએનો એક ઈંચ થાએછે, પણ તે શરીરમાં
દાખલ થવા પછે વધેછે અને ઊપર કહેલું તેટલાં મોટાં
કદનો થાએછે. એ કીડાઓ કાંઈ એખલા મોહાડાં વા
ટેજ શરીરમાં જતા નથી. ચાંમડીના જેબી ભાગને તે

લાગેછે તે ભાગ તરફ ચાંમડીમાં આંધરૂં પાડીને તે અંદર દાખલ થાએછે, જાંહાં તે લાંબો વખત સુધી પડી રેહેછે અને કોઈવાર ઈંડાં મેલેછે તથા પોતાની વસતીને વધારેછે. એની એક સાબેતી એછે કે કેટલાક પાંણી ભરનારાઓ જેઓ ઊંઘાડે શરીરે બરદા ઊપર પાંણીના હાંડા રાખેછે તેઓનાં બરદામાંથી ઘણીવાર વારો નીકલેછે.

ચાંમડીની તલે રેહેઠાંણ કીધા પછે વારો કાંઈ તરત દુખ દેતો નથી. તેથી કરીને જેનાં શરીરમાં તે પેવસ્ત થએઓ હોએ તે તે વખતે જાણતો નથી કે માંરાં દીલમાં એક હલકો કીડો દાખલ થએઓછે. પણ તેને છથી બાર મહીનાં ગુજરવા પછે તેની નીશાંણ દેખાએછે, અને તારે વારાની હસતીની ખબર પડેછે. તેનાં આ ગુણને લીધે કોઈ કોઈ ઈંગરેજો અને બીજાઓ જે આ દેશમાં આવેછે તેઓ પોતાનાં શરીરમાં એમનાં એમ કીડાઓ રાખીને પોતાને વતન જાએછે અને તાંહાં પછે તે નીકલી આવેછે. ડાંમપીઅર નાંમના નાંમીચા મુસાફરને એક જગોએ વારો લાગા પછે હરબાં વરસે બીજી જગામાં તે હેરાંણ થએઓ હતો.

આ દરદની નીશાંણો ઊપરથી વઈદો પારખી શકેછે કે વારોછે કે નહી. જે ભાગમાં એ કીડો વધીને મોટો થએઓ હોએ, તે ભાગમાં કીડ લાગેછે. ચાંમડીની અંદર કાંઈ ચાલતું હોએ એવું જણાંએછે. તેને કેટલોક વખત પછે તાંહાં એક ઘડ અથવા ગુમડાં સરખું દરદ થાએછે, જેમાં એક મોહોડું બનેછે અને તે વારે આ કીડો પોતાનું માંથું બાહેર કાહાડેછે. એટલા વખતમાં તાવ આવેછે અને બીજી પીડાકારી થાએછે.

વારાનાં દરદનો વઈદ જે મુખીઅ ઊપાએ કરેછે તે તેને બાહેર ખેંચી કાહાડવાનોછે. એ કીડાને બાહેર કાહાડતાં પુશકલ સંભાલ અને મેહેનત લેવી પડેછે. કીડાનો જે છેડો બાહેર આવીઓ હોએ, તે પાછો અંદર નહી જાએ અથવા તુટી નહી જાએ એટલા માંટે તે છેડાને એક સોટી ઈઆ બીજી વલગી રેહે એવી આગરી સાથ વીટાલવામાં આવેછે અને તેની ઊપર પાટો બાંધી લીએછે. કેહેછે કે જારે તે તુટી જાએછે તારે દરદીને વધારે હેરાંણ થવું પડેછે, પણ જો સંભાલથી ખેંચવામાં આવેતો તે બધી વખત તુટી જતો નથી. કોઈ સેહેલી જગામાં જો વારો નીકલી આ હોએતો તે એકજ વખતમાં ખેંચાઈ આવેછે, પણ કેટલીકવાર દાહાડાનાં દાહાડા લાગેછે.

આ દરદ ગમે એવું કંટાલા અથવા કમકમાટ ભરેલુંછે તોપણ તેની ઊપર મુજબ થોડી હકીકત જાંણવાથી શએદો થાએછે. તેમાંથી ખોદાતાલાની બોહોલી કુદરતનો આપણને ખેઆલ આવેછે, પણ તે બીનાં કરતાં તેમાંથી આપણને પોતાને સંભાલ લેવાનું જે બની આવેછે તે આ દરદ સંબંધી ગનેઆંનનો સૌથી મોટો શએદોછે. વારાનાં દરદનુ જે ટુક બેઆંન હમે ઊપર કીધુંછે તે વાંચતાંજ ચતુર વાંચનાંરી ચેતી જશે કે શરીરનો જો ઘટતો સંભાલ લેવામાં આવેતો વારો કવચીતજ થાએ. આપણે જોએછે કે તેની ઊતપંતી ઘણુ કરીને પાંણીમાંછે, અને વલી તે ચાંમડીને રસતે શરીરમાં જાએછે. માંટે પાંણી પીતાં અને વાપરતાં બહુ સંભાલ લેવો ઘટેછે. ગલીચી વારાનાં દરદને એક મોટું કારણ આપેછે અને હમે દલગીર છઈએ કે આપણાં ઘણાં ઘરોમાં ઘટતી ચુઘડાઈ ઊપર ધેઆંન અપાતું નથી. દરરોજ જો શરીરને ધોવાની ટેવ રાખી હોએ, ચાંમડીને હમેશા સાબુ ચોરીને સાફ કીધી હોએ, પીવાનાં પાંણીને બનતાં સુધી ચોખ્ખું રાખી પીતી વખત તપાસ લેવાતી હોએતો આવા નુકસાંનકારક કીડા અથવા તેમનાં ઈંડાં દીલમાં દાખલ થાએ એ મુશકેલ વાતછે.

એક વાતમાં સાત વાત.

(ખોટી ગાલની મોટી પંચાતી.)

બેહેરાંમ બબરચીનાં બપાઈ બાઈઆઈ બેઆસી વરસની ઊમરમાં બેહેસતનસીન થએઆં. તેવણનો બધો જનમારો બેહેરાંમનાં ઘરમાં ગુજરીઓ હતો અને તેટલાં તેવણ કીપર દાહાડસો ચોવડીઆં વીટીઆં હતાં. તેવણે ઘણો વખત ગરીબાઈમાં કાહાડવા પછે બેહેરાંમે દાહાડો ફેરવી નાંખીઓ હતો. તેનાં બપાઈએ તેને પાલી પોસીને મોટો કીધો હતો અને જીંદગીના આગલા વખતમાં જો કે તેણે બબરચીનો ધંધો કીધો હતો તોપણ પાછલા વખતમાં તે આસતે આસતે વધતો ગએઓ હતો અને જારે બપાઈ ગુજરેઆં તારે તેણે સારી પુંજીવાલો થઈને એક ઘરબી બંધાવીઊં હતું.

વલી બેહસતન બાઈઆઈની બધી ઊમેદ પાર પડેલી હતી. તેવણને મરવા ગમતું નહી હતું અને તેથી જીંદગીની સારી જતન લેવાથી જે જઈફ ઊમરે તેવણ પોહોંચીઆં હતાં તે ઊમરમાં તેવણને જેટલી ભલાઈ જોવાની આશા હતી તેટલી જોઈ લીધી હતી. તેવણે પોતાનાં દીકરા તથા તેના દીકરા બેહરાંમને પર ણાવીઆ એટલુંજ નહી પણ બેહરાંમનાં બેટા બેટી આને પણ નાંહાંનાં નાંહાંનાં અદરાવી પરણાંવીને તે વણ કેહતાં તેમ "માંથા ધોઈ નાંખી હલકાં કીધાં" હ તાં. તેવણનો વેલો ઘણો મોટો હતો અને તેથી તેવ ણના મોહોતને વખતે બીછાંના આગલ નાહાના મો ટાં મલીને ઘણા જણ ફરજંદ એકઠાં થએઆં હતાં.

પોતાના બપાઈનો સઘલો ખરચ બેહરાંમે પોતા ને માંથે લીધો હતો. તે જરા કંજુસ હતો પણ આ વે વખતે લાંબો હાથ કાહાડતો હતો અને પોતાના વે હેમને લીધે લગણ તથા મરણ એ બે ટાંકણા ઊપર ધુ મ પઈસા વેરનો હતો. તેને સમજાવે એવા કોઈ સગા વાહાલા નહી હતા. માતર તેની એક બેહેનનો જમા ઈ સાવખશા છાપગર કરીને હતો. તે જરા સીખેલો અને તેથી સમજુ હતો. તે પોતાના મામા સસરાને ઘણું સમજાવતો કે મોહોત પાછલ એવો ખરચ રાખી ને ખાંણા પીણા કરવાં એ ઘણું ખોટુંછે. તે કેહતો કે "જુવો મામા મોહોત જેછે તે ગમીનો વખતછે અ ને ખાંણા પીણા જેછે તે ખુશીની નીશાનછે વાસતે એ કને વખતે બીજું કરવું બેજાછે. બીજું તમે વીચારો કે જે ખરચ થાએછે તે સઘલો ખાવાનું કરવામાં થા એછે અને મોટો ભાગ ઘરમના ઊપાધીઆઓના ગજવા માં જાએછે તેમાં શું ફાએદો ?" પણ બેહરાંમને આજે પઈસા આવીઆતો શું થએશે ? આગલતો બબરચીજ મારે "જા—જા—પોરીઆ મુગો બેસ" એ સીવાએ બી જા કીઆ જવાબ તેને આવડે ? તેણે વગર સમજે તર ણ દાહાડા ભાતી કરવામાં મોટી રકમ ખરચી નાખી.

બેહસતન બાઈઆઈની ભાતી ખાવાને સગાં વા હાલાઓની સારી સંખીઆ બેહરાંમનાં ઘરમાં ભેગી થઈ હતી. તેઓ એમ સમજતાં હતાં કે ઊઢાં માંણસ ની ભાતી તથા ચેહારમ ખાધાથી આપણાંબી આવ રદા લાંબા થાએછે. આ હસી કાહાડવા જોગ વીચાર ને લીધે ઘણાં બઈરાંઓ બેહરાંમનાં ઘરમાં ચાર દાહા ડા સુધી રહઆં હતાં. દીસના પાંઠરણુ થતું હતું અ ને રાતના ભાતી ખાધા પછે સરવે ખરકીમાં સુતાં હ તાં. તેઓમાં બેહરાંમની બાએડી તરફનાં સગાંઓ, બેહરાંમનાં ભાઈ તથા બેહનોનાં છોકરા છોકરીઓ અ ને તેઓની વેહવાંણો ઈતીઆદી હતા. સાવખશા છા પગરની માં પણ ચાર દાહાડ રહી હતી.

બાઈઆઈ ગુજરવા પછે બીજે દીને સાંજનાં બધી સોમલી કોમલીઓ ખરકીમાં ઘહુની એકકી થા લીમાંથી ઘહું ચુંટવા બેઠી બેઠી તરેહવાર વાતો કરતી હતી. બપોરનાંતો તેઓએ સારી પઠે કુટીઊં હતું અ ને તેથી કોઈનું ઘાતું બેઠેલું હતું તથા કોઈને માંથે પા તા બાંધેલા હતા. પણ વલી સાંજનાં તેઓ વચે જે વાતો ચાલતી હતી તે ગંભીરાઈની હતી અને હસ વાનીબી હતી. તાંહાં ગુજરેલાં માણસોની વાત ની કલી અને તેમાં કોલી ફુઈ બોલી કે—"હા માએ હા—બરીઓ એવો જમાનોજ ઊંધો આવીઓ. મા એ મારા બાપુજીએ નુસરેપનમાં વાંચીઊં કે હવેથી બ ધાંના રૂવાનને વેલવેલની ગાડમાં નાખીને છેક છાસતી ગમ લઈ જવાના." આ ખબર સાંભલીને તરણ ચાર જ ણ "મરેરે, મરેરે," કરવા પડીઆં અને તે ઊપરથી વા ત ઘણી વધી પડી.

કુકી કાકી—અરે માએ કાંઈ ખોદાએ ખોદાએ કરો. મુવા કેહતાતો દેવાંના પણ સુનતાબી દેવાંના !

કોલી ફુઈ—શું નહી ! ખરી વાતછે. છાપામે છપાએશ તારે કાંઈ ખોટું હોએ.

કુંવર દોસી—હા, હા, ઓજીઊં બધું ગાંમતો એ નો હાવરકુતો લઈ બેઠુંછ. કેજે મુઈ સરકારે ધારો પા ડીઓછ કે દખમાં બધાં ભાંજી નાખવાં.

મીઠી માસી—અરે તમે મરેરે કેટકના કાહાડ તા ! બીચારાં કોણ કોણ જવાન જમાનના હાડકાં ર ખડવાની વાત આવીતો.

જાઈ માસી—અરે નાંરે માંએ ! એ શી બલા ? એવું બોલતાંને ઓવારી નાંખીઆરે ગાંમનાં રૂવાંન પરથી. નાં, નાં, એમ જો હાએતો મમભઈ છોડીને નાહાસી જઈએ. પેલાં કેજે મરતાંને મારે તેમ મુવા આ મરતાંને મારવા નીકલીઆછ.

આ ઓરતોનો ઘબરાત બેહરાંમ બબરચીની બેહનની છોકરી વીરસે નરમ પાડીઓ. તે જરા સ મજુ હતી અને તેનાં સારા વીચારો ઊપરથી આવાં વેહેમી બઈરાંઓ સાથ જાજું બેલાવા તેને ગમતું ન

હી હતું. માટે તે માલા ઊપર પોતાનાં ધણીની સા થે વાતો કરતી બેઠેલી હતી અને જારે હેઠેનાં બ ઈરાંઓ આ નકાંમી કલખલ લઈ બેઠાં હતાં તારે ખ રકીમાં કાંઈ કાંમ સારૂં આવતાં દાદર ઊપરથી તેણે ઊપલી વાત સાંભલી હતી. માટે પાછી જતી જતી તે બોલી કે—"તમે લોકો એ નકાંમી ગડબડ કરોછો. મારા સાવખેશાનાં છાપાખાનાંમાંથી દરરોજ જે નીઊ સ આવેછ તેમાં મેતો કદી એવું નથી વાંચીઊં કે ર વાંનને રેલવેમાં લઈ જવાનો સરકારે હોકમ કીધો હો એ. ખરી વાતતો એછે કે મુંબઈમાં હમણાં કંઈ જગા મલતી નથી, અને તેથી ઊલટું વસતી ઘણી વધીછે— પણ જાંહાં વસતી ઘણીછે તાંહાંજ બધાં લોકોનાં મુદ ડાં દાટવાની તથા બાલવાની જગાછે, જેથી લોકોની ત નદરોસતીને ઈજા થવાને લીધે તે જગાઓને બંધ ક રવાની લોકો જારે ભલાંમણ કરેછે તારે સરકારે તે વી શે તપાસ કરવા માંડીછે. બાકી સરકારે કાંઈ તમે કે હોછ તેવો હોકમ કીધો નથી. વાત બધી એટલીછે કે મુંબઈમાં જગા મલતી નથી."

કુકી કાકી—અરે માએ જગાને વાસતેતો નહીજ બોલીએ તેનાં ઘણાં ગુણ. મુવા મારા ઘેરવાલાએ હવરી આત ખાલી કરવાની મને નોટીસ આપી તારે આખાં ગાંમમાં તવલી વલી, પણ મારે લાએક એક ઘેર ખાલી હોએરે ? તો એક ઘેર નહી મલે.

કોલી ફુઈ—અરે ખદાએ ! ઘેર બાબત હમે જેવી વેહેલા ભોગવીએછ તેવીતો મુવા દુસમનને કહીએ તું બી નાં જોતો. ઓંજણી એક નાહાલી કોઠરી, ને વેં હેંત જેટલી એક નાહાલી ખરકી. તો તેમાં જીવખાઈ હું, માએ મરે મારો સોલુ ને મારી વહુ સઊ કેમ રે હેતાં હોઈશું.

જાઈ માશી—પણ તેમાં વરી તમે મોટો હરીમ જેવો ઘેરે માંએ નહી ને બારે સમાએ નહી તેવો છ તરપલંગ ઘુસાવી મેલીઓછ કે ચાલવાની જગા નહી મલે.

કોલી ફુઈ—માએ શું કરીએ. નાહાલા ખાટ લા હોએતો સહવારનાં ઊભા કરી મેલીએ ને રાતનાં વારીને સુઈએ. પણ ઓંજીઊં મોઘવારૂં થવું મરે, તેતો કંજે મારૂં કાંમ, તારે તેને કાંઈ વેચવા જવાએછ. જી ભરાએઆ સોલુની અરધી અરધ કમાઈતો હરવા એઆ ઘેર ધણીનાં ભારાંમાં પેસી જાએછ.

મીઠી મામી—ગમે તે કરો, આજને કાલતો ઘે ર ધણીઓ કમાએઆ. કંજે દુજતું ધન તે એ જો માએ ! એક ઓરડીનાં જાંહાં ચાર રૂપીઆ હુતા તાં હાં આજે બાર બાર ને પંદર પંદર રૂપીઆ.

કુવર દાસી—પણ મમઈ કાંઈ એખલાં ઘેરનાં ભાડાંજ હોએતો તેની એક પીરા કાહાડીને મરીએ. પણ મુઈ અનીથી તે પણી સુધીની બધી ચીજ મોઘી થઈ તારે હાંજીઆ ઘેરવાલા નહી કાંએ મોઘા થાએ.

કુકી કાકી—જર ને ચાહેસો કર. એ પઈસા વાલાઓને કાંઈ લાગે નહી, પણ બીચારાં ગરીબ લોકનું મોહોતછે.

જાઈ માસી—મરેરે ! પણ હુંતો કહું કે ડાક્ટરો વટીક મોઘા થએઆ. આગલ આએ આંમલી ગા ગલનાં હોરાને અરધો રૂપીઓ આપતાં તેમાં ફેરાનુંબી તેજ ને દવાનુંબી તેજ, તો આજે નવા નવા ડાકટ રોબી નીકલીઆ તે બબે રૂપીઆ ફી લીએ ને દવાઈ નું લીએ તેતો જુદું.

ડાકટરોની વાત નીકલી કે કોલી ફુઈએ નો સોસ મુકીને અવાચૌં ખાધી. તેવણને તેઓ વીશે ઘ ણો કેરોધ હતો. તેવણનો મરનાર ધણી જારે ખ હીનાં મરજથી મરણ પાંમીઓ તારે તેવણને મોટો વીચાર એ લાગો કે ડાકટરોએ જારે તેને સારો ન હી કીધો તારે તે કાંમનાં શું. જાંણે કે એકએક આજારી માંણસ સારૂંજ થવું જોઈએ અને જાંણે કે મોહોતતો દુનીઆંમાં હોએજ નહી. બઈરાંઓનો તો ધારોજછે કે જો કોઈને ડાકટરથી સારૂં થએઊં તો ઠીક, અને નહીતો પોતાની ખાંમીપીબી જો તે દરદ દરસત નહી થએઊં, જો તે દુખ ઘણુંજ કઢંગું હોએ અથવા વધારી મેલીને પછી ડાકટરને બોલા વીઆથી તે સારૂં થવાની આશા નહી હોએ, જો ડાકટરનાં હોકમથી ઊલટા ચાલીને તેની દવાની સા થે બીજા આડા અવડા વેહેમો કીધાં હોએ, એમ કરતાં જો તેની અજલ આવીતો બસ તેઓ એકનેબી નહી પણ બધા ડાકટરોને બદનાંમ કરવાનાં. તેમ કો લી ફુઈ તથા તેની ઊપલી સહીઓને જે ગુસો હતો તે ને ખાતર તેવણ બોલીઆંકે—"અરે માએ—દરદબી બરીઆં ને ડાકટરો મુવા. હાંજીઆઓએ બધી દુની આને ખરાબે હાલ કરી નાખી. આજે ચચાર વરસ થએઆં રંડાપો સેહેવીએછ તે સાથી?"

જાઈ માસી—હું તો કેહું કે એવા આજ કાલનાં પોરીઆઓની કમાઈબી કેટલી થાએછ? જેમ ડાકટરે વધેછ તેમ દરદબી વધેછ!

કુવર દાસી—તો માએ બીજું શું? હાસટેરીઆ ને એવાં એવાં દરદ આગલ કોઈનાં સપનાંમેબી ઊતાં? એતો જમાંનો બગડીઓ ને વધારે પાપી થએઓ.

કુકી કાકી—પણ તેબી એવા એવાઓને લીધેરે માઈ, એનો અંગરેજી સીખીને બધા બગડીઆ.

કોલી ફુઇ—બેહેસતન બાઈઆઈને ડાકટરોએ કેટલાં હેરાંન કીધાં તે જોવોની. અભાગીઆઓનુ કાંઈ નહી વલે તારે જટ દઈને કેજે વારી લઈ જાવો. તો કારમખાઓને કોઈ એટલું પુછે કે દુખ તે દુખ—તેમાં એ ફાંશાં કેવાં?

મીઠી માંમી—અરે દુખનો બાપ મરે. દુખે દુખે બેજારી પાંમીએછ. હજુર આએ હારાને સાબાસની માંએ કે નાડ જોઈ એટલે તમુને ફલાંનુંછે, ફલાંનુંછે એમ કહી આપે. આએતો હાંજીઆનાં જણીઆ આવે, ઘડીઆલ કાહાડે, નાંડ જોએ—તો મુવાં ઘડીઆલમાં તે કોઈ દરદ પરખાએ? એવાં વેજાં મારીને તમુને પુછે કે શું છે—ને તમે કેહો તારે દરદ પારખે. એતે શું કાંઈ ડાકટર?

જાઈ માસી—મારા ધનજીશાને કરમ થએઆ તો માંએ પાંચ દાહાડાનાં સાત રૂપીઆનું બીલ કીધું. બાવા બેઠા જપે ને જે આવે તે ખપે.

કોલી ફુઇ—તે તાંહાંસુધી આલકાકાનાં ડગલાને પાલખીનો ખરચ કાંહાંથી નીકલે? એ ધુતારા રે માએ—ગાંમ બધાંને ધુતી વલે. કેહેતીછે કે રોગા ને પઈસા જોગા. પણ એ લોકો પઈસા ઘણા લુટેછ.

મીઠી મામી—ઓ વાએ પણ નથી કોણ લુટતું? લાકરાં વાલા જોવોની. મુવાઓએ સપ કરીને ભાવ એવા વધારી મેલીઆછ કે છાંનાં બારવાનો વખત આવીઓછ.

કુકી કાકી—પણ માએ મુવા તેબી શું મરે કે માંદા પડે? સરકારે કેજે લાકડાં કાપવાની મનાં કીધી તારે તે કીઆ ચુલામાંથી લાવે.

કોલી ફુઇ—સરકાર કાંહાં દુખની દેતી નડેછ! મુવા અંગરેજોએ આવીને બધું મોઘું કરી મેલીકોરે માંએ.

કુવર દાસી—મરેરે—કેજે કોલીને કાંને કીરા ને એક ઊઠે ને બીજી પીરા, તેમ એક પછી એક નવી પીરા નીકલીઆજ કરેછ.

જાઈ માસી—ગમે તે કરોની. પણ નુસવાલાઓતો કેજે એ મોઘવારી તે લોકોની આબાદાંનીની નીશાંનછે.

કુકી કાકી—ધરેરે એ છાપતા! મુવાં ગરીબ લોકનો મરો થાએછ ને તેમાં આબાદી કાંહાંથી આવી વારૂ?

કોલી ફુઇ—પણ માએ રોજ ઊઠીને છાપેબી શું? ગજ ગજ જેટલાં કાગળબીતો રોજ ભરવાં જોઈએ તે મુવા કાંહાંથી લાવે. આ કોઈની તારીછે, મારીછે, ફલાંનાંએ લાવરા કીધા, ફલાંણાંએ પોરી ચહડાવી, એવું એવું છાપે.

મીઠી માંમી—છાપતા તુરી પડે. "ધાંમો મુવો, કાંમો મુવો, લીલ ખોદી નાંખી આવીઆ" એવી વાતો તે લોકો પાસેછે. તે લોકો કાંઈ દીન સમજેછ કે દુનીઆં સમજેછ. ભલા કાજે ગુકણ જેટલા સીસોરીનાં પોરીઆ નીકલીઆ કે આજે એટલો બકબકારો કરવાનું બનેછ.

આ વાતતો કજીઆનું મુલ થઈ પડીઊં. સાવખશા છાપગરની માં દાદરની હેઠે બેઠેલી હતી અને ઊપલી બઈરીઓ એવું જાંણુતી હતી કે તે ઊપર પોતાની વહુ વીરલની સાથે હશે, પણ તેતો છાપખાંનાવાલાઓની ગાલ સાંભલીને લડવા નીકલી. તેને જોઈને ગાલ દેનારાંઓતો શરસ થઈ ગએઆં. "એવાએ ઓવારી નાંખુરે! લુચુ રે બોલતીઓને! છાપગરને ગાલનાં દેતાં મરેરે. તેનાંનાં પેટલાં બરેરે. મુઈઓ વીચાર કરો કોઈનાં કેવા હોવાઈ નવાઈનાં હોશે, તેને તમે સાંની ગાલો દેવોછ. રાંડોની ટકટકથી માંથુંબી દુખી આવીઊં. જરા મુગીઓ બેસો. કાતરની કાંની જબાં ચલાવેછ. ડાકટરને, પેલાંને ઓલાંને મુવા વગરતો કેહેતાં નથી. તો રાંડો તેનાંઓએ તમારો શું ગુનાહા કીધો. તમે ગાલની દેતીઓ મરે ને તમારૂ સતીઆનાશ થાએ."

આ શબદો ઊપરથી મોટી પંચાતી થઈ પડી. ઘણાં બઈરાંઓ શાવખશાની માને જોઈને દઈ ગએઆં. કોઈનું માંથુંબનું સરી ગએઊં અને કોઈનાં હાથમાંથી ઘહુંની થાલી પડી ગઈ, પણ "કોલી ફુઈ અ

ને જાઈ માસી લડવા ઊતરીઆં. તેવણે સારીપઠે જ
વાબો આપીઆ અને તેથી એટલોતો કજીઓ થઈ
પડીઓ કે દીકરા દીકરી ઊપર ઊતરી પડીઆં. આ
ઘોંગારથી શાવખશા તથા તેની બાએડી વીરલ નીચે
ઊતરી આવી. વીરલે ઊપલાં બઈરાંઓની વાતચીત
નો ઘણો ભાગતો સાંભલીઓ હતો, માટે પરથમ તેણે
સંધો કજીઓ નરમ પાડીઓ. તે એવીતો નરમાસ
વાલી હતી કે સાધારણ બઈરાંઓ તેથી ઊલટા વીચા
રો ધરાવવા છતાં તેને વજણ આંપતાં હતાં. માટે જા
રે વીરલે બધી આગ હોલવી નાંખી તારે શાવખસા
તેઓંને નીચલી શીખાંમણ દેવા બેઠી—

તમો લોકોને માંરાં માએ ગાલ દીધી તે અન
ઘટતી હતી કેમકે તમે અનજાંનપણાંને લીધે છાપખાં
નાંવાલા અને બીજાંઓને ખુરૂં બોલીઆંછો, પણ
તમે તેઓને ગાલો દીધી એબી અનઘટતુંછે. મારો
ધંધો બધો છાપાખાંનાંમાંછે અને છાપાખાંનાંવાલા
ઓને ગાલ દીધી તે મારાં માંએને મનસે મને લા
ગેછે. તોબી કાંઈ નહી. છાપાખાંના નીકલીઆ પ
છે કેટલો ફાએદો થએઓછે, લોકોનું ગનેઆંન કેટલું
વધીઊંછે, લોકોનાં વેહેમ કેટલા ઘટીઆછે તે તમે જાં
ણતાં નથી. હીઆં વેપાર ચાલીઓ, સાંચા થએઆ,
નીશાલો નીકલી, હું અને તમારા છોકરા તાંહાં
શીખીને રરતા કમાતા થએઆ, રાજનો જુલમ ટ
લીઓ, લોકો પઈસાવાલા થએઆ એ બધું જારે ની
ઊસપેપર વાલાઓએ છાપીઊં તારે બનીઊંછે. વે
લાંતમાં તેઓનેતો ઘણુંજ માંન મલેછે. તેઓ જે છા
પે તે સાચું કેહેવાએછે. જેમકે હાલની મોઘવારીમાં
લોકોની આબાદી દેખાએછે એ વાતને તમે હસી કા
હાડી પણ તે ખરી વાતછે. તમે જોવોકે હાલ ગમે એ
વી મોઘવારીછે પણ લોકોની દોલત આગલ કરતાં વ
ધારેછે કે નહી ? હવે એ દોલત કાંહાંથી આવી ? રૂ
નાં વેપારથી. રૂ કાંહાંથી આવીઓ ? ખેડુતોએ અ
નાંજ મેલીને રૂ પાકવીઓ તેથી. હવે તેમાં તેઓ ક
માએઆ અને અનાંજ ઘટીઓ માટે મોઘો થએઓ.
બીજું આગની ગાડી ઊપર ઘણા ખેડુતો વધારે કમા
ઈને લીધે મજુરીએ ગએઆ, કારખાંનાંઓમાં કાંમે
લાગા. એવાં કારણોથી મોઘવારી થઈ પણ તેઓતો
સુખી થએઆ કે નહી ? વાસ્તે વગર સમજવે છાપ
ખાંનાંવાલાઓ અથવા બીજાઓને ગાલો દેવી ઘણી
નઠારી ચાલછે. ડાકટરોને તમે ગાલ દીધી, પણ વી
ચાર કરો કે ઈસપીટાલોમાં લોકો સાજાં થાએછે તે શું
હોરાઓથી ? તેઓ પાંચ પાંચ વરસવેર શીખીઆ તે
શું નકાંમું ? તમે સરકારને ગાલ દીધી, પણ જુવો કે
જો ઈંગરેજ સરકાર આપણે માંથે નહી હોતેતો શું
ચોરો આપણાં ઘરમાં આવીને આપણને લુટી નહી
જતે ? અથવા મુસલમાંનો શું આપણને વટલાવા ન
હી આવતે ? હું દલગીર છઊં કે તમે લોકો વગર સ
મજે મોહોમાંથી શટું શટું બેહેકવાની આદત રા
ખોછો."

આ સીખાંમણથી અસર થઈ. એક વાતમાં
સાત વાત થઈ. રૂવાંન વીશે પરથમ વાત શરૂ થઈહ
તી પણ બઈરાંઓની ટેવ પરમાંણે તેમાંથી ઘણી બા
બદોની વાત નીકલી હતી, જે દરએક બાબદ અધુરી
હતી અને તેમાંથી અંતે કજીઓબી થએઓ હતો.

—॥॥—

કાલુના છટકાં.

કાલુ એક જાતની માછલીનુ નામછે. તે માછ
લી બે સકત સીપોથી ધંકાએલીછે. તે સીપો એક બી
જા ઊપર એવીતો મજબુતાઈથી બેઠેલી હોએછે કે માં
હેલુ જનાવર જેવારે તેઓને ઊગાડીને પાછી બંધ ક
રી લીએછે તેવારે તેઓની કીનારી વચે જે ચીજ
આવી હોએ તે સપડાઈ જાએછે. એવું કેહેવાએલુછે
કે એક વખતે એક માછીના જુપડાંના છાપરાં ઊપર
કેટલાંએક કાલુ પડેલાં હતાં તીઆં રાતની વેલાએ એ
ક ઊંદર જાઈ લાગો, અને પેલાં કાલુ પકડવાને તેને
પોતાનો પગ જેવો સીપોમાં ઘાલીઓ તેવીજ તેઓ
એવીતો મજબુત બંધ થાઈ ગઈ કે ઊંદરમામાનો ટાં
ટીઓ બાહેર નીકલી સકીઓ નહી તેથી તેવણ અછા
ર પછાર કરવા લાગીઆ. તેની હીલ ચાલના આવા
જથી છાપરાં તલે સુનેલાં આદમીઓ જાગી ઊઠીઆં
અને પોતાને મન સાથે સમજીઆં કે કોઈ ચોર ચોરી ક
રવાને આવીઓછે. પણ બાહેર જાઈને જોએછેતો કાલુની
સીપો વચે એક મોટો ચોર સપડાએઓછે, અને પોતા
ની જાતી ખાસીએત પરમાણે સપડાંણમાથી નાહાસી
જાવાની બેહદ કોસેસો કરેછે. એજ મુવાફેક એક વખ
તે કાલુની ઊઘાડી સીપ જાહાલવાને તરણ ઊંદરોએ
કોસેસ કીધી હતી તેવાંમાં તેઓ તરણેડ જણ પકડાઈ

ગએઆ હતા અને તેના જોરથી ભચડાઈને મરણ પાંમીઆ હતા.

અશીરાંગ અશીટાંગ નામના વાંનરો વીશે કેહે છે કે તેઓને ભાજી પાલાના ખોરાકની તંગી પડેછે તે વારે સમુદર કાંઠે જાઈને એક હીકમત વાપડીને કાલુ માછલી પકડવા જાએછે. પેહેલાં તેઓ કાલુને સોધી કાહાડેછે અને તેઓ જેવી પોતાની સીપો ઊઘાડેછે તેવાં આજ તે સીપો વચે પથર અથવા લાકડાંના કકડા ઘાલેછે કે તેથી તેઓ પાછી ધંકાઈ જાએ નહી તથા અંદરની માછલી બાહેર કાહાડી લેતાં તેઓનો હાથ અંદર ભચડાએ નહી. આ હીકમત જબડી !

નાટકો, નાટકકારો અને નાટકશાલાઓ.

નાટક, એ ખેલ કેટલીક વાંચનારી બાંનુઓએ સાંભલીઓ હશે. તેનો અરથ તથા તેની મતલબ સમજવાની ઘણી જરૂરછે. અગત કરીને હમણાં તેની સમજ આપવાનો વખતછે કેમકે આ શેહેરમાં દેસી ઓરતોને સારૂં નાટકો શરૂ થવાની નીશાંણી માલમ પડેછે. ખોદાતાલાએ એવું સરજેલુંછે કે માંણસ જાતે આ દુનીઆંની રંજ તથા મેહેનતમા ભાગ લેવા છતાં ચોકસ વખત ગમત ઈઆ મોજમા ગુજારવો. તેનો બાંધીજ ખોદાતાલાએ એવી મતલબનો બનાવી ઓછે, અને તેટલા માંટે દરએક આદમી પછે જંગલી કે સુધરેલો, મરદ કે ઓરત પોતાની ફુરસત તથા આસાએસનો વખત અનેક તહરાંની ગમતમાં ગુજારેછે. જુદી જુદી પરજાઓમાં ગમત મેલવવાની જુદી જુદી રીતીઓ હોએછે અને નાટક એ સુધરેલાં ઈઊરોપખંડમાં એક ગમતછે.

ફુરસતનો વખત ગુજારવા માંટે ખાવા પીવાથી અથવા નાચ રંગથી માતર ઈંદરીઓનો હવશ પુરો પડે તેના કરતાં મોજ મલે, જીવ ખુસી થાએ, ગનેઆંન વધે અને નીતી શીખાએ એવી ગમત જો પસંદ કરવી હોએતો તે નાટકછે. તેમાં ચોકસ આદમીઓ જુદા જુદા સોંગ કાહાડી તથા વેસ બદલીને ખેલ કરી બતાવેછે. પણ ગમત આપતાં વલી એ ખેલે ઘણી રીતે કેલવણીનું રૂપ લીધુંછે અને ઈઊરોપખંડમાં તે મધે એટલો સુધારો થએઓછે કે નાટક માંણસને સુધારવાનાં હથીઆર દાખલ ગણાંએછે.

એ ખેલ કેવા થાએછે ? તેમાં દુનીઆં મધે બનતા ખરેખરા બનાંવોને નજર સાંમુ ધરવામાં આવેછે. જાંણેકે આગલા વખતમાં એક મોટો રાજા પોતાની રઈએત ઊપર જુલમ કરતાં પોતાનો નાંસ પાંમીઓ અને ફકીરી હાલતમાં આવી ગએઓ તથા રઈએતમાંનોજ એક ગરીબ શખસ ભલી ભલાઈથી લોકો તરફથી લડીઓ માંટે રઈએતે તેને રાજા બનાંવીઓ. એ બનાવ નાટક કરનારાઓ હાલના વખતનાં લોકોની ચાંણાકને માટે કરી બતાવેછે. એક જણ રાજા થાએ; બીજી તેની રાંણીઓ થાએ. રાજા દરબાર ભરે; તેમાં તે પોતાનાં પરધાંનને રાજ સોપે અને પોતે રાંણીઓને લઈને બાંગપીચા કરે; અને અંતે તેથી રઈએત લડાઈ કરી રાજાને ગાદીએથી ઊઠાડીને નવો રાજો ઠરાવે. એ સઘલું જોવાથી હાલનાં વખતનાં માણસો કેટલાં સુધરે તે જુવો. રાજા કેવો હોએ, તે દરબાર કેમ ભરે, તેમાં કેટલો દમાંમ થાએ, પરધાંનો તેને કેમ માંન આપે એ સઘલું ઘણા અનજાંનાં લોકો જોઈ શકેછે. વલી ભલુ માણસ કેવું અને ભુંડું કેવું, તેઓ ભલાઈ કેમ અને બુરાઈ કેમ કરે, ભલાને કેવું માંન અને બુરાને કેવી સજા તે પેલા જુદા જુદા ખેલાડીઓ પોત પોતાનાં વેસમાં કરી દેખાડેછે. તે ઊપરાંત રાજાનું શેહેર જેઓએ જઈને જોઈઊં નહી હોએ તેઓ નાટકમાં તે જોએછે કાંએકે નાટક કરનારાઓ ઊપલી બાબદોજ નહી પણ રાજ અને શેહેરને પણ આપણી નજર આગલ ધરેછે અને તેમાં જારે ઊપલા સરખા બનાવો બનતા જોઈએ તારે ગોએઆ આપણ ખરેખર તે બનાવની જગામાં જઈ લાગા છઈએ એવું આપણને લાગેછે. ઊપલા રાજાનો તો માતર હમે એક દાખલો આપીઓછે. ટુકમાં કહીએછે કે જુદા જુદા સારા અને માઠા બનાવો, તેમની જગા, અને તેમને બનાવનારાઓ સુધાં આપણને બનાવી દેખાડવાની જે રમત તે નાટકછે. તેનો ખરેખરો વીચાર જોવાથી આવેછે.

આવા સરસ ખેલો અલબતાં વેલાત અને ઈઊરોપ ખંડમા થાએછે, પણ તેનો ઘણો આધાર તે ખેલ કરનારાઓ ઊપરછે. તેઓ ઘણાં કેલવાએલા અને કાબેલ હોએછે. તેઓમાં મરદો અને સ્ત્રીઓ સાથે હોએછે. ખુશી અને ગમીને વખતે કેમ બોલવું, કેવું મોહેડું તથા દેખાવ કરવો, કેવી હીલ ચાલ રાખવી તે સ

એક ખેલાડી સ્ત્રીનો તખતા ઊપર દેખાવ.

ઘણું તેઓ શીખેછે. જે શેહેર અથવા જગાને લગતો ખેલ હોએ તે કાંહાં અને કેવું હતું તેનો લોકોને ચીતાર આપવા માંટે પેહલાં તે જાણી લીએછે. લડાઈ કેમ કરવી અને મીઠાસ ભરી વાતો કેમ કરવી, પીઆર કેમ બતલાવવો અને જહનુન તથા ગુસો કેમ દેખાડવો તેની તેઓ તાલીમ લીએછે. જે લોકોને લગતો ખેલ કરવો હોએ તે લોકોનેજ પોશાક જરીનો અને સાદો તેઓ સીવરાવેછે. એ સઘલાં કાંમોને માંટે ઘણુ મોટું ગનેઆન જોઈએછે, અને તેવાં ગનેઆંન ધરાવનારાઓજ સારા નાટક કરી શકછે. લોકો તે નાટકકારોને ઘણું માન આપેછે. ઘણાં નાટકકારો ચોકસ મુદતમાં ખેલો કરીને લખો રૂપીઆ કમાઈ ગએઆછે. મુખીઅ કરીને સ્ત્રી નાટકકારો ખેલ કરતી વખતે પોતાની એટલીતો હોશીઆરી દેખાડેછે કે વારેવાર તમાસગીરો મોહી પડેછે અને તેમાંથી ને સ્ત્રીઓનાં ભાગ્એગ ઊઘડેછે. એકુએ દાખલા એવા બનીઆછે કે નાટક કરનારી સ્ત્રીઓના રૂપ, અવાજ અથવા હોશીઆરી ઊપરથી લોકો તેમને એટલું માન આપતા કે ખેલ થઈ રેહવા પછે તેમને ગાડીમાં બેસાડીને પોતાને હાથે તેને ઘર ઘસડી લઈ ગએઆ હતા. એવી એક નાટકકાર સ્ત્રીનો ચીતાર હમે પાસેનાં સફામાં આપીઓછે.

હવે નાટકશાલા એટલેજે નાટકની નીશાલ વીશે થોડું બોલીએ છઈએ. ઊપલા સુધરેલા દેશોમાં નાટક લખનારા તથા કરનારા નામીચા માંણસોછે, પણ તે સાથે નાટક કરવાની જગાઓ પણ નાંદરછે. એ જગાઓ ઊપર એક ખેલની ખુબીનો ઘણો આધારછે. ને બાહેરથી અને અંદરથી સઊથી સરસ મેહેલનાં જેવા હોએછે. તેમાં લોકોને વાસતે ગોલ ઘેરાવામાં બેઠકો કીધેલી હોએછે તથા નાટક બધાંને દેખાએ એવી જગામાં થાએછે. તે જગા ઘણીજ મોટી હોએછે. તેમાં ખેલાડીઓની પુરતી સગવડ કીધેલી હોએછે. તેમાં જુદાં જુદાં શેહેરો અને દેખાવોના ચીતારેલા પરદા કીધેલા હોએછે, જે ચોકસ જગાનાં ખેલને વખતે આગલ ધરવામાં આવેછે. તેમાં સાંચાઓ પણ હોએછે જેથી જરૂર પડેતો નાટક કરનારાઓ આગલ ગાજવીજનાં તોફાણો થાએછે, તેમાં વાંહાણો ભાગેછે, તેમાં પરીઓ ઊડેછે, તેમાં લોકો બચી જાએછે, પછે લડાઈઓ થાએછે, અને એ ન્વીનાંએ મોટા મોટા બનાવો આપણી આંખ આગલ એવી રીતે બનેછે કે પુશકલ મોજ સાથે ગનેઆંન મલેછે.

ખરા નાટકો જોવા હોએતો વેલાતમાં જોવાશે. મુંબઈમાં એક નાટકશાલાછે. પણ તેની તથા તેમાના નાટકોની હાલત ઘણીજ માઠીછે. એટલેજે ઊપર મુજબ કાંઈ નાંમીચા દેખાવો કે નામીચા ખેલાડીઓ આપણને ગમત આપતા નથી. હીઆં કાંઈ ઘણાં સરસ ખેલ થતા નથી, પણ "નહી મામાનાં કાણાંમામા ઠીક" તેમ કાંઈજ નહી થાએ અને આપણી બાનુઓ તારી મારીમાં તથા મરદો ખરાબ મોજ મજાહમાં વખત કાહાડે તે કરતાં જરારતી નાટકો થાએ તે ભલા. હીઆં કોઈવાર જરા સારા નાટકો થાએછે અને તે પોતે અથવા પોતાનાં ધણીઓની સાથે જોવા જવાની આપણી બાનુઓએ શરમ રાખવી નહી જોઈએ.

લુકરીશીઆ અને મારગરેટ— બે કવી બેહેનો.

આ બે બેહેનો અમેરીકામા પલાટસબરગ ખાતે ઓલીવર ડેવીડસન નામના એક ગરહસથની દીકરીઓ હતી. એ બેહેનોનો હેવાલ આજ સુધી વાચનારી આલમને અચરતીમા નાંખેછે. તેઓને લગતી ઘણી અજાએબ જેવી બીના એછે કે તેઓને ઘણી નાંહાંની ઉમરમાથી વાંચવા લખવાનો શોખ હતો, અને જારે બાંહે ઉંચી કરી રમવા ઉતરવાનો વખત તારે તે બંને જણીઓએ સારી કવીતાઓ જોડવા તથા લખવાના અચરતી ઉપજાવનારા દાખલાઓ આપીઆછે. જોકે એ બે બેહેનો એક પછે એક જીવી હતી તોપણ વડીના ખવાસ નાંહાંનીએ એવી રીતે પકડી લીધા હતા કે તેનામા કોઈ ફરેસતાથી બસારત થઈ હશે એવું કદાચ અગનાન માણસો વીચારીબી શકે

પેહેલી છોકરી લુકરીશીઆ સને ૧૮૦૮ માં જનમી હતી પણ તે વડી નહી હતી. લુકરીશના જનમને વખતે તેની બીજી બેહેનો મોટી હતી. આઠ વરસમા લુકરીશીઆને વાંચતાં આવડીઉં પણ તે વખતે તે લખી જાણતી નહી હતી. એક દાહાડે તેની માંની ટેબલ ઉપરથી એકદમ કાગજના બે ડજણ તાવ ગેપ થએલા માલુમ પડીઆ અને પરપુછ કરતાં લુકરીશીઆએ ધ્રુજતાં ધ્રુજતાં જવાબ દીધો કે "માં તે કાગજતો મેં વાપરીઆછે." લુકરીશીઆને લખતાં તો આવડતું નહી હતુ અને ચોવીસ કાગજોનો એક કુવેર નું તેણે શું કીધુ ! તે વીશે અચરત થઇને તેની માએ તે કાગજ જોવા માંગીઆં અને જારે લુકરીશીઆએ પોતાનાં કાંમને અનઘટતું ગણીને બીહીતાં બીહીતાં તે કાગજ લાવી આપીઆં તારે તે દરએક તાવની એક બાજુ ઉપર કોઈ જાણીતી પદારથનું અધુરું ચીતર તથા બીજી બાજુએ આડા

અવડા અખેરે લખેલા જોઈને તે અતીશએ ખુશીમાં આ
વી ગઈ. તે દાહાડેથી લુકરીશીઆની કુદરતી શકતી વધારે
જાંણમાં આવી.

શું વાંચનાર માંનશે કે જારે આ છોકરીની ઉમર માં
તર બાર વરસની હતી તારથી તેણે પોતાની ઈંગરેજી ભાશા
માં કવીતાઓ બનાવવાનું શરૂ કીધું હતું ! પેહેલ વેહેલી ક
વીતા તેણે એક વાસણ વીશે જોડી હતી, અને પછે પોતાની
માં જે બીછાના ઉપર હતી તેને બતાવા આવી. પોતાની
દીકરીની ચાલાકીનો આ નમુનો જોઈ તેણે એવોતો હરખ
દેખાડીઓ કે તેથી લુકરીસીઆની છાતી ધકધકી રહી અ
ને તેણે જલદીથી પાછી જઈને પોતાનું કામ થોડા વખતમાં
પુરૂ કીધું. જારે તે પુરૂ થએઉં તારે માએ તેને પોતાની છા
તામાં જોસથી દાબી, જે વખતે તેની આંખમાંથી ખરા શંતો
શનાં આંસુ નીકલીઆં અને મારૂ કાંમ મારી માને પસંદ છે
એવું જોઈને લુકરીશીઆને લખવા ઉપર વધારે ધેઆન આ
પવાની ઉલટ થઈ. આ વાત ઈઆદ રાખવી કે લુકરીશી
આ અને તેની બેહેન મારગરેટનો સવભાવ તેમની માની મા
ફક એવો હતો કે ખુશી ઈઆ ગમીમાં તેઓ જલદીથી ગર
ક થઈ શકતાં હતા. તેથીજ તેઓને લખવાનો ઈઆ વાચ
વાનો ગોએઆ અચબુચો પવન થઈ આવતો હતો.

તેર વરસની વએ પુગા પછે લુકરીસીઆને કવીતા જો
ડવાનો ગોએઆ હવસ થઈ લાગો. તેના મનમાથી વીચા
રો એટલીતો ઉતાવલે દોડતા હતા કે તે લખવાની આગમ
ચ કોઈવાર તેમને ભુલી જતી હતી અને વારેવાર કેહેતી હ
તી કે "ખોદાએ મને જલદી લખવા માટે હાથની બે જોડ
આપી હતેતો સારૂં !" અંટલે જોકે તે એક ડાહી દોહોરી
મઈરી હતી તોપણ કદે અને સવભાવેતો એક બાલક હતું.
તે બચાની પેઠે હસતી, બોલતી હતી. તે છતાં વીદીઆ અ
ભીઆસને લીધે ખાણા પીણા અથવા નાચ રંગની મોજ
તેણે પડતી મેલી હતી. "બાલ" નામનો જે નાચ ઘણો
સાધારણછે, તેબી તેણે કદી જોએઓ નહી હતો. તેથી તે
ની માએ એક વખત તેને પોતાની સાથે તાંહાં લઈ જવાનું
ઠરાવીઉં. આ ખબર સાંભલી બાલક લુકરીશીઆ પેહેલાંતો
મોટી ખુશીમાં આવીને બોલી કે "અરે વા ! ઘણું મજાનું
થશે. હું બાલમા જવાની ! અરે વા વા !" એ રીતે થો
ડોવાર ખુશીમાં આવીને પછે તે વાંચવા બેઠી અને રાતના
વખત થઈ ગએઓ તોપણ લુકરીશીઆ તઈઆર નહી થવા
થી તેની માં તેને થપકો આપવા ગઈ પણ જોએછેતો નાચ
માં જવાનું તદન ભુલી ગઈ અને પોતાની નાહાની ટેબલ
ઉપર દુનીઆંની મોજ મજાહ ઉપર એક કવીતા લખતી બે
ઠેલી હતી!

સને ૧૮૨૩ માં લુકરીશીઆની બેહેન મારગરેટનો
જનમ થએઓ. તેથી લુકરીસના મનમા એટલા બધા ન
વા જુસાઓ પેદા થએઆ કે તેજ દાહાડે પોતાની નવી બે
હેનની મુબારકબાદીમા તેણે એક કવીતા જોડી જેનો તરજુ
મો હેઠલ આપીઓછે.

"મીઠાં બાલ ! હું આશા નથી રાખી શકતી કે સરવે આદ
મજાતને અસલી વખતથી જે ઠંકટો લખી આપેલાછે તેમાંથી તું છુ
ટી થશે; પણ ખોદા તુને એવી શકતી મેલે કે ધીરજથી તું તેવા દર
એક ઠંકટને ખમે.

"તે તોફાની જખતમાં આશા તુને પોતાનું લંગર આપે અ
ને પોતાના ફરેસ્તા રૂપી આકારથી તારે માથે ટીગાઈ રેહે. મીઠી
શખાવત, જે સદા સુલેહ બોયેછે તે આ તોફાનના કાંણમાં કેહેકે
બંધ થા !

"અને ખોદા કરેને ધરમ, જે બેહેસ્તનું વાહાલું બચુ છે તે
આ દુનીઆંના દુખ અને જંજાલ ઉપર તુને હસતાં શીખવે, તથા
તુને આ દુખી દુનીઆંની બાહેર ઊંચા આકાશ તરફ જોતાં શીખ
વે કે જાંહાથી હમેશ દએઆ વેહેછે.

"છેલે જારે તુ આ દુખના સાગરમાંથી છુટે તથા જારે મોહો
તનો કાલો પરડો પડે તારે તારૂં રૂહ આ માટીના રેહેઠાણને જલદી
થી છોડે અને તારા ખોદાની છાતી સાથ દબાએ !"

તેર વરસના કેટલાં બચાં આવા નાદર વીચારો આ
પે ! લુકરીશીઆને લખવા વાંચવા ઉપરાંત તરીજો હવસ
મા બાપ તરફના પીઆરનો હતો. મારગરેટનો જનમ થ
વા પછે તે તથા તેની મા બંને જણ આજારી પડીઆં અને
તે વખતે લુકરીશીઆએ ચોપડી તથા કાગજને એક કોરે મે
લીને રાત દાહાડો મા તથા બેહેનની ચાકરી કીધી એટલુંજ
નહી પણ પોતાના બાપને મુખીઅ દીલાસો દેનારી થઈ પ
ડી. પણ એ રીતે કલમ કે ચોપડી હાથમાથી મેલતાં તેને
ખોદા ઈઆદ આવતો અને જારે તે પોતાના અભીઆસથી
ઘણુ સુધી દુર રહી તારે છાંનીમાંની રડવા લાગી. એક દાહા
ડે તેની માએ તેને તેવી હાલતમાં પકડી કાહાડી તથા કારણ
પુછીઉં અને તેણે સંધું કબુલ કીધાથી લુકરીસને પાછો અ
ભીઆસ ચલાવાની રજા મલી. તેની પંદર વરસની વએ
માંતો તેને જુદો ઓરડો કરી આપવાની ફરજ પડી. કોઈ
વાર તેમાં તે એકેક પખવાડીઉં સુધી એખલી રેહેતી હતી,
ખાવા પીવા બાહેરબી આવતી નહી હતી. અને કોઈવાર
તેની મા જઈ લાગતી તો જોતી કે તેનું ભોણું તાહાડું પડતું
અને લુકરીસ લખવાથી ઉઠતી નહી હતી. એવી મેહેનતે તેણે
બીજી કવીતાઓ સાથે અમીરખાન નામની એક શુંદર કવીતા
પોતાને પંદરમે વરસે પુરી કીધી. આ કવીતામાં તેણે એક કાશ
મીરના અમીરની કાંહાંની લખી હતી અને તેમાં દુનીઆંના
આ ભાગને લગતું તેણે અછું ગનેઆન દેખાડીઉં હતું. આ
વખતે લુકરીશીઆને એક નવાઈ સરખો શોખ હતો. તે કા
ગજના તાવોની નાહાની નાહાની ચીપો કરીને તેમને છેડા
આગલથી વલગાવતી અને પછે તેમની બેઉ બોરફુએ લખી
જતી. એ રીતે પોતાની માને કોઈ વખતે વારના વાર કા
ગજ ઉપર લખેલું દેખાડતી હતી.

હવે આ હેવાલનો શીહા ભાગ શરૂ થાએછે. લોકો
કેહેછે કે એવાં હોશીઆર બચાં જીવે તારની વાત, તેમ બી
ચારી લુકરીશીઆની માંને પણ જોવું પડીઉં. લુકરીશીઆ
માતર ૧૭ વરસની ખીલતી જોબન ભરેલી વએમાં મરણ પા
મી. તેને નબલાઈ તથા નાકઉતી પેદા કરનારાં દરદો થએઆં
હતાં, જેની અસર દાહાડે દાહાડે માંડી થવા લાગી, પણ તો
બી વાંચવાનો શોખ તેનાં મોહોત સુધી રહેઓ હતો. તેણે
લાંબા દાહાડા બીછાનું ભોગવીઉં હતું અને તેટલાં તેનાં સા
થી તેની ચોપડીઓ હતી. પણ દરદ સાને કેહેછે ? આસતે
આસતે તે બીચારી એટલી માંદી પડી કે ચોપડીઓ વાંચ
વાનુંબી તેને બનીઉં નહી. તેના જીવની છેલી ઘડી નજ
દીક આવવા લાગી. તે વખતે લુકરીશીઆએ પોતાની મા
ને અરજ કીધી કે મારી સઘલી ચોપડીઓને મારી પાસે

લાવો. તે પછે તેણે તે ચોપડીઓને પોતાના બીછાંના ઉપ
ર મેલાવી અને એક એક ચોપડી ઉંધાડી તેમાંના એકેએક
સફાને ચુમી લઈને પોતાની પાસે ટેબલ ઉપર મેલાવી. તે
વખતથી તે જાંહાં સુધી મરણ પાંમી તાંહાં સુધી ચોપડીઓ
તેણે જોએઆ કીધી અને એવી અચરતી ભરેલી હાલતમાં
સને ૧૮૨૫ ના જુલાઈ મહીનામાં આ ચંચલ છોકરીએ
૧૭ વરસની ખીલતી ઉમરમાં પોતાનો જીવ પોતાના કીરતા
રને સવાધીન કીધો

(એતું સાંધણછે.)

—∞—

એક માનો ખોટો ઘભરાટ.

વારવીકશાએર ખાતે એક ઘણો રમુજી બના
વ બનીઓછે. થોડાક દીવસની વાત ઊપર તાંહાંનાં
એક ખેતરમાં કેટલાક છોકરાઓ રમતા હતા તેવામાં
એક જણ છુટો પડીને એક ચેન પકડવા ગએઓ.
તે કાંમમાં તે ફતે પાંમીઓ અને તેની ખુશાલીમાં એ
ક દોરીને પોતાની ટોપીની આસપાસ વીંટાલીને તે
સાથે ચેનને બાંધી રાખી. તાંહાં રમતાં રમતાં તેને
થાક ચહડી માટે ટોપીને જુદી રાખી પોતે તાંહાંજ
ઊંઘાઈ ગએઓ. તેવામાં ગીદની જાતનુ એક પખશી
તાંહાં પેલી ચેનને જોઈને આવી લાગુ અને ચેનને પોતાની
ચાંચમાં પકડીને ઊડી ગએલી, તેથી તે છોકરાની ટોપી
પણ દોરી સાથ બાંધેલી હોવાથી ઊપર ગઈ. આવી રી
તે ઊડતાં તે પખશી એક પુલ આગલ આવીઆ પ
છે ઊપલી ટોપી દોરીમાંથી ટુટીને નીચેની નદીમાં
પડી અને ઊંદર તેની ચાંચમાં રહી ગએઓ. થો
ડેવાર પછે પેલા છોકરાની મા પોતાના કાંમથી પરવા
રીને પુલ ઊપરથી જતી હતી. તેણે નદીમાં એક ટો
પીને તરતી જોઈને તે ઊભી રહી અને બારીકીથી ત
પાસતાં તે ટોપી તેના પોતાના વાહાલા દીકરાની માલં
મ પડી. તે ટોપી હીંઆં કોહાંથી આવી ! તેને ધાસ
તી લાગી કે મારો છોકરો રમતાં રમતાં નદીમાં પડી
ઓ હશે અથવા કોઈએ તેને નાખી દીધો હશે. આ
ધાસતીથી તે મોટા ઘભરાટમાં પડી અને બુમો પાડવા
લાગી. તુરત આસપાસ લોક ભેગાં થએઆં અને સ
ઘલાઓએ નદીમાં પુરતો ખોલ કરાવી પણ તે છોકરા
ની કશી નીશાન હાથ લાગી નહી. તે ઊપરથી તેની
મા રડતી કુટતી પોતાના વરને કેહેવા માટે ઘર તરફ
ગઈ—પણ રસ્તામાંજ તે છોકરોનો સાંમો આવી લા
ગો. તે છોકરો ખેતરમાં જાગે ઊંઘાઈ ઊઠીઓ તારે
પોતાની ટોપી ચોરાએલી જોઈને ઘણો બીહીધો હતો
અને ઘરમાં મા મારશે એવી ધાસતી કરતો ઘર જતો
હતો. પણ તેની માતો રસ્તામાંજ મલી અને ટોપી વી
શે પુછવાને બદલે વલગી પડીને ખુશ ખબરી પુછવા
લાગી. તે પછે તેની માએ ખબર કીધી કે તેની ટોપી
નદીમાં પડી હતી અને પોતાના ઘભરાટની વાત કરતી તે
ણે પોતાને ઘર જઈ વરને સરવે બનાવથી વાકેફ કીધો.

—∞—

રમુજે ફુરસત.

૧. હું સફેદ છું, કાલુછું, રાતુ, પીલુ અને સરવે રં
ગનુબીછું. હું જાડું છું અને પાતલુંબીછું. હું લાંબું છું અ
ને ટુંકું બીછું. હું પોહોલુંછું, ગોલછું અને ચપટબીછું, મ
ને કપડામાથી બનાવેછે, પાતરાંમાથી બનાવેછે, અને ચાંમડાં
માથીબી બનાવેછે. હું લખવામાં કામ લાગુંછું અને છા
પવામા તથા ચીતારવામાબી કામ લાગુંછું. મારો પેહેલો બો
લ કાહાડી નાંખો અને હું એક કાલો ચીજછું; મારો છેલ્લો
બોલ કાહાડી નાખોતો હું એક કાલું પંખીછું.

૨. ચોરસ કરવાનાં બોલો.

વ ખ ત	અં જી ર	જ ત મ	જીં દ ગી
ખ . .	જી . .	ત . .	દ . .
ત . .	ર . .	મ . .	ગી . .

સવાલનાં જવાબો.

(જુઓ ગએઆ આંકના સવાલો)

૧ પઈડું—ઈંડુ—પઈ.
૨ કમરકાકરી—કમર, કર, મર, કરી, કાકરી, મરી.
૩ ઉલટાવેલા શબદો—પીલ પીલાંઉ, આરબસતાંન,
વાઘબારસ, કાલી ચઉદસ.

—∞—

પરચુરણ બાબદો.

નવાઈ સરીખો બનાવ—ઈંગલંડમાં બીમેગટર
નામના ગાંમડાંમાં એક જોડાંના લગણને વખતે એક નવા
ઈ સરખો બનાવ બનીઓ હતો. તેઓએ કે પરણતાં જોડાંનું,
પરણાવનાર પાદરીનું, પછવાડે ઉભા રેહેનારાઓનું, લગણની
નોંધ રાખનારનું અને કવારકનું એકજ નામ હતું. તે સ
ઘળાઓ સમીક નામના હતા.

વીજલીક કલમ—આ નાંમથી ફરાંનસમાં નવી જા
તની કલમો બનાવવામાં આવીછે તેમાં એવી શકતીછે કે લ
ખતી વખતે તેમાં એક જાતની વીજલી પેદા થાએછે અને
તે શરીરમાં ફરી વલીને એવી અસર કરેછે કે લખનારને થા

કે ચહડવાનો અથવા હાથ દુખવાનો અટકાવ થાએછે ! ગો એઆ તેનાં હાથનો વઈદ તેની કલમ થઈ પડેછે. કેહેછે કે આ કલમમાં બે ધાતુઓની મેલવણીછે અને વીજલીની જે અસર પેદા થાએછે તે ઉપલી ધાતુઓને હાથનો પરસેવો લાગાથી થાએછે.

આંમનીબશો—મુંબઈમાં હમણાં નવી મોટી શીગ રાંમો ભાડે ફરેછે. તેને બઈરાંઓ "આંમલીબાસ" કરી કે હેછે પણ ખરો ઈંગરેજી બોલ "આંમનીબસ" છે. ઈંગલંડ અને ફરાંનસનાં મોટાં શેહેરોમાં મોટી મોટી આંમનીબસો ઘણી ભાડે ફરેછે, જેઓને એક જગોએથી બીજી જગોએ નીકલવાનો વખત રેલવેની મીશાલે ઠરાવી રાખેલો હોએ છે અને તેથી ગરીબ લોકોને સગવડ થાએછે. તેની સાબેતી એછેકે ગએઆં એક વરસમાં એખલાં પારીસ શેહેર મધે ૮૭૦૦૦૦૦૦ માણસોએ આંમનીબસમાં આવજાવ કીધી હતી.

આએરલાંડમાં ઘરડાઓની વસતી—આએરલાંડનાં ટાપુ મધે વસતીનો જે છેલો હીસાબ કાહાડવામાં આવીઓ હતો તે મુજબ તાંહાં સઘલાં મલીને ૫૭૯૮૯૬૭ માણસોની વસતી હતી જેમાંના ૭૪૨ માણસો ૧૦૦ થી વધારે વરસની ઉમરના હતાં. એ ઘરડાઓમાં ૨૭૮ મરદો તથા ૪૪૬ સ્ત્રીઓ હતી.

શીખામણની વાત—"જેબી માણસ આબરૂવાલું અને નમનતાઈ વાલું, ઈમાનદાર અને સાચુંછે તે કાબેલ અથવા બોથર, માતબર અથવા ગરીબ હોએ તોબી ગરહસથ આસાંમીછે."

"જીંદગીની નાહાલી અવસથામાં દુનીઆંના મોટાં કાંમો થાએછે."

"સારા મીતરો મેલવીઆ પછે સારી ચોપડીઓ મેલવવી જોઈએ."

"અગનાનપણાને કબુલ કરવું એ અકલ દેખાડવાનો સઉથી સરસ ઉપાએછે."

"ખુબસુરતમા ઈમાનદારી નહીં હોએ તે સુનાની દાબડીમાં જેહેર રાખવા બરોબરછે."

"નરમાસ ધીમાં જહરાની મીશાલે સઉથી ખબરાએલા ફતરને સાફ કરેછે."

"પોતાનું અગનાનપણું કેટલુંછે તે દરએક જણે પેહેલાં પુરેપુરૂં શીખવું જોઇએ."

છોકરીઓને ઈંગ્રેજી નિશાળ તથા શિક્ષક વર્ગમાં દાખલ થવા વિશે-(ગરબી).

લીલા તે વાંસની વાંસલી રે આડે મારગે વાગતી જાય એ રાગે.

શુનો સખીઓ† સહુ સજની રે,
આજ કેવી રૂડી તક જાય;
કેવા પરમારથી શેઠીઆ રે,
આંજ હીત તમારૂં રે ખાય. ૧

તને મને ધને એકઠા રે,
લીએ શ્રમ બહુ દિન રાતઃ
તમ અબલાઓના સુખની રે,
કરે યુક્તિ સદા ભલી ભાત. ૨

આગલ એવા દી ન આવતા રે,
નવ લેતું તમારૂં કોઇ નામ;
ગણતાં સદા સહુ હલકાં રે,
ઘર ખુનો તમારૂં રે ઠામ. ૩

વહીતરૂં કરી પેટ ભરવું રે,
રહી પડદે અંધારાંની માંહય;
પશુ પેરે પડી બંધમાં રે,
અગ્નાન રોગે ખાઈ જાય. ૪

ધન્ય દિવસો છે આજના રે,
સહુ ભુલ્યા હવે તે તમામ;
વ્હેમ વંટોલીઓ વહિ ગયો રે,
હવે દીપે તમારાં રે નામ. ૫

ધન્ય ભાગ્ય બહુ તમતણા રે,
આજે છે કંઈ નામીચા નર;
જન્મ લીધો હશે એ રૂડો રે,
તમ અબળાઓને ખાતર. ૬

કે ખર્ચી ગાંઠેનું અતિ રાત દીરે,
વળી અપહોતણા બહુ દોષ;
સોળી નમાવી નિજ સરને રે,
અપશબ્દો ભર્યા અતિ રોષ. ૭

તોય હઠયા કદી ન ડગ એકબી રે,
દીધું આરંભી રૂડું કાજ;
શાળા ઈંગ્રજી ભલી સ્થાપી રે,
તમ અબલાને શીખવા કાજ. ૮

ધન્ય છે તેવા સખી શેઠોને રે,
કેવું કીધું રૂડું બહુ આજ;
ગ્નાનનો સાગર ખોલીયો,
જેથી રેહશે તમારી રે લાજ. ૯

ધન્ય દિવસો ગણો આજના રે,
માનો દીસે પ્રભુતણો પાડ;
સુખના બીજ હવે રોપાયાં રે,
ફલ દેશે પછી તેના ઝાડ. ૧૦

વળી શિક્ષક વર્ગ છે ખોલીયો રે,
કરી રૂપાંની ઉપરથી ભેટ;
તોય કેમે નવ સાંચરો રે,
રાખી અંગે ઉમંગ ને હેત. ૧૧

શિખીને શીખવો પ્રેમથી રે,
તમ બેનપનીઓને નીત;
જેથી ઉલટ વધે તેમને રે,
ભાગે મનમાં જે ખોટી છે છીત. ૧૨

માટે બેનીઓ સહુ ઉઠેની રે,
નવ જોવી હવે રાહા કાંઈ;
હોંસે કરી સહુ નીકલો રે,
કરે વીનંતી નાનાભાઈ. ૧૩

† જે જે શબ્દોમા કાળા અક્ષરોછે તે અક્ષરોને ઘણા લાંબા વાચવા.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૭ મું. ડીસેમબર ૧૮૯૩ આંક ૧૨ મો.

વફા ઉપર જફા

અથવા

"માંણસનુ ધારવું—ખોદાનુ કરવું."

એક વારતા.

પરકરણ અગીઆરમું.

ભુલાં પડેલાંનો મેલાપ.

લડાઇ—લડાઇ—લડાઇ !

કેવો ભયંકાર શબદ ! કેવો ગજબનાક બનાવ ! કેવી આફત ! કેવો નાસ !

જાંનની ખોવારી, મીલકતની પાએમાલી, દેશનુ નખોદ, રાજની હાલહવાલી એ લડાઇના માહાબુરાં પરીનામછે. રડતી માતાઓ, આશાભંગ પીતાઓ, દુખીઆં બાલકો, નાધાર વીધવાઓ એમાં લડાઇનુ શેવટ આવેછે,

અને તેવી લડાઇ જારે રાજા ફરીબરોજના રાજ ઉપર આવી, જારે મદાએનના રાજાનું લશકર ફરી બરોજની શરહદ ઉપર ચહડાવો કરતુ ઉતરી પડીઉ, જારે તે રાંક રાજાને પોતાના દીકરા દીકરીઓનાં ગુમ થવાથી લાગેલાં દુખ ઉપર આ નવાં દુખથી દાંહાંમ થએઓ તારે સું તેને ધભરાટ નહી લાગે ?

કુતર સરખી છાતી ફાટે તેવુ એ રાજાનુ શંકટ હતુ. "નબલા હાકમે રઇએત જોરાવર" તેવો તેનો હાલ હતો. માટે જારે તેણે સાંભલીઉ કે મદાએનના એલચી તથા સરદાર ફોજ લઇ તેની નજદીક આવી લાગાછે તારે તે ધાસતીથી કાંપવા લાગો. તે પોસેતો પોતાની ઉમરની ભરતીમા હતો, અને રાજની તરફથી કંમર તંગ કરી લડાઇનાં મેદાનમાં ઉતરે એવા વીસવાસુ માણસોની તેને તાંણ હતી.

તે મોટા અંદેશાથી બોલતો હતો કે "ઓ ખોદા ! આ કેવો જુલમ ! શું દુખ આવે તારે સઘલુ સામટુજ આવેછે ? મારી સરવે આશા ભંગ થઇછે. મારા બેટાઓ ઉપર મેં બાંધેલી ઉમેદ ટુટીછે. મારી દીકરી અમણુથી ગુમ થઇ પોતાના ભાઇઓના ફેજને પોહોંચીછે અને છેલે મારો સાવકો દીકરો પશંગ જેણે આ લડાઇમા જવાની ઘણી હીમત આપી હતી તથા જેની કુંમક ઉપર હું મુસતાક રહેઓ હતો તે પણ મને છોડીને ખોદા જાંણે કાંહાં જતો રહેઓછે. વલી મારી રાંણી એ છોકરાના જવાથી હેમત ખોઇ અજારી પડીછે અને તે આ જુલમ ઉપર ગોએઆ ચોટલી થઇછે."

આ અંદેશામાં રાજા ગોએઆ તદન ડુબી જતો હતો. શું ઉપાએ કરવો તે તેને સુજતુ નહી હતુ. શું તે લડાઇ માડી વલાવે ? અથવા શું તે લડાઇ ચાલુ રાખી હાર પામવાની શરમ પોતાને લાગવા દીએ ? રાજાએ ઘણો વીચાર કીધો, દરબારીઓની ઘણી મસલત લીધી અને અંતે સુલેહનો વીચાર માડી વાલવાની ફરજ પડી. રાજાએ પોતે લડાઇમા જવાનો ઠરાવ કીધો તથા તેના સરદારોએ તેને સારીપેઠે હીમત આપી.

એજ લડાઇમાં તેની છોકરી ગોલચેહેર શાંમેલ હતી એવી એ રાજાને શું ખબર બી હતી ? નહી. તે કાંહાંથી જાંણે ? કીરમાંનના જંગલમાં આપણે તેને છેલવેલી પશંગની બાજુએ જોઇ હતી, અને વાંચનારને ઇઆદ હશે કે પશંગ ને પેલા બેઆના એક છોકરા (ગોલચેહેરના ભાઇ) એ મારી નાંખીઆથી તેના ડોકાં વગરની લાસને જોઇને તથા પશંગના દીલમાં પોતાના મનોચેહેરનો પોશાક જોઇ તે પશંગને પોતાનો વાહાલો ધણી સમજી શુંદર ગોલચેહેરને રૂદન કરતી આપણે મેલી હતી, તાહા મદાએનનો એલચી તથા સરદાર આવી લાગા હતા અને એક ખુબશુરત છોકરા (કેમકે ગોલચેહેરનાં દીલમાં મરદનો પોશાક હતો) ના આવા હાલ જોઇ તેને હકીકત પુછી હતી. ગોલચેહેરે જે નાંમ ગોફા મધે વસનારા છોકરાઓને જણાવીઉ હતુ તેજ નાંમ આ એલચીને બી આપીઉં, ઇઆને કે "મારૂં નાંમ દારાછે." તેણે જણાવીઉં કે "સાહેબ હું એક મીસકીન ચાકર છઉં. આ લાસ મારા શેઠનીછે. જે મદાએન તરફ આવતો હતો અને જે વાટમાં પીનડારાઓથી મારીઓ ગએઓછે." એલચીને આ શુંદર ખીદમતગાર ઉપર દએઆ આવી. તેણે પુછીઉં કે છોકરા તું હમારી સાથે સામેલ થશે ? ગોલચેહેરે હા કહેઉં અને એલચી ખુશી થઇ ગએઓ. ગોલચેહેર જોકે મરદનાં લેબાશમા હતી તોપણ તેનો ચેહેરોજ દરએક આદમીને પીગલાવવાને બસ હતો. એલચી સઉનાં કરતાં આ ચાકરને ઘણો ચાહાતો હતો અને લડાઇમાં તે તેને ઘણી મદદ આપશે એવું વીચારતો હતો. ગોલચેહેર પોતાને મનસે બોલતી

કે "ખોદા શરમ રાખે! મનોચેહેર! મનોચેહેર! તારે ખાતર આ સરવે આપડા ખમવી પડીછે."

વલી ગોલશેહેરને ખબર નહી હતી કે જે મોટી લડાઈને માટે આ સરદારો સાથ તે નીકલી હતી તેજ લડાઈમાં તેનો વાહાલો મનોચેહેર પણ હતો. ગોલશેહેરની ખાતરી હતી કે મનોચેહેર મુવેલો હતો, કેમકે મુવેલા પશંગનાં દીલમાં મનોચેહેરનો પોશાક જોઈ તેણે પોતાનાં ધણીને આ જીહાંનમાં મલવાની આશા મેલી હતી. તેમજ બીજા હાથ ઉપર મનોચેહેર ગોલશેહેરને મુવેલી સમજતો હતો, કેમકે તેના ભલા ચાકર પીમસુમે પોતાની બાઈને જીવતી રાખી મરદનો પોશાક આપવા પછે પોતાના શેઠ ઉપર એવું લખીઉં હતું કે તેણે તેનાં હોકમ મુજબ શેઠાંણીનું ખુન કીધુંછે અને તેની ઈધાણી દાખલ તેણે મનોચેહેર ઉપર લોહીથી ખરડેલો રૂમાલ પણ મોકલીઓ હતો. તારથી આ નોજવાન ગરહસથ બેચેન થએઓ. ગોલશેહેરના ખુનની ખબર સાંભલી તેને દએઆ લાગી હતી. આગલી પરીતી અને જુસાઓ તેને ઈઆદ આવતા હતા. તે આ દુનીઆમાં જીવવું હવે દરૂસત ધારતો નહી હતો અને આ લડાઈમા ભાગ લેવાનો તેણે ઠરાવ કીધો હતો, પણ વાંચનારે ઈઆદ રાખવું કે મનોચેહેરતો પોતાનાં રાજા ફરીબરોજની તરફથી છુપી રીતે લડવા આવીઓ હતો. તેને પોતાનુ દેશ વાહાલુ હતું અને જોકે રાજાએતો તેને દેશનીકાલ કીધો હતો, તોપણ દેશને ખાતર ભરવાડનાં લેબાસમાં બાહેર પડી મરવાને તે તઈઆર હતો.

બીજા હાથ ઉપર વલી આ લડાઈનાં મેદાનમાં પેલો તરકટીઓ કાવે પણ સાંમેલ હતો. તેણે જારથી ગોલશેહેરની બાંગડી લુટીને મનોચેહેરને ઠગીઓ તારથી તે સુખી નહી હતો. મનોચેહેરે તેને ગોલશેહેરની જે વીટી આપી હતી તથા જે વીટીને ખાતરતો તેણે ઉપલું મોટું કામ કીધું હતું તે વીટી જોકે તેનાં આગલાને જેમ દેતી હતી તોપણ તેનું હઈડું તેને દંખતું હતું. કાવે મદાએનમાં ઘણો આબરૂવાલો (!) હતો અને તેથી લડાઈમાં સામેલ થવાની તેને જે ફરજ હતી તેમાં તેનાં મંનનાં દુખથી રેકો મલીઓ હતો.

હજુર બીજા ભુલા પડેલાઓનો હેવાલ આપવોછે. પેલો શીઆનો પીલસુમ ગોલશેહેરનો ખરો દોસત અને મનોચેહેરનો ભલો ચાકર આ લડાઈમાં હાજરી આપવાથી ચુકો નહી હતો. એકતો પોતાનાં રાજાને તેનાં નબલા વખતમાં મદદ કરવાની તેની ફરજ હતી, અને બીજુતો પોતાની શેઠાંણી વીશે તેને ઈનતેજારી લાગતી હતી. તેને મરદનાં પોશાકમાં તે કીરમાંનનાં જંગલમાં મેલી આવીઓ પછે તેનું શું થએઉં તે વીશે પીલસુમ અનજાંનો હતો. તે પોતાના રાજાનાં લશકર સાથ લડાઈમાં આવીઓ હતો.

અને છેલે પેલા બે નગીનાઓ—પેલા બે હીમતવાન, કદાવર છોકરાઓ—પેલા બે રાજાના ખુબસુરત પણ અનજાના બેટાઓને કાંમ ભુલી જઈએ? તેઓ શું આ લડાઈમાં શાંમેલ નહી થએઆ હશે? તેઓનુંતો તાંહાંના ગોફા મધે રેહેઠાણું હતું. પણ તે ગોફામાંથી નીકલી બીજા કોઈ જંગલમા જવાની જેને તેઓ બાપ કરી કેહેતા હતા તેની ઘણી મરજી હતી, કેમકે જો તે તાંહાં રેહેતો પકડાઈ જવાની તેને ધાસતી હતી. આંનીગેમ શુરા છોકરાઓ હતા. તેઓની નેસમાં પાદશાહી લોહી હતું અને શું તેઓ બીહીક બતાવે? ના—પોતાની જીંદગીમાં પેહેલીજવાર તેઓ આ "બાપ" ની સાંમે થએઆ અને કહેઉં કે "તમે શા માટે બીહોછો? હમે અને હમારી છાતી ઉપર ખોદાનો છાએઓછે! હમે લડાઈઓ જોઈ નથી, માટે પેહેલાં હમે તે જોઈશું અને પછે જરૂર પડશેતો તેમાં શાંમેલ થઈશું."

એ રીતે આ કાંહાંનીમાં એક એવોબી વખત આવીઓ કે જારે સઘલા વીખરાએલાઓ, રાજા, તેની દીકરી, તેના દીકરાઓ, મનોચેહેર, પીલશુમ, કાવે, સંધાઓ એકઠા મલીઆ હતા; પણ ફોજ મોટી પડેલી તેથી કોઈની કોઈને ખબર નહી હતી.

પરકરણ બારમું.

લડાઈ—મદદ—ફતેહ.

લડાઈ ચાલુ થઈ એમ કેહેવાનીતો કાંઈ જરૂર નથી. તેમજ આ ખુનખાર મારામારીનું બેઆન કરવાનુંબી સેહેલું નથી.

કતલ, કાપાકાપી અને ધબરાટ જે આવા બનાવને વખતે હોવુંજ જોઈએ તે આ લડાઈમાં ભારી જોસથી જણાતું હતું. આખ વીચીએ તેટલાં માણસો કપાઈ જતાં હતાં અને લોહીની રેલ ચાલતી હતી. તે વખતે સઉથી વધતો ધબરાટ આપણી ગોલશેહેરને લાગતો હતો. જોકે તે મરદના આકારમાં હતી, પણ જાતેતો સ્ત્રી, માટે આવા બનાવ તેણે કેઆરે જોએલા! તે લડાઈને વખતે એક ખુણે ભરાતી અને કતલ જોઈને થરથર કાંપતી હતી.

વાંચનાર શું ધારેછે? નસીબે કોણને ઈઆરી આપી? અલબતાં મદાએનના લશકરને. રાજા ફરીબરોજતો બીચારો નબલો હતો અને તેની ફોજમાં પણ કાંઈ દમ નહી હતો. સાંમી બોરદુએતો જબરદસત લશકર હતું અને તેથી રાજા ફરીબરોજ જીહીતે એવી થોડાઓનેજ આશા હતી. તેમજ થએઉં, રાજાનું ઘણું લશકર મારીઉં ગએઉં, દુશમનનું લશકર શેહેર તરફ આગલ વધતું ગએઉં. એટલુંજ નહી પણ છેલે ગરીબ બચારો રાજા ફરીબરોજ—કેદ—કેદ પકડાએઓ!

આ! હા! આ વખતે તેને કેવું લાગું! તેને મદદ આપનારાઓ કાંહાં ગએઆ! મનોચેહેર અને પીલસુમ સરખાં ભલાં માણસોનું કાંઈ ચાલીઉં નહી! એક ગીચ જાહાડી જાંહાંથી એકું બે માણસ જાએ એવો વાટ હતો તાંહાં દુશમનના માંણસો ફરીબરોજ રાજાને ઘેરી શકીઆ! તે વાત તેના આખાં લશકરમાં ફેલાઈ અને સઘલાઓ નાંઉમેદ થએઆ.

પણ ખોદા નબલાની હરએક રીતે દાદ લીએછે.

જેવો રાજા કેદ પકડાએઓ કે—"બાઈ આંણી ગેમ આવો, આંણી ગેમ આવો," એવો પોકાર ઉઠીઓ અને બે નોજવાન, સુરા છોકરાઓ જાહાડી કુડાવતા નીકલી આવીઆ. તેઓએ હીમતથી રાજાનાં ચોકીબાંનો ઉપર ધસારો કીધો તલવારો અને તીરકાંમથાંઓમાં હાત ચાલાકી દેખાડી અને વાચનાર શું પરીનામ ધારેછે? ચોકીખાનાનાં મુવાથી રાજા છુટો, તદન છુટો થએઓ!

આ છોકરાઓ પેલા બે ગોફામાં વસનારા ભાઈઓ હતા—પેલા એજ રાજાનાં પોતાના સગા દીકરાઓ હતા. તેઓ રાજાને રાજા દાખલજ ઓલખતા હતા અને એમ નહી જાંણતા કે તે તેઓનો બાપ હતો. તોબી જારે રાજા કેદ પકડાવા પછે વીચાર કરતો કે "ખોદા! મારા છોકરાઓ આ વખતે મને કેટલી મદદ કરતે" તારે તેનાંજ છોકરાઓએ ઉપલી કીમતી મદદ આપી હતી.

પણ આ શાહાજાદાઓ માતર તેટલું કરીને જોવા નહી ઉભા. બે સાધારણ છોકરાઓને આટલી મરદાનગી દેખાડતા જોઇને, તથા રાજાને છુટેલો જોઇને તેના લશકરમાં પાછી ઉલટ આવી. વલી દેશનીકાલ આતબીન જેણે આગલ ઘણી લડાઈઓ મારેલી તેણે આ વખતે પોતાની મેલે રાજાની ફોજની સરદારી લીધી અને એક મરતબે ફરીને લડાઈ ચાલુ થઈ.

એક ગમથી આતબીન રાજાની ફોજને લડાવતો હતો અને બીજી ગમથી જાંહાંબખશ અને શાવખશ એ બે ભાઈઓ રાજાને કેદ કરવા માટે તેની આગલ આવનારા દર એક સીપાઈને કાપીઆ જતા હતા. ઉપર જણાવેલુંછે કે એ જગા ઘણી સાંકડી હતી અને તેથી ઉપલું કામ આસાંનીથી થતું હતું.

અંતે શેવટ આવીઉં. આ બે છોકરાઓ અને તેમના પેલા બાપની કોશેસથી બનાવનું ચકર તદન ફરી ગએઉં. મદાએનના લશકરની હાર થઈ, મદાએનનો એલચી, સરદાર, પેલો તરકટીઓ કાવે અને બીજાઓ કેદ પકડાએઆ.

ગોલશેહેરબી દારાના પોશાકમાં કેદ થઈ હતી. તે એલચીના નોકર દાખલ તેની પાસેની પાસે હતી પણ તે જાંણતી હતી કે પોતાના બાપનાજ લશકરે તેને કેદ કીધી હતી. અલબતાં હવે તેને જાજી ધાસતી નહી હતી, પણ શું થાએછે તે જોવાની તેને ખાહેશ હતી. વલી એલચીની ચાકરી એકાએક મેલીને તે જઈ શકતીબી નહી હતી.

મનોચેહેરે જોકે રાજાને મદદ કીધી હતી તોપણ તેબી કેદ પકડાએઓ હતો! સરવે સીપાઈ કેદીઓને શેહેરમાં જુદા જુદા લઈ જઈને કેદ નાખીઆ હતા જેમાં મનોચેહેર એક જુદી કોઠડીમાં પડીઓ હતો તથા એલચી, ગોલશેહેર ઇતીઆદીને એક સારી જગામાં રાખીઆ હતા. રાજા દરબાર ભરી તેમની તપાસ કરનાર હતો.

એ રીતે સાંજ પડી અને લડાઇનું શેવટબી આવીઉં. આખાં ગાંમમાં ખબર પડી કે એક ગામડીઆ તથા તેના બે છોકરાઓની મદદથી રાજાની ફતેહ થઈ. રાજા તેઓને મોટાં માન સાથે પોતાની દરબારમાં લઇ ગએઓ અને આખી રાત સરવે જાણે આસાએસમાં ગુજારી. જાંહાંબખશ અને સાવખસે તે દાહાડે પેહેલ વેહેલું એક વસતીનું શેહેર જોએઉં. મેહેલની રચણા અને ધાંમધુમ જોઈ તેઓ ઘણા અચરત થએઆ અને તેથી રાજા એ સાદા છોકરાઓ ઉપર આફરીન કરવા લાગો.

પણ હજુર તે જાંણતો નહી હતો કે તે તેના પોતાના દીકરા હતા!

પરકરણ છેલું.

જફાનો અંત.

કાલ અને આજમાં કેટલો બધો ફેર! ગઈ કાલેજ રાજા મોટા અંદેશામાં પડેલો હતો, લડાઇનું કેમ કરવું તેનો વીચાર કરતો હતો અને તે જીહીતી આવશે એવું બીલકુલ ધારતો નહી હતો, માંટે પોતાના રાજ અને તાજને તે છેલી સલાંમ કરી ચુકો હતો. આજે તે મોટા હરખમાં ચકચુર હતો, તેનુ રાજ તેને મલીઉં હતું અને પુરતા દબદબાથી જે દરબાર ભરી તેમાં જે દુશમનોનો તેને ડર હતો તે દુશમનો તેની સાંમે નીચા થએઆ હતા.

"માણસ ધારેછે—ખોદા બજાવેછે" એ સુનાંનાં શબદોછે, એ ખરેખરી કેહેવતછે.

જે બે ગામડીઆ દેખાવનાં છોકરાઓએ રાજાને મદદ કીધી હતી તેઓને તથા તેમના બાપને રાજાએ પોતાની આંખ આગલ રાખીઆ હતા. તેઓમાંનાં એકને તે રાજનુ હઈડું, બીજાને કલેજું અને તરીજાને ભેજું કરી કેહેતો હતો, ઇઆને આ તરણ માણસો તેને એ તરણ અવીઅવોનાં જેટલા કીમતી માલુંમ પડીઆ હતા.

દરબારમાં તેનુ જે પેહેલું કાંમ હતું તે આ તરણ જણાંઓને માંન આપવાનું હતું. રાજાએ પોતાની જમણી તથા દાવી બોરફુએ તેઓને બેસાડીઆ હતા, તથા પોતે તેઓની વચે તેઓની ખાધ ઉપર હાથ નાખી બેઠો હતો. તેણે તેઓને ખેતાબો તથા ચાંનોની ભેટ કીધી અને ખરેખરો ઉપકાર જાહેર કીધો. એ બધો વખત આતબીનને એક અંદેશો હતો અને તે એટલોજ કે આ છોકરાઓ રાજાનાં પોતાનાછે એવું જાહેર કરવું કેમ.

અલબતાં તે તક શોધતો બેઠેલો હતો.

રાજાની રાંણી તેની પાસે નહી હતી ગોલશેહેરની તે સાવકી મા પોતાનાં સગા દીકરા પશંગના જવા પછે એટલી તો બીમાર થઈ હતી કે તેની જીવવાની આશા નહી હતી અને આ દરબારને વખતેજ તે મરણ પાંમવાથી રાજાનો વઇદ ખબર કરવા આવીઓ કે "રાણી મરણ પાંમીછે," પણ એ ખબરથી રાજા જેટલો દલગીર થએઓ તે કરતાં એક બીજી ખબરથી તેને વધારે અચરતી ઉપજી હતી તે વઇદે કહેઉં કે "જાંહાંપનાંહા અરનવાજ. રાંણીએ બીછાંનાં ઉપર છેલી ઘડીએ કબુલ કીધું હતું કે તેવણ તમારી તરફ જે પીઆર બતાવતાં હતાં તે માતર બાહેરનો હતો, અને તમારૂ તાજ લેવાનાં લોભને ખાતર તેવણ તમોને ચાહાવાનું દોલ ઘાલતાં હતાં. બીજું તેવણે એ કબુલ કીધુંછે કે તેવણ તમારી બેટી બાંનુ ગોલશેહેરનાં નાહાસી જવાથી ખુશી હતાં અને તેનાં ખાવંદ મનોચેહેરને માતર તરકટથી તેવણે દેશનીકાલ કહડાવીઆ હતા."

ખાકી ઇનસાંન જીંદગીનો શું ભરોશોછે! આ રાંણી થોડીજ મુદત ઉપર મોટો દમર રાખતી હતી પણ મોહોતે તેનાં ઉપર અસર કીધી અને તે પોતાના પાપનો એ રીતે પસતાવો કરી મરણ પામી.

વાંચનાર કદાચ વીચારશે કે આવી એક રાણીનાં મોહોતથી રાજા જાજો દલગીર થએઓ નહી હશે, પણ તેને દ

લગીરી ઈઆ ખુશાલી દેખાડવાની જરા તક મલી નહી હતી, કારણ કે ઉપલા વઈદે આ ખોલાસો કીધા પછે તરતજ રણસીંગડાનાં અવાજ થએઆ અને કાલની લડાઈમાં પકડેલા બંદીવાંનોને ચોકીબાંનોએ હાજર કીધા.

આ બંદીવાનોમાં મદાએનનો એલચી તથા સરદાર હતા. ગોલશેહેર પણ પોતાનાં ઝરદનાં પોશાકમાં આવી ઉભી હતી. મનોચેહેરખી ભરવાડની પેઠે તાહાંજ હતો અને પેલો તરકટીઓ કાવે તેની પાસેજ હતો.

શું આ વખત કાઈજ ધભરાટ થએઓ નહી હશે? હા ધભરાટ હતો. પીલસુમે પોતાની શેઠાંણીને તરત ઓલખી અને તમાસો જોતો ઉભો રહેઓ. પેલા શાહાજાદાઓ પોતાનાં સુવેલા દોસત દારાને તાંહાં ઉભેલો જોઈ મોટી અચરતીમાં પડીઆ હતા અને વીચારવા લાગા કે "તેને આપણે જાહાડની હેઠે સુવેલો નાંખીઓ હતો અને તે જીવતો કેમ થએઓ." *મનોચેહેર આ મેહેલ જોઈ પોતાની આગલી મોજ* ઈઆદ કરવા લાગો. ગોલશેહેરની છાતી ઈનતેજારીથી ધકધકવા લાગી. આ કેવો તમાસો!

પરથમ રાજો બોલીઓ. મદાએનનાં એલચીને તેણે કહેઉ કે "ભાઈ હવે તું કાંઈ શુલેહનો પેગાંમ લઈને નથી આવીઓ પણ મારા કેદી દાખલ આવીઓછે અને હમારૂ બલ કેટલુછે તે તેં જોઈ લીધુછે." એલચીએ અદા બજાવીને રાજાને અરજ કીધી કે "હું મરવાને અથવા તમો નાંમદાર જે સજા કરો તે ભોગવવાને તઈઆર છઉ પણ એક વાત માંગી લઉછઉ. તે એછેકે સરવે કેદીઓને તમો ગમે એટલુ દુખ દેજો, પણ આ મારો ખીદમતગાર દારા (ગોલશેહર) ને તમે હલાક કરતાનાં. એ છોકરો ઘણો રાક અને સમજુછે. વલી તેણે તમારૂ કે મારૂ કાંઈ નરશુ કીધુ નથી. તે કાંઈ લડીઓખી નથી, પણ ઉલટો એટલો નાજુકછે કે લડાઈ જોતાંજ તે ધ્રુજેછે. વાસતે તમારે ગમેતો સરવેને ગરદન મારજો પણ ખોદાને વાસતે એ ગરીબ છોકરાનો જાંન લેતાનાં."

આ વાત સાંભલીને રાજાએ ગોલશેહેર તરફ જોએઉં. ગોલશેહેરેતો ઠરાવ કરી રાખીઓ હતો કે બનેતો કાંઈ હીઆં તાલ લગાડીને વાત કરવી, માટે ચુપ રહી હતી, પણ તોબી તેનો ચેહેરો ફુગલાએલો હતો અને ખુશી તથા ધાસતીની તે ઉપર નીશાંન દીસતી હતી.

આવા જવાંન, શુંદર છોકરાને શુ રાજો માંફી નહી બખેશે? તેણે એલચીની અરજ તરત બાહાલ રાખી. આ છોકરાની સુરત ગોએઆ તેણે આગલ જોએલી હોએ એવુ તેને લાગુ. માટે દારાને તેણે પોતાની પાસે બોલાવીઓ, તેને માંફી બખશી એટલુજ નહી પણ તેને કહેઉ કે "શુંદર છોકરા તુંને જે ગમે તે માંગ અને તે હું આપવાને તઈઆર છઉ"

પણ આ સુંદર છોકરાનુ ધેઆનતો બીજી ગમ લાગુ હતુ. પેલો બાંગડીચોર તરકટીઓ કાવે તાહા બંદીવાન દાખલ ઉભેલો હતો અને તેની આંગલીએ જે વીંટી હતી તે ગોલ શેહેરે પોતાના ધણીને આપેલી હતી. તે વીંટી કાવેએ પેહેડવા ઉપરથી ગોલશેહેરને શક આવવા લાગો અને એ ઉપરથી વધતો ઓલાશો મેલવવાની તેને ખાહેશ થઈ.

રાજો ફરીથી બોલીઓ—"છોકરા તું માગી લે—શું માંગેછે? હમે ખોટી છઈએ." ગોલશેહેર હજીર પોતાનાં ધેઆંનમાં હતી અને તેથી રાજો વીચારમાં પડીઓ. તે ફરીથી બોલાઓ—"ખુબશુરત જવાંન મારી માએઆ તું ઉપર ઘણી દોડેછે. મારી ખુશીછે કે હવે પછે તું આ મેહેલમાં રેહે અને મારી સાથ પરીતી બાંધે. છોકરા દારા તું બોલ તારી શું મરજીછે."

હવે ગોલશેહેરે જવાબ આપીઓ. કાવે તરફ આંગલી કરીને તે બોલીકે "જાંહાંપનાંહાં તમુને એક તસદી આપવા માગુ છઉ અને તે એછે કે પેલા કેદીને પુછો કે તેને આંગલે જે કીમતી વીંટી જેબ દીએછે તે વીંટી તેને કાંહાંથી મલી?"

રાજો—(કાવેને) ભાઈ બાહેર નીકલ. આ જવાંન છોકરો જે કાંઈ પુછેછે તેનો જવાબ દે અને અગરજો જુઠાંને રાસતીનુ રૂપ આપશેતો તારી સજા બમની થશે.

ગોલશેહેર—હું જાંણવા માગુ છઉ કે એ શખ્સ વીંટી કાંહાંથી લાવીઓ?

મનોચેહેર મનશે વીચાર કરવા લાગો કે "એ વીંટી તો મેં એને આપેલીછે અને આ છોકરાને શું એટલી ગરજ પડીછે કે તે પુછવા નીકલોછે."

કાવેથી ચુપ નહી રેહેવાઈ શકાવાથી તે લગાર જુસાથી બોલીઓ કે "નાંમદાર રાજા. એવા વાત તમે મને પુછોછો કે જે જાંહાંસુધી મારા મનમાછે તાંહાંશુધી હું પશતાવો કરૂ છઉ અને જાંહાંસુધી તમારાં મનમાં રેહેશે તાંહાંસુધી તમે દુખી થશો."

રાજો અચરતીમાં પડીઓ અને મનોચેહેરને શક આવવા લાગો. પણ કાવેના પાપે હવે જુસો કીધો. તેણે જોએઉ કે બંદીવાંન દાખલ તેને સજાતો લખી આપેલીછે માટે સઘલી વાત કબુલ કરવાને તેને આચકો લાગો નહી.

તે બોલીઓ કે "રાજા મારી બેઅદબી માફ કરજે પણ મને બોલવા વીનાં ચાલતુ નથી. મારૂ પાપ મારી છાતીમાં સમાતુ નથી. રાજા, તારી દીકરી, તારી શુંદર, શીરીન ગોલશેહેરની આ વીંટીછે અને તારા નેકનાંમ સુરા જમાઈ મનોચેહેરે મને આપીછે. એ વીંટીને ખાતરતો તે શુંદરને મેં દગો દીધોછે અને તારા જમાઈને મેં ઠગીઓછે. એ વીંટીને ખાતરતો મેં તારી છોકરીની બાંગડી ચોરીછે અને મારા આખાં તંનને પાપમાં બોરીઉંછે. પાદશાહા મારી છાતી ભરાઈ આવેછે, માટે મને વધુ નો બોલાવ."

આ વાતોથી રાજાનીતો ગોએઆ છાતીજ બેઠી. પણ તેણે પુરેપુરૂં બેઆન કરવાની તુરાંની કાવેને ફરજ પાડી અને તે વખતે મનોચેહેરને થઈ આવેલા જુસાનું કેમ બેઆન થાએ! કાવે, ગોલશેહેરની વીંટી ઉપર કેવો લલચાએઓ, તેટલા માટે ગોલશેહેરને ફસાવાની તે કેવી ઈઉકતીઓ કરતો, નહી ફાવીઓ તારે પેટીમાં ભરાઈને ગોલશેહેરની બાંગડી તેણે કેમ ચોરી એ સઘલાંનું બેઆન જારે આજે મનોચેહેરે સાંભલીઉં તારે શું તેનો પીતો નહી ઉછલી આવે?

આજે મનોચેહેરે ગોલશેહેરની વફા જોઈ, આજે તેનું મન પાછું ફરીઉં. તેને એવો જુસો થએઓ કે જો આજે ગોલશેહેર જીવતી હોએતો પાછો તેને ગલે વલગે અને માફ માગે. પણ તે એવું જાણતો કે તેણે તે *પરીજાતનું* નાહેકનું ખુન કરાવીઉં. માટે કાવેના એકેક બોલમાં તેની છા

તીએ તીર વાગતો હતો તથા કાવે ઉપર મહડી બેસવાનો ઈરાદો થતો હતો. પણ તેણે તે ખમી રાખીઉં અને જારે વધારે નહી ખમાએઉં તારે બાહેર આવી બોલી ઉઠીએ કે—

"એ ખોદા! હે દેવ! મારૂ મોહોત મોકલ! એ ગોલશેહેર તું બેહેસતમાં મને તેડી લે. અરે—રે! એ જાલમ કાવે તેં મારૂં નખોદ વાલીઉં, તેં મારૂં ખાંનું ખરાબ કીધું. હે જીવ! ખુંની, ભોલા, ઠગારા જીવ આ શું બની ગએઉં! જાંહાંપનાહા ખોદાને વાસતે તમારા જલાદને બોલાવો અને જલદી મારી ગરદન કપાવો. મને નરખમાં નાંખો, મને કોહેલાં ઈંડાંનો માર મારો, મારી સાંમે સઉથી જંગલી હેવાંણોને છોડી મેલો. અરે હું સઉથી મુંજી ખુંની છઉં! મેં તમારી છોકરીને મારી નખાવેલીછે અને તેમાં જાંણે મેં મારૂંજ ખુન કીધેલુ છે. અરે કોઇ એવો સુધો નેઆએબીસ નથી કે મને દોરડુ, છરી ઈઆ જેહેર અપાવે? પાદશાહા હું જ તે નીચ, જાલમ, મુરખ મનોચેહેર છઉં, જેણે તારી છોકરીને મારી નખાવીછે. અરે ગોલશેહેર, નેકીનું મંદીર, અરે મારા જીવ, મારી રાંણી, મારી મેહેબુબ."

મનોચેહેર ફોકટ પસતાવો કરતો હતો. તેની ગોલશેહેર (દારા) તો તાંહાંજ ઉભેલી હતી અને મનોચેહેરને જીવતો જોઇ ખુશી થતી હતી, પણ તોબી કાવેના વધારે કારસતાન જાણવાને તે ખુશી હતી અને તેથી મનોચેહેરને પટાવા ગઈ કે "શેઠ જરા ધીરા થાવો."

પણ આ ઉસકેરાએલા જવાનને ધીરજ નહીજ હતી ગોલશેહેરે આજે સવાલ કીધાથી તો ઉપલુ ભોકારૂં જણાઈ આવીઉં હતું માંટે "પોરીઆ તું નીકલ" એમ કહીને તેણે ગોલશેહેરને એવા જોસથી આંચકો મારીઓ કે તે બીચારી જમીન ઉપર પડી અને "પીલસુમ! પીલસુમ!" હાંક મારવા લાગી. તરતજ બુઢો પીલસુમ "બાઇ, મારી બાઇ!" કરતો નીકલી આવીઓ. તે બોલીઓ કે "અરે મનોચેહેર, શેઠાંણી ગોલશેહેરતો એજછે, એને તમે ખરાબી કીધીછે. તમે જેને ઠોકોછો તેજ તમારી બાએડીછે. તે મુવેલી નહી પણ જીવતી હતી. તેના બાલને કોઈએ હાથ લગાડીઓ નહી હતો અને અંતે તમેજ તેને હેરાન કીધીછે."

આ વાત સાંભલતાંજ મનોચેહેર, રાજો સઉ દોડી આવીઆ. તેઓએ દારા છોકરાને ઉઠાડીઓ અને અંતે તેતો શાહાજાદી ગોલશેહેર નીકલી આવી! આ કેટલો બધો હરખ! રાજાએ તેને પેટમાં ચાંપી, મનોચેહેરે તેને કોટી કીધી અને ગોલશેહેરને એટલીતો ખુશાલી ઉપજી કે થોડોવાર સુધી તે બોલી શકીબી નહી.

જારે સરવે જુસો નરમ પડીઓ તારે રાજો ધીરજથી વાત કરવા લાગો. "બાઈઓ આતો એક સપનાં સરખો બનાવ બનીઓછે. ખોદાની બખ્શેશથી મારી દીકરી અને જમાઇ મને પાછાં જીવતાં મલીઆંછે એ મને મોટું સુખછે. શુકરછે ખોદા! કે તું મારી દાદ લીએછે. પણ દીકરી ગોલશેહેર મને ખબર નહી પડતી કે તારી પછી આપણો શાહાજાદો પશંગ પણ નીકલી ગએઓ હતો તે કાંહાંછે?"

પીલશુમ—નામદાર રાજા તે વાત હું જાંણું છઉં. બાનુ ગોલશેહેરનાં જવા પછે શાહાજાદો પશંગ મનોચેહેરનો લેબાસ મારી પાસેથી લઈને એ બાંનુની પછવાડે ગએઓ હતો, તે એટલા માંટે કે તે પોશાકમાં આ બાનુંને ઠગીને પકડવી. પછે શું થએઉં તે હું જાંણતો નથી.

પણ આ શાહાજાદાનેતો પેલા બે છોકરાઓમાંનાં વડા જાંહાંબખશે મારી નાખેલો હતો, માંટે તે બોલીઓ કે "પાદશાહા બધા સાચું બોલેછે તારે હુંબી સાચુજ કહું છઉં કે શાહાજાદા પશંગને મેં મારી નાખીઓછે."

રાજો—છોકરા એ તું શું બોલેછે?

જાંહાંબખશ—સાહેબ હું એ ખરી વાત બોલું છઉં. એ શાહાજાદો પશંગ ઘણોજ જંગલી ખવાસનો અને મુરખ હતો. તેણે મને ઘણાં અપમાન આપીઆં હતાં અને તેને મારવાની મને ફરજ થઈ પડી હતી.

રાજો—અરે નાદાન છોકરા હું ચાહુંછઉં કે તું ખોટુ બોલતો હોએ. તેં કાલની લડાઇમા મારૂં રાજ બચાવીઉ છે અને તોબી તું એવી વાત બોલેછે કે જેથી તારી ઉપર મને નાખુશ થવું પડે. છોકરા તે એક શાહાજાદો હતો.

જાંહાંબખશ—રાજા હું સાચું બોલું છઉં અને જુઠાંને ધીકારૂં છઉં. તે પોતે શાહા હોતે તોબી હું તેની દરકાર કરતે નહી.

રાજો—અફસોસ! નોજવાન. તારે મોહોડે તું તારો અપરાધ કબુલ કરેછે અને તેથી મોટી દલગીરી સાથે તુંને મોહોતની સજા કરવી પડશે

બુઢા આતબીને જોએઉં કે આ છોકરાઓને તેમનાં ખરા બાપ આગલ જાહેર કરવાની એના જેવી તક બીજી મલવાની નથી. માંટે જાંહાંબખશે પેલા બેવકુફ શાહાજાદા પશંગનું ખુન કીધા ઉપરથી રાજા ફરીબરોજે એ હીમ્મતવાંન છોકરાને ગરદન મારવાની જેવી સજા કીધી તેવોજ એ સરદાર બોલી ઉઠીઓકે—"પાદશાહા! બેઅદબી માફછે, પણ એ છોકરાને તારાથી સજા નહી થશે—નહી થશે—નહી થશે."

આતબીનનાં આ શબદો એવાતો જુસા ભરેલા, એવાતો ગંભીર અને નવાઇ જેવા હતા કે રાજો ગુસે થવાને બદલે અમરત થએઓ. "રાજા ફરીબરોજ હું તુંને સાફ કહું છઉં કે એ છોકરાએ એક નીચ શાહાજાદાને જખે કીધો એટલા માટે તારાથી તેનાં એકબાલને આંગલી લગાડાશે નહી. જેનું એણે ખુન કીધુંછે તેના કરતાં એ છોકરો વધારે સારી બુનીઆદનો અને તારા સરખી મોટી ઓલાદનોછે."

રાજો—બુઢા, તું બોલેછે તેનો જરા વીચાર કર.

આતબીન—અરે કીધો, કીધો. પાદશાહા એ છોકરાનો જાંન જશેતો તુંને ખચીત પસતાવો થશે.

રાજો—એ જઈફ અમીર તુ શું ગુમાંન રાખેછે? તેં અને તારા આ દીકરાઓએ રાજની જે કીમતી સેવા બજાવી તેના બદલામાં મેં હમણાંજ તુંને ઘણાં માન આપીઆં અને એટલાવારમાં તું કેમ ભુલી ગએઓછે? ઈઆદ રાખજે કે આ છોકરાએ જે અપરાધ કીધોછે તેની સખત સજા તેને ઘટેછે.

આતબીન—નાંમદાર પાદશાહા એ બોલવુંજ ઘણું અનઘટતુંછે. મેં મારાં લોહીનું પાંણી કરીને એ છોકરાઓને ઉછારીઆ શા માંટે. મેં જમીન ઉપર સુઇ તેઓને બીછાણું આપીઉં, મેં હાડકાં ચાવી તેઓને ગોસત ખવાડીઉં, મેં ટાંઢી સેવી તેઓને ગરમી આપી, તે શા માંટે?

રાજા—ભલાં કાંમો કરવા માટે—નહી કે આદમીઓનાં ખુન કરવા માટે. એ છોકરાની સારી ચાલને માટે તેને હમણાંજ મેં બદલો આપીઓછે અને તેની નરસી ચાલને માટે હમણાંજ તેને સજાબી કરૂ છઉં.

આતબીન—પણ ફરીબરોન હું માંગી લઉં છઉં કે એ છોકરાઓને તું ગમે તે કરે તેની આગમચ તેઓને ઉછારવાનાં ખરચ અને મેહેનતનો મને બદલો આપ.

રાજા—એ બુટા તું શું દેવાંનો બનીઓછે? તારાં ફરજંદોને તેં ઉધારીઆં તેમા હું શા માટે બદલો વાલી આપું?

આતબીન—હીઆંજ, ઓ! પાદશાહા તારી ભુલછે. એ છોકરા કાંઈ મારા નથી અને તોબી મેં તેઓને બાપનાં સરખા પીઆરથી પાલી પોશી મોટા કીધાછે.

રાજા—તારે એ કોણનાં ચેરાગછે?

આતબીન—સાંભલ, રાજા સાંભલ! આજનો દીવસ કાંઈ તારા બુલંદ સીતારા બતાવેછે. આજે તુંને સરવે રીતે લાભ થએઓછે. પાદશાહા એ છોકરા તારા પોતાનાછે, જેમ તારી બેટી ગોલશેહેર ગુમ થઈ હતી અને આજે પાછી આવી મલીછે તેમ એ ગુમ થએલા છોકરાઓને મલવાની આજે તારી સરજતછે. નાંમદાર પાદશાહા તમો મને ઓલખતા નથી—પણ હું પેહેલો તમારો બાહાદુર સરદાર આતબીન છઉં, જેને તમે સેજ વાકને માટે દેશનીકાલ કીધો હતો. તે વખતે હું જવાંન અને જોરમંદ હતો. હમણા મારી દાઢી મારી છાતી ઉપર ગોએઆ જાહાડુ કરેછે અને મારી છાતી સફેદ બાલોથી ભરાઇછે. તે વખતે આ તારા શાહાજાદા ઘણાં નાંહાંના હતા અને તેઓને ચોરી લઇ જનાર હુ હતો. દેશને છેલી સલાંમ કરવાની રાતનાજ એ છોકરાઓની સાહેલી મનીજેહ પઇસાની લાલચ ઉપર તેઓને મારે ઘર લાવી હતી. હું તેઓને ટોપલીમા સંતાડીને કીરમાનનાં એક ગોફામાં લઈ જઈ રહેઓ હતો, જાંહાં હુ તેઓનો બાપ તથા મનીજેહ તેઓની માં દાખલ હતી. તાહાં એ છોકરાઓ પોતાનાં જાતી લોહીની ખુબીથી કીરતી પામાઆ હતા, તાંહાં તેઓનું દીલ કુદરતથીજ મેહેલો અને બગીચાઓ ભોગવવા ઉપર તપતું હતુ અને જારે તેઓની ઉમર તેવી પાદશાહીને ઘણી છાજતી થઈ તારે એઓને તમારી સામે ઉભા કરી મારા ગુનાહાની માફી માંગવાની હું જે છુપી તક શોધતો હતો તે ગઈ કાલની લડાઇથી મલી હતી. પાદશાહા એ તારા છોકરા, ભરેઆ પુરેઆ તારે હવાલે કરૂંછઉં અને હવે તારે ગમેતો તેઓને ફાંસીની સજા કર"

પણ રાજા સજા શું કરે? તેતો અચરતીથી દંગ થઈ ગએઓ. તેને ધાસતી લાગતી કે રખે આ બનાવ કાંઈ સપનો હોએ, પણ નહી તે ખરેખરો બનાવજ હતો. એ કેટલી બધી ખુશાલી!

તેનાં વાહાલા દીકરાઓ તેને ઘણે વરસે પાછા મલીઆ, તેની નેક દીકરી તેની ગોદમાં પાછી ઉભી, તેનો ભલો જમાઈ એકવાર પાછો તેની ગોદમા ચંપાએઓ, તેનું રાજ ફરીથી તેનાં તાબામા રહેઉં, એ જેવું આ રાજાને બીજું કીઉ શુખ જોઇએ?

ગોલશેહેર જે પોતાના ભરથાર તરફ જેમ વધતી વફા દેખાડતી તેમ તેનાં ઉપર વધતી જફા પડતી હતી તેની સરવે જફાનો હવે અંત આવીઓ અને શેવટે તેની ખુબી પરકાશી નીકલી. અને તેમજ રાજા પોતે પોતાને જે મોટાં શંકટમાં સમજતો હતો તેનું પણ સેવટ આવીઉં.

પેલા બે ભાઈઓએ પોતાના દોસત દારાને ઓલખીઓ અને ગોલશેહેર ખરેખર તેઓને સગા ભાઈ તરીકે બોલાવા લાગી.

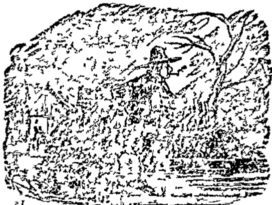
આ! હા! પેલા મનોચેહેરનુ સુખ કોણ વીચારશે! તેતો કોઈ મોટા મધનાં સાગરમા લપટાએઓ હતો. તેની પરીજાદ ગોલશેહેરના શુંદર હાથ તેનાં ગલાંની આસપાસ વીંટલાએલા હતા.

અને હવે પેલો ચંડાલ, તરકટીઓ કાવે! તેનું શું થએઉં? તેણે મોટી શરમ સાથે પેલી વીટી અને બાગડી પાછી આપી દીધી તથા મનોચેહેરને અરજ કીધી કે તેનુ ખુન કરવું. પણ આ રાજાનો જમાઈ નીરદએનો બદલો દએઆથી વાલતો હતો માટે તેણે જેમ કાવેને માંફી બખશી તેમ રાજાએ પોતાનાં સરવે કેદીઓને આ બનાવની ખુશાલીમાં માંફી બખશી.

એ બધું કોણે ધારીઉ હતું? "માણસ ધારેછે, ખોદા બજાવેછે." એ કેહેવાતમાં દમડીબાર શક નથી.

દુનીઆંનો મુસાફર.

પત્ર ૧૬

પીઆરાં બેહેન,

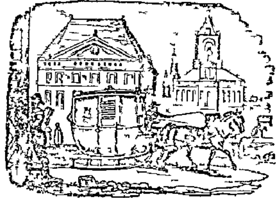
"આ એક મુસાફરી કરતા ડચમેનનું ચીતરછે. આપણાં લોકો એ જાતને વલંદા કરી કહેછે. તેઓ હાલંડ દેશનાં રેહેવાસીછે. હાલંડ દેશ ઈઉરોપખંડનાં મધીઅ ભાગની જરા ઊપરછે અને એ દેશનું બીજું નાંમ નેધરલાંડસછે. તેની ઊગમણે જરમની દેશનાં પરાંતો આવેલાંછે, દખણે બેલજીઅમછે અને ઊતર તથા આથમણે જરમન માહાશાગરછે. લંડનથી નીકલેલા એ માહાશાગરને મારગે પાંચ છ દીવસમાં હાલંડ ખાને અવાએછે. મેં જે વાહાંણમાં મુસાફરી કીધી હતી તે વાહાંણ એક બીજા બારકસ સાથે અ

ઠડવાથી તેમાંનાં માંણસોને હમારાં વાંહાંણ ઊપર લીધાં હતાં અને તેઓમાં એક ડચ કપટાંન તથા તેની બાએડી છોકરાં હતાં. મેં તેની સાથ દોસતી કીધી હતી, જે પછે મને માલુમ પડીઊં કે હાલંડ દેશથી ઘણાં કપટાંનો ઈંગલંડ વચે સફર કરેછે.અને તેઓનાં બાએડી છોકરાં હંમેસ તેઓની સાથે રેહેછે.

હાલંડ તથા તેની દખણનું બેલજીઅમ એ દેશો ઘણાં નાંહાંનાં અને થોડી વસતી વાલાંછે. હાલંડ દેશ ૧૨૬૦૦ ચોરસ માઈલછે, જેમાં ૩૦ લાખ માંણસો વસેછે. તાંહાંની હવા ઘણી ઠંડીછે, અને તે ઊપરથી બેહેન તમોને જણાવવાનું મને ઈઆદ આવેછે કે હવે પછે મારાં કેટલાંક પતરોમાં ઠંડાં મુલુકોનુંજ બેઆંન તમે વાંચશો. હવેની મારી મુસાફરી કેટલુક સુધી ઈઊરોપનાં ઊતર ભાગમાં થશે અને તાંહાં જેટવી ઠંડી પડેછે તેટવી એ ખંડમાં બીજે કેઠે પડતી નથી. હીઆ તેમજ બેલજીઅમ દેશમાં ઠંડીનાં દીવસો ઊપર નદી નાંલાં બંધાઈ જાએછે અને લોકો લોહોડાંનાં જોડા પેહેડી તે ઊપરથી ચાલી જાએછે. ઊપર મેં જે મુસાફરી કરતા વલંડાનું ચીતર આપીઊંછે તેણે પણ લોહોડાંનાં જોડા પેહેડેલાછે અને જોરાવંર વરસાદ તથા કકડતું બરફ પડેછે તેમાંથી તે ચાલીઓ જાએછે.

હાલંડ દેશ ઘણું કરીને પોહોલુ છે અને તેમાં મોટી મોટી નેહેરો બાંધી લીધેલીછે. દેશનાં મોટા ભાગ ઊપર આગલ પુશકલ પાંણી ફરી વલેલું હતું, જે પછે લોકોએ મોટી દેવાલો બાંધી લઈ તેનો અટકાવ કીધો હતો, તોપણ કેટલીએક વખતે પાંણી જોર કરી આવેછે અને ઊપવાં બાંધકાંમ, જેને "ડાંમ" કરી કેહેછે તે ભાંજીને જમીન ઊપર ફરી વલેછે જેથી મોટી રેલ આવેછે અને ઘણી ખોવારી થાએછે. હાલંડનાં કેટલાક સરોવરો જોવા લાએકછે. હારલેમ આગલનો એક મોટો સરોવર આગલ તાંહાં બીલકુલ નહી હતો, પણ તરણસો વરસની વાત ઊપર જારે રેલ આવી હતી, તારે એ જગોની જમીન ખોદાઈ ગઈ હતી અને તેમાં ઊપલો સરોવર થએઓ હતો. તેનો ઘેરાવો ૩૩ માઈલછે, પણ તેની પુરણી ચાલેછે. સને ૧૪૨૧માં એજ પરમાંણે તે દેશ ખાતે એક મોટી રેલ આવી હતી, જેમા ૭૨ ગાંમડાંઓ ઘસડાઓં તથા ૧ લાખ માંણસો મુવાં હતાં. તે રેલને વખતે બીબોશનો સરોવર થએઓ હતો.

હાલંડનું મુખીઅ શેહેર આંમસટરડાંમછે. તાંહાં પઈડાં વગરની નવાઈ સરખી ગાડીઓ ફરતી જોવામાં આવેછે જેનું એક ચીતર હું તમોને ભેટ કરૂંછઊં.

આમસટરડાંમ શેહેરમાં નેવું નેહેર બાંધેલીછે અને તે ઊપર આસરે ૩૦૦ પુલછે. તે નેહેરોનાં પાંણી જારે બંધાએ તારે ઊપલી ગાડીઓ અલબતાં ઘણી કાંમ લાગે. આંમસટરડાંમ સીવાએ રાટરડાંમ, હેગ, લીડન અને એ વીનાએ બીજાં ઘણાં મુખીઅ શેહેરોછે. રાટરડાંમ વેપારનું મુખીઅ મથકછે અને હાલંડનો વેપાર ઊોહોલોછે, આગલ એ દેશ સપેનનાં જુલમ તલે હતું પણ તેમાંથી છુટાબાદ સોલમી અને સતરમી સદીમાં ઈઊરોપનો લગલગ આખો વેપાર હાલંડનાં હાથમાં હતો. ઈઊરોપમા દોલત અને વેપારની બાબદમાં હાલબી એ દેશ માતર ઈંગલંડથીજ ઊતરતુંછે. હીઆ કારખાંનાંઓની શંખીઆ ટીકછે પણ મુખીઅ કરીને મખમલ, સન અને કાગજ બનાવવાનાં કારખાંનાંઓની વખાંણ થાએછે.

હાલંડમાં ખેતીવાડી ઠીક થાએછે. તેનાં જંગલનાં મોટા લાકડાંઓનો અછો વેપાર ચાલેછે. અગત કરીને ૯૦ થી ૧૦૦૦ ફીટની લંબાઈનાં તરાપાઓ હીઆથી મલી આવેછે. પુરાંણીઓની વસતીમાં જંગલી જનાવરો હીઆંથી નાબુદ થએઆંછે અને વધતાંમા વધતી શંખીઆ મોટા ઘુસ (ઊંદરો,) દેડકાઓ, સસલાંઓ અને માછલીઓનીછે સસલાં તમે થોડાંજ જોએઆં હશે, પણ હીઆં તે ઘણાં મલેછે અને તેનુ એક ચીતર હીઆં બીડીઊંછે. હાલંડની મા

છલીઓથી તાંહાંનાં રેહેવાસીઓને મોટી કમાંની થાએછે. સ્ટારક નાંમનું એક પખશી હાલંડમાં ઘણું વખનાંએછે. લોકો તેને એટલુંતો ચાહેછે કે દરએક જણ પોતાનાં ઘરમાં તેને માલો બાધવા દીએછે અને તે ઊપરથી સરકારને ધારો કાહાડવો પડીઓછે કે જે ધણી આ પખશીને હેરાંન કરશે તેને મોટી સજા થશે. ઘણાંક ડચ લોકોને એવો વેહમછે કે જે ઘરમાં આ પંખીનો માલો હોએ તે ઘર ઊપર ખોદાની સારી નજર રેહેછે.

હાલંડને છોડી જતાં તેની દખણે આવેલા બેલજીઅમ દેશનુ થોડું બેઆંન આપવું દરૂસત ધારૂં છઊં. એ દેશમા કાંઈ ઘણું અગતનું જોવાનું નથી. બેલજીઅમે ૧૧૦૦૦ ચોરસ માઈલ જગા રોકીછે, જે ઊપર ૪૦ લાખ માણસોની વસતીછે. તેના એક ભાગમાં હાલંડની મીશાલે નેહેરો અને સમુદરના અટકાવને માંટે "ડામ" બાંધેલાછે. તેની હવા હાલંડને મલતી નથી. કેટલાંક શેહેરોમા નરમ ઠંડી દીલને ખુશ કરેછે. વેપાર તથા ઊદીઓગની બાબદમાં હાલંડ અને બેલજીમ એકજછે. ખેતીવાડીનાં કાંમમાં બેલજીઅન જેવા હોશીઆર લોકો કોઈ કેહેવાતા નથી. તેઓ ખાતરો બનાવવામાં અછી ચાલાકી ધરાવેછે અને તેથીજ તેઓનુ ઊજડ દેશ આજે બાગ સરખું બની ગએઊછે. અનાજનો પાક સારો થાએછે. તેમાં લોહોડાંની અને બીજી મલી રૂ૫૦ ખાનોછે, અને કેટલેક ઠેકાંણે કોલસો પણ મલેછે. કપડાં વણવાનુ કામ હીઆં સઊથી સરસ ચાલેછે અને તેમાં ૩૫૫૦૦૦ માણસોનો રોજગારછે. સરકારમાં ફરેંચ ભાશા વપરાએછે. ગાએણનો લોકોમાં ઘણો શોખછે અને એ દેશે નાંમીચા ચીતારાઓને જનમ આપીઓછે. બેલજીઅમની રાજધાની બરૂસેલસછે, પણતે શીવાત આનટવરપ, ગેનટ, બરજીસ એ મોટાં શેહેરોછે હીઆં મોટા દેવલોમાં અને ટાંઊનહાલોમાં ૧૦૦ ઘાંટરડીઓને એવી રીતે ગોઠવેલી હોએછે કે દરરોજ તેમાથી નાંમીચા ખેલાડીઓ ઊંચા રાગ વગાડેછે અને તેઓને સરકાર તરફથી પગાર મલેછે બેલજીઅમનાં જંગલી જાનવરોમા વરૂ મુખીઅછે અને ઘરધનુ જનાવરોને જતનથી ઊધારવામાં આવેછે. આ દેશનાં સંબંધમાં આ વરૂનાં ચીતર શીવાએ કાંઈ વધારે હું તને ભેટ કરી શકતો નથી.

બેલજીઅમ દેશ તાંહાંની નાંદર ઈમારતોને માટે સારીપઠે જાંણીતુ થએઊછે. બરૂસેલસ શેહેરમાં મોટી હવેલીઓ, ફુવારાઓ અને બાગો જોવા લાએક છે. હીઆં ગાલીચાઓ ઘણા નાદર બનેછે વલી હીઆ એક જાતનુ સન મલેછે, જે એટલુતો કીમતીછે કે સુંનાને તોલે વેચાએછે. આંનટવરપનુ એક દેવલ જોવા લાએકછે. તે એટલુતો ઊંચુછે કે તે ઊપરથી ૮૦૦૦ ચોરસ માઈલ સુધીનો દેખાવ નજરે આવેછે.

હું છઊં તમારો
વાહાલો ભાઈ.

શરીરમાંનાં કીડાઓ—પરચુટણ જાત.

આંતરડાં મધેનાં કરમ અથવા પગ અને બરડા મધેનો વાળો એજ માંતર માંણસ જાતના શરીરમાં વસનારા કીડા નથી. એ ઊપરાંત માંણસના ભેજાં, આંખ, પેટ, ઈતીઆદી જગાઓમાં પણ એવાં કેટલાંક હલકી કીસમનાં પરાંણીઓ રેહેઠાણ કરેછે જેઓને લગતાં હેવાલ અજાએબીથી ખાલી નથી. એક જાતના કીડા જેને વઈદો "હાઈડેટીડસ" ને નામે ઓલખેછે તે સરીર માંહેલાં કેટલાક બંધીઆર ભાગોનાં પેદસ થાએછે. એ કીડો કુદરતની ઘણી અજાએબ શકતી દેખાડી આપેછે. તેનો દેખાવ પાણીથી ભરેલા ફુકા અથવા કોથલીના સરખો હોએછે અને તે ઊપરથી કેટલાકો તેને "માથાં વગરની કોથલી" કરી કેહેછે. તેઓનુ કદ ચનાંથી તે હાંસના ઇંડાંના જેટલું મોટુ હોએછે. તેઓ ગોલ હોએછે અને તેઓની અંદર એક પાતલી, પાણીજેવી, રંગ વગરની ચીજ હોએછે જેની તપાસ કરતાં રસાએણીઓએ તેમા સાધારણ નીમખ

શોધી કાહાડીઊછે. પણ આ કીડાની અજાએબી હી
આંજ અટકી નથી. એવી એક કોથલીમાં બીજી ઘ
ણીએક કોથલીઓ એકેકની અંદર સમાએલી જોવામાં
આવેછે અને એ દરએક પડમાં ઊપલી પરવાહી પદા
રથ રેહેછે. તે પદારથ કીડાને જનમ આપેછે અને
એ રીતે એ દરએક પડ પેહેલી કોથલીનાં ગરભ દા
ખલછે. એવી જીની કોથલીઓ કોઈ કીડામાં થોડીજ
હોએછે, પણ કોઈનામાં અગણીત દીઠામાં આવેછે.

આ કીડો જારે શરીરના એકજ અવીઅય
નો આસરો પકડેછે તારે તે ઘણું કરીને કલેજું હોએ
છે. થોડાંક વરસની વાત ઊપર મીડલ એસેકસની હો
સપીટાલમાં બાલડવીન નાંમની એક સ્ત્રી મરણ પાં
મી હતી. તેનાં કલેજાં ઊપર હજારો કોથલીરોકા કી
ડાઓએ વાસો કીધેલો હતો. એમાંની કેટલીક કોથ
લીઓને ચીરતાં તેમાંથી નાંહાંનાં સફેદ દાંનાં નીકલી
આ હતા અને સુખશમદરશક ઈઅંતરમાં તપાસતાં તે
દરએક દાંનો જીવતાં જનાવર ઠરીઆં હતાં. તે દર
એક જનાવરનો આકાર કોથલી રોકો હતો અને તે
દરએકને જીનું મોહોડું હતું જે કોઈમાં કોથલીની જ
રા બાહેર નીકલેલું હતું અને કોઈમાં અંદર ગએલું
હતું. તે મોહોડાંની આસપાસ બારીક રેસા નીકલેલા
હતા. પણ પછવાડેથી તે દરએક રેસો ઊપલા કીડાઓ
નાં બારીક બચાં સમજાએઆં હતાં.

આ જાતનાં કીડાઓ જાંહાં રેહેઠાંણ કરતા હો
એ તાંહાં સરીરનો ભાગ ઊપસી આવેછે અને ઘડ સ
રીખું લાગેછે. કોઈવાર તે ઘણું મોટું થાએછે અને
દરદીને બહુ પીડાકારી કરેછે, અને કોઈવાર તેમાંનાં
કીડાઓ અંદરને અંદર પોતાની મેલે મરણ પાંમીઆ
થી તે ઘડ નાંહાંનું થઈ જાએછે. તેઓ કેટલીક વખ
તે બાહેર નીકલતાં પોતાનો રસતો પોતાની મે
લે કાહાડેછે, અને તે દરદ એવો આકાર પકડેછે કે વ
ઈદ કદાચજ સમજે કે એ દરદ ઊપલા કીડાઓનાં રે
હેઠાંણથી થએઊંછે.

હાઈડાટીડસની જાતના કેટલાક કીડાઓ કોઈવાર
જારે આંખમાં અને બીજા ભાગોમાં રેહેઠાંણ પકડે
છે. તારે તેની અસર માંઠી થાએછે. તેનો એક
જાંણવા જોગ દાખલો ગલાસગો ખાતે થોડાંક
વરસની વાત ઊપર બનીઓ હતો. એક નાંહાં
ની વએમાં બાલકની આંખ જે ચોકસ દરદાને
લીધે ઘણી નબલી થઈ ગઈ હતી તેમાં એક દાહાડે
મી૦ લોગન નાંમનાં વઈદે એક અપાર દરશક પદાર
થને તરતી જોઈ. તે પદારથ તદન ગોલ હતી અને
માતર એક છેડા આગલથી તેની અની હતી. તે અ
ની વખતે વખત વધતી જતી હતી અને કોઈવાર વલી
તે તદન દેખાતી નહો હતી. જારે તે બાલક મધીઅમ
રોશનીમાં બેસતું તારે આ પરાંણીથી ડોલાનો થોડોક
ભાગ ઘંકાઈ જતો હતો. તરણ અઠવાડીઆ સુધી ઊ
પલા તબીબે તે પરાંણીને તપાસીઆ કીધું હતું અને
તેનાં કદમાં જરા વધારો થવા સીવાએ બીજો કાંઈ ફેર
ફાર નજરે આવીઓ નહીં હતો. છ અઠવાડીઆમાં
તે કીડો વધારે મોટો થએઓ, ડોલાને બરાબર ફરવા
માં હરકત નડી અને તે બાલકને દુખ થવા લાગું.
આ વખતે કીડાને બાહેર કાહાડવાની તબીબે કોશેસ
કીધી પણ તે તેમાં ઘણી મુશકેલીઅતે પાર પડીઓ
અને જોકે તે કીડો છુટા છુટા ભાગમાં નીકલી ચુકો
તોપણ તે બાલકની આંખ બગડીઆ વગર રહી નહી.
આ જાતનો કીડો ભેજામાંથી પણ મલી આવેલોછે,
તે ઘણું કરીને હરથો ઈંચ લાબો હોએછે.

એક બીજો કીડો જે માંણસનાં ગોટલામાં કેટલી
ક વખતે રેહેઠાંણ કરેછે તેની મુખીઅ તપાસ પરોફેસર
ઓવને કીધેલીછે. ગોટલાં શરીરના જુદા જુદા શાંધા
ઓને હીલચાલ કરવાની શકતી આપેછે, તેવા બંધી
આર અને માસના જથામાં કીડાની જાત વાસો કરે
એ ઘણીજ અચરતી ભરેલી વાતછે. આગલ વેલાત
ની એક ઈસપીટાલનાં ઓધેદારે ઊપલા પરોફેસર ઊપ
ર માંણસનાં શરીરમાંનાં ગોટલાંનો કેટલોક ભાગ
તપાસને માટે મોકલીઓ. તેનો દેખાવ ગોએઆ તે ઊ
પર ફુગ ચહડી હોએ તેવો લાગતો હતો. બારીકીથી
તપાસ કરતાં માલુમ પડીઊં કે તે ઊપર જીનાં જીનાં
કીડાઓ વલ ખાઈને પડેલા હતા. પણ તેમનાં આં
ટા છોડવીઆ પછે તેમની લંબાઈ ૧ ઈંચના ૩૦ માથી
૭૦૦ માં ભાગ સુધીની હતી. તે વખતે આ બીનાં
પેહેલ વેહેલી જાંણમાં આવી હતી અને તારપછે પરો
ફેસર ઓવને ચણીદ માંણસોનાં ગોટલાંમાં એવા કી
ડાઓ જોએઆ હતા.

પીસાબનાં અવીઅયમાં પણ એક જાતનાં કી
ડાનુ રેહેઠાંણ થાએછે. પણ એ તથા ઊપરે કેહેવા
કીડાઓ કરમ તથા વારાના દરદની મીશાલે સાધારે

ણ નથી. પરાંણી માતરના શરીરમાં ખોદાએ જે ગુરદો મેલીઓછે તે શું કાંમ કરેછે તેથી કેટલીક વાંચનારી બાઈઓ અનજાંની હશે. એ પીશાબ બનાવવાનાં કાંમમાં આવેછે. શરીરમાંનુ લોહી ફરી વલતુ એક નલીની મારફતે તેમાં દાખલ થાએછે અને તેમાં ટીપે ટીપે પીસાબ બનીને તેનીજ હેઠલનાં ફુકામાં એકઠી થાએછે. એ અગતના સાંચામાં કીડો પેવશ થઈ કેટલીકવાર ખરાબી કરેછે. તે એખલો માંણસનાંજ નહી પણ ઘોડા, ગોઢા, કુતરા, વરૂ ઈતીઆદીનાં ફુકામાંથી પણ મલી આવેછે. માંણસનાં સરીરમાં તેની લંબાઈ પાંચ ઈંચથી એક વાર સુધીની હોએછે, અને તેની વીઆસ કોઈ વખતે અરધા ઈંચની હોએછે. એવા એક કીડાનો નમુનો હનટરીઅન મીઊશીઅમમાં રાખેલોછે. તે એક નાંહાંનાં સાંપ જેવો દીસેછે અને તેને "રાખશી કીડો" એવુ નાંમ આપીકોછે

શરીરમાનાં કીડાઓની બાબદ બંધ કરતાં તેમની ઊતપંતી વીશે થોડુક લખવાની જરૂરછે. આ અજાએબ જેવાં પરાંણીઓની હકીકત વાંચતાંવાર પેહેલો સવાલ એ નીકલેછે કે શરીરના અંધીઆર ભાગોમાં તે કાંહાંથી આવેછે. એ વીશે વીદવાંનો તરેહવાર મત આપેછે. કેટલાકો એવુ કેહેછે કે શરીરમાં તેઓ પોતાની મેલે ઊતપંત થાએછે, પણ બીજાઓ એ વાતનો ઈનકાર કરી એવી દલીલોને વચે લાવેછે કે જે રદ કરવી ઘણી મુશકેલછે જેમ ઘોડાઓનાં બદન ઊપર એક જાતની માંખ બેઠા પછે ઘોડો તાંહા કીડ લાગવાને લીધે તે જગાને ચાટેછે અને તે માખીના ઈંડાં નેથી તેની જીભને વલગીને પછે પેટમાં જઈ પાકેછે. તેમ ઘણાંઓનો વીચારછે કે માંણસનાં શરીર મધેનાં આ જુદા જુદા કીડાઓ કોઈબી રીતે બદનની બાહેરથી મોહોડાં ઈઆ ચાંમડીવારે દીલમાં જતા હશે. કરમ તથા વારા એમ થતા હશે એમાં થોડો જ શક દીસેછે, અને બાકીનાં કીડાઓ વીશે એવુ ધારવામાં આવેછે કે તેઓ લોહી સાથે સરીરનાં જુદા જુદા ભાગોમાં ફરી વલતા હશે. ખોદાની કુદરત નેહારીછે. તેનાં સઊથી નાંહાંનાં કાંમનો ભેદ પીછાંણવાને માણસ અશકતીવાંનછે, અને તાળી તે બાપતો જેમ માણસનો તેમજ આ જીનાં પરાંણીનો એકસરખી રીતે સંભાલ લીએછે.

એક ફરેંચ પાહાદસાહની સાદાઈ.

ફરાંસના પાહાદસાહ ચોથા હેનરીની હવીજ મરજી હતી કે તેના છોકરાં (તેની સાથે વાતચીત કરતી વખતે) તેને **સાહેબના એલકાબથી** બોલાવે નહી પણ ફકત **બાવા** કરીનેજ કેહે. જેવારે તેના બચાં કોઈ રમતમાં ગુંતાતાં તેવારે વારે ઘડીએ તે પોતેબી તેમની રમુજમાં સામેલ થાતો, અને તેથી પોતાને ગમત ઊપજાવતો. એક દીવસને સમે આ માહરાજા પોતાની પીઠ ઊપર પોતાના પુતર અને ફરાંસની ગાદીના વારેસને બેસાડીને એક ચોપગાંની મીસાલે હાથ તથા પગ વતે મેહેલના એક ઓરડામાં પસાર કરતો હતો તેવામા એક એલચી તેની મુલાકાત લેવા આવીઓ, અને આગમચથી કસીબી ચેતવણી આપીઆ વગર તે એકાએક પેલા પાહાદસાહની આગલ જાઈને ઊભો. પણ પાહાદસાહ તેના આવીઆથી મુદલ અચકીઓ નહી; તે બોલીઓ કે "એલચી સાહેબ તમારે તીઆં ફરજંદછે?" એલચીએ જવાબ આપીઓ કે "હા સાહેબ." પાહાદસાહ બોલીઓ "ઠીકછે—આ ઓરડાના પેલાં ખુણા સુધી હુ મારી મંજલ પુરી કરી આવીઆ પછે હું તમારી સાથે વાત કરીશ." એટલુ કહીને તે પાછો આગલની મીસાલે ઈઆને બે હાથ અને બે પગ ઊપર ચાલી ગીઓ. ફરાંસ તથા આખા ઈઊરોપખંડને લડાઈના હીંગાંમમાંથી સમાધાનીમા લાવી મુકનારો પાહાદસાહ પોતે હાવી સાદાઈ ધરાવતો હતો! જે ખરેખર મોટાં મંનનાં માણસોછે તે પોતાને માટે કસી ગરૂરી ધરાવતા નથી અથવા બાહેરથી કોઈ મોટાઈ દેખાડતા નથી.

પરીતી.

શું આ તરણ અબલાઓનું ચીતર વાંચનારી બાંનુઓના મનમાં કાંઈજ ખેઆલ ઊતપંત નહી કરશે? શું આ નાંહાંની તસવીરનો બારીકીથી અભીઆસ કરતાં અને તેઓનાં ખુશ ચેહરા ઊપર વેઆંન લગાડતાં હમારી બેહેનીઓ વીચારમાં નહી પડશે? આ સીઓ કોણ હશે? એ કાંઈ હીઆં અગતનો સવાલ

નથી. કોઈબી હોએ, કદાચ તે તરણ માંએ જણી બે
હેનો હોએ, કદાચ તે દોસતીનાં ગાંઠથી બંધાએલી તર
ણ સહીઓ હોએ, કદાચ તે એક બેકની નજદીકમાં
રેહેનારી તરણ પડોશણો હોએ, તેઓ ગમે તેબી હો
એ, પણ તેની કાંઈ આપણને વાતજ કરવી નથી. પ
ણ તેઓનો દેખાવ હીઆંતો વધારે અગતનોછે, તે
ઓની ઊભાં રેહેવાની ઢપ, તેઓનુ અરધું હસતું, અ
રધું ગંભીર મોહોડુ, એ આપણાં મન ઊપરનો અસર
કરેછે. કેવાં તેઓ એક એકનાં પીઆરમાં પરોટાએ
લાંછે! કેવી એકજણી બીજીનાં ખભાં ઊપર હાથ
મેલી તેને બે શખુનો કેહેછે અને તરીજી કેવી ધીરજથી
સાંભલેછે કે જાંણે તે સઘલી વાત તેને કબુલ હોએ!
કેવાં તેઓનાં મંન એકજ બાબદમાં પેવસ થએલાં દી
સેછે અને તે ઊપર તેઓ કેવાં એકમત થએલાં લા
ગેછે! ટુકમાં આ દેખાવ કેવો શંતોશકારક લાગેછે! પ
ણ તે સાથી? પરીતીની ઊસકેરણીથી. આ તરણ જ
વાન અબ્લાઓ, એ ભેદ ભરેઆ ગુણની ખુબીથી ગો
એઆ એક ગાંઠમાં વીટલાએલીછે અને આપણો એટ
લોજ વીચાર કરવો છેકે જો ખોદાતાલાએ માણસ જા
તમાં પરીતી સરખો ગુણ નહી મેલીઓ હતેતો દર પ
લે ઊપલાને મલતા જે શંતોશકારક દેખાવ આપણી
નજરે પડેછે તે શું એમના એમ ચાલુ રેહેને?

ખરેખર પરીતી જેને સાધારણ રીતે આપણ
પીઆર કહીએ છઈએ તે ઈનસાન માતરમાં એક અ
ત્તી ઊમદા ગુણછે. તે એક ભેદ ભરેલો પણ ઘણો ફા
એદાકારક જુસોછે અને આ ભરોસા વગરની જીંદ
ગીમાં જે મીઠાસ તથા માએઆ લાગેછે તે એ જુસાથી
જછે. પણ વધારે ઈઆદ રાખવાજોગ બીના એછે કે
પરીતીનો આતશ પરમેશવરે નર કરતાં નારી જાતીમાં
વધારે મેલીઓછે. ઓરતજાતને આ દુનીઆંમાં તેણે
જે કાંમ સરજેલાંછે તે મરદના કાંમોથી જુદાંછે. મરદ
તીખો, આકલો, શખત મેહેનત કરનારો અને વધારે
બીકટ કાંમોને ઊઠાવનારોછે. ઓરતમાં સઘલી નર
માસ, સઘલો મીઠાસ, સઘલી શીરીની જોવામાં આવે
છે જેથી મરદના કાંટાદાર કાંમ ઊપર લેહેજતદાર ફુલ
પાંથરવાનું, ઘરને સુખી અને કબીલાને અમન ચમ
ન કરવાનું ઓરતથીજ બની શકેછે. તેમ બનાવવા
માટેજ, દુનીઆંમાં શુખની ચાદર પાંથરવાના સૌ જા
તીના કાંમને માટેજ ખોદાએ મરદ કરતાં તેનામાં પરી
તીનો જુસો વધારે મેલીઓછે અને તે તેની નરમાસ,
તેની ગંભીરતા તથા માએઆનું મુખીઅ કારણછે.

દાહાડાની રંજથી થાકેલા પરાકેલા બે દોસતો
સાંજને છેરે એકઠા મલી સુખ દુખની વાતો કરેછે તે
સાથી? એક આશક માશુકનું જોડું રાત અને દીન એ
ક એકનાજ વીચારમાં ચકચુર રેહેછે, એકકને ઈઆદ
કરેછે, એક એકને મલવા માટે ઈનતેજાર રેહેછે અને
જારે મલેછે તારે મોટા મીઠાસથી ગલે વલગેછે તે સા
થી? એક માટી પોતાની બાએડી તરફ તથા બાએડી
પોતાના ધણી તરફ ખરાં દીલથી વફાદાર રહી દુનીઆં
ના સંસાર સાથે ગુજારવાના સોગંદ લીએછે તથા પ
છે શુખ કે દુખ, ગરીબાઈ કે તવંગરી, જુવાંની કે ઘ
ડપણમાં અરસપરસ મદદ તથા મેહેનત કરેછે તે સાથી?
મા બાપ પોતાના ફરજંદોને મોટા હરખથી છાતી સા
થે દાબેછે અને તેમની આસાએસ, આરાંમ તથા કેલ
વણીને ખાતર પોતાના તન મનને થાકવી નાખેછે તે
સાથી? નીશાલીઆઓ સહવારથી સાંજ સુધી એક વ
રગમાં સાથે બેસી સલાહા સંપજથી પાઠ કરેછે,
તથા એકકસે બગલગીરી કરી રમતા ફરેછે તે સાથી?
પરીતી—નીરદોશ, ખોદાઈ પરીતી અથવા પીઆરથીજ
દુનીઆમાં એટલાબી આસીરવાદ, એટલુબી શુખ ઈ
આ શંતોશ નજરે આવેછે. એક સુરો સીપાઈ પો
તાનાં જીવની દરકાર ન કરતાં ભરેલી તોપનાં મોહો
સાંમો ઊભો રેહેછે, અથવા એક હીમતવાંન પેહેલવાંન,
વીજલીની પેરે ચલકતી તલવારોની વચે પેવસ થઈ
જાએછે, તેમાં કાંઈ લાલચ ઈઆ લોભ કરતાં પરીતી
વધારે ભાગ લીએછે. તે વલી નવી જાતની પરીતીછે
અને તેને દેશનો પીઆર કરી કેહેછે. એક બાઠેનાં રે
હેવાસીને જો એમ કહેશું હોએ કે તારી આખી જાત
છાકટીછે, અથવા જો એક સુરતીને કહેશું હોએ કે
સુરતી લોકો ઠગછે તો તેનાં ચેહેરા ઊપર તુરત લોહી
ચહડી આવશે અને તે હીમતથી જવાબ આપશે. એ
માંબી પરીતી આવીછે અને તે પોતાનાં હમજાતીઓ
તરફનો પીઆરછે.

હવે તારે વાંચનારી બાંનુઓને કાંઈ કેહેવાની
જરૂર નથી કે પરીતી સરખો ગુણ ખોદાએ માંણસમાં
ભલાંને માંટે મેલીઓછે. તેથી એકને અને અનેકને
લાભ થએઆછે; તેથી નાચારોને દાદ તથા અસકતને
મદદ મલીછે; તેથી દુનીઆંમા કેલવણી અને સુધારે

વધીઓછે; તેના દાખલાથી દુનીઆંની તવારીખ ભરા
ઈને ચીકાર થએલીછે, પણ તેટલા માંટે એમ નહી
કેહેવાશે કે તેનો આડો ઊપીઓગ થતોજ નથી. દર
એક ચીજનો સારો ઈઆ નરસો ઊપીઓગ થઈ શકે
છે. તે ચીજને વાપરવા ઊપર તેનો આધારછે, અને
તેજ પરમાણે સંઊથી અગતની વાતનો એછે કે પરી
તીને બરોબર વાપરતાં શીખવી જોઈએછે. એક માં
પોતાનાં બચાને ઘણી પરીતીથી લાડ લડાવેછે તો પ
છે બચાં બેખડ થઈ જાએછે. એક દોસત વગર સમ
જવે સઘલાઓને સરખા સમજી સરવે તરફ સરખી
પરીતી દેખાડવા જાએછે નો કોઈ વાર તેમાં તે ફસી
પડેછે. માંટે પરીતીનાં જહરા ઊપર આપણોજ અ
ખતીઆર રેહે એવું કરવું જોઈએ અને તે જહરે કોઈને
પોતાનાં જોસથી દુબાડી નહી નાખે અથવા કોઈને તંગી
થી કુમલાવી નહી નાખે તેનો સંભાલ રાખવો જોઈએ.

ધનબાઈ ધતુરો—તે કંટાલેછે કાંએ?

"આખું ઘર માંથે પડીઊંરે માએ? હવે તેને
લઈ તે કેમ ચલાઊ? હું એખલી ને અટુલી તે કાંહાં
જઈને મરૂ? જો રાંધણીમાં રોકઊંતો ઓરડામાં
કોઈ મલે નહી ને ઓંજીઆં છોકરાં મારામારી કરીને
ધુજારો કરી મેલેછ. જો તે મુવાંને રાખવા બેસુંછતો
રાંધણીમાં મારા કીઆ કાકાને મોકલું? ને છેવે જોટ્યા
કરને હાથે જો ખાંણું દાજી ગએઊંતો દીકરાઓનાં ઠપકા
કીએ કાંને સાંભલું? તે લોકોતો જીવતી ને જીવતી જઈ
ને મેલી આવે એવા, તેથી ધેં ધેં કરતા આવેલાજછે
ને ભાનુ માંગેલુંજછે, પણ હું તે શું સુલે ચહડી બેશું?
મરેરે ઘેર લઈ ચલાવવાનુ કાંમતો માહાભારીછે. મારા
ખોદાએ પરથી મરૂ તે મનેબી માંટીડો બનાવીઓ
હોતેતો પીરા ઓછી!"

ધનબાઈ ધતુરો દરરોજ આ બોલ બોલેછે, પ
ણ બોલતી જાએછે અને વલી ઘરનો ધંધો ચલાવતી
બી જાએછે, એમ કાંએ વારૂ? ઘર ચલાવતાં તે તથા
બીજી ઘણી બાઈઓ કંટાલેછે કાંએ? ખોદાએ ઓરત
જાતની સંરજત એજ કીધેલીછે. મરદ બાહેરનો ને
બઈરી ઘરનીછે પણ મરદ પોતાના કાંમ કરતાં જેટ
લો કંટાલે તે કરતાં બઈરીનુ કાંમ સેહેલુ છતાં તે વધા
રે કંટાલો કાંએ પાંમેછે? પણ વલી જેમ એ કાંમ ધન
બાઈ ધતુરાનુ અથવા બીજી કોઈબી બાંનુંનુંછે તે
મજ ઈંગરેજી ઓરતોનુંબીછે; તોબી તેઓ નહી કંટા
લતીં ને આપણી બેહેનો ઘર ચલાવવાનું હઘડું સમ
જેછે તેનું શું કારણ? એનો વીચાર કરવાને ધનબાઈ
ધતુરાની હાલત તપાસીએ.

આ ઓરત કાંઈ ગરીબ નથી. ઈછાપોરીઆ
ની એહેલી ઊપર તેનું ઘરનુ ઘરછે. તેનો વર ચીન
માં ચાકરીએ ગએલોછે અને ધનબાઈ ધતુરો ભાડાં વ
ધારી વધારીને મહીને દાહાડે સારી કમાઈ કરેછે એટ
લુંજ નહી, પણ તેનો વર પગાર મોકલેછે અને કપડાં
ની પણ જરારતી સારી મોકલ ચાકલ કરેછે. આ
બાઈનાં ઘરમાં વહુઓ ચાકરની બધી ગરજ
સારેછે અને તોબી ધનબાઈ ધતુરો પોતાને દુખી સ
મજેછે. જોકે આજારી વખતમાં ને મરતાં બીહેછે
તોપણ "મરેરે! ખોદાએ હવેતો જલદી લેડી લીએ ને
આ અખઈ રેહઆંઓની આગલ થઈ જાંઊ એટલે
બસ." એવો જારે તે વહુઓ સાથ લડેછે તારે તે વીચા
ર કરેછે. ધનબાઈનાં આકલા સવભાવ તથા આડું
આડું બેહેકવાની ટેવ ઊપરથી પાર પડોસીએ તેનું
નાંમ ધનબાઈ ધતુરો રાખીઊંછે. ઘરમાં કજીઆનાં
પારાવાર થાએછે અને ગડબડ તથા દુખનોતો કાંઈ સુ
માર નથી.

આપણ ધનબાઈ ધતુરાનાં ઘરમાં જઈએ. એ
હેલી ઊપરથી ચાલી જતાં કોઈ ઘરમાંથી રાખ અથ
વા વેહેરે કરીને આપણને કદાચ વધાવી લેવામાં આ
વે ઈઆ નહી આવે તોબી આપણ ઓટલા ઊપર ચહ
ડતાંવાર બકરીના લીંડાં પગે ચમપાએછે તથા મરઘાં બ
ટકાં પગે પગ લીટલાએછે. ખરકીમાં પેસતાંજ પીજ
રાંઓ ચરકાં ચરકાં ગનધાએછે. ધનબાઈ પેહેલા મા
લા ઊપર રેહેછે. દાદર ઊપર એટલુતો અંધારૂં કે
આપણ પગ થઠોસતા ચહડીએ છઈએ, અને કોઈ લુછો
ખુનાંમા બેસીને ખીસો કાતરી જાએ તેની ધાસતી કદા
ચ શરનેટ સાહેબનાં વખતમાં આપણ નહી રાખીએ
તોબી પગ તલે કોઈ બચું આવી જવાની અથવા
કોઈ ચેન ચાલી જવાનીનો જરૂર વકી રાખવી જોઈ
એ. માલ ઊપર ગએઆ કે અંધારી ચાલમાં એકુ
ધાલીઓ એવી રીતે ઊભો કીધેલો કે માંથામાં દીણું
થાએ એટલું વાગે અથવા ઘરીને એવી રીતે મેલેલી કે
પગનો નલો સારી પખે અફડાએ એતો ચોકસછે. ધન

બાઈના કબીલાનુ ખબરચીખાનું તથા બેઠક લોએતલી એછે, તેથી માલ ઊપર જાજુ વાપરવાસ નથી તાહાં આગલો અને પાછલો મલી બે ઓરડા તથા તરીજી કોટડીછે અને માંતર રાતનાં સુવાંને સઊ ઊપર આવે છે. ધનબાઈ જરા જીવવાલીછે માંટે આપણે ધારીએ કે ઓરડાઓમાં કંઈ નહીતો જરા હાંડી, આરસી હશે પણ તેને બદલેતો જુની અને માંથાંને નડે એવી અભડાઈઓ ઊપર ખાલી બાટલીઓ અને ખીલે ચાનનાં અથવા સુપરાં ઓરવી મેલેલાં જોઈએ છઈએ.

ધનબાઈ ધતુરો બચરવાલછે માંટે તેનો કબીલો જોઈએ. બે મોટા છોકરાઓ આફીસમાં જાએછે જેઓમાનો એક પંદરનો પગાર લાવેછે અને બીજો કામ શીખેછે. એ બંને છોકરાઓની બાએડીઓ તથા વલી તેમનાં છોકરાં ધનબાઈની સાથેછે. તે સાથે ધનબાઈનો તરીજો નાંહાંનો છોકરો નીશાલે જાએછે અને બે દીકરીઓ પરણેલી તથા વેઆઈ જણેલીછે. પણ બીચારી ધનબાઈ બચાંની બાબદમાં કાંઈ સારા ભાએગની નથી. સાત છોકરાઓમાંથી કાહાની કીરતે આ તરણ છોકરાઓને જીવાડીઆછે અને જોકે ધનબાઈ તેઓ વીશે વાત કરે તારે કેહેછે કે "મારા જેવા હીરા છોકરાઓ કદી દુનીઆંમાં મલશે નહી" તોબી તેઓ ખરેખર તેવા નથી. વડો છોકરો તદન બીગડી ગએલોછે. પંદર રૂપીઆનો બધો પગાર કપડાં અને ખાવા પીવામાં ખરચેછે, અને બાએડી તથા છોકરાં તેને નામે રડેછે. વચલો છોકરો તદન બાએલો અને કસી સમજ વગરનોછે. તોબી એક છોકરાનો બાપ થએઓ તોપણ કાંઈ રોટલી પેદા કરે એવી હાલતમાં નથી. સઊથી નાંહાંનો છોકરો બધા દાહાડાનો આજારીછે, તોપણ તે મસતીખોર ઘણોછે તેને જરા જરામાં રડવાની ટેવછે અને તે રડેછે તારેબી એવો કે કલાકનાં કલાક નીઠી જાએ પણ મુંગો રેહે નહી. તે છ વરસનોછે તોબી જોહાલીમાં સુવેછે, અને કેહેવતછે કે "બરી ફુજર ને હાંલીમાં નજર" તેમ સહવારે ઊઠતાં વાર પેહેલ વેહેલું તે ખાવાનું માગેછે. ખાવાનીતો કાંઈ વાતજ ના પુછશો. આખો દાહાડો તેનું મોહોડું ચાવતુંછે, તે લોણે લોણે ખાવા બેસેછે, અને જરા જો તેની મરજી પરમાણે કાંઈ નહી થએ ઊંતો રડવા માંડેછે જેથી ધનબાઈ ધતુરો કંટાલીને તે જે માંગે, તે તેને આપેછે. ધનબાઈની મોટાંમાં મોટી ધાક તેને નીશાલે મોકલવાનીછે, માંટે આ બચું નીશાલે જવું એ કોઈ મોટી સજા સમજેછે અને તેથી એક દાહાડો એવો નહી જતો કે જારે તે છોકરો મેહેતાજીની પાંખરી વલગીને મુગે મોહોડે જતો હોએ.

ધનબાઈની બેહુ વહુઓ જવાંનછે, પણ ધનબાઈ તેઓને ઘણી ધાકમાં રાખેછે. તેઓમાંની વચલી વહુ જરા હોશીઆરછે, પણ તેને નસીબે તેનો વર ધોબીનાં ખ્તર જેવો મલીઓછે. તે બીચારી હેરૂસે હરૂસે ચોપડીઓ વાચેછે, કેમકે વહુઓ લખે વાંચે તેની ધનબાઈને છીરછે અને આ વહુ જારે જુવેછે કે તેનાં સારા વીચારો પાર પડતા નથી; ભરથારનુ જે સુખ તે વાચીને સમજેછે તે તેના વરથી મલતુ નથી તારે તે ખોદા સાંમે મોટી ફરીઆદ કરેછે. પણ ધનબાઈને મનસે તેનો દીકરો બઈરીને "રાહારેછે" એટલે બધુ શુખ તેમાં આવી રહેઊ. વર તેને ચાકરની માંફક તુંતાંથી હાંક મારે, બાએડી ગોલાંમડીની મીશાલે તેનીજ નહી પણ તેની માં તથા તેનાં ભાઈ બેહેનોની ચાકરી કરે, ઘરમાં છતો ચાકર તોબી તે સરદીમાં ભીનાંએ અને તાપ આગલ તપે, વર તેને એ મેહેનતનાં બદલામાં જરા વાંક પડે કે ગાલ દોએ, તેની બીચારી સમજુ બાએડી ખોલી રીતે જુવે કે તેણે મોજાં નહી પેહેડવાથી સરદી થાએછે. અને દુનીઆંની રચનાં આ વર સઘલી એખલો જુવેછે અને લાગવેછે એને ધનબાઈ દીકરાનું રાહાતવું સમજેછે અને તેને મનસે એમા વહુનુ પુરતુ સુખ થએઊ ! ધનબાઈની વડી વહુ બોદલાં જેવીછે. તેને કશુ આવડતુ નથી અને તેથી તે તેનાં એસકી વરને ગમતી નહી. તેનો વર આખો દાહાડો અને રાત ઘરની બાહેર રેહેછે. તે બીચારી સારીનો કછોટો કરી વચલી વહુ કરતાં વધારે કાંમ કરેછે કેમકે તે ઘણીજ એક મારગી અને થોડુ બોલનારીછે અને તેથી તેનાં ઊપર વધારે જાપતી પડેછે. જેનુ ચાલે તેની સાથ સાસુ ચલાવેછે અને તેથી ધનબાઈ "પાચી મરોડી કોપરી એ ખણે" છે. તે વહુઓને દુખ દેખાડી જુલમ પાડેછે. પોતે આજારી પડે તારે ડાકટરોને બોલાવેછે અને વહુઓને આજારી છતાં કાંમ કરવુ પડેછે. લોણાં સાસુ કરેછે પણ કાંમ બધુ વહુઓને માથેછે તોબી સાસુ બાહેર એવુ દેખાડેછે કે જાંણે કાંમ કરતાં તે મરવા પડતી હોએ [illegible] બે વહુઓને [illegible]તપોતામાં બા

જતુ નથી, તેમજ તેઓને સાસુ સાથ કજીઓ ચાલેછે અને વરની તરફનુ દુખછે. માટે આખા દાહાડા કજીઆ ચાલેછે

ધનબાઈ વેહેમી ઘણીછે. દરએક તીરથની તે માણતા કરેછે. અગત કરીને નાંહાંનો છોકરો હંમેસનો માંદો હોવાથી તેની પાછલ તે વેહેમે ચરી ગઇછે. તે દર મહીને આતસ બેહેરાંમમાં શુખડની એકેક માંચી ચહડાવેછે, અને ફરેસતાનાં દરાંનનો મોટો ખરચ કરેછે તે દર વરસે તાબુતમાં છોકરાને ફકીર કરેછે. હોલી ઊપર ધાંની તથા સુખડ મોકલી તથા કપડાં રંગાવી તેને હોલીઓ કરેછે. દર તલસંકરાતને દાહાડે તે છોકરાને મોટા તરાજુમાં બેસાડી ભાજી તરકારી વરે તોલી જુવેછે તે વરસમાં એકવાર ભુલેશવરમાં મરઘાં ચહડાવેછે, માંમાં અરજાંનીની એકવાર માનતા કરી આવેછે, મેહેમનાં પીરને મીઠાઈ અને મોટમાવલીના દેવલમાં મીનના હાથ તથા પગ ચહડાવી આવેછે. પોતાના એ છેવા છોકરાની દર વરસગાંઠ ઊપર તેને સુરજ આગલ ઊભો રાખી સુના, રૂપાંના ફુલે કરી વધાવી લીએછે. વલી આ ખટપટ ઊપરાંત ધનબાઈના ઘરમાં બાજ રોજતો દરરોજ ચાલુછે અને તેની ખટપટ ધનબાઈને કાંઈ ઓછી નથી. આજેતો ગોરાંણીએ પાપરીમાં ખાન ઓછી લીધી અથવા નાનખટાઈ બાલી નાખી; કાલે મોબેદ એજને બરોબર ધોઈ નહી અથવા સેતરંજી ઊપર છોકરો જોડા લઈને ચાલી ગએઓ; એવી એવી વાતનો ધનબાઈને દરરોજ બલાપો થાએછે અને તે બુમો પાડેછે ધનબાઈ દીવાલી ઊપર ગેરીઆ રમાડેછે, નેમને દાહાડે અપવાસ કરેછે તથા ઘહુંનાં આટાનાં દીડવા બનાવી એક થાલીમાં મેલી તેમની પુજા કરેછે, નોરતાનાં ગરબાની માનતા કરેછે, દર છોકરાની સાલગરેહ ઊપર આવાંઈજતમાં પલી મોકલેછે, અને વરસમાં તરણ ચારવાર ચોખીઆર ભરેછે તારેબી ધનબાઈને મોટી મેહેનત પડેછે. તે પાર પડોસનાં તથા સગા વાહાલાનાં છોકરાંને બોલાવેછે, જેઓને પતરાવરીમાં ચાવલ તથા દુધ ખવાડતાં અને મોધરેસના ટીલા તથા નારાંના કટકા આપતાં ધનબાઈને પચીસ વખત બુમ પાડવી પડતી હશે.

ધનબાઈને કજીઆખોર તથા બોલકનાં સવભાવને લીધે કેટલીક ખરાબ ટેવો પડેલીછે એક ટેવતો ઊપર કહેશે તેમ વહુઓને ધાકમાં રાખવાનીછે. તે એમજ સમજેછે કે સાસુને વહુ ઊપર હદથી જીઆદે શેઠાઈ કરવાનો હકછે માટે ડરએક તરાંહની આપખુદી ચલાવાને તે ડરતી નથી. ધનબાઈને વલી લોકોનો કાંઈને કાંઈ વાંક શોધવાની ટેવ પડેલીછે. નેથી તે વારેવાર ભાહુતો સાથ મરાએછે. મહીનાંમાં બે તરણ વખત મોરી ઈઆ સંડાસને તે ટાલાં મારી જાએછે અથવા ભાહુતોને ધમકાવેછે જેથી કોકટ ભાહુતણીઓ કજીઓ કરેછે. વલી ધનબાઈને એક ટેવ એ પડેલીછે કે બારણેથી જે જાએ તેને હાંક મારવું. તેથી કાપડીઆ, રંગારા, મરચાં કોથમીવાલા; ઈતીઆદીને ધનબાઈ તેડતી ને તેડતી તથા "જોઈએ જોઈએ" કરીને તેઓનાં માથાં ઊપરનો બોજો ઊતરાવી માલ જોવા પછે જારે કાંઈ લીએ નહી તારે વલી તેઓ સાથ કજીઓ થાએછે, જેમાં કોઈવાર ધનબાઈ હસેછે અને કોઈવાર તો વલી મીજાજ ખોહીને કંટાલી જાએછે ધનબાઈને વલી દરનારી સાથ કજીઓ કરવાની ટેવછે. ચેહલી ઊપર જો એકુ ઘાટણ આવી લાગીતો તાંહાં રેહેનારાં બધાં બઈરાંઓ તેને ટેડવા મંડી જાએછે અને તેમાથી જે દરનારી ધનબાઈનાં ઘરમાં આવતી હશે તે ખુશી થઈને કદાચજ પાછી જતી હશે. "મરેરે જારો બકરા જેવા શું આટો પાડીઓ?" "મરેરે તારા હાડકાં ભરે, રાંડ જરા જોરથી ઘટીતો ફેરવ" હુકમા ધનબાઈ પોતાનાં રાબેતા પરમાંણે બોલેબોલ તેને ગાલ દેછે અને તે એક નવા કજીઆનું કારણ થઈ પડેછે.

ધનબાઈ ધતુરો મરઘાં તથા બકરાં પાલેછે મરઘાં પાલવાથી તેને ઈંડાં મલેછે તથા બકરાંથી બાજ રોજને વાસ્તે દરરોજ તાજું દુધ મલેછે. પણ એટલાને ખાતરેતે આ જનાવરોને તપાસતાં તથા ગલીચીની વચે તેઓની ગણતરી રાખતાં જાણે અરધી અરધ ઘેલી થાએછે. તેઓને અન પાંણી આપવાનું તે ભુલી જતી નથી. સહવારનાં પોહારમાં તે મરઘાંઓને પીંજરાંમાંથી જતાં મેલેછે, અને સાંજ પડતાં તેમને ગણી તપાસીને પાછાં ભરેછે. એ વખતે તેને થોડી મેહેનત પડતી નથી. મરઘાંને પકડનાં તેઓની પુઠે દોડવું પડેછે અને સઘલાં પકડાઈ રેહેવા પછે કોઈ વખતે એકુ બેની ખુટ પડેછે. આવે વખતે ધનબાઈની અકલામણ જોઈ લેવો. પરથમતો તે પોતાનાં ઘરમાં સંધે જોઈ વલેછે. બાજટની હેઠે, ઘટીની નીચે, દાદર

ફતેંઆબાદ ઈરાંનનાં મુસાફરો.

નું ખુનાંમાં, ટોપલાંઓમાં, સંધે અફાડ જીહીક કરતાં જો મરઘાં મલી નહી આવેતો ધનબાઈ ધતુરો ધાસ તીમાં પડેછે. તેનો ધબરાટ જોઈ પાર પડોશીઓ "શુંછે—શુંછે!" કરતાં પુછવા આવેછે અને ધનબાઈ શોધ કરતી જાએછે અને કેહેતી જાએછે કે "અરે મા એ એક કોલંન મરઘી, બકરા જેવી ને ભરેલી ચ રબદાર જતી રહી." એ ઊપરથી બીજાઓ શોધ કર વા લાગેછે અને તોબી જારે નહી પાતી તારે તેને વી ચાર આવેછે કે કોઈએ ચોરી હશે. માટે પેહેલાંતો તે ભલમણસાઈથી બુમ મારેછે કે "મરૂરે મારી માએઓ! એક સફેદ મરઘી, લાલ માંજરની, પાંખ પુછરાં કાપે લી કોઈનાં ઘરમાં ભરાઈ હોએતો હાંકી દજો મરૂ!" વલી ફરીથી બોલેછે, "પેટ તાહારીઓ કોઈએ લીધી હો એતો મેલી દજોરે." અને તે છતાંબી જારે મરઘી ન હી આવતી તારે તે બુમ પાડેછે કે "મરેરે! હવેતો હું દીકરા સમાંની ગાલ દેવશનો નહીતો કોઈ મારી મર ઘી આપી દજો." અંતે બીચારીને એ ધમકી અમલ માં લાવવાની ફરજ પડેછે. "અરે તમે મરઘીનાં લે તાં મરેરે. અરે મારી મરઘી ખાએ તેનાં પેટમાં તે જીવતી થઈને કરદી ખાઓરે. અરે તેનાં સઉથી સા રાં ફરજંદ હોએ તે મરેરે. અરે તેની સાત પેહડીએ આગ લાગેરે. અરે મારી કાંની તે દુખી દુખી થઈ ને ફરેરે!" તેને અસકીઓવા થાઓરે! તેને કોલારો ઘસ ડી લઈ જાઓરે એવી એવી અતીઘણી બુમોથી ધનબાઈ આખા મોહોલ્લાને ધ્રુજાવી મેલેછે. એવામાં કોઈવાર ધનબાઈ ધતુરાની મરઘી તેનાં ઘરમાથીજ નીકલી આવેછે તો બધી ગાલ તેના ઘરને લાગી એમ પસતા વો કરેછે અને જારે નથી મલતી તારે કેટલાક દાહાડા શુધી તેનો બલાપો કરીઆ કરેછે.

હવે હમે વધુ લમબાંણ કરતા નથી પણ એટલુંજ પુછીએ છઈએ કે આવી એક ઓરત આ બાબદને બધાલે ટાંકવા મુજબ બલાપો અથવા ફરીઆદ કરે તેની નવાઈ શું? જે બઈરીનો સવભાવ આવો કજીઆ ખોર, જે બઈરીનાં માંન તથા મરતબા સંબંધી વીચારો આવા ખોટા, જે બઈરીનાં વેહેમ આટલા બધા, જે બઈરી નહી કામનાં કામ શોધી કાહાડે, જે બઈરીને ફુરસતનો વખત ગુજારતાં નહી આવડે તે કંટાલો ખાએ તેમાં નવાઈ શુંછે? ધનબાઈને રાધવુંતો પડતુ નથી, ત્રેવ્રી તેને કંટાલો છુટેછે, પણ એ કાંઈ ઘર ચલાવાની રીત નથી અને તે રીત નહી જાણીને જારે આ પરમાંણે ઘર ચલાવા જાએ તારે. તે કહણ નહી કાંએ લાગે!

કાઠીઆવાડનો થોડોએક હેવાલ.

આ પરાંત ખાતે થોડાક દીવસમાં જારે એક મોટો અને જોવાલાએક મેલો થનારછે તારે તેનો થોડાક હેવાલ ચીતર સુધાં આપવાથી હમે એક ટાંકણું સાચવેલુ સમજીએ છઈએ. કાઠીઆવાડ પરાંતનુ નાંમ ઘણી વાંચનારી બાઈઓએ સાંભલીઊ હશે. ગુજરાંતી લોકો તેથી સારી રીતે વાકેફછે અને તાંહાં વસનારા લોકોમાં ગુજરાતીઓનો મોટો ભાગ આવેલો છે. કાઠીઆવાડ પરાંત ગુજરાતનાં માહેલા ભાગ મધે આવીઊછે અને કેટલીકવાર લોકો એ પરાંતનેજ ગુજરાત સમજેછે, જેમાં તેઓની ભુલછે કેમકે કાઠીઆવાડતો ગુજરાતનો એક ભાગછે. કાઠીઆવાડીઓ રજપુતની ઓલાદનાં કેહેવાએછે. તેઓ હીમતવાંન અને લડાએક લોકોછે, પણ તેઓની વસતી ઘણી નાંહાંનીછે. તેઓને ઠીર ઠરીને રેહેવાની જાજી ટેવ નથી, અને તેથી કરીને આ પરાંતમાં મોહોટો ઈઆ મોટાં મકાંણો સરખું કાંઈ ઘણુ જોવા લાએક નથી.

કાઠીઆવાડ પરાંત નાંહાંનાં નાંહાંનાં તાલુકાઓમાં વેહેંચાઈ ગએઉંછે અને તે તાલુકા ઘણાંખરા દેશી તાલુકદારોનાં હાથમાંછે. તેઓને પોત પોતાની સતા તલેનાં ગાંમડાંમાં ગમે એવા બંદોબસ્તો કરવાની છુટછે અને તેથી તે રાજવંશીઓ પોતપોતાના રાજ પોતાની મરજી પરમાંણે ચલાવેછે. તેઓ ઘણુકરીને અગનાંન અને થોડી કેલવણી પાંમેલા હોએછે માટે રાજદુવારી બાબદોમાં આપણ જેટલુ સુખ દેખીએ છઈએ તેટલાં સુખની તાંહાંની રઈએત દાવો કરી શકતી નથી. તોબી કાઠીઆવાડમાં ઈંગરેજ સરકાર દેશી દરબારમાં પોતાની તરફનાં આડતીઆને મોકલેછે અને જુદી જુદી બાબદો ઊપર રાજાઓને સમજાવી લોકોનુ કલેઆંણ થાએ એવાં કાંમ કરાવવાં એમ તે આડતીઆઓને સરકારની તરફથી ફરમાવામાં આવેછે. જો એ "રાજદુવારી આડતીઆ" સારા હોએ

છે તે શિમલા હોકમ બજાવવાની તેઓ કોશેશ કરે છે તથા તેઓથી દેશી રાજાની રઈઅતને લાભ થાએ છે. કાઠીઆવાડ પરાંતમાં ઈંગરેજ સરકારનો જે આડતીઓછે તેને લોકોનો ઘણો વીસવાસ મેલવીઓછે તથા ઘણો સુધારો કીધોછે.

એવા એક અમલદારને કાઠીઆવાડ સરખાં પરાંતમાં મોટાં કાંમો માથે રાખવા પડેછે, કેમકે હીઆં જારે રાજ કરતાઓ પોતે અગનાંન તારે રઈએત કેટલી વેહમી અને કસમજ હોવી જોઈએ ? કાઠીઆવાડના રજપુતો સુરીઅની પુંજા કરેછે, પણ તેમજ તેઓ હીંદુઓનાં મુરતી પુંજક ધરમની ઘણીક કીરીઓઓમાં સાંમેલ થાએછે. બીજા હીંદુઓ નાત જાતનો જેટલો ફરક રાખેછે તેટલો ફરક તેઓમાં નથી. હમે ઊપર કહઊછે કે કાઠીઆવાડમા રજપુતોની વસતી નાહાનીછે અને તેનુ એક કારણ તેઓની બાલ હંતીઆ કરવાની રસમ ગણાએછે. આ રસમ આગલ તેઓમાં અતીઘણો ફેલાવો પામેલી હતી. તેઓને છોકરીને નામે ગોએઆ પેટમાં દુખતુ હતું. છોકરી જનમી કે તેને મારી નાખવાનો તેઓમાં રવઈઆ હતો અને એ રેવઈઆને તેઓની એક બીજી રસમથી ટેકો મલતો હતો. તે એ કે રજપુતો પોતાની ઘણી ઊંચ જાત સમજતા હતા અને તેથી પોતાની છોકરીઓને હલકી જાતો સાથ નહી પરણાવવી એવા પોતાના રેવાજને લીધે તે છોકરીઓને માંટે ઊંચ જાતના જ માઈઓ મેલવવાનું કઠણ પડતું હતું. તે કઠણાઈ મટાડવાનો એક ઊપાએ તેઓને મનસે આ બાલ હંતીઆ કરવાની રસમ હતી. તેથી તેઓ ઊંઘાડે બારણે તથા વગર દેહસતે બાલક છોકરીઓને અફીણ ખવાડીને અથવા દુબાડી નાંખીને મારી નાખતા હતા. એવું કેહવાએછે કે સને ૧૮૨૦ પછે આ લોકોમાં ભાએગે સો છોકરીઓ એટલી નસીબવાલી રહી હશે કે જે આ ઘાટકી રસમના પંજોમાંથી છુટીને મોટી બઈરી થઈ હશે. અફસોસ ! એ પરમાંણે આપણી કેટલી નીરદોશ બેહનીઓ કસી તકશીર વગર ખોદાને બાર પાછી ગઈ હશે. આ રસમનાં અટકાવને માંટે ઈંગરેજ સરકારે સખત ઊપાએઓ લીધાછે અને એવું કેહવાએછે કે હાલ કાઠીઆવાડી લોકોમાંથી એ રસમ લગભગ નાબુદ થઈછે.

પાસેનાં સફામાં કાઠીઆવાડનાં મુસાફરોનું એક ચીતર આપીઊછે. કાઠીઆવાડનાં ઘણા લોકો આંનીમેર પેલીમેર દમકવાની ટેવ રાખેછે અને તેથી તાંહાંનાં મુસાફરોનો દેખાવ જોવા લાએક થઈ પડેછે. તેઓ ઘણુ કરીને સઘલા એકઠા ચાલેછે અને તેથી એક ખોલાં મેદાંનમાં ઊંઠો અને અસબાબ સમેત તેઓને જતાં જોઈને એક લસકર ચાલી જતુ હોએ અથવા જાંણે એક આખુ ગાંમડુ હીલતુ હોએ તેવો દેખાવ લાગેછે. કાઠીવાડમાં મુસાફરોને વાસો કરવાની કોઈ સરસ અને ચોકસ જગા નથી. જાંહાં જગા મલી તાંહાં ખરી એમ વીચારી ખાતુ ખાવા અથવા આરાએસ લેવાને એકદમ તેઓ વાસો કરેછે અને તેથી કરીને પાસેનાં ચીતરમાં દેખાડવા મુજબ જુની ઈમારતોનાં ઓટલા ઊપર અને કોઈવાર ખોલી જગાઓમાં તેઓનાં ટોલાં ધાંમો નાંખી પડેલાં દીસમાં આવેછે. કાઠીઆવાડમાં મુસાફરીનુ કાંમ જરા ખીકટછે. મુસાફરોને પોતાની સાથે હથીઆરો રાખવાં પડેછે.

કાઠીઆવાડમાં ઘોડાઓની ઘણી સરસ ઊતપંતીછે. હીઆંનાં ઘોડાઓની આખાં હીંદસતાંનમાં વખાંણ થાએછે. વલી હીઆંનાં ઊંટ ઘણાં ખરાં મારવારથી આવેછે. મારવાર ગુજરાતની ઊતરનુ એક પરાંતછે અને હીઆંનાં મારવાડીઓનુ તે સવદેશછે. મારવારના ઊંટ ઘણીજ ઊંચી બુનીઆદનાં, મોટાં કદનાં, જોરાવર તથા સારી ચાલનાછે એવુ લખનારાઓ બેઆંન કરી ગએઆછે.

લુકરીશીઆ અને મારગરેટ— બે કવી બેહનો.

(ગઅઁઆ આકને શફે ૨૧૯ થી શાધણ)

લુકરીસીઆના મરણને વખતે તેની બેહેન મારગરેટ બે વરસની વએની હતી. શું તે વખત કોઈ ધારતું હતું કે તેની મરનાર બેહેનના સારા ગુણો તથા અજાએબ જેવી ચાલાકીનો તેની આ બેહેનને કુદરતથી વારસો મલશે ? પણ તેમજ થએઉં. સને ૧૮૩૩ માં જારે વાસીંગટન ઈરવીંગ નામના લખનારે મરનાર લુકરીસીઆની કવીતાઓનું પુસતક બીજીવાર છપાવા માટે તેની માંની ભેટ લીધી હતી તારે મારગરેટ માતર ૧૧ વરસની વએની હતી અને તેજ વખતે એ બાલક છોકરીના મનની ઈનતેજારીથી ઉપવા ગરહસથને જે અચરતી ઉપજી હતી તે મારગરેટે તેટલી નાહાની

વ્યુએમાં જોડેલી કેટલીક કવીતાઓ વાંચવાથી ખરી પડી હતી. કેહેછે કે જારે તે ૭ વરસની હતી તારથીજ કવીતા જોડવાની તેની શકતી જરા જરા ઉજાસમાં આવી હતી! તે ઉપરાંત વલી તેને એટલા વખતમાં મોહોડેથી વારતાઓ જોડી કાહાડવાનો માહાવેરો હતો તેથી જારે પાર પહોસીઓ નાંહાંની મારગરેટની મીઠી વાતો સાંભલવા માંટે દરરોજ તેની આસપાસ આવીને બેસતાં અને જારે એ બાલક ઘરડાંના સરખી ગંભીરાઇથી મંનમાં વાત જોડી કાહાડી મોહોડેથી બોલી જતી હતી તારે ઘણો શુંદર દેખાવ થઈ પડતો હતો. એવી રીતે જારે તે ઉસકેરાતી તારે તેની વાતમાં કલાક નીથી જતા અને કોઇ વખતતો અધુરી રહી જવાનાં સબબથી ચોપાનીઆની ટપ પર આંણે તે બોલતી કે "એનુ સાંધણછે." વલી તેને ચીતારનો બી ઘણો શોખ હતો. તેની માં જારે ઘણી આજારી પડી તારે તેનાં મુઆ અગાઉ તેની સબી ઉતારી લેવાની તજવીજ કરતી હતી, એ ઉપર તેની મા નીચલા શબદોમાં પોતાનો શંતોશ જાહેર કરેછે. "કેવી વારેવાર તે મારાં બીછાનાં આગલ બેસતી અને જે ચેહેરો ચીતારવાને નાંમીચા ચીતારાઓ થાકા હતા તેની નકલ કરવાને તે કેટલી મેહેનત લેતી હતી. પણ તેમાં જારે તે નીસફલ થતી તારે તે મારે ગલે વલગીને રડતી હતી કે "અરે મા! મારે તમુને ખોહોવાં પડશે તોબી તમારા ચેહેરાનો એક નાંહાનો ચીતારબી મારી પાસે નહી રેહેશે અને જારે હું મોટી બઈરી થવશ તારે તમારો ચેહેરો કેવો હતો તે મને કેમ ઇઆદ રેહેશે." પણ તેની માં આવી માંદગીમાંથી બીજી વાર જીવી અને તેને બદલે થોડાં વરસ પછે મારગરેટ પોતે મરણ પાંમી.

હેઠલ ટાંકેલો નમુનો તેની જીંદગીના અગીઆરમાં વરસની એક કવીતાનોછે. જારે ફરેંચ તથા લાટીન ભાશા તે શીખી હતી.

"મારી બેહેન એના એલાઇજાના મોહોત વીશે."

"મારી બેહેન (લુકરીશ) ની ઘોડ ઊપર જારે હું રડતી હતી તશા અંતકરણથી ઘણાક દચકાં ખાતી હતી અને જારે નાદાંનીના જોબનમાં હતી તારે હું નહી જાંણતી હતી કે તુંબી મરી જશે.

"જારે તે નાહાની ફતરની ટેકડીને હું ટીકી ટીકીને જોતી હતી, જે ઊપર ફુલો અને માટી પાંથરેલી હતી તારે મેં નહી વીચારીઊં હતું કે તારૂં શુંદર શરીર પણ એવુંજ ગતી વગરનું અને ઠંડું થશે.

"જારે તે નાહાની બેહેન (લુકરીશ) નો રમતીઆલ પરી સરખો આકાર ઇનતેજાર પીઆરની આંસુ ભરી આંખ આગલથી છુટો પડીઓ તારે મેં નહી વીચારીઊં કે તારે માટેબી હમોને એવોજ ગમ કરવો પડશે અથવા તુંબી એટલી જલદી મરશે.

"હા, જહલકતા હીરા! જારે તું હીંઆં મોહોતના ફરી વલતા જમાથી વેગલી હતી તારે આપણા રડતાં મા બાપ પોતાના આંસુ લુછીને તુંને કેહેતાં કે "આપસે શું કાંમ રડીએ? હજુર તું જીવતીછે."

"તેઓએ પોતાનો દરએક ભલો વીચાર તારી તરફ ફેરવીઓ હતો, દરએક ખુશાલીની આશા તુંને આપતાં હતાં અને તારા રોશન ઊપર ખુશી થઇને તેઓ ઇસવરી ફરેસતાના રોશન અરધાં અરધ ભુલી ગએઆં હતાં.

"પણ તું એક જાલમ જંજાલની દુનીઆંમાં ખુશીથી વશનારી બેહેનતો હવે ગઇ, સદાની ગઇ; હવે હમારો ગમ કશા અટકાવ વગર રેલાશે, હમારા શોગના આંસુ કશી મના વગર વેહેશે."

આ કવીતાનો ગુજરાતી તરજુમો કરતાં અસલની ખુબી ઘણી ઓછી થઈછે, તોપણ તેમાંના વીચારો તથા જુસાનો મનમાં થોડો ઘણોબી ખેઆલ ઉતરેછે અને ૧૧ વરસની છોકરી કેવી નાદર કવીતા કરી ગઈછે તે દેખાડવાને એજ નમુનો બસછે. મારગરેટ આવા જુસાને આધીન થવાથી લુકરીશીઆની માફક તેની પણ જીંદગીની દોરી ટુક મુદતમાં પુરી થઈ કેમકે ઉપલી કવીતા જોડીઆને ચાર વરસ પછે ઇઆને પોતાની પંદર વરસની ઉંમરમાંતો તે મરી ગઈ. મોહોતની આગમચ પાછલા દીવસો ઉપર તેનો લખવાનો શોખ નહી અટકે એવો હતો અને તેણે અતીઘણું લખીઉં હતું, પણ અંતે હરરતા ખહીને તે ભોગ થઈ. તેની છેલી ઘડીનું બેઆન તેની મા નીચલા શબદોમાં આપેછે, જે બીચારીની બે આવી કવી દીકરીઓ ભર જુવાંનીમાં મુવાથી તેને ઘણો ઘાહા લાગો હતો. તે લખેછે કે—"હું સગડી આગલ જઇને કુપડું જોતી હતી તેવામાં મારગરેટે પોતાના બે હાથ લાંબા કરીને મને કહેઉં કે 'મા, મને તમારા હાથમાં લેવો.' મેં તેને બીછાંના ઉપર બેસાડી તથા પછે તેની પાસે બેસી મારા હાથ મેં તેની કમરની આસપાસ નાખીઆ. તેનું દોકું મારી છાતી ઉપર પડીઉં અને તેણે પોતાની આંખો ઉંચી કીધી. તે આંખોને હું કદી ભુલી જવશ નહી. તેણે મને પુછીઉં કે 'મા મને કેહો કે આ શું મારૂં મોહોતછે?' મેં મારો હાથ તેના સફેદ કપાલ ઉપર મેલીઓ, તે ઉપર ઠંડો પરસેવો પડેલો હતો. મેં ધીમેથી જવાબ દીધો કે 'હા, મારી વાહાલી દીકરી,' પણ તેટલાંતો તેની આખર આવી ચુકેલી હતી. તેણે ફરીથી એકજ વખત મને જોઈ જે પછે તેનું રૂહુ ખોદાને બાર ગએઉં હતું."

લુકરીશીઆ અને મારગરેટ ગમે એટલી હોશીઆર હતી, પણ એવાં બચાં શું કાંમના! આ બે બેહેનો જો વધારે મુદત જીવી હતેતો વધારે કીરતી મેલવતે, પણ તેઓને જીવાડવાના ઉપાએજ કીધેલા નહી, તેઓનું મન કસાએઉં તેમ તન કસવાની ગોઠવણ કીધેલી નહી, તેઓની તનદરોસતી સુધારવા માટે તેઓને કસરત મલેલી નહી, તારે તેઓ કેમ જીવે? ઘણા હોશીઆર અને થોડાં સુખી કરતાં થોડાં હોશીઆર અને ઘણા સુખી બચાં વધારે સારાં સમજવાં.

અજાએબ જેવા સપનાઓ.

શરીરની ઈંદરીઓ ઊપર અસર થવાથી તથા આગલા બનાવો ભુલી જવા પછે અચણુચા તે ઊંઘમાં ઈઆદ આવવાથી જે સપનાં આવેછે તથા મંનમાં ભમતા વીચારો સપનાંનુ રૂપ પકડવા પછે તે વીચાર ખરા પડે તારે સપનાં ખરા પડેલા કેહેવાએછે તે વીશે આગલા એક આંકમાં હમે કેટલાક રમુજી દાખલા આપીઆ હતા. બીજા દાખલાઓ એવા પુરશો વીશે જણાંએલાછે કે જેઓને ભુલી ગએલા બનાવો ઈઆ

૬ આવેછે એટલુજ નહી પણ સપનામાં તેઓ ભુલી ગએલી ભાશાઓને પણ ઈઆદ કરેછે. ઈઆદદાસતની આ અસર કોઈવાર ફાએદાકારક થઈ પડેછે અને પેલો એક શખસ જેણે સપનાંમા પોતાના બાપને જોવાથી પોતાના દેવાદારની અગવડમાથી છુટો હતો, તથા પેલો પાદરી જેણે પોતાના ઘરમાં આગ લાગેલી સુપનાંમાં ધારી હતી તે દાખલાઓને હમારી વાંચનારીઓ ભુલી ગઈ નહી હશે.

એડીનબરો ખાતે રેહેનારા એક વકીલે એક મીલકતનાં અગતનાં ખતને એવે ઠેકાંણે મેલીઉં હતુ કે ઘણી શોધ કીધા છતાં તે તેને જડીઊં નહી. માટે અઓ દાહાડો તે મેલવવાને ઘણી મેહેનત કરતાં થાકીને રાતનાં તે સુવા ગએઓ. રાતનાં તે વકીલના છોકરાને તેજ વીશે એવો સપનો આવીઓ કે ઊપલુ ખાત જારે તેનાં બાપને હવાલે કીધુ હતું તારે ટેબલ ઊપર તેનાં એક ચોકસ કુલનાં પણ દસતાવેજો હતા. એ બીનાં સહવારનાં તેણે પોતાના બાપને કેહેવાથી, વકીલે આ કુલનાં કાગજો જાંહાં મેલીઆં હતાં તાંહાં જઈ તપાસ કીધી અને તેમાંથી તે ખત જારે મલી આવીઊ તારે તેની ઈનતેજારી નરમ પડી. હવે એનો ખોલાસો એછે કે તેનાં બાપે ખતને ઊપલાં કાગજોમાં મેલીઊં તે તેણે જોએઊં હતુ અને તે બીનાં સપનાંમાં તેને ઈઆદ આવી હતી, માટે એમાં કાંઈ ખોદાઈ આગાહી થઈ એમ વીચારીને અચરત થવાનુ કાંઈ નથી પણ અજાએબ જેવુ એછેકે ઊપલો બનાવ જેને ઈઆદ રેહેવો ઘટતો હતો તેને નહી પણ જે છોકરાએ તેને જરાબી ઈઆદ રાખવાની કોસેસ કીધી નહી હતી તેને તે બનાવ ઈઆદ આવીઓ !

એવોજ એક બીજો દાખલો આ રહેઓ—સકાટલંડમાં થોડુક ઊપર એક ફેરીએ ફરનાર વેપારીનુ ખુન થએઊં હતું. થોડા દીવસ પછે સતાવાલાઓમાં એક શખસ હાજર થઈ કેહેવા લાગો કે તેણે સપનાંમાં એક ચોકસ ઘરના ચોકસ ખુનાંમાં તે વેપારીનો સઘલો માલ દાટેલો જોએઓછે. એ સાંભલીને સતાવાલાઓ તેને લઈને તે ઘર આગલ ગએઆ અને સપનામાં જોએલી જગા ઊપરથી તે માલ મલી આવીઓ. એ ઊપરથી સતાવાલાઓને એવો શક ગએઓ કે એ ખબર આપનાર શખસે પોતેજ ઊપલું ખુન કીધું હશે. તેઓએ તેને કેદ કીધો અને તેની તપાસ ચાલવા લાગી, પણ તેનાં સારા ભાગ્યે એવું બનીઊં કે તે નીરદોશને સજા થતી જોઈ ખરેખરો ખુની બાહેર નીકલી આવીઓ અને સરવે ઈધાંણી સુધાં પોતાનો અપરાધ કબુલ કીધાથી તે નીરદોશ કેદીનો છુટક થએઓ. હવે આ અનજાનાં ધણીને સપનો કેમ આવીઓ? એ શખસ ઊપલા ખરા ખુનીનો મીતર હતો, અને તેઓ બને જણ વારેવાર દારૂ પી છાકટા થતા હતા એક વખત એવું બનીઊં કે ઊપલા ખુનીથી દારૂની બાહારમાં માલ દાટવા વીશે બોલાઈ ગએઊં હતું પણ ને આ સપનો જોનારે એવી રીતે ઈઆદ નહી રાખીઊં હતું કે જેથી જાંહાં સુધી સપનામાં તેની ઈઆદદાસત મદદ નહી કરે તાંહાંસુધી સતાવાલાઓને ખોલાસો કરવાની તેને શરમ રેહે.

કોઈ વખત એવું બનેછે કે એક બનાવની ધાસતી લાગેછે અને પછે તે ધાસતી ખરી પડેછે અથવા તે બનાવ ખરેખર બની જાએછે. પણ બધા સપનાં એવા ખરા પડતા નથી. સપનો નહી જોતે તોબી તે બનાવ બનતે, અને ઘણા સપનાંમા જે જોઈએછે તેમ બનતું નથી, માંટે કોઈ વખત એવો બનાવ બની જાએ તે ઊપરથી સપનો ખરો પડીઓ એમ કેહવું અનઘટતુંછે. તોબી એક વાતનો વીચાર કીધો અને તેજ વાત સંજોગે તે વખત ઊપર બનીબી ગઈ એ જરાઅચરતી ભરેલુછે અને તેટલા માંટે તેવા બનાવોની જાંણવા જોગ નોધો લેવાઈછે.

સકાટલંડમાં એક સ્ત્રીએ એકથી વધારે વખત એવો સપનો જોએઓ કે તેની એક સગીનુ તેના ઘરમાંના એક ચાકરે ખુન કીધુંછે. એ ઊપરથી તે સ્ત્રી પોતાની સગીને ઘર ગઈ અને આ સપનાંની વાત કીધાથી તેણીએ તપાસ રાખવા માંટે તેજ રાતનાં એક મીતરને ઘર મધે રાખીઓ. મોડી રાત થવા પછે તે મીતર દાદર ઊપર પગલાં સાંભલીને આગલ ગએઓ અને જોએઊંતો એક ચાકર કોલસાની એક ટોપલી લઈ ઊપર આવતો હતો. તેને પુછવામાં આવીઊં કે તે કોલસા કાંહાં લઈ જાએછે. તેણે જવાબ દીધો કે "બાઈના ઓરડામાં" એ ઊપરથી તે બાઈના મીતરને શક ગએઓ અને તપાસ કરતાં તે ટોપલીમાંથી છરી નીકલી આવી. બીજી એક સ્ત્રીનો ભતરીજો પોતાનાં મીતરો સાથ સમુદરમાં ફરવા જવાનો હતો. તેની આગમચની રાતનાં તે સ્ત્રીએ સપનો જો

તો કે તે છોકરો પોતાનાં સઘલા સાથીઓ સાથ ડુ બુવો. એ ઊપરથી સહવારનાં ઊઠીને તેણે પોતાનાં ભતરીજાને જતાં અટકાવીઓ અને થોડા વાર પછે ખબર આવી કે તેના ભતરીજાના સઘલા સાથીઓ બોટ ઊંધી વાલવાથી સમુદરમાં ડુબી મુવા હતા. એક ગરહસથે એક રાતનાં સપનો જોએઓ કે સેતાંન તેને ઊચકીને કોલસાની એક ખાનની હેઠે લઈ ગએઓ અને તાંહાં તેને હોકમ કીધો કે "જો તું મારી ચાકરીમાં નહી રેહશેતો તારો જીવ લેવશ." એ પછે ઘણી રકજીક ઊપરથી સેતાંને તેને જવા દીધો પણ તેને કબુલ કરવું પડીઊં કે મારે બદલે મારા ક્ષ્લાંનાં સગાને હું તારી ખીજમતમાં મોકલશ. થોડા દીવસમાં તે સગો આપઘાત કરીને મરણ પાંમીઓ. એક સ્ત્રીએ પોતાનું ઘડીઆલ સમારવા આપીઊં હતું, પણ ઘડીઆલીએ તે પાછું નહી વાલવાથી તેને શક આવીઓ. તારબાદ તેણે સપનો જોએઓ કે ઘડીઆલીનાં ચાકરે ઘડીઆલને ઘર લાવતાં રસતામાં નાંખી દીધું હતું અને એથી તે એટલું બીગડીઊં હતું કે બીલકુલ સમારી શકાએ નહી. બીજી સહવારનાં તે સ્ત્રી પોતે ઘડીઆલી પાસ ગઈ અને ઊપલો બનાવ ખરેખર બનેલો જણાએઓ.

આ સઘલા ખરા દાખલાઓછે, અને વેહેમીઓ તે ઊપરથી વેહેમ લાવેછે પણ તેમાં અચરત થવા જોગ માતર એટલુંજછે કે કોઈ વખત એક સપનો જોવાબાદ એકાએક એવો બનાવબી બનેછે અને સંજોગેનો એ રીતે મેલાપ થાએછે. સપનાંની બાબદમાં લખવા જોગ બીજું ઘણુંછે.

રમુજે ફુરસત.

૧ આવો છોકરાં, મારૂ નામ પારખો. તે વીશે મારીથી તમોને બોહોસ નહી થતી, કાંએકે મારૂ નાંમજ તમોને નાપસંદ પડેછે પણ તોબી દલગીર છઉં લોકોને દુખ દેવાનુ કાંમજ અને ખોદાએ સરજેલુંછે. મારે તમે જોકે મને ધીકારોછો, તોપણ તમારાંમાંનાં ઘણાંજણ પોતાની ખાંમીથી પાથરાં નહી ચાલીને હાથે કરીને અને પોતાના ઘરમાં દાખલ કરેછે. બાકી જો તેઓ ચાહેતા ઘણુ કરીને મારૂ માથુ કાપી નાખી શકે અને જુવો તારે મારા કેવા હાલ થાએછે મારૂ જે માંથુ તેજ પુછડુછે, તોબી જારે માંથુ કાપી નાખો છો તારે હું ૨૬ થાઉ છઉ અને તમારી ખાહેશ પાર પહેછે, પણ જારે મારૂ પુછડુ કાપોછો તારે મારીથી કાંઈ બનતુ નથી પણ તમોને અમસથી ધાસતી ઇઆ ધપકી આપી શકું છઉં.

ભુગોલનાં સવાલો.

૧ બાજમાં મેલવા જોગ દેશ કીઉં ?
૨ આસમાંન ઉપર દેખાતુ શેહેર કીઉં ?
૩ તીજોરીમાં પહેલુ પરાંત કીઉં ?
૪ પરણીઆ વગરની ભુશલાકા કેઈ ?

સવાલનાં જવાબો.

(ભુવે ગએઆ આંકના સવાલો.)

૧ કાગજ—ગજ—કાગ.

ચોરસ બોલો.

વ ખ ત	અં છ ર	જ ન મ	છં દ ગી
ખ જુ ર	છ ન ત	ન ર સ	દ મ ર
ત ર સ	ર ત ન	મ સ તી	ગી ર દી

પરચુરણ બાબદો.

ખાશો ચુકાદો—ડાકટર ફરાંકલીન આગલ એક જણ બીજા વીશે એવી ફરીઆદ કરવા આવીઓ કે "તેણે મને લુછો કહેઓછે." ફરાંકલીને તેને પુછીઉં કે "તેં સું જવાબ આપીઓ ?" તેને ઉતર મલીઓ કે "સાહેબ મેં પાછો તેને લુછો કહેઓ." ડાકટર ફરાંકલીને ચુકાદો કીધો કે "તારે ફરીઆદ કાંએ કરેછે ? તમે બેહુ જણ સાચાછો."

નવી શોધ—છાપવાના હોનરની કલામાં હાલ એક અગતની શોધ થઇછે. જે બાંનુઓએ છાપવાનો સાંચો જોએઓ હશે તેઓને ખબર હશે કે દીબાંને તે સાંચા ઉપર મેલીઆ પછે એક ગોલ રોલરથી તે ઉપર સાહી લગાડવામાં આવેછે અને તે પછે કાગજને છાપી કાહાડેછે. હવે ઉપલી શોધ એવી થઇછે કે દીબાંને સહી લગાડવાની જરૂર પડે નહી. એક કારીગરે છાપવાનાં કાગજે બનાવતી વખતે તેમાં રસાએણ શંજોગથી કેટલીક એવી મેલવણી કીધીછે કે જેથી જેવું તે કાગજ દીબાં ઉપર દબાએ તેવું તે છપાઈ નીકલેછે.

આંધલાઓની બરદાસત—ઈંગલંડમાં આંધલાં માણસોનાં ભલાંને માંટે અગતનાં ધરમખાતાંઓ સથાપેલાંછે. આખા વેલાતમાં એવાં માંદા બાએગતાં ૩૦૦૦૦ માણસો વસેછે અને એખલાં લંડન શેહેરમાં ૨૬૦૦ આંધલાંઓછે. તે દેશમાં ૨૧ વરસની અંદરની વએનાં ૩૦૦૦ આંધલાઓછે અને એ સઘલાં કમનસીબ માણસોમાનાં સેંકડે ૫ જણ પોતાનો જનમારો ચેનથી ગુજારી શકે એવી હાલતમાંછે. ઈંગલંડનાં જુદા જુદા બાગો ખાતે આંધલાઓને કેલવણી આપવા, ધંધા શીખાડવા તથા પારણ પોશણ કરવાને કીમતી બંદોબસતો રાખેલાછે.

એક નવી ધાતુ—સટરાસ બરગનાં એક પરોફેસર અસરાવેસે એક નદીનાં પાણીમાંથી એક જાતની ધાતુ શોધી કાહાડીછે. તે સુનાનાં જેવી પીલા રંગની તથા સીસાંનાં જેવી નરમછે. આ ધાતુની ફરાંનસ દેશના જહવેરીઓ ત પાસ કરવા મંડીઆછે.

સકારે ઊઠવાની ટેવ—જે ધણીઓ હરધી હરધી રાત ઉજાગરામાં ગુજારીને પોહોડ ફાટા પછે કલાકનાં કલાક સુધી સુઈ રેહેછે તેઓને એટલુંજ કેહો કે એ પરમાંણે તેઓ દરરોજ પોતાની જીંદગીના જેટલો વખત ખોહેછે તેટલી ગો એઆ તેઓની જીંદગી ટુકી થાએછે. તે ખોએલો વખત એક દાહાડામાં જણાંતો નથી પણ ઘણાં વરસ સુધી દરરોજ તે ટેવથી જે વખત જાએ તેનો જુમલો લેતાં ખરેખરો વીચાર આવશે. જે માણસ દરરોજ સહવારનાં પાંચ વાગતે ઉઠેછે તેને ચાલીસ વરસે દસ વરસ વધારે મલેછે !!

ચંદનીની અજાએબ જેવી અસર—તેર વરસની વએના એક છોકરો કાંઇ કારણને લીધે ઘરમાંથી નાંહાસી જઇને એક ઉઘાડાં ખેતરમાં ચંદની રાતને વખતે સુતો હતો. તે આખી રાત તાંહાંજ ઉંધમાં કાહાડીને જારે સહવારનાં ઉઠીઓ તારે તેણે આંખ ઉઘાડવા છતાં તેને કસું દેખાએઉ નહી. તેને એક વઈદ પાસે લઈ જવાસું આવીઓ પણ તેણે કહેઉં કે એ છોકરો ચંદનીની અસરથી આંધલો થએઓછે અને તેની આંખ સાજી થવાની થોડીજ આશાછે.

જેવાની સાથે તેવા—ડાકટર હાઇમ નામનાં એક મશખેરા શખસને ખાવાનો ઘણો હાવરો હતો. તે પોતાનાં ઓલખીતાને તાંહાં જપાટામાં જમવા બેસવાને આંનાંકાની કરતો નહી હતો. એક દાહાડે તે એક ઉમરાવ ભીતરને મલવા ગએઓ. તે ઉમરાવ તે વખતે જમવા બેઠેલો હતો અને વલી ખાવાનાં કાંમમાં તેથી હોશીઆર હતો. તેને સારીપેઠે ઠુસા ભરતો જોઇને ડાકટર હાઇમનાં પેટમાં આગ લાગી આવી, માટે વાત જોઇ જોઇને તે બોલીઓ કે "ભલાં આદમી, જરા જુઠાઈએ મને એમતો કેહેવો કે ડાકટર જેમ હું કરૂછું તેમ તમે કરો." ઉમરાવે જવાબ આપીઓ કે "ભાઈ મારી ભુલ થઇ. હજુરથી હું કેહુછેઉં કે જેમ હું મારે ઘર આવી જમવા બેઠો છઉં તેમ તમેથી તમારે ઘેર જઇને જમો."

છોડિયોની નિશાળો થઇ તેની ખુશીનું ધોળ.

"અમે ઇડરિયોગઢ જીત્યાં રે આનંદ ભલા" એ રાગતુંછે.

અમે આજે જગતને જીત્યાંરે, હો સાહેલિયો;
વિતનાર વિકત તે વીત્યાંરે, હો સાહેલિયો.
અમે ભાવથી ભણવા બેઠાંરે, હો સાહેલિયો;
હઈયા ફૂટાના મત પડયાં હેઠાંરે, હો સાહેલિયો.
લિધાં લેખણ ખડિયો ને પાટીરે, હો સાહેલિયો;
દુરમતિયાના ડાચાં ડાટીરે, હો સાહેલિયો.
દેશવટો વેહેમને દીધોરે, હો સાહેલિયો;
અમે જગત વિષે જશ લીધોરે, હો સાહેલિયો.
જંત્ર મંત્રનિ દિશ નહિ જાશુંરે, હો સાહેલિયો;
હવે ઠગ થકિ કેમ ઠગાશુંરે, હો સાહેલિયો.
ભૂત પ્રેતનિ ભ્રમના ભાગીરે, હો સાહેલિયો;
નીતિ જ્ઞાનનિ નોબત વાગીરે, હો સાહેલિયો.
ધૂતિ ખાતાતા લોક ધુતારારે, હો સાહેલિયો;
ઠગિ જાતાતા કઈક ઠગારારે, હો સાહેલિયો.
એનિ આંખોમાં મરચાં મેલ્યાંરે, હો સાહેલિયો;
અમે ખુશિથિ જ્ઞાનમાં ખેલ્યાંરે, હો સાહેલિયો.
અમે આબ ઉંડળીમાં લીધોરે, હો સાહેલિયો;
અમે વેહેમને કેદી કીધોરે, હો સાહેલિયો.
અમે પરવત પાટુએ ફોડયોરે, હો સાહેલિયો;
વેહેમખાનનો વાવટો તોડયોરે, હો સાહેલિયો.
હવે જહાંગિરિ ઢોલડા ધમકયારે, હો સાહેલિયો;
ચારે તરફ વેહેમી જન ચમકયારે, હો સાહેલિયો.
અમે ટોડરમલ રણ રોળ્યોરે, હો સાહેલિયો;
અમે તાનાદે મેરૂને તોળ્યોરે, હો સાહેલિયો.
હતા હાનિયા નેં જે હઠીલારે, હો સાહેલિયો,
ધીમે ધીમે તે પડયા ઢીલારે, હો સાહેલિયો.
જીત્યો સગળે ઠેકાણે સુધારોરે, હો સાહેલિયો;
હારિ બેઠો બિગાડો બિચારોરે, હો સાહેલિયો.
અમે થયાં સુધારાના સંગીરે, હો સાહેલિયો;
છાને કૂટતા લોક કુઢંગીરે, હો સાહેલિયો.
અમે પામિયાં પુસ્તક પાનાંરે, હો સાહેલિયો;
છાને દુરજન બડબડે છાનાંરે, હો સાહેલિયો.
અમે દેશમાં ડંકો દીધોરે, હો સાહેલિયો;
અમે લડી લંકાગઢ લીધોરે, હો સાહેલિયો.
અમે ભણતરે ભંડાર ભરિયારે, હો સાહેલિયો;
અમે અશલિ ધરમ આચરિયારે, હો સાહેલિયો.
અમે પાખંડ ખંડન કીધુંરે, હો સાહેલિયો;
સાચા નાહ તેને શ્રીફળ દીધુંરે, હો સાહેલિયો.
સત્ય સુરજ ઉગ્યો થયું સારૂંરે, હો સાહેલિયો;
ગયું અગ્નાનનું અંધારૂંરે, હો સાહેલિયો.
આખા જગમાં થયુ અજવાળુંરે, હો સાહેલિયો;
કીધું કપટીનુ મોઢું કાળુંરે, હો સાહેલિયો.
જાદુખોરા તે પડિયા જુઠારે, હો સાહેલિયો;
એણે હારિને પકડયા અંગુઠારે, હો સાહેલિયો.
થયો જય જયકાર જગતમાંરે, હો સાહેલિયો;
પડિ ભેલી પાખંડિના મતમાંરે, હો સાહેલિયો.
ગોરિ ભણવા લાગી ગામો ગામેરે, હો સાહેલિયો;
દીઠી દીઠીતે દલપતરામ રામેરે, હો સાહેલિયો.

સ્ત્રીબોધ

"દેશની હાલત સુધારવાની સરવેથી સરસ રીત એકે માતાઓ ગ્યાની થાએ તેમ કરવું"

(નેo બોનાપારટનું વ્રુતાંત.)

પુસતક ૭ મું.

જાનેવારીથી ડીસેમબર સને ૧૮૬૩ સુધી.

મુંબઈના

દફતર આશકારા છાપાખાના મધે છાપીઉં છે.

૧૮૬૭